

วิปัสสนาเพื่อความดับกรรม

พระภิกษุวิปัสสนาวิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี)

รวบรวม/เรียบเรียง

คณะศิษย์พิมพ์ถวายเป็นอาจารย์บูชาแต่ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์
ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.(สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ ป.ธ.๙, Ph.D.)

ในพระไตรปิฎกระบุว่า
กรรมคือกระบวนการของ “กพ” ที่ทำให้เกิดชาติ
(ปฏิจสงมุขบาท)

ฉะนั้น “การดับกรรม” ก็คือการทำลายกพชาติเสีย
ด้วยการดับอวิชชา ตัณหา อุปาทาน นั้นเอง

มนตเสวี ภิกขุ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand Cataloging in publication Data

พระภิกษุญาณพิศาลเมธี พรหมจันทร์

วิปัสสนาเพื่อความดับกรรม: —

กรุงเทพฯ : ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2562. 500 หน้า.

1. วิปัสสนาเพื่อความดับกรรม. | ชื่อเรื่อง.

BN-61-164127

ISBN : 978-616-468-059-3

จัดทำโดย : พระราชรัตนมุนี (บุญเทียม), ผศ.ดร.ป.ธ.๘, พธ.ม., พธ.ด.(บาลี)

พระมหาชิต ฐานชิตโต, ดร. ป.ธ.๗, ศน.บ., M.A., Ph.D.

พระครูพิพิธวรกิจจานุการ, ดร. ศน.บ., M.A., Ph.D.

พระมหาโกมล กมลโล ผศ. ป.ธ.๘, พธ.บ., ศศ.ม

ออกแบบปก : ปณิธาน นาคพุทธิกุล

เดือน/ปี พิมพ์ : ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๒

จำนวนพิมพ์ : ๓,๐๐๐ เล่ม (แจกเป็นธรรมทาน)

จัดรูปเล่มโดย : พระมหาประเสริฐ มนต์เสวี

พิมพ์ที่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์

๔๔/๑๓๒ หมู่ ๖ ถ. กำนันแม้น บางขุนเทียน จอมทอง กรุงเทพมหานคร

โทร./โทรสาร. ๐๒-๘๐๒-๐๓๗๙ มือถือ ๐๘๑-๕๖๖-๒๕๕๐

E-mail : doramon.1914@yahoo.com

เกียรติคุณประกาศ

บุญกุศลใด ๆ ที่เกิดจากการเขียนและเผยแพร่หนังสือเล่มนี้ ขออุทิศเป็นอาจริยบูชาแด่หลวงพ่อบรมครูพระพุทธรชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ) และท่านพระครูปกาศิตพุทธศาสน์ ผู้ให้ปฏิปทาทางธรรม และโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้เขียน และอุทิศให้แก่พระธรรมวิมลโมลี (รุ่น ชีรปญโญ) พระศีลาจารพิพัฒน์ พระครูวิสุทธิธีรญาณ อาจารย์นิมิตร โพธิพัฒน์ อาจารย์มงคล ทัดตะโสภณ ตลอดถึงบูรพาจารย์ และบรรพบุรุษทุกท่าน

ขออนุโมทนาบุญกับญาติโยมอุบาสกอุบาสิกาทุกท่าน ผู้ร่วมกันขวนขวายในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ โดยเฉพาะอย่างผู้ปฏิบัติธรรม ณ สำนักปฏิบัติธรรม "ธรรมโมลี" เขาใหญ่

ข้อมูลใด ๆ ในหนังสือเล่มนี้จะมีไม่ได้เลยหากผู้เขียนไม่ได้รับบริการสั่งสอน ฝึกฝนอบรม จากพระมหาเถระ ๓ รูปนี้ คือ

๑. พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่ปัญญาันทะ)
๒. สยาดอกภัทนต์ วิโรจนะ (วัดจตุรพักตรพิมาน)
๓. พระครูศรีคณาภิรักษ์ (เจ้าคณะอำเภอระนอง)

เรื่องย่อ วิปัสสนาเพื่อความดับกรรม

เป้าหมายในการสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ การช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้ออกจากทุกข์ โดยไม่สนใจว่าเขาเป็นชนชาติใด นับถือศาสนาใด หากแต่เขาเหล่านั้นประจักษ์แจ้งด้วยตนเองแล้วว่า ชีวิตเป็นของชั่วคราว แม้ได้ประสบสุขอยู่บ้างเป็นบางครั้งแต่ก็ตามมาด้วยความทุกข์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากความแก่ ความเจ็บ ความตาย และยังต้องไปประหมทุกข์อยู่ในนรกอยู่เสมอๆ ยุคปัจจุบันวิทยาศาสตร์ก้าวหน้า สามารถตัดแต่งพันธุกรรมสัตว์และพืชได้ เอาเงินด้อยออกไปทำให้สัตว์และพืชนั้นทนโรคทนแล้งได้ดี ในชีวิตเราที่เคยทำผิดทำพลาดกันมาทุกคน อะไรคือยืนด้อยในจิตวิญญาณ ที่ทำให้เราต้องไปประหมทุกข์อบายภูมิ ๔ ได้อีก ต้องไปตกนรกหมกไหม้อีกเรื่อยๆ จะกำจัดยืนด้อยชนิดนี้ได้อย่างไร คำตอบในเรื่องนี้หากตอบไปก็จะเป็นเพียงการกล่าวอ้างเอาเอง จึงขอตอบด้วยหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยสรุปคือ กิเลส ๒ ใน ๑๐ ประการที่ทำให้สรรพสัตว์ยังต้องตกนรกได้อีกได้แก่ มิจฉาทิฐิ และวิจิกิจฉา และกิเลสทั้ง ๒ นี้สามารถกำจัดให้สิ้นซากได้ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา บรรลุโสดาปัตติมรรคญาณให้ได้เพียงเท่านั้น

ปัจจุบันนี้หลายคนเข้าใจคลาดเคลื่อนว่า ศาสนาพุทธสอนแต่เรื่องกรรมเก่า สอนให้ทำใจยอมจำนนอยู่กับอดีต โดยไม่คิดหาหนทางแก้ไข แต่ความจริงแล้วหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ วิบากของบาปกรรมที่เคยทำไว้ในอดีตถึงแม้กลับไปลบล้างแก้ไขไม่ได้ก็จริง แต่เราสามารถแก้ไขได้ด้วยความเพียรในชาติปัจจุบันด้วยการเร่งสร้างกรรมใหม่ เพื่อเจือจางวิบากของอกุศลกรรมนั้นๆ ให้อ่อนกำลังลง และด้วยปัญญาตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้เองพระองค์ทรงรู้แจ้งอีกว่ายังมีกรรมอีกประเภทหนึ่งที่ยังไม่มีใครรู้จัก คือ กรรมเพื่อความสิ้นกรรม กรรมที่เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างสิ้นเชิงของมวลสรรพสัตว์

พระพุทธเจ้าทรงรู้จริงรู้แจ้งแล้วว่า ในกระบวนการและความเป็นไปของกาย-ใจ หรือขันธทั้ง ๕ นี้ มีภาวะอย่างหนึ่งที่มีศักยภาพทำลายวงจรนี้ได้

หากพัฒนาให้มีมากพอ นั่นคือ “ปัญญา” แต่ปัญญามีหลายชนิด หากมนุษย์สามารถพัฒนาปัญญา (ซึ่งเป็น ๑ ในองค์ประกอบของสังขารชั้นธ) ให้มีศักยภาพขั้นสูงสุดจนเกิดเป็น “ญาณ” ขึ้นมาได้ ก็จะกลายเป็นระเบิดเครื่องทำลายความยึดติดในชั้นธ ๕ และกระบวนการทั้งหมดนี้ได้ การพัฒนาปัญญาชนิดนี้ก็คือ “การเจริญวิปัสสนาภาวนา” จนหลุดพ้นออกไปได้อย่างสิ้นเชิง ชนิดที่จะไม่วกกลับมาสู่กระบวนการนี้อีก ด้วยการเข้าสู่พระนิพพาน

ปัญญาชนิดนี้ ก่อตัวขึ้นจากการพัฒนาสติและสมาธิให้เกิดขึ้นอย่างถูกวิธี เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ เริ่มต้นจากการฝึกฝนการรับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ถูกต้องตามหลักการของอริยสัจ ๔ คือ ใสใจเพ่งพินิจในกระบวนการรับรู้อารมณ์ ให้เห็นองค์ประกอบที่แท้จริง ในทุกๆ ครั้งที่ตาเห็น รูป(สี) หูได้ยินเสียง จมูกรู้กลิ่น ลิ้นสัมผัสรสชาติ กายสัมผัส หรือใจคิดนึก ส่งผลให้สติ(ภาวะระลึกรู้) และสมาธิ(ความตั้งมั่นแน่วแน่แห่งจิต) พัฒนาขึ้นเรื่อยๆ (นี่เป็นการกำหนดรู้ทุกขอริยสัจ) และเมื่อสติและสมาธิพัฒนาขึ้น ก็ จะย้อนไปทำให้การใสใจเพ่งพินิจในกระบวนการรับรู้อารมณ์นั้น รู้แจ่มชัดยิ่งขึ้น จนถึงเหตุแห่งการเกิดขึ้นของการ์รับรู้ นั้น ๆ (นี่เป็นการเห็นสมุทัยสัจ) และรู้เท่าทันถึงขณะที่เปลี่ยนแปลงไป-ดับไป ของการรับรู้ของจิตและอารมณ์ที่ถูกรับพร้อมกันด้วย ในทุกๆ การรับรู้อารมณ์ตั้งแต่ตื่นจนหลับมากขึ้นเรื่อยๆ (นี่เป็นการแจ้งนิโรธสัจ) ภาวะรู้แจ่มชัดขึ้นเรื่อยๆ นี้ เรียกว่า “ญาณ” ซึ่งเป็นการทำให้กระบวนการเจริญสติและสมาธินี้ดำเนินต่อไปเรื่อยๆ อย่างถูกวิธีดังกล่าวนี้ส่งผลให้เกิดสัมมาญาณะขึ้นตามลำดับ รวมเรียกว่า “การเจริญมรรคมืองค์ ๘”

ขณะเจริญภาวนา กำหนดรู้อาการpong-อาการyuboyunั้น องค์มรรค ๘ ประการมีอยู่พร้อม^๑ คือ

^๑ คูอธิบายใน ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๐๙., ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๑๒.

๑. ขณะท้องฟอง-ยุบ มีปัญญาเห็นชัดในอาการนั้น โดยความเป็นรูป ส่วนจิตที่รู้ฟอง-ยุบเป็นนาม ซึ่งเกิด-ดับตามเหตุปัจจัย จัดเป็นสัมมาทิฐิ

๒. เมื่อมีอาการฟอง-ยุบ ปรากฏอยู่ที่ท้อง ดำริยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ ส่งไปกำหนดรู้อาการฟอง – ยุบนั้น ให้ประจักษ์ จัดเป็นสัมมาสังกัปปะ

๓. กำหนดรู้อาการฟอง-ยุบ ตามลักษณะอาการ ด้วยการน้อมจิต พร้อมกับปริกรรมภาวนาว่า “ฟองหนอ”-“ยุบหนอ” จัดเป็นสัมมาวาจา^๒

๔. กำหนดรู้ทุกครั้งที่เห็นอาการฟอง กำหนดรู้ทุกครั้งที่เห็นอาการยุบ กำหนด “คิดหนอ” ทุกครั้งที่เห็นอาการคิด ฯลฯ จัดเป็นสัมมากัมมันตะ

๕. เมื่อกำหนดอย่างจดจ่อต่อเนื่อง กายย่อมผ่อนคลาย จิตย่อมผ่อนคลาย ช่วยให้สติจับอารมณ์ได้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ยิ่งขึ้น จัดเป็นสัมมาอาชีวะ

๖. การประคับประคองจิตให้ระลึกที่อยู่แต่อารมณ์ปัจจุบันที่ปรากฏ ไม่ปล่อยใจให้หลงไหลไปตามอารมณ์อดีตหรืออนาคต จัดเป็นสัมมาวายามะ

๗. การเข้าไปตั้งความระลึกอยู่อย่างจดจ่อต่อเนื่อง ไว้ในอารมณ์รูป-นามปัจจุบัน ที่เปลี่ยนแปลงเกิด-ดับไปตามเหตุปัจจัย จัดเป็นสัมมาสติ

๘. ความไม่ฟุ้งซ่าน จิตตั้งมั่นในอารมณ์ปัจจุบันด้วยอำนาจอุเบกขา-สัมโพชฌงค์ เป็นพื้นฐานในการเจริญสัมมาทิฐิต่อไป จัดเป็นสัมมาสมาธิ^๓

การเจริญมรรคมืองค์ ๘ ก็คือการประกอบกรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม ได้แก่ เจตนาในการปฏิบัติ

^๒ “การสาธยายทางจิต เป็นปัจจัยแก่การแทงตลอดไตรลักษณ์ การแทงตลอดไตรลักษณ์ เป็นปัจจัยแก่การแทงตลอดมรรค ผล” ดูใน วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.

^๓ ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๓๖/๑๗๖., พ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๖๘/๒๖๑.

วิปัสสนาภาวนา เพื่อบรรลุอริยมรรคทั้ง ๘ มีโศดาปัตติมรรค เป็นต้น เป็นกรรมที่ผู้เห็นภัยในวัฏฏะแล้วต้องการจะดำเนินไปถึง^๔

กุลบุตรผู้ต้องการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอย่างสิ้นเชิง ต้องเจริญให้มากซึ่งมรรคมีองค์ ๘ นี้เท่านั้น จึงจะบรรลุธรรมได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “มรรคมีองค์ ๘ อันประเสริฐเหล่านี้ คือ สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ), สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ), สัมมาวาจา (เจรจาชอบ), สัมมากัมมันตะ (ทำกรณงานชอบ), สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ), สัมมาวายามะ (พยายามชอบ), สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และสัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) นี้แลคือทาง นี้แลคือข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม”^๕

^๔ ม.ม.(ไทย) ๑๓/๘๑/๗๙,อง.จตุ.(ไทย) ๒๑/๒๓๓/๓๔๖,ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๘๑/๗๗.

^๕ ที.ที. (ไทย) ๙/๓๗๕/๑๕๗.

คำนำ

ก่อนอื่นขอให้เข้าใจก่อนว่า คำสอนของทุกศาสนานั้นล้วนเป็นความจริงด้วยกันทั้งสิ้น ผู้ที่เชื่อพระอัลลอห์ทำตามพระประสงค์ของพระองค์จะได้ขึ้นสวรรค์จริง ผู้ที่เชื่อพระยะโฮวาห์ทำตามคำสั่งสอนของพระเยซูจะได้ไปอยู่ในสวรรค์จริง ผู้ที่เชื่อพรหมันทำตามหน้าที่อย่างเคร่งครัดเจริญภาวนาจะเข้าถึงพรหมันจริง และศาสนาพุทธก็ไม่ได้ปฏิเสธความมีอยู่ของเหล่าเทพเจ้า แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญ ไปพึ่งพายึดถือ เพราะพระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติทั้งปวงแล้วว่า การได้ไปอยู่ในสวรรค์ อยู่ในวิมานกับเทพเจ้าองค์ใดๆ ก็ยังมีใช้ความสุขที่เที่ยงแท้ถาวรแต่อย่างใด ยังต้องเวียนว่ายตาย-เกิดอยู่ต่อไป ยังต้องตกนรกบ้าง ขึ้นสวรรค์บ้าง ไม่มีที่สิ้นสุด

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนหมอผ่าตัดผู้ป่วยที่ถูกลูกธนูยิงปักอก หมอไม่จำเป็นต้องใส่ใจว่าคนยิงเป็นใคร ทำไมจึงยิง หมอทำหน้าที่เพียงเร่งผ่าตัดช่วยชีวิตให้เร็วที่สุด แต่ถ้าผู้ป่วยไม่ยอมให้ผ่าตัดโดยตั้งเงื่อนไขว่า ‘ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักลูกธนูที่เขาใช้ยิงเรา ว่าเป็นลูกศรธรรมดา ลูกศรคม ลูกศรหัวเกาทัณฑ์ ลูกศรหัวโลหะ ลูกศรหัวเขี้ยวสัตว์ หรือลูกศรพิเศษ ตราบนั้นเราก็จักไม่ให้ถอนลูกศรนี้ออกไป’ ถ้าเป็นเช่นนั้นก็รับรองได้ว่าผู้ป่วยต้องตายเสียก่อนอย่างแน่นอน

พระองค์ทรงเป็นพระสัพพัญญูผู้รู้แจ้งทุกสรรพสิ่ง ด้วยความที่พระองค์รู้ทุกอย่างนี้เอง ทำให้พระองค์ทรงเห็นแจ้งว่า ถ้าหากบอกรับทั้งหมดที่ทรงรู้อาจก่อให้เกิดโทษ เกิดหายนะแก่มวลสรรพสัตว์เสียมากกว่า พระองค์จึงเลือกที่จะสอนเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ เพื่อคลายโศกเพียงเท่านั้น มุ่งสอนแต่ในประเด็นว่า ทำอย่างไรจึงจะหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ทั้งปวงได้ ไม่ยอมสยบอยู่กับอำนาจใดๆ ทั้งสิ้น หนทางนั้นก็คือการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ผู้ปฏิบัติสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ด้วยตนเองในชาตินี้ ไม่ต้องรอให้ตายเสียก่อน ซึ่งมีพระอริยเจ้าสามารถพิสูจน์ทราบจนเห็นประจักษ์

แจ้งด้วยตนเอง แล้วนำออกเผยแพร่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือการเร่งพัฒนาจิตวิญญูณตามแนวศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้บรรลุมรรค ผล เข้าถึงพระนิพพานที่ไม่ต้องกลับมาทุกข์อีก บรรลุเป็นพระอริยบุคคล ๔ จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์ แต่ความเข้าใจของคนทั่วไปมักนำพระอริยบุคคลทั้ง ๔ จำพวกไปผูกติดกับการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ว่าต้องเหาะได้ รู้ใจคนอื่นได้ เสกมนต์คาถาได้ ไฉฉีได้ ถึงขั้นรู้อนาคตได้ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากแนวคำสอนของพระบรมศาสดา และของพระอรหันต์ทั้งหลาย ที่ปรากฏในคัมภีร์ในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา เพราะความเป็นพระอริยบุคคลนั้น ไม่ได้วัดกันที่สิ่งที่ได้มาหรือสิ่งที่ได้รู้ แต่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ละได้แล้วก็คือละกิเลสตัณหาและสังโยชน์ ละได้มากเท่าใดก็ยิ่งบรรลุธรรมขั้นสูงขึ้นไปเท่านั้น

ปัจจุบันนี้หลายคนเข้าใจคลาดเคลื่อนว่า ศาสนาพุทธสอนแต่เรื่อง **กรรมเก่า** สอนให้ทำใจยอมจำนนอยู่กับอดีต โดยไม่คิดหาหนทางแก้ไข แต่ความจริงแล้วหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ วิบากของบาปกรรมที่เคยทำไว้ในอดีตถึงแม้กลับไปลบล้างแก้ไขไม่ได้ก็จริง แต่เราสามารถแก้ไขได้ด้วยความเพียรในชาติปัจจุบันด้วยการเร่งสร้าง**กรรมใหม่** เพื่อเจือจางวิบากของอกุศลกรรมนั้นๆ ให้อ่อนกำลังลง และด้วยปัญญาตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้เอง พระองค์ทรงรู้แจ้งอีกว่ายังมีกรรมอีกประเภทหนึ่งที่ยังไม่มีใครรู้จัก คือ กรรมเพื่อความสิ้นกรรม กรรมที่เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างสิ้นเชิงของมวลสรรพสัตว์ ดังมีอรรถาธิบาย และวิธีปฏิบัติปรากฏในหนังสือเล่มนี้แล้ว

อนึ่ง เราทุกคนรู้กันดีไม่ใช่หรือว่า แท้จริงแล้ว อายุที่เพิ่มขึ้นคือชีวิตที่เสียไป เราทุกคนมีเวลาในการใช้ชีวิตน้อยลงไปกันทุกวัน ทุกชั่วโมง จะมีสิ่งใดมารับประกันได้ว่า พรุ่งนี้ จะไม่ใช่วันตายของเรา ทั้งที่คนที่มีบุญวาสนามากกว่าเรา มีอายุน้อยกว่าเราก็ได้ตายลงกันทุกนาที ทุกๆ ชั่วโมง แล้วไม่สงสัยกันบ้างหรือว่า “ตายแล้วไปไหน?” “คำสอนของพระพุทธเจ้าเชื่อถือได้แค่ไหน?” คนสมัยใหม่จำนวนไม่น้อยคิดว่า “เรื่องศาสนา นรก สวรรค์ เป็น

เรื่องไร้สาระ ขอให้มีความสุขกายสบายใจ มีกินมีใช้ทุกๆ วันก็พอแล้ว” และมีผู้คนเห็นด้วยกับความคิดเช่นนี้มากเข้าไปทุกที ทำให้หลายคนปฏิเสธพุทธศาสนาไปเลยก็มี บางคนที่ไม่ปฏิเสธก็เลือกเชื่อถือเฉพาะหลักธรรมที่ให้ประโยชน์เฉพาะหน้าแก่ตนเท่านั้น แต่เหตุผลสำคัญที่ใครๆ ไม่อาจปฏิเสธได้ ทั้งที่ไม่มีใครอยากคิดถึงคือ “ความตายอยู่ใกล้เรามากกว่าที่คิด ชีวิตของมนุษย์ทุกคนพร้อมที่จะดับดับได้ตลอดเวลา” เพราะชีวิตเป็นสิ่งไม่แน่นอน แต่ความตายเป็นสิ่งแน่นอน ชีวิตนี้เป็นสิ่งรวดเร็ว น้อยนิดแตกดับได้ง่ายเหมือนภาชนะดินเผาที่แตกแตกได้ง่าย

เป้าหมายในการสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ การช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้ออกจากทุกข์ โดยไม่สนใจว่าเขาเป็นชนชาติใด นับถือศาสนาใด หากแต่เขาเหล่านั้นประจักษ์แจ้งด้วยตนเองแล้วว่า ชีวิตเป็นของชั่วคราว แม้ได้ประสบสุขอยู่บ้างเป็นบางครั้งแต่ก็ตามมาด้วยความทุกข์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากความแก่ ความเจ็บ ความตาย และยังต้องประหม่อมทุกข์อยู่ในนรกอยู่เสมอๆ ยุคปัจจุบันวิทยาศาสตร์ก้าวหน้า สามารถตัดแต่งพันธุกรรมสัตว์และพืชได้ เอายีนด้อยออกไปทำให้สัตว์และพืชนั้นทนโรคทนแล้งได้ดี ในชีวิตเราที่เคยทำผิดทำพลาดกันมาทุกคน อะไรคือยีนด้อยในจิตวิญญาณ ที่ทำให้เราต้องประหม่อมทุกข์ในอบายภูมิ ๔ ได้อีก ต้องไปตกนรกหมกไหม้อีกเรื่อยๆ จะกำจัดยีนด้อยชนิดนี้ได้อย่างไร คำตอบในเรื่องนี้หากตอบก็จะ เป็นเพียงการกล่าวอ้างเอาเอง จึงขอตอบด้วยหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยสรุปคือ กิเลส ๒ ใน ๑๐ ประการที่ทำให้สรรพสัตว์ยังต้องตกนรกได้อีก ได้แก่ มิจฉาทิฐิ และวิจิกิจฉา และกิเลสทั้ง ๒ นี้สามารถกำจัดให้สิ้นซากได้ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา บรรลุโสดาปัตติมรรคญาณให้ได้เพียงเท่านั้น ดังข้อมูลหลักฐานจากพระคัมภีร์ ที่ยกมาอธิบายในหนังสือเล่มนี้แล้ว

อนึ่ง ผู้เขียนเองรับหน้าที่เป็นวิปัสสนาจารย์บอกบทกรรมฐาน สอนปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามา ๗ ปี โดยการให้ผู้ปฏิบัติได้ศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และวิสุทธิมรรค เป็นเวลา ๑ ปีครึ่งก่อน จากนั้นปฏิบัติภาวนาแบบกำหนดพอง-ยุบเป็นอารมณ์หลัก เป็นเวลาอีก ๗ เดือนเต็ม จึง

จะจบหลักสูตรการศึกษาได้ ซึ่งผู้เขียนเองก็ได้เคยผ่านการปฏิบัติภาวนาในหลักสูตรนี้มาเช่นกัน แม้ความรู้สึกรู้สีกส่วนตัวจะนิยมชมชอบในการปฏิบัติแบบกำหนดลมหายใจเข้า-ออกมากกว่า แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธความจริงที่เกิดขึ้นได้ว่า การเจริญสติกำหนดรู้ลักษณะอาการของวาโยธาตุในท้อง เป็นการเจริญวิปัสสนาที่ถูกต้องตามหลักสติปัฏฐาน ๔ อย่างแน่นอน เพราะในขณะที่ปฏิบัติ นั้น มิใช่กำหนดรู้แต่อาการของวาโยธาตุ (อาการพอง-ยุบ) แต่เพียงอย่างเดียว หากมีอาการอื่นๆ แทรกเข้ามาชัดเจนกว่า หรือจิตเคลื่อนไปรับอารมณ์อื่นๆ ก็ให้ตามกำหนดรู้จนอาการนั้นๆ ดับไปจากจิต หรือจิตดับไปจากอารมณ์นั้นๆ เสียก่อนจึงกลับมากำหนดรู้วาโยธาตุที่ท้องอีก และเมื่อเจริญภาวนาจนสภาวะญาณสูงขึ้น สภาวะอาการของวาโยธาตุดับไปแล้ว ก็ให้ตามกำหนดรู้อารมณ์ที่ปรากฏชัดอื่นๆ ต่อไปโดยเฉพาะสภาวะธรรมารมณ์ที่ปรากฏกับจิต อาการของจิตและตัวจิตเอง ที่รับรู้ธรรมารมณ์นั้นๆ จนกว่าสภาวะทั้งที่เป็นธรรมารมณ์ และจิตที่รับรู้ธรรมารมณ์นั้นๆ ดับหมดสิ้นไป จากนั้นจะหวังเอาพระนิพพาน มาเป็นอารมณ์ได้เองโดยอัตโนมัติ ดังได้อธิบายรายละเอียดไว้ในหนังสือเล่มนี้แล้ว

พระภาวนาพิศาลเมธี วิ.

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชยญาติการาม วรวิหาร

เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

พระวิปัสสนาจารย์ศูนย์ปฏิบัติธรรม "ธรรมโมลี" เขาใหญ่

สารบัญ

เรื่อง

เกียรติคุณประกาศ [๓]

คำนำ ก

สารบัญ จ

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ ฎ

บทที่ ๑ ความดีกรรม ๑

๑.๑ กฎแห่งกรรม ใครเป็นผู้สร้าง? ๕

๑.๒ พิสูจน์ : การเวียนว่ายตาย-เกิด ๑๒

๑) ดร.เอียน สตีเวนสัน ผู้นำพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ ๑๒

๒) เด็กชาย ๓ ขวบ บอกหอยถูก ๑๐ งวด ๑๔

๓) การระลึกชาติของ ด.ช. ชนัย ชุมล้ายวงศ์ ๑๖

๑.๓ พิสูจน์ : สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม ๑๘

๑) กฎแห่งกุศลกรรม (บุญ) ๒๐

๑.๑) ทานมัย ๒๒

๑.๒) ศีลมัย ๒๖

๑.๓) ภาวนามัย ๒๘

๒) พิสูจน์ : กฎแห่งอกุศลกรรม (บาป) ๓๒

๒.๑) วิบากกรรม : ต้มแมวทั้งเป็น ๓๒

๒.๒) วิบากกรรม : ต้มลูกสุนัขทั้งเป็น ๓๒

๒.๕) วิบากกรรม : ออกตัญญูชีวิตล้มจม ๓๔

๑.๔ กรรมกับการเกิดใหม่ : ทำไมเราจำชาติก่อนๆ ไม่ได้ ๓๕

๑.๕ สัตว์ที่ไม่มีปัญญาญาณยังต้องเกิดอีกไม่สิ้นสุด ๔๓

๑.๖ ชีวิตกับความดับสิ้นแห่งกรรม ๔๖

๑) กรรมให้ผล ๓ เงื่อนไข ๑๒ รูปแบบ ๔๙

๒) ความดับสิ้นแห่งกรรม ๕๕

๑.๗	เทคนิควิธีแก้ไขวิบากกรรม	๖๓
บทที่ ๒	พระพุทธศาสนา	๖๙
๒.๑	ศาสนาพุทธ	๖๙
๒.๒	พระรัตนตรัย	๗๗
๑)	พระพุทธเจ้า	๗๘
๒)	พระธรรม	๘๒
๓)	พระสงฆ์	๘๔
๒.๓	พระพุทธเจ้าสอนอะไร	๘๖
๒.๔	การทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว	๙๖
๒.๕	ศาสนาพุทธในทัศนะนักปราชญ์และผู้ศรัทธา	๑๐๒
๒.๖	ศาสนาพุทธกับพระผู้สร้าง	๑๐๘
๒.๗	ปัญหา “โลกแตก?”	๑๑๓
บทที่ ๓	พระพุทธเจ้า	๑๑๗
๓.๑	พระพุทธเจ้ามีจริงหรือ?	๑๑๙
๓.๒	ลักษณะกายภาพของพระพุทธเจ้า	๑๒๒
๓.๓	คุณลักษณะของพระพุทธเจ้า	๑๒๕
๓.๔	การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์	๑๒๗
๓.๕	คุณธรรมและคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้	๑๓๓
๓.๖	พระพุทธเจ้าผู้เป็นพระธรรมราชา	๑๓๕
๓.๗	ญาณเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า	๑๔๑
๓.๘	ปัญญาญาณของพระพุทธเจ้า	๑๔๘
๓.๙	ทรงประกาศพระสัทธรรม	๑๕๗
๓.๑๐	พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว	๑๖๐
บทที่ ๔	พระธรรม	๑๖๓
๔.๑	พระพุทธเจ้าสอนอะไรไว้	๑๖๓
๑)	พระไตรปิฎกเชื่อถือได้แค่ไหน	๑๖๕

๒) พระไตรปิฎกเคยถูกแก้ไขหรือไม่?	๑๖๗
๓) ทำไมพระพุทธเจ้าไม่ให้เชื่อคัมภีร์	๑๖๙
๔.๒ ธรรมะของพระพุทธเจ้า	๑๗๐
๑) ปรียัติสัทธรรม	๑๗๒
๒) ปฏิบัติสัทธรรม	๑๗๓
- อธิศีลสิกขา	๑๘๐
- อธิจิตตสิกขา	๑๘๒
- อธิปัญญาสิกขา	๑๘๔
๓) ปฏิเวธสัทธรรม	๑๘๖
๔.๓ พระสัทธรรมเรื่อง “นรก-สวรรค์”	๑๙๐
- มนุษยภูมิ	๑๙๒
- เทวภูมิ	๑๙๔
- เตรงจฉานภูมิ	๑๙๘
- เปตติวิสัยภูมิ	๑๙๙
- อสุรกายภูมิ	๒๐๐
- นรกภูมิ	๒๐๑
๔.๔ พระสัทธรรมกับหลักวิทยาศาสตร์	๒๑๑
๑. วิวัฒนาการของชีวิตมนุษย์ในครรรภ์มารดา	๒๑๑
๒. ฟิสิกส์ควอนตัมกับหลัก "อนัตตา"	๒๑๗
บทที่ ๕ พระสงฆ์	๒๒๙
๕.๑ พระสงฆ์คือใคร	๒๒๙
๑) สมมติสงฆ์	๒๓๑
๒) ทักขิไณยสงฆ์	๒๓๒
๕.๒ คุณลักษณะของพระสงฆ์	๒๓๓
๕.๓ พระอริยบุคคล ๔ จำพวก	๒๓๕
๑) พระโสดาบัน	๒๓๖
- การละสังโยชน์ของพระโสดาบัน	๒๓๗

- ประเภทของพระโศดาบัน	๒๓๘
- ศิล สมาธิ ปัญญา	๒๓๙
- ลักษณะบางประการของพระโศดาบัน	๒๔๓
๒) พระสกทาคามี	๒๔๕
- การละสังโยชน์ของพระสกทาคามี	๒๔๕
- ประเภทของพระสกทาคามี	๒๔๖
- ศิล สมาธิ ปัญญา	๒๔๗
๓) พระอนาคามี	๒๔๘
- การละสังโยชน์ของพระอนาคามี	๒๔๘
- ประเภทของพระอนาคามี	๒๔๙
- ศิล สมาธิ ปัญญา	๒๕๐
- ความเป็นอยู่ของพระอนาคามี	๒๕๑
๔) พระอรหันต์	๒๕๒
- การละสังโยชน์ของพระอรหันต์	๒๕๔
- ประเภทของพระอรหันต์	๒๕๔
- ศิล สมาธิ ปัญญา	๒๕๗
- สภาวะจิตพระอรหันต์	๒๕๘
- พระอรหันต์ยังมีขันธ ๕	๒๕๙
- การดำรงชีวิตอยู่ของพระอรหันต์	๒๖๐
- บรรลุพระอรหันต์ต้องบวชภายในวันนั้น	๒๖๑
- พระอรหันต์ไม่ฝัน	๒๖๑
- พระอรหันต์เป็นผู้ไม่เชื่อใคร	๒๖๒
- ปัจจุบันยังมีพระอรหันต์อยู่อีกหรือไม่?	๒๖๒
๕.๔ เนื้อนาบุญ	๒๖๓
๕.๕ บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระสัทธรรม	๒๖๕
๕.๖ พระอรหันต์ในยุค ๑,๐๐๐ ปีนี้	๒๗๑

บทที่ ๖	ชีวิตสันติสุขในพระนิพพาน	๒๗๙
๖.๑	ชีวิตของเรา	๒๗๙
๖.๒	สุขแท้มีในพระนิพพานเท่านั้น	๒๙๓
๖.๓	ผู้ปรินิพพานแล้ว ย่อมไม่ตาย	๓๐๓
๖.๔	ลำดับการบรรลุมรรคและวิมุตติ	๓๐๗
๖.๕	การปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรคและวิมุตติ	๓๑๒
	๑) การคบสัตบุรุษย่อมทำให้การฟังสัทธรรมปริบูรณ์	๓๑๔
	๒) การฟังสัทธรรมย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์	๓๑๔
	๓) ศรัทธาย่อมทำให้โยนิโสมนสิการบริบูรณ์	๓๑๖
	๔) โยนิโสมนสิการย่อมทำให้สติสัมปชัญญะบริบูรณ์	๓๑๗
	๕) สติสัมปชัญญะทำให้ความสำรวมอินทรียบริบูรณ์	๓๑๘
	๖) ความสำรวมอินทรียย่อมทำให้สุจริต ๓ บริบูรณ์	๓๒๐
	๗) สุจริต ๓ ย่อมทำให้สติปัฏฐาน ๔ บริบูรณ์	๓๒๑
	๘) เจริญสติปัฏฐาน ๔ ทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์	๓๒๒
	๙) โพชฌงค์ ๗ ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์	๓๒๕

บทที่ ๗	การเจริญสุทธวิปัสสนา	๓๒๙
๗.๑	วิปัสสนาภาวนา	๓๒๙
	- ทำไมต้องเจริญวิปัสสนา	๓๓๒
	- ประโยชน์และอันประสงค์ของการเจริญวิปัสสนา	๓๓๔
๗.๒	หลักการเจริญสติปัฏฐาน ๔	๓๓๕
๗.๓	หลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา	๓๓๙
	๑) อารมณในการเจริญวิปัสสนา	๓๓๙
	๒) อารมณหลักในการเจริญวิปัสสนาภาวนา	๓๔๑
	๓) การกำหนดอารมณ์ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา	๓๔๓
	๔) การบริกรรมภาวนา	๓๔๕
	๕) เจริญวิปัสสนาภาวนา เห็นแจ้งอะไร?	๓๔๘
๗.๔	การเจริญวิปัสสนา ๔ แบบ	๓๔๙

๗.๕	การปฏิบัติสุทธวิปัสสนา แบบพอง-ยุบ	๓๕๒
๗.๖	วินิจฉัย : ขณิกสมาธิ	๓๕๘
๗.๗	วินิจฉัย : สุทธวิปัสสนาในพระไตรปิฎก	๓๖๑
๗.๘	วินิจฉัย : พอง-ยุบ ไม่ใช่วิปัสสนา	๓๖๘
๗.๙	สุทธวิปัสสนา ในทัศนะของพระญาณโปกกเถระ	๓๗๖

บทที่ ๘ บรรลุโสดาบันในชาตินี้ ๓๘๗

๘.๑	การบรรลุโสดาบัน	๓๘๗
๘.๒	หลักการปฏิบัติสุทธวิปัสสนา เบื้องต้น	๓๙๑
๘.๓	ลำดับการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ๗ ขั้นตอน	๔๐๔
	ขั้นที่ ๑ เห็นรูป-เห็นนาม	๔๑๔
	ขั้นที่ ๒ พิจารณารูป-นาม	๔๓๑
	ขั้นที่ ๓ เห็นความไม่เที่ยงของรูป-นาม	๔๓๖
	ขั้นที่ ๔ เห็นความเป็นทุกข์ของรูป-นาม	๔๓๙
	ขั้นที่ ๕ เห็นความไม่ใช่ตัวตนของรูป-นาม	๔๔๑
	ขั้นที่ ๖ วางเฉยต่อรูป-นาม	๔๔๓
	ขั้นที่ ๗ สลัดคืนรูป-นาม	๔๔๔
๘.๔	วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญวิปัสสนา	๔๔๗
๘.๕	วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญสัมมัมปธาน ๔	๔๕๐
๘.๖	วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญสติปัฏฐาน ๔	๔๕๒
๘.๗	วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญโพชฌงค์ ๗	๔๕๔
๘.๘	วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญมรรคมีองค์ ๘	๔๕๕

บทที่ ๙ หลวงพ่อสมเด็จพะพุทธชินวงค์ (สมศักดิ์ อุปสโม) ๔๕๗

๙.๑	ก่อตั้งหลักสูตรปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ๗ เดือน	๔๕๗
๙.๒	ประวัติและผลงานผู้ก่อตั้ง	๔๖๔
๙.๓	ประสบการณ์ปฏิบัติวิปัสสนา ๗ เดือนของผู้เขียน	๔๗๑

บรรณานุกรม

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

หนังสือเล่มนี้ ใช้ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ โดยใช้คำย่อชื่อพระไตรปิฎก เริ่มจากอักษรย่อชื่อคัมภีร์ ตามด้วยวงเล็บฉบับที่ใช้แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น

ที.สี. (บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎก ภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖.

ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก (ไทย)

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	
๑-๒	วิ.มท. (ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
๔-๕	วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๖-๗	วิ.จ. (ไทย) = วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก (บาลีและไทย)

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	
๙	ที.สี. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)
๑๒	ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
๑๔	ม.อ. (บาลี) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสกปาติ (ภาษาบาลี)
	ม.อ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
๑๕	สั.ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค (ภาษาไทย)
๑๖	สั.นิ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค (ภาษาไทย)

ช.ป.อ. (บาลี) = ชุททกนิกาย สัทธมมุปกาสินี ปฎิสมภิกทามคคอกุจกถา
 ช.พุทธ.อ. (บาลี) = ชุททกนิกาย มจรตถวิลาสินี พุทธรวิสอฏฐกถา

อรรถกถาภาษาไทย อ้างอิงฉบับมหาวิทยาลัย โดยระบุ เล่มที่/
 หน้าที่ เช่น ที.ม.อ. (ไทย) ๑๓/๕๕. หมายถึง ทีฆนิกายมหาวรรค อรรถกถา
 ภาษาไทย เล่มที่ ๑๓ หน้าที่ ๕๕.

หรือ อรรถกถาภาษาไทย อ้างอิงฉบับมหาวิทยาลัย โดยระบุ
 เล่ม/ภาค/ตอน/หน้า เช่น ที.ม.อ. (ไทย) ๑/๓/๒/๕๕. หมายถึง ทีฆนิกายมหาวรรค
 อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัย เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๓ ตอนที่ ๒ หน้า ๕๕.

เล่มที่	เล่ม	ภาค	ตอน	คำย่อ	ชื่ออรรถกถา
๑๑	๑	๑	-	ที.สี.อ. (ไทย)	สมังคลวิลาสินี สีลขันธวรรคอรรถกถา
๑๔	๒	๒	-	ที.ม.อ. (ไทย)	สมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา
๑๙	๑	๓	-	ม.ม.อ. (ไทย)	ปัญจสุทนี มูลปิ่นผาสกอรรถกถา
๒๑	๒	๒	-	ม.ม.อ. (ไทย)	ปัญจสุทนี มัชฌิมปิ่นผาสกอรรถกถา
๒๓	๓	๒	-	ม.อ.อ. (ไทย)	ปัญจสุทนี อุปปริปิ่นผาสกอรรถกถา
๒๔	๑	๑	-	สั.ส.อ. (ไทย)	สารัตถปกาสินี สคาถวรรคอรรถกถา
๒๙	๔	๒	-	สั.ส.พ.อ. (ไทย)	สารัตถปกาสินี สหายตนวรรค
๓๑	๕	๒	-	สั.ม.อ. (ไทย)	สารัตถปกาสินี มหาวรรคอรรถกถา
๓๒	๑	๑	-	อง.เอก.อ. (ไทย)	มโนรปุรณี เอกนิบาตอรรถกถา
๓๓	๑	๒	-	อง.ทุก.อ. (ไทย)	มโนรปุรณี ทุกนิบาตอรรถกถา
๓๔	๑	๓	-	อง.ติก.อ. (ไทย)	มโนรปุรณี ติกนิบาตอรรถกถา
๓๕	๒	-	-	อง.จตุกก.อ. (ไทย)	มโนรปุรณี จตุกกนิบาตอรรถกถา
๓๖	๓	-	-	อง.ปณจก.อ. (ไทย)	มโนรปุรณี ปัญจกนิบาตอรรถกถา
๓๖	๓	-	-	อง.ฉก.อ. (ไทย)	มโนรปุรณี ฉกนิบาตอรรถกถา
๓๗	๔	-	-	อง.สตก.อ. (ไทย)	มโนรปุรณี สตกนิบาตอรรถกถา
๓๗	๔	-	-	อง.อฏฐก.อ. (ไทย)	มโนรปุรณี อฏฐกนิบาตอรรถกถา
๓๗	๔	-	-	อง.นวก.อ. (ไทย)	มโนรปุรณี นวกนิบาตอรรถกถา
๓๕	๕	-	-	อง.ทสก.อ. (ไทย)	มโนรปุรณี ทสกนิบาตอรรถกถา
๔๐	๑	๒	๑	ช.ช.อ. (ไทย)	ปรมัตตโชติกา คาถาธรรมบท
๔๑	๑	๒	๒	ช.ช.อ. (ไทย)	ปรมัตตโชติกา คาถาธรรมบท

๔๗	๑	๖	-	ช.สุ.อ.	(ไทย)	ปรมัตถโชติกา	สุดตนิบาตอรรถกถา
๔๕	๑	๔	-	ช.อิตติ.อ.	(ไทย)	ปรมัตถโชติกา	อิตติวุดตกอรรถกถา
๔๘	๒	๑	-	ช.วิ.อ.	(ไทย)	ปรมัตถที่ปณี	วิมานวัตถุอรรถกถา
๕๐	๒	๓	๑	ช.เถร.อ.	(ไทย)	ปรมัตถโชติกา	เถรคาถาอรรถกถา
๕๔	๒	๔	-	ช.เถรี.อ.	(ไทย)	ปรมัตถโชติกา	เถรีคาถาอรรถกถา
๖๓	๔	๒	-	ช.ชา.อ.	(ไทย)	มหานิบาต	ชาตกอรรถกถา
๖๔	๔	๓	-	ช.ชา.อ.	(ไทย)	มหานิบาต	ชาตกอรรถกถา
๖๘	๗	๑	-	ช.ป.อ.	(ไทย)	สัทธัมมโชติกา	ปฎิสัมภิทามรคอรกถา
๖๙	๗	๒	-	ช.ป.อ.	(ไทย)	สัทธัมมโชติกา	ปฎิสัมภิทามรคอรกถา
๗๐	๘	๑	-	ช.อป.อ.	(ไทย)	วิสุทชนวิลาสินี	อปทานอรรถกถา
๗๒	๙	๑	-	ช.อป.อ.	(ไทย)	วิสุทชนวิลาสินี	อปทานอรรถกถา
๗๓	๙	๒	-	ช.พุทธ.อ.	(ไทย)	มรุตถวิลาสินี	พุทธวังสอรรถกถา
๗๔	๙	๓	-	ช.จริยา.อ.	(ไทย)	ปรมัตถที่ปณี	จริยาปิฎกอรรถกถา

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก (บาลี)

- อภิ.สง.อ. (บาลี) = อภิธมปิฎก ธมมสังคณี อัญญาสาลินีอัญญกถา (ภาษาบาลี)
 อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) = อภิธมปิฎก ปญจปรกณอัญญกถา (ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหายานจุฬาราชวิทยาลัย

เล่มที่	เล่ม	ภาค	ตอน	คำย่อ	ชื่ออรรถกถา
๗๕	๑	๑	-	อภิ.สั.อ. (ไทย)	อัญญาสาลินีอรรถกถา
๗๗	๒	๑	-	อภิ.วิ.อ. (ไทย)	สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา
๗๘	๒	๒	-	อภิ.วิ.อ. (ไทย)	สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา
๗๙	๓	-	-	อภิ.ปุ.อ. (ไทย)	ปุคคัลปิฎกญัตติ ปัญญาปรกณอรรถกถา

ค. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์ฎีกา

หนังสือเล่มนี้ใช้ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิมติ.ฎีกา (บาลี) ๒/๒๔๑/๑๑๐ หมายถึง วิมติวินทนีฎีกา เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๒๔๑ หน้า ๑๑๐

หรือ หากเป็นตำราเล่มเดียว ระบุเพียง ชื่อ/หน้า

วชิร.ฎีกา	(บาลี) =	วชิรพุทธฎีกา	(ภาษาบาลี)
สารตถ.ฎีกา	(บาลี) =	สารตถที่ปณีฎีกา	(ภาษาบาลี)
สารตถ.ฎีกา	(ไทย) =	สารตถที่ปณีฎีกา	(ภาษาไทย)
วิมตติ.ฎีกา	(บาลี) =	วิมตติวิโนทนีฎีกา	(ภาษาบาลี)
กงขา.ฎีกา	(บาลี) =	กงขาวิตรณปริราณฎีกา	(ภาษาบาลี)
มูล.ฎีกา	(บาลี) =	มูลสิกขาฎีกา	(ภาษาบาลี)
ที.สี.ฎีกา	(บาลี) =	ทีฆนิกาย สีนตถปปกาสนี สীগฺกชนธวคคฎีกา	(ภาษาบาลี)
ที.ม.ฎีกา	(บาลี) =	ทีฆนิกาย สีนตถปปกาสนี มหาวคคฎีกา	(ภาษาบาลี)
ที.สี.อภิจนวฎีกา	(บาลี) =	ทีฆนิกายสาธวิลาสินี สীগฺกชนธวคคอภิจนวฎีกา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.ฎีกา	(บาลี) =	ธมมปทมหาฎีกา	(ภาษาบาลี)
อภิ.สง.มูลฎีกา	(บาลี) =	อภิธมมปิฎก ธมมสงคณมูลฎีกา	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ.มูลฎีกา	(บาลี) =	อภิธมมปิฎก วิภงคมูลฎีกา	(ภาษาบาลี)
ม.ฎีกา	(บาลี) =	มณที่ฎีกา	(ภาษาบาลี)

จ. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์ปกรณ์วิเสส

หนังสือเล่มนี้ใช้ปกรณ์วิเสส วิสุทธีมรรค ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงโดยระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๕๗๘/๑๗๐. หมายถึง คัมภีร์วิสุทธีมรรคภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๕๗๘ หน้าที่ ๑๗๐ หรือ หากเป็นตำราเล่มเดียว ระบุเพียง ชื่อ/หน้า

เนตติ.	(บาลี) =	เนตติปกรณ์	(ภาษาบาลี)
มิลินท.	(บาลี) =	มิลินทพทหปกรณ์	(ภาษาบาลี)
สงคท.	(บาลี) =	อภิธมมตถสงคท	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.	(บาลี) =	วิสุทธีมคคปกรณ์	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.มหาฎีกา	(บาลี) =	ปรมตถมณฑุสา วิสุทธีมคคมหาฎีกา	(ภาษาบาลี)
วิภาวินี.	(บาลี) =	อภิธมมตถวิภาวินีฎีกา	(ภาษาบาลี)

จ. คำย่อภาษาไทย

ม.ป.ป.	=	ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์
ม.ท.ป.	=	ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์

บทที่ ๑

“ความสุขและความทุกข์ที่เราประสบอยู่
ทุกวันนี้ ล้วนเป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำ
ของเราในอดีตทั้งสิ้น ไม่ใช่เทพเจ้าตนใดมาดล
บันดาล ทดสอบ หรือลงโทษ”

ความเป็นไปของสัตว์ในชาติปัจจุบัน ล้วนเป็นผลมาจากวิบากกรรม
ที่เคยทำไว้ในอดีตทั้งสิ้น ทั้งในชาติปัจจุบันนี้และที่เคยทำไว้ในชาติก่อน ๆ
สรุปความจากเนื้อหาใน"จุฬกัมมวิภังคสูตร"^๑ ที่พระพุทธเจ้าตรัสบอกไว้ ดังนี้

ทำกรรมในชาติก่อนๆ

- มักฆ่าสัตว์
- ไม่ฆ่าสัตว์ ช่วยสัตว์
- ทรมานสัตว์ ทำร้ายสัตว์
- โกรธง่าย ฉุนเฉียว
- ไม่ซื่อสัตย์ จิตอ่อนโยน
- ซี้เหนียว ไม่บริจาคทาน
- ให้ทาน บริจาคทรัพย์
- อ่อนน้อมถ่อมตน
- มีจิตริษยา พยาบาท
- ยกย่องผู้อื่น ไม่ริษยา
- คบเพื่อนชั่ว

รับผลในชาติต่อ ๆ ไป

- เกิดเป็นคนมีอายุสั้น
- เกิดเป็นคนมีอายุยืน
- เกิดเป็นคนไข้โรค ร่างกายอ่อนแอ
- เกิดเป็นคนขี้เหร่ ไม่งาม
- เกิดเป็นคนรูปหล่อ – สวย
- เกิดเป็นคนยากจน
- เกิดเป็นคนฐานะร่ำรวย
- เกิดในตระกูลสูง มียศศักดิ์
- เกิดเป็นคนไม่มีอำนาจ
- เกิดเป็นคนมียศศักดิ์
- เกิดเป็นคนโง่

^๑ ดูใน ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๒๘๘/๓๕๐.

- สนทนากับสมณะ เกิดเป็นคนฉลาด
- ประพฤติผิดในกาม เป็นกะเทย ผิดเพศ
- มักพูดเท็จ มักถูกใส่ร้าย ป้ายสี
- มักพูดคำหยาบ มักได้รับข่าวร้ายบ่อย
- มักพูดเพ้อเจ้อ มีวาจาไม่น่าเชื่อถือ
- ตีมสุรา เมรัย วิกัลจริต สมองบกพร่อง ฯลฯ^๒

หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องกรรมและวิบากกรรมนี้ แตกต่างจากคำสอนในศาสนาอื่น ๆ อย่างสิ้นเชิง ซึ่งคนรุ่นใหม่หลายๆ คนก็กล่าวแย้งว่า “ถ้าอึ้งแต่กรรมเก่า ไม่อ่านหนังสือจะสอบได้อย่างไร?” ก็ขอตอบว่า “แน่นอนว่าจะสอบได้ต้องอ่านหนังสือ แต่ถ้าไม่มีบุญที่เคยทำไว้ในอดีตส่งผลให้ได้มาเกิดเป็นคน ในชาตินี้ จะอ่านหนังสือได้หรือ? อนึ่ง ก็การอ่านหนังสือ นั้นแหละคือการประกอบกรรมที่จะส่งผลให้สอบได้ ในชาติปัจจุบัน!”

เรื่อง “กฎแห่งกรรมและนรก สวรรค์”^๓ นี้ เป็นเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้ง นำพิสูจน์ให้เห็นด้วยตาได้ยาก จึงยากยิ่งที่จะอธิบายให้เห็นจริงได้ด้วยเพียงคำพูด^๔ เช่น ปัญหาว่า “ทำไมทำดีไม่ได้ดี ทำไมคนที่ทำชั่วหลาย ๆ คน ร่ำรวยขึ้น? หากตายแล้วต้องกลับชาติมาเกิดใหม่จริง มนุษย์ที่เพิ่มขึ้นทุกวันในโลกมาจากไหน?” เป็นต้น ซึ่งแต่ละลัทธิศาสนาได้ให้คำอธิบายในเรื่องเหล่านี้แตกต่างกัน คนส่วนใหญ่ในโลกจึงมักตัดปัญหาเรื่องนี้ โดยการเชื่อเสียว่า “เป็นพระประสงค์ของพระเจ้า เป็นการทดสอบของพระเจ้า”

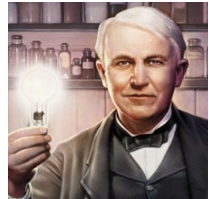
^๒ ดูใน อภ.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๑. ดูเพิ่มเติมที่หน้า ๒๒๗.

^๓ ดูรายละเอียด ที่หน้า ๑๔๖ และ ๒๗๑.

^๔ เป็นอจินไตย คือ สภาวะที่พ้นจากการคิดนึกเอา ไม่อยู่ในวิสัยที่ใครจะคิดเอาเองได้ เป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้น มี ๔ ประการ คือ ๑. พุทธวิสัย อานุภาพของพระพุทธเจ้า ๒. ฌานวิสัยของผู้ได้ฌาน ๓. วิบากแห่งกรรม ๔. ความคิดเรื่องโลก การสร้างโลก (อง.จตุ. (ไทย) ๒๑/๗๗/๑๒๒.)

แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุปุพเพนิวาसानุสสติญาณ และจุตูปปาต-
ญาณอย่างสมบูรณ์แล้ว ซึ่งทั้ง ๒ ญาณนี้เป็นญาณที่ทำให้รู้แจ้งกฎธรรมชาติ
เรื่องกรรมและกฎแห่งกรรมอย่างครบถ้วนตลอดสาย ทำให้ทรงทราบว่า
สัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน เราทุกคนเคยเกิดเป็น
สัตว์มาแล้วแทบทุกประเภท ทำกรรมมาแล้วแทบทุกรูปแบบ ซึ่งกรรมแต่ละ
อย่างนั้น มีเงื่อนไขในการให้ผลที่แตกต่างกัน จึงอาจทำให้เรามองได้ว่า “ไม่
สมเหตุสมผล” นั่นก็เพราะว่ากรรมมีเงื่อนไขในการให้ผลถึง ๓ เงื่อนไข ๑๒
รูปแบบ

แท้จริงแล้ว เรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตาย-เกิดนี้ ไม่ใช่
ความเชื่อในศาสนาพุทธ หรือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่เป็นกฎเกณฑ์ตาม
ธรรมชาติที่มีอยู่แล้วคู่จักรวาล พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นในโลกนี้หรือไม่ก็ตาม
กฎเกณฑ์นี้ก็มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ แต่พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้เดียวที่ทรงรู้
แจ้งกฎธรรมชาตินี้อย่างทะลุปรุโปร่ง อย่างตลอดสาย เปรียบเหมือนกับ
กระแสไฟฟ้าที่เราใช้หุงข้าว ดูโทรทัศน์ ส่องสว่างอยู่ทุก
วันนี้ กระแสไฟฟ้านี้ไม่ใช่เริ่มมีขึ้น เมื่อ Thomas Edison
ได้ค้นพบหลอดไฟฟ้า แต่เป็นพลังงานที่มีอยู่แล้วตาม
ธรรมชาติ มนุษย์จะค้นพบหรือไม่ก็ตาม กระแสไฟฟ้านี้ก็
มีอยู่แล้ว ฉะนั้น กฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตาย-เกิด
ใน ๓๑ ภูมิ นรกสวรรค์^๕ บุญ บาป ก็ฉนั้นล้วนมีอยู่แล้วตามธรรมชาติ แต่ยังไม่
มีใครรู้ประจักษ์แจ้งในเรื่องนี้อย่างถูกต้องตลอดสาย แม้ศาสตร์ต่างๆ หรือ
สมณผู้ทรงฌานบางท่านอาจจะรู้เรื่องนี้อยู่บ้าง แต่ก็รู้จำกัดเพียง ๒-๓
ชาติแล้วนำมาตีความกันไปเองเท่าที่พอรู้!

พระพุทธเจ้าเป็นผู้เดียวที่รู้แจ้งกฎเกณฑ์นี้อย่างทะลุปรุโปร่ง ตลอด
สาย และรู้วิธีปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นออกไปได้ว่า ถ้ามนุษย์ยังมีกิเลสตัณหาใน
จิตก็ยังคงต้องเวียนว่ายตาย-เกิดอยู่เช่นนี้ ไม่มีที่สิ้นสุด ตามอำนาจบุญและบาป

^๕ ตูรายละเอียดใน มุม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๕๑/๕๖๙., ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.

เวียนว่ายตาย-เกิด ๓๑ ภูมิ

วิธีดำเนินไป	ภูมิ ๓๑	โลก ๓	ภูมิ ๓	คติ ๒	
อรุณผาณ ๔	๔. เหนวลัณณานาลัณณายตนะ ๓. อากิลฉินณายตนะ ๒. วิณณานัณณายตนะ ๑. อากาส้านัณณายตนะ	พรหมโลก ๒๐ ชั้น	อรุณภูมิ	ดุสิต	๒๖ ชั้นฟ้า/๒๖ ชั้นดิน
จตุตถฌาน สัทธาวาส ๕ ที่อยู่ของ พระอนาคามี	๕. อภินิฏจา (ปัญญา) ๔. สัทธัสสี (สมาธิ) ๓. สัทธัสสา (สติ) ๒. อตปป์ปา (วิริยะ) ๑. อวิหา (ศรัทธา)		รูปาวจรภูมิ ๑๖ ชั้น		
จตุตถฌาน	๒. อัสสัมภัสสวัตี ๑. เวทปป์ผลา				
ตติยฌาน	๓. สุกกิตถา ๒. อปป์ปมาณสุกกา ๑. ปรีตตสุกกา				
ทุติยฌาน	๓. อากัสสรา ๒. อปป์ปามาณากา ๑. ปรีตตากา				
ปฐมฌาน	๓. มหาพรพพมา ๒. ปุโรทิตา ๑. ปารลัซซัชา				
บำเพ็ญสมถภาวนา	- ขมนิวรณ ๕ ด้วยองค์ฌาน				
รักษาศีล ๕ รักษาศีลอุโบสถ ประพฤตีสัจจวิต ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐ บำเพ็ญทาน	๖. ปริณิมิตวสวัตี ๕. นิมมานรติ ๔. ตูลิต ๓. ยามา ๒. ตาวตังสี ๑. จาตุम्मหาราชิกา	ดาวารค์ ๖ ชั้น	กามาวจรภูมิ ๑๑	ทุกข	๕ ชั้นดิน
รักษาศีล ๕	มนุษย์	โลก			
ประพฤตีสัจจวิต ๓ ผิดศีล ๕	เดรัจฉาน ๔ จำพวก (ไมหะ) เปรต ๑๒ ชนิด (โลก)	อบายภูมิ ๕			
อกุศลกรรม ๑๐	อสุรกาย ๖ จำพวก (โทสะ) นรก ๔๕๗ ชุม (โทสะ)				

ที่ตนเองได้เคยทำไว้ ต่อเมื่อเขารู้ชัดในกองสังขารแล้วเพื่อหน่ายการเวียนว่ายตาย-เกิด มุ่งแสวงหาวิธีตัดวงจรนี้เสีย ด้วยการเจริญวิปัสสนา ดำเนินตามมรรคมีองค์ ๘ บรรลุถึงพระนิพพาน^๖ เมื่อนั้นเขาจึงจะหลุดพ้นจากทุกข์ และการตกนรกได้อย่างสิ้นเชิง

คำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายเรื่องที่ยากแก่การเข้าใจ เช่น

- กมฺมุนา วตตตี โลกโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม
- สัพเพ ธมฺมา อนตตา ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน
- การเวียนว่ายตาย-เกิด เป็นแค่ความเชื่อหรือเป็นเรื่องจริง?
- พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติ แล้วใครเป็นผู้สร้างกฎ?
- โลกแตกเพราะดวงอาทิตย์ ๗ ดวงเรียงกันจริงหรือ?

แต่ในปัจจุบัน มีข้อมูลมากมายที่ยืนยันคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า ล้วนเป็นความจริงแท้ ถูกตรงตามธรรมชาติที่มีอยู่จริง ดังนี้

๑.๑ กฎแห่งกรรมมาจากไหน? ใครเป็นผู้สร้างกฎเกณฑ์นี้?

ปัจจุบันนี้ มีเพื่อนต่างศาสนา มักตั้งคำถามถึงความเป็นมาของกฎแห่งกรรมและกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ เรื่องนี้มีคำตอบดังนี้

ถามว่า : ศาสนาพุทธบอกว่า มีการเวียนว่ายตาย-เกิดจริง สัตว์โลกเป็นไปตามกรรม ถ้าอย่างนั้น กฎแห่งกรรมมาจากไหน ใครเป็นผู้สร้าง?

ตอบว่า : ศาสนาพุทธไม่ได้ให้ความสำคัญกับ “ผู้สร้าง” ในอดีตมากนัก เพราะถึงรู้ไปก็ไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาอะไรได้ และหากมีความเชื่อที่ผิดๆ ไป ก็จะทำให้เกิดปัญหาและถ้อยอึดตาแข็งตึกันเสียมากกว่า ศาสนาพุทธจึงมุ่งเน้นสอนเรื่องการแก้ไขปัญหาในชีวิตปัจจุบัน เพื่อไม่ให้ต้องกลับมาทุกข์ร้อนกันอีกในอนาคต ก็เราทุกคนเป็นอยู่และทำสิ่งต่างๆ ในปัจจุบันนี้ ก็เพื่อให้เกิดความสุขขึ้นมิใช่หรือ? แล้วความสุขนั้นจะเกิดในกาลไหนล่ะ? กาลอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต? คงไม่ใช่กาลอดีตแน่นอน ใช่หรือไม่? แล้วจะปวด

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

หวัศวิตหาอดีตมันไปทำไม? เรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบันยังปวดหัวไม่พออีกหรือ? อนึ่ง ถ้ามีผู้ตอบได้ว่าอดีตมาจากไหน ใครเป็นผู้สร้าง? คุณจะเชื่อเขาอย่างนั้นหรือ? ทำไมเชื่อง่ายจัง! แต่ถ้าจะให้ตอบในประเด็นที่ถามมา ก็ตอบได้ว่าพระเจ้าที่คุณเชื่อกัน อุบัติขึ้นมาได้อย่างไร? การเวียนว่ายตาย-เกิด กฎแห่งกรรมและหลักกรรมต่างๆ ในศาสนาพุทธ ก็เกิดมาได้อย่างนั้นแล คือ เกิดมาตามเหตุตามปัจจัยที่ปรุงแต่งให้เกิดขึ้น ที่เรียกว่า “อิทัปปัจจยตา” นั่นเอง

ตามหลักพุทธ : พระเจ้าที่เป็นตัวตน (อัตตา) ถาวร ที่ต้องการให้ผู้คนเคารพนบถสรรเสริญ ไม่เคยมีตัวตนอยู่จริง! จะมีก็แต่ “ภาวะผู้สร้าง” ที่เป็นกระแสแห่งเหตุปัจจัย ปรุงแต่ง (ไม่รู้จบ) ให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นและดับไป ที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตาเท่านั้น เพราะสรรพสิ่งทั้งปวงไม่เคยมีจุดเริ่มต้นที่ตายตัวอย่างเป็นอัตตา แต่ล้วนเกิดมาจากเหตุและปัจจัยที่เป็นอนัตตา^๗ ทั้งสิ้น อนึ่ง สิ่งที่ถูกเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้นนี้ เรียกว่า **สังขตะ** หรือ “ธรรมะ” นั่นเอง

ธรรมะ คือ สภาพที่ปรากฏที่มีอยู่เป็นอยู่ ตามธรรมชาติที่มีอยู่จริง รวมทั้งเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้ธรรมชาติต่างๆ เป็นไป หาผู้บังคับบัญชาหรือเป็นเจ้าของมิได้^๘ เช่น ธรรมะของไฟคือร้อน ธรรมะของความโลภคืออยากได้ ธรรมะของปัญญาญาณคือตัดกิเลสชาติเป็นต้น ไฟร้อนตามเหตุปัจจัยของไฟเอง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดลบันดาล ปัญญาญาณตัดกิเลสตามเหตุปัจจัยของปัญญาเอง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดลบันดาล^๙ ฯลฯ ความ

^๗ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”(ส.ข. (บาลี) ๑๗/๑๕/๑๕.) : ยถาจิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ, ยํ ทุกฺขํ ตทฺนตฺตา. สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา ไม่เที่ยงเพราะมีแล้วกลับไม่มี เป็นทุกข์เพราะถูกความเกิดและความดับบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา ชื่อว่าอนัตตา เพราะไม่มีแก่นสาร ทุกขณะแปรเปลี่ยนไปสู่ความดับตลอดเวลา (ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๑/๔๙, ขุ.อุทาน.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๖๙๑.)

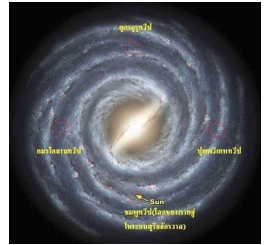
^๘ ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๘๖/๕๒๖., ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๔๙., วิสุทฺธิ.(บาลี) ๓/๖๕.

^๙ ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๔/๓๖, ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๕๐๘.

เป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัยเช่นนี้ เรียกว่า “อิทัปปัจจยตา” ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

อิมสมิ สติ อิทั โหติ	เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี
อิมสสุปปาทา อิทั อูปปชติ.	เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิด
อิมสมิ อสติ อิทั น โหติ	เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี
อิมสส นิโรธา อิทั นิรุชฌติ.	เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ ^{๑๐}

หากพระเจ้าที่ชาวคริสต์และชาวอิสลามเชื่อกัน มีตัวตนอยู่จริงๆ ก็ย่อมต้องมีเหตุปัจจัยให้เกิดพระเจ้า นั่นอีกที bigbang ก็ย่อมมีเหตุปัจจัยให้เกิดbigbang อีกที เหตุปัจจัยก็ต้องมีเหตุให้เกิดเหตุปัจจัยอีกที ฉะนั้น จึงไร้ประโยชน์ที่จะไปค้นหาแล้วมานั่งทะเลาะกัน เพราะเหตุนี้ ศาสนาพุทธจึงมุ่งความสนใจไปที่การค้นหาเหตุปัจจัยที่ทำให้ทุกข์เกิด และเหตุปัจจัยที่ทำให้ทุกข์ดับขาดได้อย่างสิ้นเชิง เป็นสำคัญ

ในเรื่องนี้ ขอย้อนถามผู้ที่เชื่อในพระเจ้าบ้างว่า หากสวรรค์ที่พวกท่านมุ่งหวังกันนั้นถูกสร้างมาโดยพระเจ้าที่สร้างโลกมาแบบนี้ สวรรค์แห่งนั้นจะเที่ยงแท้ถาวรไปได้อย่างไร? ก็เห็น ๆ กันอยู่ว่าสร้างโลกมาแบบไหน! ในเมื่อสร้างโลกให้มีความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพรากจากคนที่รัก ความเศร้าโศกเสียใจ โรคภัย ฯลฯ และภัยพิบัติต่างๆ ..เมื่อเป็นเช่นนี้ ยังจะหวังอะไรได้ในสวรรค์ที่มีระบบการสร้างและผู้สร้างเดียวกันนี้อีก อนึ่ง แม้แต่มนุษย์ที่ว่ากันว่าพระเจ้ารักนักหนา ก็ยังต้องแก่ต้องเจ็บ ต้องตายเลย! สวรรค์ก็มาจากฝีมือการสร้างของพระเจ้าองค์เดียวกันนี้ ไม่ใช่หรือ? ฉะนั้น ยังจะหวังอะไรได้ในสวรรค์แห่งนั้นอีก! ส่วนนิพพานไม่มีในคัมภีร์พระเจ้าจึง! นิพพานจึงเที่ยงแท้ถาวร ไม่ผู้พังไม่เสื่อมสลายอีกแน่นอน ดังนั้น ควรออก

^{๑๐} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๕๐/๗๗., ส.นิ.(ไทย) ๑๖/๕๐/๘๘., ขุ.ม.(ไทย) ๒๙/๑๘๖/๕๒๖.

จากระบบนี้ซะ! ไปนิพนพานกันดีกว่า จะได้หมดเรื่องหมดราวกันซะที!

หากมีผู้ถามว่า “ใคร...เป็นผู้สร้างโลก?”

ก็ขอตอบว่า “คำถามของคุณผิดแล้วนะ” เพราะหากมีใครเป็นผู้สร้างโลกจริง! เขาไม่ปล่อยให้โลกเป็นแบบนี้หรอก แต่ปัญญาผู้แจ้งของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกให้รู้ว่า โลกนี้ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาโดยใคร แต่โลกถูกสร้างขึ้นโดยอะไรต่างหาก! อะไรที่ว่า ศาสนาพุทธเรียกว่า **อิทัปปัจจยตา**

หลายศาสนาสอนว่าทุกสิ่งต้องมีผู้สร้าง พระเจ้าคือผู้สร้าง ฉะนั้นเราต้องเชื่อฟังพระเจ้า และต้องจงรักภักดีต่อพระเจ้า

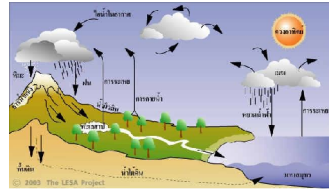
จึงขอย้อนถามว่า : สรรพสิ่งต้องมีปฐมเหตุแห่งการกำเนิด..ถูกต้องแล้ว! หินงอกเกิดจากอะไร พระเจ้าสร้างหรือ? หินงอกเกิดจากน้ำ เกลือแร่ แรงดึงดูด เวลา ไม่ใช่หรือ? ..แค่หินงอกอย่างเดียวก็อาศัยเหตุแห่งการกำเนิดอย่างน้อย ๔ ตัวแล้ว ขาดตัวใดตัวหนึ่งก็ไม่มีทางเกิดหินงอกขึ้นได้!

ขอถามต่อ..ว่า น้ำเกิดจากอะไร? เกลือแร่เกิดจากอะไร แรงดึงดูดเกิดจากอะไร เวลาเกิดจากอะไร แต่ละอย่างมีเหตุแห่งกำเนิดแยกย่อยออกไปไม่สิ้นสุด

น้ำก็ยังมีมาจากโมเลกุลของไฮโดรเจน ออกซิเจน ร่วมกับ catalyst คือ ประจุไฟฟ้า หากขาดตัวใดตัวหนึ่ง น้ำไม่มีทางเกิดขึ้นได้ เกลือแร่ก็มีทั้ง แคลเซียม ฟอสเฟต และอื่น ๆ อีก นี่ก็มีเหตุมากกว่าหนึ่ง แรงดึงดูดเกิดจากอะไร เกิดจากโลกหมุน ทำไมโลกหมุน? ก็มีสาเหตุต่ออีก เวลาเกิดจากอะไร? ..สรุป ไหนล่ะปฐมเหตุ เพราะแค่หินงอกอย่างเดียวยังมีเหตุแห่งกำเนิดนับได้เกินสิบแล้ว

ตกลงว่าพระเจ้าสร้างอะไรเป็นตัวเริ่มต้น สร้างออกซิเจนหรือ? ออกซิเจนก็แยกย่อยได้อีก พระเจ้าสร้างดวงอาทิตย์หรือ? สร้างอย่างไร? พระเจ้าไปหาวัตถุดิบ พวกไฮโดรเจนมาจากไหน เพราะไฮโดรเจนที่เป็นองค์ประกอบของดวงอาทิตย์ก็มีใช้อยู่สุด ยังแยกได้อีก แล้ว..ไหนล่ะ! ต้นกำเนิดดวงอาทิตย์ ตกลงพระเจ้าสร้างสรรพสิ่งเริ่มจากจุดไหน เพราะเจาะตรงไหนก็มีแยกย่อยลงไปได้อีก..

หลักอิทัปปัจจยตา คือกระบวนการแห่ง “เหตุปัจจัย” ที่ทำให้สิ่งนั้นๆ เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป คือ ถ้าหากยังมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งอยู่เรื่อยๆ ก็วยังปรากฏสิ่งนั้นๆ อยู่ต่อไป แต่เมื่อเหตุปัจจัยสิ้นสุดลง สิ่งนั้นๆ ก็ย่อมดับสลายไป

เปรียบเหมือนกับ ..เมื่อเรายังรับประทานอาหารอยู่เรื่อยๆ ก็ยังสามารถดำรงชีวิตต่อไปได้อีกเรื่อยๆ เป็นต้น ฉะนั้น พระเจ้าผู้สร้างฝนก็คือ ใอน้ำ ความชื้น อุณหภูมิ ฯลฯ นั่นเอง พระเจ้าผู้สร้างชีวิต สร้างภพชาติให้สรรพสัตว์ยังต้องเวียนว่ายตาย-เกิด ยังต้องตกนรกต่อไปอีก ก็คืออวิชชา ตัณหา และอาสวกิเลสนั่นเอง

ที่จริงแล้ว ศาสนาพุทธไม่ได้ปฏิเสธพระเจ้าที่เป็นผู้สร้าง ว่าไม่มีจริง! เพราะในธรรมชาติทั้งปวงไม่อาจมีสิ่งใดเกิดขึ้นได้เอง ทุกสิ่งล้วนเกิดขึ้นจากเหตุและปัจจัย จึงล้วนมีสภาพเป็น **สังขตธรรม** ที่มีภาวะเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แม้แต่นรก สวรรค์ในททุก ๆ ศาสนาก็ถูกสร้างให้มีขึ้นมาจากเหตุปัจจัย ฉะนั้น นรก สวรรค์ในททุกศาสนาจึงไม่ใช่สถานที่อยู่ที่เที่ยงแท้ถาวรแต่อย่างใด!

ด้วยหลักการนี้ ส่งผลให้ศาสนาพุทธยอมรับความมีอยู่จริงของนรก-สวรรค์ในททุกศาสนา แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงรู้แจ้งอีกว่า ชีวิตหลังความตายนั้นไม่ได้มีอยู่เพียงแค่นรกสวรรค์ นรกสวรรค์มีอยู่จริง! แต่่นรกสวรรค์ก็ยังไม่ใช่ความจริงที่เที่ยงแท้ สวรรค์ในททุกศาสนายังไม่ใช่ที่อยู่ถาวรแต่อย่างใด!

ถามว่า : อะไรคือความจริงอันที่เที่ยงแท้? สุขที่ถาวรมีอยู่ที่ไหน?

ตอบว่า : ก่อนอื่น ต้องขออธิบายก่อนว่า คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นไม่ใช่ถูกประดิษฐ์คิดค้นขึ้นเอง หรือใครดลบัลดาลให้มีขึ้น แต่เป็นการนำกฎความจริงของธรรมชาติมาบอก พระพุทธเจ้าไม่ใช่ผู้สร้างกฎ หรือผู้บังคับผู้คนให้ต้องทำตามกฎ พระองค์ได้บำเพ็ญเพียรและ

สิ่งสมบุญบารมีมาอย่างบริบูรณ์แล้ว จนได้บรรลूसัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้มีพระสัพพัญญุตญาณอย่างสมบูรณ์

สัพพัญญุตญาณ (ญาณรู้แจ้งกฎเกณฑ์ของธรรมชาติทั้งปวง^{๑๑}) ของ พระพุทธเจ้านี้ มิใช่เกิดขึ้นจากการคิดวิเคราะห์ หรืออ้างอิงเหตุผลจากแหล่ง ความรู้อื่น แต่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงจากการตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ ของพระองค์เอง ณ คีนวันเพ็ญ เดือน ๖ ภายใต้ต้นโพธิพฤกษ์ นับถอยหลัง ไป ๒,๖๐๐ ปีก่อน ทรงบรรลุญาณรู้แจ้งอดีตชาติ(ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ) และญาณรู้แจ้งกรรมและวิบากกรรมของสรรพสัตว์(จตุปปาตญาณ) อย่าง ทะลุปรุโปร่ง เป็นเหตุให้พระองค์มุ่งสู่พระนิพพานอย่างไม่คิดทวนกลับ^{๑๒} และหนทางนี้ได้ถูกพิสูจน์ทราบอย่างประจักษ์แล้ว ด้วยประสบการณ์ตรง ของพระภิกษุในพุทธศาสนาทุกยุคทุกสมัย จนถึงปัจจุบัน

ในเรื่องนี้ มีประเด็นว่า “**ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ และจตุปปาต- ญาณ** ส่งผลต่อการบรรลุ**อัสวัคขญาณ**อย่างไร?”

มีอรรถาธิบายว่า เมื่อเกิดปุพเพนิวาสานุสสติญาณแล้ว ทรงรู้แจ้ง อดีตชาติอย่างครบถ้วนว่า สิ่งใด ที่เราอยากได้อย่างมี อยากรเป็น ทั้งในชาตินี้และอนาคต สิ่งนั้นๆ เราทุกคนล้วนเคยได้เคยมี เคยเป็น มาครบทุกอย่าง แล้วในอดีต คือเราเคยขึ้นสวรรค์มาแล้ว เคยเป็นเศรษฐี เคยเป็นเจ้าของหรือ เจ้าหญิงมาแล้ว นับครั้งไม่ถ้วน แต่ก็ยังต้องมาเกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องพลัด พრაจากสิ่งที่รัก แบบซ้ำๆ เดิมๆ อยู่ในปัจจุบันนี้ ไม่ต่างอะไรจากในอดีต เลย ..*น่าเบื่อ!*

อนึ่ง การทำบุญกุศลทั้งปวงทั้งการให้ทานรักษาศีล เจริญสมาธิ ภาวนาถึงขั้นฌานและสมาบัติ เราทุกคนเคยบำเพ็ญมาครบทุกอย่างแล้วในอดีต อีกทั้งวิบากกรรมใดๆ ที่ตีเลิศ ที่ทำให้เรามีความสุขกายสบายใจ เราทุกคนก็เคยเสวยมาหมดทุกอย่างแล้วในอดีต แต่ก็ยังต้องมาเกิด แก่ เจ็บ ตาย

^{๑๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๑๘/๒๕๑,อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๔/๕๘๒.

^{๑๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๑/๕๒, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๔๘/๒๖๖.

แบบซ้ำๆ เดิมๆ อยู่ในปัจจุบันนี้ ไม่ต่างอะไรจากในอดีตเลย ..*น่าเบื่อ!*

มีกรรมประเภทเดียวเท่านั้น ที่ในอดีตเราทุกคนยังไม่เคยทำ ไม่เคยประพฤติ ไม่เคยเข้าถึง เพราะสิ่งนี้เป็นเรื่องของปัจจุบันขณะเท่านั้น นั่นก็คือกรรมที่เป็นไปเพื่อการ**ดีบกรรม** กรรมเพื่อความ**สิ้นกรรม** อันได้แก่การเจริญวิปัสสนากาวนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ จนเกิดปัญญาญาณรู้แจ้งรูป-นามตามความเป็นจริง เห็นอริยสัจ ๔ บรรลุมรรค ผล นิพพาน (อันเป็น**อสังขตธรรม**)

พระนิพพานเป็นภาวะที่หลุดพ้นไปจากการครอบงำของสังขตธรรม (พระเจ้า : ที่ปรุงแต่งให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น) ได้อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิงแล้ว เพราะนิพพานเป็นอสังขตธรรม^{๑๓} ที่ไม่มีสังขารหรือเหตุปัจจัยใดๆ ปรุงแต่งได้อีก คือ ไม่ได้เกิดจากอุปาทานขันธ์ ๕^{๑๔} ไม่มีการปรุงแต่งอารมณ์ ทั้งในทางบุญ หรือบาปอีกต่อไป ไม่มีเหตุให้ต้องบีบคั้นกดดันอีกแล้ว ในนิพพานนั้นทุกขจึงเกิดขึ้นไม่ได้^{๑๕}

^{๑๓} อสังขตธรรม มีลักษณะ ๓ ประการ คือ ๑. ไม่ปรากฏมีการเกิด (นอุปาทาโท ปรณายติ) ๒. ไม่ปรากฏมีการเสื่อม (น วโย ปรณายติ) ๓. เมื่อตั้งอยู่ ก็ไม่มีภาวะอย่างอื่นปรากฏ (น จิตฺตสฺส อณฺเฏตตํ ปรณายติ) นี่คือนิพพาน อสังขตธรรม ได้แก่ พระนิพพานนั่นเอง อันเป็นสภาพธรรมที่มีอยู่จริง แต่ปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้แล้ว จึงเป็นนั่นเป็นนี่ไม่ได้^{๑๔}แล้ว (อง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๔๘/๒๐๙, อภิ.สง.(ไทย) ๓๔/๑๐๘๙/๒๓๗-๘.)

^{๑๔} ทุกรายละเอียดใน ขุ.อป.อ. (บาลี) ๑/๕๐๓/๓๓๘.

^{๑๕} ปุญญาภิสังขาร คืออภิสังขารที่เป็นบุญที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายดี ได้แก่ กุศลเจตนาที่เป็นกามาวจรและรูปาวจร อปุญญาภิสังขาร คืออภิสังขารที่เป็นปฏิปักษ์ต่อบุญ คือเป็นบาป สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายชั่ว ได้แก่ อกุศลเจตนาทั้งหลาย (ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๘, ขุ.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖) ,และ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๕๑/๑๐๑.

๑.๒ พิสูจน์ : การเวียนว่ายตาย-เกิด

หลักการเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดตามคำสอนของพระพุทธเจ้า นั้น เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ทฤษฎีของคนรุ่นใหม่ปฏิเสธ และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนรุ่นเก่าถูกมองว่าคร่ำครองงมงาย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่มีปรากฏการณ์หนึ่งของคนยุคปัจจุบันหลายๆ คน ที่ยืนยันเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดได้เป็นอย่างดี นั่นคือ “การกลับชาติมาเกิด” ดังมีการค้นพบ ดังนี้

๑) ดร.เอียน สตีเวนสัน ผู้นำพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์

ความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิดนี้ เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางมาแต่โบราณกาล โดยเฉพาะในซีกโลกตะวันออก ต่อมาในทศวรรษหลังๆ ความเชื่อนี้ค่อยๆ ลดน้อยลง เนื่องจากความศรัทธาต่อศาสนาเสื่อมถอยลงอย่างรวดเร็ว และถูกแทนที่ด้วยแนวคิดทางวิทยาศาสตร์วัตถุนิยมเคียงคู่ไปกับลัทธิบริโภคนิยม ที่ขยายตัวอย่างสูงสุดในปัจจุบัน คนจำนวนมากมองศาสนาเป็นเพียงวัฒนธรรมรูปแบบพิธีกรรม อันยุ่งยากสิ้นเปลือง และพ้นสมัย ในโลกตะวันตกได้ปฏิเสธเรื่องการกลับชาติมาเกิดโดยสิ้นเชิงมานานแล้ว และได้ลามมาถึงฝั่งตะวันออก จนกลายเป็นแนวคิดหลักไปแล้วในขณะนี้ คนเฒ่าคนแก่ที่เคยเชื่อเรื่องดังกล่าว ก็ชักไม่แน่ใจในความเชื่อนี้เช่นกัน

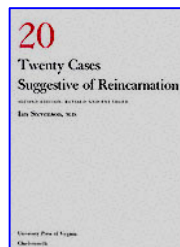
ในศาสนาคริสต์ ได้ปฏิเสธการกลับชาติมาเกิดอย่างสิ้นเชิง ดังข้อความในไบเบิลว่า “มีข้อกำหนดสำหรับมนุษย์ไว้แล้วว่าจะตายครั้งเดียว และหลังจากนั้นก็จะมีชีวิตพิพากษาฉันใด” ข้อพระคัมภีร์นี้ ปฏิเสธความเป็นไปได้ของการเกิดใหม่และกรรม ประการแรก มันกล่าวว่าเราได้ "ถูกกำหนดโชคชะตาที่จะตายครั้งเดียว" ฮีบรู 9:27)

แต่แล้ว จุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงก็ปรากฏขึ้นในโลกวิทยาศาสตร์เอง เมื่อปรากฏว่าหลายปีมานี้ มหาวิทยาลัยหลายแห่งในอเมริกาและยุโรป กำลังทำการค้นคว้าวิจัยทางการแพทย์ อย่างขะมักเขม้น เกี่ยวกับเรื่องการกลับชาติมาเกิด เช่น มหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน และมหาวิทยาลัยเวอร์จิเนียของอเมริกา, มหาวิทยาลัยเอดินเบิร์ก ในสหราชอาณาจักร, มหาวิทยาลัย

แอมสเตอร์ดัม ของเนเธอร์แลนด์, มหาวิทยาลัยพรายเบอร์ก์ในเยอรมันนี่ เป็นต้น มีนักศึกษาจำนวนไม่น้อยที่ได้ปริญญาเอก จากงานวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ และงานวิจัยเชิงวิชาการด้านจิตเวชศาสตร์ ได้เปลี่ยนโฉมหน้าไปแล้วโดยสิ้นเชิง งานวิจัยเหล่านี้ได้พิสูจน์อย่างเด่นชัด ว่าการกลับมาเกิด ไม่ใช่นิยายลึกลับ หากแต่เป็นสถานภาพที่แท้จริง แห่งการดำรงอยู่แห่งชีวิต

ตัวอย่างหนึ่งของนักวิจัยเรื่องนี้ ได้แก่ ดร.เอียน สตีเวนสัน ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย สหรัฐอเมริกา ท่านได้เดินทางไปในที่ต่างๆ ทั่วโลก เป็นเวลาถึง ๓๗ ปี เพื่อทำการสังเกต บันทึก รวบรวม ทดสอบ และแยกแยะ ผู้คนต่างๆ ที่ได้พบ ซึ่งส่วนมากเป็นเด็ก ที่ระลึกชีวิตในอดีตได้

ดร.เอียน สตีเวนสัน ได้เก็บบันทึกไว้มีนับพัน ๆ ราย ที่เป็นของเด็กอายุระหว่าง ๒ ถึง ๗ ปี ที่อาศัยอยู่ในตะวันออกกลาง, ยุโรป, เอเชีย และอเมริกา ซึ่งน่าแปลกที่ว่า ความสามารถระลึกชาติได้ของเด็กเหล่านี้ จะค่อย ๆ ลดน้อยลงเมื่ออายุประมาณ ๗ ปีขึ้นไป เด็กเหล่านี้จะพูดขึ้นมาเองถึงชีวิตในชาติก่อนของตน และต้องการจะกลับบ้านเดิมของตน คิดถึงแม่ หรือสามี ในชาติก่อน และมักจะแสดงออกซึ่ง

ความหวาดกลัวอย่างรุนแรง (phobia) ที่ผิดปกติในสภาพแวดล้อมของครอบครัวปัจจุบัน หรือไม่อาจอธิบายได้จากเหตุการณ์ในปัจจุบัน ยิ่งไปกว่านั้น พวกเขายังรู้จักสิ่งต่างๆ ที่ไม่เคยได้เรียนรู้หรือได้ฟังมาก่อนในชีวิตนี้ ที่น่าแปลกอีกก็คือ คำบอกเล่าของเด็กเหล่านี้สามารถแสดงถึงความเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงหรือ เหตุการณ์ความตายได้ในหลายกรณี

ดร.สตีเวนสัน เขียนไว้ว่า “บ่อยครั้ง เด็กเหล่านี้ได้พูดถึงคน และเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชาติก่อน ซึ่งไม่ใช่ชีวิตที่ไม่เป็นที่รู้จักในศตวรรษก่อน ๆ แต่เป็นชีวิตที่เจาะจง เป็นตัวตนที่สามารถชี้ชัดออกมาได้ ทว่าเป็นผู้ซึ่งไม่เคยเป็นที่รู้จักของคนในครอบครัว

เด็กเองโดยสิ้นเชิง และเป็นผู้คนที่อยู่ต่างถิ่น ต่างแดน หรือในประเทศอื่น ๆ และที่แปลกมากๆ คือ เด็ก ๆ เหล่านี้สามารถพูดภาษาอื่นที่ไม่เคยได้ยินมาก่อนได้ “แต่ละเหตุการณ์ได้ถูกบันทึกไว้อย่างระมัดระวัง และค้นคว้าอย่างรอบคอบเป็นพิเศษ โดยคณะกรรมการของ ดร.สติเวนสัน ท่านเองได้ตีพิมพ์หนังสือออกมาจำนวนหนึ่ง ที่เขียนถึงบันทึกการค้นพบที่น่าแปลกใจเหล่านี้

ท่านมีรายงานถึง ๒๐๐ กว่ารายซึ่งเด็กเหล่านี้ได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับการตายในชาติก่อน เช่นว่า ถูกยิงหรือถูกแทงด้วยของมีคม ซึ่งตำแหน่งที่ถูกยิงหรือถูกแทงนี้ ตรงกับรอยตำหนิแรกเกิดของพวกเขา และ ดร.สติเวนสัน ก็สามารถพบรายงานทางการแพทย์หลังคลอด ที่เกี่ยวข้องกันนี้ ของเด็กๆ ที่สามารถยืนยัน คำพูดของพวกเขาได้อย่างแม่นยำ^{๑๖}

๒) เด็กชาย ๓ ขวบ บอกห่วยถูก ๑๐ งวด

เด็กชายธนพัฒน์ คำพลีก เป็นบุตรชายของนายสมคิด คำพลีก และนางศศิประภา คำพลีก บ้านเลขที่ ๒๓๘ หมู่ ๕ ต. ตีลัง อ.พัฒนานิคม จ.ลพบุรี น้องฟู้ดบอกบ่อยๆ ว่า เขาคือ นายกอน ประจงแต่ง

นายกอน ประจงแต่ง..เขาเป็นใคร ?

เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๕ วันเสาร์ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง นายกอนกำเนิดเกิดขึ้นที่บ้านเลขที่ ๒๖ หมู่ ๕ ต.ตีลัง เป็นบุตรชายของพ่อหลาบ คุณแม่เงิน ประจงแต่ง

พ.ศ.๒๕๑๖ อายุ ๒๑ ปี แต่งงานกับ นางสาวเจี๊ยะ ศรประสิทธิ์

นายกอน เป็นผู้ขยันทำมาหากินและช่วยเหลืองานสังคมและหมู่บ้านอยู่เสมอ มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนขอบสระน้ำขนาดใหญ่ที่วัดตีลัง

^{๑๖} http://www.afterlife101.com/Twenty_Cases.html

วันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ ป้มน้ำเกิดขัดข้องคูน้ำไม่ขึ้น นาย- กอนจึงได้ลงไปดูที่หัวกะโหลกของท่อ ก่อนลงไปในนั้น ได้ยกคัตเอาท์เรียบร้อยแล้ว ขณะที่ตรวจสอบหัวกะโหลกอยู่นั้น นายกอนก็มีอาการชักกระตุกตาค้าง เพราะถูกไฟดูด ขณะนั้นพระอาจารย์สนม เขมสารโณ เจ้าอาวาสวัดเขาดีลัง สันทนากับโยมอยู่ในกุฏิ ได้ยินเสียงนายกอนร้อง จึงพากันไปดูแล้วช่วยกันนำร่างของเขาซึ่งหมดลมหายใจแล้ว ขึ้นจากสระน้ำ

๑๐ ปีผ่านไป เรื่องราวการตายของนายกอนก็ลืมเลือนไปจนหมดสิ้น

ปี พ.ศ.๒๕๔๘ นางศศิประภา (ม่วง) คำพลีก คีนหนึ่งก็หลับฝันไปว่า ได้พบกับชายคนหนึ่งมาบอกว่า “เราคือ นายกอน ที่ถูกไฟช็อตตายในสระน้ำวัดดีลัง ยังไม่ไปไหน จะขอมาเกิดด้วย” จากนั้นมา ๒ เดือนเศษ คุณม่วงก็เกิดความผิดปกติประจำเดือนไม่มา จึงไปหาหมอตรวจปรากฏว่า คุณม่วงตั้งท้อง ๒ เดือนแล้ว ทำให้คุณม่วงเครียดมาก เมื่อไปบอกสามี สามีก็ให้เอาออก ไม่ทันที่จะหาที่ท่าแห่งได้ สามีของคุณม่วงขับรถไปตามถนน สายลำานารายณ์ - เพชรบูรณ์ พอถึงบ้านหนองเต่า ก็มีรถบรรทุกพวงยูเทิร์นตัดหน้าจนต้องหักหลบลงข้างถนน ส่งผลให้รถพลิกคว่ำหลายตลบ แต่อัศจรรย์ สามีของคุณม่วงไม่เป็นอะไร สามีของคุณม่วงมาบอกว่า ขณะรถพลิกคว่ำตนเองมองเห็นผ้าเหลืองมารองรับรถเอาไว้ หลังจากนั้นก็เลิกคิดที่จะทำแท้งโดยเด็ดขาด และก็เป็นเรื่องประหลาดตั้งแต่นั้นมา ครอบครัวยุคของคุณม่วงจะหยิบทำอะไรก็ดีไปทั้งหมด จนมีฐานะดีขึ้นมาเป็นลำดับและมีโชคลาภบ่อย ๆ

วันที่ ๙ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ ตรงกับวันอาทิตย์ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ ปีจอ คุณม่วงก็ให้กำเนิดบุตรชาย ตั้งชื่อให้ว่า เด็กชายธนวัฒน์ และชื่อเล่นว่า “น้องฟู้ด” นางม่วงบอกความรู้สึกว่า “ก็รักเขานะ ใหม่ๆ ก็รู้สึกกลัวเหมือนกัน เมื่อรู้ว่าเป็นนายกอนที่ถูกไฟช็อตตายมาเกิด”

คุณม่วงบอกว่า เมื่อเขาพูดได้ ใครเรียกชื่อน้องฟู้ด เขาก็จะบอกว่าชื่อ “กอน” ไม่ได้ชื่อฟู้ด เป็นเช่นนี้มาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน ครั้งหนึ่งคุณม่วงไปจุดธูปอธิษฐานขอโชคที่ศาลในหมู่บ้าน ขณะที่อธิษฐานอยู่ในใจนั้น น้อง

ฟูตก็บอกว่า “สาธุวณนี้ขอให้แม่อุทหาย” ผู้เป็นแม่ก็ประหลาดใจว่า ลูกชายรู้ได้อย่างไรว่าตนขอหาย และงวณนั้นคุณแม่อุทหายหลายแสนบาทจริงๆ

น้องฟูตหรือนายกอนเริ่มจดจำอดีตชาติได้ นายเด่นลูกน้องเก่าสมัยเป็นสารวัตรกำนันมาที่บ้านน้องฟูตเห็นก็ทักทันทีว่า “มาทำไมไอ้เด่น” เล่นเอาคุณม่วงต้องเอ็ด “เป็นเด็กเป็นเล็กเรียกเขาไอ้ทำไม เรียกเขาว่าลุงซิ”

ครั้งแรกที่น้องฟูตพูดได้ เขาจะรบเร้าผู้เป็นแม่และยายว่า “ไปหาเจ็ยะ...ไปหาเจ็ยะ” ทุกวัน จนต้องพาไปหาคุณเจ็ยะ ครั้งแรกคุณเจ็ยะก็ไม่เชื่อสักเท่าไร เพียงแต่ได้ยินเขาพูดกัน ครั้งแรกที่น้องฟูตไปเห็นหน้าคุณเจ็ยะ เขาทำท่าทางเงินอาย เพราะได้พบภรรยาเก่าที่ปัจจุบันอายุ ๕๕ ปีแล้ว^{๑๗}

๓) การระลึกชาติของ ด.ช.ชนัย ชุมลัลยวงศ์

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐฉบับที่ ๗๔๒๓ วันศุกร์ที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๒๑ ได้ลงข่าวว่า เด็กระลึกชาติรายใหม่ อายุเพียง ๓ ขวบหนียายออกจากบ้านไปหาครอบครัวเมื่อชาติก่อน เผยความหลังชาติก่อนเป็นครู ถูกคนร้ายยิงตาย เมียเก่าและลูกได้ยินเรื่องราวถึงกับตะลึง เพราะรู้เรื่องชาติก่อนได้ถูกต้อง เพื่อนเก่าเป็นตำรวจก็อัศจรรย์ใจ เมื่อเด็ก ๓ ขวบทักทายว่า จำได้ไหม ? แล้วเล่าความหลังให้ฟัง

นางพรม เบ็ญทอง ผู้เป็นยายได้เปิดเผยว่า มารู้ว่าหลานระลึกชาติได้ก็เพราะ ด.ช.ชนัย ได้เล่าเรื่องแต่ชาติปางก่อนให้ฟังว่า เมื่อชาติก่อนเป็นครูชื่อบัวไข หล่อนาคสอนอยู่ที่โรงเรียนท่าบ่อ ต.บางหัว อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร จากนั้น ด.ช. ชนัยยังได้เล่าว่า แต่เดิมตนมีภรรยาชื่อ นางสวน มีลูกด้วยกัน ๕ คนเป็นหญิง ๓ ชาย ๒ คนโตชื่อ น.ส.บรรจงหรือตี๋ม คน

^{๑๗} <http://tamroiphrabuddhabat.com/xmb/viewthread.php?tid=833>

ที่สองชื่อ น.ส.เบญจา หรือต้อย ทั้งสองคนนี้เป็นฝาแฝด คนที่สามชื่อ นายณรงค์ คนที่สี่ชื่อ นายบุญเทียม และคนสุดท้ายชื่อ น.ส. น้ำค้าง

นางพรหม เมื่อรับฟังเรื่องราวจากหลานชายวัย ๓ ขวบ ในตอนแรกก็เชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง อยู่มาวันหนึ่ง ด.ช.ชนัย ได้พยายามหนีออกจากบ้านขึ้นรถประจำทางไปที่ อ.เมือง จ.พิจิตร เพื่อไปเยี่ยมลูกๆ นางพรหมจึงต้องตามไปด้วย เมื่อพบกันและเล่าความหลังให้ฟัง ก็ปรากฏว่าฝ่ายครอบครัวของนางสาวนเชื่อสนิทว่า ด.ช.ชนัย คือครุบัวไขในชาติก่อน

นอกจากนี้ ด.ช.ชนัยยังสอบถามนางสาวนว่า ของมีค่าที่ให้เก็บนั้นยังอยู่ดีหรือไม่ ซึ่งด.ช.ชนัยหมายถึงปืนสองกระบอกพร้อมกับบอกที่ซ่อนของ ซึ่งสมาชิกในครอบครัวเมื่อได้รับคำบอกเล่า ถึงกับตะลึง

ต่อมาแม่เขาก็กถามอีกว่า แล้วอะไรของลูก ที่นี้ก้ออกกว่ายังมีอะไรบ้าง เด็กก็บอกว่า พระของผมนั้นมีอยู่ฟวงหนึ่ง แม่ถามว่า พระของลูกมีอยู่ที่องค์

เด็กบอกว่า พระของผมนั้นมีอยู่สามองค์เป็นพระเครื่องนางพญา เมียเขาก็บอกว่าเป็นความจริงทุกอย่าง ต่อจากนั้น แม่ก็ไปหยิบเข็มขัดที่เป็นของขวัญสำหรับใส่ลูกกระสุนปืน คาดาว ๕ - ๖ สาย ทำเหมือนจะเสียดแทงแล้วพูดว่า เข็มขัดกระสุนเหล่านี้ หากลูกจำได้ว่าอันไหนเป็นของลูกก็หยิบขึ้นมา ถ้าหยิบไม่ถูกจำไม่ได้ก็เป็นอันว่าไม่ใช่ลูกของแม่

ตอนนั้นยายของเด็กรู้สึกตื่นเต้นใจคอไม่สบาย เพราะกลัวว่าหลานชายจะหยิบผิด จำไม่ได้ และกลัวเขาจะว่ายายพาหลานมาหลอกลวงเขา ทำให้คิดวุ่นวายใจ คอยจ้องตาดูว่าเด็กจะหยิบถูกหรือผิด เป็นการตัดสินใจครั้งใหญ่ แต่เมื่อเด็กมองดูแล้วก็ไม่ได้ชักช้าเสียเวลาหยิบเข็มขัดสายหนึ่ง ยังมีลูกกระสุนปืนเสียอยู่ ๓ ลูกออกมาชูขึ้น บอกว่า แม่ เข็มขัดลูกปืนเส้นนี้เป็นของฉันทัน เมื่อผู้เป็นแม่ในชาติก่อนเห็นเช่นนั้นก็ร้องไห้โฮ พวกญาติๆ ก็ร้องไห้ตามไปด้วยหลายคน ส่วนยายที่ใจกำลังเต้นกุกกักอยู่นั้นก็ค่อยโล่งอกหายใจทั่วท้อง เมื่อพ่อแม่เขาเห็นว่าถูกต้องแล้ว เป็นครุบัวไขมาเกิดแน่แล้ว

ปัจจุบัน

๑.๓ พิสูจน์ : สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม

สัตว์ทั้งหลายตายแล้วไม่สูญ ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดไปตามอำนาจกิเลสตัณหาและกรรมแห่งตน ดังที่พระพุทธเจ้าเคยตรัสกับพระอานนท์ไว้ว่า

“ดูก่อนอานนท์ **กรรม**ชื่อว่า เป็นไรนาวิญญานชื่อว่าพีช ตัณหาชื่อว่ายางเหนียวในเมล็ดพีช วิญญานดำรงอยู่ได้เพราะธาตุหยาบ มีอวิชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูกใจ การเกิดใหม่จึงมีต่อไปอีก ตัณหาทำให้สัตว์ต้องเกิดอีก จิตของสัตว์ย่อมแล่นไป สัตว์ที่ยังต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏ ย่อมไม่อาจหลุดพ้นจากทุกข์ไปได้”^{๑๘}

“สัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจักเป็นไปตามกรรม ผู้ทำบาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญจักไปสวรรค์ ฉะนั้น บุคคลควรทำกรรมดีสะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้า เพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า”^{๑๙}

กรรม แปลว่า การกระทำ หมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือทำด้วยความจงใจ หรือตั้งใจทำ มีความหมายเป็นกลางๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำดีหรือทำชั่วก็จัดเป็นกรรมทั้งสิ้น หากเป็นการทำความดีทำบุญกุศล เรียกว่า **กุศลกรรม** หากเป็นการทำความไม่ดี ทำในสิ่งที่ชั่วเป็นบาป เรียกว่า **อกุศลกรรม**^{๒๐}

กรรมและการให้ผลของกรรม (วิบาก) เป็นกระแสต่อเนื่องมาจากการกระทำของบุคคลที่ยังมีกิเลสตัณหาภายในจิตใจ เพราะเมื่อเกิดการทำการกรรมด้วยอำนาจของความโลภ โกรธ หลงแล้ว ย่อมตามมาด้วยผลคือวิบากเสมอๆ และกรรมนั้นๆ จะมีผลมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ “เจตนา” คือความจง

^{๑๘} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๗/๓๐๐., ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๕/๖๙.

^{๑๙} ส.สคา. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

^{๒๐} ดูใน อัง.ทุกก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕., อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๗๑/๓๙๒.

ใจที่กระทำลงไปในขณะที่นั้นๆ ถ้ามีเจตนาในการกระทำแรง วิชากรรมก็หนัก ถ้ามีเจตนาในการกระทำอ่อน วิชากรรมก็เบา

กรรม แบ่งตามลักษณะของเจตนาที่เป็นเหตุให้กระทำกรรม มี ๒ ประเภท^{๒๑} คือ

๑. อุกุศลกรรม กรรมชั่ว หมายถึงการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล ๓ ประการ คือ ๑) โลภะ ความโลภอยากได้ ๒) โทสะ ความคิดประทุษร้ายผู้อื่น และ ๓) โมหะ ความหลงมัวเมาไม่รู้เห็นตามความเป็นจริง เป็นการกระทำที่เกิดจาก ความโลภ ความโกรธ ความหลงมกมาย ได้แก่ การทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ หรือประพฤติกรรม ๓ ทางกาย วาจา ใจ

อกุศลกรรมบถ แปลว่า ทางดำเนินไปสู่นรก และอบายภูมิ มี ๑๐ ประการ คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ เล็งอยากได้ของของเขา ความคิดร้าย ความเห็นผิดจากคลองธรรม^{๒๒}

บุคคลผู้ทำอกุศลกรรมบถนี้ต้องไปตกอบายภูมิ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เพราะเหตุที่ประกอบอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ จึงปรากฏมีทั้งนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต”^{๒๓}

๒. กุศลกรรม กรรมดี หมายถึงการกระทำที่ดีที่เกิดจากกุศลมูล ๓ คือ ๑) อโลภะ ความไม่โลภ ๒) อโทสะ ความคิดไม่ประทุษร้ายต่อผู้อื่น ๓) อโมหะ ความไม่หลงมกมาย^{๒๔} เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากกุศลเจตนาหรือเจตนาที่ดี ได้แก่ การบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ หรือสุจริต ๓ เช่น คิดที่จะช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ ก็จัดเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศล ออกปากพูดชักชวนผู้คนให้ช่วยกันบริจาคทรัพย์เป็นนวัจกรรมฝ่ายกุศล

^{๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๔/๕๖.

^{๒๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒, อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐-๓๓๑.

^{๒๓} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๒๒.

^{๒๔} อัง.ติกก. (ไทย) ๒๐/๔๔๕/๑๓๑.

บริจาคตพยช่วยเหลือด้วยตนเองก็จัดเป็นกุศลฝ่ายกายกรรม เป็นต้น

บุคคลผู้บำเพ็ญบุญกิริยาวัตรทั้ง ๑๐ นี้จะได้รับความสุขและสวรรค์ เป็นผล ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้หวังประโยชน์สุข ควรฝึกฝนบำเพ็ญบุญ นี้เท่านั้น ที่ให้ผลเลิศติดต่อกันไป มีสุขเป็นกำไร ผู้บำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ ให้บริบูรณ์โดยพิเศษ ละกายมมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดในสวรรค์ ดุจไปยังที่อยู่ของตน”^{๒๕}

บุคคลผู้ประพฤติสุจริต ตายแล้วจะได้ไปเกิดในสุคติ^{๒๖} โลก สวรรค์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมนิสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรม ตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์”^{๒๗}

๑) กฎแห่งกุศลกรรม (บุญ)

ความต้องการหรือการกระทำใดๆ จะสำเร็จสมปรารถนาได้ จะต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายประการประกอบกัน เช่น ต้องอยู่ในภูมิประเทศที่เอื้ออำนวย มีสุขภาพแข็งแรง มีความรู้ความตั้งใจ เป็นต้น และสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้เลยก็คือ ต้องเคยสั่งสมบุญมามากพอ (บุพเพกตบุญผลตา^{๒๘})

คำว่า “บุญ” นั้นมีหลายความหมาย ดังนี้

บุญ แปลว่า ชำระ คือเป็นเครื่องชำระล้างกาย วาจา ใจให้สะอาด^{๒๙} เปรียบเหมือนน้ำยาล้างจานชำระความสกปรกที่ติดอยู่ให้หมดไป กลายเป็นจานที่สะอาด เช่นเดียวกันกับกาย วาจา ใจ ที่สกปรกด้วยบาปทุจริต ก็ต้อง

^{๒๕} ชุ.อิติ.(ไทย) ๒๕/๖๐/๔๑๕, ชุ.อป.(ไทย) ๓๓/๒๘๓/๒๗๖.

^{๒๖} สุคติ หมายถึง ภูมิเป็นที่ไปอันเป็นสุข (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐, ม.ม.ฎีกา (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.)

^{๒๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๕/๑๘.

^{๒๘} คุรยละเอียดใน อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๕๐.

^{๒๙} ชุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๔๕/๗๐๔, ชุ.อิ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๓๘๗.

เอาบุญเข้าชำระจึงสะอาด

บุญ แปลว่า เติมเต็ม คือ เติมจิตใจของผู้กระทำให้เต็มด้วยคุณงามความดี ธรรมดาใจของคนเราจะพร่องอยู่เป็นนิตย์ ถ้าไม่มีสิ่งใดเติมลงไปก็จะพร่องมากขึ้น คนร่ำรวยหลายคนเติมเต็มความพร่องในใจด้วยการสะสมของมีราคา แต่พระพุทธเจ้าแนะนำให้สั่งสมบุญอันเป็นที่พึงในโลกหน้าได้^{๓๐}

บุญ แปลว่า ให้สำเร็จ^{๓๑} คือ คุณเครื่องสนับสนุนให้ประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนามากยิ่งขึ้น เช่น ช่วยให้การค้าขายมีกำไรมากยิ่งขึ้น

บุญ แปลว่า ความสุข คือ เมื่อชำระจิตใจสะอาดแล้ว เอาบุญใส่ไว้แทนจนเต็มบริบูรณ์ ใจก็เกิดความเอิบอิมเป็นสุข ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “บุญเป็นชื่อของความสุข”^{๓๒} ผู้หวังประโยชน์สุข พึงฝึกฝนบำเพ็ญบุญ คือ ควรบำเพ็ญทาน รักษาศีลและเจริญเมตตาภาวนา ย่อมเข้าถึงโลกที่มีความสุข ปราศจากการเบียดเบียน”^{๓๓}

การทำบุญในพระพุทธศาสนามี ๓ ระดับ

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้สิ่งของของตนแก่ผู้อื่น ส่งผลให้ร่ำรวยด้วยทรัพย์สินเงินทองในชาติต่อไป^{๓๔}

๒. ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ส่งผลให้ได้เกิดเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ไม่พิการ และเป็นเทวดาในชาติต่อไป^{๓๕}

๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ส่งผลให้จิตสงบ เกิดฌานสมาธิ ตายแล้วไปเกิดในพรหมโลก^{๓๖}

^{๓๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๕/๑๓๓.

^{๓๑} ชุ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๓๐.

^{๓๒} อัง.สตุตตค. (ไทย) ๒๓/๖๒/๑๒๐.

^{๓๓} ชุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๓๖๗.

^{๓๔} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

^{๓๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๑/๖๗, เกิดเป็นเทวดาดูใน ที.ม. ๑๐/๔๑๖/๓๔๙.

^{๓๖} อัง.จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๒๓/๑๘๗., อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๔/๖๗๑-๖๗๔.

๑) ทานมัย

ทาน แปลว่า การให้ คือให้วัตถุสิ่งของ กำลังกาย หรือกำลังสติปัญญาของตน เพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น มี ๒ อย่าง คือ อามิสทาน (ให้เครื่องนุ่ง ห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค) และธัมมทาน (ให้คำแนะนำ ชี้ข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน) ทาน ๒ อย่างนี้ ธัมมทานเป็นเลิศ^{๓๗}

กฎแห่งบุญ : ร่ำรวยเพราะให้ทาน

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม ย่อมให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม ที่นอน ที่อยู่อาศัย ประทีป เมื่อเขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์..หากมาเกิดเป็นมนุษย์ ในภายหลัง จะเป็นคนมีทรัพย์สินสมบัติมาก”^{๓๘}

มีข้อสงสัยว่า : ต้องทำบุญไว้ก่อนจึงจะเกิดมาร่ำรวย แต่เหตุไฉนฝรั่งไม่ได้นับถือศาสนาพุทธ ไม่ได้ทำบุญไหว้พระ แต่ร่ำรวยยิ่งกว่าคนไทยเสียอีก

ตอบว่า : มนุษย์ทุกคนไม่ว่านับถือศาสนาใด ก็สามารถบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือผู้อื่นได้ โดยนำทรัพย์ที่ตนเองได้มาโดยสุจริต บริจาคเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ผลานิสงส์ก็จะส่งผลให้เขาร่ำรวยด้วยโภคทรัพย์ทั้งในชาตินี้และชาติหน้าได้เช่นกัน ซึ่งมีตัวอย่างจริงให้เรียนรู้ในทุกสังคม เช่น

นายวอร์เรน บัฟเฟตต์ : ๒๖ มิถุนายน ๒๕๔๙ เศรษฐี ชาวอเมริกัน บริจาคเงินกว่า ๑.๔ ล้านล้านบาท ให้มูลนิธิเพื่อการกุศล

๒ ปีต่อมา : นิตรสารฟอร์บส์ จัดอันดับมหาเศรษฐีโลกประจำปี ๒๐๐๘ โดยนายวอร์เรน บัฟเฟตต์ เจ้าของบริษัทเบิร์กไชร์ แฮทธาเวย์อิงค์ ครองอันดับ ๑ บุคคลที่

^{๓๗} อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๒๐.

^{๓๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

ร่ำรวยที่สุดในโลก ด้วยมูลค่าทรัพย์สินรวม ๖.๒ หมื่นล้านดอลลาร์^{๓๙}

นายบิลล์ เกตส์ : พ.ศ. ๒๕๕๒ นิตยสารฟอร์บส์ ฉบับตีพิมพ์ในเอเชียประจำเดือนกันยายน กล่าวว่า นายบิลล์ เกตส์ ผู้ก่อตั้ง “ไมโครซอฟท์” ได้กลับมาเป็นผู้ร่ำรวยที่สุดในโลกอีกครั้งแล้ว

นิตยสาร “บิสซิเนส วีก” : ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ บอกว่า นายบิลล์ เกตส์ ได้บริจาคทรัพย์สินนับตั้งแต่ปี ๒๕๔๖-๒๕๕๐ บริจาค เงินไปราว ๒๘.๑ พันล้านดอลลาร์ หรือราว ๖ แสนล้านบาท

เมื่อปี ๒๐๐๘ แบริด พิตต์ และแอนเจลิน่า โจลี่ ซึ่งเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาแบบเถรวาท ได้บริจาคเงินให้แก่องค์กรการกุศล เพื่อเด็กและผู้ป่วยเอดส์ กว่า ๒๕๐ ล้านบาท Brad Pitt and Angelina Jolie Give \$8.5-Million to Foundation The actors and philan-thropists Brad Pitt and Angelina Jolie gave more than \$8.5-million to their charitable foundation in 2006, reports Fox News (March 24, 2008)

๑ ปีต่อมา..นิตยสารฟอร์บส์ เผยว่า แองเจลิน่า โจลี่ เป็นดาราทองที่มีรายได้สูงสุด โภจเงินรายได้กว่า ๙๐๐ ล้านบาท^{๔๐}

มหาเศรษฐีไทยใจบุญ

วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๐ มูลนิธิ “สิริวัฒนภักดี” บริจาคเงินกว่า ๒๐ ล้านบาท บูรณะจิตรกรรมฝาผนัง “วัดโพธิ์”

พ.ศ. ๒๕๓๗ นายเจริญ-คุณหญิงวรรณมา สิริวัฒนภักดี บริจาคเงิน ๓๐ ล้านบาท ให้มูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช^{๔๑}

^{๓๙} Posted on Thursday, March 06, 2008 (Archive on Thursday, March 13, 2008) Posted by suchitra Contributed by somjest.

^{๔๐} http://en.wikipedia.org/wiki/Brad_Pitt

^{๔๑} เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๗๗๒.

บุคคลเหล่านี้ ยืนยันได้ถึงความจริงแท้ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า
“สัตบุรุษ (คนดี) ผู้มีจิตอนุเคราะห์ให้ทานแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่งมี
ทรัพย์มากมีโภคะมาก และเป็นผู้มีจิตน้อมไปเพื่อบริโภคมกคุณ ๕ สูงยิ่งขึ้น
ในที่ที่ทานนั้นผลิตผล”^{๔๒}

อานิสงส์การให้ทาน

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก
๒. สัตบุรุษ (คนดีทั้งหลาย) ย่อมคบหาผู้ให้ทาน
๓. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมจรไป
๔. ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากธรรมของคฤหัสถ์
๕. ผู้ให้ทานหลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติ โลก สวรรค์^{๔๓}

ถามว่า : ทำไมต้องทำบุญ?

ตอบว่า : ต้องการเดินทางถึงจุดหมายปลายทางอย่างรวดเร็วและ
ปลอดภัย ต้องจ่ายค่าโดยสาร (เครื่องบิน) แพง ฉันทใด ต้องการเกิดมาสุข
สบายก็ต้องทำบุญกุศลหลายๆ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“สัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด
สัตว์ทั้งหลายจะไปตามกรรม คือผู้ทำบาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญ
จักไปสวรรค์ ฉะนั้น บุคคลควรทำความดีสะสมไว้เป็นสมบัติใน
โลกหน้า เพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ในโลกหน้า”^{๔๔}

เมื่อเรือนถูกไฟไหม้ สิ่งของที่นำออกไปได้ย่อมเป็น
ประโยชน์แก่เขา สิ่งของที่ถูกไฟไหม้ในเรือนย่อมไม่เป็นประโยชน์
แก่เขา ฉันทใด เมื่อนุชย์ถูกความแก่และความตายแผดเผาแล้ว ก็
ฉันทนั้นเหมือนกัน บุคคลควรนำออกด้วยการให้ สิ่งที่ให้แล้วชื่อว่า

^{๔๒} วจ.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๕.

^{๔๓} วจ.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

^{๔๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

นำออกดีแล้ว สุขย่อมมีแก่บุคคลผู้ตายไปแล้ว ซึ่งได้ทำบุญไว้
ขณะเมื่อมีชีวิตอยู่”^{๔๕}

ทรัพย์สินเงินทองและสังขารร่างกายเป็นทรัพยากรของโลก เมื่อ
ตาย นำไปได้เฉพาะบุญและบาปที่ตนเองได้เคยทำไว้เท่านั้น ทรัพย์สมบัติ
ตลอดถึงร่างกาย ต้องทิ้งไว้เป็นสมบัติของโลกทั้งสิ้น^{๔๖}

พระพุทธเจ้าตรัสสอนสังส์ของการให้ทานไว้อย่างไรบ้าง?

ตอบ : ในทักษิณาวีรังกสูตร พระองค์ตรัสถึงผลทานว่า

๑. ให้ทานในสัตว์เดรัจฉานได้ผลร้อยเท่า
๒. ให้ทานในปุถุชนผู้ไม่มีศีลได้ผลพันเท่า
๓. ให้ทานในปุถุชนผู้มีศีลได้ผลแสนเท่า
๔. ให้ทานในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม ได้ผล
แสนโกฏิเท่า
๕. ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโศดาปัตติผลให้แจ้งได้ผล นับ
ประมาณไม่ได้
๖. ถ้าให้ทานในพระโศดาบัน ฯลฯ พระปัจเจกพุทธะและพระ
สัมมา-สัมพุทธเจ้า ผลยิ่งไม่อาจนับประมาณได้เลย^{๔๗}

^{๔๕} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๕๓/๒๑๕.

^{๔๖} สี่.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๕/๑๓๓., ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๗/๓๗๐.

^{๔๗} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๗๙/๔๒๘., อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๔๗/๒๔๒.

๒) ศิลมัย

ศีล แปลว่า ปกติ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในภาวะปกติ หมายความว่า คนที่มีจิตเป็นปกติไม่ถูกความ โลภ โกรธ หลงเข้าครอบงำ เมื่อจะทำอะไรทางกายด้วยจิตที่เป็นปกติก็ไม่ทำสิ่งที่ชั่ว เมื่อจะพูดอะไรทางวาจาก็ไม่พูดเรื่องชั่วเรื่องโกหก เมื่อจะคิดเรื่องราวอะไรทางใจ ก็ไม่คิดเป็นไปทางที่ชั่ว^{๔๘}

รักษาศีล ๕ ได้บุญมากกว่าเป็นชาวพุทธ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “การที่บุคคลมีเจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ งดเว้นจากการประพฤตินิโคตนา งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท นี่เป็นการกระทำที่ใช้นุญทรัพย์น้อย และตระเตรียมน้อย แต่มีผลานิสงส์มากกว่านิตยทานที่ทำสืบกันมา มากกว่าการถวายกุฏิวิหาร และมากกว่าการเข้าถึงสรณคมน์”^{๔๙}

หลักสำคัญของการรักษาศีลอยู่ที่วิริติ

วิริติ แปลว่า งดเว้น ละเว้น คือ เจตนาที่ตั้งใจงดเว้นจากการทำชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมื่อบุคคลได้รักษาศีลแล้ว เป็นผู้มียก วาจา สะอาด ใจเป็นปกติ มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. สัมปัตตวิริติ เจตนางดเว้นสิ่งที่ประจบเฉพาะหน้า คือไม่ได้ตั้งใจงดเว้นไว้ก่อนเลย แต่เมื่อประสบเหตุที่จะทำชั่ว นึกคิดพิจารณาขึ้นได้ ขณะนั้นว่า ตนมีชาติตระกูล วัย หรือคุณวุฒิ เช่นนี้ ไม่สมควรกระทำความชั่วเช่นนี้ แล้วงดเว้นเสียได้

^{๔๘} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๔๖, หน้า ๒๔๕.

^{๔๙} ที.ม. (ไทย) ๙/๓๕๒/๑๔๗.

๒. สมาทานวิริติ เจตนางดเว้นโดยการตั้งเจตนาไว้ คือ สมาทานสิกขาบทไว้ แล้วกังดเว้นตามที่ได้สมาทานนั้น

๓. สมุจเฉทวิริติหรือเสตุฆาตวิริติ เว้นตัดขาดโดยการเจริญวิปัสสนาจนเกิด “มรรคญาณ” ประทานมิจฉาภิภูริได้เด็ดขาด คือ การงดเว้นจากความชั่วของพระอริยะทั้งหลายนั่นเอง^{๕๐}

อานิสงส์รักษาศีล

๑. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมมีทรัพย์สมบัติมาก
๒. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล ย่อมขจรไปทั่วทุกทิศ
๓. บุคคลผู้มีศีลไปในที่ไหนย่อมแก่ลัวกล้าองอาจ ไม่แก้อเขิน
๔. บุคคลผู้มีศีลย่อมไม่หลงลืมสติ ก่อนตาย
๕. บุคคลผู้มีศีลตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติ โลก สวรรค์^{๕๑}

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า“บุคคลผู้มีศีล เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ มีความละอาย มีความเอ็นดูต่อสัตว์หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ..กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด เขาก็จะเป็นคนมีอายุยืน”^{๕๒}

“บุคคล..ทำบุญกิริยาวัตรที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง..หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับเทวดาชั้นจาตุมหาราช ชั้นดาวดึงส์ ..ชั้นยามา..ชั้นดุสิต..ชั้นนิมมานรดี ย่อมครอบงำเทวดาทั้งหลายได้โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุที่เป็นทิพย์ วรรณะที่เป็นทิพย์ สุขที่เป็นทิพย์ ยศที่เป็นทิพย์ อธิปไตยที่เป็นทิพย์ รูปที่เป็นทิพย์ เสียงที่เป็นทิพย์ กลิ่นที่เป็นทิพย์ รสที่เป็นทิพย์ โผฏฐัพพะที่เป็นทิพย์”^{๕๓}

^{๕๐} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๕๕๘.

^{๕๑} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๑๕๐/๙๔, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๔๒-๓.

^{๕๒} ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๒๙๐/๓๕๐.

^{๕๓} อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๔-๕.

๓) ภาวนามัย

ภาวนา คือ การฝึกอบรมทางด้านจิตใจ เป็นการบำเพ็ญเพียรให้ยิ่งๆ ขึ้นไป พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เธอทั้งหลายจงลุกขึ้นเถิด จงนั่งเถิด จงบากบั่นขยันศึกษาปฏิบัติธรรมเถิด กาลเวลาอย่าได้ล่วงเลยเธอทั้งหลายไปเลย เพราะเหล่าชนผู้ปล่อยวันเวลาให้ล่วงไปเปล่า ย่อมแอ้อดทุกข์ทรมานกันในวันพรุ่งนี้” ^{๕๔}

นั่งสมาธิได้บุญมากกว่าให้ทาน ๓๐๐ เท่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรับรองไว้ว่า “บุคคลใด ให้น้ำนมโคเป็นทานครั้งละประมาณ ๑๐๐ หม้อ วันละ ๓ เวลา เช้า เที่ยง เย็น การเจริญเมตตาทำจิตให้เป็นสมาธิเพียงชั่วระยะเวลาการหยดลง ของหยาดน้ำนมโคเพียงหนึ่งหยด ย่อมมีผลมากกว่าทานที่บุคคลนั้นให้แล้ว ๓ ครั้งในแต่ละวัน” ^{๕๕}

นั่งสมาธิได้ฌาน ไปเกิดในพรหมโลก

บุคคลบางคนในโลกนี้...บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เขาชอบใจปฐมฌานนั้น คิดใจปฐมฌานนั้น และถึงความปลื้มใจกับปฐมฌานนั้น เขาดำรงอยู่ในปฐมฌานนั้น น้อมใจไปในปฐมฌานนั้น ไม่เสื่อม เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกเทวดาชั้นพรหม พวกเทวดาชั้นหมู่พรหมมีอายุประมาณ ๑ กัป ฯลฯ

บุคคลบางคน...บรรลุดุจตถฌานที่มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เขาชอบใจฌานนั้น...เขาดำรงอยู่ในจตุตถฌานนั้น น้อมใจไปในปฐมฌานนั้น ไม่เสื่อม เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกเทวดาชั้นสุภกนิหะ พวกเทวดาชั้นสุภกนิหะมีอายุประมาณ ๔ กัป ^{๕๖}

^{๕๔} อัง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๗/๑๕๗., ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๓๓๖/๕๗๗.

^{๕๕} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๓๑๕/๒๒๖.

^{๕๖} อัง.จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๒๓/๑๘๗-๙.

สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ไถ่ยมทูต

พ.ต.อ. ชิง แขวงวิเศษชัยชาญ อายุ ๖๓ ปี เกิดวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๙๕ ที่อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง อดีตท่านเป็นผู้กำกับการสถานีตำรวจชนะสงคราม ท่านเล่าประสบการณ์ “ตายแล้วฟื้น” ไว้ว่า

“วันนั้นเป็นวันวิสาขบูชาทำงานเสร็จเข้านอนที่ห้องทำงาน กระทั่งตี ๒ ร่างกายปลุกเราให้เข้าห้องน้ำ ว่าจะสูบบุหรี่ ก็รู้สึกว้าหวายใจได้แค่ครึ่ง สูดอากาศไม่เต็มปอด แต่ก็เข้านอนต่อทั้งที่หวายใจครึ่งห้อง จนตี ๔ เข้าห้องน้ำอีกที อยู่ๆ ลมหวายใจเหลือไม่ถึงครึ่งห้องซะแล้ว มีแว่วว่าจะไม่เหลือลมหวายใจ จึงบอกให้ลูกน้องพาไปโรงพยาบาล

ทันใดนั้นก็รู้สึกเหมือนมีใครคนหนึ่งมายืนอยู่ข้างตัว ไม่เห็นหน้ารู้แต่เขาทรงพลัง ทรงอำนาจมาก พอคิดได้อย่างนั้น รู้สึกเหมือนตัวถูกกระชากอย่างแรง ตกใจกลัวสุดขีด จึงท่องคาถาในใจ บทพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งเป็นคาถาประจำวันวิสาขบูชาพอดี

ระหว่างเริ่มท่อง เราก็อินไปกับพระคาถา ร่างกายก็สงบนิ่ง เขาคอนั้น ก็นิ่งกับเราเหมือนกัน ไม่ยุ่งกับเราอีก แต่ยังมียืนอยู่ข้างๆ จนสายตรวจมาประกองไปที่รถ เขาคอนั้นก็เดินตามเราไป ขึ้นรถไปกับเราด้วย ใช้เวลา ๒ นาทีถึงโรงพยาบาล หมอก็เอาหน้ากากออกซิเจนมาครอบ เอาสายน้ำเกลือร้อย เจาะเลือด เราก็หลับตาท่องคาถาเรื่อยไป ท่องจบแล้วท่องใหม่ ท่องไปเรื่อย หมอก็บีบหัวใจไปเรื่อย จนกระทั่งห้ายี่สิบ คลื่นหัวใจนิ่งไป ๓๐ นาที (ตายแล้ว) ตัวเขียวไปหมด ทั้งหมอทั้งพยาบาลบีบจนซีก็เยจบีบ ปรากฏว่าเรากลับมาอีก และรู้สึกว่าเขาคนนั้นไปแล้วด้วย แต่ยังไม่ท่องคาถาอยู่พักใหญ่^{๕๗}

^{๕๗} หนังสือพิมพ์มติชน วันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ : ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๑๑๔๓๙

ปฏิบัติวิปัสสนา..ปลดหนักกว่า ๑๐๐ ล้าน

นางฐิตินาถ ฦ พัทลุง เกิดวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นบุตรของนายไสว และนางอารีย์ ฦ พัทลุง มีบุตรชาย ๑ คนชื่อ ด.ช.ชฤต ฦ พัทลุง จบปริญญาโท ๒ ใบจาก UNIVERSITY OF LONDON สาขาเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ ด้วยวัยเพียง ๒๐ ปีเท่านั้น

สามีเสียชีวิตต้นปี ๒๕๔๐ พร้อมกับทิ้งหนี้ไว้ให้กว่า ๑๐๐ ล้านบาท ผู้หญิงลูกเล็กตัวคนเดียว พร้อมกับหนีมหาศาล มองไม่เห็นทางออกอื่นใดจึงคิดจะฆ่าตัวตาย แต่ได้พบกับกัลยาณมิตรชักชวนให้ไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จึงเกิดปัญญาเห็นแจ้ง บริหารชีวิตจนปลดหนี้ได้ภายใน ๒ ปีครึ่ง

เธอจะแบ่งเวลาภายใน ๒ เดือนออกเป็น ๗ สัปดาห์สำหรับทำงานทางโลกและอีก ๗ วันสำหรับปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่ยุวพุทธิกสมาคม^{๕๘}

เธอให้เหตุผลว่า “การปฏิบัติธรรมเราควรปฏิบัติตั้งแต่อายุยังน้อย เพราะร่างกายยังแข็งแรงอยู่ และจากการที่เราเป็นคนชอบอ่านหนังสือ ชอบศึกษาปรัชญา ทำให้เราค้นพบว่ามีนักวิทยาศาสตร์เพียงคนเดียว เท่านั้นที่พูดอะไรแล้วเป็นจริงทั้งหมดไม่มีใครโต้แย้งได้ก็คือพระพุทธเจ้า ก็เลยสนใจที่จะค้นคว้าศึกษาหลักพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มาตลอด” นี่คือการเชื่อมั่นและความศรัทธาที่เธอมีต่อพระพุทธศาสนา และสิ่งนี้เองที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวให้เธอมีร่างกายและแรงใจในการต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคปัญหาต่างๆ ในการอยู่ต่อไปบนโลกใบนี้ อย่างมีสติ

^{๕๘} ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ๕๘/๘ ซอยเพชรเกษม ๕๔ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐ โทร.๐-๒๘๐๕-๐๗๙๐-๔.

(เป็นศูนย์อบรมและปฏิบัติธรรม ที่ตั้งขึ้นและบริหารงานโดยเอกชน เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าปฏิบัติธรรมได้ตลอดปี โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ หรือตามกำลังศรัทธา)

เปลี่ยนศาสนาพิสูจน์พุทธธรรม

ดร. ดารารวรรณ เต็นอุดม เป็นบุตรของ ร.ต. มุข และนางเกยูร เต็นอุดม ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๒๕๖ ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ครูดารารวรรณ ถือกำเนิดในครอบครัวที่นับถือศาสนาอิสลาม คุณปู่เป็นผู้นำศาสนา (อิหม่าม) อุบนิสัยส่วนตัวชอบความสงบ ทางบ้านจึงได้ส่งให้เรียนในโรงเรียนศาสนาและเรียนพิเศษด้านศาสนา จึงมีความรู้ศาสนาแตกฉาน ได้รับคัดเลือกเป็นตัวแทนโรงเรียนเข้าแข่งขัน ตอบปัญหาศาสนา ได้รับรางวัลชนะเลิศหลายรางวัล

แม้จะมีความรู้และศรัทธาในศาสนาอิสลาม แต่ก็เก็บความสงสัยในคำสอนหลายเรื่องที่ทำเหตุผลไม่ได้ และไม่สามารถถามผู้รู้ได้ เนื่องจาก เป็นข้อห้ามของศาสนา ต่อมาได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิ ภาวนา แล้วเกิดความประทับใจว่า การปฏิบัติสมาธิและการอยู่อย่างมีสติ สามารถทำให้พันทุกข์ได้จริง จึงมีความเลื่อมใสศรัทธาที่พุทธศาสนา เป็นศาสนาที่เป็นวิทยาศาสตร์ มีเหตุผลและเน้นสอนให้เราพึ่งตนเอง

ครูดารารวรรณ ได้เริ่มศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ที่วัดน้อยนพคุณ กรุงเทพฯ จากนั้นได้เข้าอบรมกรรมฐานกับคุณแม่สิริ กรินไชย ๒ ครั้งๆ ละ ๗ วัน

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๒๖ ได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมกับหลวงปู่ดุลย์ อตุโล วัดบูรพาราม จังหวัดสุรินทร์

ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ หลวงปู่สั่งให้ไปสอนผู้อื่นได้ เพราะจิตชำนาญแล้ว

ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้รับรางวัล “เสมาธรรมจักร” ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาสาขาส่งเสริมผู้ปฏิบัติธรรม จากกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ

๒) พิสูจน์ : กฎแห่งอกุศลกรรม (บาป)

วิบากกรรม : ต้มแมวทั้งเป็น

นายบรรหาร พงษ์วิจิตร ปัจจุบันอายุ ๕๘ ปี ชาวจังหวัดลพบุรีให้สัมภาษณ์รายการ “กรรมลิขิต” ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ๕ วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๑ ว่า

เมื่อ ๓๕ ปีก่อน อายุ ๑๘-๑๙ นัดกับเพื่อนตีหม้อล่องเรียนจบที่บ้านตนเอง ตีหม้อไปๆ กับแก้ม้หมด จึงเที่ยวหากบหาเขียดบริเวณบ้านมาทำกับแก้ม้ หาไปก็ไม่เจอ แต่เห็นแมวตัวหนึ่งกำลังเดินอยู่ จึงจับเอาแมวตัวนั้นมาทำกับแก้ม้แทน

กรรมวิธีการปรุงก็คือ ต้มน้ำเดือดๆ เทใส่ไห เอาแมวตัวเป็นๆ ยัดเข้าไปในไห แล้วเอาเขียงปิดฝา ไม่ให้แมวดิ้นออกมา จนมันตายคาไห ทำให้เนื้อนุ่ม..ว้อยย! แล้วเอาเนื้อมาผัดเผ็ดเป็นกับแก้ม้จานเด็ด โทหกเพื่อนว่าเป็นเนื้อพังพอน เพื่อนๆ กินกันจนเกลี้ยง ต่างบอกว่าว้อยยจริงๆ

สิบปีต่อมา พ.ศ. ๒๕๒๙ แต่งงานมีลูก ๒ คน มีอาชีพเป็นลูกจ้างการรถไฟ ที่บางซื่อ ต่อมาต้องย้ายไปภาคใต้ ๒ เดือน จึงหาบ้านเช่าให้ลูกเมียได้อยู่จะได้ไม่ต้องตามไป จึงไปดูห้องเช่าเปิดใหม่ที่กำลังก่อสร้าง

วันนั้นเป็นวันหยุดของคนงานก่อสร้าง จึงเดินขึ้นไปดูห้องชั้น ๒ ด้วยตนเอง ขณะเดินอยู่ที่ระเบียงห้อง มองเห็นกระสอบพาดอยู่ที่สายไฟฟ้า คิดว่าเป็นราวตากผ้า ด้วยความดีใจว่าจะมีราวตากผ้าไว้ให้ภรรยา จึงเข้าไปดูใกล้ๆ ทันใดนั้นสายไฟฟ้าแรงสูงก็เกิดประกายไฟ เพล่าร่างของเขาทั้งตัวในทันที จนสลบ สมกับกรรมที่เคยต้มแมวทั้งเป็นอย่างไม่ผิดเพี้ยน!

วิบากกรรม : ต้มลูกสุนัขทั้งเป็น

พระเทพสิทธิธมฺมณี (บุญสิน อุตตมชาโต ป.ธ. ๙, M.A., Ph.D.) เจ้าอาวาสวัดดุสิตาราม แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ท่านเล่าให้ฟังว่า

..เมื่อหลายปีก่อน ท่านได้รับนิมนต์ไปสวดศพแม่ครัวที่วัดแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ แม่ครัวผู้นี้เป็นมารดาของข้าราชการระดับสูงท่านหนึ่ง กรรมที่ทำให้เธอต้องมาพบอุบัติเหตุถึงแก่ความตายนั้น เรื่องมีอยู่ว่า

วันหนึ่ง แม่ครัวผู้นี้เห็นว่าเนื้อหมูที่นำมาสับเพื่อเตรียมทำข้าวต้มเลี้ยงแขกในงานศพนั้น หายไปอย่างผิดปกติ ทั้งที่เพิ่งสับเสร็จไม่นาน แค่นั้นไปหยิบเครื่องปรุงรสปอหั่นกลับมาอีกที เนื้อหมูที่สับวางไว้บนเขียงปรากฏว่าเนื้อหมูอันตราหน้าหายไปหมด โดยไม่มีร่องรอย พอถามคนโน้นคนนี้ก็ไม่มีใครรู้เรื่อง เพราะต่างก็วนอยู่กับงาน แรกๆ เธอก็คิดว่าไม่เป็นไร แต่ครั้งเป็นอย่างนี้บ่อยครั้งเข้า เธอจึงอดรนทนไม่ได้จึงวางแผนที่จะจับเจ้าขโมยตัวดี

เธอทำที่เป็นสืบเนื้อหมูวางไว้บนเขียงเหมือนเดิม แล้วก็แสร้งหันไปทำอย่างอื่น แต่ทว่าตาคอยแอบจับจ้องอยู่ที่เขียงไม่ตลอดเวลา ทันใดนั้น ก็มีลูกสุนัขพอมโซตัวหนึ่ง ซึ่งแอบซ่อนอยู่ใต้โต๊ะนั่นเอง ปีนขึ้นมากินเนื้อหมูสับจนหมดอย่างรวดเร็ว แล้วก็กระโดดวิ่งหนีไป เมื่อเห็นว่าเจ้าหัวขโมยเป็นลูกสุนัข เธอจึงรู้สึกโกรธแค้นมาก จึงได้วางแผนที่จะจัดการเจ้าลูกสุนัขตัวนี้ ดังนั้นในวันรุ่งขึ้นเธอก็ทำที่สับเนื้อหมูทิ้งไว้บนเขียงเหมือนเช่นเคย แต่คราวนี้เธอไม่ได้วางเขียงไว้ที่เดิม แต่กลับนำเขียงไปพาดกับปากหม้อข้าวต้มใบใหญ่ที่กำลังเดือดพลั๊ก ๆ อยู่

จากนั้นเธอก็เดินออกไปแอบดูอยู่ใกล้ๆ ฝ่ายเจ้าลูกสุนัข เมื่อเห็นไม่มีคนอยู่ตรงนั้น มันจึงกระโดดเต็มแรงเพื่อขึ้นมากินเนื้อหมูสับอย่างเคย แต่ทว่าปลายไม้ที่วางหมิ่นๆ พาดกับปากหม้อข้าวไว้นั้นได้กระดกขึ้นมา ทำให้เจ้าลูกสุนัขตกลงไปในหม้อข้าวต้มที่กำลังเดือดพลั๊กๆ ทันที ผลคือ ตายคาที่ โดยไม่มีโอกาสได้ร้องเลยสักแอะเดียว! อนิจจา..เจ้าหมาน้อย

เวลาผ่านไป ๗ วัน ครบวันที่ลูกสุนัขตายพอดี วันนั้นมีงานศพที่วัด แม่ครัวคนนี้ได้เข้าไปรับงานจัดเลี้ยงเหมือนเดิม วันแรกของงานศพ เธอจึงได้ต้มข้าวต้มหมูเหมือนทุกครั้งที่ผ่านมา ขณะที่ข้าวต้มกำลังเดือดพลั๊กๆ อยู่

นั้น เธอก็บอกคนงานให้มาช่วยยกหม้อข้าวต้มลงจากเตาไฟ แต่แล้วเหตุการณ์ไม่คาดฝันก็เกิดขึ้น หูหิ้วหม้อข้าวต้มข้างที่เธอถือขึ้นเกิดหักหลุดจากมือ ตัวเธอก็ถลาลื่นหัวทิ่มลงไป ในหม้อข้าวต้มใบใหญ่ที่กำลังเดือดพลั่กๆ อยู่ นั่น ตายทันที โดยไม่ทันได้ร้องสักแอะ เป็นชะตากรรมเดียวกับที่เธอทำกับลูกสุนัขตัวนั้นอย่างไม่ผิดเพี้ยน!^{๕๙}

วิบากกรรม : อกตัญญูชีวิตล่มจม

นายไพเราะ ทิมทอง อายุ ๗๑ ปีและนางสะอาด ทิมทอง อายุ ๖๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๓/๕ หมู่ที่ ๗ ตำบลพลูตาหลวง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี สองสามีภรรยาสภาพร่างกายพิการทั้งคู่ ดำรงชีวิตอยู่ได้เพราะมีเพื่อนบ้านคอยช่วยเหลือ อยู่ทางเข้าป่าละเมาะ ซอยเขาหมอน

ชีวิตสองฝ่ายเมีย เคยร่ำรวยมีกิจการรถบรรทุก แต่ทั้งคู่ไม่เคยหันกลับไปดูแลพ่อ-แม่จนล้มป่วยและเสียชีวิต ทั้งฆ่าสัตว์เป็นอาจิน หลังพ่อ-แม่ป่วยตาย ชีวิตเริ่มตกต่ำสามีถูกรถเฉี่ยวชนจนเป็นอัมพาต ส่วนฝ่ายเมียเป็นโรคเบาหวานจนต้องตัดขา ส่วนลูก ๓ คนก็ไม่เคยกลับมาเหลียวแล ยอมรับสำนึกและเชื่อว่าเป็นกฎแห่งกรรมที่เกิดผลในชาตินี้ วอนเป็นอุทาหรณ์ให้คนรุ่นหลังอย่าละเลยผู้ให้กำเนิด

ต่อมาผู้สื่อข่าวรุดไปตรวจสอบพบนางสะอาดสภาพขาซ้ายท่อนล่างขาด ส่วนนิ้วหัวแม่เท้าขวาถูกตัดขาด ขาลีบ ไม่มีแรง นั่งอยู่เคียงข้างกายนายไพเราะ ผู้เป็นสามีที่เป็นอัมพาตเดินไม่ได้

นางสะอาด เปิดเผยว่า ชีวิตที่ผ่านมาน่าจะมาลำบาก เคยเป็นเจ้าของกิจการรถบรรทุก มีที่ดิน มีฐานะดี แต่จู่ๆ ชีวิตก็เริ่มเลวร้าย ทรัพย์สินบัติต้องหมดไป มีความเห็นตรงกันว่าคงเป็นเพราะกฎแห่งกรรมที่เราทั้ง ๒ คนทำไว้กับพ่อแม่บังเกิดเกล้าทั้ง ๒ ฝ่าย คือตั้งแต่ออกมาใช้ชีวิตนอกบ้าน

^{๕๙} ผู้จัดการออนไลน์ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘ เวลา ๑๔:๓๕ น.

ไม่เคยหวนกลับไปดูแลพ่อ แม่ แม่แต่ขณะเจ็บป่วย จนท่านเสียชีวิตไปก็ไม่มีโอกาสไปดูใจแต่อย่างใด หลังจากนั้นชีวิตเริ่มตกต่ำ โรคภัยเข้ามาเยือน สามิอุภครณี่เสียจนจนเป็นอัมพาต ส่วนตัวเองเป็นเบาหวานต้องตัดขามาหลายปี ลูก ๓ คนก็ไม่เคยมาดูแล

ด้านนายไพเราะ กล่าวว่า ยอมรับว่ากฎแห่งกรรมมีจริง ตอนนี่ต้องมาชดใช้ ตอนที่เอาแต่หลงระเหิงเป็นนายพรานฆ่าสัตว์ป่า ยิ่งแก้ง กวาง ไม่เกรงกลัวต่อบาป ที่สำคัญไม่เคยกลับบ้านไปดูแลพ่อ แม่ พี่น้อง และผู้มีพระคุณเลยแม้แต่บ่อย ตอนนี่ทำให้สำนึกได้ แต่ก็สายเกินไปแล้วที่จะแก้ไข เพราะเป็นช่วงสุดท้ายของชีวิตก็คือรอความตายที่เข้ามาเยือนเท่านั้น ..^{๖๐}

๑.๔ กรรมกับการเกิดใหม่ : ทำไมเราจำชาติก่อนไม่ได้?

มีประเด็นคำถามว่า "ตามหลักศาสนาพุทธระบุว่า "วิญญาณเป็นธรรมชาติที่เกิด-ดับอยู่ตลอดเวลา มีสภาพเป็นอนัตตา ไม่คงทนถาวรเช่นกับเซลล์ในร่างกายที่ตายอยู่ตลอดเวลา (ตายหมดเกลี้ยงในทุกๆ ๗ ปี)" ดังนั้นแล้วอะไรเป็นตัวทำให้เรารู้สึก "เป็นเรา แบบถาวร" อยู่ทุกวันนี้? และนำไปสู่การเกิดในภพชาติใหม่ต่อไปอีก แต่กลับจดจำภพชาติเก่าๆ ไม่ได้เลย เพราะเหตุใด?

ตอบว่า ตามหลักศาสนาพุทธ ไม่มีวิญญาณล่องลอย เวียนว่ายตาย-เกิดใด ๆ ทั้งสิ้น มีแต่วิญญาณเกิด-ดับไปตามเหตุตามปัจจัยอยู่ตลอดเวลา^{๖๑}

^{๖๐} <http://highlight.kapook.com/view/28852>

^{๖๑} ตถาคตเรียกสิ่งนี้ว่า 'จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง' จิตเป็นต้นนั้น ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไปตลอดทั้งคืนและวัน เปรียบเหมือนลิ้งเมื่อเหยียบไปในป่าเล็กและป่าใหญ่จับกิ่งไม้ ปล่อยกิ่งไม้นั้นแล้ว ย่อมจับกิ่งอื่น ปล่อยกิ่งนั้นแล้ว ย่อมจับกิ่งอื่นต่อไป ฉะนั้น ตถาคตจึงเรียกสิ่งนี้ว่า 'จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง' จิตเป็นต้นนั้น ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไปตลอดทั้งคืนและวัน (ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๑/๑๑๖.)

คือวิญญานเก่าดับไป วิญญานใหม่ก็เกิดขึ้นใหม่ เป็นคนละวิญญานกัน! แต่มีกรรมอารมณ์ที่นำสัตว์ให้ตายและนำสัตว์ให้เกิดร่วมกัน สัตว์ที่ถือกำเนิดขึ้นในภพชาติใหม่จึงต้องเสวยวิบากกรรม ที่สืบเนื่องมาแต่ชาติก่อนๆ แต่ก็ไม่สามารถจดจำชาติก่อนได้ เพราะเป็นชั้น ๕ (สัญญาชั้น) คนละชุดกัน และเพราะการสืบต่อกันของวิญญาน(จิต) ที่เกิด-ดับอย่างรวดเร็วนั้นเป็นไปอย่างรวดเร็วไม่เว้นระยะ! จนส่งผลให้เกิดการรับรู้ที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง (เหมือนกับที่เข้าใจผิดว่า แสงไฟที่หลอดไฟฟ้าส่องสว่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา) ส่งผลให้เกิดการปรุงแต่งและเข้าใจผิดในสภาวะของตัวเองว่าเป็นตัว เป็นตน เป็นเรา เป็นเขา อนึ่งวิญญานนั้นจะเกิดขึ้นพร้อมกับชั้น ๕ เสมอ ๆ เมื่อมีชั้น ๕ ก็ยังมีการสืบทอดอารมณ์กรรม (สืบทอดจากวิญญานและชั้น ๕ ก่อนๆ ไปสู่รูป-นามชั้น ๕ ใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา) คือ เมื่อยังมีการเสพอารมณ์กรรมที่สืบทอดมาอยู่ ก็ยังต้องเสวยวิบากกรรมต่อไป ไม่สิ้นสุด

ถ้าบุคคลยอมคิด (เจตติ) ถึงสิ่งใดอยู่,
ยอมดำริ (ปกฺกเปต) ถึงสิ่งใดอยู่,
และยอมมีจิตฝังลงไป (อนุเสติ) ในสิ่งใดอยู่ ;
สิ่งนั้นยอมเป็นอารมณ์ เป็นการตั้งอยู่แห่งวิญญาน.
เมื่ออารมณ์ มีอยู่,
ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาน ย่อมมี ;
เมื่อวิญญานนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญองกามแล้ว,
ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป ย่อมมี ;
เมื่อความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป มี ;

(แต่เมื่อใดที่ปฏิบัติวิปัสสนาจนเกิดปัญญาญาณอย่างสมบูรณ์ จนเข้าถึงภาวะที่ "วิญญานดับ (พระนิพพาน)"^{๖๒} ได้ การเสพอารมณ์กรรมของชั้น ๕ ก็จะดับขาดลง จึงไม่เกิดการเสวยวิบากกรรมใดๆ อีกแล้ว นั่นคือการเข้าสู่พระนิพพาน เข้าสู่ภาวะที่ดับกรรมอย่างถาวร)

การสืบทอดภาวลักษณะ, อารมณ์และกรรม ของวิญญานและชั้น ๕ นั้น มีลักษณะเช่นเดียวกับสสารพลังงานของเปลวเทียนที่กำลังเผาไหม้ในแต่ละวินาที ๆๆ เป็นมวลก๊าซมวลเดิมๆ หรือไม่?

^{๖๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๘๙/๓๔๘-๓๕๐

ขณะที่กำลังเผาไหม้อยู่ นั้น มวลก๊าซและพลังงาน เดิมดับไป ทดแทนด้วยมวลก๊าซใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา แต่ก็ ยังคงทรงลักษณะความร้อน และการเปล่งแสงอยู่เช่นเดิม ใช่หรือไม่? การเกิด-ดับและการสืบทอดภาวลักษณะ อารมณ์ และกรรมของจิต (วิญญาณ) ก็เช่นกัน ซึ่งหากมอง ด้วยตาเปล่า ก็ยังเห็นเป็นเปลวเทียนอันเดิม แต่ความจริงกลับไม่ใช่! ก็อยู่ที่ว่าผู้มองมีศักยภาพส่วนตัว แค่นั้น!

“ไฟ” เป็นปฏิกิริยาเคมีที่เรียกกันว่า “การเผาไหม้ ” นั่นเอง ซึ่งเป็น ปฏิกิริยาร่วมระหว่างองค์ประกอบ ๓ สิ่ง คือ เชื้อเพลิง (Fuel) ออกซิเจน (Oxygen) ความร้อน (Heat) และจะต้องมีปฏิกิริยาลูกโซ่ (Chain Reaction) ของการสันดาป กล่าวคือ เมื่อเชื้อเพลิงได้รับความร้อนจากการเกิดก๊าซหรือ ไรต์ที่ผิวมากพอที่จะติดไฟได้ และมีออกซิเจนในอากาศไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๑๖ ไฟก็จะติดขึ้น โมเลกุลของเชื้อเพลิงจะแตกตัวเป็นโมเลกุลที่มีขนาดเล็กกลงๆ จนแปรสภาพเป็นก๊าซแล้วลูกไฟใหม่ต่อเนื่องกันไปเป็นลูกโซ่ แต่เมื่อปฏิกิริยา ลูกโซ่ (ปฏิจจสมุปบาท) ขาดตอนลงเมื่อใด การสันดาปก็จะหยุดลง

การสืบทอดของชั้น ๕ ก็เป็นไปดุจเดียวกัน ขณะที่กำลังจะตายนั้น เมื่อวิญญาณเก่า (จุติจิต) ดับลงแล้ว หากไม่มีกรรมอารมณ์ใด ๆ (อัน เนื่องมาจากต้นเหตุหาอุปาทานที่ชักนำสู่ภพชาติใหม่) มาเป็นอารมณ์แก่จุติจิต ขณะตาย จึงไม่มีเชื้อเหตุให้วิญญาณใหม่ (ปฏิสนธิจิต) ตั้งขึ้นได้อีก^{๖๓} ก็จะตก เข้าสู่พระนิพพานในขณะนั้นทันที เพราะเหตุนี้ พระอรหันต์ผู้สิ้นราคะ โทสะ โมหะแล้วจึงไม่ไปเกิดในชาติใหม่อีกแล้ว เข้าสู่นิพพานอย่างถาวร

หลักการในเรื่องนี้ คือ เมื่อบุคคลตายลง ไม่ได้มีชั้นใดชั้นหนึ่งไป เกิดในภพชาติใหม่ทั้งสิ้น แม้แต่วิญญาณ(เก่า)ขณะตาย ก็ไม่ได้ไปเกิดในภพ ชาติใหม่ การอุบัติขึ้นของชีวิตในภพชาติใหม่นั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากกิเลส ตัณหาและกรรม ที่ชั้น ๕ ในภพชาติเก่าได้ทำเอาไว้ ดังที่พระอรหันต์ท่าน

^{๖๓} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๓๘๘/๗๙.

อธิบายไว้ว่า “นามเป็นส่วนสุดอีกด้านหนึ่ง รูปเป็นส่วนสุดอีกด้านหนึ่ง วิญญาณ”^{๖๔} อยู่ท่ามกลาง ตัณหาจัดเป็นเครื่องร้อยรัด ตัณหาย่อมร้อยรัดนาม-รูปและวิญญาณนั้นไว้ เพราะตัณหาเป็นที่ตั้งขึ้นแห่งภพ (ชาติใหม่) นั้น ๆ”^{๖๕}

ดังนั้น ชีวิตเราในเวลานี้กับชีวิตในชาติที่แล้ว หรือชาติหน้า จึงไม่ใช่คนเดียวกัน แต่ก็ไม่ใช่ตัดขาดคนละคนกัน^{๖๖} เสียทีเดียว เพราะชีวิตที่เกิดใหม่นั้นเป็นผลของกิเลสและกรรมที่ชีวิตในชาติก่อนได้ทำไว้ อนึ่ง หากปัจจุบันขณะนี้ไม่มีตัณหาและอุปาทานที่เข้าไปยึดชั้น ๕ ว่าเป็นตัวตน ตัวเราที่จะไปทำกรรมก็ไม่มี เมื่อไม่มีกรรมก็เข้าถึงความสิ้นกรรม วิบากกรรมที่จะเป็นเชื้อเหตุให้วิญญาณเข้าไปยึดนาม สร้างรูป ไปถือกำเนิดในภพใหม่ก็จะไม่มีสิ้นภพสิ้นชาติ เข้าสู่พระนิพพาน

จิตวิญญาณเข้าถึงความเป็นสัตว์ (ประเภทมนุษย์ เทพ เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย สัตว์นรก) ก็เพราะประกอบอยู่ด้วยตัณหาและอุปาทาน จึงเข้าไปยึดชั้น ๕ ว่าเป็นเรา เป็นของเรา ภพชาติใหม่จึงยังมีต่อไปอีกเรื่อย ๆ

ชั้นที่ ๕ ก็คือกายกับจิตของเรานี้เอง รูปชั้นก็คือกาย เวทนาชั้นสัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้น ก็คือจิตและอาการของจิต (เจตสิก)รวมเรียกว่า “นาม” ทั้งรูปและนามปรุงแต่งกันเข้าเป็นชีวิต^{๖๗} ที่ยังต้องตายและเกิดต่อไปอีก ตามอำนาจของกิเลสและกรรม^{๖๘} คือ ขณะที่ใกล้จะตาย จะมีอารมณ์มาปรากฏ ๓ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

๑. กรรมอารมณ์ ขณะกำลังจะตาย ใครทำกรรมใดไว้มาก กรรมนั้นก็จะมาปรากฏให้เห็น เช่น คนที่มักฆ่าสัตว์ ก็จะมีสัตว์ที่เคยฆ่า เป็นต้น

^{๖๔} ปฏิสนธิวิญญาณ (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๖๑/๑๔๗)

^{๖๕} อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๑/๕๖๒.

^{๖๖} ชั้นที่ ๕ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แม้เหตุปัจจัยที่เกิดก่อนก็แตกดับไปก่อน ชั้นที่ ๕ เกิดก่อนและชั้นที่ ๕ เกิดทีหลังย่อมไม่ได้เห็นกันและกัน ดูใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๓๙/๑๔๔.

^{๖๗} ส.ข. (ไทย) ๑๓/๗๙/๑๒๑, ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๐๖.

^{๖๘} อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๐๕,๖๑/๑๔๗, สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๓/๕๕/

๒. กรรมนิมิตอารมณ์ บุคคลที่ใกล้จะตาย จะมีนิมิตต่าง ๆ มาปรากฏให้รับรู้ เช่น กรรมที่เป็นกุศลก็จะส่งผลให้เห็นอนุกรรมการทำงานบุญ ได้ยินเสียงสวดมนต์ เป็นต้น ฝ่ายอกุศลก็จะเห็นแหวน เครื่องประดับ เป็นต้น

๓. คตินิมิตอารมณ์ บุคคลผู้ใกล้ตาย จะเกิดนิมิตเห็นภพภูมิที่จะไปเกิดในชาติใหม่ เห็นถ้ำ เห็นเหว เห็นการทรมานสัตว์ เห็นเปลวไฟ กิ๊ต หรือเห็นปราสาทราชวังที่ทำด้วยทอง เห็นราชรถอันวิจิตร กิ๊ต^{๖๙}

สัตว์ทั้งหลายเมื่อใกล้ตายลง จะมีอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งใน ๓ อย่างนี้มาปรากฏแก่จิต จิตจะยึดเอาอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยอำนาจตัณหาอุปาทาน จากนั้นเมื่อจิตเกิดขึ้นแล้วดับลง ปฏิสนธิจิตก็จะเป็นไปตามอารมณ์นั้นทันที^{๗๐} ส่งผลให้เกิดกัมมชรูปในภพใหม่ ตามสมควรแก่กรรมที่ปรากฏก่อนตายนั้น^{๗๑} คือ ถ้ากรรมที่ปรากฏเป็นไปด้วยอำนาจกุศลกรรม ปฏิสนธิจิตก็จะไปเกิดในสุคติภูมิ คือ โลกหรือสวรรค์ แต่ถ้ากรรมเป็นไปด้วยอำนาจอกุศลกรรมที่เป็นบาปกรรมที่เคยทำไว้ ปฏิสนธิจิตก็จะไปเกิดในทุคติภูมิ คือ เดรจฉาน เปรต อสุรกาย หรือตกนรกทันที^{๗๒}

คำถามที่ว่า “ตายแล้วไปไหน” จึงตอบได้ว่า ขึ้นอยู่กับอารมณ์ที่จิตเข้าไปยึดก่อนตาย ถ้ากรรมนั้นเกิดจากกุศลกรรม จิตที่เข้าไปยึดก็จะผ่องใส สุขดี (โลก สวรรค์) ก็เป็นอันหวังได้^{๗๓} แต่ถ้ากรรมนั้นเกิดจากบาปอกุศลกรรม จิตที่เข้าไปยึดก็จะเศร้าหมอง ทุคติ(อบายภูมิ) ก็เป็นอันหวังได้^{๗๔} ฉะนั้น การที่เราได้สั่งสมบุญไว้มาก ๆ ก็ยังไม่อาจรับประกันได้ว่าจะรอดพ้นจากอบายภูมิ รอดพ้นจากนรกได้หรือไม่! ครั้งหนึ่ง อุตตรเทพบุตรเข้าไป

^{๖๙} ดูใน ส.นิ.อ. (ไทย) ๒/-/๒๑๒.

^{๗๐} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๗/๗๓.

^{๗๑} ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๖๑.

^{๗๒} ดูรายละเอียดใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๕๕๓., อภิ.ส.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๕๙.

^{๗๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๒.

^{๗๔} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๖.

อวดความรู้กับพระพุทธเจ้าว่า “ชีวิตถูกความชรานำไป อายุจึงสั้น ไม่มีผู้ใด ต้านทานความชราที่จะมาถึงได้ บุคคลเมื่อพิจารณาเห็นภัยในความตายแล้ว ควรเร่งบำเพ็ญบุญซึ่งจะนำความสุขมาให้” แต่พระพุทธเจ้าตรัสแย้งว่า “ชีวิตถูกชรานำไปสู่ความตาย อายุจึงสั้น ไม่อาจมีผู้ใดต้านทานความชราที่จะมาถึงได้ บุคคลเมื่อพิจารณาเห็นภัยในความตาย ควรละความปรารถนา ในโลกเสีย แล้วมุ่งสู่พระนิพพานเถิด”^{๗๕}

หมายความว่า แม้เราได้ทำบุญไว้มากมายปานใดก็ตาม ถ้ายังไม่ อาจหลุดพ้นจากทุกข์และนรกได้ เหมือนกับแสงสว่างในกลางวันย่อมตามมา ด้วยความมืดมิดในยามค่ำคืนเสมอ จนกว่าจะเข้าสู่มรรค ผล นิพพาน หลุด พ้นจากการเวียนว่ายตาย-เกิดได้อย่างสิ้นเชิง หรืออย่างน้อยได้เจริญ วิปัสสนาภาวนาถึงญาณที่ ๑๔ บรรลุโสดาปัตติมรรคญาณ ประหาณ มิจฉาทิฎฐิและวิจิกิจฉาได้อย่างเด็ดขาด เป็นผู้มีศีล ๕ อยู่โดยปกติ มีศรัทธา ตั้งมั่นในพระรัตนตรัย ก็จะไม่ตกไปในนรกอีกแล้ว มีความแน่นอนที่จะสำเร็จ สัมโพธิ์อีกไม่เกิน ๗ ชาติ

ผี วิญญาณล่องลอย สัมภเวสี มีจริงหรือ?

ตามหลักพุทธศาสนา ผู้ที่ตายไปแล้วมาแสดงตัวให้ผู้อื่นเห็นได้นั้น มีใช่ว่ายังไม่เกิด ล้วนแต่เกิดในภพใหม่แล้วทั้งสิ้น แต่การเกิดของเขาเหล่านี้ มีได้เกิดในกำเนิดธรรมดา หากแต่เป็นการเกิดแบบโตโดยทันที เรียกว่า โอปปาติกะกำเนิด เป็นจำพวกเปรตอสุรกาย หรือเทพ ไม่ใช่เป็นวิญญาณ ล่องลอย ส่วนสัมภเวสีนั้น ได้แก่ สรรพสัตว์ทั้งหลาย ยกเว้นพระอรหันต์ แม้แต่เราเองก็จัดว่าเป็นสัมภเวสีเช่นกัน

สัมภเวสี แปลว่า ผู้แสวงหาการเกิด คือ สัตว์ผู้ยังมีต้นหาเครื่อง นำไปสู่ภพอยู่ เพราะยังละสังโยชน์ที่นำไปสู่ภพไม่ได้^{๗๖} เป็นสัตว์ที่ยังต้องเกิด

^{๗๕} ดูรายละเอียดใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๗/๕๐๖.

^{๗๖} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๕๖๗.

ในกำเนิดทั้ง ๔ อย่างใดอย่างหนึ่งได้อีก คือ อัณฑชะ (เกิดจากไข่) ชลาพุชะ (เกิดจากครรภ์) สังเสทชะ (เกิดในเถ้าโคล) โอปปาติกะ (เกิดผุดขึ้น) ได้แก่ พระเสชะและปุกุชนผู้กำลังแสวงหาการเกิดต่อไป^{๗๗}

(พระเสชะ คือพระอรียบุคคลผู้ที่ยังต้องฝีกอบรมในไตรสิกขาต่อไป อีก จนกว่าจะบรรลุอรหันต์ ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี^{๗๘} ปุกุชน คือคนที่ยังหนาด้วยกิเลส ยังมีเหตุก่อให้เกิดกิเลส นานัปการได้อีก มี ๒ ประเภท คือ อัณฑปุคุชน คนที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิต และกัลยาณปุคุชน คนที่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิตมาบ้างแล้ว^{๗๙})

ถาม : ถ้าชาติที่แล้วมีจริง ทำไมเราจำอะไรไม่ได้เลย มนุษยธรรมแล้วหรือ ที่เราต้องรับกรรม ที่เราจำไม่ได้เลยว่าได้ทำไว้เมื่อไหร่?

ตอบว่า : ที่เราจำอดีตชาติไม่ได้ ก็เพราะระบบชีวิต ไม่ได้มีอยู่แบบถาวร (อย่าง que เชื้อกัน ในศาสนาที่มีพระเจ้า) แต่ระบบชีวิตมีอยู่แบบเกิด-ดับไปเรื่อยๆ (ระบบแอนิเมชั่น) เมื่อตายลงครั้งหนึ่งๆ จิต(วิญญาณ) เก่าก็ดับไป .. จิตใหม่ก็ยึดอารมณ์ใหม่ ๆ สร้างภพสร้างชาติใหม่ต่อไปอีก ดังนั้น ผู้ที่สมาธิ ยังไม่มีกำลังมากพอ คือจิตยังไม่มีฉานสมาบัติ จึงไม่สามารถจำหรือเห็นอดีตชาติได้ อนึ่ง หลักการเรื่องการเวียนว่ายตาย-เกิด ตามคำสอนของพระพุทธเจ้านี้ เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ทฤษฎีของคนรุ่นใหม่ปฏิเสธ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนรุ่นใหม่ถูกมองว่าคร่ำครึมงาย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่มีปรากฏการณ์หนึ่งของคนยุคปัจจุบันหลาย ๆ คน ที่ยืนยันเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดได้เป็นอย่างดี นั่นคือ การกลับชาติมาเกิด หรือการระลึกชาติได้

เรื่องนี้มีหนังสือที่เขียนโดยศาสตราจารย์ฝรั่ง มีเนื้อหายืนยันว่า “ชาติหน้ามีจริง” ทั้งที่ขัดแย้งกับหลักศาสนาของตนอย่างสิ้นเชิง ดังนี้

^{๗๗} ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๑๑/๒๖.

^{๗๘} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๖/๓๑๒, ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๗/๔๔.

^{๗๙} ที.สี.อ.(บาลี) ๗/๕๘-๕๙, ม.ม.อ.(บาลี) ๑/๒/๒๒, ที.สี.อ.(บาลี)๑/๗/๕๘-๕๙.

๑) 20 ผู้กลับชาติมาเกิด โดย Ian Stevenson M.D. (เอียน สตีเวนสัน) มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย จัดพิมพ์โดยอภิธรรมมูลนิธิ หน้าพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

๒) Twenty cases suggestive of reincarnation, Stevenson Ian (๑๙๗๔). second(revised and enlarged) edition, University of Virginia Press. ISBN : ๙๗๘๐๘๑๓๙๐๘๗๒๔

๓) Tucker, Jim B. (๒๐๐๕). [Life Before Life](#) : A scientific Investigation of Children's Memories of Previous Lives, St. Martin's Press, New York, ๒๕๖pp. ISBN : ๐-๓๑๒-๓๒๑๓๗-๖

๔) ชาติภพ โดย Brian L.Weiss,M.D. (มหาวิทยาลัยไมอามี) จูไรรัตน์ อารยะกิตติพงศ์ แปล สำนักพิมพ์มติชน ๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชื่น กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐

๕) **हुँटिंग हमारेलीकखती** เล่าโดย มาลี สร้อยพิสุทธิ์ สำนักพิมพ์ อมรินทร์ธรรมะ พิมพ์ครั้งที่ ๒ มกราคม ๒๕๕๙ ISBN : ๙๗๘๖๑๖๑๘๑๔๒๑๒

เนื้อหาของหนังสือทั้ง ๕ เล่มนี้จะบอกให้รู้ว่า การเวียนว่ายตาย-เกิดเป็นมนุษย์บ้าง เป็นเทวดาบ้าง เป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง มิใช่เป็นความเชื่อของศาสนาพุทธหรือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่เป็นกฎธรรมชาติที่มีอยู่คู่โลกและจักรวาล มาตั้งแต่ต้นแล้ว ไม่ว่าจะไม่มีใครเชื่อหรือไม่ก็ตาม เราจะนับถือศาสนาหรือศาดวงศใดก็ตาม ถ้าหากเขายังมีกิเลสตัณหาในจิตใจอยู่ เขาก็ยังต้องเวียนว่ายตาย-เกิดอยู่ในภูมิทั้ง ๓๑ ไม่มีที่สิ้นสุด ต้องเวียนสุขเวียนทุกข์ เป็นเทพบ้าง เป็นมนุษย์บ้าง เป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง

ร.อ.เอก ขอนอิน (ยศยศ ๒ ปี) และครอบครัวกับภรรยาและลูกสาววัย ๖ ปี
ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗

ตกรกบ้าง ตามอำนาจบุญและบาปที่ตนเองได้ทำไว้..ถ้าไม่ใช่เรื่องจริง เด็กอายุแค่ ๔ ขวบ จะรู้จักชื่อของญาติพี่น้องของตนในชาติก่อนได้อย่างไร โดยที่ ศาสตราจารย์ นพ. เอียน สตีเวนสัน ได้นำเด็กคนนั้นไปหาญาติพี่น้องตามที่เด็กกล่าวอ้าง จนพบจริง ๆ ทั่วโลกมีอยู่กว่า ๒๐๐

กรณีตัวอย่าง พิสูจน์ชัดเจนแล้ว ๒๐ ตัวอย่าง

๑.๕ สัตว์ที่ไม่มีปัญญาญาณยังต้องเกิดอีกไม่สิ้นสุด

ความเป็น “สัตว์” ไม่เคยมีอยู่จริง เป็นเพียงสิ่งสมมติเรียกสภาวะของสังขารและวิญญาณ(จิต) ที่ข้องติดอยู่ในชั้น ๕ (ด้วยอำนาจตัณหาและอุปาทาน) ว่าเป็นตัว เป็นตน เป็นเรา เป็นเขา เท่านั้น ความเป็นสัตว์จึงเกิดขึ้นด้วยความสำคัญผิดนั้น^{๘๐} ไม่ใช่มี “สิ่งสิ่งหนึ่ง” จากภายนอก(ที่เป็นอัตตาถาวร) เข้ามายึดติดชั้น ๕ อย่างที่หลายคนเข้าใจกัน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบพระราชาว่า “ราชา บุคคลผู้ข้องติดอยู่ในความพอใจ ความกำหนด ความเพลิดเพลิน ความทะยานอยากในรูป ..ในเวทนา ฯลฯ ในสัญญา ..ในสังขาร ..ในวิญญาณ เพราะฉะนั้น เราจึงกล่าวว่า ‘สัตว์’^{๘๑}

เพราะแท้จริงแล้ว ภาวะแห่งจิตและชั้น ๕ ล้วนเกิด-ดับไปตามเหตุปัจจัยอยู่ตลอด หาความเป็นอัตตัตถัตตนไม่ได้เลย แต่เพราะไม่มีสติและปัญญาญาณมากพอ จึงไม่อาจเข้าไปเห็นความจริง ณ ขณะที่เกิดและขณะที่ดับของภาวะนั้นๆ ได้ ส่งผลให้จิตยังหลงติดยึดอยู่ด้วยอำนาจอวิชชา สร้างภพชาติใหม่อยู่เรื่อยไป ไปไม่ถึงฝั่งแห่งพระนิพพานกันสักที

ธรรมชาติที่แท้จริงของจิต หรือวิญญาณนั้น คือ มีอาการกระพริบรู้อารมณ์^{๘๒} อยู่ตลอดเวลา หาได้เกาะกุมเป็นกลุ่มก้อน (อัตตา) อย่างที่เรา

^{๘๐} ส.สคา. (ไทย) ๑๕/๑๓๑/๒๒๘., ส.สพา. (ไทย) ๑๘/๖๖/๕๗.

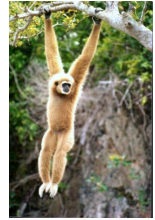
^{๘๑} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑๖๑/๒๕๔.

^{๘๒} อารมณ์ คือ สิ่งที่ยึดยึดหวังไว้ ทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และความรู้สึกนึกคิดต่างๆ อารมณ์เป็นที่ยึดหวังจิตและเจตสิกเปรียบเหมือน คนแก่ต้องอาศัยไม้เท้า ดังวิเคราะห์ว่า

จิตตเจตสิกเกหิ อาลมพตติ อาลมพณฺ. ธรรมชาติอันจิตและเจตสิกยึดหวัง จึงชื่อว่าออลัมพะณะ ได้แก่ อารมณ์ ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย และความรู้สึกนึกคิด

รู้สึกกันว่าเป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นพระ เป็นคนไทย ฯลฯ ..ไม่! แต่เป็นภาวะที่ กระพริบเกิด-ดับ ดับ-เกิดอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ยิ่งกว่าสายฟ้า เปรียบ เหมือนกับแสงสว่างจากหลอดไฟฟ้าที่เราารู้สึกว่าสว่างไสวอยู่ตลอดเวลา แท้จริงแล้วมันกระพริบเกิด-ดับอยู่ตลอดเวลา แต่เพราะใน ๑ วินาทีแสงไฟ กระพริบถึง ๑๐๐-๑๒๐ ครั้ง ส่วนสายตาของเรามีความสามารถในการจับ ความเปลี่ยนแปลงได้ไม่เกิน ๒๔ ครั้งต่อวินาที ดังนั้น เราจึงไม่สามารถเห็น การกระพริบของแสงไฟได้ จึงเข้าใจวิปลาสไปว่า “หลอดไฟส่องแสงสว่าง อยู่ตลอดเวลา”^{๘๓}

จิต (วิญญาณ) นั้น มีอาการกระพริบเกิด-ดับไปตามอารมณ์ที่ยึด หน่วงหรือที่รับรู้อยู่ตลอดเวลา^{๘๔} เปรียบเหมือนลิงที่โหนต้นไม้ ปล่อยกหนึ่ง ไปจับอีกกิ่งหนึ่ง จากต้นหนึ่งไปเหินยวั้งอีกต้นหนึ่งอยู่ ตลอดเวลา จิตก็เช่นกัน จิตดวงเก่าดับไป-จิตดวงใหม่เกิดขึ้น เหินยวั้งอารมณ์ใหม่ต่อๆ ไป จึงทำให้ยังรู้สึกว่าการกระสอกระสัด หรือ ความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ยังดำรงอยู่ต่อเนื่อง ไม่ได้ดับขาด ดังนั้น เมื่อสัตว์ตายลงจึงไม่ได้ดับสูญไปเสียทั้งหมด เพราะขณะตายยังมี อารมณ์มาให้จิตเหินยวั้งไว้อยู่ อารมณ์ของจิตขณะตายมี ๓ ลักษณะ คือ ๑.กรรมอารมณ์ ๒.กรรมนิमितอารมณ์ ๓.คตินิमितอารมณ์

จิตดวงเก่า(จตุตถจิต)ดับลงตรงที่ตายก็จริงแต่เพราะมีอารมณ์กรรม อย่างใดอย่างหนึ่งนี้ มาปรากฏให้จิตยึดรั้งไว้ จึงเกิดจิตดวงใหม่ (ปฏิสนธิจิต) ต่อไปอีก ชีวิตสรรพสัตว์จึงไม่ได้จบสิ้นลงที่ความตาย อย่างที่เข้าใจกัน

เมื่อสัตว์ตายลงก็ยังต้องเกิดอีกเรื่อยๆ ยังไม่สามารถดับภพชาติ เข้า สู่พระนิพพานได้ ก็เปรียบเหมือนลิงที่โหนจากต้นไม้ต้นหนึ่ง แล้วพลาดตกลง

^{๘๓} กระแสไฟฟ้ามีความถี่ ๕๐ - ๖๐ Hz หมายถึง ๕๐ - ๖๐ รอบต่อวินาที และ เนื่องจากเป็นกระแสสลับ หนึ่งรอบจึงมีแสงสว่าง ๒ ครั้ง ดังนั้น ในหนึ่งวินาทีหลอดไฟ จึงกระพริบ ๑๐๐-๑๒๐ ครั้ง

^{๘๔} ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๕๑/๘๒.

สู่พื้น แต่ขณะที่กำลังค่อยๆ ตกลงสู่พื้นนั้น ยังมีกำลังเรียวแรงและ
สัญชาตญาณของความเป็ลิ่ง (สัตว์) อยู่ ได้ไปเหนี่ยวรั้งต้นไม้อีกต้นหนึ่งไว้
จึงยังไม่ตกลงพื้นตาย ยังโหนไปยังต้นไม้ต้นต่อไปได้อีกเรื่อยๆ จิตของ
สรรพสัตว์ก็เช่นกัน เมื่อตายลงหรือดับลงขณะหนึ่งๆ ยังมีกำลังของตัณหา
และอุปาทานเหนี่ยวแน่นอยู่ จึงยังยึดรั้งเกาะติดอารมณ์ต่อไปอีกเรื่อยๆ จึง
ยังไม่ตกเข้าสู่พระนิพพานได้

แต่หากผู้ใดมีความศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์มากพอ
ลงมือฝึกเจริญสติปัฏฐาน ๔ จนมีกำลังสติและปัญญาญาณมากพอ จน
สามารถ เข้าไปเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร หรือวิญญูณ ณ ขณะที่เกิด
และขณะที่ดับของภาวะนั้นๆ ได้ ส่งผลให้เกิดวิปัสสนาญาณอย่างสมบูรณ์^{๘๕}
เมื่อครบทั้ง ๑๖ ชั้นก็บรรลุมรรค ผล นิพพานได้ คือทำลายอวิชชา ตัณหา
อุปาทานได้สิ้นซาก แล้ว จิตก็จะไม่มีกิเลสตัณหาให้ไปเหนี่ยวรั้งยึดติดใน
อารมณ์ใดๆ ด้วยอุปาทาน (ความยึดติด) อีกต่อไป เมื่อจิตดวงสุดท้าย (จริม
วิญญูณ^{๘๖}) ดับลง ก็จะไม่ตกเข้าสู่พระนิพพานอย่างถาวร^{๘๗} ชนิดที่ไม่ต้อง
กลับมาเหน็ดเหนื่อยหรือดิ้นรนเพื่อยึดเกาะเหนี่ยวรั้งอารมณ์ใดๆ อีกต่อไป
เหมือนลิงที่สิ้นกำลัง (กิเลส) แล้ว ย่อมตกลงสู่พื้นดินเต็มๆ แรง กระแทกพื้น
ตาย ไม่มีวันฟื้นขึ้นมาได้อีก

ถามว่า ภพชาติต่อๆ ไปมาจากไหน? กรรมนิमित หรือคตินิमित มา
เป็นอารมณ์แก่จิตขณะตายได้อย่างไร? ตอบว่า ขณะที่ลิ่งเกาะอาศัยอยู่ที่
ต้นไม้ต้นเดิมอยู่หลายสิบปี เมื่อลิ่งกินเนื้อผลไม้เสร็จแล้วก็ได้เขี่ยเมล็ดลง
ไปที่พื้นทุกๆ ครั้ง เมล็ดก็ไ้งอกเติบโตขึ้นมาเป็นต้นไม้ อีกต้นหนึ่งเรื่อยๆ
จิตของสัตว์ก็เช่นกัน เมื่อเสพอารมณ์ที่มากกระทบทางตา หู ใจ ลิ่น กาย หรือ

^{๘๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๓/๓๕.

^{๘๖} จริมวิญญูณ คือ จิตสุดท้าย หมายถึง จุดิจิตของพระอรหันต์ ขณะเข้าสู่
ปรินิพพาน (ขุ.จ.อ. (บาลี) ๖/๗)

^{๘๗} ดูรายละเอียดใน ส.ข. (ไทย) ๑๗/๕/๑๙.

ใจ ด้วยอำนาจของกิเลสตัณหาและอุปาทานแล้ว ก็ไปก่อกรรมดีบ้าง กรรมชั่วบ้าง เหมือนลิงที่กินผลไม้แล้วก็ได้เขี้ยวเมลิ็ดออกไป กรรมนั้นๆ ก็จะไปเป็นอารมณ์ให้แก่จิตขณะตาย (จุดิจิต) ยึดหน่วงเหนี่ยวรั้งไว้ ก่อให้เกิดปฏิสนธิจิตในภพชาติใหม่ ต่อไปอีกเรื่อยๆ

แต่หากถึงตัวใดกินผลไม้แล้วไม่คายเมลิ็ดทิ้ง ทนเคี้ยวเมลิ็ดจนแหลกละเอียด เหมือนกับผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพียรกำหนดรู้ทุกการกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กายใจ จนเกิดปัญญาญาณ ทำลายอสาวกิเลสเสียได้ ลิงตัวนั้นก็ จะไม่มีเมลิ็ดให้เขี้ยวทิ้ง ต้นไม้ต้นใหม่ก็จะไม่งอกขึ้นมาได้อีก อารมณ์ที่จะให้จิตไปยึดรั้งด้วยอำนาจตัณหาและอุปาทานก็ไม่มียึด เมื่อจิต (วิญญาณ) ดับลงขณะตายก็จะสิ้นภพสิ้นชาติ^{๘๘} ตกเข้าสู่พระนิพพานอย่างถาวร

แต่การขบเคี้ยวเมลิ็ดผลไม้ให้แหลกละเอียดทีละเมลิ็ดๆ เป็นเรื่องที่ต้องฝึกใจทำ เพราะมีรสชาติฝาดและขม การเจริญวิปัสสนาภาวนา ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ก็ดูจะเดียวกัน ต้องอดทน ฝึกทำ จึงจะทำสำเร็จได้..

๑.๖ ชีวิตกับความดับสิ้นแห่งกรรม

ชีวิต คือ ภาวะความเป็นไปของการรับรู้อารมณ์และการตอบสนองต่อการรับรู้^{๘๙}นั้นทาง ๖ ช่องทาง (อายตนะ ๖) คือ ตาเห็นรูป (เห็นสี) หูได้ยินเสียง จมูกรู้กลิ่น ลิ้นรับรู้รสชาติ กายรับรู้สัมผัส(เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ฯลฯ) และใจคิดนึก เกิดความรู้สึกชอบบ้าง ไม่ชอบบ้างหรือเฉยๆ ซึ่งการตอบสนองต่อการรับรู้^{๙๐}นั้น ๆ มี ๓ อาการ คือ

๑. สุข : ความรับรู้ได้รู้สึกเป็นสุขก็อยากได้ อยากให้มีมากขึ้น อยากให้สิ่งที่ถูกรับรู้^{๙๑}นั้นพร้อมทั้งภาวะรับรู้(ใจ) และความรู้สึกนั้นมียู่นาน ๆ ตั้งอยู่ได้นาน ๆ

๒. ทุกข์ : ความรับรู้ได้รู้สึกเป็นทุกข์ก็อยากขับไล่ออกไป อยาก

^{๘๘} “ทุกข์ทั้งหมดย่อมเกิดเพราะวิญญาณเป็นปัจจัย เพราะวิญญาณดับลงทุกข์จึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป” (ขุ.สุตต. (ไทย) ๒๕/๓๔๐/๖๗๖.

ทำลาย อยากทำบางอย่างเพื่อออกไปจากสิ่งนั้น อยากให้สิ่งที่ถูกรับรู้ นั้นพร้อมทั้งภาวะรับรู้(ใจ) และความรู้สึกนั้นหายไป หหมดไปอย่างรวดเร็ว

๓. เฉย : ความรับรู้ได้รู้สึกแตกต่างไปจาก ๒ ประการแรกนั้น จิตก็จะเฉยๆ ไม่ใส่ใจต่อการรับรู้ นั้น และไม่มีปฏิกิริยาว่าอยากได้ หรืออยากทำลายต่อสิ่งที่รับรู้ นั้น แต่จิตมักจะ **คิดนึกถ่วงลอย**ไปกับความรู้สึกและความจำเก่า ๆ ภายในใจเอง แล้วไปมีปฏิกิริยาหรือความรู้สึก ๒ ประการแรกกับการรับรู้ภายในจิตอีกที...

กระบวนการดังกล่าวนี้ คือ ชีวิตของเราทุกคน ตั้งแต่ตื่น-หลับ หรือตั้งแต่เกิดจนตาย แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม ที่ทำงานร่วมกันสอดคล้องกันตามกระบวนการของเขาเอง คือ

๑. กาย ได้แก่ ประสาทการรับรู้ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย (ยกเว้นใจ) รวมถึงสิ่งที่ถูกรับรู้ คือ รูป(สี) เสียง กลิ่น รสชาติ ภาวะสัมผัสทางกาย(เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ฯลฯ) เรียกว่า **รูปขันธ์**

๒. ความรู้สึกรับรู้ทางใจ เรียกว่า **“นาม”** ได้แก่ ภาวะนุ่มไปรับรู้ความรู้สึกต่างๆ ทางประสาทสัมผัสทางกาย (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) รวมทั้งใจ (ที่รู้สึก นึกคิด มีปฏิกิริยาต่อสิ่งต่างๆ ภายในใจ) เองด้วย ซึ่งความรู้สึกรับรู้ อารมณ์ (นาม) นี้มีองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความรู้สึก (ชอบ ไม่ชอบ เฉยๆ) และมีปฏิกิริยาต่อสิ่งต่าง ๆ นั้น ประกอบขึ้นมาด้วย ๔ องค์ประกอบ คือ

๒.๑ รู้สึกเสพอารมณ์ คือ ความรู้สึกมีปฏิกิริยาในสิ่งที่รับรู้ ๓ อาการ คือ ๑. สุข ชอบใจยินดี ๒. ทุกข์ ชัดเคือง ไม่ชอบใจไม่ยินดี ๓. เฉยๆ (ไม่รู้รู้สึก ๒ ประการแรก) เรียกว่า **เวทนาขันธ์**

๒.๒ ความจำได้หมายรู้ คือจำได้หมายรู้ในอารมณ์ที่กายหรือใจเคยรับรู้ และปฏิกิริยาทางใจต่อสิ่งที่เคยรับรู้ นั้น ว่าคืออะไร เรียกว่าอะไร เคยมีความรู้สึกต่อสิ่งนั้นอย่างไร จนกลายเป็นชุดความคิดและกรอบแนวคิดของแต่ละคนที่แตกต่างกันไป ความจำได้หมายรู้ นี้เรียกว่า **สัญญาขันธ์**

๒.๓ ความปรุงแต่งจิต คือองค์ประกอบและกระบวนการหล่อหลอมอารมณ์ภายในใจ ที่ส่งผลให้เกิดความรู้สึกที่เป็นเวทนา ๓ ประการ

ดังกล่าวแล้ว อันมีตัวเชื้อ ๓ ประการคือ โลก โกรธ หลง (แม่สี = เหลือง แดง น้ำเงิน) ผสมกันขึ้น เรียกว่า **สังขารชั้น**

๒.๔ ภาวะรู้อารมณ์ เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการข้างต้น ทั้งหมด คือ ตัวใจ (จิต) เอง เรียกว่า **วิญญาณชั้น**

กระบวนการดำเนินไปของชีวิตของเราทุกคน ตั้งแต่ตื่น-หลับ หรือ ตั้งแต่เกิด-ตายคือกระบวนการขับเคลื่อนไปร่วมกันของกายและใจ ซึ่งมีองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการนี้ ไม่มากไม่น้อยไปกว่านี้ เพราะมีอยู่เพียงเท่านั้น!

อนึ่ง การขับเคลื่อนนี้ หากปล่อยให้เป็นไปตามกระบวนการเหตุปัจจัยของเขาเอง ก็จะวนเวียนอยู่กับความรู้สึก ๓ ประการ ไม่มีที่สิ้นสุด คือ **สุข ทุกข์ เฉยๆ** อย่างแยกออกจากกันไม่ได้เลย ไม่ว่าเราจะพยายามพัฒนาชีวิตให้มากด้วยความสุขหรือโดยการหนีห่างจากความทุกข์ แต่อย่างไรก็ตาม สุดท้ายก็ยังคงต้องวกเข้าหาธรรมชาติแบบเดิม ๆ อยู่เรื่อยไป คือ ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย ต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รัก อย่างหลีกเลี่ยงมิได้ พระพุทธเจ้าผู้รู้จริงรู้แจ้งแล้วจึงสอนให้ระงับกระบวนการนี้ ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา

พระพุทธเจ้าทรงรู้จริงรู้แจ้งแล้วว่า ในกระบวนการและความเป็นไปของกาย-ใจ หรือชั้นทั้ง ๕ นี้ มีภาวะอย่างหนึ่งที่มีศักยภาพทำลายวงจรนี้ได้ หากพัฒนาให้มีมากพอนั่นคือ “ปัญญา” แต่ปัญญามีหลายชนิด หากมนุษย์สามารถพัฒนาปัญญา (ซึ่งเป็น ๑ ในองค์ประกอบของสังขารชั้น) ให้มีศักยภาพขั้นสูงสุดจนเกิดเป็น “ญาณ” ขึ้นมาได้ ก็จะกลายเป็นระเบิดเครื่องทำลายความยึดติดในชั้น ๕ และกระบวนการทั้งหมดนี้ได้ การพัฒนาปัญญาชนิดนี้ก็คือ “การเจริญวิปัสสนาภาวนา” จนหลุดพ้นออกไปได้อย่างสิ้นเชิง ชนิดที่จะไม่วกกลับมาสู่กระบวนการนี้อีก ด้วยการเข้าสู่พระนิพพาน

ปัญญาชนิดนี้ ก่อตัวขึ้นจากการพัฒนาสติและสมาธิให้เกิดขึ้นอย่างถูกวิธี ที่เรียกว่า **“สัมมาทิฏฐิ”** เริ่มต้นจากการฝึกฝนการรับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ถูกต้องตามหลักการของอริยสัจ ๔ คือ ใส่ใจเพ่งพินิจในกระบวนการรับรู้อารมณ์ ให้เห็นองค์ประกอบที่แท้จริง ในทุกๆ ครั้งที่เราเห็นรูป(สี) หูได้ยินเสียง จมูกรู้กลิ่น ลิ้นสัมผัสรสชาติ กายสัมผัส หรือใจคิด

นึก ส่งผลให้สติ(ภาวะระลึกรู้) และสมาธิ(ความตั้งมั่นแน่วแน่แห่งจิต) พัฒนาขึ้นเรื่อยๆ (นี่เป็นการกำหนดรู้ทุกขอริยสัจ) และเมื่อสติและสมาธิพัฒนาขึ้น ก็จะทำให้การใส่ใจเพ่งพินิจในกระบวนการรับรู้อารมณ์นั้น รู้แจ่มชัดยิ่งขึ้น จนถึงเหตุแห่งการเกิดขึ้นของการรับรู้ นั้น ๆ (นี่เป็นการเห็น สมุทัยสัจ) และรู้เท่าทันถึงขณะที่เปลี่ยนแปลงไป-ดับไป ของการรับรู้ของจิต และอารมณ์ที่ถูกรับรู้พร้อมกันด้วย ในทุกๆ การรับรู้อารมณ์ตั้งแต่ตื่นจนหลับมากขึ้นเรื่อยๆ (นี่เป็นการแจ้งนิโรธสัจ) ภาวะรู้แจ่มชัดขึ้นเรื่อยๆ นี้ เรียกว่า “ญาณ” ซึ่งเป็นการทำให้กระบวนการเจริญสติและสมาธินี้ดำเนินต่อไปเรื่อยๆ อย่างถูกวิธีดังกล่าวนี้นำส่งผลให้เกิดสัมมาญาณะขึ้นตามลำดับ รวมเรียกว่า “การเจริญมรรคมืองค์ ๘”

๑) กรรมให้ผล ๓ เดือนไซ ๑๒ รูปแบบ

สำหรับชาวพุทธแล้ว โลกคือปัญหา! เพราะโลกเต็มไปด้วยราคะ โทสะ โมหะ ตัณหา อุปาทาน ความแก่ ความเจ็บ ความตาย^{๘๘} ความพลัดพราก สิ่งไม่คงทนถาวรต่างๆ และ “การต้องชดใช้กรรม” เพราะแม้ไม่ได้ทำบุญไว้มากมาย ไปอยู่บนสวรรค์แล้วก็ยังไม่ใช่ว่าที่อยู่ที่เที่ยงแท้ถาวรแต่อย่างใด เมื่อหมดกำลังบุญกุศลที่เคยทำไว้ ก็ยังต้องเวียนว่ายตาย-เกิดต่อไปใน ๓๑ ภูมิ ไม่มีที่สิ้นสุด โดยมีวิชาและตัณหาเป็นตัวชักนำไป ยังต้องประสบกับความแก่ ความเจ็บ ความตาย และนรกอยู่เรื่อยๆ ไม่มีสิ้นสุด

กรรมจะมีผลมากหรือมีผลน้อยก็ขึ้นอยู่กับเจตนา ในการกระทำกรรมนั้นๆ คือ ความจงใจหรือความตั้งใจที่กระทำลงไป ในขณะที่นั้นๆ ถ้าหากมีเจตนาในการกระทำรุนแรง เข้มขันด้วยอำนาจของราคะ โทสะ หรือโมหะ กรรมนั้นก็เป็กรรมหนัก อันก่อให้เกิดวิบากที่รุนแรงหนักหน่วงตามไปด้วย

^{๘๘} “ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ย่อมย่ำยีสัตว์ สัตว์โลกนี้ไม่มีกำลังที่จะต่อสู้ หังไม่มีความเร็วที่จะหนีไป แม้ผู้ใดพึงมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ผู้นั้นก็มีความตายอยู่เบื้องหน้า” ดูใน ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๔๕๐/๔๑๖., ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๑๑/๓๗๒.

แต่ถ้ามีเจตนาในการกระทำอ่อน สักว่าทำลงไปด้วยความจำเป็นบางอย่าง กรรมก็เป็นกรรมเบา มีวิบากเบา

ตัวอย่างเช่น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ชายคนหนึ่งบ้านอยู่ใกล้วัดสามง่าม อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เขาถูกไฟฟ้าช็อตจนมือไหม้เกรียม ต้องถูกหมอตัดมือทั้ง ๒ ข้าง หลวงพ่อพระครูวิสุทธิธีรญาณเล่าว่า เป็นญาติของท่านเอง เมื่อสมัยหนุ่มๆ เป็นคนเกเรมาก เมื่อเมาเหล้าแล้วชอบชกต่อยกับคนรอบข้าง แม้แต่พ่อตนเองก็เคยโดนเขาต่อยหน้าอยู่บ่อยๆ บัดนี้ มือทั้งสองข้างของเขา ถูกหมอตัดทิ้งไปแล้ว!

เรื่องกรรม และกฎแห่งกรรมนี้เป็นเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้ง ยากที่จะอธิบายให้เห็นจริงครบกระบวนการได้^{๕๐} ศาสดาหลายท่านไม่มีความเข้าใจในเรื่องนี้ จึงเหมารวมเสียว่า “เป็นพระประสงค์ของพระเจ้า เป็นการทดสอบของพระเจ้า” แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุปุพเพนิวาสนุสสติญาณ และจุตูปปาตญาณอย่างสมบูรณ์แล้ว ซึ่งญาณทั้ง ๒ นี้เป็นญาณที่ทำให้รู้แจ้งกฎธรรมชาติเรื่อง “กรรมและกฎแห่งกรรม” อย่างครบถ้วนตลอดสาย ทำให้ทรงทราบว่า สัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน เกิดเป็นสัตว์มาแล้วแทบทุกประเภท ประกอบกรรมมาแล้วทุกรูปแบบ ซึ่งกรรมแต่ละอย่างนั้นมีเงื่อนไขในการให้ผลที่แตกต่างกัน ทำให้อาจมองได้ว่า “ไม่สมเหตุสมผล” สาเหตุก็เพราะว่า กฎแห่งกรรมนั้นมีเงื่อนไขในการให้ผลถึง ๓ เงื่อนไข แบ่งได้เป็น ๑๒ รูปแบบ ดังนี้

^{๕๐} เป็นอินไตย คือ สภาวะที่พ้นจากการคิดนึกเอา ไม่อยู่ในวิสัยที่จะคิดเอาเองได้ เป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้น มี ๔ ประการ คือ ๑. พุทธวิสัย ๒. อานุภาพของพระพุทธเจ้า ๓. ฌานวิสัยของผู้ได้ฌาน ๓. วิบากแห่งกรรม ๔. ความคิดเรื่องโลก การสร้างโลก (อง.จตุ. (ไทย) ๒๑/๗๗/๑๒๒.)

๑) กรรมที่ให้ผลตามลำดับกาล มี ๔ รูปแบบ

๑. กรรมบางอย่างให้ผลทันทีชาตินี้ เรียกว่า **ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม**
๒. กรรมบางอย่างให้ผลในชาติหน้า เรียกว่า **อุปปีชชเวทนิยกรรม**
๓. กรรมบางอย่างให้ผลในชาติต่อไปเรียกว่า **อปราบริยเวทนิยกรรม**
๔. กรรมบางอย่างเล็กให้ผล คือ ให้ผลเสร็จแล้ว หรือหมดโอกาสจะให้ผลแล้ว เรียกว่า **อโหสิกรรม**^{๙๑}

๒) กรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ มี ๔ รูปแบบ

๑. กรรมบางอย่างให้ผลคล้ายเป็นบิดา คือ แต่งให้เกิดมาดี ชั่ว รวยจน โง่ ฉลาด ต่างกัน เรียกว่า **ชนกกรรม**

๒. กรรมบางอย่างตามสนับสนุนเหมือนพี่เลี้ยง คือ ถ้ากรรมเดิมหรือชนกกรรมแต่งดี ก็ส่งเสริมยิ่งขึ้น ถ้ากรรมเดิมแต่งให้ชั่ว ก็ส่งเสริมให้ชั่วยิ่งขึ้น เรียกว่า **อุปตัมภกกรรม**

๓. กรรมบางอย่างเป็นกรรมบีบคั้น หรือขัดขวางกรรมเดิม คอยเบียดเบียนชนกกรรม เช่น กรรมเดิมแต่งมาดี เบียดเบียนให้ชั่ว กรรมเดิมแต่งมาชั่ว เบียดเบียนให้ดี เรียกว่า **อุปปีฬกรรม**

๔. กรรมบางอย่างเป็นกรรมตัดรอน เป็นกรรมพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ เช่น เดิมชนกกรรมแต่งไว้ดีเลิศ กลับที่เดียวลงเป็นขอทานหรือตายไปเลย หรือเดิมชนกกรรมแต่งไว้ตกต่ำ กลับที่เดียว เป็นพระราชาหรือมหาเศรษฐีไปเลย เรียกว่า **อุปฆาตกรรม**^{๙๒}

๓) กรรมที่ให้ผลตามความหนักเบาหรือเสพคุ้น มี ๔ ระดับ

๑. กรรมบางอย่างเป็นกรรมหนัก ฝ่ายดี คือทำสมาธิจนได้ฌาน เจริญวิปัสสนาจนได้ญาณ ฝ่ายชั่วคือทำอนันตริยกรรม ข่มมารดาบิดาเป็นต้น เป็นกรรมที่ให้ผลโดยทันที ในชาตินี้ เรียก **ครุกรรม**

^{๙๑} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๑๖๕., อัง.ตัก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๑๒๒, ขุ.ป.อ. (ไทย) ๓/๒/-/๔๒๐, วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๖๘๕/๒๖๖, วิสุทธิ.ฎีกา (บาลี) ๒/๖๘๕/๔๑๕.

^{๙๒} ม.อ.อ. (ไทย) ๓/๒/-/๒๖๓., อัง.ตัก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๑๓๐.

๒. กรรมที่สะสมไว้มาก ๆ กลายเป็นดินพอกหางหมู คือทำทีละเล็กทีละน้อย กลายเป็นกรรมมากไปในที่สุด เรียก **พหุกรรม** หรือ**อาจิณณกรรม**

๓. กรรมที่ทำเมื่อใกล้ตาย หรือ กรรมที่จิตอ่อนไหวงอเอามาเป็นอารมณ์ในเวลาใกล้ตาย ย่อมส่งผลให้ไปสู่สุคติหรือทุคติ ก็ได้ ซึ่งเปรียบเหมือนโคแก่ที่อยู่ปากคอก แม้แรงจะน้อยสักเท่าไร เมื่อเปิดคอกก็ได้ออกก่อน เรียก **อาสันนกรรม**

๔. กรรมแต่สักว่าทำ คือเจตนาไม่สมบูรณ์ อาจจะทำไปด้วยความประมาทหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่ส่งผลดีหรือร้ายให้ได้เช่นกัน เรียก **กัตตตากรรม** เช่น ขับรถชนคนตายด้วยความประมาทเป็นต้น^{๙๓}

การให้ผลของกรรมแต่ละอย่างดังกล่าวนี้ หากไม่มีกรรมข้อต้นๆ ให้ผลก่อน กรรมนั้นๆ ก็จะทำให้ผลทันทีในชาตินี้

บุคคลบางคนที่ทำกรรมชั่วไว้มาก ละจากโลกนี้ไปแล้วกลับได้ไปเกิดในสวรรค์ นั่นไม่ได้หมายความว่ากรรมชื่อนั้นได้พาเขาไปเกิดในสวรรค์ แต่เป็นเพราะกรรมดีที่เขาได้เคยทำไว้แล้วก่อนหน้านี้แล้ว หรือเพราะก่อนตายเขาได้เจริญวิปัสสนาภาวนาทำให้จิตเป็น**สัมมาทิฐิ**^{๙๔} อาศัยจิตที่เป็นกุศลนั้น ทำให้เขาได้ไปเกิดในสวรรค์ก่อน ส่วนบาปกรรมที่เคยกระทำไว้มาก จะยังไม่สูญหายไป ยังคงติดตามไปอยู่เสมอ เพียงแต่ยังไม่แสดงผลออกมาจนกว่ากรรมดีนั้นอ่อนกำลังลง เมื่อได้โอกาสก็จะเข้าทำหน้าที่ทันที ในชาติต่อไป

ความสลับซับซ้อนในเรื่องการให้ผลของกรรม พระพุทธเจ้าได้ตรัสเปรียบเทียบถึงบุคคล ๔ ประเภทให้กับพระอานนท์ฟัง ดังนี้

^{๙๓} พุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๒/-/๔๒๑.

^{๙๔} มีความเห็นชอบว่าชีวิตร่างกายมีสภาวะเกิด-ดับไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งดลบันดาลหรือลงโทษ ผู้มี**สัมมาทิฐิ**สมบูรณ์จะไม่ตกนรกอีกแล้ว ดูใน อง.เอก. (ไทย) ๒๐/๓๐๕/๓๙.

๑. บุคคลบางคนเมื่อมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ทำบาปหรือประกอบสุภกรรมไว้มาก ครั้นตายละจากโลกนี้ ก็ไปเกิดในทุคติ ตกนรก

๒. บุคคลบางคนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ทำบาปไว้มาก แต่ครั้นตายละจากโลกนี้ไป กลับได้ไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์

๓. บุคคลบางคนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ทำบุญกุศลไว้มาก ครั้นตายจากโลกนี้ไป ก็ได้ไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์

๔. บุคคลบางคนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ทำบุญกุศลไว้มาก แต่ครั้นตายจากโลกนี้ไปแล้ว กลับต้องไปเกิดในทุคติ ตกนรก เช่น

“บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ เว้นขาดจากการประพฤตินิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่มากด้วยยอภิชฌา มีจิตไม่พยายบาท มีความเห็นชอบ อยู่ในโลกนี้ เขาตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบายทุคติ วินิบาต นรกก็มี”^{๙๕}

ในเรื่องนี้ทำให้เกิดข้อสงสัยว่า ในเมื่อทำบุญกุศลแล้ว จะไปตกนรกได้อย่างไร? ก่อนจะวินิจฉัยเรื่องนี้ ต้องเข้าใจก่อนว่า ในเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ ไม่ใช่สิ่งที่พระพุทธเจ้าบัญญัติหรือตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นเอง แต่เป็นกฎธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าเข้าไปรู้เข้าไปเห็นอย่างตลอดสายแล้ว พระองค์เป็นเพียงผู้นำมาบอกด้วยเมตตาจิตเท่านั้น ก็จากเรื่องนี้บุคคลประเภทที่ ๑ กับประเภทที่ ๓ เป็นไปตามกฎธรรมดาก็เข้าใจได้ แต่ที่เป็นปัญหาชวนให้เกิดความสงสัย คือประเภทที่ ๒ ผู้ทำกรรมชั่วไว้มาก แต่ได้ไปเกิดในสวรรค์ กับประเภทที่ ๔ ผู้ทำกรรมดีไว้มาก แต่กลับไปเกิดในนรก ทั้ง ๒ ประเภทนี้ สำหรับผู้ไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ตามคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ย่อมมองไม่เห็นทางที่จะให้คำตอบที่ถูกต้องได้ พระพุทธเจ้าทรง

^{๙๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๐๐/๓๕๗.

วินิจฉัยไว้ดังนี้

๑. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฎฐิ ..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะบาปกรรมที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นทุกข์ บาปกรรมที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นทุกข์ หรือในเวลาจะตาย เขามี **มิจฉาทิฎฐิ** ที่ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้..

๒. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฎฐิ ..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลก สวรรค์ เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นสุข กรรมดีที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นสุข หรือในเวลาจะตาย เขามี **สัมมาทิฎฐิ** ที่ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้..

๓. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่า สัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฎฐิ ..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นความสุข กรรมดีที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นความสุข หรือในเวลาจะตาย เขามี **สัมมาทิฎฐิ** ที่ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้..

๔. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่า สัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฎฐิ ..บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะบาปกรรมที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นความทุกข์ บาปกรรมที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นทุกข์ หรือในเวลาจะตาย จิตมี **มิจฉาทิฎฐิ** ที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้^{๑๖}

การบุคคลที่ทำความชั่วไว้มาก ตายจากโลกนี้ไปแล้วยังได้ไปเกิดในสวรรค์ นั้นไม่ได้หมายความว่ากรรมชั่วนั้นได้พาเขาไปเกิดในสวรรค์ แต่เป็นเพราะกรรมดีที่เขาได้กระทำไว้แล้วก่อนหน้านั้น หรือเพราะก่อนจะตาย เขา

^{๑๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๐๓/๓๖๖.

ได้เจริญวิปัสสนากาวนา (อันเป็นกรรมปัจจุบัน ที่เป็นไปเพื่อความดับแห่งกรรม) ส่งผลให้จิตสมบูรณ์ด้วยสัมมาทิฐิ^{๙๗} เพราะอาศัยจิตที่เป็นกุศลนั้น ทำให้เขาได้ไปเกิดในสวรรค์ก่อน ส่วนกรรมชั่วที่เขาเคยกระทำไว้มากมายนั้น จะยังไม่แสดงผลออกมา แต่ก็ยังไม่สูญหายไปไหน ยังคงติดตามไปอยู่เสมอ เพียงแต่ยังไม่แสดงผลออกมาเท่านั้น จนกว่ากรรมดีนั้นๆ จะมีกำลังอ่อนลง เมื่อได้โอกาสก็จะเข้าทำหน้าที่ทันที ในระหว่างนั้นบ้าง ในชาติต่อๆ ไปบ้าง

๒) ความดับสิ้นแห่งกรรม

หลายคนเข้าใจว่า ศาสนาพุทธสอนแต่เรื่องกรรมเก่า สอนให้ทำใจ ยอมจำนนอยู่กับอดีต โดยไม่คิดหาหนทางแก้ไข แต่ความจริงแล้วหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ บาปกรรมที่เคยทำไว้ในอดีตนั้น ถึงแม้เราย้อนกลับไปลบล้างหรือแก้ไขใด ๆ ไม่ได้แล้วก็จริง แต่เราสามารถแก้ไขวิบากของกรรมนั้นได้ด้วย ความเพียรในชาติปัจจุบัน

แม้ไม่สามารถกลับไปแก้ไขลบล้างอกุศลกรรมที่เป็นต้นเหตุนั้นได้ แต่สามารถสร้างกรรมใหม่ เพื่อเจือจางวิบากของอกุศลกรรมนั้น ให้อ่อนกำลังลงได้ คือ คนที่เคยทำบาปแล้วกลับสำนึกผิด อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญา มีคุณงามความดีที่ได้ทำไว้มากมาย บาปกรรมที่คนเช่นนี้ทำจะยังไม่ปรากฏผลให้เห็น เหมือนกับการนำน้ำจืดเติมลงในน้ำเกลือให้มากขึ้นเรื่อย ๆ จนไม่รู้สึกรู้ว่าน้ำมีรสเค็ม อีกต่อไป^{๙๘}

อนึ่ง พระพุทธเจ้า ทรงเป็นพระสัพพัญญูผู้ตรัสรู้ธรรมทั้งปวง ทรงรู้แจ้งกรรมทั้งปวงอย่างตลอดสาย ว่า ยังมีกรรมอีกประเภทหนึ่งที่เป็นไปเพื่อ

^{๙๗} ผู้มีสัมมาทิฐิสมบูรณ์ จะไม่ตกนรกอีกแล้ว (อง.เอก. (ไทย) ๒๐/๓๐๕/๓๙.)
พระอริยบุคคลชั้นโสดาบันขึ้นไปเท่านั้น เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบอย่างสมบูรณ์ (ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๑๒๗/๗๔., อง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒)

^{๙๘} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๐๑/๓๓๖.

ความดีบกรรม ดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า

“กรรมเก่าเป็นไฉน คือ จักขุ(ตา)พึงเห็นว่าเป็นกรรมเก่า เพราะถูกปัจจัยทั้งหลายปรุงแต่งแล้วสำเร็จด้วยเจตนา เป็นที่ตั้งแห่งการเสวยอารมณ์(เวทนา) อนึ่ง หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เช่นกัน พึงเห็นว่าเป็นกรรมเก่า เพราะถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว สำเร็จด้วยเจตนา เป็นที่ตั้งแห่งเวทนา นี้เราเรียกว่า กรรมเก่า

กรรมใหม่เป็นไฉน คือ กรรมที่บุคคลทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ อยู่ในบัดนี้ เราเรียกว่า กรรมใหม่ ความดีบแห่งกรรม เป็นไฉน คือ นิโรธ (ความดีบรูป-ดีบนาม) ที่ถูกต้องวิมุตติ(มรรค ผล นิพพาน) เพราะดีบกายกรรม วจีกรรม มโนกรรมได้แล้ว นี้เราเรียกว่า ความดีบแห่งกรรม นี้คือหลักปฏิบัติให้ถึงความดีบแห่งกรรม ได้แก่ **มรรคมืองค์ ๘**”^{๙๙}

กรรมเก่า กรรมใหม่ และการดีบกรรม

กรรมเก่าเป็นไฉน คือ จักขุพึงเห็นว่าเป็นกรรมเก่า อันปัจจัยทั้งหลายปรุงแต่งแล้วสำเร็จด้วยเจตนา เป็นที่ตั้งแห่งเวทนา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เช่นกัน พึงเห็นว่าเป็นกรรมเก่า อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว สำเร็จด้วยเจตนา เป็นที่ตั้งแห่งเวทนา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า กรรมเก่า

กรรมใหม่เป็นไฉน คือ กรรมที่บุคคลทำด้วย กาย วาจา ใจ ในบัดนี้ นี้เราเรียกว่า กรรมใหม่

ความดีบแห่งกรรมเป็นไฉน คือ นิโรธที่ถูกต้องวิมุตติ เพราะความดีบแห่งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม นี้เรียกว่าความดีบแห่งกรรม

หลักปฏิบัติให้ถึงความดีบแห่งกรรม ได้แก่ อริยมรรคมืองค์ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฎฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากำมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ปฏิภาอันให้ถึงความดีบแห่งกรรม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมเก่า

^{๙๙} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๔๖/๑๗๙.

กรรมใหม่ ความดีบแห่งกรรม และปฏิบัติทานอันให้ถึงความดีบกรรม เราได้แสดงแล้วแก่ท่านทั้งหลาย ด้วยประการดังนี้แล^{๑๐๐}

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสนี้ ก็หมายความว่า วิบากของบาปกรรมต่าง ๆ ที่เราเคยทำไว้ในอดีตนั้น สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ด้วยกรรมปัจจุบัน แม้ไม่สามารถกลับไปแก้ไข ลบล้างอกุศลกรรมที่เป็นต้นเหตุได้ แต่สามารถสร้างกรรมปัจจุบันเพื่อเจือจางวิบากของอกุศลกรรมนั้น ให้อ่อนกำลังลงได้ ด้วยการอบรมศีล อบรมจิตและเจริญปัญญา นั่นก็คือการเจริญวิปัสสนาภาวนา

การทำผิดศีล ๕ เปรียบเหมือนเราเอาเท้าเปล่าไปเตะสุนัขขุ (ตัวที่วิ่งไม่เหนียว- ตัวบาป) แน่นอนว่าเราจะถูกมันไล่กัดอย่างแน่นอน มีวิธีเดียวที่จะไม่ให้มันกัดได้ ก็คือ วิ่งให้เร็วกว่าสุนัข แต่ในที่สุดก็จะเหนื่อยแล้วถูกมันกัดเอาจนได้ เปรียบได้กับการให้ทานเพื่อหนีบาป..หนีไม่พ้น

ยิ่งกว่านั้น นั่งรถยนต์หนีสุนัข แต่ในที่สุดน้ำมันหมดหรือรถเสียก็จะถูกไล่กัดเอาจนได้ เปรียบได้กับการรักษาศีลเพื่อหนีบาป ยังหนีไม่พ้น!

ยิ่งกว่านั้นอีก : นั่งเครื่องบินหนีสุนัข ข้ามน้ำข้ามทะเลไปอเมริกา! แม้จะดูเหมือนว่าสามารถหนีพ้นได้แน่นอน แต่สุนัขตัวนี้เป็นธรรมชาติที่วิ่งไม่เหนียว สามารถว่ายน้ำข้ามทะเลได้ แม้จะใช้เวลานานเพียงใดก็ตาม มันก็ยังตามกัดเอาจนได้ หากผู้นั้นยังอาศัยอยู่ในโลก(วัฏสงสาร)ใบนี้ ..เปรียบได้กับการเจริญสมาธิภาวนา เพื่อหนีบาปไปอยู่พรหมโลก แต่ในที่สุดพรหมก็ยังคงตกนรกได้อีก หนีไม่พ้น! ดังเรื่องราวที่บ้านที่กอยู่ในพระไตรปิฎกว่า

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้ปลายพระนขา (เล็บ) ช้อนฝุ่นทรายขึ้นมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอเข้าใจความช้อนนี้อย่างไร ฝุ่นที่เราใช้ปลายเล็บช้อนขึ้นมากับแผ่นดินใหญ่นี้ อย่งไหนจะมากกว่ากัน”

^{๑๐๐} ส.สหา.อ. (ไทย) ๔/๑/-/๒๗๕.

ภิกษุทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่า
ฝุ่นที่ปลายพระขนามีเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่แล้ว คำนวณ
ไม่ได้ เทียบกันไม่ได้ หรือไม่ถึงส่วนเสี้ยว”

“ภิกษุทั้งหลาย ขอนี้ก็ฉันนั้น สัตว์ที่จุติจากเทวดามาเกิดในเหล่า
เทวดามีจำนวนน้อย ส่วนเทวดาที่เคลื่อนจากสวรรค์แล้วไปเกิดในนรก..มี
จำนวนมากกว่า พวกพรหมชั้นเวฬุผลา ฯลฯ เมื่อสิ้นอายุขัยแล้วไปสู่นรก
บ้าง ไปสู่แดนปรตบ้าง”^{๑๐๑} (พรหมไปเกิดเป็นหมู)^{๑๐๒}

ฉะนั้น วิธีที่จะหลีกเลี่ยงหนีจากสุนัขตัวนี้ได้พ้น มีวิธีเดียวเท่านั้น นั่นคือ
นั่งจรวดออกนอกโลกไปเลยโดยการเจริญวิปัสสนาภาวนา จนบรรลุมรรค
ผล นิพพาน หลุดพ้นออกจากสังสารวัฏอย่างสิ้นเชิง เพราะเมื่อไม่เกิดอีกเรา
ก็ไม่ต้องเสวยวิบากกรรมใด ๆ อีกต่อไป^{๑๐๓} เปรียบเหมือนเมื่อไม่มีกระจกเสีย
แล้ว ฝุ่นก็ลงจับไม่ได้ อีก การเจริญวิปัสสนาจนบรรลุเข้าสู่มรรค ผลเท่านั้น
จึงจะสามารถกำจัดกิเลส อันเป็นสาเหตุให้ต้องถือกำเนิดในภพใหม่ได้^{๑๐๔}

กรรมเพื่อความสิ้นกรรม

ในกุฎกุโรวาสสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงกรรมไว้ ๔ ชนิด และผล
ของกรรม ๔ ชนิด^{๑๐๕} กรรมชนิดที่ ๔ เป็นกรรมเพื่อความสิ้นกรรม เพื่อดับ
กรรม เพื่อความหลุดพ้นออกจากสังสารวัฏอย่างสิ้นเชิง มีเนื้อหาดังนี้

๑) กรรมดามีวิบากดำ ได้แก่ อกุศลกรรมที่บุคคลทำด้วยกายมีการ
ฆ่าสัตว์ เป็นต้น ด้วยวาจามีการพูดเท็จ เป็นต้น ด้วยใจมีการพยาบาทอาฆาต
ผู้อื่น เป็นต้น บุคคลทำกรรมชนิดนี้แล้วย่อมไปเกิดในอบายภูมิ ได้รับความ

^{๑๐๑} ดูใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๗๘/๖๕๔.

^{๑๐๒} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๔/๒๘๒.

^{๑๐๓} ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๗/๓๑.

^{๑๐๔} ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙.

^{๑๐๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๑/๗๙, อ.จตุ. (ไทย) ๒๑/๒๓๓/๓๔๖, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/

ทุกขียากล้าปากแสนสาหัสก็เพราะกรรมดำมีวิบากดำ กรรมชนิดนี้ไม่ควรทำ

๒) กรรมขามมีวิบากขาว คือ กรรมดีหรือกุศลกรรมนั่นเอง คือ กุศลที่เกี่ยวกับการให้ทาน รักษาศีล และเจริญสมาธิภาวนา บุคคลทำกรรมชนิดนี้แล้วย่อมได้รับความสุข ได้เกิดในภพภูมิที่ดี ด้วยอำนาจของกุศลกรรมนั้น เพราะฉะนั้น กรรมชนิดนี้จึงควรทำ

๓) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว กรรมชนิดนี้ก็ได้ออกกุศลกรรมและกุศลกรรม กรรมขาวก็เป็นกรรมขาว กรรมดำก็เป็นกรรมดำ บุคคลบางคนทำกรรมดำบ้าง ทำกรรมขาวบ้าง คละเคล้าปะปนกันไป ไม่ได้ทำแต่เพียงกรรมดำอย่างเดียว หรือกรรมขาวเพียงอย่างเดียว เพราะฉะนั้น เวลาที่เขาได้รับผล เขาจึงได้รับผลดีบ้าง ไม่ดีบ้างคละเคล้ากันไป

๔) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม ได้อะแก่ เจตนาในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อบรรลุอุปริยมรรคทั้ง ๔ มีโสคาปัตติมรรค เป็นต้น เป็นกรรมที่ผู้เห็นภัยในวัฏฏะแล้วต้องการจะดำเนินไปให้ถึง และการจะดำเนินให้ถึงกรรมชนิดนี้ ก็ได้แก่ การเจริญมรรคมืองค์ ๘

กุลบุตรผู้ต้องการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอย่างสิ้นเชิง ต้องเจริญให้มากซึ่งมรรคมืองค์ ๘ นี้เท่านั้น จึงจะบรรลุธรรมได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “มรรคมืองค์ ๘ อันประเสริฐเหล่านี้ คือ สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ), สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ), สัมมาวาจา (เจรจาชอบ), สัมมากัมมันตะ (ทำกาารงานชอบ), สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ), สัมมาวายามะ (พยายามชอบ), สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และสัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) นี้แลคือทาง นี้แลคือข้อปฏิบัติเพื่อ**บรรลุธรรม**”^{๑๐๖}

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอรู้ว่าจิตเป็นเอกัคคตารมณฺ์ ไม่ฟุ้งซ่าน ด้วยการพิจารณาภายในกาย ฯลฯ ธรรมในธรรม (เจริญสติปัฏฐาน ๔) ..

^{๑๐๖} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๗๕/๑๕๗.

ยอมทำอินทริยทั้งหลายให้บริบูรณ์ รู้ชัดโคจร และรู้แจ้งธรรมอันมีความ
สงบเป็นประโยชน์ ..ยอมทำมรรคทั้งหลายให้บริบูรณ์” ๑๐๗

พระสารีบุตรเถระอธิบายว่า ย่อมทำมรรคทั้งหลายให้บริบูรณ์ คือ
การทำสมาธิภาวนาให้บริบูรณ์ด้วยความเห็นถูก (เห็นอาการเกิด-ดับของรูป
นาม คือเห็นอริยสัจ ๔) ทำสมาธิสงบกับปะให้บริบูรณ์ด้วยการยกจิตขึ้นสู่
อารมณ์ ทำสมาธิภาวนาให้บริบูรณ์ด้วยการกำหนดรู้^{๑๐๘} ทำสมาธิภาวนาให้
บริบูรณ์ด้วยการทำมรรคให้เกิดขึ้นและเจริญขึ้น ทำสมาธิภาวนาให้บริบูรณ์
ด้วยการทำกายใจให้ผ่องแผ้ว ทำสมาธิภาวนาให้บริบูรณ์ด้วยการ
ประคับประคองจิตไว้กับปัจจุบันอารมณ์ ทำสมาธิภาวนาให้บริบูรณ์ด้วยการเข้า
ไปตั้งสติไว้ (ในฐานกาย เวทนา จิต ธรรม) ทำสมาธิภาวนาให้บริบูรณ์ด้วย
ความไม่ฟุ้งซ่าน^{๑๐๙}

ถาม : ทำไมต้องแสวงหา "ความสิ้นกรรม"?

ตอบ : เพราะทั้งทำดี และทำชั่ว ล้วนเป็นการ "ก่อกรรม" ทั้งสิ้น

แม้จะก่อกรรมดี ให้ได้ไปเกิดในสวรรค์แล้ว ..มีเทพตนใดบ้างที่จะ
ไม่ตกรนกรอีก มีกลางวัน วันใดบ้างที่ไม่ตามมาด้วยความมืดมิดในยามค่ำคืน
อีกพระนิพพานเท่านั้นเป็นที่สิ้นกรรม เป็นที่ปลอดภัยที่แท้จริง

อนึ่ง เจตนาในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นการประกอบกรรม
ที่ไม่ดำไม่ขาว^{๑๑๐} คือเป็นกรรมเพื่อความดีกรรม เพื่อความสิ้นกรรม เพื่อ
บรรลุนิพพานทั้ง ๔ มีโสคาปัตติมรรค เป็นต้น กรรมชนิดนี้เป็นกรรมที่ผู้

^{๑๐๗} รู้จักอารมณ์อันเป็นรูป-นาม คือ ชั้น ๕ (ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๖๘/๑๙๓.)

^{๑๐๘} บริกรรมภาวนา: มนสา สขมฺภโย ลกฺขณปฏิเวธสส ปจฺจโย โหติ.
ลกฺขณปฏิเวโ มคฺคผลปฏิเวธสส ปจฺจโย โหติ. การสหายทางจิต (บริกรรมภาวนา)
เป็นปัจจัยแก่การแทงตลอดไตรลักษณ์ การแทงตลอดไตรลักษณ์เป็นปัจจัยแก่การแทง
ตลอดมรรค ผล” (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๒/๒๔๓, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.)

^{๑๐๙} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๖๘/๒๖๑.

^{๑๑๐} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๗๕/๑๕๗, อัง.จตุก. (ไทย) ๒๑/๒๓๗/๓๕๓.

เห็นภัยในวัฏฏะแล้วต้องการจะดำเนินไปให้ถึง และวิธีการจะดำเนินให้ถึงกรรมชนิดนี้ได้ก็ต้องเจริญมรรคมีองค์ ๘ ให้สมบูรณ์ หรือที่เรียกว่า “เจริญวิปัสสนาภาวนา” ที่เป็นข้อปฏิบัติเพื่อบรรลुพระนิพพาน เพียงเท่านั้น พระนิพพานคือภาวะที่หลุดพ้นไปจากการครอบงำของสังขตธรรม (ที่ปรุงแต่งให้สิ่งต่าง ๆ บังเกิดขึ้น)” ได้อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิงแล้ว!

(ประเด็นนี้ มีผู้ถามมาว่า การที่มีพระเจ้าคอยคุ้มครองป้องกันจิตวิญญาน..ไม่ดีกว่าไม่มีอะไรคุ้มครองเลยหรือ? ก็ตอบว่า ในพระนิพพานไม่มีจิต ไม่มีวิญญานอีกต่อไปแล้ว จะมีประโยชน์อะไรด้วยผู้คุ้มครอง!)

พระนิพพานเป็นสภาวะที่ปราศจากกิเลสเครื่องร้อยรัด เมื่อไม่มีกิเลสแล้วจึงเป็นสุขอย่างยิ่ง เป็นสุขชนิดที่ไม่อาจกลับมาเป็นทุกข์ได้อีก ดังพระพุทธพจน์ว่า “นิพพานํ ปรมํ สุขี”^{๑๑๑} พระนิพพานเป็นบรมสุข”

แม้ตัวเราเองจะยังไม่ทราบชัดว่า “นิพพานเป็นสุขอย่างไร? จะสุขมากกว่าการได้อยู่กับคนรัก ได้ดูหนังที่ชอบ ได้มีครอบครัวที่อบอุ่น หรือไม่?” แต่ปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าบอกให้เรารู้ว่า “เราทุกคนเคยเวียนว่ายตาย-เกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน ความสุขใดๆ ที่เราปรารถนาอยากได้ อยากมีอยากเป็น ทั้งในปัจจุบัน หรือในอนาคต ความสุขเหล่านั้นเราทุกคนล้วนเคยประสบมาแล้วทั้งสิ้นในอดีตชาติ แต่ก็ไม่มีสิ่งใดคงทนถาวรมาจนถึงปัจจุบันได้เลย แล้วเราก็ยังต้องแก้ต้องเจ็บต้องตาย และยังคงนรกแบบเดิมๆ อีกเหมือนเดิม! นั่นก็เพราะว่ายังมี “กิเลสตัณหา” ที่เป็นเชื้อเหตุให้ยังต้องเกิดอีก

พระนิพพานเป็นสภาวะที่ปราศจากกิเลส เมื่อไม่มีกิเลสจึงเป็นสุขอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “นิพพานํ ปรมํ สุขี”^{๑๑๒} พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง” ถ้าเราไม่ต้องการเป็นทุกข์อีกแล้ว ก็ต้องเข้าถึงความไม่เกิดอีกนี้ให้ได้ ซึ่งพระพุทธเจ้ายืนยันว่า “ในพระนิพพาน ไม่มีการเกิด ไม่มีการตาย”^{๑๑๓}

^{๑๑๑} ดูใน ม.ม. (บาลี) ๑๓/๒๑๕/๑๙๑, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕/๑๙๐.

^{๑๑๒} ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๑๕/๑๙๐.

^{๑๑๓} ดูใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๗๕/๒๙๘., ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๐/๒๐

จึงมิใช่ความสุขชนิดที่เป็นไปเพื่อความบีบคั้นกดดัน แบบเดิมๆ อีกแล้ว

ถาม : สุขจะมีในพระนิพพานได้อย่างไร ในเมื่อพระนิพพานไม่มีการเสวยอารมณ์? (คือ พ้นไปจากการรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจแล้ว)

ตอบ : ความสุขชนิดที่ไม่เสวยอารมณ์นั้นแหละ เป็นความสุขที่แท้จริง! เพราะความสุขที่เสวยอารมณ์ ยังตกอยู่ในกฎพระไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ดังนั้น สุขเวทนาที่ยังเสวยอารมณ์อยู่ จึงได้ชื่อว่า เป็นวิปริณามทุกข์ เพราะความสุขนั้นยังวิปริตผันแปรไปเป็นทุกข์ได้อีก ส่วนสุขในนิพพานมิใช่สุขเวทนา แต่เป็นสันติสุข จึงไม่ผันแปรไปเป็นอื่นอีก^{๑๑๔}

พระนิพพาน เป็นสภาพธรรมที่ปัจจัยมิได้ปรุงแต่ง ไม่ได้เกิดจากเหตุปัจจัยใดๆ คือ ไม่ได้เกิดจากอุปาทานขันธ์ ๕^{๑๑๕} เมื่อไม่มีอุปาทานขันธ์ ๕ ก็ไม่มีการปรุงแต่งอารมณ์ทั้งในทางบุญ หรือบาปอีกต่อไป มีมีตัณหาและอุปาทานให้ไปถือกำเนิดในภพชาติใหม่อีกต่อไป ไม่มีเหตุให้ต้องบีบคั้นกดดันใดๆ อีกแล้ว

นิพพานเป็นอายตนะที่เที่ยงแท้ มั่นคง มีความไม่แปรผันไป สภาวะนั้นอันอะไรนำไปมิได้ ไม่กำเริบ^{๑๑๖} เป็นธรรมเกษม เป็นที่ปกป้อง ที่ปลอดภัย ที่ไม่มีจุด ที่ไม่ตาย ที่ดับเย็น ไม่ถูกขำศึกเบียดเบียน ไม่มีภัย ไม่มีความเดือดร้อน^{๑๑๗}

^{๑๑๔} อง.สตุต. (ไทย) ๒๓/๓๔/๕๐๐. อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๖/๒๙๔

^{๑๑๕} ดูใน ขุ.อป.อ. (บาลี) ๑/๕๐๓/๓๓๘.

^{๑๑๖} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๒๐/๓๘๑.

^{๑๑๗} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗/๒๕๒.ขุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๕๑๔/๖๓๘.

๑.๗ เทคนิควิธีแก้ไขวิบากกรรม

ศาสนิกของศาสนาที่มีความเชื่อว่า การฆ่าคนในสงคราม หรือฆ่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารหรือที่ก่อความรำคาญ..ไม่บาป^{๑๘๘} ได้ตั้งประเด็นคำถามต่อชาวพุทธว่า : “ศาสนาพุทธสอนเรื่องศีล ๕ ห้ามฆ่าสัตว์ทุกชนิด ชาวพุทธเชื่อเรื่องกรรม ฆ่าสัตว์ทุกชนิดเป็นบาป ดังนั้น ชาวพุทธสามารถฆ่าคนที่กำลังจะฆ่าญาติพี่น้องของตนเอง ได้หรือไม่?”

ขอตอบว่า : ก็เขาเชื่อก็เปอร์เซ็นต์? ถ้ายังเชื่อไม่ถึง ๑๐๐ % ก็อาจมีความโลภจัด หรือความโกรธจัด จนทำให้ฆ่าคนได้อีก แต่ผู้ที่เชื่อกรรม ๑๐๐ % ก็คือพระโสดาบัน จะไม่ทำร้ายใครอีกแล้ว แม้ต้องแลกด้วยชีวิตก็ตาม!

ถามว่า : ชาวพุทธที่เชื่อเรื่องกรรม แต่ไปฆ่าคนตาย ไม่เป็นบาปหรือ?

ตอบว่า : ผู้ที่ฆ่าคนตายด้วยเจตนาเป็นบาปทุกคนแหละครับ อยากรว่าแต่คนเลย แม้แต่ฆาตคตบยุงด้วยเจตนาที่บาปครับ แต่อาจจะไม่ตกนรก!

ถาม : ถ้าเช่นนั้น! ชาวพุทธก็เป็นทหาร เป็นนักรบไม่ได้ละสิ?

ตอบ : ทหารไทย ทหารพม่า ทหารศรีลังกา ก็เป็นพุทธไม่ใช่หรือ

ถาม : แล้วเขาไม่กลัวบาป ไม่กลัวตกนรกหรือ?

ตอบ : แม้แต่มหาโจรคนหนึ่ง (โจรเคราแดง) ที่เคยฆ่าคนมาเป็นหมื่นคน เขายังไม่ตกนรกเลยครับ! เพราะก่อนตาย เขาสามารถปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจนเกิด "ปัญญาญาณ" ได้ เขาตายด้วยจิตที่เป็น "สัมมาทิฐิ" จึงไปเกิดในสุคติ ในสวรรค์

^{๑๘๘} ท่านรสูลุลลอฮฺกล่าวว่า “บุคคลใดที่ฆ่าจิ้งจก (ตุ๊กแก) ในการตีครั้งแรกตายสำหรับเขาจะได้รับผลบุญถึง ๑๐๐ ความดี, ส่วนการตีครั้งที่สองตาย ผลบุญของเขาจะน้อยกว่าครั้งแรก และ (หาก) เป็นการตีครั้งที่สามตาย ผลบุญของเขาจะได้น้อยกว่าครั้งที่สอง” ..ที่มา เรื่อง “สัตว์ที่ห้ามฆ่า และส่งเสริมให้ฆ่า” โดย อาจารย์มูร็ิด ทิมะเสน

ถาม : อ้าว! ศาสนาพุทธไม่ได้สอนให้เชื่อเรื่องกรรมเป็นใหญ่หรือหรือ? โฉนว่า สัตว์โลกต้องเป็นไปตามกรรมไง?

ตอบ : แม้เคยทำบาปไว้มาก ก็หลุดพ้นจากนรกอย่างสิ้นเชิงได้ หากสามารถเข้าถึงปัญญาชั้นสูงสุดได้ ไม่ปล่อยจิตวิญญาณให้เป็นไปตามกรรม!

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ใช้"ปัญญา" เป็นใหญ่ในการดำเนินชีวิตครับ ..ไม่ใช่กรรมเป็นใหญ่! กรรมเป็นตัวชักนำชีวิตสรรพสัตว์ไปสู่ความสุขบ้าง ไปสู่ความทุกข์บ้าง ก็จริง! แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนให้ปล่อยชีวิตไปตามกรรม คนบางคนแม้เคยทำบาปกรรมมามาก หากเขาเชื่อพระพุทธเจ้ามากพอ ลงมือปฏิบัติสติปัญญา ๔ จนเกิดปัญญาญาณ บรรลุโสดาบันได้ เขาก็จะไม่ตกนรกอีกเลย และเกิดในสุคติภูมิอีกไม่เกิน ๗ ขาติ ก็จะไปสู่พระนิพพานอย่างถาวร ไม่กลับไปเวียนว่ายตาย-เกิดใน ๓๑ ภูมิ (ดูที่หน้า ๖) อีกแล้ว

ถาม : ศาสนาพุทธมักสอนแต่เรื่องทุกข์ สอนให้คิดในแง่ลบอย่างนั้นหรือ? ตอบว่า : ก็ไม่ใช่..

ถาม : จั๊น! ศาสนาพุทธสอนให้คิดกันอย่างไร? ตอบว่า : ศาสนาพุทธสอนให้ดำเนินชีวิตด้วยความรู้ ให้มากกว่าความคิด เพราะความคิดมักเจอด้วยอคติอยู่เสมอ พระอรหันต์คือผู้ดำเนินชีวิตด้วยความรู้ล้วน ๆ มีสติ ปัญญา รู้เท่าทันผัสสะที่เข้ามากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อยู่ตลอดเวลา

ทำไมพระอรหันต์ไม่ตายอีกแล้ว? ตอบว่า: เพราะท่านกำจัดกิเลสคือราคะ โทสะ โมหะได้หมดเกลี้ยงแล้ว เมื่อพระอรหันต์เข้าสู่ปรินิพพาน ท่านย่อมไม่มาเวียนว่ายตาย-เกิดอยู่ใน ๓๑ ภูมิอีกแล้ว (ดูที่หน้า ๖)

ระบบภูมิ ๓๑ นี้ เปรียบเหมือนกาวดักหนู ที่คนมีกามราคะยังติดข้องอยู่ โสดาบันหลุดพ้นไปจากระบบนี้ได้แล้ว ๓๐% ยังติดอยู่ในระบบ ๓๐% แต่จะไม่ตกนรกอีกแล้ว! และจะบรรลุอรหันต์ได้แน่นอน อีกไม่เกิน ๗ ขาติ สกทาคามีหลุดพ้นไปจากระบบนี้ได้แล้ว ๔๐% ติดอยู่ในระบบ ๖๐ % อนาคามี หลุดพ้นไปจากระบบนี้ได้แล้ว ๕๐% ยังติดอยู่ในระบบแค่ ๕๐%

พระอรหันต์หลุดพ้นจากระบบนี้ พ้นจากเหตุปัจจัยทั้งปวงได้เด็ดขาดแล้ว ๑๐๐ % เข้าสู่พระนิพพานอันเป็นบรมสุข ที่ไม่หวนกลับมาสู่ระบบนี้อีกแล้ว

มหาโจรผู้ล้างบาปได้บางส่วนแล้ว

ปรากฏเรื่องราวในคัมภีร์พระธรรมบทว่า โจรเคราแดงคนหนึ่ง ร่วมกับพวกอีก ๕๐๐ คน ทำการปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์หลายคน..ต่อมาถูกกองทหารจับได้ ตัดสินประหารชีวิต แต่พระราชาไว้ชีวิตเขาเพื่อให้ตัดคอเพื่อน ๆ ทั้ง ๕๐๐ คนนั้น และแต่งตั้งให้ทำหน้าที่เป็นเพชรฆาตตัดคอคนอยู่ ๕๕ ปี เมื่อเขาเสียชีวิตลง พระภิกษุสนทนากันว่า “เพชรฆาตนั้นทำกรรมหยาบช้าตลอด ๕๕ ปี เสียชีวิตในวันนี้แล เขาถวายอาหารแก่พระสารีบุตรก็ในวันนี้เหมือนกัน เสียชีวิตก็ในวันนี้นั่นแล เขาไปบังเกิดในที่ไหนหนอ”

พระศาสดาเสด็จมาแล้วตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยถ้อยคำอะไรหนอ” เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลแล้ว จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย! บุรุษนั้นไปบังเกิดแล้วในสวรรค์ชั้นดุสิต”

พระภิกษุทูลถามด้วยความสงสัยว่า “พระองค์ตรัสอะไร บุรุษนั้นฆ่ามนุษย์สิ้นเวลาเท่านี้ แล้วบังเกิดในวิมานดุสิตได้อย่างไร” พระศาสดาตรัสว่า “บุรุษฆ่าโจรผู้ร้าย ได้กัลยาณมิตรผู้ใหญ่ ฟังเทศนาของท่านสารีบุตร ได้ทำอนุโลมขันติญาณ^{๑๑๙} ให้บังเกิดขึ้น เคลื่อนจากโลกนี้แล้วไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต”^{๑๒๐}

จากเนื้อความในเรื่องดังกล่าวนี้ ก่อให้เกิดข้อสงสัย ๒ ประการ คือ

๑) โจรเคราแดงได้เพียงวิปัสสนาญาณเบื้องต้น ยังไม่บรรลุโสดาบัน (ยังไม่เปิดประตูอบาย) ฆ่าคนมาก็มาก ทำไมไม่ตกนรก?

๒) หลังจากขึ้นสวรรค์แล้ว เขายังต้องตกนรกอีกหรือไม่?

มีวินิจฉัยดังนี้ : ...

^{๑๑๙} อนุโลมขันติ หมายถึง วิปัสสนาญาณ (จุ.ป. (ไทย) ๓๓/๓๗/๕๔๘.)

^{๑๒๐} จุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๔๒๓.

๑) ก่อนวินิจฉัยประเด็นที่ ๑ ควรตอบคำถามก่อนว่า “ตายแล้วไปไหน” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “จิตเต สงกิลิฏฺเฐ ทุกฺคตฺติ ปาฏิกงฺขา จิตฺเต อสงกิลิฏฺเฐ สุกฺคตฺติ ปาฏิกงฺขา” เมื่อจิตเศร้าหมอง มีทุกฺคตฺติ(อบายภูมิจิต)เป็นอันหวังได้ เมื่อจิตผ่องใส มีสุกฺคตฺติ(โลก สวรรค์)เป็นอันหวังได้^{๑๒๑}

นั่นก็หมายความว่า ถึงแม้เราเคยทำบาปไว้มาก แต่ถ้าหากขณะตายเราสามารถทำให้จิตผ่องใสประกอบอยู่ด้วยสัมมาทิฏฐิ สามารถห่วงเอากุศลธรรมมาเป็นอารมณ์ได้ ก็สามารถไปเกิดในสุคติได้ แต่ปัญหาก็มีอยู่ว่า ทำอย่างไรจึงจะมีสติมั่นคง มีสมาธิตั้งมั่น ในขณะที่มีทุกขเวทนาใกล้ (เพราะวิบากกรรมที่เคยทำมา) ในขณะที่กรรมและนิमितปรากฏก่อนตายได้?

คำตอบในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า “อิมินา ปน (ปัจจุยปริคคห)ถาณณสมนนาโคโต วิปสสโก พุทฺธสสเน ลทฺธสสสาโส ลทฺธปตฺติฏฺโฐ นียตคตฺติโก จุฬโสตาปนโน นาม โหติ.”^{๑๒๒}

แปลว่า ผู้ที่เจริญวิปัสสนาภาวนาจนได้ปัจจุยปริคคหญาณแล้ว (กำหนดรู้ทุกขเวทนาจนดับได้) เป็นผู้ที่มีศรัทธาตั้งมั่นในพระศาสนาแล้ว จัดว่าเป็นพระจุฬโสตาบัน ชาติหน้า ๑ ชาติ มีคติเป็นที่ไปอันแน่นอนแล้ว

คัมภีร์วิสุทธิมรรคมหาฎีกา อธิบายเสริมว่า “สุกฺคตฺติปรายโน โหตฺติ วุตฺตํ นียตคตฺติโกติ”^{๑๒๓} ชาติต่อไป ๑ ชาติ มีสวรรค์เป็นที่ไปอย่างแน่นอน

นี่คือคำตอบว่า ทำไมมหาโจรเคราะห์แดงผู้ที่เคยทำบาปไว้มากมาย เป็นเพชรฆาตตัดคอคนมากกว่า ๕๕ ปี แต่กลับไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตได้อย่างไร! นั่นก็เพราะเขาปฏิบัติวิปัสสนาจนได้วิปัสสนาญาณที่ ๒ แล้วเพียรบำเพาะอินทรีย์ จนถึงขณะจิตสุดท้าย เขาตายด้วยจิตที่เป็นสัมมาทิฏฐิ จึงได้ไปเกิดในสุคติภูมิก่อน..

^{๑๒๑} ดูใน ม.ม. (บาลี) ๑๒/๗๐/๔๘, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๒.

^{๑๒๒} วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๒๗๑..

^{๑๒๓} วิสุทธิ. มหาฎีกา (บาลี) ๒/๔๒๔..

๒) ก่อนวินิจฉัยประเด็นที่ ๒ มีปัญหาถามก่อน ว่า “ถ้าเราทำบุญและบาปมาพอ ๆ กัน ให้เลือกจะไปตกนรกก่อน หรือจะไปสวรรค์ก่อน”

ท่านจะเลือกอย่างไรก่อน..?

แน่นอนว่า คนส่วนใหญ่มักเลือกตกนรกก่อน เพราะจะได้ทุกข์ให้เสร็จสิ้นไป ต่อไปจะได้มีความสุขในสวรรค์ได้อย่างสบายใจ ไม่ต้องคอยกังวลว่าจะต้องไปตกนรกในอนาคตข้างหน้า แต่ประเด็นนี้ ครั้งเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศพระธรรมจักรแก่เหล่าปัญจวัคคีย์ ขณะนั้นพรหมและเทวดาประมาณ ๑๘ โภกิได้บรรลุธรรมในการประชุมครั้งนั้นด้วย^{๑๒๔} ซึ่งนั้นก็หมายความว่า ทั้งพรหมและเทวดาก็สามารถบรรลุธรรมในสวรรค์ได้เช่นกัน เมื่อบรรลุแล้วก็ไม่ต้องไปตกนรกอีกแล้ว

การบรรลุธรรมคืออะไร? คือ การบรรลุเป็นพระอริยบุคคล ๔ ประเภท คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีหรือพระอรหันต์ เมื่อเจริญวิปัสสนาภาวนาจนเกิดสภาวะญาณที่ ๑๔ แล้ว ครั้งแรก..โสดาปัตติมรรคญาณจะประหาณกิเลสในขณะที่เสวยนิพพานเป็นอารมณ์ ๒ ตัว คือ มิจฉาทิฏฐิกิเลสและวิจิกิจฉากิเลสได้เด็ดขาด สำเร็จเป็นพระโสดาบัน เป็นผู้ไม่ตกไปในอบายภูมิ ๔ อีกแล้ว^{๑๒๕}

ดังนั้น เมื่อโจรคราแดงท่านนี้ได้ไปเป็นเทวดาในสวรรค์แล้ว หากเขาเป็นผู้ไม่ประมาท เพียรเจริญวิปัสสนาภาวนาให้มากขึ้น ก็มีโอกาสบรรลุธรรมในสวรรค์ชั้นนั้นได้เช่นกัน เมื่อบรรลุโสดาบันแล้ว ก็แสดงว่าปิดประตูอบายได้แล้ว ก็ไม่ต้องไปทุกข์ทรมานในนรกอีกต่อไป และจะบรรลุเป็นพระอรหันต์อย่างแน่นอนภายใน ๗ ชาติ เป็นอย่างยิ่ง

ปัจจุบันนี้ การกล่าวถึงการล้างบาป ได้ปรากฏให้คนไทยได้รับรู้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งที่เรื่องนี้ไม่ได้ถูกนำมาสอนในศาสนาพุทธมากนัก นั่น

^{๑๒๔} ดูใน ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๒/๕๕๔.

^{๑๒๕} ดูใน ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.

เพราะกระแสโลกาภิวัตน์มีการเผยแพร่ข้อมูลทางโลกโซเซียลมากขึ้น ทำให้การเผยแพร่แนวคิดของคนต่างศาสนากระจายไปได้ในวงกว้างกว่าแต่ก่อน และเข้าถึงได้โดยง่ายด้วยระบบอินเทอร์เน็ต จึงก่อให้เกิดความสนใจในเรื่องการล้างบาปกันมากขึ้น และก่อให้เกิดการตีความประเด็นเรื่องนี้ไปต่าง ๆ นานา เพื่อให้เกิดความสบายใจแก่ตนเองบ้าง เพื่อผลประโยชน์แอบแฝงบ้าง จนทำให้เกิดความสับสนในสังคมชาวพุทธและสร้างความบิดเบือนหลักการที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาไปอย่างมาก ฉะนั้น การได้ศึกษาประเด็นเรื่องบาปและการล้างบาปนี้ จะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องว่า บุญอย่างเดียวยังล้างบาปไม่ได้ บุญช่วยได้แต่ชะลอวิบากของบาปกรรมไว้ชั่วคราวเท่านั้น ส่วนการล้างบาปที่ถูกต้องนั้น คือการชำระล้างกิเลสออกจากจิต ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เริ่มต้นจากการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ เพื่อละวิตกกัมภีเลส อันเป็นเหตุให้กระทำผิดทางกาย วาจา เจริญสมาธิเพื่อข่มปรัญฐานกิเลส อันได้แก่นิวรณ์ ๕ เอาไว้ และเจริญวิปัสสนาเพื่อละอนุสัยกิเลส ได้แก่ กิเลสที่แฝงตัวนอนเนื่องอยู่ในชั้นอสังขาร

เมื่อบรรลุมรรคญาณครั้งแรก (โสดาปัตติมรรค) แล้ว สามารถละสลักกายทิฐิ^{๑๒๖} วิจิกิจฉา และสีลัพตปรามาส^{๑๒๗} ได้อย่างเด็ดขาด จัดเป็นพระอริยบุคคลเบื้องต้นในพุทธศาสนา และเมื่อบรรลุมรรคญาณขั้นสูงสุด คือครั้งที่ ๔ ละอนุสัยกิเลสได้หมดสิ้น สำเร็จเป็นพระอรหันต์ผู้ดับทุกข์ได้เด็ดขาด ไม่มีการถือกำเนิดในภพใหม่อีกต่อไปแล้ว สิ้นภพสิ้นชาติไม่เวียนว่ายตาย-เกิดอีกแล้ว เสวยสันติสุขอยู่ในพระนิพพานอย่างถาวร

^{๑๒๖} สลักกายทิฐิ ความเห็นผิด เข้าใจผิด ว่าชีวิตและร่างกายเป็นตัวตนถาวรของเรา ชีวิตร่างกายและชั้น ๕ อันเดียวกันนี้จะไปถือกำเนิดในภพชาติใหม่

^{๑๒๗} สีลัพตปรามาส ความยึดถือผิดๆ ว่าบุคคลจะบริสุทธิ์ได้เพียงเพราะศีลและวัตร โดยไม่ให้ความสำคัญกับ "ปัญญาญาณ"

บทที่ ๒

พระพุทธศาสนา

๒.๑ ศาสนาพุทธ

คำว่า พุทธ ย่อมาจากภาษาบาลีว่า “สมมาสมพุทโธ”

วิเคราะห์ว่า อวิปริตฺติ สยมกุณาณน สพพการโถ สพพธมมานิ อภิสมพุทตตา สมมาสมพุทโธ^๑

ชื่อว่า สัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะทรงรู้แจ้งแจ้งธรรมทั้งปวง ทุกแง่ทุกมุมด้วยปัญญารู้แจ้งเฉพาะพระองค์เอง อย่างไม่ผิดเพี้ยน

ประกอบด้วย พุธ ธาตุในความหมายว่า ญาณ (รู้) นิททกขเย (ตื่น) วิกสเน (เบิกบาน) + ต ปัจจย (อาเทศ ต เป็น ธ, แผลง ธ ที่สุดธาตุ เป็น ท)^๒

องค์ธรรมของธาตุและปัจจย คือ พุธ ธาตุ หมายถึงพระสัพพัญญุตญาณ และ ต ปัจจย หมายถึงรูป-นามที่ชาวโลกบัญญัติว่า “พระพุทธเจ้า”^๓

พุทธศาสนา จึงแปลว่า คำสอนของท่านผู้รู้ธรรมทั้งปวง คือผู้รู้แจ้งด้วยพระองค์เอง แล้วปลุกผู้อื่นให้ตื่นจากความหลับ (โมหะ) คือ ให้ได้ตรัสรู้ตามด้วย มีทั้งหลักการ มีทั้งวิธีการ เพื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง หากมีแต่หลักการ แต่ไม่มีแนวปฏิบัติ ก็ไม่เกิดประโยชน์ใดๆ หรือเอาแต่ปฏิบัติ โดยไม่รู้หลักการที่ถูกต้อง ก็ยากที่จะประสบความสำเร็จได้

^๑ ชุ.อุ.อ. (บาลี) หน้าที่ ๘๘.

^๒ พระอัครคัมภีร์สเถระ, สัททนีติ ธาตุมาล, พระธรรมโมลี ตรวจชำระ, พระมหานิมิตถมมสภาโร และจาร์ญญ ธรรมดา แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๓.

^๓ พระคันธสาราภิวังค์ แปลและอธิบาย, เนตติวิภาวินี , หน้า ๖๙-๗๐.

ศาสนาพุทธจึงเป็นคำสอนของผู้ค้นพบสัจธรรมแล้ว อย่างแท้จริง รู้แจ้งกฎเกณฑ์ของธรรมชาติทั้งปวง พร้อมทั้งเหตุปัจจัยของความเกิดขึ้นและความดับไปของธรรมชาตินั้นๆ ไม่ใช่ศาสนาที่คิดประดิษฐ์ขึ้นโดยอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือถูกสรรสร้างให้เกิดขึ้นโดยเทพเจ้า แต่เป็นการเข้าถึงความจริงที่มีอยู่แล้ว ตามธรรมชาติที่มีอยู่จริง ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้น คือ ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ธาตุนั้นว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง” ครั้นรู้แล้ว จึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง”

ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ..ตถาคตรู้ธาตุนั้นว่า “สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์” ครั้นรู้แล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์”

ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ..ตถาคตรู้ธาตุนั้นว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” ครั้นรู้แล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”^๔

การที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้สัจธรรมและวิธีปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นจริง ในสัจธรรมนั้น นับว่าเป็นการค้นพบหนทางเก่า ที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ แต่สัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทพและมนุษย์ในกัปปัจจุบันยังไม่รู้ พระองค์เป็นมนุษย์ผู้แรกที่รู้^๕ และหลังจากรู้แล้ว ทรงมีพระเมตตานำมาแสดงให้คนอื่นได้รู้ตามเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสันติสุข คือเพื่อความดับทุกข์ ของมหาชน

ศาสนาพุทธมีความหมายกว้างกว่าศีลธรรม ศีลธรรมหมายถึงข้อปฏิบัติพื้นฐานทั่วไปเพื่อให้เป็นคนดี ไม่เบียดเบียนตนเองหรือคนอื่น ตามหลักสังคมทั่วไป แต่เมื่อได้ปฏิบัติครบถ้วนตามนั้นแล้วก็ยังไม่พ้นทุกข์ ที่มา

^๔ อัง.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕., อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑๘๔/๑๐๒.

^๕ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๕/๑๒๘.

จากความเกิด แก่ เจ็บตายได้ ยังไม่พ้นทุกข์จากการเบียดเบียนของกิเลส คือ อำนาจของศีลธรรมได้สิ้นสุดลงเสียก่อน ก่อนที่จะกำจัดโลภะ โทสะ โมหะให้หมดสิ้นสุดไปได้ ส่วนศาสนาพุทธยังมีขอบเขตไปไกลกว่านั้นอีก คือ มุ่งหมายโดยตรงที่จะกำจัดกิเลสโดยสิ้นเชิง หรือดับทุกข์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ให้สิ้นไป

ศาสนาพุทธอุบัติขึ้นในโลกจากการตรัสรู้ของอรุณโอรย์ ๔ ประการของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อวันที่เพ็ญ เดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี ดังที่ พระองค์ตรัสไว้ว่า

“จตตาริmani ภิกขเว อริยสัจจani.. ทุกข์ อริยสัจจํ ทุกขสมุทโย อริยสัจจํ ทุกขนิโรธอ อริยสัจจํ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจจํ .. อิมสํ โข ภิกขเว จตุนนํ อริยสัจจานํ ยถาภูตํ อภิสมพุทธตตา ตถาคโธ “อรหํ สมมาสมพุทธโธ”ติ วุจจติ”^๖

“ภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ ๔ ประการ คือ ทุกขอริยสัจ สมุทัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เพราะเรารู้อริยสัจ ๔ ประการนี้ ตามความเป็นจริง ชาวโลกจึงเรียกเราว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”^๗

อริยสัจ แปลว่า ความจริงที่แท้จริง ที่ไม่มีความจริงอื่น (แม้แต่หลักวิทยาศาสตร์) มาเบียดบังได้^๘ ดังที่อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ นักฟิสิกส์รางวัลโนเบล ได้กล่าวยกย่องพระพุทธศาสนาไว้ว่า

The religion of the future will be a cosmic religion. It should transcend personal God and avoid dogma and theology. Covering both the natural and the spiritual, it

^๖ ส.ม. (บาลี) ๑๘/๑๐๙๓/๓๗๗.

^๗ ส.ม. (ไทย) ๑๘/๑๐๙๓/๖๐๗.

^๘ อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๑/๘๐ “อวิตถานิ อนณฺณถานิ ตสฺมา อริยสัจจานีติ วุจฺจนฺติ.”

should be based on a religious sense arising from the experience of all things natural and spiritual as a meaningful unity. Buddhism answers this description. If there is any religion that could cope with modern scientific needs it would be Buddhism. (Albert Einstein)^๙

ศาสนาในอนาคตจะต้องเป็นศาสนาสากล ศาสนานั้นควรอยู่เหนือพระเจ้าที่มีตัวตน และควรจะเว้นคำสอนแบบเบ็ดเสร็จ (แบบสำเร็จรูปที่ให้เชื่อตามเพียงอย่างเดียว) และแบบพึ่งพาเทพเจ้า ศาสนานั้นเมื่อครอบคลุมทั้งธรรมชาติและจิตใจ จึงควรมีรากฐานอยู่บนสำนักทางศาสนาที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงต่อสิ่งทั้งปวง คือ ทั้งธรรมชาติและจิตใจ อย่างเป็นหน่วยรวมที่มีความหมาย พุทธศาสนาตอบข้อกำหนดนี้ได้ ถ้าจะมีศาสนาใดที่รับมือได้กับความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ศาสนานั้นก็ควรเป็นพระพุทธศาสนา"

อริยสัจ คือ ความจริงแท้ตามธรรมชาติ ที่ทำให้ผู้เข้าถึงแล้วกลายเป็นพระอริยะ เป็นสัจจะที่พระอริยะพึงรู้^{๑๐} พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงสัจธรรมอันทำให้เป็นพระอริยะ^{๑๑}ไว้ ๔ ประการเท่านั้น ไม่ขาดไม่เกิน คือ

๑) ทุกขอริยสัจ ความจริงแท้ที่ปรากฏให้จิตรับรู้ คือ ทุกข์

ทุกข์ในที่นี้ หมายถึงสภาพธรรมที่ปรากฏ คือ ธรรมชาติทั้งปวงที่ถูกรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือใจ ซึ่งล้วนตกอยู่ในสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยอยู่ตลอดเวลา คงทนสภาพอยู่ไม่ได้ และบังคับบัญชาไม่ได้ อัน

^๙ May 19th, 1939, Albert Einstein's speech on "Science and Religion" in Princeton, New Jersey, U.S.A. และ The Buddha in the Eyes of Eminent Scholars, Phra Sriparyattimoli. 1999. ISBN 974-575-539-7

^{๑๐} อภิ.วิ.มุลฎีกา (บาลี) ๑/๑๘๙/๕๘

^{๑๑} ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๓๖/๑๕๘.

ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส อารมณ์สัมผัส และความรู้สึกนึกคิดต่างๆ แม้ แต่ **ความสุขก็เป็นทุกข์** เพราะเกิดแล้วก็มีการเปลี่ยนแปลง ดับไปทุกครั้ง

๒) สมุทัยอริยสัง ความจริงแท้ที่ว่า ความทุกข์ทั้งหมดที่สรรพสัตว์ ประสบอยู่ หรือรับรู้ทางอายตนะ ๖ อยู่ นั้น ล้วนเกิดจากเหตุทั้งสิ้น ไม่ได้เกิดขึ้นเอง หรือใครบันดาลให้เกิดขึ้น เหตุปัจจัยนั้นคือ ตัณหาและอสาวกิเลส ที่หมักต้องอยู่ในชั้นธันดานของสัตว์แต่ละตนนั่นเอง (ดูที่หน้า ๒๓๙)

๓) นิโรธอริยสัง ความจริงแท้ที่ว่า ภาวะที่ไม่มีทุกข์ใดๆ เลย มีอยู่จริง เป็นธรรมชาติที่พ้นไปจากรูป-นามสังขารที่เป็นทุกข์ (อันเป็นสังขตธรรม) และกิเลสตัณหาอย่างสิ้นเชิงแล้ว ชนิดที่ไม่อาจกลับมาให้เป็นทุกข์ได้อีกเลย นั่นคือ “พระนิพพาน” (อันเป็นอสังขตธรรม, ออกัตถุญจธรรม)

๔) มรรคอริยสัง ความจริงแท้ที่ว่า ทางปฏิบัติให้เข้าถึงพระนิพพาน มีอยู่จริง และสามารถปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นจริงได้ในปัจจุบันขณะนี้ นั่นคือ การเจริญภาวนา ตามแนวทางศีล สมาธิ ปัญญา ทำมรรคมงคล ๘ ให้เกิดขึ้น^{๑๒}

อวิชชา แปลว่า ความไม่รู้ในอริยสัง ๔ คือ เพราะยังไม่รู้ชัดในสภาพปัญหาจึงจมอยู่กับปัญหา เพราะไม่รู้ที่มาของปัญหาจึงหาหนทางแก้ไม่พบ เพราะไม่รู้ที่สุดของปัญหาจึงหมัดกำลังใจที่จะแก้ปัญหา เพราะไม่รู้ว่ามีทางแก้ของปัญหาเอง จึงไม่เข้าถึงทางแก้ปัญหาที่ถูกตรงที่สุด นี่คือสังขธรรมที่มนุษย์ชาติประสบเสมอมา และเพราะไม่รู้ว่าจะแก้ปัญหายังไงอย่างสิ้นเชิง ไม่มีแม้กระทั่งความหิวกระหายทั้งทางร่างกายและจิตใจใดๆ อีกเลย มีอยู่จริง มนุษยชาติจึงไม่แสวงหาพระนิพพาน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสอนอริยสัง ๔ เพื่อให้รู้ความจริงว่า

- ชีวิต ..ทุกข์จริงๆ นอกจากทุกข์แล้วไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้น นอกจากทุกข์ไม่มีสิ่งใดตั้งอยู่ นอกจากทุกข์ไม่มีสิ่งใดดับไป

^{๑๒} ดูใน ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๖๗/๕๗., ส.ม. (ไทย) ๑๘/๑๐๘๔/๕๙๙.

- สาเหตุที่แท้จริงของทุกข์ทั้งปวง ไม่ใช่พระพรหมลงโทษ ไม่ใช่พระเจ้าทดสอบ และไม่ใช่กรรมบันดาล แต่คือ **ความทะยานอยาก** เพราะความไม่รู้แจ้งอารมณ์ด้วยอำนาจอวิชชา ต่างหาก!

- สภาวะสุขสงบเย็น ไร้กังวล ไร้มีความเดือดร้อนทั้งกายและจิตใจใดๆ เลย ชนิดที่ไม่อาจกลับมาเป็นทุกข์ได้อีกแล้ว มีอยู่จริง!

- วิธีการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงภาวะสุขสงบเย็นนั้น **มีอยู่จริง** ไม่ต้องจบปริญญา ไม่ต้องจบ ป.๔ ไม่ต้องรอชาติหน้า ไม่ต้องรอปีหน้า ไม่ต้องรอพรุ่งนี้ เพียงรู้ว่า “อาการที่กายเคลื่อนไหว ใจคิดนึกนั้น เกิด-ดับเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยของเขาเอง อยู่ตลอดเวลา จนคลายความยึดถือด้วยความเห็นผิดว่าเป็นตัว เป็นตน เป็นเรา เป็นของของเรา ลงได้” ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ทำมรรคมงคล ๘ ให้บริบูรณ์

อนึ่ง เนื่องด้วยอริยสัจข้อที่ ๑ “ทุกข์ อริยสัจ” ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์ หลายคนเข้าใจผิดไปว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภททุกข์นิยม มองโลกในแง่ร้าย

แท้จริงแล้ว พุทธศาสนาไม่ได้เป็นทั้งทุกข์นิยม (มองโลกในแง่ร้าย) หรือสุขนิยม (มองโลกในแง่ดี) ศาสนาพุทธเป็น**สัจจนิยม** สอนให้มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่ได้เกลี้ยกล่อมให้มีชีวิตอยู่อย่างผิดๆ ในลักษณะเพื่อฝืนถึงสวรรค์วิมานของคนโง่ ทั้งไม่ทำให้ตกใจและเกิดความทุกข์ร้อนจากภัยบาปต่างๆ ที่นึกคิดกันเอาเอง พุทธศาสนาสอนอย่างตรงไปตรงมา และตามความเป็นจริงที่ว่า เราเป็นอะไร และโลกรอบๆ ตัวเราคืออะไร และชี้หนทางสู่เสรีภาพ สันติภาพ ความสงบ และความสุขอันสมบูรณ์

พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์ที่มุ่งตอบปัญหาที่ว่า “ทำอะไร? เราจึงจะเข้าถึงความพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง” ศาสนาพุทธไม่ใช่สอนให้มองโลกในแง่ร้าย แต่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มองโลกตามความเป็นจริง คนทั้งหลายมักมองข้ามเรื่องความพ้นทุกข์ แต่มุ่งความสนใจไปที่การแสวงหาความสุข

เพราะไม่รู้ความจริงว่า ร่างกายจิตใจนี้เป็นกองทุกข์แท้ๆ ไม่มีทางทำให้เกิดความสุขถาวรได้จริง ยิ่งดิ้นรนแสวงหาความสุข หรือหลีกเลี่ยงความทุกข์มากเพียงใด จิตใจก็ยิ่งมีภาระและความทุกข์มากขึ้นเพียงนั้น เพราะไม่ว่าจะดิ้นรนเพียงใด ความสุขที่ได้มาก็ไม่เคยเต็มอิ่ม หรือมีฉะนั้นก็จืดจางไปอย่างรวดเร็วเสมอ ความสุขเหมือนสิ่งทีรอการไขว่คว้าช่วงชิงอยู่ข้างหน้า เหมือนจะไขว่คว้าได้ แต่ก็จะหลุดมือไปรออยู่ข้างหน้าต่อไปอีกทุกครั้ง เป็นเครื่องช่วยวนและเร่งเร้าให้เกิดการดิ้นรนอยู่ตลอดเวลา แท้จริงความสุขที่พวกเราเที่ยวแสวงหาเป็นเพียงภาพลวงตาที่ไขว่คว้าไม่ถึง เรามักคิดว่า ถ้าได้สิ่งนั้น ถ้ามีสิ่งนี้ ถ้าไม่เจอสิ่งโน้นก็จะมีความสุข ไปหลงใหลว่าทรัพย์สินเงินทอง ชื่อเสียง ยศอำนาจ ความสนุกสนาน ความอโรย คือตัวความสุข เอาแต่ดิ้นรนแสวงหาความสุขสนุกสนาน โดยไม่รู้จักความสุขที่แท้จริง

พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้แสวงหาความสุขที่เป็นภาพลวงตานั่น แต่สอนให้รู้แจ้งความจริงแท้ของธรรมชาติทั้งปวง ที่ปรากฏมีอยู่ในโลก ว่าโลกทั้งปวงนั้นเป็นทุกข์ หารสาระแก่นสารไม่ได้ ดังที่พระองค์ตรัสว่า “สพเพ สงขารา ทุกขา. สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ สพเพ ธมมา อนตตา. ธรรมทั้งปวงมิใช่ตัวตน”^{๑๓}

มีแต่พระพุทธศาสนาเท่านั้นที่สามารถตอบปัญหาเรื่องความทุกข์สาเหตุที่แท้จริงของความทุกข์ และวิธีปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งทุกข์ได้ เพราะเมื่อเรารู้แจ้งทุกข์แล้ว จึงจะเข้าถึงความพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง เมื่อนั้นจะได้พบกับความสุขเต็มบริบูรณ์ทันทีในปัจจุบันชาตินี้ ไม่ต้องรอชาติหน้า

หลังจากตรัสรู้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งว่า ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ เป็นผลที่เกิดมาจากเหตุ ไม่ได้เกิดขึ้นเอง จะกำจัดทุกข์ทั้งปวงให้สิ้นซากได้ก็ต้องกำจัดที่สาเหตุของผลนั้นๆ ซึ่งสาเหตุโดยตรงของความทุกข์ทั้งปวงก็คือ ความเกิด ดังที่พระองค์ตรัสว่า

^{๑๓} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๗๗-๒๗๙/๖๕ , ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๗-๒๗๙/๑๐๖.

“เพราะการเกิดเป็นปัจจัย ความแก่และความตาย จึงมี ก็ถ้าความเกิดเพื่อความเป็นเทพ เพื่อความเป็นมนุษย์ เพื่อความเป็นสัตว์ ไม่ได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ..เมื่อการเกิดอีกไม่มีโดยประการทั้งปวง ความแก่และความตายจะปรากฏได้หรือ..เพราะเหตุนี้ ต้นเหตุและปัจจัยแห่งความแก่และความตาย ก็คือ ชาติ (ความเกิด)”^{๑๔}

ดังที่พระจาลาภิกษุณีกล่าวว่า “ความตายย่อมมีแก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ผู้ที่เกิดมาแล้วย่อมประสบทุกข์ เพราะเหตุนี้แล เราจึงไม่ชอบความเกิด”^{๑๕}

อะไรเล่าที่ทำให้เรายังต้องมาเกิดอีก? อะไรคือเหตุปัจจัยที่แท้จริงที่ทำให้สรรพสัตว์ยังต้องเกิดอีก? พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“กรรมชื่อว่า เป็นไรนา วิญญาณชื่อว่า พืช ตัณหาชื่อว่า ยางเหนียวในเมล็ดพืช วิญญาณดำรงอยู่ได้เพราะธาตุหยาบ มีตัณหาเป็นเชื้อเครื่องผูกเหนียวใจไว้ การเกิดใหม่จึงมีต่อไปอีก”^{๑๖} “ตัณหาทำให้สัตว์ยังต้องเกิดอีก สัตว์ที่ยังต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์ ไม่อาจพ้นจากทุกข์ไปได้”^{๑๗}

นั่นก็หมายความว่า หากเราเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสามารถกำจัดกิเลสตัณหา^{๑๘} อันเป็นสาเหตุให้ต้องถือกำเนิดในภพใหม่ได้^{๑๙} ก็จะหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ความเกิดเป็นเหตุ เป็นปัจจัย แก่การเกิดกิเลสทั้งหลาย เมื่อใจเห็นโทษในความเกิดแล้วจึงแล่นไปในนิพพาน ซึ่งไม่มีความเกิดอีก ..เพราะความไม่เกิดอีกเป็นปัจจัย กิเลสที่ยังไม่เกิดก็เกิดไม่ได้ ที่ยังไม่บังเกิดก็บังเกิดไม่ได้ ที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นไม่ได้ ที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏไม่ได้

^{๑๔} ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๙/๕๙., ม.อุปรี. (ไทย) ๑๔/๔๒๙/๔๘๘.

^{๑๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๗/๒๒๓.

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๘/๓๐๑.

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๗/๗๐.

^{๑๘} ดูใน ในอง.ปญจก. (ไทย) ๒๕/๒๓/๓๑. ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๕/๖๘.

^{๑๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙ ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕๕/๑๔๔.

เพราะเหตุดับ ทุกข์จึงดับ ด้วยประการฉะนี้”^{๒๐}

เมื่อปฏิบัติวิปัสสนาภาวนากำจัดกิเลสตัณหาได้หมดสิ้นแล้ว^{๒๑} ก็เป็นผู้ล้างบาปได้แล้ว ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ผู้มีกายสะอาด มีวาจาสะอาด มีใจสะอาด ไม่มีอาสวะเป็นผู้สะอาด ถึงพร้อมด้วยความสะอาด บัณฑิตทั้งหลายเรียกว่าเป็นผู้ล้างบาปได้แล้ว”^{๒๒} หากกำจัดกิเลสตัณหาเสียได้ ก็ไม่มีการเกิดใหม่อีกต่อไป^{๒๓}

๒.๒ พระรัตนตรัย

พระพุทธศาสนาเมืองคัมภีร์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ ที่เรียกว่า “พระรัตนตรัย” เป็นสิ่งประมาณค่ามิได้ อำนาจประโยชน์สุขให้แก่บุคคลที่เข้าถึง เป็นอนุสรณ์ประการ ซึ่งนำสมบัติใด ๆ ในโลกมาเทียบเคียงไม่ได้เลย เพราะแม้บุคคลจะได้ครอบครองทรัพย์สมบัติในโลกนี้สักกี่แสนกี่ล้านก็ตาม ก็ยังเป็นการครอบครองชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น พร้อมกับภาระที่ต้องแบกรับไว้ และความระทมทุกข์อีกนานับประการ แต่การเข้าถึงพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง หากผู้ใดได้เข้าถึงแล้วจะมีแต่ความปลอดภัยโปร่งโล่งใจ จะมีแต่ประโยชน์เกื้อกูลและความสงบสุขโดยลำดับ ทั้งในชาตินี้และอนาคตภายภาคหน้า บุคคลผู้เข้าถึงจะหลุดรอดปลอดภัย ปราศจากความทุกข์ทั้งปวง^{๒๔}

พระรัตนตรัย คือ สิ่งช่วยกำจัดความสะดุ้งกลัวและความทุกข์ของสัตว์โลกให้พินาศไป^{๒๕} ได้แก่แก้ววิเศษ ๓ ประการ ดังนี้

^{๒๐} ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๒๑/๔๒๙, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๑/๕๗๗.

^{๒๑} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๖๐/๙๗.

^{๒๒} อง.ตีก. (ไทย) ๒๐/๑๒๒/๓๖๘.

^{๒๓} ดูรายละเอียดใน ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๒๓๐.

^{๒๔} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑/๖-๗.

^{๒๕} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๘๓.

๑) พระพุทธเจ้า

พระองค์ทรงเป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา ที่ไม่มีศาสดาอื่นใดยิ่งกว่า สมบูรณ์ด้วยพระคุณ ๓ ประการ คือ

๑. พระปัญญาคุณ พระองค์ทรงมีปัญญารู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง ตามความเป็นจริง สิ่งที่ทรงรู้อะไรก็ไม่มีเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ไม่ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม เป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง^{๒๖} ตรัสรู้ความจริงสูงสุด ๔ ประการ^{๒๗} คือ **ทุกข์** (ความทนสภาพเดิมอยู่ไม่ได้) **สมุทัย** (เหตุให้เกิดทุกข์) **นิโรธ** (ความพ้นทุกข์) **มรรค** (ข้อปฏิบัติให้เข้าถึงความพ้นทุกข์)^{๒๘} อันเป็นความจริงเด็ดขาด ที่ไม่มีความจริงอื่นมาเบียดบังได้ และก่อให้เกิดวิธีปฏิบัติเพื่อปัญญารู้แจ้ง นอกเหนือไปกว่าที่คนธรรมดาสามัญ หรือศาสนาอื่นจะเห็นได้ด้วยวิธีธรรมดา นั่นคือการปฏิบัติวิปัสสนากวนา

๒. พระบริสุทธิคุณ มีพระทัยบริสุทธิ์หมดจดปราศจากอาสว-กิเลส ไม่มีอารมณ์ยินดีหรือยินร้ายต่ออารมณ์ทั้งปวง เป็นพระคุณที่ทำให้พระองค์เป็นผู้ที่ประเสริฐที่สุดในโลก และเป็นบุคคลที่ควรแก่การเคารพบูชาเป็นอย่างยิ่ง พระคุณข้อนี้พิจารณาได้จากลักษณะ ดังนี้

๑) พระองค์เองเป็นผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่มีเหตุที่ใครจะยกขึ้นตำหนิได้

๒) ทรงทำได้อย่างที่สอน คือ สอนอย่างไร พระองค์เองก็ทรงปฏิบัติอย่างนั้นด้วย จึงเป็นตัวอย่างที่ดี และให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าของคำสอนได้

^{๒๖} วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑๐๓-๑๑๘, สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๗๐.

^{๒๗} อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๔๙/๓๔๗

^{๒๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๔/๖๐๘, ม.มู.อ. (บาลี) ๒/๓๖๑/๑๘๙.

๓) ทรงมีความบริสุทธิ์พระทัยในการสอน ทรงสอนผู้อื่นด้วย มุ่งหวังประโยชน์แก่เขาอย่างเดียว ไม่ทรงมีพระทัยแอบแฝงด้วยความหวังผลประโยชน์ส่วนตน หรืออามิสตอบแทนใด ๆ

๓. พระมหากษัตริย์ ทรงมีพระมหากษัตริย์ มุ่งแต่จะสั่งสอน พระสัทธรรม อันเป็นประโยชน์แก่อุภยและความสะดวกแก่ชาวโลก ทรง พากเพียรช่วยเหลือชาวโลกทั้งปวงให้หลุดพ้นจากความทุกข์^{๒๙}

พระพุทธเจ้าผู้เปี่ยมล้นด้วยพระกรุณา ทรงอาศัยพระคุณข้อนี้ ทำให้พระองค์ตัดสินพระทัยในการประกาศพระศาสนา ด้วยทรงเห็นความ ทุกข์ยากของหมู่สัตว์โลก ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจการครอบงำของกิเลส ทั้งหลาย คุณข้อนี้พิจารณาได้จากพุทธกิจในแต่ละวัน ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ แก่อุภยแก่พหุชน แบ่งช่วงเวลาได้ ๕ เวลา ดังนี้

๑) ปุพพญเห ปิณฑปาตญจ เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เพื่อ เป็นการโปรดสัตว์โลกผู้ต้องการบุญ

๒) สายญเห ธมมเทศน์ ในเวลาเย็นทรงแสดงธรรมแก่คนผู้สนใจ ในการฟังธรรม

๓) โบโทเส ภิกขุโธวาท ในเวลาค่ำ ทรงประทานพระโอวาทให้ กรรมฐานแก่พระภิกษุทั้งหลาย

๔) อชุตมรตเต เทวปญหน ในเวลาเที่ยงคืน ทรงแสดงธรรมและ ตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย

๕) ปจจุเส ว คเต กाले ภพพาภพเพ วิโลกน ในเวลาใกล้รุ่งทรง ตรวจดูสัตว์โลก ที่อาจจะรู้ธรรมซึ่งพระองค์ทรงแสดง แล้วได้รับผลตาม สมควรแก่อุปนิสัยบารมีของคนเหล่านั้น^{๓๐}

^{๒๙} วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.

^{๓๐} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔/๔๕-๔๗, ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๙๗/๒๓๒-๒๓๔, ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๔๗, ดูใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๒๘.

นอกจากพุทธกิจดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นกิจหลักของพระองค์แล้ว พระองค์ยังมีพระมหากุรุธาต่อพระภิกษุ ซึ่งเป็นพระสาวก ดังเรื่องที่ได้ชัดเจนคือ เรื่องพระพุทิตัดตติสเถระ พระเถระผู้มีร่างกายอันเปื่อยเน่า กระทั่งเพื่อนภิกษุด้วยกันรังเกียจ และทอดทิ้งไม่มีใครดูแล ดังมีเรื่องย่อที่ควรนำมาศึกษา ดังนี้

"พระเถระรูปนี้ชื่อว่า ติสสะ ท่านบวชอุทิศถวายยกแก่พระศาสนา ต่อมาท่านเป็นโรคเรื้อน ซึ่งเป็นที่รังเกียจของพระภิกษุรูปอื่น ๆ เพราะท่านมีตุ่มที่ผิวหนังผุดขึ้น เม็ดใหญ่สุดเท่าผลมะตูม และแตกออกมีน้ำเหลืองไหล ต่อมาก็ลูกกลมเข้ากระดูก เป็นที่รังเกียจแก่ผู้พบเห็นยิ่งนัก ทำให้เพื่อนภิกษุด้วยกันเกิดความรังเกียจ จึงพากันทอดทิ้งท่าน พระพุทธเจ้าทรงแผ่ข่ายคือพระญาณ ตรวจดูสัตว์โลก และทรงพบพระติสสะผู้ถูกทอดทิ้ง โดยทรงดำริว่า ยกเว้นพระองค์เสียแล้ว พระติสสะก็จะมีที่พึ่ง ทรงอาศัยพระมหากุรุธาเช่นนั้น จึงเสด็จไปโปรดด้วยการทรงต้มน้ำร้อน และทรงซักผ้าจีวร และทรงสงวนน้ำให้พระติสสะผู้มีกายเปื่อยเน่า ด้วยพระองค์เอง หลังจากที่พระติสสะเบากาย สบายใจแล้ว ก็ทรงแสดงธรรมโปรด และในที่สุดแห่งเทศนา พระพุทิตัดตติสเถระท่านก็ได้บรรลุพระอรหันต์ พร้อมปฏิสัมภิทาญาณ"^{๓๑}

พระพุทธเจ้าไม่ใช่ผู้วิเศษ

แต่ทรง เป็นผู้ผ่านการฝึกฝนอบรมพระองค์เองอย่างสมบูรณ์แล้ว ชาวพุทธจำนวนมากมีความเชื่อมั่นศรัทธาว่า พระพุทธเจ้าคือผู้วิเศษ มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์อันน่าอัศจรรย์ แต่หากได้ศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาแล้ว จะพบว่า อิทธิฤทธิ์ต่างๆ ล้วนเกิดจากการฝึกกสิณ ทำสมาธิปฏิบัติให้สมบูรณ์ ไม่ใช่ดลบันดาลเอาด้วยความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นหลักวิชาว่าด้วยมานอภิญญา ที่มนุษย์ผู้มีบุญวาสนาสามารถฝึกฝนให้มีขึ้นได้ทุกคน โดยการ

^{๓๑} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๔๓๖.

เจริญสติภาวนาและอานาปานสติภาวนา เมื่อเชี่ยวชาญถึงขั้นอภิญญาแล้ว ก็สามารถแสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้^{๓๒} ดังปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ ดังนี้

๑. ด้วยอำนาจแห่งปฐมวิกสิติน คนเดียวสามารถบันดาลเป็นหลายคนได้ เนรมิตดิน เดินไปบนน้ำเหมือนเดินบนแผ่นดินได้ เหาะไปในอากาศได้^{๓๓}

๒. ด้วยอำนาจแห่งอาโปกสิติน ผุดขึ้น ดำลงในแผ่นดิน เหมือนในน้ำก็ได้ ทำฝนให้เกิดขึ้นได้^{๓๔} เนรมิตสิ่งขวางกั้น เช่น แม่น้ำ ทะเลเป็นต้นได้ ทำแผ่นดิน ภูเขาและปราสาทให้ไหวได้

๓. ด้วยอำนาจแห่งเตโชกสิติน บังหวนควันได้ ทำฝนถ่านเพลิงให้เกิดขึ้นได้ ล้างไฟด้วยไฟได้ สามารถเผาเฉพาะสิ่งที่ต้องการได้ ทำแสงสว่างเพื่อให้มองเห็นในที่มืดได้ เเผาสร้ระด้วยเตโชธาตุในคราวปรินิพพานได้

๔. ด้วยอำนาจแห่งวาโยกสิติน ไปได้เร็วเยี่ยงพายุได้ ทำฝน ลมให้เกิดขึ้นได้

๕. ด้วยอำนาจแห่งนิลกสิติน เนรมิตรูปสีเขี้ยวขึ้นได้ ทำให้มืดได้

๖. ด้วยอำนาจปิตกสิติน เนรมิตรูปสีเหลืองได้ น้อมใจอธิษฐานวัตถุให้เป็นทองได้

๗. ด้วยอำนาจแห่งโลหิตกสิติน เนรมิตสีแดงขึ้นได้

๘. ด้วยอำนาจแห่งโอทาทกสิติน เนรมิตรูปสีขาวขึ้นได้ ชับความง่วงซึมได้ โไล่ความมืดได้^{๓๕} ทำแสงสว่างเพื่อให้มองเห็นในที่มืดได้^{๓๖}

๙. ด้วยอำนาจแห่งอาโลกกสิติน เนรมิตรูปโปร่งแสงได้ ชับถิ่นมิทระได้ เพิกความมืดได้ ทำแสงสว่างเพื่อให้มองเห็นในที่มืดได้

๑๐. ด้วยอำนาจแห่งอากาสกสิติน ทำสิ่งที่ลึกลับให้เปิดเผยได้ เนรมิต

^{๓๒} วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๑๙๑. ดูเพิ่มเติม หน้า ๑๑๔.

^{๓๓} ชุ. ป. (ไทย) ๓๑/๑๐/๕๖๕, ชุ. ป. อ. (บาลี) ๑/๑๖๔/๓๖๐.

^{๓๔} ชุ. ป. อ. (บาลี) ๒/๓.

^{๓๕} ชุ. อ. (ไทย) ๓๓/๒๓๗/๔๘๖.

^{๓๖} วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๑๙๑-๑๙๒.

ช่องว่างเข้าในที่ทึบ เเดินทะเลลูฟา ทะลุกำแพงได้^{๓๓๗}

๒) พระธรรม

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน “พระธรรม” แก่เพื่อนผู้ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพื่อให้ชาวโลกพ้นจากทุกข์^{๓๓๘} มีความสุขสงบจนถึงขั้นสูงสุด คือบรรลุมรรค^{๓๓๙} ผล นิพพาน รอดพ้นจากความทุกข์ทรมานในอบายภูมิ^{๓๔๐} อย่างสิ้นเชิง

ธรรมะ คือ สภาพที่มีอยู่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ รวมทั้งเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้ธรรมชาติต่างๆ เป็นไป^{๓๔๑} หาผู้บังคับบัญชาหรือเป็นเจ้าของมิได้^{๓๔๒} เช่น ธรรมะของไฟคือร้อน ธรรมะของความหิวคืออยากกิน ธรรมะของความโลภคืออยากได้ ธรรมะของความโกรธคืออยากทำลาย ธรรมะของเวทนาคือเสวยอารมณ์ ธรรมะของวิญญาน (จิต) คือรู้อารมณ์ ธรรมะของสมาธิหรือศีลคือข่มกิเลส ธรรมะของปัญญาญาณคือตัดขาดกิเลส เป็นต้น^{๓๔๓}

ไปพร้อมตามสภาวะธรรมชาติของไฟเอง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดลบันดาล อากาศเย็นตามธรรมชาติที่ความร้อนลดลง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดลบันดาล ความโลภทำให้อยากได้ตามธรรมชาติของความโลภเอง มิใช่ใครบังคับหรือดลบันดาล ปัญญาญาณตัดกิเลสตามธรรมชาติของปัญญาเอง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดลบันดาล มรรคผลทำให้ไม่ตกอบายภูมิตามธรรมชาติของมรรคผลเอง มิใช่เพราะใครบังคับหรือดลบันดาล^{๓๔๔} ฯลฯ คือ เป็นไปตาม

^{๓๓๗} ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๑๖๔/๓๕๙.

^{๓๓๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๗/๔๔๒.

^{๓๓๙} กิเลส มาเรณโต คจฺจตีติ มคฺโค. ภาวะที่ข่มกิเลสออกไปได้ .ขุ.เถร.อ. (บาลี)๒/๓๖/๑๕๘. หมายถึง วิชชา ได้แก่ ญาณรู้แจ้ง ดูใน ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๔/๒๕.

^{๓๔๐} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๓๒๕.

^{๓๔๑} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๘๖/๕๒๖. ขุ.ป. อ. (ไทย) ๗/๑/-/๔๙.

^{๓๔๒} ดุรายละเอียดยใน อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๑๘๔/๑๐๒, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๓/๖๕.

^{๓๔๓} ดุรายละเอียดยใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๔/๓๖.

^{๓๔๔} ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๕๐๘.

เหตุตามปัจจัยนั้นๆ ที่เรียกว่า “อิทัปปัจจตา^{๔๕}” (บางศาสนาเรียกว่า “พระเจ้า”) ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

อิมสมิ สติ อิทั โหติ	เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี
อิมสสุปปาทา อิทั อุปุปชติ	เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด
อิมสมิ อสติ อิทั น โหติ	เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี
อิมสส นิโรธา อิทั นิรุชฌติ ^{๔๖}	เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ

ส่วน “พระธรรม” ที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น เนื่องด้วยพระองค์ทรงเป็นผู้รู้แจ้งธรรมทั้งปวงแล้ว จึงทรงเลือกเฟ้นสั่งสอนเฉพาะธรรมะที่เป็นไปเพื่อการละอกุศล และเจริญกุศล ตามหลักการแห่งอริยสัจ ๔ เท่านั้น^{๔๗} โดยมีวิธีการและขั้นตอน ๓ ประการ คือ

๑. สพพปาปสฺส อกรณิ การไม่ทำบาปทั้งปวง ด้วยการรักษาศีล^{๔๘}
๒. กุศลสสุปสมปทา การทำกุศลให้ถึงพร้อม ด้วยการให้ทาน^{๔๙} และเจริญสมถภาวนา (สมาธิ)
๓. สจจิตตปริโยทปนํ การทำใจให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว^{๕๐} ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา (ปัญญา^{๕๑})

ธรรมะที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น เป็นธรรมะที่ทรงไว้ซึ่งผู้บรรลุมรรค ผล และทำให้แจ้งพระนิพพานแล้ว ไม่ให้ตกไปในออบายภูมิ ๔

^{๔๕} ดูใน ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๓๗/๗๙. ขุ.มทา. (ไทย) ๒๙/๑๘๖/๕๒๖.

^{๔๖} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๕๐/๗๗, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๕๐/๙๘.

^{๔๗} ส.ส. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓., ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๗๒/๑๘๕. กุศลธรรม คือ ธรรมะที่ส่งเสริมให้ผู้ประพตีกุศลธรรมนั้นๆ **ฉลาดขึ้น**ไปตามลำดับ จนเกิดปัญญาญาณ รู้แจ้งอริยสัจ ๔ สำเร็จมรรค ผล นิพพาน ได้ประสบสุขอย่างถาวร ดูใน ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๒๒๕, ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๕๕๔.

^{๔๘} ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๒/-/๓๘๙. อง.นวก.อ. (ไทย) ๔/-/-/๔๘๓.

^{๔๙} ผ่องใสปราศจากนิวรณ์ ๕ ประการ ดูใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๔/๙๕

^{๕๐} ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๒๓, ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๘๓/๔๙.

และทำให้ผู้ที่เข้าถึงธรรมะแล้ว ปลอดภัยโสร่งโล่งใจอย่างยิ่ง^{๕๑}

หลักสำหรับตัดสินธรรมะที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า มี ๘ ประการ คือธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความกำหนด(สราคะ) เพื่อการประกอบตนอยู่ในความทุกข์ (สังโยคะ) เพื่อสะสมกิเลส (อาจยะ) เพื่อความอยากใหญ่ (มหิจฉตา) เพื่อความไม่สันโดษ (อสังตฺถุจฺจิตฺตา) เพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ (สังคณิกา) เพื่อความเกียจคร้าน (โกสัชชะ) และเพื่อความเลี้ยงยาก (ทุพฺภรตา) พึงทราบว่ ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ส่วนธรรมใดเป็นไปเพื่อความคลายกำหนด (วิราคะ) เพื่อการไม่ประกอบตนไว้ในกองกิเลส (วิสังโยคะ) เพื่อการไม่สะสมกองกิเลส (อุปจยะ) เพื่อความปรารถนาน้อย (อัปปิจฉตา) เพื่อความสันโดษ (สังตฺถุจฺจิตฺตา) เพื่อการไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ (อสังคณิกา) เพื่อความไม่เกียจคร้าน คือความเพียรติดต่อสม่ำเสมอ (วิริยารัมภะ) เพื่อความเลี้ยงง่าย (สุภรตา) พึงทราบว่ นั้นเป็นธรรมวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า^{๕๒}

๓) พระสงฆ์

พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกต้อง และปฏิบัติเพื่อรู้อย่าง ตามพระธรรมวินัย

พระสงฆ์ แปลว่า กลุ่มของบุคคลผู้พร้งพร้อมด้วยอริยมรรค ๔ อย่าง และมีขันธสันดานอบรมอย่างดีแล้ว ด้วยสามัญผล ๔ รวมตัวกันด้วยความเห็นและศีลที่เสมอกัน^{๕๓} ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ดูก่อนอานนทฺ์ เธอจะสำคัญข้อนั้นเป็นไฉน ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงเพื่อรู้อย่างสำหรับเธอทั้งหลาย คือ สติปัญญา ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิ-

^{๕๑} ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๗.

^{๕๒} อง. อฎฺฐก. (ไทย) ๒๓/๕๓/๓๓๙.

^{๕๓} มีปัญญาเห็นอริยสัจเหมือนกัน ขุ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๔๕๐.

บาท ๔ อินทรีย์ ๕ ณะ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ อานนท์ เธอจะ
ไม่เห็นภิกษุแม้ ๒ รูป มีวาทีต่างนี้ในธรรมเหล่านี้เลย^{๕๔}

ได้แก่ พระอริยบุคคล ๘ จำพวก^{๕๕} คือ

๑) พระโสดาบัน	๒) ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล
๓) พระสกทาคามี	๔) ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล
๕) พระอนาคามี	๖) ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล
๗) พระอรหันต์	๘) ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหัตตผล ^{๕๖}

พระสงฆ์ เป็นหมู่คณะอันประเสริฐสุด เพราะเป็นหมู่แห่งพระ
อริยบุคคลผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เพราะเป็นบุญเขตอันประเสริฐที่สุด และ
เป็นหมู่คณะที่ทำลายความเร่าร้อนคือกิเลส ด้วยมรรคและผลได้แล้ว^{๕๗}

พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งแก่เราได้อย่างไร

พระพุทธเจ้า ทรงเป็นที่พึ่งโดยการกำจัดความกลัวของสัตว์
ทั้งหลาย ช่วยสัตว์ทั้งหลายให้ดำเนินไปสู่ประโยชน์ที่แท้จริง และช่วยให้ถอย
ห่างจากสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูล

พระธรรม เป็นที่พึ่งโดยทำให้สัตว์ทั้งหลายข้ามพ้นจากทางกันดาร
คือภพ และช่วยให้สรรพสัตว์ทั้งหลายปลอดภัยโปร่งโล่งใจ

พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งโดยการเป็นเพื่อนาบุญ ทำให้ได้รับผลอันไพบุลย์
แก่ผู้อุปัถม์ภักดูแล แม้เล็กน้อย

สรณะทั้ง ๓ นี้ พระพุทธเจ้าเป็นอันดับแรก เพราะเป็นผู้เลิศกว่าสัตว์
ทั้งปวง ทรงช่วยสัตว์ทั้งปวงให้ได้รับประโยชน์สุข

^{๕๔} ชุ.ช.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๘.

^{๕๕} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๒๐๗/๒๒๙, อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๒๐๗/๒๒๙.

^{๕๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๔/๓๔๑, อง.นวก (ไทย) ๒๓/๙/๔๔๘.

^{๕๗} ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๔๙/๘๗.

พระธรรมเป็นอันดับสอง เพราะเป็นแดนเกิดของพระพุทธเจ้า^{๕๘} และเป็นประโยชน์แท้จริง ของสัตว์ทั้งปวง

พระสงฆ์เป็นอันดับสุดท้าย เพราะทรงไว้ซึ่งพระธรรมนั้น และเป็นผู้ ได้บรรลุประโยชน์สุขนั้นแล้ว

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนพระจันทร์เพ็ญ พระธรรมเปรียบเหมือน กลุ่มรัศมีของพระจันทร์ พระสงฆ์เปรียบเหมือนโลกที่เอบอ้อมด้วยรัศมีของ พระจันทร์เพ็ญที่ทำให้เกิดขึ้น^{๕๙}

๒.๓ พระพุทธเจ้าสอนอะไร

พระพุทธเจ้าทรงเป็นมหาบุรุษ อุบัติมาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์สุขและ เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ ทรงเป็นดวงประทีปของจักรวาล ชี้หนทางสว่างแก่ผู้ไม่รู้ ทรงประกาศสัจธรรมเพื่อความสงบร่มเย็นของโลก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อบำเพ็ญประโยชน์เกื้อกูล และความสุขสงบของเทวดาและมนุษย์^{๕๙}

พระพุทธองค์ทรงเพียรเผยแผ่พระสัทธรรมตลอด ๔๕ ปีเต็ม บาง- ครั้งต้องดำเนินด้วยเท้าเปล่ากว่าร้อยกิโลเมตร เพื่อสอนคนเพียงคนเดียวทั้งที่ ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่พี่น้อง โดยไม่มีค่าจ้าง ไม่มีรางวัล ไม่มีเงินเดือน ทรงเผยแผ่ พระสัทธรรมวันละกว่า ๒๐ ชั่วโมง ทรงมีเวลาพักผ่อนเอนหลังเพียงวันละ ๔ ชั่วโมงเท่านั้น^{๖๐}

เรื่องที่ทรงสอน

คำสอนของพุทธศาสนาต่างจากศาสนาอื่น คือ คำสอนของศาสนา อื่นนั้นเป็นคำสั่งสำเร็จรูป ที่ศาสนิกจะต้องทำตามให้เทพเจ้าพึงพอใจสถาน เดียว ใครไม่ทำตามจะถูกลงโทษจากเทพเจ้าเบื้องบน โดยการให้ตกนรกไป

^{๕๘} ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๙.

^{๕๙} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๘/๘๔/๔๘๐, ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๓๒.

^{๖๐} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๐๓. ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๔๗.

ตลอดกาล^{๖๑} แต่คำสอนของพุทธศาสนาเป็นเพียงการนำกฎความจริงของธรรมชาติมาบอกเท่านั้น พระพุทธเจ้าไม่ใช่ผู้สร้างกฎ หรือผู้บังคับผู้คนให้ต้องทำตามกฎ พระองค์เป็นเพียงมนุษย์ที่พยายามบำเพ็ญบารมีมาแล้วหลายแสนโกฏิจชาติ^{๖๒} จนได้ตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงรู้แจ้งกฎเกณฑ์ทั้งปวงของธรรมชาติว่า สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีอะไรเป็นสาเหตุ อะไรเป็นปัจจัย ดังปรากฏหลักฐานให้ศึกษาในจุฬามณีวงศสูตร^{๖๓}

หลังจากตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงได้พระนามอีกนามหนึ่งว่า พระสัพพัญญู แปลว่า ผู้รู้ทั้งหมดทุกอย่าง^{๖๔} ด้วยความที่พระองค์รู้ทุกอย่างนี้เอง ทำให้พระองค์ทรงประมวลเรื่องราวทั้งหมดได้ว่า ถ้าหากทรงสอนทั้งหมด หรือบอกทั้งหมดที่ทรงรู้ ก็จะก่อให้เกิดโทษ เกิดหายนะแก่มวลสรรพสัตว์เสียมากกว่า พระองค์จึงเลือกที่จะสอนเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ เพื่อคลายโศกเพียงเท่านั้น ดังเรื่องราวในคัมภีร์พระไตรปิฎก ดังนี้

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สีสพวัน เขตกรุงโกสัมพี ครั้งนั้น ทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่เรายหยิบขึ้นมากับใบที่อยู่บนต้น อย่างไหนจะมากกว่ากัน

^{๖๑} ศาสนาอิสลาม : “ผู้ใดปฏิเสธศรัทธาต่ออัลลอฮ์หลังจากที่เขาได้รับศรัทธาแล้ว (เขาจะได้รับความกริ้วจากอัลลอฮ์) เว้นแต่ผู้ที่ถูกบังคับจริงๆ ที่หัวใจของเขาเปี่ยมไปด้วยศรัทธา แต่ผู้ใดเปิดห้วงอกของเขาด้วยการปฏิเสธศรัทธา พวกเขา ก็จะได้รับ ความกริ้วจากอัลลอฮ์ และสำหรับพวกเขา จะได้รับการลงโทษอย่างมหันต์” (กุรอาน ๖:๑๐๖),

ศาสนาคริสต์ : ในผู้อื่น ความรอดไม่มีเลย ด้วยนามอื่นซึ่งเขาทั้งหลายรอดได้ ไม่ทรงโปรดให้มีท่ามกลางมนุษย์ทั่วใต้ฟ้า” (กิจการ ๔:๑๒) สมาคมพระคริสตธรรมไทย พระคริสตธรรมคัมภีร์ พันธสัญญาเดิมและพันธสัญญาใหม่ หน้า ๒๖๐.

^{๖๒} วิสุทธชนวิลาสินี. (บาลี) ๑/๑๒๐. ดูเพิ่มเติม หน้า ๖๗.

^{๖๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

^{๖๔} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๖๒/๒๕๒.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ไบที่อยู่บนต้นไม้มีมากกว่า ไบประดู่ลาย ๒-๓ ไบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมาเพียงเล็กน้อย พระพุทธเจ้าข้า

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เราารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอนั้นมีมาก เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก? เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เหตุนี้ เราจึงมิได้บอก

สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราบอกว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เพราะเหตุไรเราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับทุกข์ เพื่อสงบ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้แลเราจึงบอก”^{๖๕}

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนหมอผ่าตัดผู้ป่วยที่ถูกลูกศรยิงปักอก หมอไม่จำเป็นต้องใส่ใจว่าคนยิงเป็นใคร ทำไมคนร้ายจึงยิง (ปัญหาเรื่อง “ใครสร้างโลก”) หมอทำหน้าที่เพียงเร่งผ่าตัดช่วยชีวิตให้เร็วที่สุด แต่ถ้าผู้ป่วยไม่ยอมให้ผ่าตัดเอาลูกศรออก โดยตั้งเงื่อนไขว่า “ต้องหาคนยิงให้ได้ก่อน เขาหน้าตาเป็นอย่างไร? ผู้หญิงหรือผู้ชาย ต้องให้เขาบอกเหตุผลที่ยิงให้ได้ก่อน ผมจึงจะยอมให้หมอผ่าตัดเอาลูกศรออก” ถ้าเป็นเช่นนี้ก็รับรองได้ว่าผู้ป่วยต้องเสียชีวิตก่อนอย่างแน่นอน^{๖๖} ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

หากมีใครกล่าวว่า トラบใดที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ทรงตอบว่า “โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง? ฯลฯ (โลกเกิดขึ้นได้อย่างไร) トラบนั้นเราก็จักยังไม่ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระองค์” ต่อให้บุคคลนั้นสิ้นชีวิตไป ตถาคตก็ไม่ตอบเรื่องนั้น เปรียบเหมือนบุรุษผู้ถูกยิงด้วย

^{๖๕} ส.ส. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๖๖} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๖/๑๓๗.

ลูกศรอาบยาพิษอย่างร้ายแรง มิตร ญาติสายโลหิตของบุรุษนั้นนำไป เขาหาแพทย์ผู้ชำนาญในการผ่าตัดมารักษา บุรุษผู้ต้องลูกศรนั้นว่า ‘ตราบใดที่ร้ายยังไม่รู้จักคนที่ยิงเรา เราก็จักไม่ให้ถอนลูกศรนี้ออกไป’ ฯลฯ ‘ตราบใดที่ร้ายยังไม่รู้จักลูกธนูที่เขาใช้ยิงว่า เป็นลูกศรธรรมดา ลูกศรคม ลูกศรหัวเกาทัณฑ์ ลูกศรหัวโลหะ ลูกศรหัวเขี้ยวสัตว์ หรือ ลูกศรพิเศษ ตราบนั้นเราก็จักไม่ให้ถอนลูกศรนี้ออกไป’ เมื่อเป็นเช่นนี้ ต่อให้บุรุษนั้นตายไป เขาก็จะไม่รู้เรื่องนั้นเลย^{๖๗}

และตรัสอีกว่า เราไม่ตอบปัญหาว่า โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง ฯลฯ (โลกเกิดขึ้นได้อย่างไร) เราไม่ตอบเพราะเหตุไร? เพราะปัญหานั้นไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความคลายทุกข์ เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เหตุนั้นเราจึงไม่ตอบ

ปัญหาอะไรเล่าที่เราตอบ คือปัญหาว่า นี่ทุกข์ นี่เหตุให้เกิดทุกข์ นี่ความพ้นทุกข์ นี่ทางให้พ้นทุกข์ เราตอบเพราะเหตุไร? เราตอบเพราะมีประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความคลายทุกข์ เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เหตุนั้นเราจึงตอบ เพราะเหตุนั้น เรอจงจำปัญหาที่เราไม่ตอบว่าเป็นปัญหาที่เราไม่ตอบ และจงจำปัญหาที่เราตอบว่าเป็นปัญหาที่เราตอบเถิด^{๖๘}

ศาสนาพุทธไม่ได้ปฏิเสธเรื่อง “เทพเจ้า” แต่ไม่ให้ความสำคัญและไม่ใส่ใจที่จะไปพึ่งพายึดถือ เพราะพระพุทธรู้แจ้งกฎธรรมชาติว่า การได้เป็นเทพหรือการไปเกิดอยู่ในวิมานในสวรรค์แล้วยังมีไข่มุกไข่มุกแก้วที่ไม่ต้องกลับมาเป็นทุกข์อีก คือ แม้จะได้เกิดเป็นเทวดาแล้วก็ยังต้องเวียนว่าย

^{๖๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๖/๑๓๘.

^{๖๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๘/๑๔๑.

ตายเกิดอยู่ ตกนรกบ้าง ขึ้นสวรรค์บ้าง ถ้ายังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ก็มีโอกาสตกนรกได้อีก^{๖๙}

ศาสนาพุทธมุ่งศึกษาแต่ในประเด็นที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะหลุดพ้นไปจากกฎเกณฑ์ทั้งปวงได้ ไม่ต้องยอมสยบอยู่กับอำนาจใดๆ ทั้งสิ้น ในที่สุดพระพุทธเจ้าก็ทรงค้นพบวิธีการนั้น นั่นก็คือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ทั้งปวง ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจสิ่งใดทั้งสิ้น ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกแล้ว และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ เราสามารถปฏิบัติให้เห็นผลได้จริงในชาติปัจจุบัน ผู้ปฏิบัติสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ด้วยตนเองในชาตินี้ ไม่ต้องรอให้ตายเสียก่อน

ศาสนาพุทธชี้แนวทางแก้ปัญหาของมนุษยชาติ ด้วยความรู้ที่ถูกต้อง สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชีวิต เพราะระบบความรู้นี้มีใช้เกิดจากเพียงการคิดวิเคราะห์ หรืออ้างเหตุผลจากแหล่งความรู้อื่น แต่เริ่มต้นจากประสบการณ์ตรงจากการตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วถูกพิสูจน์โดยประสบการณ์ตรงของพระภิกษุในพุทธศาสนาทุกยุคทุกสมัย

หลักการที่ทรงสอน

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันต์ได้รวบรวมไว้ สืบต่อกันมา มีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี ปัจจุบันบันทึกเป็นตัวอักษรอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก จำนวน ๔๕ เล่ม สาเหตุที่พระพุทธศาสนามีคำสอนมากมายถึงเพียงนี้ เพราะพระบรมศาสดาได้ทรงประกาศคำสั่งสอนเป็นเวลานานถึง ๔๕ ปี แม้คำสอนของพระพุทธเจ้าจะมีมากมายปานนี้ แต่เมื่อประมวลคำสอนที่เป็นหลักใหญ่ เป็นหัวใจของพุทธศาสนาก็มีอยู่เพียง ๓ ประการเท่านั้น^{๗๐} คือ

^{๖๙} ออง.จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๒๕/๑๙๑.

^{๗๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐, ที.ม.อ. (บาลี) ๙๐/๗๖, วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑๙/๑๙๑.

๑. สัพพปาปสฺส อภินิ การไม่ทำบาปทั้งปวง ด้วยการรักษาศีล เว้นจากการประพฤตินุจริตทางกาย วาจา ใจ และประกอบกรประพฤตินุจริตทางกาย วาจา ใจ

๒. กุสลสฺสุปสมปทา การทำกุศลให้ถึงพร้อม ด้วยการให้ทาน และเจริญสมณภวานาทำจิตให้สงบ^{๗๑} เช่น กำหนดลมหายใจ หรือสวดมนต์ภวานา เป็นต้น ผลการปฏิบัติสมณภวานานี้จะทำให้บรรลุถึงฌานอภิญญาได้^{๗๒} แต่ยังไม่บรรลุธรรม ผู้ปฏิบัติสมณธรรมฐานที่ปรารถนาบรรลุพระนิพพาน จะต้องปฏิบัติวิปัสสนาต่อไปอีก

๓. สจิตตปริโยทปนํ การทำให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว^{๗๓} ด้วยการเจริญวิปัสสนาภวานา ใช้ปัญญาญาณพิจารณาให้เห็นแจ้งในอารมณ์ที่ปรากฏ ในขณะที่ปัจจุบันขณะตามความเป็นจริง^{๗๔} ผลจากการปฏิบัติวิปัสสนาจะทำให้ผู้ปฏิบัติดับกิเลสตัณหาได้ บรรลุถึงมรรค ผล นิพพานในที่สุด

เป้าหมายที่ทรงสอน

เป้าหมายของพระพุทธศาสนา คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอย่างสิ้นเชิง^{๗๕} ดับภพชาติ หยุดการเวียนว่ายตายเกิด เพราะเมื่อไม่เกิดอีกเราก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย และไม่ต้องทุกข์กายทุกข์ใจอีกต่อไป ฉะนั้น เป้าหมายที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา จึงไม่ใช่เพียงแค่การแสวงบุญ ด้วยการให้ทาน รักษาศีล หรือเจริญสมาธิภวานา

การแสวงบุญทั้ง ๓ ประการนั้น มีอานิสงส์สูงสุดถึงขั้นพรหมโลกก็จริง แต่ก็ยังไม่สามารถกำจัดกิเลสตัณหาพาสู่ความพ้นทุกข์ได้ เพราะแม้จะ

^{๗๑} ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๒/-/๓๘๙. อัง.นวก.อ. (ไทย) ๔/-/-/๔๘๓.

^{๗๒} ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๒๓

^{๗๓} การทำจิตให้ผ่องใสปราศจากนิวรณ์ ๕ ประการ ดูใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๔/๙๕.

^{๗๔} ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๒๔.

^{๗๕} ดูรายละเอียดใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๗/๕๐๖.

ได้เกิดเป็นเทวดาหรือพรหมแล้ว แต่เมื่อหมดกำลังบุญ หรือกุศลวิบากอ่อนกำลังลง ก็ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก คือ ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภูมิทั้ง ๕ คือ เทพ มนุษย์ เดรัจฉาน เปรต/อสุรกาย นรก^{๗๖} อย่างไม่มีการสิ้นสุด^{๗๗} หาเบื้องต้นและที่สุดไม่พบ ต้องตกอบายทุกข์ทรมาณในนรกอยู่เป็นอาจินเหมือนบ้านเก่าที่ต้องแวะเวียนไปอยู่เสมอๆ มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้ปลายพระนขา (เล็บ) ช้อนฝุ่นขึ้นมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอเข้าใจความช้อนนี้อย่างไร ฝุ่นที่เราใช้ปลายเล็บช้อนขึ้นมากับแผ่นดินใหญ่นี้ อย่างไหนจะมากกว่ากัน”

เหล่าภิกษุทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่า ฝุ่นที่ปลายพระนขามีเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่แล้ว คำนวนไม่ได้อ เทียบกันไม่ได้ หรือไม่ถึงส่วนเสี้ยว”

ภิกษุทั้งหลาย ช้อนนี้ก็ฉนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากเทวดามาเกิดในเทวดามีจำนวนน้อย ส่วนเทวดาที่เคลื่อนจากสวรรค์แล้วไปเกิดในนรกเป็นเปรต มีจำนวนมากกว่า พวกเทพชั้นเวหัพปลาที่ไม่ได้สดับพุทธธรรม มีอายุประมาณ ๕๐๐ กัป เมื่อสิ้นอายุแล้ว ไปสู่นรกบ้าง ไปสู่แดนเปรตบ้าง^{๗๘}

ฉะนั้น เมื่อเราจะต้องเกิดอีก สิ่งที่จะตามมาด้วย คือ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความทุกข์กายทุกข์ใจ และการตกนรก ดังพระจาลาภิกษุณีกล่าวไว้ว่า “ความตายย่อมมีแก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ผู้ที่เกิดมาแล้วย่อมประสบทุกข์ เพราะเหตุนี้แล เราจึงไม่ชอบความเกิด”^{๗๙}

^{๗๖} ดูรายละเอียดใน อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๔๔/๖๗.

^{๗๗} ดูรายละเอียดใน อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๔๔/๖๗.

^{๗๘} สัม. (ไทย) ๑๙/๑๑๗๘/๖๕๔, อัง.จตุกุก. (ไทย) ๒๑/๑๙๓/๑๒๕.

^{๗๙} สัม. (ไทย) ๑๕/๑๖๗/๒๒๓.

เมื่อบุคคลผู้มีศรัทธาและความเพียร มาเจริญวิปัสสนาภาวนา จนเกิดมรรคญาณ^{๘๐} ครบทั้ง ๔ ก็จะทำจิตกิเลสค้นหาในจิตของตนเองให้หมดสิ้นไปได้ อย่างสิ้นเชิง^{๘๑} เขาจะไม่ต้องเกิดใหม่อีกต่อไป เปรียบเหมือนเมล็ดพันธุ์มะม่วงที่มียางเหนียวอยู่ภายใน เมื่อนำไปปลูกจะงอกเป็นต้นมะม่วงได้อีก แต่ถ้านำไปต้ม กำจัดยางเหนียวให้หมดไป หลังจากนั้น นำไปปลูกโดยวิธีใดก็ตาม จะไม่งอกอีกแล้ว กิเลสค้นหาในดวงจิตของเราก็คงเหมือนกัน

หากไม่สามารถทำมรรคปัญญาให้เกิดขึ้นครบทั้ง ๔ ได้ แม้สามารถทำมรรคให้เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว ก็จัดว่าเข้าสู่กระแสพระนิพพานแล้ว ที่เรียกว่าบรรลุโสดาบัน^{๘๒} เมื่อวิปัสสนาญาณขึ้นถึงญาณที่ ๑๔ โสดาปัตติมรรคญาณ จะทำหน้าที่ประหารตัวมิฉชาติภูมิ^{๘๓} ที่นอนเนื่องอยู่ในจิตสันดานได้อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง เมื่อบรรลุโสดาบันได้แล้ว ไม่ว่าในอดีตชาติ หรือชาติปัจจุบัน ได้เคยทำบาปอกุศลไว้มากมายเพียงใดก็ตาม ก็ไม่ต้องไปชดใช้กรรมในนรกอีกต่อไป และจะไปเกิดในสุคติภูมิ (โลกมนุษย์, สวรรค์) ได้อีก ไม่เกิด ๗ ชาติแล้วจะบรรลอรหันต์โดยอัตโนมัติ^{๘๔}

ความสุขที่ทรงประสงค์

ศาสนาพุทธสอนเรื่องความสุขไว้อย่างไร? แท้ที่จริง ความสุขนี้แหละที่พุทธศาสนาต้องการ และเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธศาสนา แต่ต้องเป็นความสุขแบบยั่งยืนถาวร ชนิดที่ไม่กลับกลายเป็นทุกข์ได้อีก นั่นคือความสุขใน “พระนิพพาน” เท่านั้น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

^{๘๐} วิปัสสนาญาณที่ ๑๔ เป็นปัญญาญาณที่ทำหน้าที่ประหารกิเลสตามลำดับขั้น ชนิดที่เมื่อประหารไปแล้ว ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้อีก..

^{๘๑} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๖๐/๙๗.

^{๘๒} โสดาบัน ผู้ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ (ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๑/๓๐๐.)

^{๘๓} ดูใน อง.สวดตก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๙๗, อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

^{๘๔} ดูใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๗/๑๘๖, อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

“นตฺถิ สฺนตฺติ ปรี สุขํ ความสุขอื่นนอกจากความสงบไม่มี”^{๘๕}

“ปรมา สฺนตฺติ นิพฺพานํ นิพฺพานมีความสงบอย่างยิ่ง”^{๘๖}

นิพพานเป็นสภาวะที่ปราศจากกิเลสเครื่องบีบคั้น เมื่อไม่มีกิเลสแล้ว จึงเป็นสุขอย่างยิ่ง เป็นสุขชนิดที่ไม่อาจกลับมาเป็นทุกข์ได้อีก ดังพระพุทธพจน์ว่า “นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ”^{๘๗} พระนิพพานเป็นบรมสุข”..

ในเรื่องนี้ มีประเด็นปัญหาว่า “สุขจะมีในพระนิพพานได้อย่างไร ในเมื่อนิพพานไม่มีการเสวยอารมณ์”

แก้ว่า ความที่ไม่เสวยอารมณ์นั้นแหละเป็นความสุขที่แท้จริง เพราะความสุขที่เสวยอารมณ์นั้น ยังตกอยู่ในกฎพระไตรลักษณ์ คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ยั่งยืนถาวร ดังนั้น สุขเวทนาที่ยังเสวยอารมณ์จึงได้ชื่อว่า วิปริณามทุกข์ เพราะความสุขนั้นยังต้องวิปริตผันแปรไปเป็นทุกข์ได้อีก อย่างแน่นอน ส่วนสุขในนิพพานไม่ใช่สุขเวทนา แต่เป็นสันติสุข^{๘๘} เป็นสุขชนิดที่จะไม่ผันแปรไปเป็นอื่นอีกแล้ว ดังที่พระสารีบุตรเถระอธิบายไว้ว่า

“พระนิพพาน ที่ไม่มีเวทนานั้นแลเป็นสุข เพราะไม่มีกามคุณ ๕ คือ รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น โณภูฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย อันน่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

สุขโสมนัสที่อาศัยกามคุณ ๕ เกิดขึ้นเรียกว่ากามสุข ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกาม บรรลุดมมาน ถ้าเมื่อภิกษุผู้นั้นอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ สัญญาณสมาธิที่ประกอบด้วยกามยังฟุ้งขึ้น เป็นความบีบคั้นแก่ภิกษุผู้นั้น ทุกข์จึงเกิดขึ้นแก่คนผู้มีสุขเพียงเพื่อความบีบคั้นกังวล แม้ฉันทิ สัญญา-

^{๘๕} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๐๒/๕๒, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๒/๙๕.

^{๘๖} อง.จตุก. (บาลี) ๒๑/๒๓/๒๘, อง.จตุก. (ไทย) ๒๑/๒๓/๓๘.

^{๘๗} ตู.ใน ม.ม. (บาลี) ๑๓/๒๑๕/๑๙๑, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕/๑๙๐.

^{๘๘} อง.จตุก.อ. (บาลี) ๒/๑๖/๒๙๔

มนสิการที่ประกอบด้วยกามเหล่านั้นก็ฉนั้นเหมือนกัน ย่อมฟังขึ้นแก่
ภิกษุ นั้น ข้อนั้นเป็นความกตตันแก่ภิกษุ นั้น ความกตตันนี้ท่านเรียกว่า
ทุกข์ ด้วยเหตุนี้แลพึงทราบวา นิพพานเป็นสุขได้อย่างไรเล่า”^{๘๙}

อนึ่ง แม้พระพุทธเจ้าทรงรู้ ว่ามีวิธีการอย่างไรบ้างจึงจะหลุดพ้นไป
จากทุกข์ทั้งปวงได้ แต่พระองค์ก็ยอมรับว่า ไม่สามารถทำให้ใครเข้าถึงความ
หลุดพ้นนั้นได้ จนกว่าเขาผู้นั้นจะได้เข้าถึง ด้วยความเพียรแห่งตนเอง
พระองค์เป็นเพียงผู้ชี้ทางให้เท่านั้น ดังพุทธพจน์ว่า

“นิพพานมีอยู่ ทางไปนิพพานมีอยู่ เรา (ตถาคต) ผู้ชักชวนมีอยู่
เมื่อเป็นเช่นนี้ สาวกที่เราสั่งสอนอยู่อย่างนี้ พร้าสอนอยู่อย่างนี้ บางพวก
สำเร็จนิพพาน อันถึงที่สุดโดยส่วนเดียว บางพวกก็ไม่สำเร็จ ในเรื่องนี้
เราจะทำอย่างไรได้ ตถาคตก็เป็นแต่ผู้บอกทาง เราเองก็เพียงบอกทาง
ให้ บุคคลผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง จะพึงหลุดพ้นได้”^{๙๐}

^{๘๙} อัง.สวด. (ไทย) ๒๓/๓๔/๕๐๐. ดูเพิ่มเติมที่หน้า ๑๙๖, ๓๒๔, ๓๔๒.

^{๙๐} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๗๗/๕๗-๕๘, ชุ.จุฬ. (ไทย) ๓๐/๓๓/๑๖๖.

๒.๔ การทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ปกัสสรมิติ ภิกขเว จิตตํ อากนตุเกหิ อุปก-
กิลเสหิ อุปกักกิลฺลิจฺ”^{๙๑} แปลว่า จิตนี้ประภัสสรผ่องใสอยู่ แต่เศร้าหมอง
เพราะมีอุปกิลเลส^{๙๒} จรมา”

บางคนตีความพระพุทธพจน์บทนี้ว่า จิตประภัสสรผ่องใส คือไม่มี
กิลเลสอะไรเลย การตีความเช่นนี้ทำให้จิตของเด็กดูเหมือนจะใสบริสุทธิ์ไม่ต่าง
จากจิตของพระอรหันต์ไป อันที่จริงคำว่า ประภัสสร หมายถึงภาวะแผ่ไปรู้
อารมณ์ของจิต^{๙๓} ดังนั้น จิตของเราส่องแสงแผ่ชานไปรับรู้อารมณ์ใด ทางตา
หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อารมณ์นั้นๆ ก็ถูกเปิดเผยให้จิตรับรู้ โดยไม่มีความรู้สึก
ว่าชอบ หรือไม่ชอบผสมอยู่ด้วย เป็นปกติจิตอยู่แต่เดิม เหมือนน้ำใสสะอาด
เพราะเป็นเพียงสภาวะเห็น ได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัส และนึกคิดเท่านั้น
ปราศจากการปรุงแต่งหรือตอบสนองต่อสิ่งที่รับรู้อยู่ แต่จิตเป็นธรรมชาติที่
ประกอบรวมกับนามธรรมอีกอย่างหนึ่งเสมอๆ คือ เจตสิก

^{๙๑} อัง.เอกก. (บาลี) ๒๐/๕๐/๑๑. อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๙/๙.

^{๙๒} อุปกิลเลส คืออกุศลธรรมที่เข้าไปเบียดเบียนจิต มี ๑๖ คือ ๑) อภิชฌาวิ
สมโลภะ คิดฟุ้งเส็งอยากได้ ๒) พยาบาท คิดร้ายเขา ๓) โภธะ ความโกรธ ๔) อุปนา
หะ ความผูกโกรธ ๕) มกฺขะ ความลบหลู่คุณท่าน ๖) ปลาสะ ความตีตนเสมอท่าน ๗)
อิสสา ความริษยา ๘) มัจฉริยะะ ความตระหนี่ ๙) มายา มารยา ๑๐) สาถะยยะ ความโอ้อ
วดหลอกเขา ๑๑) ถัมภะ ความทัวคือ ๑๒) สารัมภะ ความแข่งดี ๑๓) มานะ ความถือ
ตัว ๑๔) อติมานะ ความถือตัวว่ายิ่งกว่าเขา ๑๕) มทะ ความมัวเมา ๑๖) ปมาทะ ความ
ประมาท

อุปกิลเลสทั้ง ๑๖ ประการนี้ **พระโสดาบัน** ละได้ ๖ ประการ คือ มกฺขะ ปลาสะ
อิสสา มัจฉริยะะ มายา สาถะยยะ **พระอนาคามี** ละได้ ๔ ประการ คือ พยาบาท โภธะ
อุปนาหะ ปมาทะ **พระอรหันต์** ละได้ ๖ ประการ คือ อภิชฌาวิสมโลภะ ถัมภะ
สารัมภะ มานะ อติมานะ มทะ (ขุ.สุ.อ. (บาลี) ๑/๖๖/๑๑๗)

^{๙๓} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๒/-/๒๒๐.

ดังนั้น เมื่อเจตสิกฝ่ายต่ำ ที่เรียกว่าอุปกิเลส^{๙๔} เข้าประกอบกับจิต จึงทำให้จิตเศร้าหมอง เหมือนน้ำใสสะอาดที่เปลี่ยนไปตามสีที่ผสม เช่น ในขณะที่วิญญานทางตาเห็นรูปอย่างใดอย่างหนึ่ง จิตของทุกคนจะทำหน้าที่ รู้รูปเป็นอารมณ์ แต่โลภะทำให้รู้สึกชอบสิ่งที่เห็น โทษะทำให้ไม่ชอบ ดังนั้น เจตสิกฝ่ายต่ำจึงเป็นสิ่งทำให้จิตเสียความเป็นกลางอยู่เสมออย่างนี้ มีลักษณะที่พอใจหรือไม่พอใจ และเพิ่มพูนกิเลสมากขึ้นเรื่อยๆ จิตที่ไม่ได้อบรมไว้ดีย่อมทำให้เหล่าสัตว์ติดอยู่ในบ่วงกิเลส ส่วนจิตที่อบรมดีแล้วย่อมส่งผลให้จิตเป็นอิสระ หลุดพ้นจากกิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ไปได้

ในการฝึกอบรมจิต พระพุทธเจ้าตรัสลำดับขั้นตอนไว้ ๓ ขั้น ที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” เริ่มต้นจากการเจริญศีลเพื่อละเวทีกมกิเลส อันเป็นกิเลสที่ทำให้ล่วงละเมิดศีลทางกายและวาจา เจริญสมาธิเพื่อละ ปริยภูฐานกิเลส ได้แก่นิวรณ์ ๕ อันเป็นกิเลสที่ครอบงำจิตให้เศร้าหมอง และเจริญวิปัสสนา (ปัญญา) เพื่อละอนุสัยกิเลส อันเป็นกิเลสที่ฝังแน่นนอนเนื่องอยู่ในชั้นธันดาน อนุสัยกิเลสนี้แม้ไม่ก่อโทษในเบื้องต้น แต่ก็ เป็นเชื้อให้เกิดเวทีกมกิเลส และปริยภูฐานกิเลสได้อีก จึงต้องกำจัดให้สิ้นซากด้วยการเจริญวิปัสสนากาวนา ทำมรรคญาณ^{๙๕} ให้เกิดขึ้น ตามลำดับ

เมื่อบรรลุมรรคแรก (บรรลู่โสดาบัน) สามารถกำจัดมิจฉาทิฏฐิ กิเลส^{๙๖} และวิจิกิจฉากิเลส^{๙๗} ได้ หมัดเชื้อที่ทำให้ต้องไปตกนรก ตกอบายภูมิอีก อย่างสิ้นเชิง เมื่อบรรลุมรรคที่ ๔ (บรรลู่อรหันต์) กำจัดกิเลสได้ทั้ง ๑๐ ประการแล้ว ก็หมัดเชื้อที่ทำให้ไปเกิดในภพใหม่ได้อย่างสิ้นเชิง

^{๙๔} อุปกิเลส หมายถึง กิเลสที่จรมมาด้วยอำนาจโลภะ โทษะ และโมหะ แล้วทำจิตเดิมที่บริสุทธิ์อยู่แล้วให้ต้องเศร้าหมอง (ม.มู.อ. ปาลี) ๑/๗๑/๑๘๑)

^{๙๕} มรรคญาณ ญาณทำหน้าที่ประhadอนุสัยกิเลส มีนิพพานเป็นอารมณ์

^{๙๖} สักกายทิฏฐิ ความหลงในความรู้สึกตนเอง จนทำให้ล่วงละเมิดศีล ๕

^{๙๗} สัตถัพตปรามาส ความยึดถือว่าบุคคลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยศีลและวัตร

กิเลส เป็นธรรมชาติฝ่ายอกุศลที่ประกอบกับจิต มีอยู่ในสันดานของ บุคคลทุกคน ทำให้จิตเสื่อมทราม ชักจูงให้ทำความชั่วต่างๆ มีวิเคราะห์ว่า “กิเลสชนิด อุปตาแปนตีติ กิเลส” ธรรมชาติโดยย่อทำให้เศร้าหมองเร่าร้อน ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า “กิเลส”^{๙๘}

กิเลสเป็นสภาพธรรมที่เศร้าหมองและเร่าร้อน ทำสัตว์ทั้งหลายที่ยัง มีกิเลสให้ต้องเศร้าหมองและเร่าร้อน มี ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. โลกกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะยินดีอยากได้
๒. โทสกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะไม่พอใจ ชื่นเคือง
๓. โมหกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะความหลง ไม่รู้แจ้ง
๔. มานกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะความทะนงตน ถือตัว
๕. มิจฉาทิฎฐิกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะความเห็นผิด จากเหตุผลตามความเป็นจริงว่า บาป-บุญไม่มี นรก-สวรรค์ไม่มี เป็นต้น
๖. วิจิกิจฉากิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะความสงสัยลังเล สงสัยในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้น
๗. ถีนกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะหดหู่ทอดถอยจากความเพียร
๘. อุทธัจจกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะเกิดฟุ้งซ่านไปใน อารมณ์ต่างๆ
๙. อหิริกกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะไม่ละอายในการ กระทำบาป^{๙๙}
๑๐. อนตตัปปกิเลส เศร้าหมองและเร่าร้อน เพราะไม่เกรงกลัวผล ของการกระทำบาป^{๑๐๐}

^{๙๘} ชุ.อุ.อ. (ไทย) ๔๔/๓๖๓.

^{๙๙} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๑/๔๑๒.

^{๑๐๐} ดูใน ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗๑/๑๘๑.

ทั้ง ๑๐ ประการนี้ จำแนกตามการแสดงออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑) วิติกมกิเลส กิเลสที่ทำให้ไม่ละอายชั่วกลัวบาป ทำให้ประพฤติชั่ว ทำทุจริตทางกาย และวาจา ทำให้ล่องลอยเมิดศีล

๒) ปริยภูฐานกิเลส กิเลสที่กลุ่มมรุมจิต คุกรุ่นอยู่ภายในใจ ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง และนิวรณ์ ๕^{๑๐๑}

๓) อนุสัยกิเลส กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน (เหมือนยักซ์หลัก)

อนุสัยกิเลส เป็นธรรมชาติที่ละเอียดซ่อนเร้นอยู่เป็นประจำในสันดานของบุคคล (ยกเว้นพระอรหันต์) ไม่แสดงออกมาให้ปรากฏทางทวารใดเลย ต่อเมื่อมีอารมณ์มากระทบ อนุสัยกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ นั้นก็จะแปรสภาพเป็น**ปริยภูฐานกิเลส** เกิดความยินดียินร้ายต่ออารมณ์นั้น และถ้าปริยภูฐานกิเลสนั้นมีกำลังมากขึ้น ก็จะแปรสภาพเป็น**วิติกมกิเลส** เกิดเป็นกิเลสอย่างหยาบ ปรากฏขึ้นเป็นการกระทำที่แสดงออกทางกาย และวาจา

การกำจัดกิเลสทั้งหมดนี้ให้หมดสิ้นไปได้ ต้องดำเนินการเจริญวิปัสสนาภาวนา ตามแนวทางมรรคมืองค์ ๘ เท่านั้น โดยการทำให้สมบูรณ์ในไตรสิกขา คือ ศีลสิกขา จิตตสิกขา (สมาธิ) และปัญญาสิกขา ได้แก่ กระบวนการฝึกฝนอบรมจิตตามหลักสติปัฏฐาน ๔ นั้นเอง (ดูที่หน้า ๓๘๔)

วิธีระงับกิเลสทั้ง ๓ ระดับ^{๑๐๒} ดังนี้

๑.๓.๑ วิติกมกิเลส เป็นกิเลสอย่างหยาบ สามารถระงับไว้ได้ด้วยอำนาจของการรักษาศีล แต่สงบได้เพียงชั่วคราว ตลอดเวลาที่ยังรักษาศีลอยู่นั้น การประหาณกิเลสลักษณะนี้ เรียกว่า ต่ทั้งคพหาน^{๑๐๓}

^{๑๐๑} นิวรณ์ คือ กิเลสที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี มี ๕ อย่าง คือ (๑) กามฉันทะ ความพอใจในกาม (๒) พยาบาท ความคิดร้าย (๓) ถีนมิตะ ความหดหู่และเซื่องซึม (๔) อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ (๕) วิจิจฉา ความล่งเลงเสีย (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๑)

^{๑๐๒} อภิ.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

^{๑๐๓} คือ การละด้วยองค์นั้นๆ ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๖๗.

๑.๓.๒ ปริยภูฐานกิเลส เป็นกิเลสอย่างกลาง เกิดอยู่ภายในใจ สามารถข่มไว้ได้ด้วยอำนาจสมาธิ เป็นเวลานานตราบเท่าที่สมาธิยังไม่เสื่อม การประหาณกิเลสลักษณะนี้ เรียกว่า วิกขัมภนพหวน^{๑๐๔}

๑.๓.๓ อนุสัยกิเลส เป็นกิเลสอย่างละเอียดที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานของสัตว์ ต้องประหาณด้วยมรรคญาณเท่านั้น จึงจะตัดขาดอนุสัยกิเลสต่างๆ ได้ การประหาณในลักษณะนี้เรียกว่า สมุจเฉตพหวน การประหาณข้างลงไปอีกไม่ทำให้กิเลสเหล่านั้นกลับมีขึ้นใหม่ได้ เรียกว่า ปฏิปัสสัทธิพหวน เมื่อหลุดพ้นไปจากสังขารธรรมอย่างสิ้นเชิงแล้ว เป็นนิสสรณพหวน เป็นนิโรธ คือพระนิพพาน^{๑๐๕}

การระงับอนุสัยกิเลส

สตตสนตฺตานเณ อนุเสนฺติ อนุปวตฺตณฺตฺติติ อนุสยา^{๑๐๖} กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานของสัตว์ทั้งหลาย ชื่อว่าอนุสัย เป็นกิเลสอย่างละเอียดที่สะสมอยู่ในภวังคจิต หรือจิตไร้สำนึกของคนเรา ถ้ายังไม่มีอารมณ์ภายนอกมากระทบแล้ว กิเลสชนิดนี้จะยังนอนสงบอยู่ ไม่แสดงอาการมาให้เห็น จะแสดงตัวก็ต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยมากกระตุ้น อุปมาเหมือนตะกอนที่นอนอยู่กันแก้วนํ้า ดูใสสะอาด ถ้าไม่สังเกตให้ดี จะมองไม่เห็นตะกอนที่สะสมอยู่เบื้องล่าง เปรียบได้กับอนุสัยกิเลส^{๑๐๗}

อนุสัยกิเลส แบ่งรายละเอียดออกได้ เป็น ๗ ประการ คือ

๑) กามราคานุสัย กิเลสปรุงแต่งจิตให้เกิดความกำหนัด พอใจในวัตถุกำหนัดทั้งหลาย คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ซึ่งมากระทบจิตแล้ว ทำจิตให้เกิดความรู้สึกปรารถนา

^{๑๐๔} ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๗/๒/๙๐๒. อภ.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

^{๑๐๕} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๔/๓๔. ดูเพิ่มเติม หน้า ๓๖๐.

^{๑๐๖} ขุ.จ.อ. (บาลี) (สททมมปชโชติกา) หน้าที่ ๓๒๙.

^{๑๐๗} ขุ.อ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๖๓.

๒) ปฏิฆานุสัย ความหงุดหงิดไม่พอใจ เมื่อกระทบกระทั่งทางใจ อันอาศัยรูปเป็นต้น อันเป็นไปในทางไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ เกิดความรู้สึกหงุดหงิด ชัดเคืองขึ้นในใจ

๓) ทิฏฐานุสัย ความเห็นผิดว่าอารมณ์ที่มากระทบเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เมื่อได้รับอารมณ์อันเป็นฝ่ายเดียวกับตน ก็จะมีเพิ่มความเข้มข้นให้แก่ทิฏฐิที่เป็นอนุสัยภายในจิต ให้มีความเห็นผิดมากยิ่งขึ้น

๔) วิจิกิจจานุสัย ความลึกลับสงสัยตัดสินใจอะไรไม่ได้ว่าเป็นอย่างไร ความสงสัยนั้นอาจสรุปลงในความสงสัยในคุณของพระรัตนตรัย ไตรสิกขา กาลทั้งอดีต อนาคต และกฎแห่งปฏิจจสมุปบาท

๕) มานานุสัย ความถือตัว ถือชาติ ตระกูล ทรัพย์ ตำแหน่งงาน ยศ ฐานะในสังคมเป็นต้น มาแสดงตนว่า สูงกว่าเขา เสมอเขา หรือเลวกว่าเขา เรียกว่า อติมานะ (ดูหมิ่นท่าน) อวมานะ (ดูหมิ่นตน) เป็นต้น

๖) ภวราคานุสัย อนุสัยคือการกำหนดติดในภพ ได้แก่การพอใจในภาวะที่เป็นอยู่ ตัดใจในความสุก่ที่ได้จากการอุปบัติในภพต่างๆ

๗) อวิชขานุสัย ความไม่รู้แจ้งสภาพธรรมที่ปรากฏ ที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน อันได้แก่ โมหะ^{๑๐๘}

กิเลสชนิดนี้นอกจากพระอรหันต์แล้ว ย่อมมีในสันดานของสัตว์ทุกชีวิต ตั้งแต่ปฏิสนธิ (เกิด) จนถึงจุติ (ตาย) กิเลสอย่างละเอียดนี้สามารถจัดและทำลายให้สิ้นซากได้ด้วยมรรคญาณ ที่เกิดจากการเจริญวิปัสสนาภาวนาเพียงเท่านั้น

^{๑๐๘} ที.ปา. (ไทย)๑๑/๓๓๒/๒๒๓, ส.ม. (ไทย)๑๙/๑๗๖/๕๕, อภิ.วิ. (ไทย)๓๕/๙๔๙/๖๐๕-๖๐๖, อง.สศตค. (ไทย)๒๓/๑๑/๑๗, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๔๙/๖๐๕-๖๐๖.

๒.๕ ศาสนาพุทธในทัศนะนักปราชญ์และผู้ศรัทธา

ลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีความเหมือนและแตกต่างจากลัทธิศาสนาอื่นอย่างไร? ในเรื่องนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระผู้เป็นปราชญ์ทางพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน ท่านจำแนกลักษณะคำสอนของศาสนาพุทธไว้ดังนี้

๑. มีหลักคำสอนที่เน้นหลักสายกลางไม่สุดโต่งไปทางใดทางหนึ่ง โดยทั่วไปมนุษย์เรามักมีความโน้มเอียงที่จะไปสุดโต่งไปทางใดทางหนึ่ง ความสุดโต่งมีสองอย่าง

๒. มีหลักคำสอนที่เป็นลักษณะสากลสามารถพิสูจน์ได้

๓. พุทธศาสนาให้ความสำคัญทั้งสสารและรูปร่าง

๔. พุทธศาสนามีลักษณะเป็นกรรมวาทนะ กิริยาวัตนะ

๕. พุทธศาสนามีลักษณะเป็นวิภังชวาท

๖. พุทธศาสนามีลักษณะมุ่งเน้นความเป็นอิสระภาพ

๗. มีลักษณะเน้นปัญญา

๘. พุทธศาสนาประกาศหลักอนัตตา

๙. พระพุทธศาสนามองสิ่งต่างๆ ว่าเป็นไปตามเหตุปัจจัย

๑๐. มีหลักคำสอนที่ให้ความสำคัญแก่มนุษย์^{๑๐๙}

ทัศนะนักปราชญ์ชาวตะวันตก

เบอร์ทรันด์ อาร์เทอร์ รัสเซลล์, เอิร์ลรัสเซลล์ที่ ๓ (ค.ศ.๑๘๗๒-๑๙๗๐) เป็นหนึ่งในนักคณิตศาสตร์ นักปรัชญา นักตรรกวิทยา ที่มีอิทธิพลอย่างสูงในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ คนทั่วไปรู้จักรัสเซลล์ในฐานะของนักจิตวิทยา นักการศึกษา นักการเมือง และนักเขียนผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๓

^{๑๐๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ:มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

รัสเซลล์กล่าวว่า “ศาสนาพุทธเป็นการรวมกันของปรัชญาแบบแก่งความจริงกับวิทยาศาสตร์ สนับสนุนวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และติดตามวิธีการนั้นจนถึงที่สุด ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นศาสนาแห่งเหตุผล พระพุทธศาสนาได้พบคำตอบที่น่าสนใจ เช่น จิตใจกับวัตถุคืออะไร? ระหว่างจิตกับวัตถุนั้นอย่างไรหน้สำคัญกว่ากัน? เอกภพเคลื่อนไปหาจุดหมายปลายทางหรือไม่? พุทธศาสนาพูดถึงเรื่องที่ยังวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถหาคำตอบได้ ความจำกัดแห่งเครื่องมือของวิทยาศาสตร์ ชัยชนะของพระพุทธศาสนาเป็นชัยชนะทางด้านจิตใจ”^{๑๑๐}

ศาสตราจารย์คาร์ล กุสตาฟ จุง (Carl Gustav Jung ค.ศ. ๑๘๗๕ - ๑๙๖๑) นักจิตวิทยาชาวสวิส เป็นนักทฤษฎีวิวัฒนาการที่มีชื่อเสียงโด่งดังระดับนานาชาติ ทัดเทียมกับฟรอยด์ ได้รับปริญญาเกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด และมหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ด กล่าวว่า

“As a student of comparative religions, I believe that

Buddhism is the most perfect one the world has ever seen. The philosophy of the Buddha, the theory of evolution and the law of Karma were far superior to any other creed.”^{๑๑๑}

^{๑๑๐} Russell, Bertrand On Education/Bertrand Russell none: George Allen&Unwin(Publishers), 1985, Russell Bertrand. 1992. **Theory of Knowledge** . New York :Chapman and Hall.

Russell, Bertrand , History of Western Philosophy, George Allen Unwin Ltd.,London, p. 197.

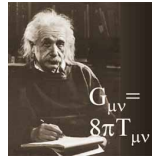
ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, ๒๕๔๘, หน้า ๑๘๐.

^{๑๑๑} Jung, Carl G. (1959). **Psychological Types**. London: Rout ledge’s Regan Paul Ltd.

“ในฐานะเป็นนักศึกษาศาสนาเปรียบเทียบผู้หนึ่ง ข้าพเจ้าเชื่อว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สมบูรณ์มากที่สุดที่โลกเคยพบเห็นมา ประชญาของพระพุทธเจ้า ทฤษฎีวิวัฒนาการและกฎแห่งกรรม (ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) ยิ่งใหญ่เหนือลัทธิอื่นอย่างห่างไกล”

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ เมื่อ ค.ศ.๑๙๕๔ มหาวิทยาลัยพรินซ์ตันได้ตีพิมพ์งานเขียนชิ้นหนึ่ง ชื่อเรื่อง "The Human Side" ซึ่งนักฟิสิกส์ผู้นี้ ได้กล่าวถึงท้ายให้เป็นปริศนาแห่งโลกอนาคตว่า

The religion of the future will be a cosmic religion. It should transcend personal God and avoid dogma and theology. Covering both the natural and the spiritual, it should be based on a religious sense arising from the experience of all things natural and spiritual as a meaningful unity. Buddhism answers this description. If there is any religion that could cope with modern scientific needs it would be Buddhism.^{๑๑๒}

ศาสนาในอนาคตจะต้องเป็นศาสนาสากล ศาสนานั้นควรอยู่เหนือพระเจ้าที่มีตัวตน และควรจะเว้นคำสอนแบบเบ็ดเสร็จ(แบบสำเร็จรูปที่ให้เชื่อตามเพียงอย่างเดียว) และแบบพึ่งพาเทพเจ้า ศาสนานั้นเมื่อครอบคลุมทั้งธรรมชาติและจิตใจ จึงควรมีรากฐานอยู่บนสามัญสำนึกทางศาสนาที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงต่อสิ่งทั้งปวง คือ ทั้งธรรมชาติและจิตใจอย่างเป็นหน่วยรวมที่มีความหมาย พระพุทธศาสนาตอบข้อกำหนดนี้ได้ ถ้าจะมีศาสนาใดที่รับมือได้กับความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ปัจจุบัน ศาสนานั้นก็ควรเป็นพระพุทธศาสนา"

^{๑๑๒} 1954, from Albert Einstein: The Human Side, edited by Helen Dukas and Banesh Hoffman, [Princeton University Press]

ทัศนชนกัวิทยาศาสตร^{๑๑๓}

ดร. สนอน วรอุไร

อาจารย์ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ไม่เคยเชื่อเรื่องเทวดา นรก สวรรค์ เปเรต ชาตภพ การเวียนว่ายตายเกิด เพราะเป็น เรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ กระทั่งเรียนจบจากต่างประเทศ

บวชหนึ่งเดือนเต็ม ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่วัดมหาธาตุฯ ทำพระจันทร์ ส่งผลทำให้ความเชื่อของ ดร.สนอน เปลี่ยนไปจนถึงกล่าวว่า “ความเป็น วิทยาศาสตร์ที่ร่ำเรียนมาถอดทิ้งหมดเลย เพราะสัมผัสเทวดา ผีข้างถนนได้ จริง ๆ ซึ่งผมพยายามพิสูจน์มากกว่า ๓๐ ปี ยังหาข้อผิดพลาดไม่ได้ คุณจะ สัมผัสได้ทั้งเทวดาและผี จิตวิญญาณทุกคน หากมีจิตสื่อถึงคนนั้น”^{๑๑๔}

ดร.วรภัทร์ ภูเจริญ

ท่านมีชื่อเสียงโด่งดัง ในฐานะนักวิทยาศาสตร์ที่ สามารถใช้หลักกรรมะเข้ามาผสมผสานในการบริหาร จัดการองค์กรได้ดีเยี่ยม เคยทำงานที่องค์การนาซ่า อีกทั้งได้รับรางวัล ผลงานที่ดีที่สุดในการประชุมทางวิชาการ

ด้านเครื่องยนต์ไอพ่นนานาชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ แต่วันนี้เป็นผู้สอนหลัก บริหารองค์กรแนวพุทธให้กับบริษัทชั้นนำ จากพื้นฐานของนักวิทยาศาสตร์ที่มีอยู่ในตัว ทำให้ ดร.วรภัทร์ต้องการพิสูจน์ความจริงในทางพระพุทธศาสนา และการพิสูจน์นั้นก็นำมาสู่ความเข้าใจแห่งจิต

เขาให้สัมภาษณ์นิตยสารฉบับหนึ่งไว้ว่า “เดิมผมนับถือศาสนาคริสต์

^{๑๑๓} โดย ผู้จัดการออนไลน์ ๔ สิงหาคม ๒๕๔๘ : เวลา ๐๙.๑๙ น.

^{๑๑๔} ข้อมูลจากการเสวนาเรื่อง “ชีวิตหลังตาย ชีวิตใหม่ที่ต้องเตรียมตัว” ณ บ้าน เจ้าพระยา อุทยานอนุรักษ์สุภาพ ครั้งที่ ๑๓ เมื่อวันที่ ๓๑ ก.ค. ๒๕๔๘.

คือ เป็นคริสต์กันทั้งบ้าน แต่มาพบว่าหลักคำสอนของคริสต์แก้ปัญหาชีวิตให้เราไม่ได้ เลยหันมาศึกษาพุทธศาสนา และเปลี่ยนมาเป็นพุทธ เมื่อ ๘ ปีที่แล้วตอนนั้นอายุ ๓๙ แล้ว แต่เป็นพุทธได้สัก ๒ ปีก็รู้สึก ว่าจริงๆ แล้วโลกนี้มีแต่ความว่างเปล่า ต้องขอบคุณพระพุทธรูปเจ้าที่ทรงชี้ให้เราเห็น ว่าสุดท้ายแล้วชีวิตนี้ก็ไม่มียะไรแน่นอน และวิธีที่จะสยบความเปลี่ยนแปลง ก็คือความว่างภายในใจ ถ้าใจสงบก็สามารถสยบความเคลื่อนไหวภายนอกได้หมด เหมือนตรงกลางพายุ ซึ่งรอบๆ หมุนวน แต่ตรงกลางสงบ จิตกับความคิดนี่คนละตัวกันนะ ขณะที่เราใช้สติควบคุมความคิด เราต้องรักษาความว่างของจิต”^{๑๑๕}

ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา

นักวิทยาศาสตร์นาซา ผู้ร่วมสร้างยานอวกาศไวกิงไปดาวอังคาร ได้นิพนธ์หนังสือ มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเพื่อพัฒนาพลังทางปัญญาและความคิดโดยการทำสมาธิ ซึ่งพิสูจน์ได้ว่าสามารถส่งผลแก่ผู้ปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

อาจารย์ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการฝึกสมาธิไว้ว่า "เมื่อก่อนเรียนมัธยมต้น ผมสอบได้ที่โหล่ทุกวิชา เพราะว่าไม่ค่อยสนใจอะไร ไม่ค่อยมีสมาธิในการเรียน ชอบชกชอบต่อย แต่หลังจากได้ฝึกสมาธิมาระยะหนึ่ง ปรากฏว่าความจำดีมาก มีสมาธิในการเรียนมากขึ้น เวลาครูสอนอะไรเราจำได้ และสอบได้ดีขึ้น ปรากฏว่าหลังจากนั้นไม่นาน เริ่มสอบได้ที่หนึ่งทุกวิชา จากที่โหล่มาเป็นที่หนึ่งเลย และจากเด็กที่เต็มไปด้วยความรุนแรง ความโกรธ ความโมโห ตอนนี่กลายเป็นเด็กที่ยิ้มตลอดเวลา เดินไปเดินมาก็ยิ้มให้คนโน้นคนนี้ ใครจะมาย่ำอย่างไร ใครจะมาตำ ใครจะมาว่า ตอนนี่ไม่สนใจแล้ว ได้แต่ยิ้ม เราไม่โกรธ เราไม่โมโหใคร เริ่มควบคุมอารมณ์ของตัวเองได้ดีมากขึ้น”^{๑๑๖}

^{๑๑๕} <http://www.manager.co.th/MetroLife/ViewNews.aspx?NewsID=9480000020910>

^{๑๑๖} ชูติมา ชื่นเจริญ จากนิตยสาร จุดประกาย-เสาร์สวัสดี. กรุงเทพฯธุรกิจ ฉบับที่ ๓๐๖, ๒ เมษายน ๒๕๔๘.

ศ.ดร. CALORA ANDUJO, M.D.

หลังเรียนจบปริญญาเอก ด้านคณิตศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ระหว่างที่ทำงานเป็นผู้เชี่ยวชาญใน มหาวิทยาลัยแม็กซิกอนั้น ได้ค้นคว้าอ่านหนังสือทางพวกฮินดู เช่น ฯลฯ ขณะเดียวกันก็เข้าไปฝึกปฏิบัติธรรมในสำนักต่างๆ ซึ่งค่อนข้างจะ ได้ผล แต่ไม่มีข้อยุติ เพราะได้แค่เรื่องสมาธิเท่านั้น

ต่อมาได้รู้จักเรื่องสมาธิจากผู้หญิงคนหนึ่ง ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของหลวง พ่อทอง วัดพระธาตุจอมทอง เมื่อปฏิบัติได้ระยะหนึ่งเห็นว่าลูกศิษย์ของ หลวงพ่อทองไม่สามารถอธิบายให้ความรู้เรื่องการกำหนดจิตสร้างสมาธิให้ ชาวซึ่งได้ จึงไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ วัดถ้ำตอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นวัดวิปัสสนา ได้ฝึกปฏิบัติอยู่เป็นเวลา ๒ เดือน แต่ก็ ยังมีข้อสงสัยบางประการ จึงตัดสินใจไปตามหาหลวงตาโสภิน เมื่อได้ฝึก ปฏิบัติแล้วสามารถไขข้อข้องใจต่างๆ ได้ ขณะเดียวกันก็ติดต่อหลวงตาโสภิน ให้ไปสอนในศูนย์สุขภาพที่แม็กซิกโอ ซึ่งมีสมาชิกอยู่ประมาณ ๓๐๐ คน^{๑๑๗}

แม่ชีบริจิต สล็อตเทนเบเซอร์

แม่ชีเป็นชาวออสเตรเลีย เล่าไว้ว่า “ฉันได้ใช้ชีวิต อยู่ในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นต้นมา จนถึง ปัจจุบัน ฉันเกิดปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่ประเทศออสเตรเลีย เมื่อ สมัยที่ฉันยังเป็นเด็ก ฉันชอบฟังเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้าและ พระเยซู ฉันต้องการจะเป็นคนดีจริงๆ ในตอนนั้น แต่เมื่อฉันเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ประมาณอายุ ๑๒ ปี ฉันก็ล้มความตั้งใจในวัยเด็กทำตัวเหมือนวัยรุ่นนั้ๆ ไป ที่ต้องการแต่ความสนุกสนาน จนกระทั่งอายุ ๒๐ ปี ฉันก็ได้พบกับบิรชาร์ด และได้แต่งงานกัน จนได้ให้กำเนิดลูกสาวคนแรก เมลานี ชิพติรา ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ และ ลูกชายคนต่อมา แพททริก อีเลียส ในปี พ.ศ.๒๕๓๐

^{๑๑๗} หนังสือพิมพ์ คม ชัด ลึก สงวนลิขสิทธิ์ ตาม พ.ร.บ.ลิขสิทธ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ บริษัท เนชั่นมัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน) พ.ศ. ๒๕๔๓.

เดือนเมษายน ปี พ.ศ.๒๕๓๒ ฉันได้เดินทางมาฝึกสมาธิครั้งแรกที่ประเทศไทยเป็นนเวลา ๒ เดือน ฉันได้ปฏิบัติอย่างจริงจัง ปฏิบัติโดยกำหนดจิตสู่การกระทำทุก ๆ อย่าง ไม่ยึดติด ไม่มีตัวตนและจิต สิ่งนี้เองที่เปลี่ยนแปลงชีวิตของฉัน หลังจากนั้นฉันกลับไปประเทศออสเตรเลีย แต่ฉันกลับรู้สึกชีวิตที่นั่นมันก็ดูเหมือนวันเดิม ๆ น่าเบื่อไร้สาระ ไม่มีอะไร และฉันก็ไม่ต้องการอยู่แบบนั้นอีกต่อไป หลังจากนั้น ๒ เดือน ฉันได้กลับมาเมืองไทยอีกครั้งเพื่อการปฏิบัติทำสมาธิ ตั้งแต่นั้นมาฉันก็ได้ตั้งใจหมั่นปฏิบัติรักษาศีลอย่างเต็มความสามารถ ตามทางขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พยายามแบ่งปันประสบการณ์ของฉันร่วมกับนักปฏิบัติชาวต่างประเทศเสมอๆ และแผ่เมตตาอุทิศบุญกุศลให้กับครูบาอาจารย์ พ่อแม่ ลูกๆ สามี และสรรพสัตว์ทั้งหลาย”^{๑๑๘}

๒.๖ ศาสนาพุทธกับพระผู้สร้าง

ก่อนอื่นขอให้เข้าใจก่อนว่า หลักคำสอนของทุกศาสนาเป็นความจริงด้วยกันทั้งสิ้น ผู้ที่เชื่อพระฮัลลาห์ทำตามคำสั่งสอนของพระองค์จะได้ขึ้นสวรรค์จริง ผู้ที่เชื่อพระยะโฮวาห์ทำตามคำสั่งสอนของพระองค์จะได้ไปอยู่ในแดนสวรรค์จริง ผู้ที่เชื่อพรหมันทำตามหน้าที่อย่างเคร่งครัด เจริญภูวานาถึงขั้นอรุณมานจะเข้าถึงพรหมัน^{๑๑๙} จริง

ถามว่า : ทำไมศาสนาทั้งหลายสอนไม่เหมือนกัน มีความเชื่อไม่เหมือนกัน และปฏิบัติไม่เหมือนกัน

ตอบว่า : ที่จริงแล้ว ความจริงและความบริสุทธิ์สูงสุดมีเพียงหนึ่งเดียว แต่ที่ศาสนาทั้งหลายสอนต่างกัน เพราะศาสดาของแต่ละศาสนาเข้าถึงความจริงได้ไม่เท่ากัน ถ้าสมมติว่าความจริงสูงสุด คือข้าง ศาสดาที่จับ

^{๑๑๘} <http://www.vimokkha.com/nunbrigitte.htm>

^{๑๑๙} ในศาสนาฮินดู พรหมัน (ब्रह्मन्) คือ ความเป็นจริงสูงสุด ไม่มีรูปร่าง ไร้ขีดจำกัด เป็นวิญญานบริสุทธิ์ เป็นที่มาและจุดหมายปลายทางของสรรพสิ่ง

ถูกหางก็บอกว่า “หางนี้แหละคือ ข้าง” ศาสดาที่จับถูกวงก็บอกว่า “วงนี้แหละคือข้าง” ศาสดาที่จับถูกหูก็บอกว่า “หูนี้แหละคือข้าง” ศาสดาที่คลำทั่วทั้งตัวก็บอกว่า “ทั้งตัวนี้แหละคือ ข้าง ”

ถาม : คำสอนของศาสดาทั้งหมด กล่าวถูกต้องหรือไม่ ?

ตอบ : ศาสดาทุกท่านกล่าวถูกต้อง ไม่มีใครกล่าวผิดแม้แต่ท่านเดียว เพราะหูก็คือข้าง วงก็คือข้าง หางก็คือข้าง เพียงแต่ศาสดาบางท่านรู้อบางส่วน แต่หลงเข้าใจผิดว่าสิ่งที่ตนรู้คือทั้งหมดของตัวข้าง^{๑๒๐}

ศาสนาพุทธไม่ได้ปฏิเสธเรื่อง “เทพเจ้า” แต่ไม่ให้ความสำคัญไปพึ่งพายึดถือ เพราะพระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติว่า การได้เกิดเป็นเทพหรือการไปเกิดอยู่ในสวรรค์แล้ว ก็ยังมีไข่มุกแท้สุขถาวรที่ไม่ต้องกลับมาเป็นทุกข์อีก คือแม้จะได้เกิดเป็นเทวดาแล้วก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ ยังต้องตกนรกบ้าง ขึ้นสวรรค์บ้าง ไม่มีที่สิ้นสุด

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนหมอผ่าตัดผู้ป่วยที่ถูกลูกธนูยิงปักอก หมอไม่จำเป็นต้องใส่ใจว่า คนยิงเป็นใคร ทำไมจึงยิง หมอทำหน้าที่เพียงเร่งผ่าตัดช่วยชีวิตให้เร็วที่สุด แต่ถ้าผู้ป่วยไม่ยอมให้ผ่าตัด โดยตั้งเงื่อนไขว่า ‘ตราบดีที่เรายังไม่รู้จักลูกธนูที่เขาใช้ยิงเรา ว่าเป็นลูกศรธรรมดา ลูกศรคม ลูกศรหัวเกาทัณฑ์ ลูกศรหัวโลหะ ลูกศรหัวเขี้ยวสัตว์ หรือลูกศรพิเศษ ตราบนั้นเราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป’ ถ้าเป็นเช่นนี้ก็รับรองได้ว่าผู้ป่วยต้องตายเสียก่อนอย่างแน่นอน^{๑๒๑}

ศาสนาพุทธมุ่งศึกษาแต่ในประเด็นว่า ทำอย่างไรจึงจะหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ที่ทั้งปวงได้อย่างสิ้นเชิง ไม่ยอมสยบอยู่กับอำนาจใดๆ ทั้งสิ้น ในที่สุดพระพุทธเจ้าก็ทรงค้นพบวิธีการนั้น นั่นคือการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา^{๑๒๒} ที่

^{๑๒๐} ดูรายละเอียดใน ขุ.อุทาน. (ไทย) ๒๕/๕๔/๒๙๒.

^{๑๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๖/๑๓๘

^{๑๒๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๘/๑๔๑.

ผู้ปฏิบัติสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ด้วยตนเองในชาตินี้ ไม่ต้องรอให้ตายเสียก่อน ซึ่งมีพระอรหันต์เจ้าสามารถพิสูจน์ทราบ จนเห็นประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง แล้วนำออกเผยแผ่สืบทอดกันมา จนถึงปัจจุบัน

ทำไมพระพุทธเจ้าไม่สอนเรื่อง "พระเจ้าสร้างโลก"

หลังจากตรัสรู้ เจ้าชายสิทธัตถะทรงได้พระนามใหม่ อีกพระนามหนึ่งว่า “พระสัพพัญญู” แปลว่า ผู้รู้เรื่องทั้งปวง คือ รู้หมดทุกอย่าง ด้วยเหตุที่พระองค์รู้หมดทุกอย่างนี้เอง ทำให้พระองค์ประมวลความรู้ทั้งหมดแล้วมีพระดำริว่า ถ้าหากจะบอกทั้งหมดที่ทรงรู้ออกไปให้เกิดโทษ เกิดหายนะแก่มวลสรรพสัตว์เสียมากกว่า พระองค์จึงเลือกที่จะสอนเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ เพื่อคลายโศก เพียงเท่านั้น ปรากฏหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๙ หน้า ๖๑๓ ดังนี้

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สีสพาวนเขตกรุงโกสัมพี ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาคทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมา ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบ ที่เราหยิบขึ้นมา กับใบที่อยู่บนต้นอย่างไหนจะมากกว่ากัน”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ใบที่อยู่บนต้นไม้นั้นแลมากกว่า ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมามีเพียงเล็กน้อย”

“ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้อแล้ว.. แต่มิได้บอกเธอนั้นมีมาก เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก? เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้เราจึงมิได้บอก

สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราบอกว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา’ เพราะเหตุไรเราจึงบอก เพราะสิ่ง

นี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเปื้อนหาย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานเพราะเหตุนี้เราจึงบอก^{๑๒๓}

ในเรื่องนี้ อุปมาได้ว่า “คนซื้อรถ ไม่จำเป็นต้องใส่ใจวิธีการสร้างรถ ไม่จำเป็นต้องใส่ใจวิธีสร้างเหล็กแต่ละชิ้น เพียงแต่รู้วิธีขับรถอย่างถูกกฎจราจร รู้วิธีซ่อมรถ และวิธีใช้รถให้ได้ประโยชน์สูงสุดจากรถ ก็น่าจะพอแล้ว และยิ่งกว่านั้น เมื่อเดินทางด้วยรถยนต์มาระยะหนึ่งกลับพบว่า วิธีเดินทางให้ปลอดภัยจากอุบัติเหตุบนถนนอย่างสิ้นเชิง และรวดเร็วกว่ารถยนต์หลายสิบเท่าอันมีอยู่ นั่นคือความหลุดพ้นไปจากการนั่งรถยนต์ ด้วยการ “นั่งเครื่องบิน” (เจริญญาณเข้าสู่พระนิพพาน)

สรุปว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้ทุกเรื่อง (สัพพัญญู) แต่ทรงเลือกที่จะสอนเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อความคลายทุกข์ คลายโศก เพื่อสันติสุข และมรรคผล นิพพาน เท่านั้น

พระเจ้า (พระผู้สร้าง) คือใคร?

อนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสบอกถึงประวัติความเป็นมาของพระเจ้าที่ชาวโลกเชื่อกันว่า “ผู้สร้างโลก” ปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก (ฉบับมหาจุฬา) เล่มที่ ๙ ข้อ ๔๙๓ หน้า ๒๑๘ มีเรื่องราวดังนี้

ครั้งหนึ่ง พระภิกษุรูปหนึ่งเข้าสมาธิถึงขั้นที่จิตตั้งมั่น จนเห็นทางไปสวรรค์ จากนั้น จึงเข้าไปหาเทวดากลุ่มหนึ่ง ถามว่า “ท่านผู้มีอายุ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ และวโยธาตุย่อระดับสนิทที่ไหน”

เทวดาตอบว่า “แม้พวกเราก็ไม่ทราบเหมือนกัน แต่เทพเจ้าผู้เป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ เป็นผู้ยิ่งใหญ่และสำคัญกว่าพวกเรา ท่านคงจะทราบ”

^{๑๒๓} ส.ส. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

“ท่านผู้มีอายุ เวลานี้ทำสมาธิเพ่งอยู่ที่ไหน” พวกเขาตอบว่า “แม้พวกเราไม่รู้ที่อยู่ของทำสมาธิเพ่ง หรือทิศ ทางที่ทำสมาธิเพ่งอยู่เหมือนกัน แต่ถ้านิมิตปรากฏขึ้น ทำสมาธิเพ่งก็จะปรากฏพระองค์ด้วย การที่แสงสว่างปรากฏขึ้นนี้ จัดเป็นบุรพนิมิตแห่งการปรากฏของทำสมาธิเพ่ง”

ต่อมาไม่นานทำสมาธิเพ่งก็ได้ปรากฏพระองค์ขึ้น ลำดับนั้น ภิกษุ นั้นเข้าไปหาทำสมาธิเพ่ง แล้วถามว่า “ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ และ วาโยธาตุ ย่อมดับสนิทที่ไหน”

เมื่อถามอย่างนี้ ทำสมาธิเพ่งตอบว่า “เราเป็นท้าวผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ผู้เกิดแล้วและกำลังจะเกิด”

พระภิกษุ นั้นถามซ้ำอีก ๒ ครั้ง ทำสมาธิเพ่ง ก็ตอบเช่นเดิม

ทันใดนั้น ทำสมาธิเพ่งจับแขนภิกษุ นั้นนำออกไปข้างนอก แล้ว กล่าวว่่า “ภิกษุ พวกเราทั้งหลายเข้าใจกันว่า ไม่มีอะไรที่เราไม่ได้รู้ ไม่ได้ เห็น ไม่ได้ทราบ ไม่ได้ประจักษ์แจ้ง ดังนั้น เราจึงไม่ตอบคำถามของท่านต่อ หน้าพวกเราเหล่านั้นว่า “แม้เราก็ไม่ทราบเหมือนกัน ว่า ปฐวีธาตุ อาโป ธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ ย่อมดับสนิทที่ไหน” การที่ท่านละเลยพระผู้มี พระภาคแล้วมาหาคำตอบเรื่องนี้ที่เรา นับว่าทำผิด นับว่าทำพลาด ไปเกิด ภิกษุ ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเถิด”^{๑๒๔}

ที่แท้ พระผู้สร้าง ก็คือทำสมาธิเพ่งผู้หลงตัวเอง เพราะถูกประจบ จากเหล่าเทพบริวารนั่นเอง และเรื่องราวทำนองนี้หาอ่านเพิ่มเติมได้ ใน พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนี้

- ๑) พรหมชาลสูตร ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๔๑/๑๗.
- ๒) เกวัฏฐสูตร ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๔๙๓/๒๑๘.
- ๓) ปาฎิกสูตร ดูใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗/๒๗.

^{๑๒๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๙๓/๒๑๘.

- ๔) พรหมนิมิตตนิกสูตร ดูใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๐๑/๕๓๗.
๕) พกสูตร ดูใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๕/๒๓๗.

๒.๗ ปัญหา “โลกแตก?”

ขอตั้งสมมติฐานว่า “จุดจบของโลกอยู่ที่ประมาณ ๖,๐๐๐ ล้านปี และจุดจบของโลกกับจุดจบของสัตว์ที่มีวิญญาน : ต่างกัน” โดยมีเหตุผลรับรอง และอธิบายหลักฐานจากพระคัมภีร์ มาประกอบดังนี้

- ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์บอกว่า หลังจากBigbang โลกใบนี้อุบัติมาแล้วประมาณ ๔,๕๐๐ ล้านปี
- พระพุทธเจ้าตรัสบอกว่า ในภัทรกัปนี้ โลกเคยมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติแล้ว ๔ พระองค์ คือ ๑. พระกกุสันธะ ๒. พระโกนาคมนะ ๓. พระกัสสปะ ๔. พระสมณโคตม (พระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบัน)^{๑๒๕}

นั่นก็เท่ากับว่า ประมาณ ๑,๑๕๐ ล้านปี โลกมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติ ๑ พระองค์ หลังจากนั้นโลกจะล้าง เพราะน้ำท่วม (แผ่นดินไหว) บ้าง, ไฟไหม้บ้าง (ภูเขาไฟระเบิด อุกกาบาตถล่ม)เป็นยุคๆ ไป^{๑๒๖} ..แต่โลกยังไม่แตก

ขณะที่โลกกำลังถูกไฟไหม้ และน้ำท่วมนั้น สัตว์ส่วนมากจะไปเกิดในชั้นอากาศพรหม (บางศาสนาเชื่อว่าไปอยู่กับ “พระเจ้า”) เมื่อภูมิอากาศผืนดิน และต้นไม้อุบัติขึ้นใหม่ ก็จะมาเกิดในโลกใบต่อไปอีก^{๑๒๗}

^{๑๒๕} ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑/๗๒๑.

^{๑๒๖} โลกเสื่อม มี ๓ อย่าง คือ (๑) อาโปสังวัฏฏกัป (กัปที่เสื่อมเพราะน้ำ) หมายถึงกัปที่เสื่อมเพราะน้ำนับแต่ชั้นสุภกิมพรหมลงมา (๒) เตโชสังวัฏฏกัป (กัปที่เสื่อมเพราะไฟ) หมายถึงกัปที่ไฟไหม้ นับแต่ชั้นอากาศพรหมลงมา (๓) วาโยสังวัฏฏกัป (กัปที่เสื่อมเพราะลม) หมายถึงกัปที่ลมพัดทำลาย นับแต่ชั้นเวหัพผลพรหมลงมา หรือหมายถึงช่วงระยะเวลาที่เปลวไฟดับจนถึงมหาเมฆที่ให้กับพินาศ (อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๕๖/๓๘๔,อง.จตุกก.ฎีกา (บาลี) ๒/๑๕๖-๑๕๘/๔๒๑,วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๔๐๖/๕๕)

^{๑๒๗} ดูลายละเอียดได้ใน **อัครคัมภีร์** พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑.

พระพุทธเจ้าตรัสบอกว่า ในกัปของโลกนี้ จะมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติถึง ๕ พระองค์^{๑๒๘} แล้วโลกก็จะแตกพินาศไป เพราะไฟ (ดวงอาทิตย์เรียงกัน ๗ ดวง)^{๑๒๙} นั่นก็แสดงว่า อีกประมาณ ๒,๓๐๐ ล้านปีข้างหน้า โลกจะแตกพินาศ หลังจากพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ คือ พระศรีอริยเมตตรัย อุบัติแล้ว ๑,๑๕๐ ล้านปี แต่สรรพสัตว์มิได้มีจุดจบอยู่แค่นั้น หลังจากโลกพินาศแล้ว สัตว์ส่วนมากจะไปเกิดในชั้น **อภิสสรพรหม** (บางศาสนาบอกว่า “ไปอยู่กับพระเจ้า”) เมื่อโลกอุบัติขึ้นใหม่ ก็จะกลับมาเกิดเป็นสัตว์ในโลกอีก

เรื่องทำนองนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพระสูตรต่างๆ เช่น

๑. อัคคัญญสูตร^{๑๓๐} ว่าด้วยเรื่องกำเนิดของโลก กำเนิดของมนุษย์
๒. จุฬนิภาสูตร^{๑๓๑} ว่าด้วยเรื่องจักรวาล
๓. สุริยสูตร^{๑๓๒} ว่าด้วยเรื่องในอนาคตพระอาทิตย์จะเกิดขึ้นครบ ๗ ดวง และการพินาศของโลก
๔. อุโปสถสูตร ว่าด้วยสวรรค์^{๑๓๓}
๕. พาลบัณทิตสูตร ว่าด้วยผลกรรมของคนชั่วและคนดี เรื่องนรกขุมต่างๆ สัตว์เดียรัจฉานจำพวกต่างๆ^{๑๓๔}
๖. เทวทูตสูตร ว่าด้วยพญายมซักถามสัตว์นรกและนรกขุมต่างๆ^{๑๓๕}
๗. สังขารูปัตติสูตร ว่าด้วยสวรรค์ ๖ ชั้น รูปพรหม ๑๖ ชั้น และ

^{๑๒๘} คือ พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า พระโคตมพุทธเจ้า พระเมตเตยยพุทธเจ้า (ขุ.อป.อ. (บาลี) ๒/๒๒๕/๓๓๐)

^{๑๒๙} อัง.สตตก.อ. (ไทย) ๒๓/๖๖/๑๓๔.

^{๑๓๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๒/๘๓.

^{๑๓๑} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๑/๓๐๖.

^{๑๓๒} อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๖/๑๓๒.

^{๑๓๓} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๘.

^{๑๓๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๐/๒๘๕.

^{๑๓๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๖๗/๓๑๔.

อรุปรพรม ๔ ชั้น ^{๑๓๖}

๘. อานนฺชสูตร ว่าด้วยอายุของอรุปรพรม ๓ ชั้น ^{๑๓๗}

โลกล้างกับโลกแตก แตกต่างกัน

อีกประมาณ ๑,๑๕๐ ล้านปีโลกจะล้างเพราะน้ำท่วม และไฟไหม้ จนสรรพสัตว์ตายหมดโลก แต่โลกยังไม่แตก หลังจากนั้นภูมิอากาศของโลกก็จะกลับเข้าสู่สภาวะปกติอีกครั้ง สัตว์ทั้งหลายที่ไปบังเกิดใน **อภิสสรพรม** ก็จะกลับมาเกิดในโลกอีกครั้ง แล้วจะเข้าสู่ยุคของพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ คือ พระศรีอริยเมตตรัย หลังจากยุคพระศรีอริยเมตตรัยประมาณ ๑,๑๕๐ ล้านปีโลกจึงจะแตก เมื่อโลกแตกก็จะเกิดโลกดวงใหม่ต่อไปอีก สรรพสัตว์ก็จะกลับมาเกิดในโลกดวงใหม่ต่อไปอีก เป็นอย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด

เมื่อธรรมชาติเป็นเช่นนี้ การได้ไปอยู่สวรรค์กับเทพเจ้า ก็ยังมีโชที่ที่ปลอดภัยเลย เพราะอะไร? เพราะเมื่อหมดบุญแล้ว ก็ยังต้องกลับไปเกิดในอบายภูมิเป็นส่วนมาก ดังปรากฏเรื่องราวในพระคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้ปลายพระนขา(เล็บ)ช้อนฝุ่นขึ้นมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอเข้าใจความข้อนี้อย่างไร ฝุ่นที่เราใช้ปลายเล็บช้อนขึ้นมา กับแผ่นดินใหญ่นี้ อย่างไหนจะมากกว่ากัน

ภิกษุทูลตอบว่า..ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่า ฝุ่นที่ปลายพระนขามีเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่แล้ว คำนวนไม่ได้ เทียบกันไม่ได้ หรือไม่ถึงส่วนเสี้ยว

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ก็ฉันทันเหมือนกัน สัตว์ที่จุติเทวดามาเกิดในเทวดามีจำนวนน้อย ส่วนเทวดาที่เคลื่อนจากสวรรค์แล้วไปเกิด

^{๑๓๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๖๕/๒๐๙.

^{๑๓๗} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๑๗/๓๕๙.

ในนรก ไปเป็นเปรตมีจำนวนมากกว่า พวกเทพชั้นเวทหัพผลาที่ไม่ได้
สดับพุทธธรรมมีอายุประมาณ ๕๐๐ กัป เมื่อสิ้นอายุให้ระยะเวลา
ที่เป็นกำหนดอายุหมดไปแล้ว ไปสู่นรกบ้าง ไปสู่แดนเปรตบ้าง^{๑๓๘}

พระองค์ตรัสเปรียบเทียบให้พระภิกษุฟังว่า ...“เทพทั้งหลาย
เมื่อเคลื่อนจากภพของตนแล้ว ที่จะได้กลับไปเกิดเป็นเทพอีก หรือ
ไปเกิดในภูมิที่ต่ำลงมามีจำนวนน้อย แต่เทพที่ต้องไปตกนรกมี
จำนวนมาก...เทียบได้กับจำนวนฝุ่นที่ปลายเล็บกับผืนดินทั้งปฐพี
ฉะนั้น”^{๑๓๙}

สรุปว่า ถ้ายังไม่บรรลุนิพพาน ก็ยังต้องเวียนว่าย
ตายเกิดอยู่รำไป โดยไม่ขึ้นกับศาสนาหรือศาสนาองค์ใด เพราะนี่คือกฎ
ธรรมชาติ ถึงไม่มีใครเชื่อก็ยังคงเป็นอย่างนี้ เพราะนี่คือกฎธรรมชาติ

^{๑๓๘} ส.ม. (ไทย) ๑๘/๑๑๗๘/๖๕๔, อัง.จตุ. (ไทย) ๒๑/๑๘๓/๑๒๕.

^{๑๓๙} ส.ม. (ไทย) ๑๘/๑๑๗๘/๖๕๔.

บทที่ ๓

พระพุทธเจ้า

คำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายลักษณะที่ยากแก่การเข้าใจและเชื่อถือได้ โดยเฉพาะเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ ทำให้หลายคนปฏิเสธศาสนาพุทธไปเลยก็มี บางคนก็เลือกเชื่อถือเฉพาะหลักธรรมที่ให้ประโยชน์เฉพาะหน้าแก่ตนเท่านั้น คือ แม้ยอมรับว่าเป็นชาวพุทธแต่ก็ประพฤติละเมิดศีลเพียงเพราะผลประโยชน์เฉพาะหน้าอยู่เป็นประจำ เช่น โกงหนี้ยาสูบเพื่อได้กำไร ต้มเหล้าเพื่อเข้าสังคม เป็นต้น

คนสมัยใหม่จำนวนไม่น้อยมีความคิดว่า “เรื่องศาสนา นรก สวรรค์ บุญ บาป เป็นเรื่องไร้สาระ ขอให้มีความสุขกายสบายใจทุกๆ วัน ถึงจะไม่มีศาสนาก็อยู่เป็นสุขได้” และมีคนเห็นด้วยกับความคิดเช่นนี้มากเข้าไปทุกที จะไปตำหนิเขาว่าเป็นคนไม่ดีก็ไม่ได้ เพราะหลายคนเป็นคนดี น่าเคารพยิ่งกว่าคนสนใจศาสนาหลายๆ คนเสียอีก

แต่เหตุผลสำคัญที่ใคร ๆ ไม่อาจปฏิเสธได้ ทั้งไม่มีใครอยากคิดถึง คือ ความตายอยู่ใกล้เรามากกว่าที่คิด ชีวิตของมนุษย์ทุกคนพร้อมที่จะดับดับได้ตลอดเวลา ชีวิตเป็นสิ่งไม่แน่นอน แต่ความตายเป็นสิ่งแน่นอน ชีวิตเราเป็นของนิดหน่อย รวดเร็ว แตกดับได้ง่าย เหมือนภาชนะดินเผาที่แตกแตกได้ง่าย ความตายที่จะเกิดขึ้นเป็นสิ่งไม่มีนิมิตไม่มีเครื่องหมาย คาดเดาไม่ได้ กำหนดสถานที่ เวลา อายุ วยไม่ได้ เกิดขึ้นได้ทุกที่ กับคนทุกวัย

เราทุกคนรู้กันมิใช่หรือว่า อายุที่เพิ่มขึ้น แท้จริงแล้วคือชีวิตที่เสียไป เรามีเวลาในการใช้ชีวิตน้อยลงไป ทุกวัน ทุกนาที ความสุขที่ว่ากันมันสุขจริงแล้วหรือ? มีสิ่งใดจะรับประกันได้ว่า พรุ่งนี้จะไม่ใช้วันตายของเราทั้งที่คนที่ มีบุญวาสนามากกว่าเรา ร่ำรวยกว่าเรา ได้ทำกาละแตกดับลงทุกๆ วัน ใน

เมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ ไม่สงสัยกันบ้างหรือว่า “ตายแล้วไปไหน?”

ถามว่า : ในโลกนี้ จะมีสักกี่คนที่บอกความจริงในเรื่องนี้แก่เราได้?

ถามว่า : ในโลกนี้ มีหลายแสนคนที่พอจะเคยได้ยินเรื่องนี้อยู่บ้าง แต่มีสักกี่คนที่ได้ตระหนัก ว่า “นี่คือความจริงที่เกิดขึ้นกับเราตลอดอดีตที่ผ่านมา และในอนาคตที่จะเป็นไป”

ถามว่า : ในอดีต พอจะมีผู้บอกถึงเรื่อง “การกลับชาติมาเกิด” อยู่บ้าง แต่จะมีใครสักกี่คนที่บอกเราได้อย่างครบถ้วนถึงกระบวนการที่แท้จริงของการเวียนว่ายตาย-เกิด และที่สำคัญยิ่ง ในปัจจุบันนี้ยังเหลือผู้รู้ที่พอบอกหนทางหลุดพ้นไปจากวัฏสงสาร^๑ นี้ อยู่บ้างหรือไม่?

ตอบว่า : พระพุทธเจ้าคือหนึ่งเดียวในจักรวาล ที่รู้ถึงกลไกของธรรมชาติในเรื่องนี้อย่างละเอียดถี่ถ้วน อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า หลังจากทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสบอกถึงสิ่งที่พระองค์ได้รู้มา ว่า

สัตว์ทุกชีวิตเคยเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน^๒ ผู้ที่ไม่เคยเกิดเป็นพ่อแม่กันมาก่อนหาได้ยาก^๓ บางชาติเกิดเป็นเทพ (เทวดา, พรหม) บางชาติเป็นมนุษย์ บางชาติเป็นสัตว์เดรัจฉาน บางชาติเกิดเป็นเปรต/อสุรกาย บางชาติต้องตกนรก สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตาย-เกิดอยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ตามอำนาจบุญและบาปที่ตนเองได้เคยทำไว้”^๔

พระพุทธเจ้าเป็นผู้เดียวที่รู้แจ้งกฎเกณฑ์นี้อย่างทะลุปรุโปร่ง และวิธีปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นออกไป ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดำเนินตามมรรคมืองค์ ๘ บรรลุถึงพระนิพพาน^๕ เมื่อนั้น เขาจึงจะหลุดพ้นจากความทุกข์ และการตกนรกได้อย่างสิ้นเชิง”

^๑ วัฏสงสาร คือ การเวียนว่ายตาย-เกิดใน ๓๑ ภูมิ ดูเพิ่มเติมหน้า ๒๔.

^๒ ดูรายละเอียด ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๓๓/๒๒๓.

^๓ ดูรายละเอียด ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๓๖/๒๒๗.

^๔ ดูรายละเอียด ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๙๐/๓๕๐-๓๖๕.

^๕ ที.ป. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

๓.๑ พระพุทธเจ้ามีจริงหรือไม่?

คนจำนวนไม่น้อยมักลังเลใจว่า พระพุทธเจ้ามีจริงหรือไม่ หรือเป็นเพียงนิยายที่เล่าสืบทอดกันมา ปัญหานี้มีคำตอบว่า “พระพุทธเจ้ามีจริง” ด้วยเหตุผล และหลักฐาน ๔ ประการ คือ

๑) **หลักฐานบุคคล** บุคคลผู้แรกที่บวชให้แก่พระภิกษุที่สืบทอดต่อกันมา จนถึงปัจจุบัน กว่า ๒,๖๐๐ ปี บุคคลผู้แรกนั้น คือ “พระพุทธเจ้า”

๒) **หลักฐานหลักฐานหลักฐาน** หลักธรรมนำอัครจริยในพระไตรปิฎก สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ในทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่าจะกาลเวลาจะล่วงเลยไปที่พันปีก็ตาม โดยเฉพาะสภาวะญาณที่บันทึกอยู่ในพระไตรปิฎก มีเนื้อหาอัครจริยเหนือจินตนาการ ยากที่จะเข้าใจและเชื่อถือได้...แต่โยคีผู้เจริญวิปัสสนาภาวนา สามารถปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นประจักษ์แก่อายตนะของตนได้ภายใน ๗ วัน บุคคลคนแรกที่บอกลำดับญาณนั้นได้ นั่นคือ “พระพุทธเจ้า”

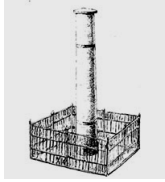
๓) **สภาวะญาณ ๑๖** ที่บันทึกอยู่ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์วิสุทธิมรรค มีเนื้อหาอัครจริยเหนือจินตนาการ ยากที่จะเข้าใจและเชื่อถือได้ แต่ผู้เจริญวิปัสสนาสามารถปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นประจักษ์แก่อายตนะของตนได้ภายใน ๕ วัน ๗ วัน บุคคลผู้แรกที่บอกลำดับญาณได้ คือ “พระพุทธเจ้า”

๔) **หลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ**

ในปัจจุบันมีโบราณสถานและโบราณวัตถุมากมายในประเทศอินเดีย ที่ยืนยันได้ถึงคามมีอยู่จริงของพระพุทธเจ้า ในประวัติศาสตร์ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคอาณานิคม เมื่อ ๑๐๐ ปีก่อน นักโบราณคดีชาวอังกฤษท่านหนึ่ง ชื่อ เซอร์อเล็กซานเดอร์ คินนิงแฮม (Sir Alexander Cunningham ๒๓

เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๘๑๔ - ๒๘ เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๘๓) เขาได้นำคณะเดินทางสำรวจสถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พิสูจน์และยืนยันเรื่องราวในคัมภีร์พระไตรปิฎกให้โลกได้รู้ เช่น

เสาทินพระเจ้าอโศกมหาราช

สวนลุมพินีวัน

สถานที่ประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ในภาพจะมองเห็นเสาทินซึ่งเป็นศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช อันเป็นจุดที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ

๑) สวนลุมพินีวัน

สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้าในตำบล "ลุมพินิเด" เมื่อแบ่งปันเขตแดนหลังสงคราม ปี พ.ศ.๒๔๙๓ (ค.ศ.๑๙๕๐) ลุมพินีวันตกอยู่ในเขตของประเทศเนปาล

สถานที่นี้ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่าง กรุงกบิลพัสดุ์ กับกรุงเทพฯ มีเขาล้อมรอบ ดูตามประวัติศาสตร์ ได้จารึกลุมพินีไว้ในฐานะเป็นสถานที่ประสูติของเจ้าฟ้าชายสิทธัตถะ มกุฎราชกุมาร แห่งศากยะมหานคร เมื่อ ๘๐ ปี ก่อน พ.ศ. ๑

มหาเจดีย์พุทธคยา

สถานที่สำคัญอันยิ่งใหญ่ ในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา เพราะเจ้าชายสิทธัตถะได้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ คือตรัสรู้เป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ที่นี้ปัจจุบันอยู่ห่างออกไปทางทิศใต้ของ เมืองคยา ประมาณ ๑๐ กม.

๒) มหาเจดีย์พุทธคยา

พระเจ้าอโศกมหาราชสร้างขึ้นไว้ บูรณะปฏิสังขรณ์กันต่อมาตามยุคสมัย ราว พ.ศ.๖๗๔ พระเจ้าหุวิษกะ กษัตริย์แคว้นมคธ ทรงช่วยสร้างเสริมให้เป็นศิลปะต้นแบบ

เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๓ หลวงจีนถังซำจั้งบันทึกไว้ว่า "ทางตะวันออกของต้นโพธิ์นั้น มีวิหารสูงประมาณ ๑๖๐-๑๗๐ ฟุต กำแพงเบื้องล่างของวิหารด้านนอก สูงประมาณ ๒๙ ฟุต หรือนั่น ตัวอาคารทำด้วยกระเบื้อง (อิฐ) สีฟ้า ทาทับด้วยปูนขาว ทุกห้องในชั้นต่างๆ บรรจุรูปที่ทำด้วยทองคำมากมาย ตัวตึกทั้ง ๔ ด้านประดับประดาด้วยลวดลายอันมหัศจรรย์ รูปไข่มุกที่ร้อยเป็นสายประดับไว้ที่หนึ่ง"

อัมเมกขสถูป

เป็นปูชนียสถานสร้างด้วยศิลา
แลงอย่างแข็งแรงและสง่างาม
ทั้งยังมีลวดลายสลักหินที่วิจิตร
งดงามอยู่ตอนล่าง พระเจ้า
อโศกได้ทรงสร้างไว้

๓) อัมเมกขสถูป

สถานที่แสดงธรรมที่น่าพาให้ถึงความหลุด
พ้น มียอดทรงกรวยสูงประมาณ ๘๐ ฟุต วัด
โดยรอบประมาณ ๑๒๐ ฟุต สร้างขึ้นในสมัย
พระเจ้าอโศกมหาราช เป็นสถานที่ที่
พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาโปรด
พระปัญจวัคคีย์

สมณะจีนบันทึกไว้ว่า รอบสถูปทั้ง ๘
ช่อง มีพระพุทธรูปทองคำประดิษฐานอยู่ครบ

กุสินคร หรือ กุสินารา

สถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าดับ
ขันธ ปรินิพพาน พระองค์เสด็จ
ประทับบรรทมสี่ทศโยสน์เข้าสู่
ปรินิพพานใต้ต้นรังคูในศาลาวโน
ทยานปัจจุบันสถานที่นี้ตั้งอยู่ที่
ตำบลกาเซีย จังหวัดโคร์กขปุระ

๔) กุสินารา พระเจ้าอโศกมหาราช

เสด็จมายังสถานที่ปรินิพพาน ได้บริจาคพระ
ราชทรัพย์หนึ่งแสนรูป โปรดให้ก่อสร้างพระ
สถูปขนาดใหญ่ขึ้น ณ ที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับ
ขันธปรินิพพาน โดยสร้างคร่อมแทน
ปรินิพพาน พร้อมด้วยต้นสาละ สถูปมี
ลักษณะทรงบาตรคว่ำสูงราว ๗๐ ฟุต บน
ยอดมีฉัตร ๓ ชั้น

http://www.oocities.org/sakyaputto/fq_buddha.htm

๕) หลักฐานในศาสนาคู่แข่ง

ในประวัติศาสตร์การเผยแผ่พุทธศาสนาได้บันทึกศาสนาคู่แข่งเอาไว้
ด้วย คือ ศาสนาเชน ดุจเดียวกัน ในประวัติศาสตร์ของศาสนาเชน ก็ได้

บันทึกประวัติของพระพุทธเจ้า และเหตุการณ์การได้วา
ทะกั้นกับพระพุทธเจ้าเอาไว้ ย่อมยืนยันได้ว่า แม้แต่ใน
ศาสนาคู่แข่งก็ยังบอกว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่จริง

๓.๒ ลักษณะกายภาพของพระพุทธเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงลักษณะพิเศษของมหาบุรุษผู้ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าไว้ ๓๒ ประการ พร้อมกับเหตุแห่งการกระทำในอดีต และผลที่ได้รับในชาติปัจจุบัน ซึ่งล้วนเป็นการสั่งสมบารมีมาแต่อดีตชาติ ดังนี้

ลักษณะที่ ๑ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน แม้ในขณะที่ยกขึ้นและเหยียบพระบาทลงแตะพื้น เพราะเหตุว่าในอดีต ทรงสมათานในกุศลกรรมบถ ๑๐ มีการบำเพ็ญทาน อุโบสถศีล ประพฤติตนอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และเคารพในกุศลธรรมที่สูงขึ้นไป

ลักษณะที่ ๒ มีจักรบนพื้นฝ่าพระบาท คือ พื้นฝ่าพระบาททั้งสองมีจักร ซึ่งมีก้าข้างละ ๑,๐๐๐ ซึ่ง เพราะเหตุว่า ในอดีต ทรงได้นำความสุขมาให้แก่หมู่ชนเป็นอันมาก โดยการบรรเทาความหวาดกลัวด้วยการจัดการรักษาคุ้มครองป้องกันอย่างเป็นธรรม พร้อมกับให้ทาน

ลักษณะที่ ๓,๔,๑๕ คือ มีสันพระบาทยื่นยาวออกไป (ลักษณะที่ ๓), มีพระองค์ลึยาว (ลักษณะที่ ๔), มีพระวรกายตั้งตรงดุจกายพรหม (ลักษณะที่ ๑๕) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์^๖

ลักษณะที่ ๑๖ มีพระมังสะไนที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงให้ของที่ควรบริโภค น้ำมีรสอร่อยแก่สรรพสัตว์

ลักษณะที่ ๕, ๖ มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม (ลักษณะที่ ๕) มีเส้นที่ข้อพระองคฺลิจดกันเป็นรูปตาข่าย (ลักษณะที่ ๖) เพราะเหตุว่า ในอดีต ได้สงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ การให้ วาจาไพเราะ ประพฤติประโยชน์ วางตนสม่าเสมอ

ลักษณะที่ ๗, ๑๔ มีข้อพระบาทสูง (ลักษณะที่ ๗), มีพระโลมชาติปลายงอนขึ้น (ลักษณะที่ ๑๔) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้บูชาธรรมเป็นปกติ เป็นผู้กล่าววาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์

^๖ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๒ - ๒๐๗/๑๖๔ - ๑๖๙.

ลักษณะที่ ๘ มีพระขงษ์ (แข้ง) เรียวดุกแข็งเนื้อทราย เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้ตั้งใจสอนวิชาชีพ ๒ อย่าง คือ วิชาชีพที่เป็นศิลปสามัญ มีช่างสาน ช่างทูก เป็นต้น และวิชาชีพขั้นสูง เช่น ช่างลวดลาย เป็นต้น

ลักษณะที่ ๑๒ มีพระฉวีวรรณ ละเอียดจนละอออรุสีไม่อาจติดพระวรกายได้ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเข้าหาสมณะหรือพราหมณ์เพื่อซักถามข้อธรรมต่างๆ อะไรเป็นกุศล อะไรไม่เป็นกุศล

ลักษณะที่ ๑๑ มีพระฉวีวรรณสีทองคล้ายทองคำ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงสามารถทำลายความโกรธได้โดยเร็ว ไม่พยาบาท ไม่คิดประทุษร้าย และเป็นผู้ให้ผ้าปูลาด ผ้านุ่ง ผ้าห่มอย่างดี

ลักษณะที่ ๑๐ มีพระคุษห (อวัยวะเพศ) ฐานเร้นอยู่ในฝัก เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้นำญาติมิตรที่พลัดพรากกันไปนาน ให้ได้มาพบกัน

ลักษณะที่ ๙, ๑๙ เมื่อทรงประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลู่บคำถึงพระขานุได้ (ลักษณะที่ ๙), มีพระวรกายเป็นปริมณฑล สูงเท่ากับ ๑ วาของพระองค์ (ลักษณะที่ ๑๙) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้ฉลาดในการพิจารณาบุคคลที่ควรสงเคราะห์ ทรงให้การสงเคราะห์บุคคลเหล่านั้นตามความเหมาะสมกับฐานะที่แตกต่างกัน^๗

ลักษณะที่ ๑๗, ๑๘, ๒๐ มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ (ลักษณะที่ ๑๗), มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน (ลักษณะที่ ๑๘), มีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอด (ลักษณะที่ ๒๐) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงปรารถนาให้ชนจำนวนมากปราศจากกิเลส และสามารถเจริญวิปัสสนาภาวนาจนในที่สุด

ลักษณะที่ ๒๑ มีเส้นประสาทรับรสที่ลำพระคอรับรสพระกระยาหารส่งไปทั่วร่างกาย เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ว่าจะด้วยมือ ก้อนหิน ไม้ หรืออาวุธ

ลักษณะที่ ๒๙, ๓๐ มีดวงพระเนตรดำสนิท (ลักษณะที่ ๒๙), มีดวง

^๗ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๒-๒๒๓/๑๘๑-๑๘๒.

พระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพียงตลอด (ลักษณะที่ ๓๐) เพราะเหตุว่า ในอดีต พระองค์ไม่ถลึงตา ดูไม่ค้อน ไม่เมิน เป็นผู้มองตรง มองเต็มตา และทอดสายตาดูคนหมู่มาก ด้วยความเมตตา

ลักษณะที่ ๓๒ มีพระเศียรดุษฎีประดับด้วยกรอบพระพักตร์ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้นำคนหมู่มากในการทำกุศล ได้แก่ การประพาศิ กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ให้ทาน สมาทานศีล

ลักษณะที่ ๑๓, ๓๑ มีโลมชาติแต่ละขุมเพียงเส้นเดียว (ลักษณะที่ ๑๓), มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนนุ่น (ลักษณะที่ ๓๑) เพราะเหตุว่า ในอดีต พระองค์ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ มีถ้อยคำที่เป็นหลักเป็นความจริงเชื่อถือได้ ไม่หลอกลวง

ลักษณะที่ ๒๓, ๒๕ มีพระหนต์ ๔๐ ซี่ (ลักษณะที่ ๒๓), มีพระหนต์ไม่ห่างกัน (ลักษณะที่ ๒๕) เพราะเหตุว่า ในอดีต พระองค์ละเว้นขาดจากคำส่อเสียด พูดแต่คำที่ก่อให้เกิดความสมานสามัคคี

ลักษณะที่ ๒๗, ๒๘ มีพระชีวหาใหญ่ยาว (ลักษณะที่ ๒๗), มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกกการเวก (ลักษณะที่ ๒๘) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ^๘

ลักษณะที่ ๒๒ มีพระหนุดุจคางราชสีห์ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงละเว้นขาดจากคำพูดเพื่อเจ้า พูดแต่คำจริง อิงอรรถ อิงธรรม

ลักษณะที่ ๒๔, ๒๖ มีพระหนต์เรียบเสมอกัน (ลักษณะที่ ๒๔), มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม (ลักษณะที่ ๒๖) เพราะเหตุว่า ในอดีตพระองค์เป็นผู้ดำรงอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ ไม่ประกอบมิจฉาอาชีวะ เช่น การโกงตาชั่ง การโกงด้วยของปลอม การฆ่า การปล้นและการชู้กรรโชก^๙

ลักษณะมหาปุริสลักษณะทั้ง ๓๒ ประการนี้ ล้วนแต่มีเหตุมาจากการที่พระองค์ได้เคยบำเพ็ญบารมี มาเป็นเวลายาวนาน จึงส่งผลให้เกิดประโยชน์

^๘ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๔-๒๓๗/๑๘๓-๑๘๔.

^๙ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๘ - ๒๔๑/๑๘๔ - ๑๘๘.

เอื้ออำนวยต่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และต่อการเผยแผ่พระ
สัทธรรมของพระองค์อย่างยิ่ง

๓.๓ คุณลักษณะของพระพุทธเจ้า

พระพุทธคุณซึ่งเป็นกิตติศัพท์อันเลื่องลือ ที่พุทธบริษัทผู้เลื่อมใส
ศรัทธา สาธยายสรรเสริญพระพุทธเจ้า มาตลอด ๒๖๐๐ ปี ว่า

“อติปิ โส ภควา อรหิ สมนาสมพุทโธ วิชาจรณสมปนโน สุคโต
โลกวิทู อนุตตโร บุริสทมมสารถิ สตถา เทวมนุสสานิ พุทโธ ภควา。”^{๑๐}

แต่ละบทมีความหมาย ดังนี้

๑) อรหิ หมายถึง ห่างไกลจากกิเลส เพราะกำจัดเข้าศึก คือ กิเลส
เพราะหักขี้ก่าแห่งสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด เพราะเป็นผู้ควรรับ
ไทยธรรม และเพราะไม่ทำบาปในที่ลับอีกแล้ว

๒) สมนาสมพุทโธ^{๑๑} หมายถึง ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพราะ
รู้ธรรมทั้งปวงโดยชอบ และด้วยพระองค์เอง

๓) วิชาจรณสมปนโน หมายถึง ทรงเพียบพร้อมด้วยวิชา^{๑๒} และ

^{๑๐} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑/๑. อัง.ฉก. (บาลี) ๒๒/๑๐/๒๗๕.

^{๑๑} สัมมาสัมพุทธเจ้า แปลว่า รู้แจ้งแจ้งธรรมทั้งปวง ทุกแง่ทุกมุม ด้วยปัญญา
แจ้งเฉพาะพระองค์เอง อย่างไม่ผิดเพี้ยน ดูใน ขุ.อ.อ. (บาลี) หน้า ๑๒๘.

^{๑๒} วิชา ได้แก่ วิชา ๓ และวิชา ๘ ดังนี้ วิชา ๓ คือ ๑) ปุพเพนิวาสานุส
สติญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้ ๒) จุตูปปาตญาณ ความหยั่งรู้จุติ(ตาย) และ
อุบัติ(เกิด)ของสัตว์ ๓) อาสวักขยญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ

วิชา ๘ คือ ๑) วิปัสสนาญาณ ญาณที่เป็นตัววิปัสสนา ๒) มโนมยิทธิ มีฤทธิ์
ทางใจ ๓) อิทธิวิธ แสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ ๔) ทิพโสต หูทิพย์ ๕) เจโตปริยญาณ ปรีชา
กำหนดรู้จิตผู้อื่นได้ ๖) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้

๗) ทิพจักขุ ตาทิพย์ หรือเรียกว่าจตุปปาตญาณ (๘) อาสวักขยญาณ ความหยั่งรู้ที่
ทำให้สิ้นอาสวะ ดูใน วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘.

จรรยา^{๑๓}

๔) สุคติ หมายถึง เสด็จไปดี เพราะมีการเสด็จไปงาม เพราะเสด็จไปสู่ฐานะที่ดี เพราะเสด็จไปโดยชอบ และเพราะตรัสไว้โดยชอบ

๕) โลกวิทู หมายถึง รู้แจ้งโลก เพราะทรงรู้แจ้งโลก เหตุเกิดโลก ความดับโลก วิธีปฏิบัติให้บรรลุถึงความดับโลก (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) และทรงรู้แจ้งโลกทั้ง ๓ คือ สังขารโลก สัตว์โลก โอภาสโลก

๖) อนุตตโร บุริสทมมสารถิ หมายถึง เป็นสารถิฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เพราะทรงฝึกฝนคนที่ควรฝึก ทั้งเทวดา มนุษย์ อมนุษย์ สัตว์ดิรัจฉานด้วยอุบายต่างๆ จนมีผู้บรรลุธรรมได้

๗) สตถา เทวมนุสสานิ หมายถึง เป็นบรมครูของเหล่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะทรงสั่งสอนเทวดาและมนุษย์ ด้วยประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน ตามสมควรแก่ประโยชน์ที่เทวดาและมนุษย์จะพึงได้รับ และเพราะทรงช่วยพาหมู่สัตว์ให้พ้นความกัณดาร คือ ความเกิด ดุจหัวน้ำก้องเกวียน พาบริวารข้ามทางกัณดาร หรือทะเลทราย ฉะนั้น

๘) พุทฺโธ หมายถึง เป็นพระพุทธเจ้า เพราะทรงรู้แจ้งธรรมชาติทั้งปวงด้วยพระองค์เอง และทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ตามได้ด้วย

๙) ภควา หมายถึง ๑) ทรงมีโชค ๒) ทรงทำลายข้าศึกคือกิเลส ๓) ทรงประกอบด้วยภคธรรม ๖ ประการ (ความเป็นใหญ่เหนือจิตของตน, โลกุตตรธรรม, ยศ, สิริ, ความสำเร็จประโยชน์ตามต้องการและความเพียร) ๔) ทรงจำแนกแจกแจงธรรม ๕) ทรงเสพอริยธรรม ๖) ทรงคายตัณหาในภพ

^{๑๓} **จรรยา ๑๕** หมายถึง ข้อปฏิบัติอันเป็นทางบรรลุวิชา ๑๕ ข้อ คือ ๑) สีสสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล ๒) อินทริยสังวร การสำรวมอินทริย์ ๓) โภชนมัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค ๔) ซาคริยานุโยค การหมั่นประกอบความเพียรเป็นเครื่องตั้ง ๕) มีศรัทธา ๖) มีหิริ ๗) มีโอตตปปะ ๘) เป็นพหูสูต ๙) วิริยารัมภะ ปรารภความเพียร ๑๐) มีสติมั่นคง ๑๑) มีปัญญา ๑๒) ปรหมณา ๑๓) ทุติยฌาน ๑๔) ตติยฌาน ๑๕) จตุตถฌาน, ดูใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑/๑-๒.

ทั้งสาม ๗) ทรงเป็นที่เคารพของชาวโลก ๘) ทรงอบรมพระองค์ดีแล้ว ๙) ทรงมีส่วนแห่งปัจจัย ๔^{๑๔}

พระพุทธคุณทั้ง ๙ ประการย่อได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) อตตहितสมบัติ ประโยชน์ส่วนตน คือ ทรงบำเพ็ญประโยชน์ส่วนพระองค์เองเสร็จสิ้นสมบูรณ์ คุณข้อนี้มุ่งเอาพระปัญญาเครื่องให้สำเร็จความเป็นพระพุทธเจ้า ได้แก่ข้อ ๑, ๒, ๓ และ ๕

๒) พรหิตปฏิบัติ ประโยชน์เพื่อผู้อื่น ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น คุณข้อนี้มุ่งเอาพระกรุณาเป็นเครื่องให้สำเร็จพุทธกิจ คือหน้าที่ของพระพุทธเจ้า และความเป็นโลกนาถ (เป็นที่พึ่งของชาวโลก) ได้แก่ข้อ ๖, ๗ ส่วนข้อ ๔, ๘ และ ๙ เป็นทั้งพรหิตปฏิบัติ และอตตहितสมบัติ^{๑๕}

๓.๔ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ หมายถึง ผู้ปรารถนาให้ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มี ๒ ประเภท คือ พระนิยตโพธิสัตว์ คือ พระโพธิสัตว์ผู้ได้รับพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งแล้ว และพระอนิยตโพธิสัตว์ คือพระโพธิสัตว์ผู้ยังมิได้รับการพยากรณ์

พระนิยตโพธิสัตว์ หลังจากได้รับพุทธพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งแล้ว จะไม่ประกอบด้วยฐานะที่ไม่สมควร ๑๘ ประการ คือ

๑. ไม่เป็นคนบอดแต่กำเนิด
๒. ไม่เป็นคนหนวกแต่กำเนิด
๓. ไม่เป็นคนบ้า

^{๑๔} ม.มู. (ไทย) ๑๗/๙๕/๔๓๔-๔๓๕, อภ.ฉกภ. (ไทย) ๓๖/๒๘๑/๕๒๙. พุ.สุตต.อ. (ไทย) ๑/๖/-/๕๓๐.

^{๑๕} วิสุทธิมหาฎีกา (ไทย) ๑/๒๔๖/๓๓๘. และ ๑/๒๕๘/๓๘๑

๔. ไม่เป็นคนใบ้
๕. ไม่เป็นคนแคะ
๖. ไม่เกิดในชนชาติมีลักษณะ
๗. ไม่เกิดในท้องของนางทาสี
๘. ไม่เป็นคนนิยมจนาทิฎฐิ (คนที่มีความเห็นผิดที่แน่นอน)
๙. ไม่เป็นคนกลับเพศ
๑๐. ไม่ทำอนันตริยกรรม ๕ อย่าง
๑๑. ไม่เป็นคนโรคเรื้อน
๑๒. อัดภาพสุดท้ายไม่เวียนมาในกำเนิดดิรัจฉาน
๑๓. ไม่มีอัดภาพใหญ่กว่าข้าง
๑๔. ไม่เกิดในขุปปิปลาสิกเปรตและนิชฌามัตถกเปรต
๑๕. ไม่เกิดในจำพวกกาลกัญชिकासูรทั้งหลาย
๑๖. ไม่เกิดในอเวจันรก
๑๗. ไม่เกิดในโลกันตริกนรก
๑๘. ไม่เป็นมารในสวรรค์ชั้นกามาวจร ไม่เกิดในอสัญญภาพ ในรูปาวจรภูมิ ไม่เกิดในภพสุทธาวาส ไม่เกิดในอนัตตมภพ ไม่ก้าวไปสู่จักรวาลอื่น^{๑๖}

บารมี หมายถึง คุณธรรมความดีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายให้สูงสุด มีวิเคราะห์ว่า กิเลสอัน สดตามิ มีนาตี หีสตีติ บารมี.^{๑๗} ปฏิปทาโดยย่อมากำจัด คือย่อฆ่าซึ่งข้าศึกคือกิเลสของสัตว์ทั้งหลาย เหตุนั้น ปฏิปทานั้น ชื่อว่า บารมี

บารมีเป็นคุณธรรมที่พระโพธิสัตว์ประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวด ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ทุกๆ พระองค์ได้บำเพ็ญมาจนบริบูรณ์แล้ว เพื่อนำไปสู่การตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ

^{๑๖} ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/-/๑๐๙.

^{๑๗} ที.สี.ฎีกา (บาลี) ๑/๘๒.

เพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูงสุด มี ๑๐ ประการ ดังนี้

๑) **ทานบารมี** การให้ การเสียสละอย่างยิ่งยวด คือ เจตนาที่จะบริจาคตนเองและอุปกรณ์ต่างๆ โดยมีความกรุณาและปัญญากำกับ

๒) **ศีลบารมี** การรักษากาย วาจา ให้อยู่ในหลักความประพฤติที่เป็นแบบแผนอย่างยิ่งยวด คือ ความประพฤติทางกาย วาจา ด้วยการงดเว้นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ และมีความตั้งใจกระทำสิ่งที่ควรกระทำ เป็นต้น

๓) **เนกขัมมบารมี** การออกบวช ปลีกตัวปลีกใจออกจากกามอย่างยิ่งยวด คือ การมีจิตคิดออกจากกามและภพ อันมีการเห็นโทษของกามและภพทั้งหลาย เป็นเบื้องต้น

๔) **ปัญญาบารมี** รอบรู้เหตุผล เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และรู้จักแก้ไขจัดการ อย่างยิ่งยวด คือ รู้เหตุแห่งความเสื่อมเรียกว่า อุปายโกศล รู้เหตุแห่งความเจริญเรียกว่า อายโกศล รู้อุบายวิธีในการที่จะหลีกเลี่ยงหนทางเสื่อม มาดำเนินทางเจริญ เรียกว่า อุปายโกศล คือ ความรู้ลักษณะทั่วไปและลักษณะเฉพาะ (รายละเอียด) ของธรรมทั้งหลาย

๕) **วิริยบารมี** ความเพียร แก่กล้า ไม่เกรงกลัวอุปสรรค พยายามบากบั่นอุตสาหะเรื่อยไป ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่ อย่างยิ่งยวด คือ การชวนชวนที่จะกระทำประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วยกายและใจ อยู่เสมอๆ

๖) **ขันติบารมี** ความอดทน ความทนทานของจิตใจ สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจเหตุผลอย่างยิ่งยวด คือ ความตั้งใจที่จะอดทนต่อความผิดอันสัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว ไม่โกรธ

๗) **สัจจบารมี** พูดจริง ทำจริง และจริงใจ ได้แก่ มีความจริงใจ ต้องการที่จะกระทำสิ่งใดแล้วทำสิ่งนั้นให้ได้จริง ๆ อย่างยิ่งยวด คือ การไม่กล่าวตลาดเคลื่อนจากความจริง

๘) **อธิษฐานบารมี** การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว มีปณิธานแน่วแน่ในอันที่จะกระทำความดี ละความชั่ว อย่างยิ่งยวด คือ การตั้งมั่นสมาทานอย่างไม่หวั่นไหว คือ ความตั้งมั่นที่เป็นไปในการเจริญกุศลธรรมต่างๆ ให้อย่างขึ้นไป

๙) เมตตาบารมี ความปรารถนาดี มีเมตตริจิต คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุขความเจริญ อย่างยิ่งยวด คือ มีจิตใจไม่ประทุษร้าย มีความปรารถนาที่จะนำประโยชน์สุขมาให้แก่เพื่อนร่วมโลก อันมีความกรุณาและอุบายโกศล กำกับ

๑๐) อุเบกขาบารมี ความวางใจเป็นกลาง เทียงธรรม และดำรงอยู่ในธรรม ไม่เอนเอียง หรือหวั่นไหวไป ด้วยอำนาจความยินดี ยินร้าย ชอบ ชัง หรือแรงงายวนยั่วใดๆ อันขัดต่อนุบนยะ (ความคล้อยตาม) และปฏิกษะ (ความขัดเคือง) โดยมีความกรุณาและอุบายโกศลกำกับอย่างยิ่งยวด^{๑๘}

บารมีทั้ง ๑๐ นี้ จะบำเพ็ญให้บริบูรณ์ ต้องครบทั้ง ๓ ระดับ คือ

๑) บารมี (ระดับสามัญ) เช่น ทานบารมี ให้ทรัพย์เงินทอง วัตถุสิ่งของ สมบัตินอกร่างที่ตนจะสามารถให้ได้

๒) อุปบารมี (ระดับกลาง) เช่น ทานอุปบารมี ให้ทานที่ยิ่งไปกว่านั้น ได้แก่ การสละอวัยวะเป็นทาน เช่น สละดวงตาให้เป็นทาน เป็นต้น

๓) ปรมัตถบารมี (ระดับสูงสุด) เช่น ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ การสละชีวิตเพื่อพิทักษ์ธรรม หรือเพื่อประโยชน์สุขของชนส่วนรวม

รวมเป็นบารมี ๓๐ ทศ คือ เป็นบารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ ปรมัตถบารมี ๑๐”^{๑๙}

พระพุทธเจ้าทั้งหลายแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ตามลักษณะการบำเพ็ญบารมี ดังนี้

๑) พระพุทธเจ้าประเภท “ปัญญาธิกะ” ทรงมากด้วยปัญญาในการบำเพ็ญพุทธการกธรรม^{๒๐} อาศัยเหตุที่ทรงมีปัญญามาก มีปัญญาอินทรีย์แก้วกล้า มีพระปัญญาในการพิจารณาบำเพ็ญพุทธการกธรรมมาก จึงใช้

^{๑๘} ขุ.พุ.(ไทย) ๓๓/๑/๔๑๔.ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๓๓.อภิ.ส.อ.(ไทย) ๑/๑/-/๕๓๒.

^{๑๙} ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๔๒., ขุ.จரிய. ๗๔/๓๖/๕๕๕-๕๕๘.

^{๒๐} ธรรมที่กระทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ดูใน ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๖๙๐.

ระยะเวลาในการบำเพ็ญบารมี อบรมบ่มนิสัย เพื่อพระโพธิญาณน้อยกว่า พระพุทธเจ้าประเภทอื่นๆ โดยทรงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนับแต่ที่ได้ตั้ง ความปรารถนาด้วยใจเป็นเวลา ๗ อสงไขย ตั้งความปรารถนาด้วยวาจาเป็น เวลา ๙ อสงไขย และตั้งแต่ได้รับพุทธพยากรณ์ จนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัม พุทธเจ้าเป็นเวลา ๔ อสงไขยกับอีกแสนกัป รวมเวลาในการบำเพ็ญบารมี ๒๐ อสงไขยกับอีกแสนกัป

๒) พระพุทธเจ้าประเภท “**สัทธาธิกะ**” ทรงมากไปด้วยศรัทธา ใน การบำเพ็ญพุทธการกธรรม อาศัยเหตุที่ทรงมีศรัทธามาก มีศรัทธาอินทรีย์ แก่กล้า แต่มีพระปัญญาในการพิจารณาบำเพ็ญพุทธการกธรรมปานกลาง จึงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนานกว่าพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ ๑ เท่าตัว ทรงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนับแต่ที่ได้ตั้งความปรารถนาด้วยใจ เป็นเวลา ๑๔ อสงไขย ตั้งความปรารถนาด้วยวาจาเป็นเวลา ๑๘ อสงไขย และ ตั้งแต่ได้รับพุทธพยากรณ์จนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเวลา ๘ อสงไขยกับอีกแสนกัป รวมเวลาในการบำเพ็ญบารมี ๔๐ อสงไขยกับแสนกัป

๓) พระพุทธเจ้าประเภท “**วิริยาธิกะ**” ทรงมากไปด้วยวิริยะ ในการ บำเพ็ญพุทธการกธรรม อาศัยเหตุที่ทรงมีวิริยะมากเป็นพิเศษ มีวิริยอินทรีย์ แก่กล้า แต่พระปัญญาในการพิจารณาบำเพ็ญพุทธการกธรรมมีน้อย จึงทรง ต้องใช้เวลาในการสร้างบารมีมากกว่าพระพุทธเจ้าประเภทสัทธาธิกะถึง ๑ เท่าตัว โดยทรงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนับแต่ที่ได้ตั้งความปรารถนาด้วยใจ เป็นเวลา ๒๘ อสงไขย ตั้งความปรารถนาด้วยวาจาเป็นเวลา ๓๖ อสงไขย และ ตั้งแต่ได้รับพุทธพยากรณ์จนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเวลา ๑๖ อสงไขยกับอีกแสนกัป รวมเวลาในการบำเพ็ญบารมีถึง ๘๐ อสงไขยกับอีก แสนกัป นับเป็นระยะเวลาานานมาก ดังนี้^{๒๑}

^{๒๑} อก.เอกก. อ. (บาลี) ๑/๑๗๔/๑๐๔, ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๑๘๘, ชุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/-/๒๖๖.

บทที่ ๓ พระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้า	ช่วงเวลาสร้างพระบารมี			รวมเวลา
	ดำริ	ออกปาก	รับคำพยากรณ์	
พระปัญญาธิก พุทธเจ้า	๗ อสงไขย	๙ อสงไขย	๔ อสงไขยกับอีก เศษ แสนกัป	๒๐ อสงไขยกับอีก เศษ ๑ แสนกัป
พระสัทธาธิก พุทธเจ้า	๑๔ อสงไขย	๑๘ อสงไขย	๘ อสงไขยกับอีก เศษ แสนกัป	๔๐ อสงไขยกับอีก เศษ ๑ แสนกัป
พระวิริยาธิก พุทธเจ้า	๒๘ อสงไขย	๓๖ อสงไขย	๑๖ อสงไขยกับ อีกเศษ แสนกัป	๘๐ อสงไขยกับอีก เศษ ๑ แสนกัป

๓.๕ คุณธรรมและคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้

พระโพธิสัตว์ ในชาติที่จะตรัสรู้ จะต้องประกอบด้วยคุณธรรมและคุณสมบัติ ดังนี้

๑) ธรรมสโมธาน คือ การรวมกันขององค์ธรรม ๘ ประการ อันเป็นคุณสมบัติที่จะเป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุดคือ

๑. มนุสสตัดต์ เป็นมนุษย์เท่านั้น

๒. ลิงคสมปตติ ถึงพร้อมด้วยเพศ คือ ต้องเป็นบุรุษเท่านั้น ผู้หญิงไม่เอื้ออำนวยต่อการเป็นพระนิยตโพธิสัตว์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระปัจเจกพุทธเจ้า ดังที่ตรัสไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่สตรีจะพึงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาสที่จะมีได้”^{๒๒}

๓. เหตุ ประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นส่วนเหตุ อันอาจเป็นพระอรหันต์ในชาตินั้นได้ แต่ไม่ยินดีเพียงแค่นั้น

๔. สตถารทสสนิ ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีตมาแล้วว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ต่อไป

๕. ปพพชชา ได้ออกบวชเป็นบรรพชิต

๖. คุณสมปตติ ประกอบด้วยคุณสมบัติ อันได้แก่ อภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘ อันเป็นสมาธิอย่างสูง

๗. อธิกาโร มีการกระทำอันยิ่งถึงขั้นสละชีวิตของตนเอง เพื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง

๘. ฉนทตา มีความปรารถนาแรงกล้าที่จะเป็นพระพุทธเจ้า แม้ต้องเผชิญต่ออุปสรรคนานัปการ ก็ไม่ท้อถอย^{๒๓}

^{๒๒} อัง.เอก. (ไทย) ๒๐/๒๗๙/๓๕.

^{๒๓} ขุ.จரிய.อ. (ไทย) ๙/๓/-/๕๘๐-๕๘๓, ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๑๙๐.

๒) บารมี บำเพ็ญคุณงามความดีครบทั้ง ๑๐ อย่าง คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ (การออกบวช) ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และ อุเบกขา รวมเรียกว่า **พุทธการกรรม** คือธรรมที่กระทำให้เป็นพุทธะ^{๒๔}

๓) **อธิษฐานพุทธภูมิ** มีพื้นฐานจิตใจ มุ่งตรงต่อการตรัสรู้สัมมา สัมโพธิญาณ มีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

๑. อุตสาหะ คือ ความเพียร
๒. อุหมัคคะ คือ ปัญญา
๓. อวิภวัฏฐานะ คือ อธิษฐาน (ความมั่นคงเด็ดเดี่ยว แน่วแน่)
๔. หิตจริยา คือ การเจริญเมตตา^{๒๕}

๔) **อภัยศีล** มีนิสัยใจคอมุ่งสู่การออกจากกาม มีองค์ประกอบ ๖ ประการ ได้แก่

๑. อภัยศีลเพื่อเนกขัมมะ (เห็นโทษในกาม)
๒. อภัยศีลเพื่อปวิเวก (เห็นโทษในการคลุกคลี)
๓. อภัยศีลเพื่อความไม่โลภ (เห็นโทษของความโลภ)
๔. อภัยศีลเพื่อความไม่โกรธ (เห็นโทษของโทสะ)
๕. อภัยศีลเพื่อความไม่หลง (เห็นโทษของโมหะ) และ
๖. อภัยศีลเพื่อความสลัดออก (เห็นโทษในภพทั้งปวง)^{๒๖}

^{๒๔} ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๘/๒/-/๖๙๐.

^{๒๕} ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/-/๑๑๐.

^{๒๖} ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/-/๑๑๐.

๓.๖ พระพุทธเจ้าผู้เป็นพระธรรมราชา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นพระธรรมราชาผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นที่น่าสงสัยว่า พระองค์ทรงปกครองดินแดนประเทศใดหรือ จึงได้นามเรียกขานว่าเป็นมหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ได้ จะเคยทำศึกสงครามชนะกองทัพใดมาบ้าง ก็หาไม่! ประวัติศาสตร์โลกไม่เคยบันทึกเอาไว้เลยว่าพระองค์ทรงชนะกองทัพใดได้ .. แล้วพระองค์จะทรงเป็นมหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ได้อย่างไร ในเมื่อไม่เคยจับดาบจับอาวุธ ฆ่าฟันเอาชนะกองทัพใด ๆ เลย

ในเรื่องนี้ มีประเด็นให้พิจารณาอยู่ว่า ข้าศึกกองทัพใดในสากลจักรวาลที่สามารถย่ำยีชีวิตของเหล่าสรรพสัตว์ได้อย่างโหดร้าย แสนทรมาณ ชั่วกับชั่วกลับ อย่างหาหนทางตอบโต้เอาคืนใดๆ ไม่ได้เลย ได้เท่ากับกองทัพแห่งความแค้น ความเจ็บ ความตาย^{๒๗} (และการตกนรก) บ้าง ซึ่งมีสาเหตุมาจากตัณหาและอุปาทานในจิตใจของเราเอง ที่ก่อภพก่อชาติให้ต้องเกิดอีก^{๒๘} ไม่สิ้นสุด ถึงแม้จะได้ประสบสุขอยู่บ้างเป็นระยะๆ แต่กลับเป็นเหยื่อล่อให้หลงยึดข้องไว้กับทุกข์หนักเข้าไปอีก จนต้องทำใจยอมจำนนเสียว่า

^{๒๗} “ความแค้น ความเจ็บ ความตาย ย่อมย่ำยีสัตว์ในโลกนี้ สัตว์โลกนี้ไม่มีกำลังที่จะต่อสู้ ทั้งไม่มีความเร็วที่จะหนีไป” ดูใน ชุ.เถร (ไทย) ๒๖/๔๕๐/๔๑๖.

“แม้ผู้ใดพึงมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ผู้นั้นก็มีความตายอยู่เบื้องหน้า ความตายไม่ละเว้นใครๆ ย่อมย่ำยีสัตว์ทั้งหมดทีเดียว” ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๑๑/๓๗๒.

^{๒๘} “เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี’ ..ถ้าอุปาทาน คือ กามอุปาทาน(ยึดมั่นในกาม) ทิฏฐอุปาทาน(ยึดมั่นในทิฏฐิ) สีสัพพตูปาทาน(ยึดมั่นในศีลพรต) หรืออัตตวาหุอุปาทาน(ยึดมั่นในวาทะว่ามิอัสตตา) ไม่ได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ..เพราะอุปาทานดับไป ภพจะปรากฏได้หรือ”

‘เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี’ ..ถ้าตัณหา คือ รูปตัณหา(อยากได้รูป) สัทตตัณหา (อยากได้เสียง) คันธตตัณหา (อยากได้กลิ่น) รสตัณหา (อยากได้รส) โผฏฐัพพตัณหา (อยากได้โผฏฐัพพะ) และอัมมตัณหา (อยากได้ธรรมารมณ์) ไม่ได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ แล้วไซ้ เมื่อตัณหาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะตัณหาดับไป อุปาทานจะปรากฏได้หรือ” ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๙/๕๙.

“ชีวิตก็ต้องเป็นอย่างนี้แหละ เกิดมาแล้วก็ต้องแก่ เจ็บ ตายอย่างนี้แหละ จะมัวไปหาหนทางชนะศึกนี้อยู่ทำไม ในเมื่อยังไม่เคยมีใครในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ เอาชนะต่อความแก่ ความเจ็บ ความตายได้เลยสักคน แทนที่จะนั่งกลุ่มหาหนทางเอาชนะศึกนี้ มาแสวงหาความสุขภายใต้การบงการของผู้ชนะที่แน่นอนอยู่แล้ว ไม่ดีกว่าหรือ? ทำชีวิตให้รวยขึ้น ให้สวยให้หล่อขึ้น ให้มีกินมีใช้สะดวกสบายยิ่งขึ้น ไม่ดีกว่าหรือ? จะมัวไปพรั่นพริ้งต่อผู้ชนะที่ทรงอำนาจเช่นนี้ ให้เสียสุขในปัจจุบันขณะไปทำไม? เอาแรงกายแรงใจมาทำมาหากิน ทำชีวิตในวันพรุ่งนี้ให้มีความสุขสะดวกสบายกว่าทุกวันๆ ที่ผ่านมา ไม่ดีกว่าหรือ?”

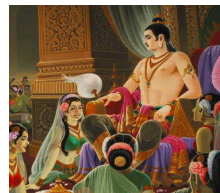
สัตว์ทั้งหลายคิดกันเช่นนี้ จึงพัฒนาตนเองอย่างสูงสุดได้เพียงแค่ว่าความเป็นมนุษย์หรือเทพ ยังไม่ถึงขั้นความเป็น “อริยะ” หรือ “มหาบุรุษ” และในประเด็นนี้เอง เป็นคำตอบของคำถามที่ว่า “เจ้าชายสิทธัตถะทรงทิ้งบุตร ทิ้งภรรยา ออกจากพระราชวังไปหาความสุขแต่เพียงผู้เดียว เป็นการกระทำของบุรุษที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวหรือไม่?”

ขอตอบด้วยคำถามว่า : พระองค์ออกจากพระราชวัง จากปราสาทแสนสุข ๓ ฤดู แล้วไปพัก บรมสุขสบายอยู่ที่ไหน และกินอยู่อย่างไร?

ตอบด้วยคำถามว่า : บุรุษที่รู้แน่ว่า ลูกเมียจะต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายไปในที่สุด แล้วอยู่ตักดวงความสุขจากกันและกันภายในครอบครัว โดยไม่คิดหาหนทางแก้ไข คนเช่นนี้น่ายกย่องนักหรือ?

ตอบด้วยคำถามว่า : ในที่สุด พระเจ้าสุทโธทนะ พระนางพิมพา พระราหุลได้บรรลุพระอรหันต์ สรรพสัตว์ได้พ้นทุกข์ เพราะใคร?

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระนามเดิมก่อนตรัสรู้ว่า เจ้าชายสิทธัตถะ ประสูติในราชวงศ์ศากยะ เจ้าเมืองกบิลพัสดุ์ ทรงสมบุรณ์พรังพร้อมด้วยสิ่งอันเป็นที่รัก ความสุขสะดวกสบายอยู่ในปราสาท ๓ หลัง ๓ ฤดู

ขณะทรงพระเยาว์ได้รับการศึกษาสรรพวิชาครบทั้ง ๑๘ ศาสตร์^{๒๙} จนได้รับการยกย่องจากอาจารย์ว่ามีความรู้เสมอดน เมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา อภิเษกสมรสกับพระนางยโสธราหรือพิมพา ธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะ แห่งราชวงศ์โกลิยะ กรุงเทวทหะ

เมื่อพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา พระองค์ทรงมีพระราชโอรสองค์หนึ่งนามว่า “ราหุล” ซึ่งเป็นปวงคลั่งใจให้ยากยิ่งที่จะตัดสินใจออกแสวงหาโมกขธรรมได้ ตลอดระยะเวลาที่เจ้าชายสิทธัตถะเสวยสุขอยู่ในพระราชวังนั้น เหมือนจะเป็นการปิดกั้นมิให้พระองค์ได้เห็นความจริงแห่งชีวิต เพราะทุกอย่างที่แวดล้อมพระองค์ ล้วนถูกจัดไว้ให้น่าปรารถนาน่ายินดีทั้งสิ้น แต่หลังจากได้เห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะผู้มีแต่ผ้าพันกาย แต่นั่งยิ้มผ่องใสอยู่ได้ ก็ทรงตระหนักพรันพริ้งว่า อีกไม่นาน พระองค์เองก็ต้องเป็นเช่นนี้ จึงดำริที่จะแสวงหาหนทางเพื่อช่วยพระองค์เอง และผู้คนผู้เป็นที่รักให้หลุดพ้นจากทุกข์เหล่านั้น ซึ่งธรรมดาโลกนี้มีของเป็นคู่ปรับกัน มีร้อนก็มีเย็นแก่ มีมืดก็มีสว่างแก่ เมื่อมีความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็ต้องมีอีกพากหนึ่งที่ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตายแน่นอน การที่จะค้นพบทางอันนำไปสู่ความหลุดพ้นได้ จำต้องอาศัยเพศของสมณะคือการออกบวช^{๓๐} ดังที่

^{๒๙} ศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการคือ ๑. รู้จักภาษาสัตว์ มีเสียงนกร้องเป็นต้นว่า ร้ายดี ประการใดได้สิ้น ๒. รู้จักกำเนิดเถาและไม้เป็นต้นว่า ชื่อนั้นๆ ๓. คัมภีร์เลข ๔. คัมภีร์ช่าง ๕. คัมภีร์นิติศาสตร์ รู้ที่จะเป็นครูสั่งสอนท้าวพระยาทั้งปวง ๖. คัมภีร์พาณิชยศาสตร์ รู้ที่จะเลี้ยงฝูงชนให้เป็นสิริมงคล ๗. พลศาสตร์ รู้บังคับกษัตริย์ รู้ตำราดวงดาว ๘. คณิตศาสตร์ รู้เพลงขับร้องและดนตรี ๙. เวชศาสตร์ รู้คัมภีร์แพทย์ ๑๐. ญูศาสตร์ รู้ศิลปะการยิงธนู ๑๑. ประวัติศาสตร์ ๑๒. ดาราศาสตร์ รู้วิธีทำนายดวงชะตาของคน ๑๓. มายาศาสตร์ รู้ว่าเป็นแก้ว นิมิตใช้แก้ว เป็นต้น ๑๔. เหตุศาสตร์ ผลศาสตร์ รู้จักเหตุรู้จักผลจะบังเกิด ๑๕. ภูมิศาสตร์ รู้จักที่จะเลี้ยงโคกระบือ รู้การที่จะหว่านพืชลงในนาไรให้เกิดผล ๑๖. ยุทธศาสตร์ รู้คัมภีร์พิชัยสงคราม ๑๗. ลัทธิศาสตร์ รู้คัมภีร์โลกโวหาร ๑๘. นันทศาสตร์ รู้จักคัมภีร์ผูกบทกลอนกาพย์โคลง

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑-๔/๑-๗.

พระองค์ตรัสเล่าไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย! ความคิดอันนี้ได้เกิดขึ้นแก่เราว่า "ทำไมหนอ เราซึ่งมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความเศร้าหมองโดยรอบด้าน เป็นธรรมดาอยู่เองแล้ว จะต้องไปมัวแสวงหาสิ่งที่มี ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาอยู่อีก ไฉนหนอ เราผู้มีความเกิด ฯลฯ ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาอยู่เองแล้ว ครั้นได้รู้สึกถึงโทษอันต่ำทรามของการมีความเกิด ฯลฯ ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาแล้ว เราพึงถือบวช แสวงหา**นิพพาน**^{๓๑} อันไม่มีความเกิดอันเป็นธรรมที่เกษมจากเครื่องร้อยรัด ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าเกิด”^{๓๒}

หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกบรรพชาแล้ว พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่เป็นเวลาถึง ๖ ปี แต่ก็ยังไม่ได้ตรัสรู้ ในระหว่าง ๖ ปีนั้น ได้ทรงศึกษาในสำนักของดาบส ทรงทรมานพระองค์ด้วยวิธีการต่างๆ ตามคำสอนของบางลัทธิหรือตามความเชื่อของคนในยุคนั้น และที่สำคัญคือได้ทรงศึกษาในภาคปฏิบัติ ได้แก่ การบำเพ็ญสมณภาวนาในสำนักของอาจารย์ผู้มีชื่อเสียง ๒ ท่าน คือ ครั้งแรกทรงศึกษาในสำนักของอาหารดาบส กาลามโคตร จนได้บรรลुरुูปฌาน ๔ คือ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌานและจตุตถฌาน และอรุปฌาน ๓ คือ อากาสนันัญจายตนฌาน วิญญานัญจายตนฌาน และอาภิญญายตนฌาน ต่อจากนั้นทรงไปศึกษาในสำนักของอุทกดาบส รามบุตร ได้บรรลुरुูปฌานที่ ๔ คือ เนวสัณญานาสนัญจายตนฌาน^{๓๓}

^{๓๑} “นิพพานเป็นธรรมเกษม เป็นทางดำเนินถึงความไม่แก่ ไม่ตาย” ดูใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖/๒๕. “นิพพานเป็นสภาวะไม่แก่ ไม่ตาย” ขุ.อุทาน. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๘๗.

^{๓๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๖/๒๙๙.

^{๓๓} ดูรายละเอียด ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๒๗/๓๙๖.

แต่พระองค์ยังไม่ทรงพอพระทัย เพราะทรงเห็นว่า ผลของฉานหรือสมาบัติ นั้น เป็นเพียงธรรมเครื่องอาศัยอยู่เป็นสุขเท่านั้น ไม่ใช่ความพ้นทุกข์ จึงทรงอำลาอาจารย์ทั้งสอง เสด็จไปยังตำบลอรุเวลาเสนาณคมเพื่อแสวงหาธรรมที่ทำหน้าที่ประหาณาสวกิเลสอันเป็นเหตุให้ติดอยู่ในวัฏฏ์ทุกข์คือความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย โดยลำพังพระองค์เอง โดยในขั้นแรก ได้ทรงทรมานพระวรกายให้ลำบากถึง ๓ วาระ คือ

๑) ใช้ฟันบนกับฟันล่างขบกัน ใช้ลิ้นกดเพดานปาก จนเหงื่อไหลออกจากรักแร้

๒) กลั้นลมหายใจ และผ่อนลมหายใจทีละน้อย จนทำให้ลมออกทางช่องหูทั้งสองข้าง

๓) อดอาหาร โดยบริโภคอาหารเพียงวันละเล็กน้อย ในที่สุดไม่บริโภคเลยจนทำให้ร่างกายซูบผอม^{๓๔}

เมื่อทรงเห็นว่าการทรมานพระวรกายเช่นนี้ ยังไม่ใช่ทางที่จะกำจัดอาสวกิเลส หรือให้ตรัสรู้ได้^{๓๕} จึงกลับมาเสวยพระกระยาหารเพื่อบำรุงร่างกายให้มีเรี่ยวแรง แล้วทรงบำเพ็ญเพียรทางใจต่อไป^{๓๖} จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เพ็ญเดือน ๖ ทรงรับญาคาจากโศตถิยพราหมณ์ ปุลาตต่างบัลลังก์ ภายใต้อันพระศรีมหาโพธิ์^{๓๗} ทรงนั่งขัดสมาธิ บนบรรลึงก์ญานันั้น หันพระพักตร์ไปในทิศตะวันออก แล้วทรงตั้งสัจจะอธิษฐานว่า "ถ้าเรายังไม่ได้บรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณตราบใด เราจักไม่ลุกขึ้นตราบนั้น แม้ว่าเนื้อเลือดจะเหือดแห้งไป เหลือแต่หนัง เอ็น กระดูก ก็ตามที" แล้วทรงกระทำจิตเข้าสู่สมาธิอย่างเข้มข้น ทรงประมวลเอาพระบารมีที่ทรงสั่งสมมาหลายโกฏิชาติ มาเป็นกำลัง จนสามารถเอาชนะธรรมฝ่ายต่ำได้ มีพระทัยที่แน่วแน่มาก

^{๓๔} ดุรายละเอียต ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๕/๑๕๘, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๑/๔๐๑.

^{๓๕} ดุรายละเอียต ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๕/๑๖๒.

^{๓๖} ดุรายละเอียต ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๕/๔๐๕.

^{๓๗} ดุรายละเอียต ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๕๔/๔๘๘.

ยิ่งขึ้นตามลำดับ และในราตรีนั่นเอง พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญภาวนากำหนด
ลมหายใจ (อานาปานสติภาวนา) เป็นอารมณ์^{๓๘} จนได้บรรลुरुูปฌาน ๔ แล้ว
ใช้ฌานนั้นเป็นพื้นฐานเจริญขึ้นสู่วิปัสสนาภาวนา^{๓๙} ก็ได้บรรลุนิพพานเครื่อง
ตรัสรู้ตามลำดับ คือ

๑. ยามแรก (เวลา ๑๘ - ๒๒ น.) ทรงบรรลुरुูปเพณินิวาสานุสสติ
ญาณ คือ รู้และเข้าใจจิตชาติหนหลังของสรรพสัตว์ได้อย่างแจ่มแจ้ง

๒. ยามที่สอง (เวลา ๒๒ - ๐๒ น.) ทรงบรรลुरुูปตูปาตญาณ คือทรง
รู้และเข้าใจเหตุที่สัตว์โลกต้องเกิดและตายมีสภาพที่แตกต่างกัน ทั้งรู้แจ้งการ
กำเนิดและเรื่องในชีวิต ที่เป็นไปด้วยอำนาจแห่งกรรม

๓. ยามที่สาม (เวลา ๐๒ - ๐๖ น.) ทรงบรรลुरुูปอัสวกขยญาณ^{๔๐} คือ
ปัญญาที่แจ่ม เป็นเหตุสิ้นไปของกิเลสอาสวะทั้งหลาย คือทราบว่าการที่ชั้น
มาประชุมกันขึ้นเป็นตัวเรา ตัวเขา นี้ ก็เพราะความไม่รู้จริง (อวิชชา) ความ
ต้องการ ความปรารถนาอันไม่มีที่สิ้นสุด (ตัณหา) ความยึดมั่นถือมั่น
(อุปาทาน) และการกระทำด้วยอำนาจของกิเลส (กรรม) นั้นเอง ทั้งหมดนี้
ล้วนแต่เป็นเหตุและผลของกันและกัน เหมือนกับสายโซ่ เรียกว่า**ปฏิจจสมุ-**
บาท เมื่อทรงเห็นแจ้งชัดเช่นนี้ ทำให้ถอนความหลงความเพเลิดเพเลินใน
เบญจขันธ์เสียได้ และรู้ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ที่พระองค์ไม่เคย
ได้ทรงทราบมาจากเจ้าลัทธิใดๆ มาก่อน เรียกว่า อริยสัจ ๔^{๔๑}

^{๓๘}ดูรายละเอียด ส.ม. (ไทย) ๑๙/๙๘๔/๔๖๑., อ.จ. นวก. (ไทย) ๒๓/๓๕/๕๐๖.

^{๓๙}ดูใน วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๒๕๐, ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๕๖/๒๔๒.

^{๔๐}ดูรายละเอียด ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๖/๔๐๖.

^{๔๑}ดูรายละเอียด ที.สี. (ไทย) ๙/๒๔๘/๘๔ , ที.สี.อ. (บาลี) ๒๔๘/๒๐๓.

๓.๗ ญาณเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้ามีพระสัพพัญญุตญาณที่สามารถล่วงรู้อดีต อนาคตและปัจจุบันธรรม^{๔๒} ได้แก่ ความเป็นผู้รู้แจ้งในธรรมทั้งปวงนั่นเอง ซึ่งก่อนที่พระองค์จะทรงตรัสรู้เป็นพระสัพพัญญู ผู้รู้แจ้งในธรรมทั้งปวงนั้น พระองค์ต้องทรงบำเพ็ญบารมีมาเป็นระยะเวลายาวนาน สำหรับพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน พระนามว่า “พระพุทธโคดม” เป็นพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ มีกำลังปัญญาแรงกล้า ทรงมีพระปรีชาญาณ เฉลียวฉลาดล่วงสามัญมนุษย์ ทรงรู้แจ้งโลกทั้งปวง ตลอดทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และเหล่าสัตว์ ทรงประกาศพระธรรมคำสั่งสอนอันมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในเบื้องปลาย ให้ผู้อื่นรู้อย่างเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะโดยบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงสมบูรณ์ด้วยพระญาณเครื่องรู้แจ้ง ตามลำดับขั้น ดังนี้^{๔๓}

- ๑) สุตมยญาณ ญาณในการทรงจำและเข้าใจธรรมที่ได้สดับมา
- ๒) สीलมยญาณ ญาณในการสำรวมศีล คือปัญญาในการสดับธรรมแล้วสำรวมไว้
- ๓) สมาธิภาวนามยญาณ ญาณในการสำรวมจิตเจริญสมาธิ
- ๔) ฌัมมภูติจิตินญาณ ญาณในการกำหนดที่ตั้งแห่งธรรม
- ๕) สัมมสนญาณ ญาณที่กำหนดนามธรรมและรูปธรรม
- ๖) อุทัพพยานุπίสสนาญาณ ญาณที่พิจารณาเห็นความเกิดและความดับ คือ ปัญญาในการพิจารณาเห็นความแปรผันแห่งธรรม
- ๗) วิปัสสนาญาณ ญาณที่พิจารณาเห็นความดับ คือ ปัญญาในการพิจารณาอารมณ์แล้วพิจารณาเห็นความดับ
- ๘) อาทีนวญาณ ญาณที่ค้ำนึ่งเห็นโทษ คือ เห็นสังขารเป็นภัย

^{๔๒} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๘๕/๑๘๘, ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๘๐.

^{๔๓} ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ในคัมภีร์ปฏิสัมพันธ์านมรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๑.

- ๙) สังขารเปกขาญาณ ญาณที่เป็นกลางต่อสังขาร
- ๑๐) โคตรภูญาณ ญาณในการหลีกไปจากนิमितภายนอก
- ๑๑) มัคคญาณ ญาณในอริยมรรค คือ ปัญญาในการออกและหลีกไป
ทั้งจากกิเลส และจากนิमितภายนอก
- ๑๒) ผลญาณ ญาณในอริยผล คือ ปัญญาที่หยุดความพยายาม
- ๑๓) วิมุตติญาณ ญาณในวิมุตติ คือ ปัญญาในการพิจารณาเห็น
อุปกิเลสที่อริยมรรค ตัดขาดแล้ว
- ๑๔) ปัจจเวกชนญาณ ญาณในการพิจารณาทบทวน คือ ปัญญาใน
การเห็นธรรมที่มาร่วมกันในขณะนั้น
- ๑๕) วัตถุนานัตตญาณ ญาณในวัตถุต่างๆ คือ ปัญญาในการ
กำหนดธรรมต่างๆ ที่เป็นภายใน
- ๑๖) โคจรนानัตตญาณ ญาณในอารมณ์ต่างๆ คือ ปัญญาในการ
กำหนดธรรมต่างๆ ที่เป็นภายนอก
- ๑๗) จรียนานัตตญาณ ญาณในจรียาต่างๆ คือ ปัญญาในการ
กำหนดจรียา
- ๑๘) ภูมินานัตตญาณ ญาณในภูมิต่างๆ คือ ปัญญาในการกำหนด
ธรรม ๔ ประการ
- ๑๙) ธัมมnanัตตญาณ ญาณในธรรมต่างๆ คือ ปัญญาในการกำหนด
ธรรม ๙ ประการ
- ๒๐) ญาตัญญูญาณ ญาณที่มีสภาวะรู้ คือ ปัญญาเครื่องรู้อย่าง
- ๒๑) ตีรณัญญูญาณ ญาณที่มีสภาวะพิจารณา คือ ปัญญาเครื่อง
กำหนดรู้
- ๒๒) ปริจจาคัญญูญาณ ญาณที่มีสภาวะสละ คือ ปัญญาเครื่องละ
- ๒๓) เอกรสัญญูญาณ ญาณที่มีสภาวะเป็นรสเดียว คือ ปัญญาเครื่อง
เจริญ

๒๔) ผัสสนัญญูญาณ ญาณที่มีสภาวะถูก คือ ปัญญาเครื่องทำให้แจ้ง
๒๕) อตถปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในอรรถ คือ ปัญญาผู้แจ้ง
ในอรรถต่างๆ

๒๖) ธัมมปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในธรรม คือ ปัญญาใน
ธรรมต่างๆ

๒๗) นิรุตติปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในนิรุตติ คือ ปัญญาใน
นิรุตติต่างๆ

๒๘) ปฏิภาณปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในปฏิภาณ คือ ปัญญา
ในปฏิภาณต่างๆ

๒๙) วิหารัญญูญาณ ญาณในสภาวะแห่งวิหารธรรม คือ ปัญญาใน
วิหารธรรมต่างๆ

๓๐) สมาปัตตัญญูญาณ ญาณในสภาวะแห่งสมาบัติ คือ ปัญญาใน
สมาบัติต่างๆ

๓๑) วิหารสมาปัตตัญญูญาณ ญาณในสภาวะแห่งวิหารสมาบัติ คือ
ปัญญาในวิหารสมาบัติต่างๆ

๓๒) อานันตริกสมาธิญาณ ญาณในสมาธิตามลำดับ คือ ปัญญาในการ
ตัดขาดอาสวะเพราะความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน

๓๓) อรณวิหารญาณ ญาณในอรณวิหาร คือ ทักษณาธิปไตยวิหา-ราธิ
คมที่สงบ และปณิธาธิมุตตตตปัญญา

๓๔) นิโรธสมาปัตติญาณ ญาณในนิโรธสมาบัติ คือ ปัญญาที่มีความ
ชำนาญในการระงับสังขาร ๓ ด้วยญาณจริยา ๑๖ และด้วยสมาธิจริยา ๙
เพราะเป็นผู้ประกอบด้วยพละ ๒ อย่าง

๓๕) ปรินิพพานญาณ ญาณในปรินิพพาน คือ ปัญญาในการทำ
ความเป็นไปแห่งกิเลสให้สิ้นไปของผู้มีสัมปชัญญะ

๓๖) สมศีลัญญูญาณ ญาณในอรรถแห่งธรรมที่สงบ และเป็นประธาน
คือ ปัญญาในความดับไปแห่งธรรมทั้งปวง เพราะตัดขาดโดยชอบแล้ว

๓๗) สัลเลขขัณฑญาณ ญาณในอรรถแห่งธรรมเป็นเครื่องขัดเกลา คือ ปัญญาในสภาวะแต่ละอย่าง สภาวะต่างๆ สภาวะเดียวและเศษ

๓๘) วิริยารัมภญาณ ญาณในการปรารภความเพียร คือ ปัญญาในการประคองจิตที่ไม่หุดหู่และจิตที่ส่งไป

๓๙) อัถตสันทัสสนญาณ ญาณในการเห็นชัดซึ่งอรรถแห่งธรรม คือ ปัญญาในการประกาศธรรมต่างๆ

๔๐) ทัสสนวิสุทธินญาณ ญาณในความหมดจดแห่งทัสสนะ คือ ปัญญาในการรวมธรรมในการรู้แจ้งสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๔๑) ชันติญาณ ญาณในธรรมที่พอใจ คือ ปัญญาที่รู้ชัด

๔๒) ปริโยคานญาณ ญาณในการหยั่งลงสู่ธรรม คือ ปัญญาที่ถูกต้องธรรม

๔๓) ปเทสวิหารญาณ ญาณในวิหารธรรมส่วนหนึ่ง คือ ปัญญาในการรวมปัจจัย

๔๔) สัจญวิวัฏฏญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยสัญญา คือ ปัญญาที่มีกุศลธรรมเป็นใหญ่

๔๕) เจโตวิวัฏฏญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยการคิดถึงกุศล คือ ปัญญาในธรรมเป็นเหตุหลีกออกจากสภาวะต่างๆ

๔๖) จิตตวิวัฏฏญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยกุศลที่อธิษฐาน คือ ปัญญาในการอธิษฐาน

๔๗) ญาณวิวัฏฏญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยความรู้ คือ ปัญญาในธรรมที่ว่าง

๔๘) วิโมกขวิวัฏฏญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยการสละ คือ ปัญญาในความสละ

๔๙) สัจจวิวัฏฏญาณ ญาณในการหลีกออกจากภาวะที่ไม่แท้ด้วยภาวะที่แท้ คือ ปัญญาในสภาวะแท้

๕๐) อิทธิวิชญาณ ญาณที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ คือ ปัญญาในสภาวะที่สำเร็จด้วยการกำหนดกายและจิตเข้าด้วยกัน

๕๑) โสตราตุวิสุทธินิยาม ญาณในความหมดจดแห่งโสตราตุ คือ ปัญญาในการหยั่งลงสู่สัททนิมิตที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๕๒) เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้กำหนดใจผู้อื่นได้ คือ ปัญญาในการหยั่งลงสู่วิญญานจรียาที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๕๓) ปุพเพนิวาसानุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ คือ ปัญญาในการหยั่งลงสู่ธรรมทั้งหลายที่เป็นไปตามปัจจัยด้วยอำนาจการแผ่ไปแห่งกรรมที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๕๔) ทิพพจักขุญาณ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์ คือ ปัญญาในการเห็นรูปนิมิตที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียวด้วยอำนาจแสงสว่าง

๕๕) อาสวกขยญาณ ญาณที่ทำให้สิ้นอาสวะ คือ ปัญญาที่มีความชำนาญในอินทรีย์

๕๖) ทุกขญาณ ญาณในทุกข์คือปัญญาในสภาวะที่ควรกำหนดรู้

๕๗) สมุทยญาณ ญาณในสมุทัย คือ ปัญญาในสภาวะที่ควรละ

๕๘) นิโรธญาณ ญาณในนิโรธ คือ ปัญญาในสภาวะที่ควรทำให้แจ้ง

๕๙) มัคคญาณ ญาณในมรรค คือปัญญาในสภาวะที่ควรเจริญ

๖๐) ทุกขญาณ ญาณในทุกข์

๖๑) ทุกขสมุทยญาณ ญาณในเหตุเกิดทุกข์

๖๒) ทุกขนิโรธญาณ ญาณในความดับทุกข์

๖๓) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาญาณ ญาณในข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์

๖๔) อัฏฐปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในอรรถ

๖๕) อัมมปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในธรรม

๖๖) นินฺรุตติปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในการใช้ภาษา

๖๗) ปฏิภาณปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในปฏิภาณ

๖๘) อินทริยโรปริยัตตญาณ^{๔๔} ญาณในความยิ่งและความหย่อนแห่ง

^{๔๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๑ - ๑๑๒/๑๗๒ - ๑๗๔.

อินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือ ทรงเห็นหมู่สัตว์ผู้มีกิเลสจตุลีน้อยในปัญญาจักขุ มีกิเลสจตุลีนอกในปัญญาจักขุ มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม พึงสอนให้รู้แจ้งได้ง่าย พึงสอนให้รู้แจ้งได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษด้วยความเป็นภัย บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษด้วยความเป็นภัย

๖๙) อาสยานุสยญาณ^{๕๕} ญาณในอาสยะและอนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย คือ ทรงทราบอาสยะของสัตว์ทั้งหลาย^{๕๖} ทรงทราบจริตของสัตว์ทั้งหลาย^{๕๗} ทรงทราบอนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย^{๕๘} ทรงทราบอิมิตติของสัตว์ทั้งหลาย^{๕๙} และทรงทราบชัตถัพพสัตว์^{๕๐} (สัตว์ที่ควรบรรลุธรรมในภพนี้) และอภัพพสัตว์^{๕๑} (สัตว์ที่ไม่ควรบรรลุธรรมในภพนี้ ๗๐) ยมกปฏิหารีย

^{๕๕} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๓/๑๗๔.

^{๕๖} คำว่า **อาสยะของสัตว์ทั้งหลาย** หมายถึง ทิฏฐิและยถาภูตญาณอันเป็นที่อาศัย (ยึดถือ) ของเหล่าสัตว์ มี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายชั่ว ได้แก่ สัสสตทิฏฐิและอุจเฉททิฏฐิ และฝ่ายดี ได้แก่ เนกขัมมะ อพยาบาล วิปัสสนาญาณหรือยถาภูตญาณ, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๓/๑๗๕.

^{๕๗} คำว่า **จริตของสัตว์ทั้งหลาย** หมายถึง ปุญญาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายดี) อปุญญาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายชั่ว) อาเนญชาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งภพอันมั่นคง) ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร และอรูปราวจร, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๔/๑๗๖.

^{๕๘} คำว่า **อนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย** หมายถึง อนุสัย ๗ ประการ ได้แก่ (๑) กามราคานุสัย (๒) ปฏิฆานุสัย (๓) มานานุสัย (๔) ทิฏฐานุสัย (๕) วิจิกิจฉานุสัย (๖) ภวราคานุสัย (๗) อวิชชานุสัย, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๔/๑๗๕ - ๑๗๖.

^{๕๙} คำว่า **อิมิตติ** ได้แก่ อธิยาศัย, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๓/๑๗๔.

^{๕๐} คำว่า **ภัพพสัตว์** หมายถึง สัตว์ทั้งหลายผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมอันเป็นเครื่องกั้น คือ กรรม กิเลส วิบาก เป็นผู้ไม่มีศรัทธา มีฉันทะ มีปัญญาดี อาจเข้าสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลาย, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๕/๑๗๗.

^{๕๑} คำว่า **อภัพพสัตว์** หมายถึง สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบด้วยธรรมอันเป็นเครื่องกั้น คือ กรรม กิเลส วิบาก เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีฉันทะ มีปัญญาทราม ไม่อาจเข้าสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลาย, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๕/๑๗๗.

ญาณ^{๕๒} ญาณในยมกปาฏิหาริย์ คือ ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่ไม่มีทั่วไปแก่ สาวก เช่น มีทอไฟและสายน้ำพุ่งออกจากฐานที่เป็นคู้ แล้วสลับคู้กันพุ่ง ออกมาอีกครั้งหนึ่ง และทรงแสดงฉัพพัตถรังสี^{๕๓} แผ่ชานออกจากพระ ะวรกาย ทรงเนรมิตรพุทธนิมิตคู่กับพระองค์ในอิริยาบถต่างๆ

๗๑) มหากรุณาสมาบัติญาณ^{๕๔} ญาณในมหากรุณาสมาบัติ คือ ทรงพิจารณาเห็นโลกสันนิวาส (สัตว์โลก) ๘๘ ประการ และทรงแผ่พระกรุณา ไปในหมู่สัตว์ในแต่ละลักษณะที่ทรงเห็น เช่น ลักษณะที่ ๑ ทรงพิจารณาเห็นว่า “โลกสันนิวาสอันไพลุกโซนแล้ว” จึงทรงแผ่พระกรุณาไปในหมู่สัตว์... ฯลฯ ลักษณะที่ ๘๘ ทรงพิจารณาเห็นว่า “เราเป็นผู้ข้ามได้แล้ว แต่สัตว์โลกยังข้าม ไม่ได้ เราเป็นผู้พ้นแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่พ้น เราเป็นผู้ฝึกแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่ ได้ฝึก เราเป็นผู้สงบแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่สงบ เราเป็นผู้เบาใจแล้ว แต่สัตว์ โลกยังไม่เบาใจ ..เราเป็นผู้เบาใจแล้วจะให้สัตว์โลกเบาใจได้ด้วย เราเป็นผู้ดับ สนิทแล้วจะให้สัตว์โลกดับสนิทได้ด้วย”

๗๒) สัพพัญญุตญาณ ญาณความรู้ในธรรมทั้งปวง

๗๓) อนาวรณญาณ ญาณที่ไม่มีเครื่องกั้น

ญาณที่ ๗๒ และ ๗๓^{๕๕} คือ ญาณที่ทรงรู้สังขตธรรม และอสังขต ธรรมทั้งปวง โดยไม่มีเครื่องกั้น ทั้งในอนาคต ในอดีตและในปัจจุบัน^{๕๖}

พระพุทธเจ้า “สมณโคตม” ทรงประกอบด้วยคุณสมบัติที่เรียกว่า ธรรมสโมธาน (การประชุมพร้อมแห่งธรรม) อย่างครบถ้วน พระองค์ได้ตั้ง ความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าด้วยใจและด้วยวาจามาเป็นระยะเวลา

^{๕๒} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๖/๑๓๗ - ๑๓๘.

^{๕๓} ฉัพพัตถรังสี หมายถึง แสงสีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว สีแสด สีประภัสสร, ุรายนละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๖/๑๓๘ - ๑๓๙.

^{๕๔} ุรายนละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๗ - ๑๑๘/๑๓๙ - ๑๔๐.

^{๕๕} ุรายนละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๙ - ๑๒๑/๑๔๓ - ๑๔๓.

^{๕๖} ุรายนละเอียดเพิ่มเติมใน ขุ.ปฎิ.อ. (ไทย) ๗/๑/- /๑๐๕๘-๑๑๕๙.

ถึง ๑๖ อสงไขย และเมื่อได้รับพุทธพยากรณ์จากพระทีปังกรพุทธเจ้าแล้ว ทรงบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทัศ ในฐานะพระนิยตโพธิสัตว์อีก ๔ อสงไขยแสนกัป เมื่อบำเพ็ญบารมีครบสมบูรณ์แล้วจึงไปบังเกิดเป็นท้าวสันดุสิตบนสวรรค์ชั้นดุสิต และเมื่อเกิดบุพพนิมิต จึงจุติมาอุบัติในโลกมนุษย์ เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จนในที่สุดได้ตรัสรู้เป็น “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า”

๓.๘ ปัญญาญาณของพระพุทธเจ้า

หลังจากตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระพุทธเจ้าทรงมีพระญาณหยั่งรู้ประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๑) ทศพลญาณ ๑๐

พระญาณอันเป็นกำลังให้พระพุทธเจ้าทรงสามารถประกาศศาสนา ได้มั่นคง ๑๐ ประการ เรียกว่า ทศพลญาณ เป็นญาณที่ทำให้พระองค์ทรงมีคุณสมบัติพิเศษเหนือสามัญมนุษย์ ไม่ทรงหวั่นไหวต่อคนที่ตั้งตนเป็นศัตรู ทรงรู้ชัดซึ่งฐานะที่ทำให้ทรงอาจ ไม่ครั้นคร้ามเกรงขามใคร ทรงบันลือสีหนาทในท่ามกลางบริษัทได้ เพราะพระองค์ไม่ทรงตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งโลกธรรม ๘ แม้จะทรงเกี่ยวข้องอยู่ด้วยโลกธรรมก็ตาม ทรงสามารถหมุนพระธรรมจักรให้เป็นไป

ญาณหยั่งรู้ของพระพุทธเจ้า ประกอบไปด้วยกำลัง ๑๐ ประการ คือ

๑) ฐานฐานญาณ ปรีชาหยั่งรู้ฐานะและอฐานะ คือ มีความรู้เข้าใจในเนื้อหา และขอบเขตของกฎเกณฑ์ และหลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและที่จะนำมาใช้ในการสอนอย่างชัดเจน ตลอดจนรู้ขีดขั้นความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะทรงสอน ว่ามีพัฒนาการของอินทรีย์อยู่ในระดับที่แตกต่างกัน

๒) กรรมวิปากญาณ ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม คือ มีความรู้ ความเข้าใจ ในกระบวนพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์เป็นอย่างดี

๓) สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่
อรรถประโยชน์ทั้งปวง คือ รู้วิธีการและกลวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะนำเข้าสู่
เป้าหมายสูงสุด ที่ถูกต้องที่สุด

๔) นานาธาตุญาณ ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกและชีวิต อัน
ประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ เป็นเอนก และรู้การปฏิบัติหน้าที่ขององค์ประกอบ
เหล่านั้น ในกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล แต่ละคน

๕) นานาธมุตติกญาณ ปรีชาหยั่งรู้ธมฺมุตติ คือ รู้ความแตกต่าง
ระหว่างบุคคลในด้านความโน้มเอียง แนวความสนใจ และความถนัดโดย
ธรรมชาติ ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่างๆ กัน

๖) อินทริยโปรปริยัตตญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อน แห่ง
อินทริยของบุคคล คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล ระดับสติปัญญา
ความสามารถ พัฒนาการด้านต่าง ๆ และความพร้อมที่จะเรียนรู้

๗) ฆานาทิสังกิเลสาทิญาณ ปรีชาหยั่งรู้เหตุที่จะทำให้ฆาน วิโมกข์
และสมาบัติเสื่อม เป็นเครื่องเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการสอนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น
คือ รู้ปัจจัยต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคถ่วง และปัจจัยส่งเสริมผลสำเร็จ

๘) ปุพเพนิวาसानุสสติญาณ ปรีชาหยั่งรู้ชาติภพในหนหลังได้ หรือรู้
ประวัติพื้นเพเดิมและประสบการณ์ในอดีตของผู้ฟัง คือ ระลึกชาติหนหลังได้

๙) จุตูปปาตญาณ ปรีชาหยั่งรู้จุตติ (การตาย) และ อุบัติ (การเกิด)
ของสัตว์ทั้งหลาย คือ รู้กรรมและวิบากกรรมของสัตว์

๑๐) อาสวักขยญาณ ปรีชาหยั่งรู้ เป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย
คือ รู้ชัด เข้าใจแจ่มแจ้งว่า ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นจุดหมายนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร
และตนเองสามารถกระทำผลสัมฤทธิ์นั้นให้เกิดขึ้นได้ด้วยวิธีการใด^{๕๗}

๒) เวสารัชชญาณ ๔

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้แก้แค้นใน ๔ เรื่อง เป็นเหตุให้พระองค์

^{๕๗} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๔-๑๔๘, อภ.ทสก.อ. (ไทย) ๕/-/๗๐.

สามารถบันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรให้เป็นไป คือ ไม่ทรงเห็นเหตุว่า จะมีสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครในจักรวาล ที่จะทักท้วงพระองค์โดยชอบธรรมในข้อที่ว่า

๑. ธรรมที่ทรงปฏิญาณว่าตรัสรู้แล้ว ว่ายังไม่ได้ตรัสรู้
๒. อาสวะที่ทรงปฏิญาณว่าสิ้นไปแล้ว ว่ายังไม่สิ้นไป
๓. ธรรมที่ตรัสว่าทำอันตราย ว่าไม่อาจทำอันตรายแก่ผู้เสพได้จริง
๔. ทรงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์อย่างนั้นไม่นำผู้ซึ่งทำตามให้สิ้นทุกข์โดยชอบได้^{๕๘}

นี่เป็นการยืนยันความเป็นพระสัมมาสัมพุทธะอย่างองอาจ สอดคล้องกับคุณสมบัติของพระองค์ที่มีอยู่จริง โดยในข้อ ๑ เป็นการยืนยันความเป็นสัพพัญญู ข้อ ๒ ยืนยันความบริสุทธิ์ของพระองค์ว่าทรงละกิเลสได้สิ้นเชิง ข้อ ๓ เป็นการยืนยันว่าธรรมะฝ่ายคำมีผลแก่ผู้กระทำความเชื่อ ข้อ ๔ เป็นการยืนยันผลของการปฏิบัติตามที่ตรัสสั่งสอน^{๕๙}

ทั้งทศพลญาณ และเวสราัชชญาณทั้ง ๔ นี้ถือว่าเป็นกำลังที่ทำให้พระพุทธเจ้าเปล่งวาจาอย่างองอาจ ดุจพญาราชสีห์ ไม่หวั่นเกรงผู้ใด^{๖๐} เป็นคุณสมบัติที่พระองค์ได้สั่งสมมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ทำให้พุทธบริษัทเชื่อมั่น ในการที่จะประพฤติปฏิบัติตามที่พระองค์ทรงสั่งสอน

๓) อภัยปณญา

พระพุทธเจ้าไม่ทรงครั้นคร้ามในบริษัท ๘ ประกอบด้วยญาณทำ ความกล้าหาญ หรือเป็นผู้แก้แล้วกล้าเข้าไปหาบริษัท ๘ เพื่อทักทาย สนทนา ปราศรัย ไต่ถาม ไต่ตอบ โดยไม่เห็นเหตุที่จะเกิดความไม่ปลอดภัย ความกลัว ความสะทกสะท้าน แก่พระองค์ บริษัททั้ง ๘ ได้แก่ ๑. กษัตริย์ ๒. พราหมณ์

^{๕๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๐/๑๔๘, ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๔๘/๓๔๘.

^{๕๙} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔/๓๙.

^{๖๐} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๔๘/๓๔๘, ที.สี.ฎีกา (บาลี) ๑/๔๐๓/๔๕๔.

๓. คฤหบดี (ผู้ครองเรือน) ๔. สมณะ ๕. เทพชั้นจาตุมหาราช ๖. เทพชั้นดาวดึงส์ ๗. มาร ๘. พรหม^{๖๑}

๔) จตฺยอนิปริจเฉทญาณ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ ผู้เห็นด้วยญาณทัสสนะในกำเนิด ๔ ประการ ได้แก่

๑. อัมตชะกำเนิด คือกำเนิดจากไข่
๒. ชลาพุชะกำเนิด คือกำเนิดจากครรภ์มารดา
๓. สังเสทชะกำเนิด คือกำเนิดจากของโสโครก เช่น ปลาเน่า, ซากศพเน่า, ขนมบูด, น้ำครำ หรือเถ่าโคล (ของสกปรก)
๔. โอปปาติกะกำเนิด คือเกิดเติบโตขึ้นทันที เช่น เทวดา, สัตว์นรก บางจำพวก, มนุษย์บางจำพวก และเปรตบางจำพวก^{๖๒}

๕) ปัญจคติปริจเฉทญาณ

พระพุทธเจ้าทรงมีญาณกำหนดคติ ๕ คือความรู้ในคติ ๕ คือ ๑. นรก ๒. กำเนิดดิรัจฉาน ๓. เปรตวิสัย ๔. มนุษย์ ๕. เทพ พร้อมทั้งทรงทราบหนทางและข้อปฏิบัติที่จะทำให้ไปเกิดในคตินั้นๆ นอกจากนั้นยังทรงทราบนิพพาน อันเป็นสภาพที่ดับเย็น ปราศจากกิเลสและความทุกข์ พร้อมทั้งหนทางและข้อปฏิบัติเพื่อให้ถึงพระนิพพาน^{๖๓}

๖) อสาทารณญาณ ๖

ญาณ ๖ ประการที่มีเฉพาะในพระพุทธเจ้า ไม่ทั่วไปแก่สาวก คือ

๑. อินทริยโรปรียัตตญาณ คือ ญาณหยั่งรู้อินทริยอันยิ่งอันหย่อนของสัตว์

^{๖๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๑/๑๕๐.

^{๖๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๒.

^{๖๓} ม.ม. (ไทย) ๑๘/๑๕๓/๑๕๒.

๒. อาสยานุสยญาณ คือ ญาณหยั่งรู้อนุสัย คือ ความโน้มใจไปทั้งทางดีทางชั่ว และอนุสัย คือกิเลสที่นอนเนื่องในสันดาน มีกามราคะ เป็นต้น มีอวิชชาเป็นที่สุด

๓. ยมกปาฏิหาริยญาณ คือ ญาณอันทำให้สามารถแสดงปาฏิหาริย์เป็นคู่ ๆ ได้ คือ ปาฏิหาริย์เรื่องด้วยธาตุน้ำและธาตุไฟ

๔. มหากรุณาสมาบัติตติญาณ คือ ญาณในการเข้าสมาบัติมีมหากรุณาเป็นอารมณ์

๕. สัพพัญญุตญาณ คือ ญาณรู้แจ้งธรรมทั้งปวง

๖. อนาวรณญาณ คือ ญาณรู้แจ้งอันไม่มีข้อขัด ไม่มีเครื่องกั้น^{๖๔}

๗) ปฏิสัมภิตาญาณ ๔

พระพุทธเจ้าทรงประกอบไปด้วยปฏิสัมภิตาญาณ มีความรู้แตกฉานครบทั้ง ๔ ด้าน^{๖๕} คือ

๑) อรรถปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในอรรถ ได้แก่ความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำ หรือข้อธรรมต่างๆ สามารถอธิบายแยกแยะได้โดยพิสดาร แม้เห็นเหตุใดๆ ก็ทรงสามารถเชื่อมโยงแยกแยะกระจายความคิดออกไปลวงรู้ถึงผลต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นได้

๒) ธรรมปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในธรรม ได้แก่ความเข้าใจแจ่มแจ้งในถ้อยคำ หรือข้อธรรมต่างๆ สามารถจับใจความคำอธิบายโดยพิสดารมาตั้งเป็นกระทำหรือหัวข้อได้ เมื่อมองเห็นผลต่าง ๆ ที่ปรากฏ ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

๓) นิรุตติปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในภาษา คือรู้ภาษาต่างๆ และรู้จักใช้ถ้อยคำชี้แจงแสดงอรรถ และธรรมให้คนอื่นเข้าใจ และเห็นตามได้

^{๖๔} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๗๓, ๑๒๑/๖, ๑๘๖.

^{๖๕} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๔๓, ชุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๑๐/๑๒๓, อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๗๑๘/๓๕๙.

๔) ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ปัญหาแตกฉานในปฏิภาณ ได้แก่ ทรงมีไหวพริบ คิดเหตุผลได้เหมาะสมทันการ และมีความรู้ความเข้าใจชัดในความรู้ต่าง ๆ ว่ามีแหล่งที่มา มีประโยชน์อย่างไร สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหลายเข้าด้วยกัน สร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ได้^{๖๖}

ปัญหาแตกฉานทั้ง ๔ ประการนี้ ทำให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมและตอบปัญหาได้อย่างไม่ติดขัด

๘) วิชา ๓ และ วิชา ๘

พระพุทธเจ้าทรงมีญาณรู้แจ้ง มีญาณรู้วิเศษ ๓ ประการ ได้แก่

๑. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือญาณที่เป็นเหตุให้ระลึกขันธ์ที่อาศัยอยู่ในชาติก่อนได้, ระลึกชาติได้ไม่มีที่สิ้นสุด

๒. จุตูปปาตญาณ คือญาณกำหนดรู้จัตติและอุปติแห่งสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นไปตามกรรม เห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลาย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทิพพจักขุญาณ

๓. อาสวักขยญาณ คือญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย, ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ, ความตรัสรู้^{๖๗}

วิชา ๓ นี้ ทรงแสดงให้ละเอียดไปอีก ๘ ประการ ดังนี้

๑. วิปัสสนาญาณ หรือญาณในวิปัสสนา หรือญาณที่เป็นวิปัสสนา คือ ปัญญาที่พิจารณาเห็นสังขาร คือนามรูป โดยความเป็นพระไตรลักษณ์ มีต่างกันออกไปเป็นชั้น ๆ ต่อเนื่องกัน

๒. มโนมยิทธิ หรือฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ ฤทธิ์ทางใจ คือ นิรมิตกายอื่น ออกจากกายนี้ ดุจชักไส้ออกจากหญ้าปล้อง ชักตาบจากฝัก หรือชักงูออกจากคราบ

^{๖๖} อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๗๒/๑๘๓-๑๘๔., ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๘/๒๐๖.

^{๖๗} วิ.ม.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๐๘, ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๗๖/๒๐๒.

๓. อิทธีวิธี แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ เช่นคนเดียวทำเป็นหลายคนได้ ทำกลับให้เป็นคนเดียวได้ ทำที่มีดให้สว่างได้ กำบังตัวไม่ให้ใครเห็นได้ ช่วยกำบังคนอื่นก็ได้ด้วย เมื่อต้องการจะไป ณ ที่ใดไม่มีอะไรขัดขวางได้ ไม่ว่าจะ เป็นฝาหรือกำแพงหรือภูเขา เหมือนไปในอากาศ ดำดินได้เหมือนดำน้ำ เดินบนน้ำได้เหมือนเดินบนดิน ไปในอากาศได้เหมือนนก ฯลฯ การแสดงอิทธิวิธี ครั้งสำคัญ ได้แก่ ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์เพื่อทำลายมานะของพระญาติ เพื่อปราบพวกเดียรถีย์ และแสดงปาฏิหาริย์ปราบพยศหัวหน้าชฎิล ๓ พี่น้อง

๔. ทิพโสต หูทิพย์ ฟังได้ทั้งเสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งระยะใกล้และไกล

๕. เจโตปริยญาณ ความรู้ที่กำหนดใจผู้อื่นได้ รู้ใจคนอื่นได้ว่าเขาคิดอย่างไร มีจิตอย่างไร

๖. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้ ตั้งแต่ชาติหนึ่ง สองชาติ จนถึงระลึกได้เป็นกัปๆ ทรงสามารถระลึกถอยหลังไปได้ไม่มีกำหนด

๗. ทิพพจักขุญาณ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า จุตูปปตญาณ สามารถมองเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้จู่ต้อยู่เป็นอันมาก ใครไปเกิดที่ไหนด้วยกรรมอะไร สามารถรู้ได้ด้วยญาณนี้

๘. อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ กล่าวโดยเฉพาะคือ ญาณในอริยสัจ ๔ หรือปฏิจกสมุปบาท ได้แก่ ความรู้ในทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ถือว่าเป็นวิชาประการสุดท้ายที่ทำให้ความเป็นพุทธะสมบูรณ์และบริสุทธิ์^{๖๘}

๙) อภิญญา

ความรู้พิเศษที่เกิดขึ้นจากการอบรมจิตเจริญปัญญาหรือบำเพ็ญกรรมฐาน เป็นความสามารถรู้ ทำสิ่งที่คนธรรมดาทำไม่ได้ แต่เป็นของ

^{๖๘} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๗๑/๒๐๕.

ธรรมดาสำหรับท่านผู้ได้บรรลุแล้ว เป็นคุณสมบัติพิเศษของพระอรียบุคคล ซึ่งเป็นเหตุให้มีอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ มี ๖ ประการได้แก่

๑. อิทธิวิธี ความรู้ที่ไห้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ (ดูเพิ่มเติม หน้า ๑๓)
๒. ทิพพิสตร ญาณที่ไห้มีหูทิพย์
๓. เจโตปริยญาณ ญาณที่ไห้กำหนดใจคนอื่นได้
๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ไห้ระลึกชาติได้
๕. ทิพจักขุ ญาณที่ไห้มีตาทิพย์
๖. อาสวักขยญาณ ญาณที่ไห้ให้อาสวะสิ้นไป^{๖๙}

๕ ประการแรกเป็นโลกียอภิญา ปุุชุนก็มีได้ นักบวชนอกศาสนา ก็มีได้^{๗๐} ส่วนประการสุดท้ายเป็น โลกุตตรอภิญา มีได้เฉพาะพระอรหันต์ เท่านั้น^{๗๑} ซึ่งผู้ได้อภิญา ๕ สามารถเห็นนรก สวรรค์ เห็นเทพ คุยกับเทพได้ แม้ยังเป็นปุุชุนอยู่ แต่อภิญยานี้ กว่าจะสำเร็จได้ แม้ที่เป็นโลกียอภิญา จะต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งยวด ต้องเอาชีวิตเข้าแลก หรือมิฉะนั้นก็ต้องเป็นผู้ได้สั่งสมบารมีมาทางนี้ อัจฉานมากเป็นร้อยชาติ ซึ่งอภิญา ๕ นี้ พวกโยคีฤษีในสมัยพุทธกาลได้กันมาก ในปัจจุบันนี้ก็เชื่อได้ว่ามีผู้สำเร็จ อภิญา ๕ ส่วนอภิญา ๖ ก็คงมีผู้สำเร็จ เพราะเมื่อทางมีอยู่ และมีผู้ ดำเนินตามทางนั้นอยู่ ผลสำเร็จย่อมต้องมี ตามมา

๑๐) จักขุ ๕

พระจักขุอันเป็นสมบัติของพระพุทธเจ้า ไ้ให้พระองค์ทรงมองเห็น สัจธรรมอย่างแท้จริงในทุกแง่มุม ตามหลักฐานในพระบาลีมี ๕ ประการ คือ

๑. มังสจักขุ หรือตาเนื้อ คือทรงมีพระเนตรอันงาม มีอำนาจ เห็น แจ่มใส ไร และเห็นไกล

^{๖๙} ที.ปา. ๑๖/๔๓๑/๔๒๓-๔๒๕, อัง.ฉก.ก. ๓๖/๒๗๗/๕๑๘-๕๒๐.

^{๗๐} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๘๓/๑๙๙., ม.อ.อ. (ปปัญจสูทนี) (บาลี) ๔/๑๕๐/๑๑๙.

^{๗๑} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๘/๗๗-๘๔.

๒. ทิพพจักขุ หรือตาทิพย์ คือทรงมีพระญาณอันเห็นหมู่มสัตว์ผู้
เป็นไปต่าง ๆ กัน ด้วยอำนาจกรรม

๓. ปัญญาจักขุ หรือตาปัญญา คือทรงประกอบด้วยพระปัญญา
คุณยิ่งใหญ่ เป็นเหตุให้สามารถตรัสรู้ธรรมเป็นต้น

๔. พุทธจักขุ หรือตาพระญาณ คือทรงประกอบด้วยอินทริยปโร
ปรียัตตญาณ และอาสยานุสยญาณ เป็นเหตุให้ทรงทราบอภิปุถุและ
อุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์ แล้วทรงสั่งสอนแนะนำให้บรรลुकุณวิเศษต่าง ๆ ยัง
พุทธกิจให้บริบูรณ์

๕. สมันตจักขุ หรือ ตาเห็นรอบ คือ ทรงประกอบด้วยพระสหัพพ
ญุตญาณ อันหยั่งรู้ธรรมทุกประการ^{๗๒}

^{๗๒} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๑/๕๕, ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๘๖/๑๖๙, ๑/๓๓๔/๓๐๐.

๓.๙ ทรงประกาศพระสัทธรรม

เมื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ได้ทรงดำริว่า ธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้นเป็นพระธรรมที่ลึกซึ้ง ยากที่คนธรรมดาจะรู้และเข้าใจปฏิบัติตามได้ ทรงมีพระทัยสงบนิ่งอยู่แต่เป็นเพราะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ ที่มีอยู่ในพระทัยของพระองค์ตลอดเวลา จึงทรงตรวจสอบว่า ใครมีพื้นฐานในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างไร ควรจะพูดกับเขาเรื่องอะไร บารมีที่เป็นเบื้องหลังของคนเหล่านั้นเป็นอย่างไร ควรใช้หลักธรรมข้อใดมาแสดง และแสดงอย่างไร จึงจะเกิดประโยชน์แก่เขา ตามสมควรแก่กรณีของบุคคล^{๗๓} ทรงพิจารณาเห็นความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า สัตว์ทั้งหลายนั้นมีระดับสติปัญญาไม่เหมือนกัน แบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. **อุชฌฏิตัญญู** ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน หมายถึง บุคคลที่บรรลुธรรมคืออริยสัจ ๔ ได้เร็ว^{๗๔} สามารถสั่งสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องเหล่านั้นได้ง่าย ทำนองตุ่มน้ำที่มีน้ำอยู่ก่อนตุ่ม การเติมให้เต็มจึงทำได้ในเวลาอันรวดเร็ว

๒. **วิปจิตัญญู** ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ หมายถึง บุคคลที่บรรลुธรรมเมื่อเขาอธิบายเนื้อความโดยพิสดาร จึงสามารถบรรลुพระอรหัตผลได้เป็นคนประเภทที่จำต้องมีการอธิบายขยายความอุปมาอุปไมย มีตัวอย่างเข้าประกอบ

๓. **เนยยะ** ผู้ที่พอจะแนะนำได้ หมายถึง บุคคลที่มนสิการโดยแยกกาย โดยการแสดง การถาม การเสพ การคบหา การเข้าไปนั่งใกล้ กัลยาณมิตร จึงบรรลุธรรมโดยลำดับ จำต้องอาศัยกาลเวลา

๔. **ปทปรมะ** ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ^{๗๕} หมายถึง

^{๗๓} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒., ที่.ม.อ. (บาลี) ๑/๖๘/๖๕, สารตถ. ฐีกา (บาลี) ๓/๙/๑๙๒-๑๙๓.

^{๗๔} อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๓๓/๓๘๐

^{๗๕} อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๑๔๘-๑๕๑/๑๘๖-๑๘๗

บุคคลที่ฟังไว้มาก แสดงไว้มาก ทรงจำไว้มากและพูดไว้มาก แต่ไม่บรรลुธรรมในชาตินี้ คือ ไม่สามารถที่จะบำเพ็ญฌาน วิปัสสนา มรรค หรือผลให้บังเกิดในชาตินี้ได้^{๗๖}

หลังจากพระองค์ทรงทราบระดับความรู้และการเรียนรู้ที่แตกต่างของบุคคลดังนี้แล้ว จึงทรงดำริที่จะแสดงธรรม ครั้งแรกทรงหวนระลึกถึงอาหารดาบส และอุกทดาบส ซึ่งมีระดับจิตที่สูง กิเลสเบาบาง แต่เมื่อทรงทราบด้วยพระญาณว่า ทั้งสองได้เสียชีวิตไปแล้ว พระองค์จึงทรงพิจารณาหาบุคคลผู้ควรรับฟังพระธรรมเทศนา ทรงเห็นว่า ปัญจวัคคีย์เป็นนักบวชที่เคยอุปัฏฐากพระองค์มาก่อน ทั้งมีกิเลสเบาบาง ควรที่จะได้รับฟังพระธรรมเทศนา แต่ขณะนี้ปัญจวัคคีย์ได้หลบหนีพระองค์ไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี พระองค์จึงตัดสินใจที่จะไปแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นกัมมัทแรก เรียกว่า **"ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร"** ในวันอาสาฬหบูชา คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี เมื่อปัญจวัคคีย์ได้พิจารณาไตร่ตรองธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแล้ว ท่านโกณฑัญญะซึ่งเป็นผู้มีอาวุโสที่สุดได้ดวงตาเห็นธรรม (ธรรมจักขุ) สำเร็จเป็นพระโสดาบัน นับว่าเป็นบุคคลแรกในโลกที่ได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์^{๗๗} อันเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงพอพระทัยมากที่พระธรรมอันลึกซึ้งที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้น เป็นสิ่งไม่เหลือวิสัยที่คนจะรู้ตามได้ ท่านอัญญาโกณฑัญญะเป็นพยานยืนยันได้เป็นอย่างดี พระองค์ถึงกับเปล่งอุทานว่า

"อถุณาสี วต โภ โกณทญเญ...อถุณาสี วต โภ โกณทญเญ."

โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ

ในระหว่างพรรษานั้น พระองค์ก็ได้แสดงธรรมโปรดยสกุลบุตรพร้อมกับสหายอีก ๕๐ คน จนได้บรรลุอรหัตตผลเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด

^{๗๖} อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๓๓/๓๘๐, อัง.จตุกก.ฎีกา (บาลี) ๒/๑๓๓/๔๑๗.

^{๗๗} ดูรายละเอียด วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๒/๑๘.

รวมแล้วพรรษาแรกเท่านั้นพระองค์ได้สาวกเพิ่มเป็น ๖๐ องค์

เมื่อพระองค์มีพระอรหันตสาวกครบ ๖๐ องค์แล้ว ทรงพิจารณาเห็นว่า ควรจะออกไปประกาศหลักธรรม ให้แพร่หลายได้แล้ว พระองค์จึงเรียกประชุมสงฆ์สาวกทั้ง ๖๐ องค์ เพื่อประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันได้ตรัสว่า

“จรถ ภิกขเว จาริกิ พุชชนิตาย พุชชนสุชาย โลกานุกมปาย
อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ ฯลฯ”^{๗๘}

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พวกเธออย่าได้ไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีกิเลสจตุสัจฉินตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอรุเวลาเสนาณิคมเพื่อแสดงธรรม”^{๗๙}

พระพุทธเจ้าทรงประกอบไปด้วยพระมหากรุณาคุณอันยิ่ง อุบัติมาเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างแท้จริง ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ทรงอุทิศเวลาทั้งหมดเพื่อประโยชน์เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทรงมีพระมหากรุณามุ่งแต่จะสั่งสอนพระสัทธรรม อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชาวโลก ทรงพากเพียรช่วยเหลือชาวโลกทั้งปวงให้หลุดพ้นจากความทุกข์^{๘๐}

^{๗๘} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๔๑/๑๒๖.

^{๗๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๑/๑๗๙.

^{๘๐} วิมหา.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.

๓.๑๐ พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว?

ปัจจุบัน มีลูกหลานคนพุทธจำนวนหนึ่งได้เปลี่ยนจากศาสนาพุทธ ไปนับถือศาสนาอื่น ๆ โดยให้เหตุผลว่า “เราต้องการศาสนาและศาสดาที่ ฟังฟังจิตใจได้อย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ไม่เหลืออะไรแล้ว จะมาช่วยเหลือเราได้อย่างไร? เราต้องการศาสนาที่ช่วยเราได้จริงๆ”

ในประเด็นนี้ ขอตอบด้วยอุปมาว่า “บุตรที่ร่อแร่จะฟังฟังบิดา มารดา จะหาความรู้โรจน์ในชีวิตได้สักก็มาน้อย แต่บุตรที่ปฏิบัติตามคำสั่ง สอนของบิดามารดาในเบื้องต้น แล้วตั้งใจแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจาก นักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลาย จนฟังพาดตนเองได้ บุตรเช่นนี้แหละที่จะมี ชีวิตเจริญรุ่งเรืองในภายภาคหน้า”

อนึ่ง เมื่อยึดติดกับบิดามารดา ถือพรรคถือพวกกันเกินไป หากมีผู้ มาสบประมาทพรรคพวกตนเองเข้า ก็ย่อมก่อให้เกิดความโกรธเคือง ถึงกับ ขำพันท้าหน้ากัน มีให้เห็นมานักต่อนักแล้ว แต่บุตรที่ฟังฟังตนเองได้แล้ว ย่อม มีวิจารณ์ญาณเป็นของตนเอง ย่อมตัดสินใจได้เองว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์ สิ่ง ใดเป็นโทษมิใช่ประโยชน์ และเลือกประกอบกิจเฉพาะที่เป็นประโยชน์ จน ประสบความเจริญรุ่งเรือง ยิ่งกว่าเทพใดๆ จะประทานให้ได้เสียอีก

เมื่อว่าโดยหลักการในพระพุทธศาสนาแล้ว ศาสดาที่แท้จริงของ พระพุทธศาสนายังคงอยู่ เพราะก่อนปรินิพพาน พระพุทธเจ้าได้ตรัสบอกกับ พระอานนท์เถระไว้ เมื่อพระองค์ปรินิพพานล่วงลับไปแล้วจะไม่ทรงตั้งภิกษุ รูปใดแทนพระองค์ หากแต่ให้ชาวพุทธทั้งหลายยึดพระธรรมวินัยเป็นศาสดา แทนพระองค์ ตามพระพุทธพจน์ว่า

“โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโยจ เทสิโต ปญฺจตโต โส โว มมจฺเจน สตถา.”^{๑๑}

^{๑๑} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔

ดูก่อนอานนทฺ ธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงแล้วและบัญญัติแล้ว
แก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดย
กาลที่เราล่วงลับไป

หมายความว่า ศาสดาที่แท้จริงของศาสนาพุทธก็คือพระธรรมวินัย
ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ดีแล้วนั่นเอง ซึ่งช่วยรักษาคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม
ไม่ให้ตกไปสู่ห้วงแห่งความทุกข์ และตอบายภูมิได้จริง^{๘๒} พระธรรมวินัยที่
ปฏิบัติดีแล้วยังคงช่วยผู้คนให้รอดพ้นจากวิญญูทุกข์ ให้บรรลุสันติสุขอยู่ทุกกาล
สมัย トラบเท่าที่ยังมีผู้ประพฤติตามพระธรรมวินัย ดังพุทธพจน์ว่า “トラบ
ใดที่ยังมีผู้เจริญมรรคมืองค์ ๘ トラบนั้นโลกนี้ก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์”^{๘๓}
คือ เมื่อบรรลุอรหันต์แล้ว ย่อมอยู่รอดปลอดภัยจากทุกข์ทั้งปวงได้ อย่าง
แท้จริง ไม่ใช่वादิวามานในอากาศ

เรื่องนี้มีที่ศนาของแม่ชีบริจิต สลือตเทนเบเซอร์
ชาวออสเตรเลีย เสริมดังนี้ “ศาสนาพุทธในสายตาของฉัน
นั้นไม่ใช่เป็นเพียงแค่ศาสนา แต่ยังเป็นปรัชญาชีวิต เราไม่
จำเป็นต้องเชื่อทุกสิ่งทุกอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ชีวิต
ของเราไม่ได้ขึ้นอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าของแต่เป็นไป แต่ชีวิตเป็นของเรา
เราสามารถที่จะมีชีวิตที่ดี หรือไม่ดีก็ได้ อยู่ที่การทำตัวของเราเอง เราเท่านั้น
ที่เป็นที่พึ่งของตัวเอง พระพุทธเจ้าไม่เคยทรงตรัสว่าให้เชื่อ แต่ท่านสอนให้
เราหาความจริงด้วยการปฏิบัติเอง พิสูจน์ทดสอบธรรมะที่ท่านตรัสไว้ ด้วย
การปฏิบัติให้รู้จริงด้วยตัวเอง คำนี้เองที่ทำให้ฉันสนใจพุทธศาสนา ที่ฉันไม่
ต้องทำตัวเหมือนเป็นลูกแกะ ที่เอาแต่เดินตามคนเลี้ยง

คำสอนของครูบาอาจารย์เป็นวิถีทางแห่งการปฏิบัติ แต่ทุกคนก็
ยังคงต้องปฏิบัติด้วยตนเอง ไม่มีใครมาทำแทนให้ได้ เราควรวางใจที่วันนี้ยังมี

^{๘๒} ธมโม ทเว รกขติ ธมมจารี ธมโม สุฉินโณ สุขมาวาหติ. ขุ.อิติ. ๒๕/๑๘๔/๕๔๓.

^{๘๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

ครูบาอาจารย์ที่พอจะมีความรู้จากประสบการณ์มาถ่ายทอดให้ด้วยตัวเอง สอนในวิถีทางที่ถูกต้องซึ่งสำคัญมาก เราไม่สามารถเข้าใจได้ ถ้าเราฟัง ธรรมะแต่เพียงอย่างเดียว หากเราต้องการจะรู้จริงให้ลึกซึ้ง ต้องปฏิบัติด้วย ตนเอง เป็นทางเดียวที่จะรู้ได้"^{๘๔}

^{๘๔} บrijit สล็อตเทนเบเซอร์ <http://www.vimokkha.com/nunbrigtet.htm>

บทที่ ๔

พระธรรม

หลักธรรมต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมีหลายประการที่ยากแก่การเข้าใจ และเชื่อถือได้ เช่น กฎแห่งกรรม นรก สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด อธิติฤทธิ์ กฎความเป็นอนัตตา ญาณเครื่องหลุดพ้น เป็นต้น แต่ในยุคปัจจุบันมีข้อมูลมากมายที่ยืนยันคำสอนของพระพุทธเจ้า ว่าล้วนเป็นความจริงแท้ ถูกตรงตามธรรมชาติที่มีอยู่จริง มีอธิบายดังนี้

๔.๑ พระพุทธเจ้าสอนอะไรไว้

เราจะรู้ได้อย่างไร? ว่าเมื่อ ๒๖๐๐ ปีก่อน พระพุทธเจ้าตรัสสอนอะไรไว้บ้าง

ในสมัยพระพุทธเจ้า มีพระอรหันต์รูปหนึ่งไม่ยอมลงอุโบสถ ด้วยเข้าใจว่าหมัดกิจที่จะต้องทำแล้ว^๑ และมีพระอรหันต์มากมายในสมัยนั้นที่แสดงธรรมใดๆ ไม่ได้เลย ในเมื่อพระอรหันต์ในสมัยพระพุทธเจ้ายังมีข้อบกพร่องถึงเพียงนี้ แล้วเราจะมั่นใจได้อย่างไรว่า หลักธรรมต่างๆ ที่พระอรหันต์ท่านสอนกันในปัจจุบันนี้ จะถูกต้องไปเสียทั้งหมด เราจะตรวจสอบความถูกต้องของคำสอนเหล่านั้นได้ด้วยวิธีใด?

ตอบว่า : ตรวจสอบได้จากข้อความที่บันทึกในคัมภีร์พระไตรปิฎก หรือคัมภีร์พระบาลี เพียงเท่านั้น !

แต่เดิม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้เรียกว่า “พระไตรปิฎก”

^๑ วิมหา. (ไทย) ๔/๑๓๗/๒๑๔.

แต่เรียกว่า พระธรรมวินัยบ้าง พระบาลีบ้าง พระสัทธรรมบ้าง สัตถุศาสน์บ้าง แต่เมื่อคราวสังคายนาครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๔๕๐ ณ ลังกาทวีป ได้จารึกเป็นตัวอักษรลงในใบลาน แบ่งเป็น ๓ หมวด จึงเรียกว่า “พระไตรปิฎก”

ปิฎก แปลว่า กระจาดหรือตะกร้า เป็นภาชนะสำหรับรวบรวมใส่สิ่งของต่างๆ ในที่นี้ หมายถึงคัมภีร์ที่บรรจุพุทธพจน์ หรือตำรารวบรวมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่จัดเป็นหมวดหมู่แล้ว ๓ ปิฎก คือ

๑. พระวินัยปิฎก คัมภีร์รวบรวมข้อบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติ ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินกิจการต่างๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ อธิบายความเป็นมาของพระปาฏิโมกข์ ระเบียบวินัย ข้อห้าม และขออนุญาต เมื่อประพฤติปฏิบัติตามแล้วทำให้มีมารยาทที่งดงาม ภายและวาจาสงบพร้อมที่จะเจริญภูวนาต่อไป และเป็นที่เลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น

๒. พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์รวบรวมประวัติ และเทศนาธรรมที่ตรัสแก่บุคคลต่างๆ ในเวลาและสถานที่แตกต่างกัน เป็นรูปคำสนทนาโต้ตอบบ้าง คำบรรยายธรรมบ้าง เป็นรูปร้อยกรองบ้าง ร้อยแก้วบ้าง ร้อยแก้วผสมร้อยกรองบ้าง ตลอดถึงเทศนาของพระสาวกสำคัญบางรูป

๓. พระอภิธรรม คัมภีร์รวบรวมหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิปัสสนาภูวนาโดยตรง อธิบายสภาพของจิต เจตสิก รูป นิพพาน และไขข้อเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่อง จิต เจตสิก รูป นิพพาน และบัญญัติธรรม

พระไตรปิฎกมีความสำคัญและคุณค่าสำคัญหลายประการ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๔๓ : ๖๘-๗๑) ดังนี้

๑. พระไตรปิฎกเป็นที่รวบรวมพระดำรัสของพระพุทธเจ้า ที่ตกทอดมาถึงเรา เราจึงจักคำสอนของพระพุทธเจ้าได้จากพระไตรปิฎก

๒. พระไตรปิฎก กล่าวได้ว่าเป็นที่สถิตของพระศาสดาของศาสนาพุทธ เพราะเป็นที่บรรจุพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ให้เป็นศาสนา

๓. พระไตรปิฎกเป็นแหล่งต้นกำเนิดของตำราในศาสนาพุทธ หนังสือที่นักปราชญ์ทั้งหลายเรียบเรียงไว้ ที่จัดว่าเป็นคำสอนของศาสนาพุทธ จะต้องสืบสาย ขยายความออกมาจากแม่บทในพระไตรปิฎก

๔. พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานอ้างอิง ในการแสดง หรือยืนยัน หลักการเดิมแท้ของศาสนาพุทธ การอธิบายหรือกล่าวอ้างใด ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะต้องมืี่อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นเบื้องต้น

๕. พระไตรปิฎกเป็นมาตรฐานตรวจสอบคำสอนในพระพุทธศาสนา คำสอนหรือกล่าวใด ๆ ที่จะถือว่าเป็นคำสอนในศาสนาพุทธได้ จะต้องสอดคล้องกับบรรณและสภาพธรรมในพระไตรปิฎก

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกจึงเป็นกิจสำคัญยิ่ง ถือว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา หรือเป็นความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ถ้ายังมีการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกเพื่อนำไปปฏิบัติ ศาสนาพุทธก็ยังคงดำรงอยู่ แต่ถ้าไม่มีการศึกษาพระไตรปิฎก แม้จะมีพระอริยเจ้าผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอยู่ ศาสนาพุทธก็จะไม่อาจดำรงอยู่ได้

๑) พระไตรปิฎกเชื่อถือได้แค่ไหน

หลักธรรมทางพุทธศาสนาได้มีการสืบทอดกันมาโดยมุขปาฐะ คือ การท่องจำสืบๆ กันมา การท่องจำนี้ ได้กระทำมาจนถึงการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๔ ในลังกาทวีป และได้จารึกเป็นคัมภีร์ครั้งแรกเมื่อคราวสังคายนา ครั้งที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๔๓๓^๒ ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช โดยมีพระรักขิตมหาเถระเป็นประธาน สาเหตุของการจารึกพระธรรมวินัยลงในใบลาน เพราะพระสงฆ์ในเกาะลังกานั้น ประสบภัยธรรมชาติ และภัยสงครามอยู่เนืองๆ ทำให้ไม่มีเวลาท่องจำพระธรรมวินัย ซึ่งจะทำให้ช่วงการสืบทอดขาดลงได้ และในการจารึกครั้งนี้ ได้จารึกอรรถกถาลงไว้ด้วย

^๒ บางแห่งว่า พ.ศ. ๔๕๐ ดูใน พระไตรปิฎกฉบับประชาชน, ๒๕๓๙, หน้า ๑๑.

มีผู้สงสัยว่า สมัยพุทธกาลคนไม่รู้จักการเขียนหนังสือหรืออย่างไร? จึงไม่ปรากฏว่ามีตำรับตำราจารึกไว้เป็นหลักฐาน **พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณณณโณ** ได้ประมวลทัศนะนี้ไว้ในหนังสือภาษาศาสตร์ภาษาบาลี ไว้ว่า

ความจริง การเขียนหนังสือน่าจะมีมาก่อนสมัยพุทธกาลแล้ว ในพระไตรปิฎกเองก็มีข้อความเอ่ยถึงการขีดเขียนเป็นครั้งคราว เช่น ตอนหนึ่งห้ามภิกษุเล่นเกม "อักขริกา" ได้แก่ การทายอักษรในอากาศหรือบนหลังเพื่อนภิกษุ วิชาเขียนหนังสือได้รับยกย่องว่า เป็นศิลปะพิเศษอย่างหนึ่ง สิกขาบทบางข้อห้ามภิกษุณีเรียนศิลปะทางโลก หนึ่งในศิลปะเหล่านี้คือวิชาเขียนหนังสือ ในบทสนทนาภายในครอบครัว พ่อแม่ปรารถนาจะให้บุตรเรียนวิชาอะไรดี ถ้าจะให้เรียนเขียนหนังสือ บุตรก็อาจยังชีพอยู่ได้อย่างสบาย แต่ก็อาจเจ็บนิ้วมือ ถ้าภิกษุเขียนหนังสือพรรณนาคุณของอัตตวินิบาตกรรม (การฆ่าตัวตายเอง) ปรึบทกกฎทุกตัวอักษร ถ้ามีผู้อ่านพบข้อความนั้นเข้าเห็นดีเห็นงามด้วย แล้วฆ่าตัวตายตามนั้นปรับอาบัติปาราชิก หลักฐานเหล่านี้แสดงว่าอักษรหรือการเขียนมีมาก่อนสมัยพระพุทธเจ้าแล้ว แต่ที่พระพุทธองค์ไม่นิยมใช้ หันมาใช้วิธีมุขปาฐะแทน น่าจะทรงเห็นประโยชน์อันสูงส่ง บางสิ่งบางอย่างกระมัง หรือว่าระบบการขีดเขียนยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าที่ควร ทั้งยังไม่มีอุปกรณ์การขีดเขียนเพียงพอ ก็ยากที่จะทราบได้ แต่ข้อที่น่าคิดอยู่อย่างคือ วิธีเรียนด้วยมุขปาฐะนี้ นอกจากจะสร้างสัมพันธภาพอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้เรียนและผู้สอนแล้ว ยังเป็นการสร้างสมาธิฝึกจิตของผู้เรียนไปในตัวด้วย นักปราชญ์ยุคก่อนที่มีความคิดเช่นนี้ก็มีไม่น้อย **เพลโต** (Plato:427-347 ปีก่อน ค.ศ.) เคยกล่าวไว้ว่า "การคิดอักษรขึ้นใช้แทนการท่องจำ ทำให้มนุษย์ขาดอานุภาพแห่งความทรงจำ คือ แทนที่จะจดจำจากอินทรีย์ภายใน ต้องอาศัยสัญลักษณ์จากภายนอกเข้าช่วย"^๓

^๓ พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณณณโณ, ภาษาศาสตร์ภาษาบาลี, ชุตตวรรณไวยาकरण, กรุงเทพฯ, ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔.

๒) พระไตรปิฎกเคยถูกดัดแปลงแก้ไขหรือไม่ ?

มีผู้สงสัยว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่พระไตรปิฎกอาจถูกสาวกรุ่นหลัง ๆ แก้ไขเพิ่มเติม ก็ขอตอบว่า “เป็นไปได้แน่นอน” ด้วยเหตุผลดังนี้

๑. พระไตรปิฎกสืบทอดกันมาด้วยภาษาบาลี ที่มีหลักไวยากรณ์ เฉพาะ มีกฎตายตัวไว้เฉพาะภาษาบาลี โดยปฏิเสธไวยากรณ์หลายประการ ของสันสกฤต เพื่อให้เป็นหลักเกณฑ์ของไวยากรณ์บาลีโดยเฉพาะ เช่น พระบาลีมี ๒ วจนะเท่านั้น คือ เอกวจนะ และพหุวจนะ ไม่มีทวิวจนะ^๔ เป็นต้น

๒. แม้บางช่วงของประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เกิดภัยพิบัติต่างๆ ทำให้คัมภีร์พระไตรปิฎกขาดหาย หรือเลอะเลือนไป แต่เมื่อสังคายนาใหม่อีกครั้ง ก็ได้เปรียบเทียบตรวจสอบดูกับพระไตรปิฎกของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก จนหมดข้อสงสัย จึงทำให้เชื่อได้ว่า พระไตรปิฎกที่สังคายนาเสร็จนั้น มีมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งโลก ตรงกับพระไตรปิฎกที่ได้รับการสังคายนาครั้งก่อนๆ ทุกประการ

๓. มีข้อความในคัมภีร์รุ่นหลังกล่าวอ้างถึงข้อความในพระไตรปิฎก แต่เมื่อตรวจสอบในบาลีพระไตรปิฎกแล้ว กลับไม่พบข้อความนั้น ทั้งที่เมื่อพิจารณาเนื้อหาข้อความนั้นแล้ว มีอรรถเข้ากันได้กับพระไตรปิฎก เช่น บาลีสังยุตตนิกาย มหาวารวรรคว่า

“จตตารีมานิ ภิกขเว อริยสัจจานิ. กตมานิ จตตาริ. ทุกข์ อริยสัจจํ ทุกขสมุทัย อริยสัจจํ ทุกขนิโรธ อริยสัจจํ ทุกขนิโรธคามินี-ปฏิบัติ อริยสัจจํ. อิมานิ โข ภิกขเว จตตาริ อริยสัจจานิ ตถานิ อวิตถานิ อนณณถานิ ตสฺมา อริยสัจจານิติ วุจฺจนฺติ.”^๕

^๔ พระอัครวงศาจารย์, **สหุณีติปกรณ์ (ปทมาลา)**, ฉบับภูมิพลโลกิขุ . โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, วัดสระเกศ กรุงเทพฯ, พ.ศ. ๒๕๒๑, หน้า ๑๕๖.

^๕ ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๙๗/๓๘๐.

แต่คัมภีร์วิสุทธิมรรค นำไปอ้างโดยเพิ่มข้อความว่า

“จตุตถาริยานิ ภิกขเว อริยสัจจานิ. กตมานิ จตุตถาริ. ทุกข์ อริยสัจจํ ทุกขสมุทโย อริยสัจจํ ทุกขนิโรธอ อริยสัจจํ ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสัจจํ. อิมานิ โข ภิกขเว จตุตถาริ อริยสัจจานิ อริยา อิมานิ ปฏิวิฆณนติ ตสฺมา อริยสัจจานิตี วุจจนตีติ. อปิจ อริยสส สจฺจานิตีปิ อริยสจฺจานิ. ยถาห. สเทเวเก โลเก ฯเปฯ มนุสฺสา ตถาคโต อริโย ตสฺมา อริยสจฺจานิตี วุจจนตีติ. อถวา เอเตลล อภิสมฺพุทฺธตฺตา อริยภาวสิทธิโตปิ อริยสจฺจานิ. ยถาห. อิมลล โข ภิกขเว จตฺตุนนํ อริยสจฺจานํ ยถาญฺตํ อภิสมฺพุทฺธตฺตา ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อริโยติ วุจจตีติ. อปิจ โข ปน อริยานิ สจฺจานิตีปิ อริยสจฺจานิ. อริยานิตี ตถานิ อวิตถานิ อวิลลวาทกานิตี อตฺถโล. ยถาห. อิมานิ โข ภิกขเว จตุตถาริ อริยสจฺจานิ ตถานิ อวิตถานิ อนนฺถถานิ ตสฺมา อริยสจฺจานิตี วุจจนตีติ. เอวเมตฺถ นินฺพพจนโต วินิจฺจโต เวทิตฺตโพ.”^๖ (อักษรตัวหนา เป็นข้อความที่คัมภีร์วิสุทธิมรรค เพิ่มเข้ามา โดยอ้างว่านำมาจากพระไตรปิฎก)

ข้อมูลดังกล่าวมานี้ แสดงให้รู้ว่า พระไตรปิฎกภาษาบาลีไม่เคยถูกแก้ไขเพิ่มเติมอย่างแน่นอน เพราะทั้งที่ปรากฏข้อความที่ตกหล่นอยู่ในคัมภีร์อันน่าเชื่อถือที่สุดคัมภีร์หนึ่ง อย่างคัมภีร์วิสุทธิมรรค ข้อความนั้นก็ยังมีได้ถูกบรรจุไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก

สรุปว่า คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีย่อมเป็นไปได้ที่มีการตกหล่นบ้าง แต่คำกล่าวอ้างที่ว่าถูกสาวกรุ่นหลังแก้ไขเพิ่มเติม ย่อมเป็นไปได้อย่างแน่นอน

^๖ วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๑๔๐-๑๔๑.

๓) ทำไมพระพุทธเจ้าไม่ให้เชื่อคัมภีร์

หลักการสำคัญสำหรับการตัดสินใจเชื่อ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดังนี้

๑. มา อนุสสาเวน อย่าเชื่อโดยฟังตามกันมา
๒. มา ปรมปราย อย่าเชื่อโดยเหตุสักว่าตามสืบๆ กันมา
๓. มา อิติ กิราย อย่าเชื่อโดยตื่นข่าว
๔. มา ปิฎกสมปทานเนน อย่าเชื่อโดยอ้างปิฎก
๕. มา ตกุกเหตุ อย่าเชื่อโดยนึกเดาเอาเอง
๖. มา นยเหตุ อย่าเชื่อโดยคาดคะเน
๗. มา อาการปริวิตกเคน อย่าเชื่อโดยการตรึกตรองตามอาการ
๘. มา ทิฎฺฐินิฆมานุกขนุกขนติยา อย่าเชื่อโดยเห็นว่าถูกตามลัทธิของตน
๙. มา ภพฺพุตตาย อย่าเชื่อโดยเห็นว่า ผู้พูดควรเชื่อได้
๑๐. มา สมโณ โน ครุ อย่าเชื่อโดยถือว่า สมณะนี้เป็นครูของตน^๗

พุทธประสงค์ที่แท้จริงในการตรัสเรื่องนี้ คือ ไม่ทรงให้ปลงใจเชื่อถือเพียงเพราะอ้างตำรา รวมไปถึงตำราที่เรียกกันว่าพระไตรปิฎกด้วย แต่ก็มีใช้หมายความว่าไม่ให้เชื่ออะไรเลย ทรงประสงค์ว่า การตัดสินใจเชื่อในแต่ละเรื่อง มิใช่ตัดสินใจเชื่อเพียงเพราะเหตุผลใดเหตุผลหนึ่ง ใน ๑๐ ประการนี้ แต่ควรจะมีข้อมูลในการตัดสินใจเชื่อที่มากไปกว่านั้น เช่น มิให้ตัดสินใจเชื่อ เพียงเพราะฟังจากอาจารย์อย่างเดียว แต่ควรหาข้อมูลเพิ่มเติมก่อนว่า คำพูดของอาจารย์นั้นสอดคล้องกับตำราอื่นหรือไม่ นำไปทดสอบทดลองแล้ว มีหลักการพอจะเข้ากันได้หรือไม่ ทำดังนี้แล้วจึงค่อยตัดสินใจเชื่อ มิใช่ห้ามไม่ให้เชื่ออะไรเลย เพราะการเชื่อในหลักกาลามสูตรก็เป็น การเชื่อ คัมภีร์เช่นกันมิใช่หรือ?

^๗ อัง.ทูก. (บาลี) ๒๐/๖๖/๑๘๔, อัง.ทูก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๕.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักการสำคัญ ในการตัดสินใจเชื่อ ไว้ว่า

“เมื่อใด ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดีเตียน ธรรมเหล่านี้ใครยึดถือปฏิบัติถึงที่แล้ว จะเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความทุกข์ เมื่อนั้นท่านทั้งหลายพึงละเสีย ฯลฯ เมื่อใดท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ใครยึดถือปฏิบัติถึงที่แล้ว จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายพึงถือปฏิบัติบำเพ็ญธรรมเหล่านั้น”^๘

ในกรณีนี้ผู้ฟังยังไม่รู้ ไม่เข้าใจ และยังไม่มีความเชื่อในเรื่องใด ๆ พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงชักจูงความเชื่อ แต่ทรงเชิญชวนให้พิจารณา

๔.๒ ธรรมะของพระพุทธเจ้า

พระธรรม ในที่นี้หมายถึง กฎความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ แล้วเลือกเพื่อนำมาประกาศต่อ ในสถานที่ต่างๆ ในโอกาสต่างๆ และแก่บุคคลต่างๆ ตามสมควรแก่สติปัญญาและทักษะของบุคคลนั้นๆ เพื่อให้เขาได้คลายทุกข์ คลายโศก เมื่อพระสงฆ์สาวกได้ยินได้ฟังก็ช่วยกันจดจำไว้ แล้วถ่ายทอดต่อๆ กันมา อย่างเป็นระบบไม่ผิดเพี้ยน

พระพุทธเจ้าทรงเลือกสอนเฉพาะธรรมะที่ทรงไว้ซึ่งผู้บรรลุดุธรรม ไม่ให้ตกไปในอบายภูมิจำนวน ๔ และในวิภูฏทุกขเท้านั้น ซึ่งมี ๑๐ ประการ คือ อริยมรรค ๔ อริยผล ๔ นิพพาน ๑ และปริยัติธรรม^๙ รวมเรียกว่า “พระสัทธรรม”^{๑๐} ซึ่งประมวลได้เป็น ๓ ประการ คือ ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม

^๘ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๙๓/๒๘๗.

^๙ โลกุตตรธรรม ๙ คือ อริยมรรค ๔ สามัญญผล ๔ และนิพพาน ๑ (ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๑๑/๑๓๙, ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๔๗๘/๓๖๑, ขุ.อ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๕๐๘.)

^{๑๐} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๘๑.

และปฏิเวธศีลธรรม

คุณลักษณะของพระศีลธรรม พุทธบริษัททั้งหลายต่างพากันนำมา
สาธยายสรรเสริญตลอด ๒๖๐๐ ปี ว่า

“สวากุขาโต ภควตา ฌมโม สนทิกฺขจิกโก อกาลิกโก เอหิปสฺสสิโก
โอบนยิกโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ.”^{๑๑}

แต่ละบทมีความหมาย ดังนี้

๑) สวากุขาโต เป็นธรรมที่ทรงตรัสไว้ดีแล้ว สมบูรณ์ทั้งอรรถและ
พยัญชนะดีพร้อมทั้งเบื้องต้นท่ามกลางและในที่สุด คุณธรรมข้อนี้หมายถึง
พระปริยัติธรรม

๒) สนทิกฺขจิกโก เป็นธรรมที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง
คุณธรรมข้อนี้ หมายถึง โลกุตตรธรรมทั้ง ๙

๓) อกาลิกโก เป็นธรรมที่ปฏิบัติได้และให้ผลทันทีในขณะนั้นเลย
ทีเดียว โดยไม่ต้องรอเวลาแต่อย่างใด คุณธรรมข้อนี้หมายถึง มัคคจิต ๔

๔) เอหิปสฺสสิโก เป็นธรรมที่ให้ผลได้อย่างแท้จริงจนสามารถพิสูจน์ได้
คุณธรรมข้อนี้ หมายถึง โลกุตตรธรรมทั้ง ๙

๕) โอบนยิกโก เป็นธรรมที่ควรน้อมนำมาให้บังเกิดแก่ตน และทำให้
แจ้งแก่ตน หมายความว่า ควรบำเพ็ญเพียรให้เกิดมัคคจิต ผลจิต ก็แจ้งซึ่ง
พระนิพพาน

๖) ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ เป็นธรรมที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตนเอง
ผู้อื่นหารู้ด้วยไม่ว่า มรรคเราเจริญ ผลเราบรรลุนิโรธเราแจ้งแล้ว เป็นการรู้
ด้วยการประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง^{๑๒}

^{๑๑} อภ.ฉก. (บาลี) ๒๒/๑๐/๒๗๖, อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๒.

^{๑๒} ข.จุ.อ. (ไทย) ๖/-/-/๕๐๓.

๑) ปริยัติสัทธรรม

ปริยัติ คือ คำสั่งสอนในพระไตรปิฎกทั้งหมด^{๑๓} ได้แก่ พระธรรมวินัย พระธรรมวินัย ที่พระอรหันตสาวกได้รวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก แยกประเภทได้ ๙ ประเภท เรียกว่า “นวังคัสตฤศาสน์”^{๑๔} คือ

๑. สุตตะ แปลว่า ด้าย คือ พระสูตรที่ร้อยเรียงเรื่องราวนำมาผูก เรียงร้อยเข้าด้วยกัน ได้แก่ อุกโกตวิภังค์ นิเทศ ชันธกะ ปริวาร และสูตรต่างๆ หมายถึง กฎหรือหัวข้อธรรมสั้นๆ มีตอนเดียวจบ และมีความสมบูรณ์ในตัว มักจะเอาเฉพาะพระปาติโมกข์

๒. คาคา คือ คำสอนประเภทที่อยู่ในรูปบทร้อยกรอง เช่น เถร-คาคา เถรีคาคา ธรรมบท และคาคาที่ไม่เรียกว่า สูตร

สมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงยกย่องพระวังคีสเถระว่าเป็นเลิศในด้านการกวีนิพนธ์ และมีผู้กล่าวคาคาได้ดี มีเสียงไพเราะอีก ๒ ท่าน คือพระโสณกุฎิกัณณะ และอุบาสิกานันทมาตา

๓. เคยยะ แปลว่า ขับสวด เป็นการขับทำนองคล้ายกับคาคา เป็น คำสอนที่มีอยู่ในรูปของร้อยแก้วและร้อยกรองในเรื่องเดียวกัน บทร้อยกรอง มักจะแทรกอยู่ตอนกลางหรือตอนท้ายของส่วนที่เป็นร้อยแก้ว

๔. เวยยาकरणะ เป็นคำสอนที่มีลักษณะเป็นคำตอบ หมายเอา พระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด ที่ไม่มีร้อยกรองปน และพุทธพจน์ในลักษณะอื่นที่ไม่สงเคราะห์เข้าในองค์อีก ๘ อย่าง จัดเข้าในเวยยาकरणะทั้งสิ้น

๕. อุทาน ถ้อยคำที่เปล่งออกมา ด้วยความประทับใจที่ได้เห็นสัง ธรรมบางอย่าง อันเป็นภาวะที่น่าอัศจรรย์ หรือที่ทำให้เกิดการประจักษ์ชัด ในความจริงของชีวิต ออกมาทั้งในรูปของร้อยแก้วและร้อยกรอง ทั้งที่เป็นคำ อุทานของพระพุทธเจ้า หรือสงฆ์สาวก เช่น “อณฺณาสี วต โภ โภณฺณญฺเอย.”

^{๑๓} วิ.มหา. อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๔๐.

^{๑๔} อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๒๐๕/๘๕.

โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ เป็นต้น

๖. อิติวุตตกะ คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่พระสาวกได้ยกขึ้นมาอ้าง เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นหรือเป็นหลักฐาน เช่น ในมหาหัตถิปโทปมสูตร พระสารีบุตร แสดงเรื่องปฏิจจสมุปบาท ในตอนท้ายท่านได้ยกเอาพระพุทธพจน์ขึ้นมาอ้าง เพื่อสนับสนุนความเชื่อมั่น

๗. ชาดก เรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจะทรงยกขึ้นมาอธิบายประกอบ ในกรณีที่มีผู้ทูลถาม หรือเป็นเรื่องเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ชาดกมีทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง

๘. อัมภุตธรรม คำสอนนำอัสจรรยใจ ๓ ประเภท คือ

๘.๑ ธรรมที่เป็นสัจจะ เป็นธรรมที่นำอัสจรรยใจ จึงมักจะเปล่งวาจาสรรเสริญว่า “อจณริยํ อพุกตํ ฆนเต ยาว สุภาสิตํ อิหิ...” ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เทศนานี้เป็นสุภาสิต เป็นสิ่งนำอัสจรรยใจ....

๘.๒ เรื่องที่นำอัสจรรยใจเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เช่น พระมารดา ประสูติพระองค์ประทับยืน มีได้นอนคลอดเหมือนหญิงทุกๆ ไปหลังจากประสูติแล้วก็สามารถดำเนินไปได้ ๗ ก้าว ทรงเปล่งพระสุรสีหนาทว่า “พระองค์ทรงบังเกิดมาเพื่อประโยชน์ของมหาชน” เป็นต้น

๘.๓ เรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่าที่นำอัสจรรยใจ

๙. เวทิลละ คำสอนที่แจกแจงความหมายอย่างละเอียด ซึ่งอาจทำโดยการอธิบายขยายความ หรือโดยการวิเคราะห์ความหมายทางไวยากรณ์ เป็นต้น^{๑๕}

๒) ปฏิบัติศีลธรรม

ธรรมะอันเป็นหลักปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ได้แก่ การเจริญภาวนา เจริญมรรคมืองค์ ๘ เพื่อทำอริยมรรคอริยผลให้แจ้งตามแนวไตรสิกขา

^{๑๕} อัง.จตุ. (ไทย) ๒๑/๖/๑๐, อัง.จตุ.อ. (บาลี) ๒/๖/๒๘๒, วิมหา.อ. (บาลี) ๑/๒๖.

ภาวนา แปลว่า ธรรมที่เป็นเครื่องอบรมกระเสจจิต ทำให้กุศลที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น และทำให้กุศลที่เกิดขึ้นแล้วเจริญเพิ่มพูนยิ่งขึ้น^{๑๖} เป็นการปรารถนาความเพียรอันเป็นที่ตั้งของความสุขพิเศษ คือ ความสุขในฌาน และความสุขในมรรคผล^{๑๗} มีอยู่ ๒ แบบ

๑. สมถภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบเป็นสมาธิ เมื่อจิตตั้งมั่นแน่วแน่อยู่กับอารมณ์สมถะอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งจนเป็นเอกัคคตารมณ์ เกิดเป็นฌาน เมื่อทำให้สมบุรณ์ครบถ้วนในฌาน เกิดเป็นสมาบัติ ๘ ผลของการเจริญสมาบัติให้สมบุรณ์ คือเกิดอภิญญา ๕^{๑๘}

ฌาน แปลว่า การเพ่ง คือ ภาวะจิตที่เพ่งอารมณ์จนแนบแน่น^{๑๙} มี ๒ ลักษณะ คือ ๑) อารัมมณูปนิชฌาน การเพ่งอารมณ์แบบสมถะได้แก่ ฌานสมาบัติ ๒) ลักษณะอุปนิชฌาน การเพ่งพินิจให้เห็นไตรลักษณ์ ตามแบบวิปัสสนา^{๒๐} ในกรณีนี้ แม้แต่มรรคผลก็เรียกว่าฌานได้ เพราะเพ่งลักษณะที่เป็นสัจจะของนิพพานบ้าง^{๒๑}

อารัมมณูปนิชฌาน คือ ภาวะที่จิตสงบนิ่งอันเนื่องมาจากการเพ่งอารมณ์ฌาน แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ รูปฌาน และอรูปรูปรูปรูปรู

๑) รูปฌาน คือ การเพ่งรูปธรรมเป็นอารมณ์ มี ๔ ระดับตามอารมณ์ที่ประณีตขึ้นไปตามลำดับ คือ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน

๒) อรูปรูปรูปรู คือ การเพ่งอรูปรูปรูปรูเป็นอารมณ์ มี ๔ ระดับ คือ อากาสาณัญญาตณฌาน วิญญาณัญญาตณฌาน อากิญจัญญาตณฌาน และ

^{๑๖} พระคันธสาราภิวังศ์ (แปล), **ปรมัตถทีปนี**, หน้า ๔๗๘, ๗๖๐.

^{๑๗} ดูใน อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๗/๑๕๗.

^{๑๘} ดูใน อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๒๗/๑๑๑.

^{๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๖๐/๖๐๔, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๑๗/๙๘.

^{๒๐} ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๓๔๗/๓๑๕, ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๑-๖๕. ดูเพิ่มเติมบทที่ ๘

^{๒๑} ชุ.อ.อ. (บาลี) ๑/๕๓๖, ชุ.ป.อ. (บาลี) ๒๒๑, อ.ภ.ล. อ. (บาลี) ๒๗๓.

เนวส์ัญญานาสัญญาตนฌาน

สมาบัติ แปลว่า เข้าถึง คือ การเข้าถึงสภาวะสงบประณีตที่พึงเข้าถึง โดยทั่วไปหมายถึงการบรรลุฌานสมาบัติ มีอยู่ ๓ ประเภท^{๒๒} คือ

๑) ฌานสมาบัติ คือ การเข้าถึงอารมณ์ฌาน หรือการเข้าอยู่ในฌานจิต เพื่อหนีทุกข์เวทนา โดยปรารถนาจะเสวยฌานสุข มีความอึดใจหรือความวางเฉยอยู่ในอารมณ์ฌานนั้น トラบเท่าเวลาที่ตื่นอธิษฐานไว้ ได้แก่ รูปฌาน ๔ และอรุปฌาน ๔ (สมถะ)

๒) ผลสมาบัติ การเข้าถึงอริยผล หรือการเข้าอยู่ในอริยผลจิต เป็นการเข้าอยู่ในอารมณ์พระนิพพานที่ได้มาจากอริยผลญาณ อันบังเกิดแล้วแก่ตน เพื่อเสวยโลกุตตรสุข ซึ่งเป็นความสงบสุขที่พึงเห็นประจักษ์ได้ในปัจจุบัน (วิปัสสนา)

๓) นิโรธสมาบัติ การเข้าถึงความดับสัญญา (ความหมายรู้) และเวทนา (ความเสวยอารมณ์) ทั้งหมด ซึ่งรวมไปถึงการดับจิตและเจตสิกอื่นๆ พร้อมทั้งรูปที่เกิดจากจิตด้วย แต่รูปที่เกิดจากกรรม อุดุและอาหารยังคงเป็นไปอยู่ เพราะฉะนั้นผู้ที่เข้านิโรธสมาบัติจึงยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งเข้าได้ถึง ๗ วัน เรียกว่า เข้าสัญญาเวทิตนิโรธ เปรียบเหมือนผีนิพพาน เข้าสู่ความดับสนิทแห่งนามขันธ์ โดยปราศจากอันตรายใดๆ เป็นมหาสันติสุข อันยอดเยี่ยม ดังนั้น พระอริยเจ้าจึงนิยมเข้าผลสมาบัติ และนิโรธสมาบัติด้วยศรัทธา และฉันทะในอมตรสนั้น จนกว่าจะปรินิพพาน (สมถ+วิปัสสนา)

นิโรธสมาบัตินี้ มีเฉพาะแต่พระอนาคามีและพระอรหันต์ผู้ชำนาญในสมาบัติ ๘ แล้วเท่านั้น จึงเข้าได้^{๒๓} นอกจากนั้นเข้าไม่ได้ และการเข้านิโรธสมาบัติของพระอริยบุคคลสมัยพระพุทธเจ้า ต้องทำบุพกิจ ๔ อย่างก่อน คือ

^{๒๒} ดูใน อง.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๑๖๔/๗๑.

^{๒๓} อภิ.ปณจ.อ. (บาลี) ๑/๗๓๕/๒๘๒.

๑. อธิษฐานไม่ให้บริวารและร่างกายของท่านเป็นอันตราย
๒. อธิษฐานขอให้ออกจากฉานได้โดยไม่ต้องมีใครมาเรียก เมื่อสงฆ์ต้องการพบท่าน
๓. อธิษฐานขอให้ออกจากฉานได้โดยไม่ต้องมีใครมาเรียก เมื่อพระพุทธรูปทรงมีพระประสงค์จะพบท่าน
๔. พิจารณาอายุของท่านว่าจะอยู่ได้ครบ ๗ วันหรือไม่ ถ้าอยู่ครบท่านก็อธิษฐานกำหนดเวลาเข้า ถ้าอยู่ไม่ครบ ๗ วัน ท่านก็กำหนดเวลาเข้าให้น้อยกว่า ๗ วัน^{๒๔}

อภิญา แปลว่า ความรู้ยิ่ง หมายถึง ความรู้วิเศษที่เหนือกว่าปกติ คนธรรมดาทำไม่ได้ แต่เป็นของธรรมดาสำหรับท่านผู้ได้บรรลุแล้ว เกิดขึ้นจากการเจริญสมถภาวนาอย่างสมบูรณ์ มี ๕ ประการ ได้แก่

๑. อิทธิวิธี ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
๒. ทิพโอสถ ความรู้ที่ทำให้มีหูทิพย์
๓. เจโตปริยญาณ ญาณที่ให้กำหนดรู้ใจคนอื่นได้
๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้
๕. ทิพจักขุ ความรู้ที่ทำให้มีตาทิพย์^{๒๕}

แต่ผลจากสมถะไม่ว่าจะเป็นฉานสมาบัติหรืออภิญาทั้ง ๕ ประการนี้ ก็ยังเป็นเพียงโลกีย์^{๒๖} เป็นของปุถุชน ยังเสื่อมถอยได้ เช่น ฤทธิ์ที่พระเทวทัตได้ เจโตวิมุตติของพระโคตมิกะ^{๒๗} และฉานสมาบัติของพระภิกษุสามเณร ฤาษีและคฤหัสถ์^{๒๘} เป็นของมีมาก่อนพุทธกาล เป็นของมีได้ในลัทธิ

^{๒๔} ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๓๙.

^{๒๕} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๔๓๑/๓๐๗, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๘/๗๗-๘๔.

^{๒๖} ดูใน วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๑๙๕, ๑๙๗.

^{๒๗} วิ.ม. (บาลี) ๗/๓๕๕/๑๖๑, วิสุทธิ. (บาลี) ๓/๓๔๓ , ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔/๕.

^{๒๘} วิสุทธิ. (บาลี) ๓/๓๔๓ , ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔/๕

ภายนอกพระพุทธศาสนา^{๒๙} มิใช่จุดหมายของพระพุทธศาสนา เพราะไม่ทำให้หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ได้อย่างแท้จริง นักบวชบางลัทธิทำสมาธิจนได้สมาบัติ ๘ แต่ยังมีมิจฉาทิฏฐิเกี่ยวกับเรื่องอัตตา และยึดถือในฉันทนั้นว่าเป็นนิพพาน ลัทธิเช่นนี้พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ^{๓๐}

ผลที่ต้องการจากสมณะตามหลักพุทธศาสนา คือ การสร้างสมาธิให้ตั้งมั่น ควรแก่การงาน เพื่อใช้เป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สมาธิโต ยถาภูตฺ ขานาติ ปสสตี. ผู้มีจิตตั้งมั่น (เป็นสมาธิ) แล้วย่อมรู้เห็นตามเป็นจริง”^{๓๑}

จุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนาสำเร็จด้วยวิปัสสนา คือการฝึกอบรมปัญญาโดยมีสมาธิเป็นบาทฐาน หากบรรลุจุดหมายสูงสุดด้วย และได้ผลพิเศษแห่งสมณะด้วย ก็จัดว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติพิเศษ ได้รับการยกย่องนับถืออย่างสูง แต่หากบรรลุจุดหมายแห่งวิปัสสนาอย่างเดียว แม้ไม่ได้ผลพิเศษแห่งสมณะ ก็ยังเลิศกว่าได้ผลพิเศษแห่งสมณะคืออภิญญา ๕ แต่ยังไม่พ้นจากอวิชชาและกิเลสต่างๆ ไม่ต้องพูดถึงจุดหมายสูงสุด แม้พระอนาคามีบางท่านจะไม่ได้ฌาน ไม่ได้อภิญญา ก็ชื่อว่าเป็นผู้บำเพ็ญสมาธิบริบูรณ์ เพราะสมาธิของพระอนาคามีผู้ไม่ได้ฌานสมาบัติ ไม่ได้อภิญญานั้น แม้จะไม่ใช่สมาธิที่สูงวิเศษอะไรนัก แต่ก็ยังเป็นสมาธิที่สมบูรณ์ในตัว ยิ่งยืนคงระดับ เพราะไม่มีกิเลสที่จะทำให้เสื่อมถอยได้อีก^{๓๒}

๒. วิปัสสนาภาวนา คือ การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งในขั้นที่ ๕ หรือรูป-นามตามความเป็นจริง ว่าไม่เที่ยง มีสภาวะทนได้ยาก ที่ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ เป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดญาณ

^{๒๙} ดูใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๑๗/๓๒๐, ม.อ.อ. (บาลี)๓/๕๗๓.

^{๓๐} ที.สี. (บาลี) ๙/๕๐/๒๒, ที.สี. (ไทย) ๙/๕๐/๔๗, พุ.จริยา.อ. (บาลี) ๔๔/๖๙.

^{๓๑} อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๒/๓.

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน อง.จตุก.อ. (ไทย) ๒/-/๒๕๕ และ ๓๕๕.

รู้แจ้งอริยสัจ ๔^{๓๓} ที่เรียกว่า “ญาณ”

ญาณ คือ ปัญญา แปลว่า ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี”^{๓๔} ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคแสดงลักษณะแห่งญาณไว้ว่า “ญาณ มีการตรัสรู้สภาวะแห่งธรรมเป็นลักษณะ มีการกำจัดเสียซึ่งความมืด คือโมหะ อันปิดบังสภาวะแห่งธรรมทั้งหลายเป็นรส มีความหายหลงเป็นผล ส่วนสมาธิจัดเป็นปทัฏฐาน (คือเหตุใกล้) ของญาณนั้น”^{๓๕}

วิปัสสนาญาณ คือ ปัญญาหยั่งรู้ หยั่งเห็นโดยประการต่างๆ ในสภาวะลักษณะของรูปและนาม^{๓๖} ตามความเป็นจริง ว่าสภาวะธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน เป็นธรรมชาติที่รู้แจ้งความจริง ๔ ประการคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค^{๓๗} มีลักษณะรู้สภาวะธรรมตา ๓ ประการแห่งธรรมทั้งหลาย คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ส่งแสงให้ความสว่าง และกำจัดความมืดคืออวิชชา (ความไม่รู้) ขณะเดียวกันก็ทำวิชาคือความรู้ ซึ่งเปรียบเสมือนความสว่างให้เกิดขึ้น ทำให้หายจากความหลง รู้ทั่วถึงและแทงตลอดสภาวะธรรมทั้งปวง ส่วนสมาธิจัดเป็นเหตุใกล้ของญาณนั้น”^{๓๘}

วิปัสสนาจัดเป็นฉนวน ประเภทเพ่งพิจารณาลักษณะอารมณ์รูป-นาม ดังคัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า วิปัสสนา อนิจจาติลกขณสส อุปนิชฌานโต ลกขณูปนิชฌานัง. วิปัสสนาย กิจจสส มคเคน อิชฌนโต มคโค ลกขณูปนิช-

^{๓๓} ดูใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๒/๒๔๒ ,อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๒๕๔/๔๔๗.

^{๓๔} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๓๔/๓๓.

^{๓๕} วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๗๖.

^{๓๖} รูป คือ ธรรมชาติที่แตกสลาย เพราะความร้อนบ้าง ความเย็นบ้าง อยู่เสมอ ดูใน อง.เอก.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๓๓.

นาม คือ สภาวะที่รับรู้ทางใจและความรู้สึกนึกคิดต่างๆ เป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ น้อมไปสู่อารมณ์อยู่เสมอ ..ดูใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๒๔๘.

^{๓๗} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๓๔/๓๓.

^{๓๘} วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๗๖.

ณานํ. ผลํ ปน นิโรธสจจํ ตถลกขณํ อุปนิชฌายตีติ ลกขณุปนิชฌานํ นาม.^{๓๙}

วิปัสสนาญาณ ชื่อว่า**ลักขณุปนิชฌาน** เพราะเข้าไปเพ่งรู้พระไตรลักษณ์ มีอนิจจลักษณะเป็นต้น มัคคญาณได้ชื่อว่าลักขณุปนิชฌาน เพราะเป็นผู้ทำให้กิจที่รู้แจ้งไตรลักษณ์ของวิปัสสนาญาณสำเร็จลง ส่วนผลญาณ ได้ชื่อว่าลักขณุปนิชฌาน เพราะเข้าไปรู้แจ้งลักษณะอันแท้จริงของนิโรธสัจจะ

เมื่อเจริญวิปัสสนาสมบูรณ์แล้ว ทำให้เกิดอภิญญาเพิ่มอีก ๑ คือ อาสวักขยญาณ (ญาณที่ทำให้อาสวะ^{๔๐} ลีนไป) ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“เมื่อจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนินปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การทำงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว ภิกษุผู้นั้นยอมจิตไปเพื่อ**อาสวักขยญาณ** รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี่ทุกข์ นี่ทุกขสมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี่อาสวะ นี่อาสวสมุทัย นี่อาสวนิโรธ นี่อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา’ เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจาก..อาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ‘ชาติลีนแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’^{๔๑}”

ผลของอาสวักขยญาณ คือทำให้บรรลุถึงมรรค ผล นิพพาน ดับกิเลสตัณหาได้อย่างสิ้นเชิง^{๔๒} อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

การจะปฏิบัติให้สำเร็จผลในภาวนาทั้ง ๒ นี้ได้ต้องดำเนินการศึกษาให้ครบถ้วนในหลักไตรสิกขา^{๔๓} เพียงเท่านั้น ดังคัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า

^{๓๙} ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๓๔๗/๓๑๕, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๑-๖๕.

^{๔๐} อาสวะ หมายถึง กิเลสที่หมักหมม หรือคองอยู่ในสันดาน ไหลซึมซ่านไปย้อมจิตเมื่อประสบอารมณ์ต่างๆ ขุ.จ. (ไทย) ๓๑/๕๑/๒๑๑, อง.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๔๙.

^{๔๑} ที.ม. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๘/๗๗-๘๔.

^{๔๒} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔๒๙/๓๑๕, ที.ปา.อ. (บาลี) ๑/๗๘/๒๘.

^{๔๓} ดูใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๘/๑๕๕.

“สมณะและวิปัสสนามีศีลเป็นปทัฏฐาน^{๔๔} บุคคลผู้ที่ยังต้องศึกษา ๓ จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี ยังต้องฝึกอบรม ในไตรสิกขา คือ ๑) อธิศีลสิกขา ๒) อธิจิตตสิกขา ๓) อธิปัญญาสิกขา^{๔๕} ต่อไปอีก” มีหลักการและรายละเอียด ดังนี้

อธิศีลสิกขา

ศีล แปลว่า ปกติ คือ ภาวะที่เข้าไปทรงไว้ซึ่งความเป็นปกติ ด้วยการดำรงไว้ซึ่งกุศลธรรม คือ สติ สมาธิ ปัญญา^{๔๖} เป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในภาวะปกติ หมายความว่า คนที่มีจิตเป็นปกติไม่ถูกความโลภ โกรธ หลงเข้าครอบงำ เมื่อจะทำอะไรทางกายด้วยจิตที่เป็นปกติก็ไม่ทำสิ่งที่ชั่ว เมื่อจะพูดอะไรทางวาจาก็ไม่พูดเรื่องชั่ว เมื่อคิดเรื่องราวอะไรทางใจก็ไม่คิดเป็นไปในทางที่ชั่ว

อธิศีลสิกขา แปลว่า ศีลชั้นสูงสุดที่กุลบุตรผู้ต้องการหลุดพ้นจากทุกข์จำต้องศึกษา^{๔๗} มีรายละเอียดในคัมภีร์มหานิทเทสว่า

“อธิศีลสิกขาเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์^{๔๘} สมบูรณ์ด้วยอาจารย์^{๔๙} และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่

^{๔๔} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๖/๓๑๒, ม.มุ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๑๕, ม.มุ.อ. (บาลี)๑/๗/๔๔.

^{๔๕} อัง.สตุตทก.อ. (บาลี) ๓/๒๐/๑๖๕, อัง.สตุตทก.ฎีกา (บาลี)๓/๒๐/๑๙๒.

^{๔๖} ขุ.อติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๖๐๗.

^{๔๗} ดูใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๖๕๐.

^{๔๘} สังวร หมายถึง การไม่ล่วงละเมิดทางกาย วาจา ปาติโมกข์ หมายถึงศีลสิกขาบท ที่เป็นเหตุให้ผู้รักษาหลุดพ้นจากทุกข์ (วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๔/๑๗)

^{๔๙} อาจารย์ หมายถึงการไม่ล่วงละเมิดทางกาย และวาจา หรือการสำรวมศีลทั้งหมด คือการไม่เลี้ยงชีพด้วยอาชีพที่ผิด (วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๔/๑๘)

คือ สीलขันธเล็ก^{๕๐} สीलขันธใหญ่^{๕๑} ศิลเป็นที่พึง เป็นเบื้องต้นเป็นความ
ประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธาน
เพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่าอภิสีลสิกขา

อรรถกถาพระวินัยอธิบายว่า ศิล ๕ และ ๑๐ เป็นศิลที่มีแต่เดิม
พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นก็ตาม ยังมีได้อุบัติขึ้นก็ตาม ศิลนั้นก็มียู่แล้วในโลก ..
ส่วนปาฏิโมกข์สังวรศิล ท่านเรียกว่าอภิสีล เป็นศิลที่ยิ่งและสูงสุดกว่า
บรรดาโลกิยศิลทั้งหมด ดุจพระอาทิตย์ยิ่งกว่าแสงสว่างทั้งปวง มีอยู่เฉพาะใน
กาลที่พระพุทธเจ้าอุบัติเท่านั้น เพราะบุคคลอื่นไม่สามารถบัญญัติขึ้นได้
พระพุทธเจ้าผู้ทรงตัดกระแสแห่งความประพฤติเสียหายทางกายและวาจาได้
เด็ดขาดแล้วเท่านั้น จึงจะบัญญัติศิลสังวรนี้ได้^{๕๒}

อภิสีล คือปาฏิโมกข์สังวรนี้ สามารถทำให้หลุดพ้นได้จริง ดังที่คัมภีร์
อรรถกถาอธิบายว่า

ศิลนี้ชื่อว่าปาฏิโมกข์ เพราะตัวศิลทำให้หลุดพ้นได้จริง ด้วยตทัชฌ-
วิมุตติ หลุดพ้นจากวิตติกมโทษนั้นๆ เฉพาะอย่าง ที่จริงศิลสังวรเป็น
เหตุทำพระนิพพานให้เกิดขึ้น เหมือนพระอาทิตย์ทำอรุณให้เกิด และมี
ส่วนเปรียบด้วยพระนิพพานนั้น เพราะทำกิเลสให้ดับตามสมควร อีก
อย่างหนึ่ง ชื่อว่าปาฏิโมกข์เพราะแปรไป คือทำทุกข์ให้พ้นไป^{๕๓} พระผู้มี
พระภาคเจ้าตรัสอภิสีลสิกขาไว้ในพระวินัยปิฎก ตรัสการละวิตติกมกิเลส
ไว้ในพระวินัยปิฎก เพราะความที่ศิลเป็นปฏิบัติกัณฑ์ต่อการก้าวล่วงของ
กิเลส (วิตติกมกิเลส)^{๕๔}

^{๕๐} หมายถึง อาบัติที่แก้ไขได้ คืออาบัติสังฆาติเสสสงมา (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑๐/๑๒๐)

^{๕๑} หมายถึง อาบัติที่แก้ไขไม่ได้ คือ อาบัติปาราชิก (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑๐/๑๒๐)

^{๕๒} วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๗๗.

^{๕๓} ขุ.อ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๙๔.

^{๕๔} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

พระพุทธเจ้าตรัสคุณลักษณะของศีล ไว้ว่า

“ศีล ก็เร็ว กลยาณิ์ สีล โลก อนุตตริ์ อริยวุดติสมาจาโร เยน วุจจติ สीलวา.” ศีลเท่านั้นเป็นกรรมดี ศีลยอดเยี่ยมในโลก ผู้ประพฤติชอบในธรรมจริยาของพระอริยะ ท่านเรียกว่า ผู้มีศีล^{๕๕}

ศีลสมิ์ กิลสมลวิโสธนิ์ นตถิ. เครื่องชำระมลทินคือกิเลสเสมอด้วยศีล ไม่มี^{๕๖}

นิพพานนครปรปเวสเน จ สीलสมิ์ ทวาริ์ นตถิ.^{๕๗} ประตุในการเข้าไปยังนครคือพระนิพพาน เสมอด้วยศีลไม่มี

เมื่อใดศีลบริสุทธิ์ดีแล้ว เมื่อนั้นภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้วพึงเจริญสติปัญญา^{๕๘}

อธิจิตตสิกขา

อธิจิต ในที่นี้หมายถึง จิตที่มีฌาน ที่เป็นมหัคคตจิต^{๕๙}

อธิจิตตสิกขา แปลว่า จิตอันยิ่งที่ระงับนิวรณ์ได้แล้ว อันกุลบุตรผู้ต้องการพ้นทุกข์จากทุกข์ จำต้องศึกษาและเจริญให้มากขึ้นด้วยการเจริญสมถภาวนา^{๖๐} มีละเอียดในคัมภีร์มหานิทเทสว่า

อธิจิตตสิกขา คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตก วิจารณ์ สงบระงับไปแล้ว บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสใน

^{๕๕} ขุ.พุทธ.อ. (บาลี) หน้า ๑๗๖., ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๒๘๔.

^{๕๖} ขุ.อ.อ. (บาลี) ๓๐๑. ขุ.อ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๑๗๖-๑๗๗.

^{๕๗} ขุ.พุทธ.อ. (บาลี) ๑๗๖. ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๒๘๔.

^{๕๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๖๙/๒๑๓.

^{๕๙} จิตที่ถึงความเป็นใหญ่ถึงขั้นฌาน เพราะสามารถข่มกิเลสได้ และหมายถึง ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และปัญญาอันยิ่งใหญ่ (อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑/๑๒/๙๒.)

^{๖๐} ดูใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๖๕๐.

ภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปิติจางคลายไปมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้ มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัส และโทมนัสดับไปก่อนแล้วบรรลุจตุตถฌาน ที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติ บริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา^{๖๑}

กามาวจรกุศลจิตและสมาบัติจิต จัดเป็นจิตเท่านั้น เฉพาะจิตมีฌาน ที่ประกอบด้วยสติที่เป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนาภาวนาเท่านั้น จัดเป็น อธิจิต ดังที่คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า

กามาวจรกุศลจิต ๘ ดวง และสมาบัติจิต ๘ ดวงฝ่ายโลกีย์ เป็นจิต เท่านั้น พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นหรือไม่อุบัติขึ้นก็ตาม จิตนั้นก็มีอยู่แล้ว สมาบัติจิต ๘ ดวงที่เป็นบาทแห่งวิปัสสนาเท่านั้น เรียกว่าอธิจิต เป็นไปในกาลที่พระพุทธเจ้าอุบัติแล้วเท่านั้น^{๖๒}

อธิจิตนี้ทำให้หลุดพ้นได้จริง ดังที่คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า “สมาธิ ทำให้หลุดพ้นได้จริงด้วยอำนาจวิกรมวิมุติ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส อธิจิตตสิกขาไว้ในพระสูตรตันตปิฎก ตรัสการปทานปริยฎฐานกิลสไว้ในพระ สูตรตันตปิฎก เพราะสมาธิเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่กลุ่มรมจิต (ปริยฎฐาน)”^{๖๓}

จิตของผู้ต้องการหลุดพ้น ที่แนบแน่นกับอารมณ์สมาธิถึงขั้นอัปปนา เรียกว่าจิตมีฌาน มหัคคตจิต^{๖๔} หรืออธิจิต คือ ภาวะจิตที่เพ่งอารมณ์สมถะ จนแน่วแน่^{๖๕} ในเบื้องต้น มีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ

^{๖๑} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.

^{๖๒} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๗๗.

^{๖๓} ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๙๔., อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

^{๖๔} มหัคคตจิต คือจิตที่ถึงความเป็นใหญ่เพราะมีฌาน(อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑/๑๒/๙๒.

^{๖๕} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๕๖๐/๖๐๔, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๑๓/๙๘.

- ๑) วิตก ความที่จิตจรตออารมณ์อย่างแนบแน่น
- ๒) วิจาร จิตการกำหนดอารมณ์เพียงอย่างเดียวอย่างจดจ่อ
- ๓) ปิติ ได้แก่ ปรณาปิติ ที่มีอาการสบายแผ่ซ่านไปทั้งร่างกาย
- ๔) สุข มีอารมณ์สำราญเยือกเย็น
- ๕) เอกัคคตา จิตมีอารมณ์เดียวไม่ฟุ้งซ่านสอดส่ายหาอารมณ์อื่น^{๖๖}

องค์ฌานทั้ง ๕ ประการนี้เป็นคุณเครื่องกำจัดนิวรณ์ ๕ โดยตรงแบบข่มไว้ชั่วคราวในทุกขณะที่ยังปรากฏองค์ฌานอยู่ ที่เรียกว่า วิกขัมภน-ปหาน^{๖๗} ดังคัมภีร์อรรถกถาขุททกนิกายอธิบายว่า

เอกัคคตา ย่อมกำจัดความใคร่ในกาม (กามฉันท)

ปิติ ย่อมกำจัดความพยาบาท (พยาบาท)

วิตก ย่อมกำจัดความง่วงเหงาซึ่มเซา (ถีนมิทธ)

สุข ย่อมกำจัดความฟุ้งซ่าน (อุทธัจจกุกกัจจ)

วิจาร ย่อมกำจัดความลึ้งเลงสัสย (วิจิกิจฉา)^{๖๘}

เมื่อมีศีลบริสุทธิ์บริบูรณ์ดีแล้ว ชื่อว่ามีรากฐานมั่นคงที่จะทำสมาธิเพื่อชำระใจให้บริสุทธิ์ สมาธิที่เกิดจากศีลบริสุทธิ์นี้ย่อมมีกำลังมาก เป็นบาทฐานในการเจริญปัญญาต่อไป ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐานย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ”^{๖๙}

^{๖๖} อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๘๔/๔๒.

^{๖๗} การละกิเลสด้วยอำนาจของการข่มด้วยองค์ฌาน เป็นการสงบชั่วขณะ ประดุจหินทับหญ้า ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๔/๓๔, ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑/๓๕/๑๒๖.

^{๖๘} ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๒๙๙, ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๔๙๙.

^{๖๙} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๕๙/๘๖, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๖/๙๖ .

อธิปัญญาสิกขา

ปัญญา แปลว่า ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี^{๗๐}

อธิปัญญาสิกขา แปลว่า ปัญญา रूप-นาม เห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ และอริยสัจ ๔ อันกุลบุตรผู้ต้องการพ้นทุกข์ จำต้องศึกษาและเจริญให้มีขึ้น ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา^{๗๑} มีรายละเอียดในคัมภีร์มหานิทเทสว่า

อธิปัญญาสิกขา คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียปัญญา ประกอบ ด้วยปัญญาอันประเสริฐหยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลส ให้ บรรลุถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์” เธอ รู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่ ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอ รู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อาสวะ” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่ อาสวสมุทัย” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่อาสนิโรธ” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี่อาสนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา^{๗๒}

การรู้ว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน ผลบุญผลกรรมมีจริง จัดเป็นปัญญา มีอยู่ก่อนการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า วิปัสสนาปัญญาที่เห็นพระไตรลักษณ์ เท่านั้นเรียกว่า อธิปัญญา ดังที่คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า

กัมมัสสกตาญาณที่รู้ว่า ผลทานที่ให้แล้วมีอยู่ ผลบูชาที่บูชาแล้วมีอยู่ ชื่อว่าปัญญา พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้วก็ตาม มิได้อุบัติขึ้นก็ตาม ปัญญา นี้ก็มีอยู่ในโลก ส่วนวิปัสสนาญาณที่เป็นเครื่องกำหนดอาการคือไตร ลักษณ์ ท่านเรียกว่าอธิปัญญา อธิปัญญานั้นเป็นปัญญาที่ยิ่ง และสูงสุด กว่าบรรดาโลกียปัญญาทั้งหมด ซึ่งมีในกาลที่พระพุทธเจ้าทรงอุบัติแล้ว

^{๗๐} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๓๔/๓๓.

^{๗๑} ดูใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๖๕๐.

^{๗๒} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.

เท่านั้น^{๗๓}

อธิปัญญาทำให้หลุดพ้นได้จริง ดังที่คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า ปัญญาทำให้หลุดพ้นได้จริง ด้วยอำนาจสมุจเฉทวิมุตติ^{๗๔} พระพุทธเจ้าตรัส อธิปัญญาสิกขาไว้ในพระอภิธรรมปิฎก ตรัสการปหานอนุสัยกิเลส^{๗๕}ไว้ในพระอภิธรรมปิฎก เพราะความที่ปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลส^{๗๖}

๓) ปฏิเวธสังฆธรรม

ปฏิเวธ แปลว่า บรรลุสังขจะแล้ว คือ บรรลุโลกุตตรธรรมแล้ว^{๗๗}

พระสังฆธรรมที่ได้บรรลุจากการปฏิบัติให้สมบูรณ์ในไตรสิกขา ทำมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ ตามแนวทางปริยัติสังฆธรรม และปฏิบัติสังฆธรรม ข้างต้น ผลที่เกิดขึ้นคือ “บรรลุธรรม”

การบรรลุธรรม คือการบรรลุโลกุตตรธรรม ๙^{๗๘} หรือการบรรลุวิชา และวิมุตติ^{๗๙} รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค)^{๘๐} ละสังโยชน์และอนุสัย^{๘๑} ได้ตามกำลังมรรคนั้นๆ เป็นพระอริยบุคคล ๔ จำพวก

^{๗๓} วิมหา.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๗๘.

^{๗๔} ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๙๔.

^{๗๕} อนุสัย คือ กิเลสที่แฝงตัว นอนเนื่องอยู่ในสันดานของสัตว์ มี ๗ คือ ๑) กามราคะ ความกำหนัดในกาม ๒) ปฏิฆะ ความหงุดหงิดขัดเคือง ๓) ทิฏฐิ ความเห็นผิด ๔) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ๕) มานะ ความถือตัว ๖) ภวราคะ ความกำหนัดในภาพ ๗) อวิชชา ความไม่รู้แจ้งอารมณ์ (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๒๒๓)

^{๗๖} อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๙.

^{๗๗} ม.อุ.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๓๑๗.

^{๗๘} ดูใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๔๗๘/๓๖๑, อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๕๗/๓๑.

^{๗๙} ดูอธิบายที่หน้า ๔๑๕.

^{๘๐} ดูใน สัม. (บาลี) ๑๙/๑๐๙๑/๓๗๖, สัม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๑/๖๐๕.

^{๘๑} อนุสัย คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในชั้นสันดาน มี ๗ ประการ (ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๕๗/๒๕๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๗/๓๙๙.) มีอธิบายในหน้าที่ ๓๙.

โลกุตตรธรรม ๙ คือ ธรรมที่พ้นไปจากสังขตธรรม คือ ชั้น ๕^{๘๒}
ได้แก่ อริยมรรค ๔ สามัญญผล ๔ และนิพพาน ๑

อริยมรรค คือ ธรรมเครื่องละสังโยชน์^{๘๓} และอนุสัยกิเลสได้อย่าง
เด็ดขาด ลีนเชิง แบ่งเป็น ๔ ระดับ ดังนี้

๑) โสดาปัตติมรรค ย่อมละสังโยชน์ ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ
วิจิกิจฉา และสีลัพตปรามาสได้อย่างเด็ดขาด ลีนเชิง และอนุสัย ๒ ประการ
คือทิวฐานุสัยและวิจิกิจฉานุสัยย่อมลีนไปด้วย

๒) สกทาคามิมรรค ย่อมละสังโยชน์ ๒ ประการ คือ กามราค-
สังโยชน์ และปฏิฆสังโยชน์ส่วนหยาบๆ ได้อย่างเด็ดขาด ลีนเชิง และอนุสัย
๒ ประการ คือ กามราคานุสัย และปฏิฆานุสัยที่หยาบๆ ย่อมลีนไปด้วย

๓) อนาคามิมรรค ย่อมละสังโยชน์ ๒ ประการ คือ กามราคสังโยชน์
และปฏิฆสังโยชน์ส่วนละเอียดได้ และอนุสัย ๒ ประการนี้ คือ กามราค-
านุสัย และ ปฏิฆานุสัย ส่วนละเอียดๆ ย่อมลีนไปด้วย

^{๘๒} พ้นจากธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่ง ได้แก่ ชั้น ๕ (อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๐๘๙/๒๗๗)

^{๘๓} สังโยชน์ หมายถึง กิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์ไว้กับทุกข์ มี ๑๐ ประการ คือ

- ๑) สักกายทิฏฐิ ความเห็นผิดว่าชีวิตเป็นตัวตน ที่เที่ยงแท้ถาวร
 - ๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยไม่เชื่อมั่นในกุศลธรรมที่ปรากฏ
 - ๓) สีลัพตปรามาส ถือวัตรผิดๆ สำคัญว่าจะพ้นทุกข์ได้เพียงเพราะศีลและวัตร
 - ๔) กามฉันทะ ความยินดีพอใจในอารมณ์สัมผัสที่นำใคร่
 - ๕) พยาบาท ความขัดเคืองไม่พอใจในอารมณ์ที่ไม่น่าใคร่
 - ๖) รูปราคะ ความยินดีในอารมณ์รูปฌาน
 - ๗) อรูปราคะ ความยินดีในอารมณ์อรูปฌาน
 - ๘) มานะ ความยึดถือว่าเป็นผู้รู้
 - ๙) อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ที่น่ายินดี นำยึดถือนั้นๆ
 - ๑๐) อวิชชา ความไม่รู้แจ้งเหตุปัจจัย ในอารมณ์อุเบกขา (อารมณ์ฌาน)
- ดูใน อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.

๔) อรหัตตมรรค ย่อมละสังโยชน์ ๕ ประการ นี้ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทัจจจะ และอวิชาใต้ และอนุสัย ๓ นี้คือ มานานุสัย ภวราคานุสัยและอวิชชานุสัย ย่อมลื่นไปด้วย^{๘๔}

สามัญญผล แปลว่า ผลสูงสุดของการเป็นสมณะผู้เจริญมรรคมีองค์ ๘ มาอย่างสมบูรณ์แล้ว^{๘๕} หรือ ผลจากการละสังโยชน์และอนุสัยกิเลส ทำให้รู้แจ้งพระนิพพาน มี ๔ ประการ คือ

๑) โสตาปัตติผล รู้แจ้งพระนิพพาน อันเป็นผลจากการบรรลุ โสตาปัตติมรรค

๒) สกทาคามีผล รู้แจ้งพระนิพพาน อันเป็นผลจากการบรรลุ สกทาคามีมรรค

๓) อนาคามีผล รู้แจ้งพระนิพพาน อันเป็นผลจากการบรรลุ อนาคามีมรรค

๔) อรหัตตผล รู้แจ้งพระนิพพาน อันเป็นผลจากการบรรลุ อรหัตตมรรค^{๘๖}

พระนิพพาน แปลว่า ดับ หรือ สภาวะที่ดับเย็น^{๘๗} เป็นธรรมที่ปัจจัย มิได้ปรุงแต่ง คือ ธรรมที่ไม่ได้เกิดจากปัจจัย^{๘๘} คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า

ธรรมทั้งหลายย่อมลื่นไป เพราะอาศัยธรรมชาติใด เพราะเหตุนี้ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า นิพพาน นิพพานนั้นไม่เพียงเป็นความสิ้นกิเลสเท่านั้น จัดเป็นอรุปรธรรม (นาม) ด้วย^{๘๙}

^{๘๔} ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒/๑๑๕-๖.

^{๘๕} สัม.มหา. (ไทย) ๑๙/๓๕/๓๕, ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๑๘๗/๑๕๕.

^{๘๖} ดูใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๔/๓๗๘, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๑๑/๑๓๙.

^{๘๗} ขุ.จุฬ. (ไทย) ๓๐/๖๗/๒๕๒.

^{๘๘} ขุ.อป.อ. (บาลี) ๑/๕๐๓/๓๓๘.

^{๘๙} สัม.สพ. อ. (ไทย) ๔/๒/-/๙๐, ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๐.

นิพพาน เป็นทางดำเนินถึงความไม่แก่ และไม่ตายไม่มีความเศร้า โศก ไม่ถูกข้าศึกเบียดเบียน ไม่มีภัย ไม่มีความเดือดร้อน^{๙๐}

นิพพาน คือ ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวงเป็นที่สลัดทิ้งอุปธิทั้งหมด เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่คลายกำหนด เป็นที่ดับกิเลส เป็นที่เย็นสนิท^{๙๑}

ใน**นิพพาน** ไม่มีดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่มีดวงดาวส่องแสง ไม่มีดวงอาทิตย์ส่องแสง ไม่มีดวงจันทร์ส่องแสง และไม่มีกรรมมีดี^{๙๒}

ความเกิดขึ้นแห่ง**นิพพาน**ไม่ปรากฏ ความเสื่อมไม่มี ความเป็นอย่างอื่นของ**นิพพาน**นั้น ก็ไม่ปรากฏ **นิพพาน**จึงเป็นสภาวะที่เที่ยง มั่นคง แน่แท้ มีความไม่แปรผันไปเป็นธรรมดา รวมความว่า สภาวะนั้นอันอะไร นำไปมิได้ ไม่กำเริบ^{๙๓}

นิพพาน เป็นธรรมชาติที่สงบจากรูป-นาม ชั้น ๕ เพราะพ้นจากตัณหาอย่างเด็ดขาด พระอรหันต์ทั้งหลายเมื่อเข้าถึงชั้นปรินิพพานแล้ว วัฏฏ์ทุกข์ต่างๆ ที่เป็นการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็ดับสูญสิ้นทั้งหมดโดยไม่มีเหลือ สันภาพสันชาติแล้วอย่างสิ้นเชิง^{๙๔}

สรุปได้ว่า “สิ่งใดมีในโลกนี้ สิ่งนั้นไม่มีในนิพพาน” หมายความว่า ในโลกนี้มีความทุกข์ แสดงว่าในนิพพานไม่มีความทุกข์ ในโลกนี้มีความสุขที่ยังผันแปรดับไปทุกๆ ครั้ง นั่นก็หมายความว่า ในนิพพานมีความสุขชนิดที่ไม่ผันแปร ไม่แตกดับ เป็นความสุขที่ถาวร

^{๙๐} ขุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๕๑๔/๖๓๙.

^{๙๑} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖/๒๕.

^{๙๒} ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๘๗, ขุ.อ.อ. (บาลี) ๑๐/๑๐๒.

^{๙๓} ขุ.จูฬ. (ไทย) ๓๐/๑๒๐/๓๙๑.

^{๙๔} ส.น.อ. (ไทย) ๒/-/๓๖๓.

๔.๓ พระสัทธรรมเรื่อง “นรก สวรรค์ (ภุมิ ๓๑)”

ศาสนาและลัทธิความเชื่อในโลกนี้มีมากมาย ส่วนใหญ่จำแนกภพภุมิหลังความตายไว้เพียง ๒ ภุมิ คือ นรกและสวรรค์ กล่าวได้ว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาเดียวที่จำแนกภพภุมิของสัตว์ไว้อย่างครบถ้วนถึง ๓๑ ภุมิ และบอกวิธีดำเนินไปสู่ภุมินั้นๆ ไว้อย่างมีกระบวนการที่สามารถปฏิบัติให้เห็นจริงได้ ภายในชาตินี้ ไม่ต้องรอชาติหน้า

คนทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ และมีสิทธิเสรีภาพในการเชื่อหรือไม่เชื่อก็ได้ ไม่มีใครมาบีบบังคับใครได้ หลักคำสอนในศาสนาพุทธก็เช่นเดียวกัน พระพุทธเจ้าไม่อาจบังคับ หรือเสกเป่าให้ใครมาเชื่อคำสอนของพระองค์ได้ พระองค์เป็นเพียงผู้ชี้ทางว่า ทางนี้เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ควรเดิน ทางนี้เป็นไปเพื่อทุกข์ เป็นทางเศร้าหมองควรละ เราจะเชื่อและปฏิบัติตามพระองค์หรือไม่ เป็นสิทธิของเรา

เรื่อง “นรก-สวรรค์” นี้ยากที่จะเข้าใจและเชื่อถือได้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนให้พิจารณาว่า

นรก-สวรรค์ ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อ เราไม่อาจบังคับได้ ถ้าเชื่อ จะทำให้ชีวิตมีแต่ความสุขความเจริญ เพราะไม่กล้าทำความชั่ว กลัวว่าตายแล้วจะไปตกนรก หันมามุ่งทำแต่คุณงามความดี เพื่อจะได้ไปเกิดในสวรรค์ในชาติหน้า ถึงแม้นรกไม่มีจริง เขาก็จะไม่อยู่ในฝ่ายของผู้ขาดทุน และถ้าสวรรค์มีจริง เขาก็จะได้ไปสวรรค์แน่นอน

แต่ถ้าไม่เชื่อจะได้รับผลเสีย ๓ ประการ คือ ๑) ชีวิตในชาติปัจจุบันจะไม่พบกับสุขแท้ ไหลไปตามกระแสตัณหา เมื่อหมดเชื้อเต็มเปลวไฟแห่งความกระหายอยาก ก็จะประสบทุกข์อย่างแสนสาหัส โดยมองไม่เห็นหนทางแก้ ๒) แม้ นรกไม่มีจริง เขาก็ต้องตกนรกอยู่แล้วในชาตินี้ ๓) ถ้านรกมีจริง เขาก็ต้องตกนรกอย่างแน่นอน^{๙๕}

^{๙๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๙๕/๙๘.

และพระองค์ทรงเน้นย้ำอยู่บ่อยๆ ว่า “สัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจักเป็นไปตามกรรม เข้าถึงผล บุญและผลบาป คือ ผู้ทำบาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญจักไปสวรรค์”^{๙๖}

“นรก สวรรค์” เรียกว่า “คติ” แปลว่า ที่ไป คือ ภพที่สัตว์ผู้ยังมี อวิชชา ตัณหาและอุปาทานในขันธสันดาน ยังต้องไปเกิดอีกหลังจากตาย แล้ว ดังที่พระอรหันต์อธิบายไว้ว่า “อวิชชาเป็นมูลแห่งสังขาร สังขารเป็น มูลแห่งวิญญาน วิญญานเป็นมูลแห่งนามรูป นามรูปเป็นมูลแห่งสฬายตนะ สฬายตนะเป็นมูลแห่งผัสสะ ผัสสะเป็นมูลแห่งเวทนา เวทนาเป็นมูลแห่ง ตัณหา ตัณหาเป็นมูลแห่งอุปาทาน อุปาทานเป็นมูลแห่งภพ ภพเป็นมูลแห่ง การเกิดอีก”^{๙๗}

เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงบรรลุบุพเพนิวาสานุสสติญาณ และ จุตูปปาตญาณอย่างสมบูรณ์แล้ว ทำให้ทรงรู้แจ้งว่า คติที่สัตว์จะไปเกิดมิใช่มี เพียงแค่นรกกับสวรรค์เท่านั้น แต่ยังมีอีก ๓ คติ คือ ตีรัจฉานโยนิ (กำเนิด สัตว์ตีรัจฉาน) เปตติวิสัย (แดนเปรต) และมनुสสะ(มนุษย์)^{๙๘}

คติทั้ง ๕ นี้ จำแนกตามสภาพที่อยู่อาศัยที่ปฏิสนธิจิตไปเกิด แบ่ง เป็น ๒ ภูมิใหญ่ ๆ^{๙๙} คือ

๑) **สุคติภูมิ** หมายถึง ภูมิเป็นที่ไปอันเป็นสุข ได้แก่ ไปเกิดเป็นมนุษย์ ที่มีชาติตระกูลสูง มั่งคั่งด้วยทรัพย์ เพียบพร้อมด้วยเกียรติยศ หรือไปเกิดใน สวรรค์ ๖ ชั้นบ้าง ในพรหมโลก ๑๑ ชั้นบ้าง ในสุทธาวาสภูมิ ๕ ชั้นบ้าง หรือ ในอรูปพรหม ๔ ชั้นบ้าง^{๑๐๐}

^{๙๖} สัสคา. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

^{๙๗} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๒/๘๕.

^{๙๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๑. ,อง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๓๙/๔๙.

^{๙๙} อภิ.วิ. อ. (ไทย) ๒/๑/-/๔๙๗.

^{๑๐๐} ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.

๒) **ทศตภิรมิ** หมายถึง ภูมิเป็นที่ไปอันเป็นทุกข์ ได้แก่ นรก กำเนิด สัตว์ดิรัจฉาน และเปรตวิสัย^{๑๐๑} รวมเรียกว่า อบายภูมิ

อบาย แปลว่า ปราศจากความเจริญ^{๑๐๒} อบายภูมิ คือถิ่นที่สัตว์จะไปถือกำเนิดอยู่อาศัยอันปราศจากความเจริญ ไม่มีการแก้ไขเรียนรู้ ไม่มีการพัฒนา ต้องเสวยวิบากกรรมรับโทษอย่างเดียว มี ๔ ภูมิ ๑) เติรัจฉาน^{๑๐๓} ๒) เปรต^{๑๐๔} ๓) อสุรกาย^{๑๐๕} ๔) นรก^{๑๐๖}

มนุษยภูมิ

มนุษยภูมิ คือ ที่อยู่อาศัยของสัตว์ผู้มีจิตใจสูง ได้แก่ โลก ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาบอกว่า ที่อยู่มนุษย์มีอยู่ ๔ ทวีป คือ

๑. บุษพูวิทเททวีป อยู่ทางทิศตะวันออก ของเขาสินธุรุ
๒. อปรโคยานทวีป อยู่ทางทิศตะวันตก ของเขาสินธุรุ
๓. ชมพูทวีป อยู่ทางทิศใต้ของเขาสินธุรุ (คือ โลกนี้)
๔. อุตตรกรุทวีป อยู่ทางทิศเหนือของเขาสินธุรุ^{๑๐๗}

มนุษย์ในชมพูทวีปมีคุณลักษณะพิเศษกว่ามนุษย์โลกอื่น ๓ ประการ

- ๑) สุรภาวะ มีจิตใจแก่กล้าในการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา
- ๒) สติมั่นคง มีสติตั้งมั่นในคุณพระรัตนตรัย^{๑๐๘}

^{๑๐๑} ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐, ม.มู.ฎีกา (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.

^{๑๐๒} ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๙๕/๙๔.

^{๑๐๓} ที.ม. (ไทย) ๙/๕๐๙/๒๒๔.

^{๑๐๔} ชุ.เปต.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๕๔๐.

^{๑๐๕} ชุ.อิตติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๔๖.

^{๑๐๖} ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘.

^{๑๐๗} ดูใน อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๙/๖๙. ชุ.อป.อ. (บาลี) ๒/๓/๑๓๘.

^{๑๐๘} มีสติมั่นคง เพราะมนุษย์มีทั้งสุขและทุกข์ละครละเล้ากัน เทวดามีแต่สุขอย่างเดียว และสัตว์นรกมีแต่ทุกข์อย่างเดียว (อง.นวก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๐๓)

๓) พรหมจรรย์วาส ประพฤติพรหมจรรย์ คือ อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้ เพราะพระพุทธเจ้ามีในโลกนี้เท่านั้น^{๑๐๙}

คำว่า มนุษย์ แปลว่า ผู้มีใจสูง^{๑๑๐} คือ รู้ผิดชอบชั่วดี รู้บาป รู้บุญ รู้จักมีเมตตากรุณา มีใจรุ่งเรืองและกล้าแข็ง เข้าใจในสิ่งที่ป็นเหตุอัน ควรและไม่ควร เข้าใจในสิ่งที่มิประโยชน์และไม่มีประโยชน์ เข้าใจในสิ่งที่ป็นกุศลและอกุศล

มนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทหนึ่งในจำพวกขลาปุชะ คือกำเนิดในมดลูกของมารดา พระพุทธเจ้าตรัสอธิบายการกำเนิดของมนุษย์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะการประชุมพร้อมแห่งองค์ประกอบ ๓ อย่าง การตั้งครรภ์ของสตรีย่อมมีขึ้นในมนุษย์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดาไม่มีระดู และสัตว์ที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏ การตั้งครรภ์ก็ยังไม่ในมนุษย์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู สัตว์ที่จะมาเกิดก็ปรากฏด้วย เพราะการประชุมพร้อมแห่งองค์ประกอบ ๓ ประการนี้ การตั้งครรภ์ย่อมมีขึ้น”^{๑๑๑}

และตรัสอธิบายชีวิตในครรภ์มารดาไว้ว่า

“ร่างกายนี้เริ่มต้นเป็นกลละก่อน จากกลละเป็นอัพพุทะ จากอัพพุทะพัฒนาเป็นเปลี จากเปลีพัฒนาเป็นขณะ จากขณะพัฒนาเป็นปัญจสาขา ๕ ปุ่มต่อจากนั้นมีมม ขนและเล็บเป็นต้นเกิดมีขึ้นมารดาของทารกในครรภ์บริโภคขำน้ำโภชนาหารอย่างใดทารกผู้นั้นในครรภ์มารดาก็ยังอัทภาพให้เป็นไปด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น”^{๑๑๒}

^{๑๐๙} ดูใน อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๑/๔๓๖., อง.นวก.อ. (บาลี) ๓/๒๑/๓๐๓.

^{๑๑๐} ดูใน ขุ.อ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๒๓๔.

^{๑๑๑} ม. ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓-๔๔๔.

^{๑๑๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๙๖/๔๓๓.

บุพกรรมของผู้ที่จะเกิดเป็นมนุษย์ อดีตชาติต้องเคยเป็นผู้บำเพ็ญ
ตบะ ด้วยการสมทานรักษาศีล คือ ศีล ๕ และศีล ๘ อนึ่งเกิดเป็นมนุษย์ใน
ตระกูลมั่งคั่ง เพราะการบำเพ็ญทาน^{๑๑๓}

เทวภูมิ

เทพ แปลว่า ผู้เล่นเพลิตเพลินอยู่กับกามคุณ หรือผู้รุ่งเรืองอยู่ด้วย
ฤทธิ์ของตน ได้แก่ หมู่เทพ ๒๖ ชั้น ตั้งแต่เทพชั้นจาตุมหาราชิกา จนถึง
เทพผู้ได้เนวสัญญานาสัญญายตนะ^{๑๑๔} แบ่งตามที่อยู่อาศัยเป็น ๓ โลก คือ

๑. กามาวจรเทวโลก

โลกอันเป็นที่อยู่ของเทวดาที่ยังเสพกามคุณ ๕^{๑๑๕} อันได้แก่ สวรรค์
๖ ชั้น คือ

๑) จาตุมหาราชิกาภูมิ เป็นที่อยู่ของหมู่เทวดา มีท้าวมหาราชทั้ง ๔
เป็นผู้ปกครอง คือ ๑. ท้าวธตรัฐ ๓. ท้าววิรูปักษ์ ๒. ท้าววิรูปหก ๔. ท้าว
เวสสุวัณ มีอายุ ๙ ล้านปีมนุษย์ บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยคิดว่า “เรา
ตายแล้ว จักได้เสวยผลแห่งทานนี้” และเป็นผู้มีศีล ฯลฯ

๒) ดาวดึงส์ภูมิ เป็นเมืองใหญ่มี ๑,๐๐๐ ประตู มีพระเกศจุฬามณี
เจดีย์ สมเด็จพระอมรินทราบิราชปกครอง มีอายุ ๓๒ ล้านปีมนุษย์

บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยความคิดว่า “การให้ทานเป็นการกระทำ
ดี” งดงามด้วยพยายามรักษาศีล ไม่ดูหมิ่นผู้ใหญ่ในตระกูล

๓) ยามาภูมิ เป็นที่อยู่ของเทวดาผู้มีแต่ความสุขอันเป็นทิพย์ มีท้าวสุ
ยามเทวราชเป็นผู้ปกครอง มีอายุ ๑๔๔ ล้านปีมนุษย์

^{๑๑๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๐/๓๕๐, ชุ.ช.อ. (ไทย) ๓/๗/-/๒๑๕.

^{๑๑๔} ชุ.อิตี.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๔๗.

^{๑๑๕} กามคุณ ๕ หมายถึงสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ ๕ อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส
และโณภวัตรัพพะ (ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๐. ชุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๒/-/๔๑๐.)

บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยคิดว่า “ปู่ ย่า ตา ยาย เคยให้ เคยทำมา เราก็ไม่ควรทำให้เสียประเพณี” รักษาศีล ทำความดีด้วยความจริงใจ

๔) ดุสิตาภุมิ เป็นที่อยู่ของเทวดาผู้มีความยินดีแช่มชื่นเป็นนิจ มีท้าวสันดุสิตเทวราชปกครอง มีอายุ ๕๗๖ ล้านปีมนุษย์

บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยความคิดว่า “เราหุงหากินได้ แต่สมณะไม่ได้หุงหากิน เราจะไม่ให้ทานแก่สมณะย่อมเป็นการไม่สมควร” ฯลฯ

๕) นิมมานรตีภุมิ เป็นที่อยู่ของเทวดาผู้ยินดีในกามคุณอารมณ์ ซึ่งเนรมิตขึ้นมาจากความพอใจ มีอายุ ๒,๓๐๔ ล้านปีมนุษย์

บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยความคิดว่า “เราจักจำแนกแจกทาน เช่นเดียวกับฤาษีทั้งหลายในกาลก่อน” ฯลฯ

๖) ประนิมิตวสวัตตีภุมิ เป็นที่อยู่ของเทวดาซึ่งเสวยกามคุณอารมณ์ มีอายุ ๙,๒๑๖ ล้านปีมนุษย์ บุพกรรม : ชอบให้ทานด้วยความ คิดว่า “เมื่อเราให้ทาน จิตของเราจะเลื่อมใส เกิดความปลื้มใจและโสมนัส” ฯลฯ^{๑๑๖}

๒. รูปาวจรเทวโลก

รูปาวจร คือระดับจิตของผู้ได้รูปฌาน^{๑๑๗}

ในที่นี้หมายถึง เทวโลกอันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้ได้รูปฌาน ๔ ฌานใดฌานหนึ่งแล้ว ปฏิสนธิด้วยอารมณ์ฌานนั้น มี ๑๖ ชั้น คือ

๑) พรหมปารีสัชชาภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ปฐมฌาน อย่างสามัญ เป็นท้าวมหาพรหม มีอายุ ส่วนที่ ๓ แห่งกัป

๒) พรหมบุโรหิตาภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ปฐมฌานอย่างปานกลาง เป็นบุโรหิตของท่านมหาพรหม มีอายุประมาณกึ่งกัป

๓) มหาพรหมาภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมผู้ใหญ่ที่ได้ปฐมฌาน อย่างประณีต มีอายุ ๑ กัป

^{๑๑๖} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๘๑/๓๖๙., อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๓/๖๗๑.

^{๑๑๗} ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๖.

๔) ปริตตภาภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ทุติยฌานอย่างสามัญ มีรัศมีน้อยกว่าพรหมที่มีศักดิ์สูงกว่าตน มีอายุ ๒ กัป

๕) อัปพมาณาภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ทุติยฌานอย่างปานกลาง มีรัศมีรุ่งเรืองมากมายหาประมาณมิได้ มีอายุ ๔ กัป

๖) อาภัสสรภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ทุติยฌานได้อย่าง ประณีต มีประกายรุ่งโรจน์แห่งรัศมีนานาแสง มีอายุ ๘ กัป

๗) ปริตตสุภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ตติยฌานอย่าง สามัญ มีความสง่าสวยงามแห่งรัศมีเป็นส่วนน้อย มีอายุ ๑๖ กัป

๘) อัปพมาณสุภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ตติยฌานอย่างปานกลาง มีความงามแห่งรัศมีไม่มีประมาณ มีอายุ ๓๒ กัป

๙) สุภิกขมาภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้ตติยฌานได้อย่าง ประณีต มีรัศมีที่ออกสลับปะปนไปอยู่เสมอตลอดกาย อายุ ๖๔ กัป

๑๐) เวทฬุณภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้จตุตถฌาน ผู้ได้รับ ผลแห่งฌานกุศลอย่างไพบุลย์ อายุ ๕๐๐ กัป

๑๑) อัสัญญัสตตภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้จตุตถฌาน และเป็นผู้มีสัญญาวิราคภาวา ผู้ไม่มีสัญญา มีอายุ ๕๐๐ กัป

๑๒) อวิหาสุทฐาวาสภุมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จตุตถฌาน และเจริญวิปัสสนาภาวา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล โดยมี สัทธินทรีย์แก่กล้า มีอายุ ๑,๐๐๐ กัป

๑๓) อตปปาสุทฐาวาสภุมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จตุตถฌาน และเจริญวิปัสสนาภาวา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล โดยมี-
วิริยินทรีย์แก่กล้า มีอายุ ๒,๐๐๐ กัป

๑๔) สุทฐาสุทฐาวาสภุมิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จตุตถฌาน และเจริญวิปัสสนาภาวา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล โดยมี-
สตินทรีย์แก่กล้า มีอายุ ๔,๐๐๐ กัป

๑๕) สุทัสสีสุทธาวาสกฺขิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จุตตถฌาน และเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามี โดยมีสมาธิอินทรีย์ แก่กล้า มีอายุ ๘,๐๐๐ กัป

๑๖) อกนิภุสสุทธาวาสกฺขิ เป็นที่อยู่ของพระพรหมที่ได้จุตตถฌาน และเจริญวิปัสสนาภาวนา จนสำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล โดยมีปัญญาอินทรีย์แก่กล้า มีอายุ ๑๖,๐๐๐ กัป^{๑๑๘}

๒. อรูปาวจรเทวโลก

อรูปาวจร คือระดับจิตของผู้ได้อรูปฌาน^{๑๑๙}

ในที่นี้หมายถึง เทวโลกอันเป็นที่อยู่ของพรหมผู้ได้อรูปฌาน ๔ ฌาน ไตถฌานหนึ่งแล้ว ปฏิสนธิด้วยอารมณ์ฌานนั้น มี ๔ ชั้น คือ

๑) อากาสนัญจายตนกฺขิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้จุตตถฌานแล้ว และสำเร็จอากาสนัญจายตนฌาน มีอายุ ๒๐,๐๐๐ กัป

๒) วิญญาณัญจายตนกฺขิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้อากาสนัญจายตนฌานและสำเร็จวิญญาณัญจายตนฌาน มีอายุ ๔๐,๐๐๐ กัป

๓) อากิญจัญญายตนกฺขิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้วิญญาณัญจายตนฌานและสำเร็จอากิญจัญญายตนฌาน มีอายุ ๖๐,๐๐๐ กัป

๔) เนวสัณญานาสัณญายตนกฺขิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ได้อากิญจัญญายตนฌานและสำเร็จเนวสัณญานาสัณญายตนฌาน อายุ ๘๔,๐๐๐ กัป

ในบรรดาสุคติภูมิทั้ง ๒๗ นี้ มนุษย์ภูมิถือว่าต่ำกว่าชั้นอื่นๆ อายุของมนุษย์สั้นกว่าเทวดามาก เทวดาชั้นสูงขึ้นไปจะมีอายุยืนยาวขึ้นไปตามลำดับ เช่นเดียวกับพรหมจะมีอายุยืนยาวกว่าเทวดาชั้นสูงที่สุด และพรหมชั้นสูงขึ้นไปก็ยังมีอายุยืนยาวยิ่งขึ้นตามลำดับ นับเป็นกัป ด้วยเหตุนี้เทวดาและพรหม

^{๑๑๘} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๔-๑๐๒๖/๖๗๑-๖๗๔.

^{๑๑๙} ชุ.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๖.

จึงเห็นความเป็นไปของมนุษย์ยาวนานในแต่ละยุคสมัยของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ เทวดาบางองค์ที่มีอายุยืนนาน ได้นำเรื่องราวของพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ มาเล่าถวายให้พระสมณโคดมฟังอยู่บ่อยๆ

ไตรจฉานภูมิ

ไตรจฉาน แปลว่า ผู้คลานไปตามขวาง ไม่เหยียดตรงขึ้นไป^{๑๒๐}

สัตว์ไตรจฉานอยู่ในโลกมนุษย์ มีสัญญาที่ปรากฏเพียง ๓ อย่างเท่านั้น คือ ๑) กามสัญญา รู้เสพกามคุณ ๒) โจรสัญญา รู้จักกิน รู้จักนอน ๓) มรณสัญญา รู้จักกลัวตาย กลัวภัย (สัตว์ไตรจฉานที่มีบุญบารมีมาก มีธรรมสัญญาเพิ่มอีกหนึ่ง)

สัตว์ไตรจฉานมีจำนวนมากมายเหลือประมาณ กล่าวโดยสรุปมี ๔ จำพวก คือ

๑. อปทไตรจฉาน ไตรจฉานที่ไม่มีขา เช่น ปลา งู ไส้เดือน เป็นต้น
๒. ทวิปทไตรจฉาน ไตรจฉานที่มี ๒ ขา ได้แก่ นก เป็ด ไก่ เป็นต้น
๓. จตุปทไตรจฉาน ไตรจฉานที่มี ๔ ขา ได้แก่ ช้าง ม้า โค เป็นต้น
๔. พหุปทไตรจฉาน ไตรจฉานที่มีขามาก ได้แก่ ตะขาบ กิ้งกือ กุ้ง เป็นต้น^{๑๒๑}

บุพกรรม : เพราะอำนาจของเศษบาปอกุศลกรรมที่ตนทำไว้ให้ผล หรือเป็นเพราะเมื่อเป็นมนุษย์ไม่ได้ก่อกรรมทำชั่วอะไร แต่เวลาใกล้จะตาย จิตประกอบด้วยโมหะ ขาดสติ ไม่มีสรณะเป็นที่พึ่ง^{๑๒๒}

คตินิมิต : นิมิตที่ซึบอกลงถึงโลกไตรจฉานที่ตนจะไป เช่น เห็นทุ่งหญ้า ป่าไม้ ดงหญ้า เชิงเขา ชายน้าแม่น้ำ กอไผ่ เป็นต้น บางทีเห็นเป็นรูปสัตว์ทั้งหลาย หากภาพเหล่านี้มาปรากฏทางใจ แล้วจิตยึดหวังเป็นอารมณ์ เมื่อ

^{๑๒๐} อภิ.วิ. อ. (ไทย) ๒/๒/-/๗๓๓.

^{๑๒๑} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๗๓๕.

^{๑๒๒} ที.ม. (ไทย) ๙/๕๐๙/๒๒๔.

จิตดับตายขณะนั้นต้องเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานอย่างแน่นอน^{๑๒๓}

เปตติวิสัยภูมิ (ภูมิเปรต)

เปรต แปลว่า ผู้ละโลกนี้ไปแล้ว^{๑๒๔} ภูมิเปรตเป็นที่อยู่ของสัตว์ผู้ห่างไกลจากความสุข มีแต่ความปวดร้าวและหิวโหยอยู่ตลอดเวลา^{๑๒๕}

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงเปรตไว้มากมาย เช่น

๑. ปรทัตตูปชีวิกเปรต เปรตที่เลี้ยงชีวิตโดยอาศัยอาหารที่ผู้อื่นให้
๒. ขุปปิปาสิกเปรต เปรตที่ถูกเบียดเบียนด้วยความหิวข้าว หิวน้ำ
๓. นิชฌามตถนทิกเปรต เปรตที่ถูกไฟเผาให้เร่าร้อนอยู่เสมอ
๔. กาลกัญจิกเปรต เปรตที่มีปากเท่ารูเข็ม ฯลฯ^{๑๒๖}

บุพกรรม : ประพฤติอสุภกรรม ๑๐ ประการ ตายแล้วไปตกนรก เมื่อกรรมพ้นจากนรกแล้ว เศษบาปยังมีก็ไปเสวยผลกรรมเป็นเปรตหรือมือสุภกรรมที่เกิดจากโลภะนำมาเกิด^{๑๒๗}

คตินิมิต : นิมิตที่บ่งบอกถึงโลกเปรต เช่น เห็นหุบเขา ถ้ำอันมืดมิดที่ว่างเปล่า และปลอดเปลี่ยว หรือเห็นเป็นแกลบ และข้าวลีบมากมายแล้วรู้สึกหิวกระหาย บางทีเห็นว่าตนตีมันเลือดน้ำหนองที่น่ารังเกียจสะสมอัดสะสมเยียนหากภาพเหล่านี้มาปรากฏแล้วจิตยึดหน่วงเป็นอารมณ์ เมื่อตายขณะนั้น ต้องบังเกิดเป็นเปรต เสวยทุกข์เวทนาตามสมควรแก่กรรม^{๑๒๘}

^{๑๒๓} ดูรายละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙), ภูมิวิลาสินี, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า กรุงเทพฯ, ๒๕๔๐.

^{๑๒๔} อภิ.วิ. อ. (ไทย) ๒/๒/-/๗๓๓.

^{๑๒๕} ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๒๓๔.

^{๑๒๖} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๗๓๕. ดูในคัมภีร์เปตวัตถุ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๖.

^{๑๒๗} ขุ.เปต.อ. (ไทย) ๒/๒/-/ ๕๔๐.

^{๑๒๘} ดูรายละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙), กรรมที่ปณี , สำนักพิมพ์ดอกหญ้า กรุงเทพฯ. ๒๕๔๕.

อสุรกายภูมิ

ภพอสุรกาย เป็นที่อยู่ของสัตว์ที่ปราศจากความเป็นอิสระและรื่นเริง ความเป็นอยู่อย่างฝืดเคือง เพราะเคยติเตียนการให้ทาน และประพฤติดิฉิต คือ ๕ แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ เทวอสุรา เปตติอสุรา นiryอสุรา

๑) เทวอสุรา อสุรกายที่เป็นเทวดา มี ๖ จำพวก คือ ๑. เวปจิตติอสุรา ๒. สุพลีอสุรา ๓. ราหุอสุรา ๔. ปหารอสุรา ๕. สัมพรตอสุรา ๖. วินิปาทิกอสุรา

อสุรกาย ๕ พวกแรกอยู่ที่ใต้ภูเขาสินธุ เป็นศัตรูกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ เทวอสุรจำพวกที่ ๖ เป็นพวกที่มีรูปร่างเล็ก มีอำนาจน้อยกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ อาศัยอยู่ในโลกมนุษย์นี้ จะอยู่ตามป่า ตามเขา ตามต้นไม้ และตามศาลที่เขาปลูกไว้ เป็นบริวารของกัมมัญญูเทวดา จัดส่งเคราะห์เข้าไปในพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา

๒) เปตติอสุรา อสุรกายชนิดที่เป็นเปรต ความเป็นอยู่ยากลำบากกว่าพวกอสุรกายที่เป็นเทวดา มีรูปร่างที่น่าเกลียดน่ากลัว

๓) นiryอสุรา อสุรกายที่เป็นสัตว์นรก เป็นเปรตจำพวกหนึ่งที่แสวงหาทุกขเวทนาอยู่ในนรกโลกันตร์ นรกโลกันตร์ตั้งอยู่ระหว่างกลางของจักรวาลทั้งสาม อสุรกายนี้หมายเอาเฉพาะกาลกัญจิกเปรตอสุรกายเท่านั้น

อสุรกายภูมินี้ ส่งเคราะห์เข้าไปในเปตภูมิ แต่เป็นเปรตจำพวกที่มีความเป็นอยู่เป็นพิเศษ เปรตพันธุ์พิเศษนี้แหละที่เรียกว่า อสุรกาย^{๑๒๙}

^{๑๒๙} ดูรายละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๙), โลกที่ปณี, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, กรุงเทพฯ, ๒๕๔๕.

นรกภูมิ

นรก แปลว่า หมดความยินดี เพราะไม่มีความเจริญใดๆ ให้ยินดีเลย^{๑๓๐} เรียกอีกอย่างว่า วินิบาต แปลว่า หมดอำนาจ คือสัตว์ที่ตกไปแล้ว หมดอำนาจต่อรองใดๆ ทั้งสิ้น^{๑๓๑}

ภูมิ นรก เป็นภูมิที่มีแต่ความร้อนรน ทุกข์ทรมาน อันปราศจากความ สุข มีแต่ความเร่าร้อน ไม่มีความชื่นใจเลย แม้สักขณะ^{๑๓๒}

นรกภูมิ มีอาณาเขตกว้างใหญ่ เหมือนหลุมถ่านเพลิงที่กำลังลุกโชติช่วงอยู่อย่างบ้าคลั่ง มีความทุกข์ทรมานมาก ยิ่งกว่าถูกแทงด้วยหอกเป็นร้อยเท่าพันเท่า เป็นภพที่มีแต่ความร้อนรนทุกข์ทรมาน ไม่มีความชื่นใจใด ๆ หลบหนีไม่ได้ ตายก็ไม่ได้ รอแต่วันหมดวิบากกรรม^{๑๓๓} พระเถระท่านหนึ่งกล่าวเปรียบไว้ว่า “ท่านเคยฝันร้ายที่ต้องถึงกับสะดุ้งตื่นหรือไม่? ความรู้สึกในนรกก็เหมือนกันกับฝันร้ายอย่างสุด ๆ ต่างกันแต่..ในนรกไม่มีโอกาสผวาตื่นเท่านั้นเอง!” ในนรกประกอบด้วยมหานรก ๘ ชุม อุตสทนรก ๑๒๘ ชุม ยมโลกนรก ๓๒๐ ชุม โลกกันตร์นรก ๑ ชุม รวม ๔๕๗ ชุม^{๑๓๔} ตัวอย่างในพระไตรปิฎก เช่น “ยมบาล ใช้ขอเหล็กร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเกี่ยวปากให้อ้า แล้วใส่ก้อนโลหะอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเข้าไปในปาก ก้อนโลหะนั้นไหม้ปากบ้าง ไหม้คอบ้าง ไหม้ท้องบ้าง พาเอาใส่ใหญ่บ้าง ใส่ย่อยบ้างของ เขาออกมาทางทวารหนัก เขาเสวยทุกขเวทนากล้า อย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในนรกนั้น แต่ยังไม่ตาย トラบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป”^{๑๓๕}

^{๑๓๐} อจ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๔๓/๕๐.

^{๑๓๑} ชุ.อิ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๑๓๘.

^{๑๓๒} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘.

^{๑๓๓} ม.ม. (ไทย) ๑๔/๒๖๘/๓๑๕, ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘.

^{๑๓๔} ชุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๔๖.

^{๑๓๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๖๗/๓๑๔-๓๒๐.

ภาษาบาลีเรียกว่า “นिरยภูมิ” ในพระไตรปิฎกเรื่องสังกัจจายคก กล่าวถึงผู้มีความประพฤติอันไม่สม่าเสมอ คือ ประพฤติไม่เป็นธรรม(อกุศลเจตนา) ทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ เป็นทางไม่ปลอดภัยนำสัตว์ไปสู่นรก^{๑๓๖} มี ๘ ชุม คือ ๑. สัญชีวนรก ๒. กาฬสุตตนรก ๓. สังฆาฏนรก (โรรวนรก ๒ คือ) ๔. ชาลโรรวนรก ๕. ฐุมโรรวนรก ๖. ตาปนนรก ๗. มหาตาปนรก ๘. อเวจีมหานรก ก้าวพ้นได้ยาก เกือบจะกลับไปด้วยเหล่าสัตว์ผู้มีกรรมหยาบช้า แต่ละชุม ๆ มีอุสสนรก ๑๖ ชุมเป็นบริวาร^{๑๓๗} มหานรกนี้มีชื่อเรียก ๓ ชื่อ คือ ๑. ฉฬสสายตนิรค หมายถึง นรกที่มีผัสสายตนะ ๖ เป็นเหตุเกิดทุกขเวทนาอันแผ่ตร้อน ๒. สังกุสมาทนรก หมายถึง นรกที่สัตว์ต้องถูกแทงด้วยขอเหล็ก ๓. ปัจจัตตเวทนีนรก หมายถึง นรกที่สัตว์นรกก่อทุกขเวทนาในเกิดแก่ตนเอง มหานรก แต่ละชุมมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมเช่นหีบ มีประตู ๔ ด้าน แยกเป็นส่วน ๆ ตามลักษณะกรรม ล้อมรอบด้วยกำแพงเหล็ก พื้นเป็นเหล็กแดงลูกเป็นเพลิง อันมีเปลวเพลิงแผ่ไปโดยรอบตลอด ๑๐๐ โยชน์อยู่ตลอดเวลา^{๑๓๘} ถูกปิดด้วยกระเบื้องเหล็กประมาณ ๔ โยชน์^{๑๓๙} ประตูหนึ่ง ๆ มีนรกบริวาร ๔ ชุม รวมมหานรกชุมหนึ่ง ๆ มีนรกบริวาร ๑๖ ชุม^{๑๔๐}

มหานรก ๘ ชุม

นรกชุมใหญ่มี ๘ ชุม แต่ละชุมมีประตู ๔ ด้าน ประตูหนึ่ง ๆ มีนรกบริวาร ๔ ชุม รวมมหานรกชุมหนึ่ง ๆ มีนรกบริวาร ๑๖ ชุม ดังนี้^{๑๔๑}

^{๑๓๖} ชุ.ชา.สฎฺฐิจิ. (ไทย) ๒๘/๘๑/๔๖.

^{๑๓๗} ชุ.ชา.สฎฺฐิจิ. (ไทย) ๒๘/๘๓-๘๔/๔๗.

^{๑๓๘} ชุ.เปต.(ไทย) ๒๖/๖๙๓-๖๙๔/๒๘๑.

^{๑๓๙} ชุ.ชา.อ.(ไทย) ๖๒/๔/๑/๑๘๔.

^{๑๔๐} ชุ.ชา.สฎฺฐิจิ. (ไทย) ๒๘/๘๓-๘๔/๔๗.

^{๑๔๑} ชุ.ชา.(บาลี) ๒๘/๔๒๑/๑๖๖-๑๘๗., ชุ.ชา.อ.(บาลี) ๘/๘๓-๘๔/๑๑๑-๑๑๔.

๑. **สัญญาชีวนรก** นรกที่สัตว์ไม่มีวันตาย หมายถึงสัตว์ในนรกนี้ต้องถูกสับถูกฟัน เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยแล้ว แล้วกลับฟื้นขึ้นมาบ่อย ๆ ต้องชดใช้กรรมอยู่ถึง ๕๐๐ ปีอายุกับ (๑ วันในนรกขุมนี้ = ๙ ล้านปีมนุษย์)^{๑๔๒}

• ลักษณะพื้นเป็นเหล็กหนา เเผาไฟจนแดงโชน ขอบด้านข้าง ๔ ขอบก็เช่นกัน มองออกไปไม่แลเห็นขอบบ่อ

• มีอาณาเขตใหญ่ไพศาล แต่จะหาที่ว่างเว้นจากไฟไม่ได้เลย

• ระหว่างไฟจะมีสรรพาวุธต่าง ๆ เช่น หอก ดาบ ฯลฯ สารพัดจะมีถูกไฟเผาแดงจนมีความคมจัด

• มีนายนิรยบาลหรือยมบาล คือ ผู้ทำหน้าที่ลงโทษสัตว์นรก^{๑๔๓}

• สัตว์นรกวิ่งพล่านเพราะทำเหยียบไฟ ร่างกายติดไฟตลอดเวลา เวลาวิ่งไปก็จะไปกระทบกับหอก ดาบ ฆ้อน หรืออาวุธต่าง ๆ มาฟัน แหว่งสับ ร่องครวญคราง ยมบาลถืออาวุธต่าง ๆ อันมีไฟลุกโพล่ง ตัดร่างกายให้เป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ ตายแล้วก็ฟื้นมารับกรรมอีก ตลอดเวลา^{๑๔๔}

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์มีจิตไม่บริสุทธิ์ หยาบช้ำ ก่อกรรมทำชั่ว เช่น ฆ่าสัตว์ เบียดเบียน เบียดเบียนบุคคลที่ต่ำกว่าตนเป็นนิจ

๒. **กาฬสูตตนรก** นรกสายบรรทัดเหล็ก ลงโทษด้วยเส้นเชือกดำ แล้วลากหรือตัดด้วยเครื่องประหาร สัตว์นรกวิ่งไปบนแผ่นเหล็กแดง ถ้าล้มลงจะถูกตีด้วยสายบรรทัดเหล็กแดง มีอายุ ๑,๐๐๐ ปีอายุกับ (๑ วันนรก = ๓๖ ล้านปีมนุษย์)^{๑๔๕}

• มีกำแพงทั้ง ๔ ด้านเป็นเหล็ก พื้นเป็นเหล็กถูกเผาไฟแดงโชน

• ยมบาลพากันให้ร้องไม่ขาดระยะ ถืออาวุธที่ไฟลุกโพล่ง ไล่ฆ่าสัตว์นรกผู้กำลังวิ่งหนีไปมาอยู่บนแผ่นโลหะอันลุกโพล่ง จับสัตว์นรกให้นอนลง

^{๑๔๒} ชุ.ชา.สฎฺฐิ. (ไทย) ๒๘/๘๓-๘๔/๔๗, อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๐๒๓/๕๑๕.

^{๑๔๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๖๒/๓๑๐.

^{๑๔๔} ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๒๖๑-๒๗๑/๑๖๗-๑๗๓, ชุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๒/๔/๑/๑๘๐.

^{๑๔๕} ชุ.ชา.สฎฺฐิ. (ไทย) ๒๘/๘๓-๘๔/๔๗.

นำเลื่อยบ้าง ขวานบ้างที่ไฟกำลังติดสับ เหมือนสัตว์นรกนั้น ให้เป็น ๘ ส่วน บ้าง ๑๖ ส่วนบ้าง

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์มีใจบาป ทำการทรมานสัตว์ด้วยการตัด เท้า หู ปาก จมูก ทำร้ายบิดามารดา ครู อาจารย์ ฯลฯ เบียดเบียนหรือฆ่า ภิกษุ สามเณร ดาบส หรือเป็นเพศฆราวาส

๓. **สังฆานรก** นรกที่มีภูเขาเหล็กใหญ่มีไฟลุกโพลงบดขยี้สัตว์นรก นรกที่ถูกบดหรือหนีบ หมายถึงมีภูเขาเหล็กถูกเป็นไฟลี้ญมาบดขยี้สัตว์นรก มีอายุ ๒,๐๐๐ ปีอายุก็ปี (๑ วันนรก = ๑๔๔ ล้านปีมนุษย์)

- มีกำแพงทั้ง ๔ ด้านเป็นเหล็ก พื้นเป็นเหล็กถูกเผาไฟแดงโชน
- ยมบาลจะจับเอาสัตว์นรกให้เข้าไปในแผ่นดินเหล็ก ที่ลุกโพลง เพียงเอาตัวจริงแน่นไม่ให้หวั่นไหว จากนั้นภูเขาเหล็กอันลุกโพลงลุกใหญ่ เกิดขึ้นแต่ทิศบูรพา ครางกระหึ่มเหมือนเสียงอสณิบาตกลิ้งมาบดสัตว์ เหล่านั้น รวากับว่าบดงาให้เป็นผง แล้วไปตั้งอยู่ในทิศปัจฉิม กลิ้งไปเหมือน อย่างนั้น แล้วตั้งอยู่ในทิศบูรพา อนึ่ง ภูเขาทั้ง ๒ ลูกนั้นได้กลิ้งมาปะทะกัน แล้ว บดขยี้สัตว์นรก ดุจบีบคั้นน้ำอ้อย

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์มีใจบาปหยาบเข้าด้วยใจศุภกรรม ไร้ ความเมตตากรุณา ทำทารุณกรรมสัตว์ด้วยวิธีการต่าง ๆ เป็นประจำ หรือ บุคคลที่ทรมานเบียดเบียนสัตว์ที่ตนใช้ประโยชน์ และพวกนายพราน

๔. **มหาโรรูนรก** (ขาลโรรู่) นรกที่เต็มไปด้วยเสียงร้องไห้ครวญ คราง เพราะมีเปลวไฟพุ่งวูบเข้าทางทวารทั้ง ๙ เผาสัตว์นรกตลอดเวลา อายุ ๘,๐๐๐ ปีอายุก็ปี (๑ วันนรก = ๒,๓๐๔ ล้านปีมนุษย์)

- กำแพงเหล็ก ๔ ด้านไฟลุกโชน หาเปลวไม่ได้ ยิ่งลึกก็ยิ่งร้อนมาก
- ตรงกลางขุมนรก มีดอกบัวเหล็ก กลีบเหล็กถูกเผาไฟจนแดงโชน กระแสแห่งไฟพุ่งออกจากกลีบตลอดเวลา
- ไม่มียมบาล
- สัตว์นรกจะถูกกรรมทำให้ต้องเอาหัวมุดลงไปนดอกบัว มือและ

ขา ก็จะจุ่มลงไปเช่นกัน กลีบบัวจะจับเข้ามาหนีบขาไว้ถึงข้อเท้า หนีบมือไว้ถึงข้อมือ ส่วนหัวจะหนีบไปถึงคาง เพื่อให้ไฟเผา เปลวไฟจะแทรกเข้าไปตามปากแผลทั้ง ๙ ของพวกสัตว์นรกผู้กำลังหมกไหม้อยู่

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์มีใจบาป ตัดคอสัตว์ด้วยความโกรธ ปล้นขโมยทรัพย์สมบัติของพ่อแม่ ครูบาอาจารย์และของศาสนา เช่น ของภิกษุ สามเณร ดาบส แม่ชี และสิ่งของเครื่องสักการะ ที่เขาบูชาพระรัตนตรัย ปล้นโกงเอาของคนอื่นมาเป็นของตน

๕. **โรรวนรก** (จุมโรวนรก หรือจุมโรวนรก) นรกที่เต็มไปด้วยเสียงร้องไห้ครวญครางของสัตว์นรกที่ถูกคว้นไฟอันแสบร้อน มีอายุ ๔,๐๐๐ ปีอายุกับ (๑ วันนรก = ๕๗๖ ล้านปีมนุษย์)

- กำแพงเหล็ก ๔ ด้านไฟลุกโชน หาเปลวไม่ได้ ยิ่งลึกก็ยิ่งร้อนมาก
- ตรงกลางขุมนรก มีดอกบัวเหล็ก กลีบเหล็กถูกเผาไฟจนแดงโชน กระแสแห่งไฟพุ่งออกจากกลีบตลอดเวลา
- ไม่มียมบาล
- สัตว์นรกจะถูกกรรมทำให้ต้องเอาหัวมุดลงไป ในดอกบัว มือและขา ก็จะจุ่มลงไปเช่นกัน กลีบบัวจะหนีบขาไว้ถึงข้อเท้า หนีบมือไว้ถึงข้อมือ ส่วนหัวจะหนีบไปถึงคาง เพื่อให้คว้นแสบแทรกเข้าไปตามปากแผลทั้ง ๙ ของเหล่าสัตว์นรกผู้ไหม้อยู่ แล้วจึงค่อยทำสรีระให้เป็นผงไหลออกมาคล้ายดังแป้ง

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์มีใจบาปเผาสัตว์ทั้งเป็น ตัดสินความไม่ยุติธรรม รุกที่ดินเอาสาธารณสมบัติมาเป็นของตน กินเหล้าเมาประทุษร้ายผู้อื่น ชาวประมง คนที่เผาป่าที่สัตว์อาศัยอยู่

๖. **ตาปนรก** (จุพตาปน) นรกที่ทำให้สัตว์เร่าร้อน ด้วยการให้นั่งตรึงติดอยู่ในหลาวเหล็ก อันร้อนแดงให้ไฟไหม้อยู่ตลอดเวลา อายุ ๑๖,๐๐๐ ปีอายุกับ (๑ วันนรก = ๙,๒๑๖ ล้านปีมนุษย์)

- ยมบาลจับสัตว์นรกให้นั่งตรึงติดอยู่ในหลาวเหล็ก ไม่ให้กระดิกได้

- สัตว์นรกนั่งบนหลาวเหล็กที่ลุกโพลง มีประมาณเท่าลำตาล ในนรกนั้น แผ่นดินภายใต้ยมโลกโพลง สัตว์ทั้งหลายย่อมลุกเป็นเปลวเพลิง กระดิกไม่ได้เลย

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์เป็นคนใจบาป ประกอบกรรมด้วยโลภะ โทสะ โมหะ เช่น ฆ่าสัตว์เพื่อเลี้ยงชีพ และคนที่เผาบ้านเมือง กุฎิ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ทำลายเจดีย์

๗. **มหาตাপนรก** (ปตาปน) นรกที่เต็มไปด้วยความร้อน ร้อนทุกซอกทุกมุมอย่างมากมายเหลือประมาณ อายุประมาณ ๕๕,๘๗๒ ล้านปีมนุษย์^{๑๔๖}

- มีกำแพงทุกด้าน มีไฟที่ความร้อนสูง คล้ายแสงสว่าง พุ่งเข้ามาจากรอบทิศ มารวมกันตรงกลาง

- มีภูเขาตั้งอยู่กลางขุมนรก มีไฟพุ่งเข้าพุ่งออกเป็นเหล็กที่เผาแดง

- ยมบาลบังคับให้สัตว์นรกป่วยป็นขึ้นไปบนยอดภูเขาที่มีไฟโพลงด้วยอาวุธทั้งหลาย ที่กำลังลุกโชน พอไปใกล้ถึงยอด ลมอันมีกรรมเป็นปัจจัย ย่อมพัดสัตว์เหล่านั้น ไม่อาจจะทรงตัวอยู่ได้ ก็เอาศีรษะลง ร่วงหล่นลงมา ก็จะถูกแหลนหลาวที่ปักเอาไว้โดยรอบแทงเข้า มีร่างกายทะลุเข้าไปในหลาวเหล็กเหล่านั้น ไฟย่อมเผาสัตว์ให้ร่าร้อนเหลือเกิน เมื่อหล่นจากแหลนหลาวนั้นร่างก็จะถูกไฟเผาตามเดิม ยมบาลก็จะมาไล่ให้ป็นขึ้นไปยอดเขาต่อไป

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์มีใจบาปหนาไปด้วยอกุศลมลทิน เช่น ประหารคนหรือสัตว์ให้ตายเป็นหมู่ มาก ๆ ไม่คำนึงถึงชีวิตเขาชีวิตท่าน และคนที่มีอุจเฉททิฏฐิ สัสสตทิฏฐิ นัตถิกทิฏฐิ อเหตุทิฏฐิ และอกิริยทิฏฐิอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง

๘. **อเวจินรก** นรกที่ปราศจากคลื่น คือ ไม่มีเวลาร่าง หมายถึงนรกที่มีเปลวไฟพุ่งออกมาจากทิศทั้ง ๔ เผาสัตว์นรกอยู่ตลอดเวลา อายุประมาณ ๑ อันตรกัปของมนุษย์

^{๑๔๖} อภ.วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๐๒๓/๕๑๕

- สัตว์นรก ไม่สามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้เลย
- มีกระดูกแดงฉาน เนื่องจากถูกไฟเผาจนสุก ถูกให้ยีนกางแขน
- มีกำแพงปิดเฉพาะตัว ๖ ทิศ
- มีหอกแทงทะลุตรึงไว้ทั้งจากบนลงล่าง ซ้ายทะลุขวา หน้าทะลุหลัง หลายสิบเล่ม จนไม่สามารถจะขยับได้เลยแม้แต่น้อย จำนวนสัตว์นรกที่อยู่ในขุมนี้ มีมากกว่าทั้ง ๗ ขุม ที่กล่าวมาแล้วรวมกันทั้งหมดเสียอีก

• เปลวไฟในนรกนี้ ไม่มีระหว่างชั้น ที่มีประมาณ ๑๐๐ โยชน์ในมหานรกนั้น เต็มไปด้วยสัตว์ทั้งหลายหระหว่างชั้นไม่ได้เลย ประดุจดังทะนานเต็มไปด้วยน้ำมันและแฉ่ง ฉะนั้น ประมาณของเหล่าสัตว์ผู้หมกหม้มอยู่ ย่อมไม่มีด้วยอริยาบททั้ง ๔ และสัตว์เหล่านั้น ย่อมไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ย่อมหม้อมอยู่ในที่เฉพาะของตนเท่านั้น ทุกข์เท่านั้นย่อมปรากฏ หาระหว่างมิได้ ขึ้นชื่อว่าระหว่างแห่งความทุกข์ในมหานรกนี้ ย่อมไม่มีเลย^{๑๔๗}

• อเวจีมหานรกนี้ เป็นสถานที่ใหญ่มาก วัดโดยผ่ากลางได้ ๓๑๘ โยชน์ วัดโดยรอบได้ ๙๕๔ โยชน์ รวมทั้งอุสสทนรกด้วย เป็นหมื่นโยชน์

บุพกรรม : เมื่อเป็นมนุษย์ได้ทำอนันตริยกรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง คือฆ่ามารดา บิดา พระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้ห้อพระโลหิต ทำสังฆเภท ยุยงให้สังฆแตกกัน และบุคคลที่ทำลายพระพุทธเจดีย์ พระพุทธรูป ต้นโพธิ์ที่ตรัสรู้โดยจิตคิดประทุษร้าย บุคคลที่ตีเตียนพระอริยบุคคลพระสงฆ์ผู้มีคุณแก่ตน ผู้ที่ยึดถือ नियตมิจฉนาทิกุณฐิ ๓

มหานรกทั้ง ๘ ขุมนี้แต่ละขุมมี ๔ ประตุ แต่ละประตุมีอุสสทนรกประตุละ ๔ มหานรกแห่งหนึ่ง ๆ จึงมีอุสสทนรกแห่งละ ๑๖ ขุม รวมอุสสทนรกทั้งหมดเป็น ๑๒๘ (นรกย่อย) รวมกับมหานรกอีก ๘ ขุม จึงเรียกว่า นรก ๑๓๖ ขุม^{๑๔๘}

^{๑๔๗} ขุ.ม.อ.(ไทย) ๖๖/๕/๒/๕๑๐.

^{๑๔๘} ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๑/-/๑๘๓.

โลกันตนรก ๑ ขุม

นอกจากนี้ยังมีหानรกอีกขุมหนึ่ง คือ โลกันตนรก เป็นนรกขุมยิ่งใหญ่ อยู่นอกจักรวาล ตรงรอยต่อระหว่างจักรวาล^{๑๔๙} มีแต่ความทุกข์ มีตมนอนธการ มัวเป็นหมอก^{๑๕๐} น่ากลัวกลางคืนกลางวันไม่มีปรากฏ^{๑๕๑} มองไม่เห็นอะไร เต็มไปด้วยทะเลน้ำกรดเย็น ตั้งอยู่บริเวณช่อง ระหว่าง ๓ จักรวาลซ้อนกัน มีสุนัข ๒ ตัว คือ สุนัขต่าง และสุนัขดำคล้ำ มีตัวกำยำ ลำสัน แข็งแรง พากันมาใช้เขี้ยวเหล็กกัดกินสัตว์นรกจนตัวขาดกระจายเลือดไหลโत्रม^{๑๕๒} มีนายนิรยบาลชื่อ กาพะ และอุปกาพะ ใช้หอกและดาบเขียดเฉือนและทิ่มแทงที่หน้าอก และคอ, ท้อง วิ่งไปมาอยู่ในนรกมีตัวขาดกระจายกระจายเลือดไหลโत्रม^{๑๕๓} ในโลกันตนรกนี้มีท่าฝนชนิดต่าง ๆ คือ ฝนหอก ฝนดาบ ฝนแหลน ฝนหลาว มีประกายลุกวาว เหมือนถ่านเพลิงตกลงบนศีรษะสัตว์นรก และมีสายอัสนีบาตศิลาแดงโชนตกลงทับสัตว์นรกนั้น สัตว์นรกที่มากินต้องได้รับทุกขเวทนาเป็นเวลา ๑ พุทธันตร จากผลกรรมชั่ว

บุพกรรม : สัตว์พวกที่ไปเกิดในโลกันตนรก ได้แก่พวกที่เป็นนิยต-มิจฉาทิฎฐิ (คลั่งในความเชื่อจนนำไปสู่การฆ่าคนโดยไม่รู้สึกรู้สึ) พวกที่ทำสังฆเภท (ทำพระภิกษุสงฆ์ให้แตกแยกกัน) เมื่อจตุตถกอบายภูมิขุมอื่น ๆ แล้ว ก็ไปเกิดต่อในโลกันตนรก^{๑๕๔}

เหตุปัจจัยหลักที่ทำให้สรรพสัตว์ยังต้องตกนรก^{๑๕๕} ก็คือ **มิจฉาทิฎฐิ** (ความเห็นผิด) ความสำคัญผิดว่า ชีวิตร่างกายเป็นของเที่ยงแท้ถาวร เป็นตัวเป็นตน เป็นเราเป็นของของเรา เขาผู้นั้นจึงยังต้องตกอบายภูมิได้อีกเรื่อย ๆ

^{๑๔๙} ขุ.พุทฺธ.อ.(ไทย) ๗๗/๙/๒/๙๖.

^{๑๕๐} ไทย) ๑๘/๑๗๓๙/๓๙๖.

^{๑๕๑} ขุ.ชา.มหา.(ไทย) ๒๘/๑๓๐๖/๓๘๕.

^{๑๕๒} ขุ.ชา.มหา.(ไทย) ๒๘/๑๓๐๗-๑๓๐๘/๓๘๕.

^{๑๕๓} ขุ.ชา.มหา.(ไทย) ๒๘/๑๓๐๙-๑๓๑๐/๓๘๕.

^{๑๕๔} ขุ.ชา.มหา.(ไทย) ๒๘/๑๓๑๒.

^{๑๕๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๖๗/๓๑๔-๓๒๐.

ตั้งที่พระพุทธเจ้าว่า “ผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ เรากล่าวว่ามีคติ ๑ ใน ๒ อย่าง คือ นรก หรือกำเนิดดิรัจฉาน^{๑๕๖} เหล่าสัตว์ที่ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๑๕๗} บุคคลผู้มีปัญญาทรม ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว เขาจะไปเกิดในนรก”^{๑๕๘}

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงเหตุที่ทำให้ไปตกนรกไว้ว่า

“ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งปาณาติบาตอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้มีอายุสั้นแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

อทินนาทาน (การลักทรัพย์) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งอทินนาทานอย่างเบาที่สุดย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้เสื่อมโภคทรัพย์แก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

กาเมสุมิฉาจาร (การประพฤตินิดในกาม) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งกาเมสุมิฉาจารอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้มีศัตรูและผู้มีเวรแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

อนึ่ง เกิดเป็นกะเทย นั้นเป็นผลของกรรม คือการล่วงละเมิดภรรยาคนอื่น^{๑๕๙}

^{๑๕๖} ดูใน ที.ม. (ไทย) ๙/๕๐๙/๒๒๔.

^{๑๕๗} ดูใน อง.เอก. (ไทย) ๒๐/๓๐๔/๓๙.

^{๑๕๘} ดูใน ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๓๒/๓๗๙.

^{๑๕๙} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๒๗๓/๓๗๙.

มุสาวาท (การพูดเท็จ) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิกาบทแห่งมุสาวาทอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้**ถูกกล่าวด้วยคำไม่จริงแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์**

ปิสฺฐาวาจา (การพูดส่อเสียด) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิกาบทแห่งปิสฺฐาวาจาอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้**แตกแยกจากมิตรแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์**

ผรุสฺวาจา (การพูดหยาบคาย) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิกาบทแห่งผรุสฺวาจาอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้**ได้ฟังเรื่องที่ไม่น่าพอใจอยู่เป็นนิจแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์**

สัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ) ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิกาบทแห่งสัมผัปปลาปะอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้**มีวาจาที่ไม่น่าเชื่อถือแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์**

การดื่มสุราและเมรัย^{๑๖๐} ที่บุคคลเสพ ทำไว้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิกาบทแห่งการดื่มสุราและเมรัยอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้**เป็นผู้วิกลจริตแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์”^{๑๖๑}**

^{๑๖๐} สุรา ๕ อย่าง คือ ๑) สุราแป้ง ๒) สุราขนม ๓) สุราข้าวสุก ๔) สุราใส่เชื้อ (๕) สุราผสมเครื่องปรุง

เมรัย ๕ อย่าง คือ ๑) เครื่องดองดอกไม้ ๒) เครื่องดองผลไม้ ๓) เครื่องดองน้ำอ้อย ๔) เครื่องดองน้ำผึ้ง ๕) เครื่องดองผสมเครื่องปรุง (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๒/๑๗-๑๘)

^{๑๖๑} อง.อภฺจก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๒.

๔.๔ พระสัทธรรมกับหลักวิทยาศาสตร์

๑. วิวัฒนาการของชีวิตมนุษย์ในครรภ์มารดา

พระพุทธเจ้าตรัสว่า การถือกำเนิดชีวิตมนุษย์ในครรภ์มารดาต้องประกอบด้วยองค์ ๓ คือ ๑) บิดามารดาอยู่ร่วมกัน ๒) มารดาอยู่ในวัยยังมีระดู ๓) มีคันธัพพะมาปรากฏ (ในครรภ์มารดา)^{๑๖๒}

ข้อ ๑ และ ๒ เป็นอันเข้าใจกัน ส่วนข้อที่ ๓ มีรายละเอียดดังนี้

คันธัพพะ คือ สัตว์ ซึ่งได้แก่มนุษย์ เทวดา เปรตอสุรกาย เดรัจฉาน หรือสัตว์นรก ที่จุติแล้วมาเกิด คันธัพพะสัตว์เข้ามาเกิดในครรภ์มารดาได้อย่างไร มีปรากฏในบทสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระอานนท์ ว่า

ดูก่อนอานนท์ หากวิญญูณจักไม่หยั่งลงสู่ครรภ์มารดา นามรูป (ชีวิตใหม่) จักเกิดในครรภ์มารดาได้หรือ? หากวิญญูณหยั่งลงสู่ครรภ์มารดาแล้ว จักเลยไปเสีย (ดับ) นามรูป (ชีวิตใหม่) จักเกิดเป็นอย่างไรได้หรือ? หากวิญญูณของกุมารหรือกุมารีผู้เติบโตเป็นหนุ่มสาวจักขาดสูญ (ดับ) ไปเสีย นามรูปจักเจริญเติบโตอย่างนี้ได้หรือ? เพราะเหตุอันแลสิ่งที่เป็นเหตุ เป็นต้นเค้า เป็นแดนเกิด เป็นปัจจัยแห่งนามรูป (ชีวิตใหม่) ก็คือ วิญญูณ (ปฏิสนธิจิต)^{๑๖๓}

สัตว์ที่มาจากเกิดในครรภ์มารดานั้น มาในสภาพที่เป็นวิญญูณที่จุติแล้ว มาปฏิสนธิด้วยอำนาจกิเลสและกรรม อันเป็นปัจจัยให้ไข่ที่ผสมเชื้อเติบโตเป็นชีวิตคนต่อไป ซึ่งตรงกับหลักปฏิจจสมุปบาทที่ว่า “วิญญูณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป”^{๑๖๔} วิญญูณในที่นี้หมายถึง “ปฏิสนธิจิต” ซึ่งมีลักษณะที่ไม่มีรูปร่าง เกิดดับทีละขณะ ยึดอยู่กับร่างกาย ไม่ใช่วิญญูณล่องลอยอย่างไร้เข้าใจกัน

^{๑๖๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๖๙/๑๔๗.

^{๑๖๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๑/๗๔.

^{๑๖๔} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓/๒๐.

ในสมัยหนึ่ง ยักษ์ตนหนึ่ง (ยักษ์ หมายถึงเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา) ชื่ออินทกะ ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วทูลถามว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมตรัสรู้ รูปมิใช่ชีวะ สัตว์โลกได้สรีระ (ร่างกายนี้) มาอย่างไรเล่า กระดูกและเลือดเนื้อของสัตว์มาจากไหน สัตว์นี้เกิดขึ้นในครรภ์ได้อย่างไร^{๑๖๕}

พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบแก่อินทกะยักษ์ความว่า

“รูปนี้เป็นกลละก่อน จากกลละเป็นอัพพุทะจากอัพพุทะ เกิดเป็นเปสิ จากเปสิเกิดเป็นขณะ จากขณะเกิดเป็น ๕ ปุ่ม (ปัญจสาขา) เกิดขึ้น มารดาของทารกในครรภ์นั้นบริโภคข้าน้ำ โภชนาหารอันใดเข้าไปทารกที่ในครรภ์มารดานั้น ก็ดำรงชีวิตอยู่ในครรภ์มารดา ด้วยโภชนะนั้น”^{๑๖๖}

ยักษ์ยังไม่หายสงสัยว่า ถ้ารูปมิใช่ชีวะ (สิ่งที่เกิดเอง) กระดูกและเนื้อที่ประกอบขึ้นเป็นสรีระร่างกายของสัตว์มาจากไหน ยักษ์อินทกะเข้าใจว่า สัตว์ที่เกิดในท้องมารดานั้น เกิดขึ้นครบครันทุกส่วนพร้อมกันทุกอย่างในคราวเดียวกัน พระพุทธเจ้าตรัสชี้แจงให้อินทกะยักษ์เข้าใจว่า การเกิดขึ้นของร่างกายสัตว์นั้น มิได้เกิดขึ้นในครั้งเดียวกัน ตามที่เข้าใจ แต่หากมีการเจริญเติบโตเป็นไปตามลำดับๆ คือมีเมือกเกิดขึ้นมาก่อน ต่อมาอีก ๗ วัน เมื่อนั้นก็กลายเป็นหยดน้ำใสๆ มีขนาดเท่าหยดน้ำบนปลายเส้นด้ายที่ทำด้วยขนแกะแรกเกิด ๓ เส้น (ขวันกัน) มีสีแดงเรื่อๆ (เหมือนน้ำล้างเนื้อ) ต่อมาอีก ๗ วันก็กลายเป็นเปสิคือขึ้นเนื้อ อีก ๗ วันก็กลายเป็นขณะและอีก ๗ วันจะกลายเป็นปุ่ม เรียกว่าปัญจสาขา คือ ขา ๒ แขน ๒ และสรีระ ๑^{๑๖๗}

^{๑๖๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐๓/๓๐๓.

^{๑๖๖} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๘๐๓/๓๐๓.

^{๑๖๗} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๓๘๖.

วิวัฒนาการของชีวิตใหม่ในครรภ์นั้น ตามทัศนะของพุทธศาสนา สัตว์มาเกิดในครรภ์ในลักษณะของปฏิสนธิวิญญาณ เข้ามาสร้างกัมมชรูปขึ้น ในมดลูก ในมดลูกมีไข่ (Ovum) ของมารดา ผสมกับน้ำเชื้อ (Sperm) ของบิดา ในคัมภีร์ปัญหาสุทฺถนือธิบายว่า “เมื่อบิดามารดามีเพศสัมพันธ์กันแล้ว ภายใน ๗ วันนั่นเอง จะเป็นช่วงที่มีวิญญาณเข้ามาถือปฏิสนธิ หากเลย ๗ วันนั้นไป ไข่ที่ผสมเชื้อหากไม่มีวิญญาณถือปฏิสนธิก็จะหมดสภาพ”^{๑๖๘}

เมื่อวิญญาณปฏิสนธิแล้ว จะมีรูป ๓ อย่างเกิดขึ้นพร้อมกัน คือเค้าโครงร่างกาย (กาย), สมอ (วัตถุ) และเพศ วิญญาณที่มาปฏิสนธินี้ เรียกว่า ปฏิสนธิวิญญาณ (วิญญาณที่ทำหน้าที่ให้กำเนิดชีวิต) เมื่อทำหน้าที่ให้ปฏิสนธิแล้วก็ดับไปเป็นปัจจัยให้เกิด ภาวะวิญญาณสืบต่อ ภาวะวิญญาณนี้ จะทำหน้าที่หล่อเลี้ยงสร้างสรรคชีวิตใหม่ให้วิวัฒนาการขึ้นตามลำดับ^{๑๖๙}

หมายความว่า สัตว์ที่เกิดในครรภ์ อวัยวะทุกส่วนมิใช่เกิดพร้อมกันทีเดียว แต่วิวัฒนาการขึ้นทีละน้อยตามลำดับระยะเวลาแรกอยู่ในสภาพเป็นกละก่อน กละนั้นมีเค้าโครงของกายภาพอยู่ด้วยแล้ว ๓ อย่าง คือ กายทสกะ (โครงสร้างทางร่างกาย) วัตถุทสกะ (โครงสร้างทางสมอ) และภาวะทสกะ (โครงสร้างกำหนดเพศ) โครงสร้างทั้ง ๓ นี้ ปรากฏรวมอยู่แล้วในกละ ส่วนกละจะมีลักษณะเป็นก้อนกลมใส มีขนาดเท่าหยดน้ำมันงา ซึ่งติดอยู่ที่ปลายขนแกะแรกเกิด ๑ เส้น^{๑๗๐}

จากกละมาเป็นอัพพุทะ ครั้นเป็นกละ (น้ำใสๆ) ได้ ๗ วัน กละนั้นก็วิวัฒนาการเป็นน้ำขุ่นข้น มีสีคล้ายน้ำล้างเนื้อ เรียกว่าอัพพุทะ จากอัพพุทะมาเป็นเปลี (จากน้ำขุ่นข้นเป็นชิ้นเนื้อ) ครั้นเป็นอัพพุทะได้ ๗ วัน อัพพุทะนั้นก็วิวัฒนาการแข็งตัวเป็นชิ้นเนื้อสีแดง จากเปลีมาเป็นขณะ (จากชิ้น

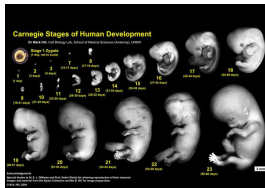
^{๑๖๘} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๒๑๘.

^{๑๖๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐๓/๓๐๓.

^{๑๗๐} วิมหา.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๓๘๒.

เนื้อเป็นก้อนเนื้อ) ครั้นเป็นชิ้นเนื้อได้ ๗ วัน ชิ้นเนื้อก็วิวัฒนาการแข็งตัวขึ้น อีกเป็นก้อนเนื้อ ทรงกลมรีคล้ายไข่ไก่

จากก้อนเนื้อก็เกิดสาขา ในสัปดาห์ที่ ๕ (วันที่ ๒๙) ที่ก้อนเนื้อนั้นก็เกิดปุ่ม ๕ ปุ่ม เรียกว่า ปัญจสาขา ภายใน ๗ วันนั้นก็วิวัฒนาการขึ้นเป็น มือ ๒ ข้าง เท้า ๒ ข้าง และคีรีชะ ในสัปดาห์ที่ ๖ (วันที่ ๓๖) เค้าโครงตา(จักขุทสกะ) ก็เกิด จากนั้น สัปดาห์ที่ ๗ (วันที่ ๔๓) เค้าโครงหู (โสตทสกะ) ก็เกิด สัปดาห์ที่ ๘ (วันที่ ๕๐) เค้าโครงจมูก (ฆานทสกะ) ก็เกิด สัปดาห์ที่ ๙ (วันที่ ๕๗) เค้าโครงลิ้น (ชีวหาทสกะ) ก็เกิด รวมเวลาดังแต่ถือปฏิสนธิจนกระทั่งถึงเวลาเกิดอวัยวะคือ ตา หู จมูก ลิ้น ทั้งสิ้น ๙ สัปดาห์ (๖๓ วัน)

จากสัปดาห์ที่ ๙ ไปถึงสัปดาห์ที่ ๑๒ อวัยวะต่างๆ เกิดขึ้น คือ ผม ขน เล็บ หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไข้ใหญ่ ไข้น้อย (อาหารใหม่ อาหารเก่า)

ในขณะที่อวัยวะต่างๆ เกิดขึ้นอยู่นั้น ส่วนต่างๆ ของร่างกายก็เกิดขึ้นด้วยพร้อมกัน ที่เกิดเป็นของเหลว (อาโปธาตุ) ได้แก่ น้ำดี เกล็ด น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เพลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไข้ข้อ ปัสสาวะ

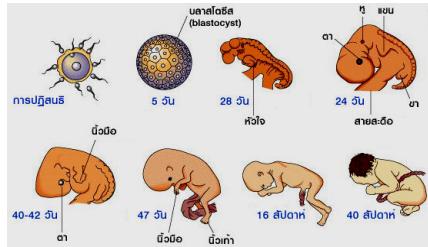
ส่วนที่เป็นพลังงาน (เตโชธาตุ) ได้แก่ ไฟธาตุทำร่างกายให้อบอุ่น ซึ่งต่อไปจะแปรสภาพเป็นไฟย่อยอาหาร ไฟทำร่างกายให้ทรุดโทรม ไฟทำร่างกายให้กระวนกระวาย

ส่วนที่เป็นก๊าซ (วาโยธาตุ) ได้แก่ ลมพัดชานไป ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปมาตามตัว ซึ่งต่อไปจะแปรสภาพเป็นลมหายใจ

ความเป็นอยู่ของสัตว์ในครรภ์นั้น มารดารับประทานอาหารอะไร เข้าไป สัตว์ที่อยู่ในครรภ์ก็จะได้รับอาหารนั้นด้วย โดยทางสายสะดือซึ่งติด

อยู่กับสายสะดือของมารดา มีรูเหมือนก้านบัว รสอาหารจะไหลไปตามรูลนั้น หล่อเลี้ยงทารกให้เกิดรูปร่างกาย และสัตว์นั้นอยู่ในครรภ์ก็นานประมาณ ๑๐ เดือน จึงจะคลอดออกมา”

ดังนั้น คนเราอยู่ในครรภ์มารดา ๔๒ สัปดาห์ คิดเป็นเดือนได้ ๑๐ เดือน คิดเป็นวันได้ ๒๙๔ วัน ซึ่งตลอดระยะเวลาเท่านี้ ชีวิตคนเราเกิดและวิวัฒนาการสมบูรณ์เต็มที่พร้อมที่จะออกมาลิ้มรสชาติโลก

เปรียบเทียบหลักของปฏิจจนสมุบาทกับวิทยาศาสตร์

พระภุกิจวัทน จิตปญโฃ^{๑๗๑} แยกความคล้ายคลึงกันและความแตกต่างกันให้เห็นได้ชัดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของชีวิตใหม่ในครรภ์มารดา และความเป็นอยู่ในครรภ์ ในงานวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต ไว้ดังนี้

วิทยาศาสตร์ การปฏิสนธิของชีวิตในครรภ์ เมื่อชายและหญิงมีเพศสัมพันธ์กัน สเปิร์มจะว่ายเข้าไปผสมกับไข่ แล้วฝังตัวอยู่ในผนังมดลูก และมีการวิวัฒนาการเจริญเติบโตไปตามลำดับจนครบ ๙ เดือน หรือ ๔๐ สัปดาห์ หรือคิดเป็นวันได้ ๒๘๐ วัน จึงจะคลอด

วิวัฒนาการของชีวิตในครรภ์ นับตั้งแต่ผสมกับสเปิร์มจนอายุได้ ๒ สัปดาห์เรียกว่าไข่ ระหว่าง ๓-๘ สัปดาห์เรียกว่าตัวอ่อน ภายหลัง ๘ สัปดาห์ถึงคลอดเรียกว่าทารก จากที่วิวัฒนาการตามลำดับ จากไข่เป็นตัว

^{๑๗๑} ดูใน พระภุกิจวัทน จิตปญโฃ (ดอกบัว), ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเข้าถึงความจริงของพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์, ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยพุทธศักราช, พ.ศ. ๒๕๔๙.

อ่อนและจากตัวอ่อนเป็นทารก นี่คือวิวัฒนาการอย่างคร่าว ๆ ของชีวิตในครรภ์

ความเป็นอยู่ในครรภ์ ขณะที่ทารกเจริญอยู่ในครรภ์ ได้รับอาหารและอากาศผ่านทางรกที่ติดต่อกับมดลูกของแม่ มีหลอดเลือดมาเลี้ยงมากมาย เชื่อมต่อตัวทารกทางสายสะดือ จึงเป็นทางนำอาหาร อากาศและของเสียให้ไหลเวียนเข้าและออกจากทารกอยู่ตลอดเวลา จนครบกำหนดคลอดคือ ประมาณ ๙ เดือน

ความคล้ายคลึง

จากการศึกษาหลักของปฏิจางสมุปบาทกัภวิทยาศาสตร์ พบว่า

การเกิด ที่คล้ายคลึงกัน คือ การที่บิดามารดามีเพศสัมพันธ์ก่อนมารดานั้นจะต้องอยู่ในวัยยังมีประจำเดือน แล้วน้ำอสุจิของบิดาไปผสมกับไข่ของมารดา เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตใหม่

ชีวิตใหม่ในครรภ์มารดา ทั้ง ๒ อย่าง มีวิวัฒนาการของชีวิตที่คล้ายคลึงกัน คือ หลักปฏิจางสมุปบาทกล่าวไว้ว่า ชีวิตใหม่มีวิวัฒนาการเป็นขั้นตอน เริ่มแรกเป็นกลละ (น้ำใส) แล้ววิวัฒนาการเป็นอัพพุทะ (น้ำขุ่นข้น) แล้ววิวัฒนาการเป็นเปลี (ชิ้นเนื้อ) จากชิ้นเนื้อวิวัฒนาการเป็นขณะ (ก้อนเนื้อ) จากก้อนเนื้อเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม จากนั้นก็วิวัฒนาการเป็นมือ เท้า ศีรษะ และเค้าโครงตา หู จมูก ลิ้น รวมระยะเวลา ๙ สัปดาห์ คิดเป็น ๖๓ วัน หรือ ๒ เดือนกับ ๓ วัน จากสัปดาห์ที่ ๙ ถึง ๔๒ หรือ ๒๓๑ วันนี้ เป็นช่วงเวลาที่มีอวัยวะต่างๆ เกิดขึ้นจนครบอาการ ๓๒

ส่วนวิทยาศาสตร์ กล่าวถึงการกำเนิดมีวิวัฒนาการอยู่ ๓ ชั้น คือ ชั้นเป็นไข่ผสมเชื้อ (Zygote) จนอายุได้ ๒ สัปดาห์ ชั้นเป็นตัวอ่อน (Embryo) คือ ไข่เข้าสัปดาห์ที่ ๓ ถึง ๘ ชั้นเป็นทารก (Fetus) เริ่มจากไข่เข้าสัปดาห์ที่ ๘ ถึง ๔๐ ในแต่ละชั้นก็มีวิวัฒนาการตามลำดับ

ความเป็นอยู่ในครรภ์ มี ๒ อย่าง คือ การได้อาหารและสภาพความเป็นอยู่ เรื่องการให้อาหารทั้งในหลักปรัชญาจสุมุบาทและวิทยาศาสตร์กล่าวไว้ตรงกันว่า ได้อาหารจากมารดาทางสายสะดือ ส่วนสภาพความเป็นอยู่นั้นทางพุทธศาสนากล่าวว่า ในครรภ์มารดาทารกอยู่ในที่ที่แคบมาก เวลาที่มารดาบริโภคอาหารทารกจะรับรู้ ถึงเวลาใกล้คลอดลมกัมมชวาตก็จะพัดผันให้ศีรษะกลับมาตรงปากทางช่องคลอด เวลาคลอดจะทุกข์ทรมานมาก ส่วนวิทยาศาสตร์กล่าวว่า ในครรภ์มารดา ทารกถูกห่อหุ้มด้วยรก และมีน้ำหล่อเลี้ยงอยู่รอบตัว รกทำหน้าที่แทนระบบการหายใจ การให้อาหาร การขับถ่ายของทารกในครรภ์มารดา และมีหน้าที่กั้นฮอร์โมน

๒. พิสิกส์ควอนตัมกับหลัก "อนัตตา"

พระพุทธเจ้าตรัสว่า สพเพ ธมมา อนตตา. ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ยथนิจจํ ตํ ทุกขํ, ยํ ทุกขํ ตทนตตา. สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา^{๑๗๒} ไม่เที่ยงเพราะมีแล้วกลับไม่มี เป็นทุกข์เพราะถูกความเกิดและความดับบีบคั้น ซึ่งว่าอนัตตาเพราะไม่มีแก่นสาร ใดๆ ขณะแปรเปลี่ยนไปสู่ความดับ (สู่ความว่าง) ตลอดเวลา^{๑๗๓}

ภาวะ “อนัตตา” นั้น ไม่ใช่ไม่มีอะไรเลย เป็นภาวะที่มีอยู่จริงตามธรรมชาติ แต่มีอยู่แบบอนัตตา แบบไม่มีตัวตนที่จะให้ยึดเป็นนั่น เป็นนี่ ถาวรได้ ไม่มีอัตตาที่ถาวร แต่ก็เป็นภาวะที่มีอยู่จริง แบบเกิด-ดับตลอดเวลา

ถามว่า : ความเกิดมาจากไหน ตอบว่า : มาจากความดับ ความดับคือภาวะที่ว่างจากสิ่งที่เกิด(อัตตา) นั้นแสดงว่าทุกอย่างที่เกิดขึ้นล้วนมาจากสภาวะ “ว่าง” และเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปสู่สภาวะไม่มีอีก (ภาวะอนัตตา)

^{๑๗๒} ส.ข. (บาลี) ๑๗/๑๕/๑๙., ส.ข. (ไทย) ๑๗/๑๕/๒๙., อัง.ทุก. (ไทย) ๒๑/๑๓๗/๓๘๕.

^{๑๗๓} ชุ.ปฎิ. (ไทย) ๓๑/๓๑/๔๙, ชุ.อุทาน. อ. (ไทย) ๑/๓/-/๖๙๑.

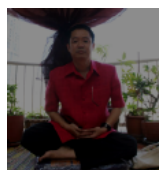
สภาวะอนัตตากับวิทยาศาสตร์

อธิบายโดย : ดร.วรภัทร์ ภูเจริญ อดีตนักวิจัยนาซ่า NASA

ปริญญาตรี : เคมีเทคนิค จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปริญญาโท : วิศวกรรม Youngstown State University, U.S.A.

ปริญญาเอก : ด้านเครื่องกล และวัสดุศาสตร์ Cleveland State University, U.S.A. ได้รางวัลผลงานดีที่สุดในโลก ด้านเครื่องยนต์ไอพ่น เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๘ ในนาม NASA

ท่านได้อธิบายสมการ การเดินทางข้ามภพไว้ว่า

E (พลังงาน) = m (มวลของสาร) \times c (ความเร็วแสง) ยกกำลังสอง
สมการนี้เป็นต้นกำเนิดระเบิดปรมาณู อาศัยการแตกตัวของสสาร แสงมีอัตราเร็วแสงที่ปัจจุบันวัดกันได้ที่ 299,792.458 กิโลเมตร/วินาที 1 ปีจูเลียน (365.25วัน) แสงเดินทางได้ 9,460,730,472,580.8 กิโลเมตร หรือ 9.4607×10^{12} ยกกำลัง 12 โดยประมาณ

กาแล็กซี ของเราชื่อ “กาแล็กซีทางช้างเผือก” อยู่ห่างจากกาแล็กซีเพื่อนบ้านที่ชื่อว่า “แอนโดรเมดา” (Andromeda galaxy) 2.3 ล้านปีแสง
ดังนั้น การเดินทางไปยังอีกกาแล็กซีที่ใกล้ที่สุด ถ้าจะให้ใช้เวลาแค่ปีเดียว ต้องเคลื่อนที่เร็วกว่า ความเร็วแสง 2.3 ล้านเท่า ของอัตราความเร็ว 299,792.458 กิโลเมตร/วินาที มันเป็นไปได้ที่ร่างกายมนุษย์จะ ทนแรงกดดันของอากาศที่เกิดจากความเร็วนั้น ลองคิดถึงเวลาที่ขี้อวดเร็ว สมมติความเร็ว 220 กิโลเมตรต่อชั่วโมง นั่นเป็นความเร็วที่น้อยมากด้วยซ้ำ เรายังรู้สึกตึงๆ หรือว่าคนที่เคยเล่นบันจี้จัมก็คงรู้สึกได้ อีกแบบที่คล้ายๆ กันหนทางที่เป็นไปได้ที่เราจะเดินทางไปยังกาแล็กซี แอนโดรเมดา เราต้องไปในรูปแบบพลังงาน ตามสูตร

E (พลังงาน) = m (มวลของสาร) \times c (ความเร็วแสง) ยกกำลังสอง
นั่นก็คือ การสลายมวลอนุภาคร่างกายเราเป็นพลังงานแล้วเดินทางไป เมื่อถึงปลายทางก็เปลี่ยนเราที่อยู่ในรูปพลังงานกลับเป็นมวลเหมือนเดิม (ย้อนสมการ) คงเคยได้ยินคำว่า “วาร์ป” ทฤษฎีการวาร์ป การเดินทาง แบบใหม่

วิญญาน ดำรงอยู่ในลักษณะของพลังงาน จิตเราเมื่อหลุดจากร่างกายก็ดำรงลักษณะเหมือนพลัง เวลา การเดินทางแค่นี้จะไปก็ถึงที่หมายเสียแล้ว จะเห็นว่าเร็วกว่าแสงหลาย เท่า (แสงก็เป็นพลังงานรูปแบบหนึ่ง) หรือกรณี อย่างที่หลวงพ่อบุญศรีสิงดำ ท่านใช้มนมยทิไปดูหลุมดำ (Black hole) นั่นก็เป็นการเคลื่อนที่ ที่เหนือความเร็วแสงอย่างเทียบไม่ได้ (วาร์ป)

เมื่อจิตเป็นพลังงาน เมื่อวิญญานคือพลังงาน การที่ตาเราจะมองเห็น วิญญานต้องมีความไวอย่างมาก โดยมาก ถ้าวิญญานไม่ได้ตั้งใจปรากฏให้เห็น ยากมากที่ตาเนื้อจะมองเห็น นอกจากผู้ที่สมาธิจิต (จิตมีความเร็ว)

การที่เรามองไม่เห็นเทวดา เทวดามองไม่เห็นพรหม พรหมมองไม่เห็นอรุปรหม ก็เพราะความต่างของพลังงาน พลังงานต่างกันที่ความถี่กับความยาวคลื่น คลื่นความถี่ที่ตาเนื้อมองเห็นได้ คืออยู่ในย่าน 380 THz (3.8×10^{14} เฮิร์ตซ์) ถึง 750 THz (7.5×10^{14} เฮิร์ตซ์) คนเราเห็นผีได้ง่ายกว่าเห็นเทวดา เพราะผีมีความถี่สูง ความยาว คลื่นน้อยกว่าเทวดา ยิ่งเทวดาชั้นสูงๆ ยิ่งมีความยาวคลื่นมากขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับ ความถี่ก็ต่ำลงตามลำดับ จนถึงระดับ**พระนิพพาน** ที่คลื่นพลังงานเข้าสู่เส้นตรงตามแนวแกน x ถ้ามว่าวัดจากอะไร ตอบว่าวิเคราะห์จากแนวโน้ม ของกราฟ ที่แกน y คือความสูงคลื่น แกน x คือความยาวคลื่น^{๑๗๔}

^{๑๗๔} <http://atcloud.com/mobile/story/67716>

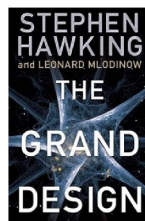
เอกภพสร้างขึ้นจากภาวะอนัตตา

นักฟิสิกส์ชื่อดัง "สตีเฟน ฮอว์กิง" ออกหนังสือเล่มใหม่ล่าสุด "เดอะแกรนด์ ดีไซน์" คำนแนวความคิดเดิมของตัวเองในหนังสือ "ประวัติย่อของกาลเวลา" และความเชื่อของนิวตันที่ว่าพระเจ้าสร้างเอกภพ

"สตีเฟน ฮอว์กิง" (Stephen Hawking) นักฟิสิกส์ดาราศาสตร์ชื่อดังชาวอังกฤษ ระบุไว้ในผลงานหนังสือเล่มใหม่ล่าสุดของเขาว่า **"ไม่มีพระเจ้า"** อยู่ในที่ใดๆ ของทฤษฎีการสร้างเอกภพหรือจักรวาลนี้ขึ้นมา เนื่องจากบิกแบง (Big Bang) นั้นเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นได้ไม่ยาก จากกฎทางฟิสิกส์

"เพราะว่ามีกฎแห่งความโน้มถ่วง เอกภพถึงได้สามารถสร้างตัวเองขึ้นมาได้จากที่**ไม่มีอะไรเลย** การสร้างขึ้นเองโดยธรรมชาตินี้ คือเหตุผลของการที่มีบางสิ่งบางอย่างแทนที่จะไม่มีอะไรเลย ทำไมเอกภพถึงยังคงอยู่ ทำไมพวกเราถึงยังคงอยู่" ข้อความส่วนหนึ่งที่ฮอว์กิงในหนังสือ "เดอะแกรนด์ดีไซน์" (The Grand Design) ที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นตอนในหนังสือพิมพ์ไทม์ ซึ่งเขายังบอกอีกด้วย ว่านั่นไม่จำเป็นเลยที่จะต้องมีการวิงวอนขอให้พระเจ้าสร้างเอกภพนี้ขึ้นมา

"The universe began with the Big Bang, which simply followed the inevitable law of physics," Hawking writes. "Because there is a law such as gravity, the universe can and will create itself from nothing. Spontaneous creation is the reason there is something rather than nothing, why the universe exists, why we exist. The universe didn't need a God to begin; it was quite capable of launching its existence on its own," says reknowned physicist Stephen Hawking Hawking explains in his new book, The Grand Design"

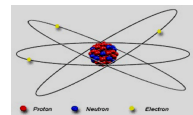
“Quantum fluctuations were the FIRST CAUSE and PRIME MOVER of the universe. The universe before the big bang was in a quantum state. There's no need to resort to asking what came before quantum fluctuations because CAUSALITY breaks down at the subatomic level (the condition the universe was in the beginning).

Because the universe was in a quantum state before the big bang, it adheres to the quantum uncertainty principle. There can be NO SUCH THING AS NOTHING in this universe as long as the generation of energy via virtual particle pairs does not violate the law of energy conservation; it requires no miracle or supernatural act to create the energy in the universe.”^{๑๗๖}

ในหนังสือเล่มใหม่ล่าสุดของฮอว์กิง เขาได้อ้างถึงการค้นพบดาวเคราะห์นอกระบบสุริยะดวงหนึ่งเมื่อปี ๑๙๙๒ ด้วย ซึ่งการค้นพบนั้นได้ทำลายความเชื่อของเซอร์ไอแซก นิวตัน (Sir Isaac Newton) ผู้ได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งฟิสิกส์ อย่างสิ้นเชิง ^{๑๗๗}

ความรู้เกี่ยวกับนิวเคลียส

อะตอม (Atom) หมายถึง อนุภาคที่เล็กที่สุดของสสารที่ยังคงมีคุณสมบัติทางเคมีของธาตุนั้น ๆ อยู่ โครงสร้างของอะตอมประกอบด้วยนิวเคลียสซึ่งอยู่ตรงกลางและมีอิเล็กตรอนโคจรอยู่รอบๆ นิวเคลียส ภายในนิวเคลียสประกอบด้วยโปรตอนและนิวตรอน ซึ่งในสภาวะปกติ โครงสร้างของอะตอมจะมี

^{๑๗๖} <http://heathenscientist.blogspot.com/2009/01/quantum-fluctuation-verus-god.html>

^{๑๗๗} STEPHEN HAWKING. (1988). A BRIEF HISTORY OF TIME แปลโดย รอฮีม ปรามาส (2546). ประวัติย่อของกาลเวลา. ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

จำนวนอิเล็กตรอนเท่ากับจำนวนโปรตอน

โปรตอน (Proton;p) หมายถึง อนุภาคที่มีประจุไฟฟ้าเป็นบวก หนึ่งหน่วยมีมวลประมาณ ๑,๘๓๗ เท่าของอิเล็กตรอน โปรตอนเป็นองค์ประกอบ

ในนิวเคลียสของธาตุทุกชนิด

นิวตรอน (Neutron;n) หมายถึง อนุภาคที่ไม่มีประจุไฟฟ้า มีมวลมากกว่าโปรตอนเล็กน้อย

อิเล็กตรอน (Electron) หมายถึง อนุภาคที่มีประจุไฟฟ้าเป็นลบ โดยแต่ละอะตอมจะมีอิเล็กตรอน จำนวนหนึ่งอยู่ล้อมรอบนิวเคลียสของอะตอมนั้น^{๑๗๘}

ศาสนาพุทธอธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า

- ๑ ธัญญามาตร (เมล็ดข้าว) ประกอบด้วย ๗ อูกา (หัวตัวเส้น)
- ๑ อูกา ประกอบด้วย ๗ สิกขา (รอยขีดเล็กๆ)
- ๑ สิกขาประกอบด้วย ๓๗ รตเรณู (ละอองเพชรดอกไม้)
- ๑ รตเรณู ประกอบด้วย ๓๖ ตัชชาลี (ละอองรังสีในแสงแดด)
- ๑ ตัชชาลี ประกอบด้วย ๓๖ อนุ (อนุภาคขนาดเล็ก)
- ๑ อนุ ประกอบด้วย ๓๖ ปริมาณ^{๑๗๙}

๑ ปริมาณ แบ่งแยกไม่ได้อีก เพราะหากแยกต่อไปจะหมดสภาพของสสารนั้น จะเห็นได้ว่าเมล็ดข้าวหนึ่งเม็ด จะมีขนาดประมาณ (วัดจากแวนนอน) กว้างประมาณ ๐.๗ ซม. สูงประมาณ ๐.๒ ซม. และหนาประมาณ ๐.๒ ซม. จะประกอบไปด้วยอะตอมประมาณ ๘๔,๐๐๐,๐๐๐ อะตอม ดังนั้น ๑ ปริมาณหรืออะตอมจะขนาดประมาณ ๐.๓๖ นาโนเมตร (nm = ๑๐(-๙) m) จัดได้ว่าเป็นสสารที่เล็กที่สุดแล้ว

^{๑๗๘} [http://en.wikipedia.org/wiki/The_Grand_Design_\(book\)](http://en.wikipedia.org/wiki/The_Grand_Design_(book))

^{๑๗๙} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๓๗๗.

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้น แสดงการคำนวณหารัศมีของอะตอมของธาตุไฮโดรเจน ซึ่งเป็นขนาดของอะตอมที่เล็กที่สุด ตามทฤษฎีของ Bohr รัศมีของไฮโดรเจน $r_H = 0.053$ นาโนเมตร (ค่านี้ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า Bohr's radius) ค่า 0.053×10^{-9} และ 0.053×10^{-9} แม้จะแตกต่างกัน แต่ถือว่าอยู่ใน order เดียวกัน คือ ในลำดับความละเอียด ขนาด 10^{-9} เมตรเหมือนกัน จำนวนอะตอมของธาตุอะลูมิเนียมในโลหะอะลูมิเนียม ๑ กรัม มีมากถึง 2×10^{23} อะตอม คำนวณออกมาได้ ๒ หมื่นล้านล้านล้าน อะตอม เลข ๐ ต่อท้าย ๒๓ ตัว อะตอมประกอบไปด้วยนิวเคลียส มีอนุภาคประกอบ ด้วยโปรตอนและนิวตรอน ที่อยู่รวมกัน และมีอิเล็กตรอนวิ่งวนอยู่รอบๆ และ เล็กกว่าโปรตรอน ๑,๐๐๐ เท่า ประกอบด้วยควาร์ก และก็ไม่มีสิ่งมีชีวิตที่เล็กกว่าอะตอมแล้ว ซึ่งการค้นพบของพระพุทธรเจ้าเป็นการค้นพบในรูปแบบนามธรรม ยากต่อการเข้าใจ แต่อัลเบิร์ตไอสไตน์ค้นพบในแบบรูปธรรมให้เห็นให้เข้าใจว่าอะตอมเป็นแบบนี้ และถ้ามองลึกลงไปจะเห็นว่าอะตอมแต่ละตัวนั้น มีการเรียงตัวกันเองโดยที่ไม่ได้มีการยึดติดใดๆ ทั้งสิ้น แต่เป็นเพียงการรวมตัวของธาตุอะตอมนั้นๆ^{๑๘๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

อธิบายหลักการทางฟิสิกส์กับพระพุทธศาสนาไว้ว่า^{๑๘๑}

“ปัจจุบันวิทยาศาสตร์เสนอทฤษฎีฟิสิกส์ไว้ ๒ สำนักใหญ่คือ ฟิสิกส์ดั้งเดิม (Classical physics) กับฟิสิกส์ควอนตัม (Quantum physics) ถ้าเปรียบเทียบกันระหว่างฟิสิกส์ดั้งเดิมกับฟิสิกส์ควอนตัม ฟิสิกส์ทั้ง ๒ สำนักมี

^{๑๘๐} http://dhammapalisikkha.blogspot.com/2013/10/blog-post_6032.html

^{๑๘๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระพุทธศาสนากับฟิสิกส์ควอนตัมความเหมือนที่แตกต่าง**, กรุงเทพฯ, จัดจำหน่ายโดยเคล็ดไทย, พ.ศ. ๒๕๕๒.

ปัจจุบัน พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ,วัดประยูรวงศาวาสวิหาร

แนวความคิดบางอย่างที่ขัดแย้งกัน แต่กลายเป็นว่า ฟิสิกส์ควอนตัมกลับช่วยอธิบายหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาได้ดีกว่าฟิสิกส์ดั้งเดิม หรือฟิสิกส์นิวตัน (Newton physics) ในเรื่องที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา ๒ เรื่อง คือ ปฏิจสมุทพบาท และไตรลักษณ์

ปฏิจสมุทพบาท หรือ อิทปิปัจจยตา เป็นคำสอนที่ว่าด้วยการที่สิ่งต่างๆอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบด้วยการตรัสรู้ ส่วนเรื่องไตรลักษณ์ ซึ่งก็คือคำสอนว่าด้วยลักษณะ ๓ ประการของสิ่งทั้งหลายได้แก่ “อนิจจัง (ไม่เที่ยง) ทุกขัง (เป็นทุกข์) อนัตตา (ไม่มีแก่นสาร)” อันเป็นหัวใจของการปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น

เราปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อให้เห็นไตรลักษณ์ รู้แล้วละ รู้แล้ววาง ทุกวันนี้เราเข้าใจเรื่องไตรลักษณ์ได้ยากขึ้น เพราะมีแนวคิดของฟิสิกส์ดั้งเดิมมาขวางกั้น เป็นอุปสรรคของการเข้าถึงธรรม เพราะฟิสิกส์ดั้งเดิมหรือฟิสิกส์นิวตันมีแนวคิดหลักอยู่ที่ ๔ หัวข้อ คือ ๑) อะตอม ๒) กาละ ๓) เทหะ และ ๔) แรงโน้มถ่วง หรือแรงดึงดูดของโลก

เซอร์ไอแซก นิวตัน (Sir Isaac Newton) ถือว่าสรรพสิ่งมีมวลสารที่แบ่งแยกไม่ได้ และตั้งอยู่ด้วยตัวของมันเอง ซึ่งเรียกว่าอะตอม (Atom) จริงๆ แล้วความคิดเรื่องอะตอมเป็นแนวคิดหลักของฟิสิกส์ดั้งเดิม ที่ถือว่าหน่วยที่เล็กที่สุดของสสาร (Matter) ในโลกที่ถูกแบ่งย่อยให้เล็กลงๆ ในที่สุดจะถึงจุดที่เล็กที่สุดซึ่งแบ่งย่อยต่อไปไม่ได้อีก ซึ่งทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบเล็กที่สุดสำหรับสร้างจักรวาล เราเรียกว่า “Building blocks” ก็เหมือนกับก้อนอิฐแต่ละก้อนสำหรับสร้างบ้านนั่นเอง เพราะฉะนั้น หากเราแบ่งอะไร ต่อมีอะไรจนไปถึงหน่วยที่เล็กที่สุดแล้วมันจะถึงจุดที่แบ่งแยกไม่ได้ ในเชิงสสารจุดที่แบ่งแยกไม่ได้นี้เรียกว่า “อะตอม” ... ฯลฯ

ฟิสิกส์ควอนตัม

ฟิสิกส์ควอนตัมได้เข้ามาทำให้ความเชื่อเรื่องความแน่นอน มั่นคง และปลอดภัยแบบนี้หมดไป เปรียบเหมือนกับการที่เรากำลังยืนอยู่บนพรม

แห่งความมั่นคงปลอดภัยของฟิสิกส์ดั้งเดิมของนิวตันแล้วอยู่ๆ ก็มีคนมากระตุกปรมออกจากใต้เท้าของเราจนเราล้มทั้งยืน ฟิสิกส์ควอนตัมทำลายความมั่นใจของฟิสิกส์ดั้งเดิมให้หมดไป

คำว่า “ควอนตัม (Quantum)” เป็นภาษาลาตินแปลว่า “ขนาดไหน” หรือ “จำนวนเท่าไร” เป็นคำที่ใช้พูดถึงจำนวนหรือขนาดพลังงานของอะตอม คล้ายกับคำว่า “นาโน (Nano)” ซึ่งเป็นภาษากรีก แปลว่า “คนแคระ” เป็นคำที่ใช้วัดขนาดของสิ่งที่เล็กมากๆ เช่น อะตอม ดีเอ็นเอ

ฟิสิกส์ควอนตัมเสนอภาพใหม่ของจักรวาลที่มีความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความคิดที่ว่าจักรวาลมีความเป็นเหตุเป็นผลที่เราพยากรณ์ล่วงหน้าได้กลายเป็นความไม่แน่นอน ...โยงไปถึงคำสอนเรื่อง ‘อนิจจัง ความไม่เที่ยง’ ในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะว่าทฤษฎีควอนตัมได้เปิดเผยสถานะที่เรียกว่า ความไม่แน่นอน (Uncertainty) เนื่องจากว่า แนวคิดสำคัญประการหนึ่งของฟิสิกส์ควอนตัมก็คือหลักการที่ว่าด้วยความไม่แน่นอน (Uncertainty Principle) ในฟิสิกส์ดั้งเดิมของนิวตัน จักรวาลมีกฎระเบียบแน่นอนจนเราพยากรณ์ได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น โลกนี้มีกฎธรรมชาติที่แน่นอน แต่ฟิสิกส์ควอนตัมกลับเสนอว่าโลกนี้มีความไม่แน่นอน ดังนั้นไอน์สไตน์จึงกล่าวว่า ถ้าทฤษฎีของฟิสิกส์ควอนตัมเป็นจริง มันจะไม่มีความเป็นเหตุเป็นผล ไม่มีความเป็นกฎที่แน่นอน แสดงว่าเราจะไม่สามารถบอกได้ว่ามันจะเป็นอย่างไรต่อไปเพราะมันเป็นไปตามหลักการที่ว่าด้วยความไม่แน่นอนของฟิสิกส์ควอนตัม

ควรทราบว่า การที่ทฤษฎีควอนตัมทำให้ภาพของจักรวาลเปลี่ยนไปเพราะฟิสิกส์ควอนตัมไม่ได้ไปสนใจเรื่องกฎของจักรวาลแบบมหภาค ฟิสิกส์ควอนตัมไม่ได้สนใจเรื่องการโคจรดวงดาว เรื่องดวงจันทร์ หรือเรื่องน้ำขึ้นน้ำลงอะไรต่างๆ เหล่านี้ แต่ฟิสิกส์ควอนตัมกลับสนใจศึกษาโครงสร้างของอะตอมที่เป็นอนุภาคพื้นฐาน ซึ่งถ้าเราเข้าใจองค์ประกอบพื้นฐานตรงนี้ เรา

จะเข้าใจภาพรวมของจักรวาลทั้งหมด ดังนั้น พุทธศาสตร์ควอนตัมจึงเป็นการกลับไปหาจุดเริ่มต้นดั้งเดิมของจักรวาล

ภาพรวมของจักรวาลอย่างที่เราศึกษากันอยู่ในทุกวันนี้เป็นส่วนใหญ่นั้นเป็นแนวคิดแบบพุทธศาสตร์ดั้งเดิมของนิวตัน ซึ่งเป็นการพูดถึงเรื่องใหญ่แบบมหภาค แต่พุทธศาสตร์ควอนตัมหันมาศึกษาเรื่องที่เล็กมาก แบบจุลภาค (Micro) นั่นคือโครงสร้างของอะตอมหรืออนุภาค จึงกล่าวได้ว่า พุทธศาสตร์ควอนตัมสนใจส่วนที่เล็กที่สุดของจักรวาล

นักวิทยาศาสตร์ในอดีตเชื่อว่า อะตอมไม่มีโครงสร้างอะไรเพราะมันเป็นอนุภาคที่เล็กที่สุดในจักรวาล คนสมัยก่อนเชื่อว่าอะตอมแบ่งแยกไม่ได้ ตามที่นักปรัชญากรีกเชื่อกันมาเป็นพันๆ ปี แม้แต่ในอินเดีย ปรัชญาฮินดูสำนักไวเชชิกะก็สอนว่ามีอะตอมหรืออนุภาค ตรงกับที่เรียกว่า “อัตตา” หรือ “อาตมัน” นั่นคือ มีสิ่งที่แบ่งแยกย่อยต่อไปไม่ได้ เรียกว่า อนุภาคอะตอม อัตตาหรืออาตมัน ในบรรดาศาสนาสำคัญของโลกมีเพียงศาสนาเดียวเท่านั้นที่ปฏิเสธอะตอม ปฏิเสธอัตตาหรืออาตมัน นั่นก็คือพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเดียวที่ยืนยันว่าไม่มีแก่นสารทั้งในฝ่ายจิตและฝ่ายสสาร แก่นสารในฝ่ายจิตเรียกว่าอัตมันหรือวิญญาณอมตะ (Immortal soul) ส่วนแก่นสารในฝ่ายสสารเรียกว่าอะตอมหรืออนุภาค ศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู ต่างสอนว่ามีอัตมันหรือวิญญาณอมตะในมนุษย์ และมีอะตอมหรืออนุภาคในสสาร

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สัพเพ ธัมมา อนัตตา” แปลว่า “สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา” หมายความว่า สรรพสิ่งทั้งที่เป็นจิตและสสารล้วนไม่มีแก่นแท้ถาวร คือ เป็นอนัตตา เมื่อแปลคำว่าอนัตตาเป็นภาษาอังกฤษก็ต้องใช้คำ ๒ คำ นั่นคือ ถ้าใช้คำว่า อนัตตา ให้หมายถึงว่าไม่มีอัตมันหรือวิญญาณอมตะในมนุษย์ เราต้องแปลว่า Not-self หรือ Non-ego แต่ถ้าใช้

อนัตตาให้หมายถึงว่าไม่มีอะตอมหรือแก่นสารที่เที่ยงแท้ในสสาร เราต้อง
แปลว่า Non-substantiality (ไม่มีแก่นแท้ถาวร)

พระพุทธศาสนาสอนเรื่องอนัตตามากว่าสองพันปี พุทธศาสนากล่าวว่า
ไม่มีอัตตาหรืออะตอมสสาร ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีแก่นแท้ถาวร ที่ตั้งอยู่ได้ใน
ตัวของมันเอง สรรพสิ่งอาศัยกันและกันเกิดขึ้นตลอดเวลา ตามหลักปัจจุ-
สมุปบาท ดังที่ควอนตัมฟิสิกส์ระบุว่าไม่มีอะตอมที่อยู่ได้ตามลำพังตัวเอง
โครงสร้างอะตอมประกอบด้วยอิเล็กตรอน โปรตอนและนิวตรอน อนุภาค
ของอะตอมที่เป็นประจุไฟฟ้าบวก(โปรตอน)และประจุไฟฟ้าลบ(อิเล็กตรอน)
ต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน อิเล็กตรอนวงโคจรรอบนิวเคลียสด้วยความเร็วที่สูง
มาก การเกาะกลุ่มของประจุไฟฟ้าเหล่านั้นกลายเป็นอะตอม และประจุ
ไฟฟ้าเหล่านั้นก็ไม่อาจอยู่ได้ตามลำพัง ทั้งหมดต่างอาศัยกันและกันเกิดขึ้น
ตามหลักปัจจุสมุปบาทในพระพุทธศาสนา”

ดูเพิ่มเติมในหนังสือ “พระพุทธศาสนากับฟิสิกส์ควอนตัม ความ
เหมือนที่แตกต่าง” โดย พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต).
กรุงเทพฯ : จัดจำหน่ายโดยเคล็ดไทย, ๒๕๕๒. ISBN 9789748285986

บทที่ ๕

พระสงฆ์

เมื่อมาถึงบทนี้ คงทราบชัดแล้วว่า ศาสนาพุทธมีประโยชน์ต่อเราอย่างไรบ้าง พระธรรมของพระพุทธเจ้าจริงแท้แค่ไหน? จนทำให้รู้สึกว่าการศรัทธาในพระพุทธเจ้าจริงแท้แค่ไหน? ยากที่จะมุ่งหวังการบรรลุมรรค ผล พระนิพพาน ในชาตินี้ได้

ชาวพุทธจำนวนมากจึงมักทำบุญ พร้อมกับตั้งความปรารถนาว่า “ขอให้เป็นปัจจัยแก่พระนิพพานในอนาคตเบื้องหน้าโน้นนนนน เทอญ” โดยลืมไปว่า สังสารวัฏนี้ช่างทุกข์เข็ญนัก จะให้สำเร็จตามที่หวังนั้นช่างลำเค็ญนัก ชีวิตจริงนั้นไม่ได้ง่ายเหมือนนั่งอ่านพระไตรปิฎกอยู่ในห้องแอร์ จะทำอย่างไรไม่ให้จิตใจทุกข์กังวลกับเรื่องไม่เป็นเรื่องในแต่ละวัน นั้นก็ยากเต็มที โฉนเลย จะสำเร็จความมุ่งหวัง ให้ได้สวรรค์ในชาติต่อไป ยิ่งมุ่งหวังความเป็นพุทธสาวกด้วยแล้ว ยิ่งมีตมในหนทาง ยิ่งดีที่พระพุทธเจ้าตรัสบอกให้เบาใจเอาไว้ว่า “ทราบใดที่ยังมีผู้ปฏิบัติตามมรรคมืองค์ ๘ ตรานั้นโลกนี้ก็ยังไม่ว่างจากพระอรหันต์”^๑

๕.๑ พระสงฆ์คือใคร

สงฆ์ ย่อมาจากภาษาบาลีว่า ภิกขุสงฆ์ แปลว่า หมู่แห่งพระภิกษุผู้เห็นอริยสัจ ๔ และนิพพานโดยประจักษ์ มีความเป็นอยู่เบียดเสียด แต่ไม่เสียดสีกัน เพราะเสมอกันด้วยทิฐิและศีล^๒ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ดูก่อนอานนท์ เธอจะสำคัญข้อนั้นเป็นไฉน ธรรมเหล่าใดที่เรา

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

^๒ มีปัญหาเห็นอริยสัจเหมือนกัน (ขุ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๔๕๐.)

แสดงเพื่อรู้อย่างยิ่งสำหรับเธอทั้งหลาย คือ สติปัญญา ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ อานนทฺ์ เธอจะไม่เห็นภิกษุแม้ ๒ รูปมีวาตะต่างกันในธรรมเหล่านี้เลย”^๓

อีกนัยหนึ่ง พระสงฆ์ แปลว่า ผู้ช่วยกำจัดภัยของสัตว์โลก เพราะทำทานที่เขาถวายแล้วเมื่อน้อย ให้ได้ผลมาก ให้ได้ผลไพบูลย์^๔

พระสงฆ์ชื่อว่าเป็นสรณะ เป็นที่พึ่ง ที่ระลึก เพราะกำจัดภัยของสัตว์ทั้งหลายได้ โดยการทำให้ผู้บำเพ็ญบุญเมื่อน้อย ให้ได้รับผลไพบูลย์^๕

ภิกษุ แปลว่า ผู้เห็นภัยในวัฏฏะ ปฏิบัติภาวนาเพื่อทำลายกิเลส เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยไตรสิกขา^๖ ซึ่งได้แก่ กัลยาณปุถุชน พระเสขะ และพระอรหันต์ทั้งหลาย^๗

วัฏฏะ แปลว่า วนเวียน หมายถึง การหมุนเวียนไปด้วยอำนาจกิเลสกรรม และวิบาก^๘ เมื่อยังมีกิเลสก็เป็นเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ต้องได้รับวิบาก คือผลกรรม เมื่อเสวยวิบากอยู่ก็เกิดกิเลสอีก เมื่อเกิดกิเลสก็ทำกรรมอีก เรียกวงจรเช่นนี้ว่า วัฏจักร ตัวอย่างเช่น อยากกินขนม(กิเลส) หาขนมมากิน (กรรม) รู้สึกอร่อยชอบใจ (วิบาก) ตัดใจในรสอร่อย อยากกินอีก (กิเลส) จึงไปหาขนมอร่อยๆ มากินอีก (กรรม) เป็นต้น และการหมุนเวียนอย่างนี้ทำให้เจ้าของกิเลส กรรม และวิบากนั้น ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ใน

^๓ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๒/๕๑. ชุ.ช.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๘.

^๔ ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๘๓.

^๕ ชุ.อิตฺติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๓๘.

^๖ ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๙๔. ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๔/๒๗๔.

^๗ ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๐/๕๖๕.

^๘ วัฏฏะ ๓ คือ ๑) กิเลสวัฏฏะ วงจรกิเลส ประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน (๒) กัมมวัฏฏะ วงจรกรรม ประกอบด้วยสังขารและกรรมภพ ๓) วิปากวัฏฏะ วงจรวิบาก ประกอบด้วยวิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปอุปบัติตติภพชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น (อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕)

ภพภูมิต่างๆ ไม่จบสิ้น เรียกรวมกันว่าตายเกิดอย่างนี้ว่า วัฏสงสาร หรือสังสารวัฏ

พระสงฆ์ ความหมายโดยทั่วไปหมายถึงหมู่ชนที่ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติตามพระธรรมวินัย หรือหมายถึง พระภิกษุในพระพุทธศาสนา^๙ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท^{๑๐} คือ

๑) สมมติสงฆ์

ภิกษุสงฆ์ผู้อุปสมบทด้วยสมมติกรรม ที่ปรากฏในวินัยกรรม ซึ่งอาจจะเป็นผู้คน หรือพระอริยบุคคลก็ได้ เป็นผู้อุทิศตนเพื่อการศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย แบ่งออกเป็น ๔ หมวด คือ

๑. สงฆ์จตุรวรรค คือ หมู่ภิกษุ ๔ รูป ที่สมมติขึ้นเป็นสงฆ์ สามารถประกอบสังฆกรรมได้ทุกอย่าง ยกเว้น การปวารณา การทอดกฐิน การอุปสมบท และอัพภาน (พิธีกรรมของสงฆ์เพื่อออกจากอาบัติสังฆาทิเสส)

๒. สงฆ์ปัญจวรรค คือ หมู่ภิกษุ ๕ รูป สามารถทำปวารณาให้ผ้ากฐิน และให้การอุปสมบทในปัจจุบันชนบทได้ (สถานที่ขาดแคลนพระสงฆ์ เช่น ในเขตชนบท)

๓. สงฆ์ทศวรรค คือ หมู่ภิกษุ ๑๐ รูป สามารถให้การอุปสมบทในมัธยมประเทศ (สถานที่ที่ไม่ขาดแคลนพระสงฆ์ เช่น ในเขตเมือง) ได้

๔. สงฆ์วิสตวรรค คือ หมู่ภิกษุจำนวน ๒๐ รูปขึ้นไปสามารถทำสังฆกรรมได้ทุกอย่าง รวมทั้งอัพภานกรรม (ออกจากอาบัติสังฆาทิเสส) ด้วย^{๑๑}

^๙ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด...คำวัด*, หน้า ๖๕๕.

^{๑๐} พระญาณธัช, *ปรมัตถที่ปณี*, แปลโดย พระคันธสาราภิกขุ, หน้า ๑๒๙.

^{๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๘๘/๒๗๖.

๒) ทักขิไณยสงฆ์

สงฆ์ผู้ควรรับทักขิณา หมายถึง หมู่อริยบุคคล ๘^{๑๒} ได้แก่ พระภิกษุผู้บรรลุมรรคผลแล้วเท่านั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระอริยสงฆ์^{๑๓} คือ ภิกษุผู้รู้แจ้งธรรมผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้บรรลุถึงความรู้แจ้งสามารถกำจัดกิเลส และสังโยชน์ได้ตามภูมิชั้นของตน ได้แก่ หมู่แห่งอริยบุคคล ๘ จำพวก คือ ผู้ตั้งอยู่ในมรรค ๔ ผู้ตั้งอยู่ในผล ๔^{๑๔} ดังนี้

๑. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค หรือบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งในโสดาปัตติผล หมายถึง ผู้ปฏิบัติเพื่อละสังโยชน์ ๓ ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส

๒. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลหรือพระโสดาบัน หมายถึง ผู้ละสังโยชน์ ๓ ได้แล้ว

๓. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามิผล หรือบุคคลผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิมรรค หมายถึง ผู้ปฏิบัติเพื่อทำกามราคะและพยาบาทให้เบาบาง

๔. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิผลหรือพระสกทาคามี หมายถึง ผู้ทำกามราคะและพยาบาทให้เบาบาง

๕. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามิผลหรือบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิมรรค หมายถึง ผู้ปฏิบัติเพื่อละกามราคะและพยาบาทโดยไม่เหลือ

๖. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิผลหรือพระอนาคามี หมายถึง ผู้ละกามราคะและพยาบาทได้โดยไม่เหลือ

๗. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหัตตผล หรือบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค หมายถึง ผู้ปฏิบัติเพื่อละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ

^{๑๒} อก.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๒ - ๔๒๓.

^{๑๓} อริยะ อธิบายว่า เป็นของแท้ เป็นของไม่ผิด ไม่เป็นของคลาดเคลื่อน อภิ.วิ.อ. (บาลี) หน้า ๘๐.

^{๑๔} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๘๑.

และอวิชาโดยไม่เหลือ

๘. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในอหัตตผล หรือพระอรหันต์ หมายถึง บุคคลผู้
ละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชาได้โดยไม่เหลือ^{๑๕}

๕.๒ คุณลักษณะของพระสงฆ์

พระอริยบุคคลดังกล่าวข้างต้นนั้น จะต้องมีความประพุดิทางกาย
วาจา และใจที่ต้งามด้วยอำนาจแห่งศีล สมาธิ ปัญญา จนข้ามผ่านจากปุถุชน
จนเป็นพระอริยบุคคลระดับต่างๆ ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนาจนสามารถ
จบญาณทั้ง ๓^{๑๖} และเมื่อละกิเลสได้ตามลำดับแล้ว ได้ประกาศธรรมให้ผู้อื่น
รู้ตามอันเป็นหลักสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนา

คุณลักษณะของพระสงฆ์ พุทธบริษัททั้งหลายต่างพากันนำมา
สาธยายสรรเสริญตลอด ๒๖๐๐ ปี ว่า

“สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ. อุษุปฺปิปนโน ภควโต สาวกสงฺโฆ.
ฌายปฏิปนโน ภควโต สาวกสงฺโฆ. สามิจิปปิปนโน ภควโต สาวกสงฺโฆ.
ยทิทํ จตตาริ ปุริสฺสุคานิ อฏฺฐปุริสฺสุคคฺลา. เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ.
อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเนยฺโย อณฺุชฺฌิรณฺุณิโย อนฺุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ
โลกุสฺส.”^{๑๗}

แต่ละบทมีความหมาย ดังนี้

^{๑๕} อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๔๑/๑๕๖.

^{๑๖} ญาณ ความหยั่งรู้ มี ๓ อย่าง คือ ๑) สัจญาณ ความหยั่งรู้อริยสัจ ๔ มี ทุกข์
ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ๒) กิจจญาณ ความหยั่งรู้กิจอัน
ต้องกระทำในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างว่า ทุกข์ควรกำหนดรู้ ทุกขสมุทัยควรละเสีย
ทุกขนิโรธควรทำให้แจ้ง และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาควรเจริญ และ ๓) กตญาณ หยั่ง
รู้กิจอันต้องทำในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างนั้นได้ทำเสร็จแล้ว เป็นการทำให้สุดแห่งทุกข์
โดยชอบ, ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๐/๔๘๒ – ๔๘๕.

^{๑๗} อง.ฉก.ก. (บาลี) ๒๒/๑๐/๒๗๖, อง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๒.

๑) สุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติดี คือ ปฏิบัติตามคำสอนของพระผู้มีพระภาคโดยทางสายกลาง (มัชฌิมปฏิปทา) ไม่ย่อหย่อนเกินไปและไม่ตึงเกินไปและปฏิบัติได้โดยไม่ถอยหลัง

๒) อุกุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติตรง คือ ปฏิบัติตรงตามคำสอนของพระผู้มีพระภาคอันเป็นข้อปฏิบัติอันยังสัตว์ให้ถึงพระนิพพาน และไม่โอ้อวดเพื่อให้คนทั่วไปเห็นว่าปฏิบัติเคร่งครัดกว่าใครๆ

๓) ภายปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติถูกทาง คือ ปฏิบัติไม่ผิดเพี้ยนไปจากหลักคำสอนของพระผู้มีพระภาค

๔) สามิทธิปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติสมควร คือ สมควรที่จะได้รับความเคารพนับถือ เป็นผู้ไม่มกมาย สำรวมระวังปิดกั้นบาปอกุศลไม่ให้เกิดขึ้นในตน และรู้จักประพฤติตนต่อผู้อื่นในทางที่ดีงาม

๕) อาหุเนยโย เป็นผู้ควรแก่ของค่านับ คือ เป็นผู้ควรรับของที่มีผู้นำมาถวาย ที่เรียกว่า อาहुณะ ด้วยความเคารพเพราะคุณของท่านทั้ง ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น

๖) ปาหุเนยโย เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ คือ เมื่อเป็นผู้ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง และเป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว ไม่ว่าท่านจะไปสู่ที่ใด ย่อมยังประโยชน์สุขและประโยชน์เกื้อกูลให้เกิด ณ ที่นั้น

๗) ทกขิเนยโย เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา ควรแก่ของทำบุญ คือ เมื่อท่านเป็นผู้ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทางและเป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว ย่อมสมควรที่จะได้รับของบริจาทาน (ทักษิณาทาน) ซึ่งยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้บริจาทและผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

๘) อณชลิกรณียโย เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี ควรแก่การกราบไหว้ คือ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร เป็นผู้บริสุทธ์ ย่อมตั้งอยู่ในฐานะที่ควรแก่การกระทำอัญชลี คือ ความเคารพกราบไหว้

๙) อนุตตริ์ ปุณณกเขตต์ โลกสส เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก เป็นแหล่งปลูกฝัง และเผยแผ่ความดีที่ยอดเยี่ยมของโลก คือ พระสงฆ์สาวกของ พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ประพตติติ ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร และ เป็นผู้บริสุทธิ์สมควรได้รับการกราบไหว้บูชาและทักษิณาทาน อันยังประโยชน์ มากอาานิสงส์มากดุจผืนนาที่มีดินดีอุดมสมบูรณ์ เมล็ดพืชที่หว่านหรือปลูกลงบนผืนดินนี้ย่อมให้ผลดี เหมือนดั่งนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก^{๑๘}

คุณของพระสงฆ์เกิดขึ้นจากการปฏิบัติภาวนาตามคำสอนของ พระพุทธเจ้า จนสามารถพัฒนากาย วาจา และใจของตน เป็นผู้ปฏิบัติดี เป็นผู้ปฏิบัติตรง ดำรงอยู่ในมรรค ทางเข้าถึงความเป็นอริยบุคคล ๔ ประการ คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค และดำรงอยู่ในผล ๔ คือ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตตผล^{๑๙} เป็นเนื่อ นานาบุญที่เกิดขึ้นได้โดยยาก

๕.๓ พระอริยบุคคล ๔ จำพวก

อริยบุคคล แปลว่า บุคคลผู้มีความบริสุทธิ์ ประเสริฐกว่าบุคคลทั้ง ปวง ทั้งในโลกนี้และเทวโลก^{๒๐} เป็นผู้ทำลายบาปอกุศลที่ก่อให้เกิดความเศร้า หมอง ที่นำไปเกิดในภพใหม่ (ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป) ได้แล้ว^{๒๑} เป็น อย่างนี้ เพราะเป็นผู้รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ และสามารถปฏิบัติธรรมตามมรรคมี องค์ ๘ จนสามารถดับกิเลสที่ผูกมัดจิตใจมนุษย์ทั้ง ๑๐ อย่างให้ลดลงหรือ

^{๑๘} อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๒๐๗/๑๙๐.

^{๑๙} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๘๑.

^{๒๐} อภิ.ปุ.อ. (ไทย) ๓/-/๒๑๕.

^{๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๔/๔๖๓.

หมดไป เป็นผู้ที่สัตบุรุษสรรเสริญ^{๒๒} เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ควรแก้
ทักษิณา ทานที่เขาถวายในบุคคลเหล่านี้มีผลมาก มีผลไพบุลย์^{๒๓} คือ

๑) พระโสดาบัน

พระโสดาบัน แปลว่า เข้าถึงกระแสพระนิพพาน คือเข้าสู่มรรค^{๒๔}
คือ เดินทางถูกต้องตามอริยมรรคอย่างแท้จริงแล้ว เมื่อสิ้นอายุขัยแล้วจัก
ไม่ไปปฏิสนธิ คือเกิดในอบายภูมิ^{๒๕} อีกต่อไป มีความแน่นอนที่จะบรรลु
พระอรหันต์ในวันข้างหน้า ดังปรากฏข้อความในคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า

พระโสดาบันเป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้าว่า ‘แม้เพราะ
เหตุนี้พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นศาสดาของเทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’ เป็นผู้มั่นคง

^{๒๒} ดูในขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๕๙-๑๖๐.

^{๒๓} ดูใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๕๙/๘๕-๘๖, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๙/๑๐๔.

^{๒๔} โสดาบัน หมายถึง ผู้ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ เพราะคำว่า “โสดะ” เป็น
ชื่อของอริยมรรคมีองค์ ๘ (อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓๑/-/๕๓๐, ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๐๑/
๓๐๐)

^{๒๕} อบายภูมิ คือ ถิ่นที่สัตว์จะไปถือกำเนิดอยู่อาศัย อันปราศจากความเจริญ (ไม่
มีการแก้ไขเรียนรู้ ต้องเสวยวิบากกรรมอย่างเดียว) มี ๔ ภูมิ

๑) เจริญฉาน คือ แดนที่อยู่อาศัยของสัตว์ที่ดำเนินชีวิตโดยทางขวาง (กลาง)
เป็นดินแดนสำหรับผู้ที่มีโมหะเป็นตัวนำ มีจิตเป็นมิจฉาทิฏฐิ

๒) เปรต คือ แดนที่อดอยาก หิวกระหาย ปราศจากความสุสบาย เหล่าสัตว์ที่
ไปเกิดในเปรตวิสัย คือผู้ที่มีจิตโลภอยากได้ไม่สิ้นสุด

๓) อสุรกาย คือ แดนที่มีแต่ความเศร้าหมอง ผู้ที่จะเกิดเป็นอสุรกายนี้ คือผู้ที่มี
จิตประกอบด้วยโทสะ (ความโกรธ) เช่นเดียวกับผู้ที่เกิดในนรก

๔) นรก สภาวะหรือแดนที่ไม่มีความชื่นใจ มีแต่ความทุกข์ทรมานโดยส่วน
เดียว ผู้ที่จะไปเกิดในนรก คือบุคคลที่ประกอบด้วยโทสะ (ความโกรธ) (ที.ม.อ. (ไทย)
๒/๑/-/๒๐๕., ขุ.อุติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๔๖.

เลื่อมใสยิ่งในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ไม่มีหาสปัญญา^{๒๖} ไม่มี
ชวนปัญญา^{๒๗} ทั้งยังไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาจึงเป็นพระโสดาบัน ไม่มี
ทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า เพราะ
สังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป แม้บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุคติและวินิบาต^{๒๘}

การละสังโยชน์ของพระโสดาบัน

พระโสดาบันละสังโยชน์ ได้ ๓ คือ

๑) สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวเรา ของเรา ยังติดแน่นใน
สมมติว่าเป็นตัวตน เรา เขา

๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยในพระรัตนตรัย ในความเป็นไปของ
ชีวิต เป็นต้น ทำให้ไม่มั่นใจที่จะดำเนินชีวิตไปตามหลักธรรม

๓) สीलัพตปรามาส ความถือมั่นในศีลพรัต คือ ความยึดถือในกฎ
ระเบียบอย่างงมงาย เห็นว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงเพราะศีล^{๒๙}

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ผู้เป็นพระโสดาบันย่อมมีจิตสั่งตจาก
สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา^{๓๐} สीलัพตปรามาส ทิฏฐิฐานุสัย วิจิกิจฉาฐานุสัย^{๓๑} และ

^{๒๖} หาสปัญญา มีปัญญาร่าเริง เพราะเป็นผู้ทำสติปัญญา ๔ สัมมัตถาน ๔
อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โภขฌงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ (ม.อ.อ.
(บาลี) ๓/๙๒/๕๗)

^{๒๗} ชวนปัญญา มีปัญญารวดเร็ว เพราะแล่นไปเร็วในรูปที่เป็นอดีต อนาคต และ
ปัจจุบัน และแล่นไปเร็วในพระนิพพาน อันเป็นที่ดับขาคติ ขรา มรณะ โดยพิจารณาทำ
ให้แจ่มแจ้ง ว่ามีความดับไปเป็นธรรมดา (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๙๒/๕๗-๕๘)

^{๒๘} สัมมา. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

^{๒๙} อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๖๑/๔๘๘. ขุ.ม.อ. (บาลี) ๗/๙๘๘.

^{๓๐} วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ๘ ฐานะ ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๔/๔๙๔.

^{๓๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๒๒๓. ดูเพิ่มเติมหน้า ๓๕.

เหล่ากิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับสักกายทิฏฐิ เป็นต้นนั้น”^{๓๒}

พระโศดาบันสามารถประหาณอกุศลกรรมบถ ๖ ประการได้แล้ว คือ ขมาสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด และ มิจฉาทิฏฐิได้เด็ดขาดแล้ว^{๓๓} ซึ่งว่าผู้ถึงพร้อมด้วยทัสสนะ ประกอบด้วยวิชา ของพระเสขะ ผู้เข้าถึงกระแสธรรม ผู้ยืนจรดประต้อมตะ^{๓๔}

นอกจากนี้ยังสามารถกำจัดราคะ โทสะ โมหะอย่างหยาบที่จะทำให้ ไปตกอบายภูมิได้^{๓๕} และละอุปาทาน ๓ คือ ทิฏฐุปาทาน สीलัพตูปาทาน และอัตตวาหูปาทานได้เด็ดขาด^{๓๖}

ประเภทของพระโศดาบัน

แม้พระโศดาบันบุคคลจะสามารถละกิเลสได้ เพียง ๒ อย่าง แต่ท่านก็ ตัดสังสารวัฏลงได้มาก ตามประเภทแห่งพระโศดาบัน ๓ ประเภท ดังนี้

๑) เอกพีชีโศดาบัน ได้แก่ พระโศดาบันที่สร้างบารมีมาแก่กล้า มากด้วยปัญญาเจริญสมถภาวนามาน้อย เจริญวิปัสสนามาก เมื่ออินทรีย์ แก่กล้าก็สามารถบรรลุมรรค ผลได้อย่างรวดเร็ว พระโศดาบันประเภทนี้จะ ปฏิสนธิอีกเพียงชาติเดียวก็จะบรรลุอรหัตตผล^{๓๗} เป็นพระอริยบุคคลใน พระพุทธศาสนาแล้วดับขันธเข้าสู่ปรินิพพาน^{๓๘}

^{๓๒} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๓.

^{๓๓} อัง.ติก. อ. (ไทย) ๑/๓/-/๔๕.

^{๓๔} อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๙๐/๖๑๕, อัง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒, อัง.ฉก.อ.

(บาลี) ๓/๕๔/๑๓๓

^{๓๕} ดูใน ชุ.อิติ. อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๑๕.

^{๓๖} ดูใน ชุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๗๒.

^{๓๗} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๕๑/๒๓๐.

^{๓๘} ดูใน อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒, อัง.ติก.ฎีกา (บาลี) ๒/๘๘/๒๓๗. พระ

อาจารย์ภัททันตะอาสาสมมหาเถระ ธัมมาจริยะ อัครมหาภิกษุญาณจริยะ, ดร., วิปัสสนาที่ปณีฎีกา, ๒๕๓๙, หน้า ๑๕๑.

๒) โกลังโกลโสดาบัน ได้แก่ พระโสดาบันที่สร้างบารมีมาปานกลาง มีปัญญาและสมาธิเท่าๆ กัน เจริญวิปัสสนาภาวนาและสมถภาวนามาพอ ๆ กัน เมื่ออินทรีย์แก่กล้าก็สามารถบรรลุมรรค ผลได้อย่างปานกลาง พระโสดาบันประเภทนี้จะปฏิสนธิในมนุษย์ภูมิหรือเทวภูมิอีก ๒-๖ ชาติเป็นอย่างมากก็จะบรรลุอรหัตตผล เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาแล้วดับขันธเข้าสู่ปรินิพพาน^{๓๙}

๓) สัตตักขัตตุปรมโสดาบัน ได้แก่ พระโสดาบันที่สร้างบารมีมาอย่างอ่อน มีสมาธิมากแต่ปัญญาน้อย เจริญสมถภาวนามากเจริญวิปัสสนาภาวนาน้อย เมื่ออินทรีย์แก่กล้า ก็สามารถบรรลุมรรค ผล อย่างเชื่องช้า แต่อย่างไรก็ตาม พระโสดาบันประเภทนี้จะปฏิสนธิในมนุษย์ภูมิหรือเทวภูมิอีกเพียง ๗ ชาติ^{๔๐} ก็จะบรรลุอรหัตตผล เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาแล้วดับขันธเข้าสู่ปรินิพพาน^{๔๑}

ศีล สมาธิ ปัญญาของพระโสดาบัน

พระโสดาบันเป็นผู้มีอริยกันตศีลบริบูรณ์^{๔๒} คือศีลที่บริสุทธิ์ ไม่มีราศี ด้วยตัณหาและทิฏฐิ เพราะเป็นศีลที่เกิดจากคุณธรรมภายใน ไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้ละเมิด เป็นไปเองตามปกติธรรมชาติ โดยไม่ต้องคอยยึดถือเอาไว้ เรียกว่า “อปรามักฐศีล”^{๔๓} มีสมาธิพอประมาณ มีปัญญาพอประมาณ ไม่มีทางตกต่ำ^{๔๔}ได้อีก ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

^{๓๙} ดูใน อภิ.ป. (บาลี) ๓๖/๓๒/๑๒๒-๑๒๓, อภิ.ป.ญจ.อ. (บาลี) ๓๒/๕๔.

^{๔๐} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๕๑/๒๓๐.

^{๔๑} ดูใน อภิ.ป. (บาลี) ๓๖/๓๑/๑๒๒, อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

^{๔๒} คือ ศีลที่พระอริยะชื่นชม หมายถึง ศีลที่ประกอบด้วยมรรคและผล คือ ความสำรวมทุกชนิด ที.ม.อ. (บาลี) ๑๕๙/๑๔๖, อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๕๒/๓๔๙.

^{๔๓} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๗/๕๗. เป็นศีลที่ตัณหาและทิฏฐิไม่เกาะเกี่ยว และใคร ๆ ไม่สามารถปรามาสได้ว่า ท่านเคยต้องอาบัตินี้มา

^{๔๔} ไม่ตกไปในอบาย ๔ อีกแล้ว ดูใน อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิพอประมาณ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อย^{๔๕} บ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ซ่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสม (แก่มรรคผล) ไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใด เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์^{๔๖} สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เธอจึงเป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ ในวันข้างหน้า^{๔๗}

“เมื่อใด อริยสาวกจะบังภัยเวร ๕ ประการได้แล้วประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลุนิพพาน ๔ ประการ เห็นแจ้งแห่งตลอดอริยญาณธรรม^{๔๘} .. เมื่อนั้น อริยสาวกนั้น เมื่อหวังอยู่พึงพยากรณ์ตนเองว่า เรามีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีภูมิแห่งเปรตสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติและวินิบาต^{๔๙} สิ้นแล้ว เป็นโสดาบันแล้ว^{๕๐} ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ^{๕๑} ในวันข้างหน้า”

พระโสดาบันจะบังภัยเวร ๕ ประการได้แล้ว คือ

๑. ฆ่าสัตว์ เพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย จึงประสบบังภัยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เสวยทุกข์โศกนามันสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้น

^{๔๕} อาบัติที่เหลือ เว้นปาราชิก ๔ ดูใน อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๑.

^{๔๖} อาบัตินิพพาน ๔ ดูใน อง.ติก.ฎีกา (บาลี) ๒/๘๗/๒๓๔.

^{๔๗} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓.

^{๔๘} มรรคพร้อมทั้งวิปัสสนา ดูใน อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๙๑-๙๒/๓๖๗.

^{๔๙} ทั้ง ๓ คำนี้เป็นไวพจน์ของนรก (อง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๔๓/๕๐)

^{๕๐} ผู้ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ (อภิ.ปณจ.อ. (บาลี) ๓๑/๕๓๐)

^{๕๑} สัมโพธิ หมายถึง มรรค ๓ เบื้องสูง คือ สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค และอรหัตตมรรค (อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒, อง.ติก.ฎีกา. (บาลี) ๒/๘๗/๒๓๕)

ขาดจากการฆ่าสัตว์ ย่อมไม่ประสพภัยเวรที่เป็นไปในปัจจุบัน ที่เป็นไปในสัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกข์โศกนันททางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์แล้ว ย่อมระงับภัยเวรนั้นได้ อย่างนี้

๒. ลักทรัพย์ ...

๓. ประพฤติผิดในกาม ...

๔. พุดเท็จ ...

๕. เสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย^{๕๒} ...

พระโสดาบันประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลู่โสดาบัน ๔ ประการ คือ

๑) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ฯลฯ เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค”

๒) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า “พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน ฯ”

๓) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ฯลฯ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก”

๔) ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะชั้นชม ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่างพร้อย ท่านผู้รูสรุรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ^{๕๓}

ทิวฏฐิของพระโสดาบัน

พระโสดาบัน ถึงพร้อมด้วยทิวฏฐิ มีความเห็นชอบ ๖ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือสังขารว่าเป็นของเที่ยง

๒. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือสังขารว่าเป็นสุข

^{๕๒} สุราและเมรัย ดูใน ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑/๑๗-๑๘.

^{๕๓} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๒/๒๑๒.

๓. เป็นผู้ไม่อาจยึดถือธรรมว่าเป็นอัตตา
๔. เป็นผู้ไม่อาจทำอนันตริยกรรม^{๕๔}
๕. เป็นผู้ไม่อาจเชื่อความบริสุทธิ์โดยถือมงคลต้นข้าว^{๕๕}
๖. เป็นผู้ไม่อาจแสวงหาเขตบุญนอกศาสนา^{๕๖}

เมื่อบรรลุโสดาบัน^{๕๗} แล้ว เป็นผู้มีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพราะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ๕ สามารถประหามิฉฉาทิฎฐิ และวิจิกิจฉาได้อย่างเด็ดขาด เจตนาที่จะละเมิดศีล ๕ ไม่มีอีกแล้ว^{๕๘} เปรียบเหมือนงูพิษที่ถูกถอดเขี้ยวแล้ว ถึงจะมีความเกรี้ยวกราดอยู่ แต่ก็ทำร้ายใครไม่ได้อีก

พระโสดาบันแม้จะมีความโกรธอยู่ แต่ก็ไม่ได้คิดอาฆาตทำร้ายใคร แม้จะมีความโลภอยู่ก็ไม่คิดจะขโมยของใคร ถึงจะมีความหลงอยู่แต่ก็ไม่คิดแสวงหาโลกีย์สุขด้วยการเสพของมีนเมา แม้ยังต้องอยู่ท่ามกลางโลกธรรม ๘^{๕๙} แต่ก็จะไม่ถูกเขี้ยวเล็บของโลกขบกัดอีกต่อไป การดำรงชีวิตอยู่ในโลกของพระโสดาบันเปรียบเหมือนลันงูในปากงู เพราะแม้ต้องอยู่ท่ามกลางเขี้ยวพิษ แต่ไม่เคยโดนพิษทำร้ายเลยแม้สักครั้ง หรือเปรียบเหมือนมือที่ไม่มีแผลคนลงในหม้อยาพิษ ก็ไม่เกิดโทษ^{๖๐}

พระโสดาบัน จะบรรลุอรหัตต์อีกไม่เกิน ๗ชาติ โดยอัตโนมัติ เมื่อบรรลุอรหัตต์แล้ว ก็จะได้ประสบสุขใน**พระนิพพาน** ชนิดที่ไม่ต้องกลับมา

^{๕๔} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๔๑/๕๙๕, อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๘๖/๑๕๕

^{๕๕} ถือว่ารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นมงคล (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๙๒/๑๕

^{๕๖} อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๙๒/๖๑๖.

^{๕๗} ‘ผู้เข้าถึงกระแสธรรม ผู้ยืนจรดประต้อมตะ’อง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒.

^{๕๘} ดูใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๒.

^{๕๙} โลกธรรม คือ เรื่องราวที่เกิดขึ้นประจำโลก ๘ ประการ คือ มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข ทุกข์ ดูใน อง.อญจก. (ไทย) ๒๓/๙๖/๑๕๙.

^{๖๐} ดูใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๔/๗๐.

ทุกข์อีก เพราะเป็นบรมสุขที่ไม่เจือด้วยกามคุณ ๕ อีกต่อไป^{๖๑}

การพยากรณ์พระโสดาบัน

การที่จะรู้ว่าใครเป็นพระอริยบุคคลชั้นไหนนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีภูมิธรรมเสมอกันหรือสูงกว่าจึงจะรู้ได้^{๖๒} แต่คนธรรมดาที่ไม่ใช่พระอริยเจ้าก็ยังพอสังเกตได้ว่าใครเป็นพระโสดาบัน โดยการอนุমানเอา อาจจะถูกหรือผิดก็ได้ มีหลักในการอนุমানดังนี้ คือ ผู้ที่บรรลุเป็นพระโสดาบันแล้ว เป็นผู้มีศรัทธาไม่หวั่นไหว เป็นผู้ที่ยอมมอบกายถวายชีวิตแต่พระรัตนตรัย ถึงจะถูกฆ่าตายก็ไม่ยอมกล่าวดูหมิ่นพระรัตนตรัย หรือมีคนเอาเงินเอาทองมากองไว้ข้างหน้า แล้วบอกว่า เงินทองทั้งหมดนี้จะเป็นของท่าน ถ้าท่านยอมกล่าว "พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ไม่ตีจริง" พระโสดาบันจักไม่พุดอย่างเด็ดขาด ดังเช่น นายสุปปพุทธกมุณี^{๖๓}

ลักษณะบางประการของพระโสดาบัน

๑) พระโสดาบันบางท่านไม่รู้ว่าคุณธรรมบรรลุแล้ว

พระเจ้ามทานามะ ทรงบรรลุโสดาบันแล้ว แต่ก็ยังไม่รู้ตัว จึงเกิดข้อสงสัยในคติของตน ดังปรากฏเรื่องราวในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า

พระเจ้ามทานามะทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ครั้งหนึ่ง หม่อมฉันลืมนสติปรารภพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระสงฆ์ หม่อมฉันคิดว่า “หากเราฟังถึงแก่กรรมในเวลานี้ คติของเราจะเป็นอย่างไรหนอ?”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อย่าทรงกลัวเลยมhabพิตร การสวรรคตของพระองค์จักไม่เลวทราม กาลกิริยาก็จักไม่เลวทรามยอมน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน”^{๖๔}

^{๖๑} ดูใน อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๕๐๐.

^{๖๒} ดูรายละเอียดใน อัง.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๒๖๖.

^{๖๓} ดูประวัติใน ขุ.อุทาน. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๖.

^{๖๔} สัม. (ไทย) ๑๙/๑๐๑๘/๕๒๓.

๒) พระโสดาบันยังมีครอบครัว

ความเป็นอยู่ของพระโสดาบันเหมือนกันกับคนทั่วไป เพราะยังมีความโลภ โกรธ หลงอยู่ ยังมีครอบครัว มีลูกมีหลานอยู่ เช่น นางวิสาขา เป็นพระโสดาบันตั้งแต่องยังเป็นเด็ก เมื่อโตเป็นสาวได้แต่งงาน ให้กำเนิดลูกชาย ๑๐ คน ลูกสาว ๑๐ คน เมื่อนางไปวัดก็จะมีทั้งลูกทั้งหลานไปด้วย คนทั้งหลายก็จะถามว่า “นางวิสาขาคอนไหน”^{๖๕} นี่ก็แสดงให้เห็นว่าพระโสดาบันนั้นก็เหมือนกับคนทั่วไป อย่างแยกไม่ออก

๓) พระโสดาบันยังมีความประมาทอยู่

พระโสดาบันแม้เป็นพระอริยบุคคลมีทิฐิที่สมบูรณ์แล้ว แต่ยังไม่สมบูรณ์ด้วยสติและปัญญา ยังมีความประมาทอยู่บ้าง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “พระโสดาบันเหล่าใด รู้แจ้งอริยสัจที่พระศาสดาผู้มีปัญญา ลึกซึ้งแสดงแล้ว ถึงแม้ว่าพระโสดาบันจะประมาทไปบ้าง แต่ท่านเหล่านั้นก็จะไม่ถือกำเนิดในภพที่ ๘”^{๖๖}

“พระโสดาบันพ้นแล้วจากอบายทั้ง ๔ และจะไม่ทำอกุศล ๖^{๖๗} ถึงแม้ว่าพระโสดาบันนั้นจะทำบาปกรรม^{๖๘} ทางกาย ทางวาจา หรือทางใจไปบ้าง ท่านก็ไม่ปกปิดบาปกรรมนั้นไว้ ผู้เห็นบท^{๖๙} แล้วไม่อาจทำอย่างนั้น”^{๗๐}

^{๖๕} ดูรายละเอียดใน ขุ. อุทาน. (ไทย) ๒๕/๗๘/๓๔๐.

^{๖๖} ไม่เกิดในภพที่ ๘ เพราะท่านละสังโยชน์ ๓ ประการ (สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สीलัพพตปรามาส) ได้แล้ว และจะเวียนเกิดเวียนตายในเทวโลกและโลกมนุษย์อย่างมากไม่เกิน ๗ ครั้ง แล้วบรรลุอรหัตตผล (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๓-๑๖๔)

^{๖๗} อกุศล ๖ คือ ไม่ทำกรรมหนัก ๖ ประการ ได้แก่ ๑) ฆ่ามารดา ๒) ฆ่าบิดา ๓) ฆ่าพระอรหันต์ ๔) ทำโลหิตของพระพุทธเจ้าให้ห้อ ๕) ทำให้สงฆ์แตกกัน ๖) เข้ารีต ศาสดาอื่น (ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๖)

^{๖๘} บาปกรรม หมายถึง การต้องอาบัติเบา มิได้หมายถึงอาบัติหนัก ดูใน ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๗ และดู วิ.มทา. (ไทย) ๒/๕๐/๒๓๘.

^{๖๙} บท หมายถึง ทางแห่งนิพพาน ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๗.

^{๗๐} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๒.

๒) พระสกทาคามี

สกทาคามี แปลว่า กลับมาอีกครั้งเดียว คือจะกลับมาเกิดในโลกมนุษย์หรือเทวโลกอีกครั้งเดียวเท่านั้น ละกิเลสได้เท่ากับพระโสดาบัน แต่ทำกิเลสที่เหลือให้เบาบางลง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ภิกษุผู้นั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เธอจึงเป็นสกทาคามี มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้”^{๗๑}

การละสังโยชน์ของพระสกทาคามี

พระสกทาคามี สามารถกำจัดกามราคะอย่างหยาบ^{๗๒} โทสะอย่างหยาบ เหล่ากิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกันนั้น^{๗๓} และกามุปาทานที่เป็นกามราคะอย่างหยาบได้เด็ดขาด^{๗๔} ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“พระสกทาคามีเป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้า ฯลฯ เลื่อมใสยิ่งในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ ไม่มีหาสปัญญา ไม่มีชวนปัญญา ทั้งไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาจึงเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เพราะบรรเทาราคะ โทสะ และโมหะให้เบาบาง^{๗๕} มาสู่โลกนี้^{๗๖} อีกเพียงครั้งเดียว..”^{๗๗}

^{๗๑} ส.ม.อ. (ไทย) ๕/๒/-/๓๐๐., อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๓.

^{๗๒} ความกำหนดตั้งใจในกาม ดูใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๖๙/๖๒๐.

^{๗๓} ดูใน ขุ.อิตติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๑๕., ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๓.

^{๗๔} ดูใน ขุ.อ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๗๒.

^{๗๕} เบาบางลง โดยอาการทั้งสองอย่าง คือ ด้วยการเกิดขึ้นในบางครั้งบางคราว และมีปริญญฐานกิเลสน้อย กิเลสย่อมไม่เกิดขึ้นเนืองๆ เหมือนปุถุชน

^{๗๖} ผู้บรรลუსกทาคามีผลในโลกมนุษย์แล้วบังเกิดในเทวโลก..ก็มี กลับมาสู่โลกมนุษย์..ก็มี ดูใน ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๓๗๔.

^{๗๗} ส.ม.หา. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

ประเภทของพระสกทาคามี

พระสกทาคามีบุคคล ๕ ประเภท คือ

๑) พระสกทาคามี ประเภทที่สำเร็จเป็นพระสกทาคามีในโลกมนุษย์แล้วไปเกิดเป็นเทพในเทวโลก และจุติจากเทวโลกกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง จึงบรรลอรหัตตผลและดับขันธเข้าสู่ปรินิพพานในโลกมนุษย์

๒) พระสกทาคามี ประเภทที่สำเร็จเป็นพระสกทาคามีในโลกมนุษย์แล้ว กระทำความเพียรเจริญวิปัสสนาภาวนาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งบรรลอรหัตตผลและดับขันธเข้าสู่ปรินิพพานในโลกมนุษย์นี้

๓) พระสกทาคามี ประเภทที่สำเร็จเป็นพระสกทาคามีในโลกมนุษย์แล้วไปเกิดเป็นเทพในเทวโลกอีกครั้งหนึ่ง จึงบรรลอรหัตตผลและดับขันธเข้าสู่ปรินิพพานในเทวโลกนั้น

๔) พระสกทาคามี ประเภทที่สำเร็จเป็นพระสกทาคามีในสมัยที่เกิดเป็นเทพในเทวโลก แล้วกระทำความเพียรเจริญวิปัสสนาภาวนาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งบรรลอรหัตตผลและดับขันธเข้าสู่ปรินิพพานในเทวโลกนั้น

๕) พระสกทาคามี ประเภทที่สำเร็จเป็นพระสกทาคามีในสมัยที่เกิดเป็นเทพในเทวโลก แล้วจุติจากเทวโลกกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง จึงบรรลอรหัตตผลและดับขันธ เข้าสู่ปรินิพพานในโลกมนุษย์นี้^{๗๘}

พระสกทาคามีนี้ ไม่แตกต่างจากพระโสดาบันมากนัก เพราะยังมีครอบครวอยู่ เพียงแต่มีกิเลสที่เบาบางกว่าพระโสดาบันเท่านั้น

ถามว่า : ก็พระสกทาคามีนี้แตกต่างกันกับพระโสดาบันเอกพีซีอย่างไรบ้าง? ตอบว่า : พระโสดาบันเอกพีซี ท่านมีปฏิสนธิครั้งเดียวเท่านั้น ส่วนพระสกทาคามีท่านมีปฏิสนธิ ๒ ครั้ง ข้อนี้เป็นเพราะการกระทำที่แตกต่างกันระหว่างพระอริยะทั้งสองนี้^{๗๙}

^{๗๘} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๔๒๘. อภิ.ปุ.อ. (ไทย) ๓/-/๒๓๘.

^{๗๙} อภิ.ปุ.อ. (ไทย) ๓/-/๒๓๘.

ศีล สมาธิ ปัญญาของพระสกทาคามี

พระสกทาคามีละกิเลสได้เท่ากับพระโสดาบัน แต่ทำกิเลสที่เหลือให้เบาบางลง เป็นผู้บริบูรณ์ในศีล มีสมาธิพอประมาณ มีปัญญาพอประมาณ^{๘๐} ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิพอประมาณ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสมไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เธอจึงเป็นสกทาคามี มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ ...พ้นจากอบาย”^{๘๑}

นอกจากนี้ สามารถกำจัดกามราคะอย่างหยาบ โทสะอย่างหยาบได้^{๘๒} และละกามุปาทานที่เป็นกามราคะอย่างหยาบได้เด็ดขาด^{๘๓}

^{๘๐} ไม่มีทางตกต่ำ หมายถึง ไม่ตกไปในอบาย ๔ คือ ๑. นรก ๒. กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน ๓. แดนเปรต ๔. อสุรกาย (ดูใน อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒).

^{๘๑} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๓, อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๑๒/๔๕๗.

^{๘๒} ดูใน ขุ.อิติ. อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๑๕.

^{๘๓} ดูใน ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๓๗๒.

๓) พระอนาคามี

อนาคามี แปลว่า ผู้ไม่มาถือปฏิสนธิในกามาวจรภูมิอีก^{๘๔} คือ ไปอุบัติในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส แล้วปรินิพพานในชั้นนั้นเลย^{๘๕} เพราะสามารถละกิเลสได้โดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉตพหวนได้เพิ่มอีก ๒ คือ กามราคะสังโยชน์ และปฏิฆสังโยชน์ ดังในคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า

พระอนาคามีเป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้าว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’ เป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ มีหาสปัญญา มีชวนปัญญา แต่ไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป^{๘๖} เขาจึงเป็นพระอนาคามี ผู้อันตราปรินิพพายี เป็นพระอนาคามี ผู้อุพหัจจปรินิพพายี เป็นพระอนาคามี ผู้สังขารปรินิพพายี เป็นพระอนาคามี ผู้สังขารปรินิพพายี เป็นพระอนาคามี ผู้อุทธังโสโตกนิภฏฐคามิ แม้บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบายทุกติ และวินิบาต^{๘๗}

การละสังโยชน์ของพระอนาคามี

พระอนาคามี ละสังโยชน์ได้อีก ๒ คือ ๑) กามราคะ ความกำหนัดติดใจในกามคุณ ๕ ๒) ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ ความขัดเคืองใจ

^{๘๔} คือ มนุษย์โลก และเทวโลก ดูใน ขุ.อิตติ.อ. (บาลี) ๑/๙๖/๓๔๒.

^{๘๕} ไปอุบัติในพรหมโลกชั้นสุทธาวาสเท่านั้น ดูใน ขุ.อิตติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๖๐๐.

^{๘๖} โอรัมภาคียสังโยชน์ หมายถึงสังโยชน์เบื้องต้น ๕ คือ ๑) สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน ๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ๓) สีลัพพตปรามาส ความถือมั่นศีลพรต ๔) กามราคะ ความพอใจในกามคุณ ๕) พยาบาทหรือปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจอันเป็นเหตุให้เกิดในกามภพ ดูรายละเอียดใน อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๒๔๕/๒๒.

^{๘๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

ดังปรากฏในคัมภีร์ชุททกนิกายว่า “พระอนาคามี ย่อมมีจิตสังัดจาก กามราคะสังโยชน์ ปฏิฆสังโยชน์อย่างละเอียด และกามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อย่างละเอียด และกิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับกามราคะนั้น”^{๘๘}

นอกจากนี้ สามารถละอกุศลกรรมบถได้อีก ๒ คือ พุดคำหยาบ และ ความโกรธเคืองได้เด็ดขาด^{๘๙}

ประเภทของพระอนาคามี

พระอนาคามี มี ๕ ประเภท คือ

๑) อันตราปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้ปรินิพพานในระหว่าง คือ เกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้ว เมื่ออายุยังไม่ถึงกึ่งก็ปรินิพพานเสียก่อน เช่น ชั้นอวิหามีอายุ ๑,๐๐๐ กัป มี ๓ จำพวก ดังนี้

พวกที่ ๑ บรรลุพระอรหัตตผลในวันที่เกิด ถ้าไม่บรรลุในวันที่เกิดก็บรรลุไม่เกินภายใน ๑๐๐ กัป

พวกที่ ๒ เมื่อไม่สามารถบรรลุพระอรหัตตผลในวันที่เกิดหรือบรรลุภายใน ๑๐๐ กัปได้ก็บรรลุภายใน ๒๐๐ กัป

พวกที่ ๓ เมื่อไม่สามารถบรรลุพระอรหัตตผลภายใน ๒๐๐ กัปก็บรรลุไม่เกินภายใน ๔๐๐ กัป

ส่วนในสุทธาวาสชั้นอื่นๆ คืออตปปาที่มีอายุ ๒,๐๐๐ กัป ชั้นสุทสสา ที่มีอายุ ๔,๐๐๐ กัป ชั้นสุทสสีที่มีอายุ ๘,๐๐๐ กัป ชั้นอกนิฏฐา ที่มีอายุ ๑๖,๐๐๐ กัป ก็มีนัยเช่นเดียวกัน^{๙๐}

๒) อุปหัจจปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้เกิดอยู่ในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้ว มีอายุพ้นกึ่งจึงปรินิพพาน เช่น ในชั้นอวิหาซึ่งมีอายุ ๑,๐๐๐ กัป พระอนาคามีจำพวกนี้มีอายุพ้นกึ่ง คือ พ้น ๕๐๐ กัป แล้วจึงปรินิพพาน ส่วนในชั้นอื่นที่เหลือซึ่งมีอายุแตกต่างกันไป ก็มีนัยดุจเดียวกัน

^{๘๘} ดูใน ชุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๑๕., ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๓.

^{๘๙} อง.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๔๕.

^{๙๐} ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐., อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓.

๓) อสังขารปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้ปรินิพพานโดยไม่
ต้องใช้ความเพียรมาก^{๙๑}

๔) สสังขารปรินิพพายี หมายถึง พระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสภ
โศภหนึ่งบรรลุประอรหัตปรินิพพาน โดยต้องใช้ความเพียรมาก

๕) อุทฺธังโสโตกนิภฺฐคามิ หมายถึง พระอนาคามีผู้มีกระแสใน
เบื้องบน สูงขึ้นไปจนถึงอกนิภฺฐภพ คือเกิดในสุทธาวาสภโศภหนึ่งแล้วก็
จะเกิดเลื่อนต่อไปจนถึงอกนิภฺฐภพ แล้วจึงปรินิพพานในภพนั้น^{๙๒}

ศีล สมภาณี ปัญญาของพระอนาคามี

พระอนาคามีเป็นโอปปาติกะ^{๙๓} เป็นผู้บริบูรณ์ในศีล บริบูรณ์ในสมภา
ณีปัญญามากขึ้นอีกพอประมาณ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมภาณีให้
บริบูรณ์ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบท
เล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้อง
อาบัติและการออกจากอาบัติน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่
เหมาะสมไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควร
แก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลประจำตัวและมีศีลมั่นคงในสิกขาบท
เหล่านั้นสมทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์เบื้องต้น ๕
ประการสิ้นไป เธอจึงเป็นโอปปาติกะปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับ
มาจากโลกนั้นอีก”^{๙๔}

^{๙๑} ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๓.

^{๙๒} ดูรายละเอียดใน ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๘๔/๒๑๐, อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๒๔๒.

^{๙๓} **โอปปาติกะ** หมายถึง สัตว์ที่เกิดแล้วโตทันที และเมื่อจุติ (ตาย) ก็หายวับไปไม่
ทิ้งซากศพไว้ เช่น เทวดาและสัตว์นรกเป็นต้น (ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ. (บาลี) ๑/
๑๔๙) พระอนาคามีที่เกิดในสุทธาวาส ดำรงภาวะอยู่ในขั้นนั้นๆ ปรินิพพานสิ้นกิเลส
ในสุทธาวาสนั่นเอง ไม่กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก (อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗-๘๘/๒๔๒).

^{๙๔} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓.

พระอนาคามีบางท่าน บำเพ็ญวิปัสสนาล้วนๆ ไม่ได้ฉานสมาบัติก็จริง แต่ในขณะที่บรรลุอนาคามีรณนั้น จิตขึ้นสู่อุปนาวิธิ เป็นฉานอย่างสมบูรณ์แล้ว จึงจัดได้ว่า เป็นผู้ที่มีสมาธิสมบูรณ์^{๙๕} แต่เข้านิโรธสมาบัติไม่ได้

ความเป็นอยู่ของพระอนาคามี

พระอนาคามีมีความเป็นอยู่สันโดษ ไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณ^{๙๖} มีศีล ๘ เป็นปกติ เฉพาะผู้ชำนาญในสมาบัติ ๘ เท่านั้นจึงจะสามารถเข้านิโรธสมาบัติได้^{๙๗} เมื่อหมดอายุขัยแล้วไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส เป็นรูปพรหมชั้นสูงสุด เป็นที่อยู่ของผู้ที่ได้บรรลุเป็นพระอริยเจ้าชั้นอนาคามี

สุทธาวาสภูมิ แบ่งออกเป็น ๕ ชั้น ตามความแก่อ่อนของบารมี โดยดูจากอินทรีย์ ๕ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ดังนี้

๑) อวิหา เป็นที่อยู่ของพระอนาคามีผู้ไม่เสื่อมจากสมบัติของตน มีอินทรีย์อ่อนที่สุด **ศรัทธา**มีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น เป็นพรหมที่ไม่ละทิ้งสถานที่ของตน คือต้องอยู่จนครบอายุขัยจึงจุติ ไม่มีการเสื่อมจากสมบัติของตน มีทิพยสมบัติบริบูรณ์เต็มที่อยู่เสมอ จนตลอดอายุขัย สำหรับพรหมชั้นสูงที่เหลืออีก ๔ ชั้น อาจไม่ได้อยู่จนครบอายุขัย อาจจุติ (ตาย) ก่อน

๒) อดตัปปา เป็นที่อยู่ของพระอนาคามี ผู้ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ใคร หรือผู้ไม่เดือดร้อนกับใคร มี**วิริยะ**มีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น เป็นพรหมที่ไม่มีความเดือดร้อนใจ เพราะยอมเข้าผลสมาบัติอยู่เสมอ นิเวศธรรมที่เป็นเหตุให้จิตเดือดร้อนไม่อาจเกิดขึ้น จิตใจจึงมีแต่ความสงบเยือกเย็น

๓) สุกัสสา เป็นที่อยู่ของพระอนาคามีผู้ตั้งมานาทัศนา **สติ**มีกำลังมากกว่าอินทรีย์อื่น เป็นพรหมที่เห็นสิ่งต่างๆ โดยปรากฏชัด เพราะบริบูรณ์ด้วยจักขุทั้ง ๔ ได้แก่ มังสจักขุ ทิพยจักขุ ธรรมจักขุ ปัญญาจักขุ ที่บริบูรณ์

^{๙๕} อง.จต.อ. (ไทย) ๒/-/-/๓๕๔.

^{๙๖} รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ที่น่ายินดีทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

^{๙๗} อภิ.ปณจ.อ. (บาลี) ๑/๗๓๕/๒๘๒.

พรหมชั้นนี้มีร่างกายสวยงามมาก ผู้ใดได้เห็นย่อมเกิดความสุขใจ สุกตสาจึง
หมายความว่า ผู้ที่ผู้อื่นเห็นด้วยความเป็นสุข

๔) สุกตสรี เป็นที่อยู่ของพระอนาคามีผู้มองเห็นชัดเจนนดี หรือผู้มี
ทัศนแจ่มชัด สมาริมีกำลังมากกว่าอินทรีอื่น เป็นพรหมที่แลเห็นสิ่งต่างๆ
โดยสะดวก มีการเห็นบริบูรณ์ด้วยดี ยิ่งกว่าสุกตสาพรหม ว่าโดยจักขุ ๔
ประการแล้ว มังสจักขุ ทิพยจักขุ ปัญญาจักขุ ทั้งสามอย่างนี้มีกำลังมากกว่า
สุกตสาพรหม มีแต่ธัมมจักขุเท่านั้นที่มีกำลังเสมอกัน

๕) อกนิฏฐา เป็นที่อยู่ของพระอนาคามีผู้ไม่มีความด้อย หรือเล็ก
น้อยกว่าใคร ผู้สูงสุด มีอินทรีแก่ที่สุด ปัญญามีกำลังมากกว่าอินทรีอื่น
เป็นพรหมที่มีทิพยสมบัติและความสุข ที่ยอดเยี่ยม มีคุณสมบัติยิ่งกว่ารูป
พรหมทุกชั้น

รูปพรหมชั้นที่ ๑ ถึงชั้นที่ ๔ ในสุทธาวาสกนิฏฐานี้ ขณะยังไม่เป็นพระ-
อรหัตต์ เมื่อจุติในชั้นของตนแล้ว จะเลื่อนไปบังเกิดในชั้นสูงขึ้นไป ไม่เกิดซ้ำ
กนิฏฐาหรือไม่เกิดในกนิฏฐาต่ำกว่า แต่สำหรับอกนิฏฐาพรหมย่อมไม่ไปบังเกิดในกนิฏฐา
อื่นอีกเลย จะปรินิพพานในกนิฏฐานี้^{๙๘}

๔) พระอรหัตต์

พระอรหัตต์ คือ ผู้ที่ห่างไกลจากบาปที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมองทั้ง
ปวง ละกิเลสที่นำไปเกิดในภพชาติใหม่ได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ดังที่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

“อกุศลธรรมทั้งหลายอันลามก อันเศร้าหมอง อันเป็นเหตุให้ไป
เกิดในภพใหม่ มีผลเป็นทุกข์ เพื่อชาติ ชราและมรณะต่อไป ของท่านผู้
ห่างไกลจากกิเลส ย่อมไม่มี ภิกษุย่อมเป็นพระอรหัตต์อย่างนี้แล”^{๙๙}

^{๙๘} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๔-๑๐๒๖/๖๗๑-๖๗๔.

^{๙๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๔/๔๖๓. ขุ.อ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๑๓๗.

พระอรหันต์เป็นผู้สิ้นอาสวะ^{๑๐๐} แล้ว คือถอนขึ้นได้ เป็นของเกิดขึ้นอีกไม่ได้ เผลแล้วด้วยไฟคือญาณ เหตุนั้นจึงเรียกว่า พระชินาสพ

พระอรหันต์เป็นผู้อยู่จบแล้ว คือ จบแล้วในธรรมเครื่องอยู่ของพระอริยะ มีจรณะอันประพฤตติแล้ว ฉะนั้น จึงชื่อว่าผู้อยู่จบแล้ว

พระอรหันต์เป็นผู้ทำกิจเสร็จแล้ว คือ กิจที่จะพึงทำเพื่อบรรลุความสิ้นไปแห่งทุกข์ย่อมไม่มี เพราะทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “การสั่งสมกิจที่ต้องทำอันทำเรียบร้อยแล้ว ของภิกษุผู้มีจิตสงบหลุดพ้นแล้วโดยชอบนั้น ย่อมไม่มี กิจที่พึงทำอีกก็ไม่มี”^{๑๐๑}

พระอรหันต์เป็นผู้ปลงภาระลงแล้ว คือ ชันธภาระ กิเลสภาระ อภิสังขารภาระ^{๑๐๒} พระอรหันต์ปลงลงแล้ว ยกลงแล้ว วางแล้ว

พระอรหันต์เป็นผู้สิ้นสังโยชน์แล้ว คือ สังโยชน์เครื่องผูกสัตว์ไว้ในภพ เชื่อมภพไว้ด้วยภพ ท่านละได้แล้ว เผลแล้วด้วยไฟคือญาณ^{๑๐๓}

พระอรหันต์ เป็นผู้ควรแก่การบูชาอันวิเศษ เป็นพระชินาสพผู้หมดกิเลสอาสวะแล้ว เป็นผู้สิ้นภพสิ้นชาติแล้ว ไม่ผิดไม่เกิดอีกแล้ว เป็นผู้หลุดพ้น

^{๑๐๐} อาสวณฺติ จิรํ ปวิรสฺสตีติ อาสวา. สิ่งที่หมักหมมอยู่ในใจนานๆ มี ๔ ประการ

๑. กามาสวะ ความติดใจกามคุณ ๕ ..ที่หมักหมมอยู่ในใจ

๒. ภวาสวะ ความชอบใจในอัตภาพของตน ในรูปภพ อรูปภพ...

๓. ทิฏฐาสวะ ความเห็นผิดจากความเป็นจริงแห่งสภาวะธรรม...

๔. อวิชชาสวะ ความไม่รู้เหตุผลตามเป็นจริง.. (ที.ปา.อ. (บาลี) ๑/๑๘๗)

^{๑๐๑} ดูใน ขุ.จฺพ. (ไทย) ๓๐/๘๔/๒๙๗, อง.ฉกฺก. (ไทย) ๒๒/๕๕/๕๓๘.

^{๑๐๒} ปุญฺญาภิสังขาร คือ อภิสังขารที่เป็นบุญ ได้แก่ กุศลเจตนาที่เป็นกามาวจรและรูปาวจร (สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๙, ขุ.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖)

อปุญฺญาภิสังขาร คือ อภิสังขารที่เป็นปฏิปักษ์ต่อบุญ คือเป็นบาป ได้แก่ กุศลเจตนาทั้งหลาย (สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๙, ขุ.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖)

อาเนญฺยาภิสังขาร คือ สภพที่ปรุ้งแต่งภพอันมั่นคง ไม่หวั่นไหว หมายเอาภาวะจิตที่มั่นคงแน่วแน่ด้วยสมาธิแห่งจตุตถฌาน (สํ.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๙.)

^{๑๐๓} สํ.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๒๔, ม.มุ.อ. (ไทย) ๑/-/๑/๑๐๐.

จากสังสารวัฏ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไปแล้ว^{๑๐๔}

การละสังโยชน์ของพระอรหันต์

พระอรหันต์ย่อมมีจิตสกัดจากรูปราคะ^{๑๐๕} อรูปราคะ^{๑๐๖} มานะ อุทัจจะ อวิชชา มานานุสัย ภวราคานุสัย อวิชชานุสัย และกิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับรูปราคะเป็นต้นนั้น และสังขารนิमितทั้งปวงในภายนอก^{๑๐๗}

พระอรหันต์สามารถละสังโยชน์เบื้องสูงได้ทั้ง ๕ คือ

- ๑) รูปราคะ ความติดใจในอารมณ์รูปฌาน ปรรณานาในรูปภพ
- ๒) อรูปราคะ ติดใจในอารมณ์อรูปฌาน ปรรณานาในอรูปภพ
- ๓) มานะ ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่
- ๔) อุทัจจะ ความฟุ้งซ่าน ซัดสายแม่ในทางที่เป็นกุศล
- ๕) อวิชชา ความไม่รู้จริง ไม่รู้เหตุและปัจจัย ไม่รู้อริยสัจ^{๑๐๘}

ละอกุศลกรรมบถอีก ๒ คือ ความเพ่งโทษ และการพูดเพื่อเจ้า^{๑๐๙}

ประเภทของพระอรหันต์

พระอรหันต์มี ๓ ประเภท คือ

๑. พระอรหันต์ที่ตรัสรู้้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยพระองค์เอง และสามารถโปรดเวไนยสัตว์ให้พ้นทุกข์ คือให้ถึงมรรคผลนิพพานได้ด้วย เพราะทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอภิญญาญาณ (รู้อภิญญาของเวไนยสัตว์) อินทรีย์บริบูรณ์ดี (รู้อินทรีย์ของสัตว์ว่ายิ่งหรือหย่อนเพียงใด) และ สัพพัญญุตญาณ (รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง)^{๑๑๐}

^{๑๐๔} ขุ.ม.(ไทย) ๒๙/๖/๒๗., ขุ.ป.(ไทย) ๓๑/๑๘๓/๒๘๙.ที.ม.อ.(บาลี)๑/๑๑๖/๔๘.

^{๑๐๕} ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจรูปภพ (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๗/๑๐๐)

^{๑๐๖} ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในอรูปภพ (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๗/๑๐๐)

^{๑๐๗} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๓.

^{๑๐๘} ไม่รู้จักทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ วิธีดับทุกข์และสันติสุข ม.ม. (ไทย)๑๒/๙๕/๖๗.

^{๑๐๙} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๔๕.

^{๑๑๐} ดูใน อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๖๔/๓๖๖.

๒. พระอรหันต์ปัจเจกพุทธเจ้า ตรัสรู้ได้ด้วยพระองค์เอง แต่ไม่สามารถใช้บัญญัติสองปรมาตม์ ให้ผู้อื่นรู้ตาม คือ สอนได้แต่ไม่อาจให้รู้ตามได้ พระปัจเจกพุทธเจ้าจะบังเกิดเฉพาะในยุคที่ว่างจากศาสนาพุทธเท่านั้น^{๑๑๑}

๓. พระอรหันต์ที่ตรัสรู้เองไม่ได้ ต้องอาศัยคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงสามารถบรรลุธรรมได้ อันได้ชื่อว่า “อนุพุทธะ”^{๑๑๒} มี ๒ ประเภท คือ อุภโตภาควิมุต (ได้อภิญญา ๖)^{๑๑๓} และปัญญาวิมุต

๓.๑ **ปัญญาวิมุต** เป็นผู้สำเร็จอรหันต์ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาล้วนๆ เรียกว่า สุขวิปัสสกพระอรหันต์ หลุดพ้นจากอวิชชา (ที่เป็นปฏิกัษธรรม) โดยตรง แต่มิได้หมายความว่ายังระงับบาปธรรมอื่นไม่ได้^{๑๑๔} หมายถึง ความหลุดพ้นด้วยอัสวัคขยญาณโดยตรง มีขณิกสมาธิเป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนา เกิดญาณและฉานไปตามลำดับ^{๑๑๕}

ในสมัยพระพุทเจ้า พระอริยบุคคลประเภทปัญญาวิมุตมีจำนวนมากกว่าประเภทอื่นๆ ปรากฏหลักฐานที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับพระสารีบุตร บรรณาการบรรลุธรรมของพระภิกษุจำนวน ๕๐๐ รูป ว่า

“ดูก่อนสารีบุตร ในจำนวนพระภิกษุ ๕๐๐รูปเหล่านี้ พระภิกษุ ๖๐ รูปเป็นผู้ได้วิชา ๓ พระภิกษุ ๖๐ รูปได้อภิญญา ๖ พระภิกษุ ๖๐ รูปได้อุภโตภาควิมุตติ ส่วนที่เหลือ (๓๒๐ รูป) เป็นผู้ได้ปัญญาวิมุตติ”^{๑๑๖}

๓.๒ **อุภโตภาควิมุต** หมายถึง พระอรหันต์ผู้เจริญสมณะ ได้สมบัติ ๘^{๑๑๗} แสดงฤทธิ์ได้^{๒๑๑๘} หลุดพ้นจากรูปกายเป็นเจโตวิมุตติด้วยอรุณก่อน^{๑๑๙} แล้วเจริญวิปัสสนาจนหลุดพ้นจากนามกาย ด้วยอริยมรรค

^{๑๑๑} ดูใน ขุ.อป.อ. (บาลี) ๑/๘๕/๑๕๖.

^{๑๑๒} อง.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๑.

^{๑๑๓} อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๓๖๔.

^{๑๑๔} ม.มู.ฎีกา (บาลี) ๑/๖๙/๓๓๔.

^{๑๑๕} อง.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๘๘/๖๒, ส.สพ.อ. (บาลี) ๓/๑๓๒/๕๑.

^{๑๑๖} ดูใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๕/๓๑๓.

เจโตวิมุตติ หมายถึง ผลอันเกิดจากสมาธิ คือ ความหลุดพ้นด้วยสมถภาวนา มีสมถะเป็นพื้นฐานเจริญวิปัสสนา^{๑๒๐} เมื่อบรรลุอรหัตตผลก็ได้ชื่อว่า “อุกโตภาควิมุต” ผู้หลุดพ้นทั้งสองส่วน คือ

(๑) หลุดพ้นจากรูปกายด้วยอรุสสมาบัติ

(๒) หลุดพ้นจากนามกายด้วยอริยมรรค

การเจริญภาวนาให้ได้ถึงฌานนั้น มี ๒ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. เจริญสมถภาวนาจนได้ฌาน นี้เรียกว่า **ปฏิปทาสิทธิฌาน** คือได้ฌานด้วยการปฏิบัติ แล้วเจริญวิปัสสนาภาวนาจนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

๒. ไม่ได้เจริญสมถภาวนามาตั้งแต่ต้น แต่เมื่อเจริญวิปัสสนาภาวนาจนบรรลุถึงมัคคญาณ ด้วยอำนาจแห่งบุญญาธิการที่ได้สั่งสมมาแต่ปางก่อน ก็ถึงพร้อมซึ่งฌานด้วย การได้ฌานด้วยอาการอย่างนี้เรียกว่า **มัคคสิทธิฌาน** ได้ฌานด้วยอำนาจแห่งมรรค ถึงขั้นได้อภิญญา ๖ ด้วยก็มี^{๑๒๑}

สำหรับพระอรหันต์ที่ได้อภิญญาด้วยนั้นมี ๒ จำพวก คือ

๑. เติวิโซ พระอรหันต์ผู้ได้วิชา ๓ คือ

๑.๑ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้

๑.๒ ทิพพจักขุญาณ หรือจตุปปาตญาณ ตาทิพย์ รู้จตุตคือการตาย และปฏิสนธิคือการเกิดของสัตว์ทั้งหลาย

๑.๓ อาสวัคชญาณ ปัญญารู้แจ้งที่ทำให้สิ้นกิเลสอาสวะ อนึ่ง

^{๑๑๗} อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๖๒๓-๖๒๖/๓๑๙-๓๒๑, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๒๓/๔๑๓.

^{๑๑๘} คูใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๘/๔๙๖.

^{๑๑๙} คูใน อง.สตตก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๑๖๐, อง.นวก.อ. (บาลี) ๓/๔๕/๓๑๖.

^{๑๒๐} คูใน ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๖๙/๑๓๗.

^{๑๒๑} ขุนสรรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร). **คู่มือการศึกษากรรมฐานสังคหวิภาค** พระอภิธัมมัตถสังคหะปริจเฉทที่ ๙. พระนคร:ประพาสต้นการพิมพ์, ๒๕๐๙. หน้า ๑๐๖.

อาสวักขยญาณนี้ เป็นญาณที่ทั่วไปแก่พระอรหันต์ทุกองค์ แม้พระอรหันต์ที่ไม่ได้สมาบัติก็มี

๒. ฉฬภิญโญ พระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖ คือ

- ๑) อิทธิวิธี ความรู้ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
- ๒) ทิพโสต ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์
- ๓) เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้กำหนดใจคนอื่นได้
- ๔) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้
- ๕) ทิพจักขุ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์
- ๖) อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป
- ๕ ข้อแรกเป็นโลกียอภิญญา ข้อสุดท้ายเป็นโลกุตตระ^{๑๒๒}

อีกนัยหนึ่ง พระอรหันต์นั้นแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. พระอรหันต์ที่ไม่มีปฏิสัมภิทาญาณ^{๑๒๓}
๒. พระอรหันต์ที่มีปฏิสัมภิทาญาณ

ศีล สมาธิ ปัญญาของพระอรหันต์

พระอรหันต์ มีศีล สมาธิ และปัญญาบริบูรณ์แล้ว ได้ทำให้แจ้งเจโต-วิมุตติ^{๑๒๔} ปัญญาวิมุตติ^{๑๒๕} อันไม่มีอาสวะ เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาหรือการบูชา พิเศษ เป็นผู้สิ้นอาสวกิเลส ดังในคัมภีร์สังยุตตนิกายว่า

^{๑๒๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๘/๗๗-๘๔.

^{๑๒๓} ปฏิสัมภิทาญาณ หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยปัญญาแตกฉานใน ๔ ด้าน คือ ๑) อตถปฏิสัมภิทาญาณ ปัญญาแตกฉานในผลทั้งปวง ๒) อัมมปฏิสัมภิทาญาณ ปัญญาแตกฉานในเหตุทั้งปวง ๓) นิรุตติปฏิสัมภิทาญาณ ปัญญาแตกฉานในการใช้ภาษา ๔) ปฎิภาณปฏิสัมภิทาญาณ ปัญญาแตกฉานในปฎิภาณ คือมีปัญญาร่องไว เฉียบแหลมคมคาย ในการได้ตอบ ดู อง.จตุกก.(บาลี)๒๑/๑๗๒/๑๘๓, ขุ.ป.(บาลี)๓๑/๑๑๐/๑๒๓.

^{๑๒๔} ความหลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจการฝึกจิตซึ่งเป็นผลแห่งสมาธิ

^{๑๒๕} ความหลุดพ้นจากกิเลสด้วยการกำจัดอวิชชาได้ซึ่งเป็นผลแห่งปัญญา

“พระอรหันต์เป็นผู้มั่นคง เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ มีหยาสปัญญา มีขวนปัญญา และถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาย่อมทำให้แจ่มแจ้งโตวิมุตติปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน แม้บุคคลนี้ ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติและวินิบาต”^{๑๒๖}

พระอรหันต์เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิและปัญญา ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิให้บริบูรณ์ มีปกติทำปัญญาให้บริบูรณ์ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสมไว้ แต่สิกขาบทเหล่านี้เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้นสมทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เธอทำให้แจ่มแจ้งโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”^{๑๒๗}

สภาวะจิตพระอรหันต์

จิตของพระอรหันต์ผู้หมดจดจากกิเลสแล้ว ยังมีการรับรู้อารมณ์อยู่ เพราะชั้นยังไม่นิพพาน นิพพานแต่กิเลส พระอรหันต์จึงมีจิตที่ยังเกี่ยวข้องกับอารมณ์อยู่ แต่จิตนั้นไม่สั่งสมวิบาก ไม่ให้เกิดวิบากทั้งในส่วนกุศลหรืออกุศลซึ่งจะทำให้เกิดภพใหม่ต่อไป เพราะพระอรหันต์มีจิตเป็น “มหาภิริยาจิต” สักว่ารู้อารมณ์ แต่ไม่สั่งสมวิบาก^{๑๒๘}

^{๑๒๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๑/๕๓๔.

^{๑๒๗} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓., อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๗-๘๘/๒๒๕

^{๑๒๘} ดูใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๘๓๐, อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๕๘๗.

พระอรหันต์ก็มีตา เห็นรูปทางตา แต่ไม่มีความกำหนดในรูปที่เห็น เพราะมีจิตหลุดพ้นดีแล้ว.. พระอรหันต์ก็มีหู ..พระอรหันต์ก็มีจมูก ..พระอรหันต์ก็มีลิ้น ..พระอรหันต์ก็มีกาย..พระอรหันต์ก็มีใจ รู้ธรรมารมณ์ทางใจ แต่ไม่มีความกำหนดเพราะมีจิตหลุดพ้นดีแล้ว^{๑๒๙} พระอรหันต์ย่อมไม่หวั่นไหวในมานะทั้งหลาย ท่านเป็นผู้ชนะแล้ว ในโลก^{๑๓๐}

พระอรหันต์ยังมีชั้น ๕

ธรรมดาชั้น ๕ เป็นสังฆตธรรม คือ ธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง และมีสภาพเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป หากปราศจากเหตุปัจจัยแล้ว ชั้น ๕ เกิดขึ้นไม่ได้ เมื่อมีเหตุปัจจัยให้เกิดชั้น ๕ จึงเกิด เมื่อหมดเหตุปัจจัย ชั้น ๕ ก็ดับ ดังที่พระอัสสชิกล่าวแก่อุติสสะปริพาชก ซึ่งภายหลังคือท่านพระสารีบุตรว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสถึงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”^{๑๓๑}

ด้วยเหตุนี้ ชั้น ๕ ของพระอรหันต์เมื่อดับ จึงปรินิพพาน เพราะหมดเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดแล้ว จึงไม่เกิดอีก ไม่ว่าจะป็นรูปชั้น ๖ เวทนาชั้น ๗ สัญญาชั้น ๘ สังขารชั้น ๙ และวิญญูณชั้น ๑๐ จึงเป็นไปไม่ได้ที่จะเหลือแต่จิตบริสุทธิ์ ในเมื่อจิตก็คือวิญญูณชั้น ๑๑ เมื่อวิญญูณชั้น ๑๑ รวมอยู่ในชั้น ๕ ดับ จึงไม่เหลือชั้นใด ๆ ให้กลับมาเป็นทุกขีได้อีก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “กายของตถาคตมีตัณหาอันจะนำไปสู่ภพชาติแล้ว แต่ยังคงดำรงอยู่ เทวดา และมนุษย์ทั้งหลายย่อมเห็นตถาคตชั่วเวลาที่กายของตถาคตยังดำรงอยู่เท่านั้น แต่เมื่อกายแตกแล้วเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายจะไม่เห็นตถาคต”^{๑๓๒}

^{๑๒๙} ขุมหา. (ไทย) ๒๙/๙๐/๒๙๑.

^{๑๓๐} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๗๖/๖๘.

^{๑๓๑} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๒๘๔/๔๕.

^{๑๓๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๔๗/๔๖.

จากพระพุทธรูปนั้นก็แสดงชัดว่า ผู้ที่ทำลายตมทอนอันเป็นเหตุให้เกิดในภพต่างๆ ได้ขาดแล้ว เป็นพระอรหันต์แล้ว ยังมีชีวิตอยู่ เทวดาและมนุษย์ย่อมเห็นกายของพระอรหันต์ได้ แต่เมื่อพระอรหันต์สิ้นชีวิตแล้ว คือปรินิพพานแล้ว เทวดาและมนุษย์ย่อมไม่เห็นกายของท่าน เพราะกายของท่านเมื่อดับแล้ว ก็หมดเชื้อที่จะให้เกิดอีก^{๑๓๓} อนึ่ง การดับขั้น ๕ ของพระอรหันต์ไม่เรียกว่าสูญ แต่เรียกว่า “หมดเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดอีก”

อีกอย่างหนึ่ง จุติจิตของพระอรหันต์ท่านเรียกว่า จริมจิต^{๑๓๔} คือเป็นจิตดวงสุดท้ายในสังสารวัฏ สำหรับบุคคลที่ตายแล้วยังต้องเกิดอีกจิตดวงสุดท้ายในแต่ละชาติเรียกว่า จุติจิต เพราะเมื่อจุติจิตดับแล้วจะมีปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นในภพใหม่ ชาติใหม่อีก ทั้งนี้บุคคลที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์นั้น ไม่ว่าจะเกิดมาแล้วกี่ล้าน ก็โกฏฐชาติ จิตก็เกิดดับติดต่อกันมาตลอดทุกๆ ชาติ คือจุติจิตดับแล้วปฏิสนธิจิตก็เกิดสืบต่อไปอีกทุกๆ ชาติ

ต่อเมื่อบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว จุติของท่านจึงชื่อว่าจริมจิต คือเป็นจิตดวงสุดท้ายของการเกิดมาในสังสารวัฏอันยาวนานนั้น เพราะไม่มีปฏิสนธิจิตสืบต่ออีกแล้ว

การดำรงชีวิตอยู่ของพระอรหันต์

พระอรหันต์ก็มีตาเห็นรูปทางตา แต่ไม่มีความกำหนดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีหูได้ยินเสียงทางหู แต่ไม่มีความกำหนดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีจมูกได้กลิ่นทางจมูก แต่ไม่มีความกำหนดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีลิ้นลิ้มรสทางลิ้น แต่ไม่มีความกำหนดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีกายถูกต้องโณสุตพพะทางกาย แต่ไม่มีความกำหนดเพราะพอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พระอรหันต์ก็มีใจ รู้ธรรมารมณ์ทางใจ แต่ไม่มีความกำหนดเพราะ

^{๑๓๓} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๖/๖๑.

^{๑๓๔} ตูรายละเอียดยใน ขุ.จ.อ. (บาลี) ๖/๗.

พอใจ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว^{๑๓๕} พระอรหันต์ทั้งหลายหลุดพ้นจากภพใหม่แล้ว บรรลุถึงภูมิที่ฝึกแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหวในมานะทั้งหลาย เพราะชนะแล้ว^{๑๓๖}

พระอรหันต์หมกคิจที่ต้องทำแล้ว มีชีวิตอยู่เพื่ออะไร? พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ ได้กล่าวไว้ว่า “เราไม่ปรารถนาความตาย แต่ไม่ต้องการเป็นอยู่ เรามีสติสัมปชัญญะอยู่เฉพาะหน้า จักละกายนี้ไป ปรารถนาในชีวิตที่ไม่มี เรารอคอยเวลาอันควรเพื่อจะตาย เหมือนลูกจ้างทำงานเสร็จ รอคอยค่าจ้าง ฉะนั้น”^{๑๓๗}

คฤหัสถ์บรรลุอรหันต์แล้วต้องบวชภายในวันนั้น

ความเป็นอยู่ของพระอรหันต์แตกต่างจากคนทั่วไป ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ ถ้าหากว่าคฤหัสถ์ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์จะต้องบวชเป็นพระภิกษุภายในวันนั้น ถ้าไม่บวชภายในวันนั้นก็ปรินิพพานในวันนั้น^{๑๓๘} คู่อธิบายในมิลินทปัญหา ตอน “คิหิปปพชิตานังชีนาสวปัญหา ที่ ๖”

พระอรหันต์ไม่ฝัน

พระอรหันต์เป็นผู้ที่ไม่มีกิเลสแล้ว ความเป็นอยู่ย่อมแตกต่างจากคนธรรมดา เช่น คนทั่วไปย่อมนอนฝัน แต่พระอรหันต์ท่านไม่ฝัน เพราะท่านไม่มีสัญญาวิปลาสที่เหมือนกับคนอื่นทั่วไป ปรากฏคำอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาพระวินัยว่า

เหตุแห่งความฝัน ๔ อย่าง คือ ธาตุกำเริบ จิตอวรณ์ เทวดาสังหรณ์ และบุพพนิमित ความฝันเพราะธาตุกำเริบและเพราะจิตอวรณ์ ไม่เป็นจริง ความฝันที่เทวดาสังหรณ์ จริงก็มี เหลวไหลก็มี เพราะบางครั้ง

^{๑๓๕} ขุมหา. (ไทย) ๒๙/๙๐/๒๙๑.

^{๑๓๖} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๗๖/๖๘.

^{๑๓๗} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๐๑/๕๐๔.

^{๑๓๘} ดูใน ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/-/๔๔๕., ขุ.เอก.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๑.

เทวดาโกรธ ต้องการจะให้เราพินาศจึงแสดงให้เห็นผิดเพี้ยนไป ส่วนความฝันที่คนฝันเพราะบุพพนิมิต เป็นความจริงแน่นอน

ความฝันทั้ง ๔ อย่างนี้ พระเสขะและปฤชชนเท่านั้นยอมฝัน เพราะยังละวิปลาสะไม่ได้ พระอรหันต์ยอมไม่ฝัน เพราะท่านละวิปลาสะได้แล้ว^{๑๓๙}

พระอรหันต์เป็นผู้ไม่เชื่อใคร

พระอรหันต์ไม่ต้องเชื่อใครอีก เพราะรู้แจ้งธรรมอย่างประจักษ์ชัดแล้ว ไม่ต้องรอระดับธรรมจากใครอีก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “นรชนใด ผู้ไม่ต้องเชื่อใคร^{๑๔๐} รู้จักนิพพานที่ปัจฉิมโยคะปรุ้งแต่งไม่ได้ ตตรอยต่อ^{๑๔๑} แห่งการเกิดใหม่ ทำลายโอกาส^{๑๔๒} แห่งการท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏได้แล้ว คลายความหวังแล้ว นรชนนั้นแล เป็นบุรุษสูงสุด”^{๑๔๓}

ปัจจุบันยังมีพระอรหันต์อยู่อีกหรือไม่

สำหรับคำถามที่ว่ายังมีพระอรหันต์อยู่อีกหรือไม่ คงจะหมายถึงพระอรหันต์ที่เป็นอนุพุทธะ หรือที่เรียกว่า พระอรหันต์สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในข้อนี้ขอตอบว่า ถ้าหากว่าเดี๋ยวนี้ยังมีการเจริญมรรคมีองค์ ๘ กันอยู่ พระอรหันต์ก็ยังมีอยู่ เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “ตราบใดที่ยังมีผู้เจริญมรรคมีองค์ ๘ ตราบนั้นโลกนี้ก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์”^{๑๔๔}

พระอรรถถาจารย์ท่านได้อธิบายขยายความในข้อนี้ว่า ในยุคแรกคือ

^{๑๓๙} วิ.ม.อ. ๑/๓/-/๑๐๓., ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๒/-/๔๓๐.

^{๑๔๐} ดูใน ขุ.ม.อ. (บาลี) ๘๘/๓๓๙-๓๔๑.

^{๑๔๑} รอยต่อ หมายถึง วัฏฏุสนธิ (รอยต่อวัฏฏุ) สังสารสนธิ (รอยต่อสงสาร) (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๔/๘/๖๖)

^{๑๔๒} ทำลายโอกาส หมายถึง ทำลายโอกาสที่จะเกิดอีกได้ เพราะสิ้นเชื้อพันธุ์คือ กุศลกรรมและอกุศลกรรม (ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๔/๖๖)

^{๑๔๓} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๙๙/๖๐.

^{๑๔๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

นับตั้งแต่ครั้งพุทธกาลสมัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงมีพระชนม์อยู่จนถึง พ.ศ. ๑๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้ปฏิสัมภิทาญาณ

ในยุคที่ ๒ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๑๐๐๑ ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖

ในยุคที่ ๓ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๐๑ ถึง พ.ศ. ๓๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้วิชา ๓

ในยุคที่ ๔ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๓๐๐๑ ถึง พ.ศ. ๔๐๐๐ เป็นยุคของพระอรหันต์สุขวิปัสสกะ

ในยุคที่ ๕ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๔๐๐๑ ถึง พ.ศ. ๕๐๐๐ เป็นยุคพระอนาคามี^{๑๔๕}

ถ้าพิจารณาตามคำอธิบายนี้ ก็ตอบได้ทันทีว่า เดียวนี้ยังมีพระอรหันต์อยู่ เพราะเป็นยุคที่ ๓ ซึ่งเป็นยุคของพระอรหันต์ผู้ได้วิชา ๓

๕.๔ เนื้อนาบุญ

ทำบุญถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ได้บุญมาก เพราะเหตุใด?

ตอบว่า มีหลายเหตุผลดังนี้

๑. พระภิกษุผู้ประพฤติธรรม มีชีวิตอยู่เพื่อดำรงไว้ซึ่งสังฆธรรมของจักรวาล คือคำสอนของพระพุทธเจ้า

๒. พระภิกษุสงฆ์มีเพศบริสุทธิ์ วัตถุสิ่งของหรือข้าวปลาอาหารที่ถวายแก่ผู้ทรงศีล ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่มนุษยชาติตลอดกาลนาน ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “บุคคลผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยชอบธรรม มีใจเลื่อมใสดี เชื้อกรรมและผลของกรรม ให้ทานในชนผู้มีศีล เรากล่าวทานของผู้นั้นว่า มีผลไพบูรณ์”^{๑๔๖}

^{๑๔๕} อัง.เอก.อ. (ไทย) ๓๒/๑๖๗.

^{๑๔๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๒/๔๓๑.

๓. พระเปรียบเหมือนทองคำ ศิลของท่านเปรียบเหมือนปุ๋ย ทานที่ถวายแก่พระผู้ทรงศีล เปรียบเหมือนเมล็ดพันธุ์ข้าวเปลือกที่หว่านลง ในท้องนาที่มีปุ๋ยอุดมสมบูรณ์ หนึ่งเมล็ดพันธุ์ที่หว่านลงไปย่อมให้ ผลตอบแทนมาหนึ่งรวงข้าว ฉะนั้น ทานที่ถวายแก่พระผู้ทรงศีล ก็ฉนั้น^{๑๔๗} ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่นาถบิณฑิกคหบดีว่า “ในโลกนี้ พระเสขะและพระอเสขะ เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทานของทายกผู้บูชาอยู่ พระเสขะและอเสขะเหล่านั้นเป็นคนตรงทั้งกาย วาจา ใจ นี่เป็นเขตของทายกผู้บูชาอยู่ ทานที่ถวายในเขตนี้มีผลมาก”^{๑๔๘}

๔. บุญที่เกิดจากทานที่ถวายแก่ผู้ทรงศีลเท่านั้นที่สามารถอุทิศไปให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“ชนเหล่าใดมีจิตเลื่อมใสให้ข้าวด้วย ศรัทธา ข้าวนั้นเองย่อมค้ำชูชนเหล่านั้นในโลกนี้และโลกหน้า เพราะเหตุนั้น บุคคลพึงกำจัดความตระหนี่แล้วให้ทานเถิด เพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า”^{๑๔๙}

“(ทายก)..เลี้ยงภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลสมบูรณ์ ปราศจากราคะ เป็นพหูสูตให้อิมหน้าด้วยข้าวและน้ำแล้วอุทิศส่วนบุญ ..วิบากคืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม และน้ำดื่มก็เกิดขึ้นแก่เปรตนั้น (ญาติที่ตายไปแล้ว) นี่เป็นผลแห่งการอุทิศส่วนบุญ”^{๑๕๐}

^{๑๔๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๒/๓๘๒.

^{๑๔๘} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๕/๗๙.

^{๑๔๙} ชุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๓๕/๑๙๕.

^{๑๕๐} ชุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๓๗/๑๙๖.

บทที่ ๖

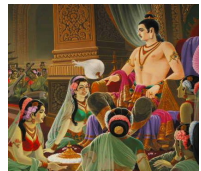
ชีวิตสันติสุขในพระนิพพาน

๖.๑ ชีวิตของเรา

ชีวิตของเราทุกคน มีมารดาเป็นแดนเกิด มีบุญกรรมที่ทำไว้เป็นเครื่องตกแต่ง เจริญเติบโตขึ้นมาได้ด้วยน้ำนมแม่ อาหารบด และขนมสด มีญาติพี่น้องคอยประคับประคอง ชีวิตของเราตั้งแต่เกิดมาจนถึงบัดนี้ มีอะไรเป็นสาระบ้าง ท้อแท้มาแล้วกี่ครั้ง ลิงโลดมาแล้วกี่หน ผ่านร้อนผ่านหนาวมาจนถึงบัดนี้ ยังพอเหลือกาลฝนอยู่อีกกี่มากน้อย?

เราเคยคิดกันบ้างหรือเปล่าว่า ชีวิตนี้มันคืออะไร? ตัวเรากำลังนั่งอ่านหนังสืออยู่นี้เป็นของเราจริงหรือ? ในเมื่อบังคับไม่ให้แก่ ไม่ให้เจ็บ ไม่ให้ตาย ก็ไม่ได้ ตัวเรานี้มาจากไหน? และกำลังจะไปไหน? ศาสนา/ความเชื่อที่เรายึดถือกราบไหว้อยู่ทุกวันนี้ มีความเป็นมาอย่างไร? มีความเป็นไปได้จริงแค่ไหน? และอุบัติขึ้นมาในโลกด้วยเหตุใด?

ทำไม? เมื่อ ๒,๖๐๐ ปีก่อน รัชทายาทแห่งนครกบิลพัสดุ์ถึงยอมสละละทิ้งกองเพชรนิลจินดา ข้าทาสบริวาร มเหสีแสนสวยและโอรสน้อยผู้น่ารัก ออกไปนั่งให้ยุงกัดต่ออยู่ตามไต้ต้นไม้ เลี้ยงชีวิตด้วยการขอเขากินไปวันๆ บางวันก็มีกิน บางวันก็ไม่มีกิน พระองค์ทำไปเพื่ออะไร? พระองค์เห็นประโยชน์อะไรจริง ทรงทำเช่นนั้น?

...

“ชีวิตนี้เป็นของฉัน ชีวิตฉันต้องสุขสบาย” นี่คือการปรารถนาของเราทุกคน ซึ่งไม่มีใครปฏิเสธความจริงข้อนี้ การกระทำทุกอย่างในชีวิตที่ผ่านมา เราทำไปก็เพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขสะดวกสบายนี่เอง ตอนเรายังเป็นเด็ก

ผู้ใหญ่มักถามเราว่า “หนู โตขึ้นอยากเป็นอะไร?” พวกเราก็จะตอบทันทีโดยไม่ต้องคิดให้มากความว่า “ผมอยากเป็นทหารครับ” “หนูอยากเป็นนางพยาบาลค่ะ” “ผมอยากเป็นตำรวจครับ” “หนูอยากเป็นครูค่ะ” ตอบไปตามความต้องการของแต่ละคน ..แต่แล้วเป็นอย่างไร? ..สุดท้ายเหลืออะไร?

พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ สมเด็จพระนเรศวร เจ้าหญิงไดอาน่า พลเอกชาติชาย คุณตาคุณยายของเรา ท่านเหล่านี้ต่างมีความปรารถนาไม่ต่างอะไรจากเรานัก ต้องการความสุข ความสมหวังให้กับตนเองด้วยกันทั้งสิ้น เขาใช้ชีวิตทั้งชีวิตแสวงหา ในสิ่งที่ตนเองต้องการ ..แต่มาบัดนี้ บุคคลเหล่านี้หายไปไหนหมดแล้ว?

ตอนเราเกิดมาใหม่ ๆ สิ่งที่เราต้องการที่สุดในขณะนั้น คือน้ำนมแม่ แม้ว่าเพชรนิลจินดาจะกองเท่าภูเขาทองก้อนเท่าหัวช้าง ผืนดินจะปูพรมไปด้วยแบงค์พันก็ตามที เราไม่สนใจ เราจะตะเกียกตะกายคลานผ่านสิ่งเหล่านี้ไปโดยไม่สนใจใยดี เหมือนสุนัขเห็นข้าวเปลือก แล้วไปซบลงที่อกแม่ “แม่ ผ่นดินจะถล่ม ผืนฟ้าจะทลาย ข้าฯ ไม่สน ข้าฯ สนใจแต่นมแม่เท่านั้น”

เมื่อกาลเวลาผ่านไป เราโตขึ้นเป็นหนุ่มสาว ความต้องการก็แปรเปลี่ยนไป ก็เลศค้นหาความทะยานอยากมีมากขึ้น ตามจำนวนอายุที่เพิ่มขึ้น จากที่ไม่เคยเห็นเงินทองอยู่ในสายตา กลับเห็นว่าเป็นสิ่งมีค่า ควรแก่การแสวงหา และต้องหามาครอบครองเป็นของตนเองให้ได้ ตามข้อมูลที่พวกผู้ใหญ่ยัดเยียดให้ และเริ่มสนใจในเพศตรงข้าม ต้องการมีแฟนหล่อๆ สวยๆ เหมือนพระเอกนางเอกในละครทีวี ต้องการให้ผู้อื่นมาสนใจในรูปร่างหน้าตาของตนเอง อยากให้เพื่อนๆ ชมว่าตนเองหล่อ ตนเองสวย ..แต่แล้วเป็นอย่างไร?

เมื่อกาลผัน ผ่านไปครึ่งศตวรรษ ดินกาเริ่มปรากฏชัด ผิวพรรณเริ่มตกราะ แล้วค่อยๆ เหี่ยวยุบหย่อนยานไปที่ละนิด ความเปล่งปลั่ง เนียนนุ่มในยามหนุ่มสาว หายไปไหนหมดแล้ว? วันนั้นยังหน้าใสเต่งตึงอยู่ แต่มาบัดนี้

ทำไมจึงเป็นเช่นนี้ ความใส..หายไปไหนหมดแล้ว?

แท้ที่จริงแล้ว ชีวิตเราเป็นเพียงมายา ..มีแล้วก็ดับไป..เป็นแล้วก็เปลี่ยนไป ไม่เป็นอะไรจริงสักอย่างเดียว อยากรเป็นอย่างนั้น..พอเวลา ผ่านไป ความอยากก็ดับไป อยากรมีสิ่งนี้..พอเวลาเปลี่ยนไป ความอยากก็เปลี่ยนไป แล้วก็เกิดความอยากมีอยากเป็นอย่างใหม่ขึ้นมาอีกเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด ..เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป มีแล้วก็หายไป ไม่มีอะไรเป็นจริงเป็นจังสักอย่างเดียว ความมีความเป็นทุกอย่างเป็นเพียงมายาภาพอยู่ชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น เหมือนกับแอ่งน้ำกลางถนนลาดยาง ในฤดูแล้ง ขณะที่เรานั่งรถไปตามถนน ตอนแดดร้อนจัด จะเห็นพยับแดดอยู่ไวกๆ สูดสายตาดมองตรงไปข้างหน้าตามถนนสายนั้น จะเห็นว่าเต็มไปด้วยแอ่งน้ำ มีน้ำท่วมเต็มไปหมด ..ถ้าเป็นเด็กก็นึกตกใจว่า “เดี่ยวจะผ่านไปได้อย่างไร คงจมน้ำ ตายแน่”

ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็นึกทำทหายว่า “เป็นไปได้อย่างไร น้ำที่ไหนจะมาขังกลางถนนตอนแดดเปรี้ยวๆ อย่างนี้ ต้องไปดูให้เห็นกับตา” พอนั่งรถเข้าไปเรื่อยๆ แอ่งน้ำก็หายไปพร้อมกับใจที่ห้วนไหว แต่พอมองออกไปข้างหน้าอีกครั้ง ก็เห็นถนนข้างหน้าเต็มไปด้วยแอ่งน้ำอีก ความห้วนไหวก็เกิดขึ้นอีกครั้ง พอนั่งรถต่อไปเรื่อยๆ แอ่งน้ำก็หายไปอีกพร้อมกับจิตใจที่ห้วนไหว ..เป็นอย่างนี้ไปตลอดทาง ชีวิตของเราที่ผ่านมา และที่จะเป็นไปในอนาคตก็เป็นอย่างนี้ตลอด ทีแรกก็นึกว่ามันจะเป็นจริงเป็นจัง อดสำหรับวาดวิมานกลางอากาศไว้อย่างสวยหรู แต่พอได้มาจริงๆ ก็รู้สึกตื่นตันอยู่พักหนึ่ง แล้วก็เฉยๆ ไป ไม่เห็นมีอะไรเหมือนอย่างที่คาดหวังไว้ แล้วก็ลึบไปในที่สุด ..และที่สูงสุดของที่สุด คือ **ความตาย**

โตขึ้นอยากเป็นนั่นเป็นนี่ อยากรเป็นนายพัน นายพล อยากรเป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี อยากรมีเงิน ก้อน มีทองถั่ง แต่ที่เป็นได้จริงก็คือ ขี้เถ้า กองหนึ่งเท่านั้น! ดินกองหนึ่งเท่านั้น!

มนุษย์ทุกคนต้องเป็นอย่างนี้ ไม่ว่าจะ เป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี พระเจ้าจักรพรรดิ หรือยากจนผู้ไม่มีกระท่อมร้างจะอยู่ ต้องเป็นอย่างนี้ทุกคน (เกิดขึ้น..เปลี่ยนแปลง..ดับไป) เราทุกคนกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความแตกดับ อยู่ทุกขณะ ไม่เคยหยุดนิ่ง ไม่เคยหยุดแม้เพียงเสี้ยววินาที เปลี่ยนแปลงเกิด-ดับถี่ยิบ จนตัวเราเองก็ไม่รู้สึกตัว เหมือนกับแสงสว่างจากหลอดไฟฟ้าที่เกิด-ดับถี่ยิบ จนคนทั้งหลายเข้าใจผิดว่า มันสว่างอยู่ตลอดเวลา^๑ มารู้อีกทีก็ผ่านไปแล้วอีก ๑ ปี อายุเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งหลัก ใกล้ความตายเข้าไปอีกหนึ่งก้าว

ท่านทั้งหลาย ลองพิจารณาดูให้ดี ลองนึกย้อนกลับไปดูชีวิตของเรา เมื่อวานนี้ เมื่อวานนี้..เราได้ทำหลายสิ่งหลายอย่าง ตั้งแต่ตื่นนอน อาบน้ำ แปรงฟัน ทำโน้นทำนี้ พุดคุยกับคนโน้นคนนี้ บางครั้งขัดใจ บางครั้งหัวเราะ

ถามว่า ชีวิตของเราช่วงนั้นหายไปไหนแล้ว? เมื่อวานที่เราทำโน้นทำนี้หายไปไหนหมดแล้ว

ตอบว่า.. เมื่อวานดับสูญไปหมดแล้ว เมื่อวานกลายเป็นความนึกคิดไปหมดแล้ว ..เรากำลังเกิด-ดับ..ดับ-เกิดอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก ถึงเราจะหายใจเข้าหายใจออกอีกสักกี่ครั้งก็ตาม ก็เป็นการหายใจเข้า-ออกครั้งใหม่ ทุกครั้งไป ไม่ใช่ครั้งเดิม เพราะครั้งเดิมดับสูญไปแล้ว

ชีวิตนี้เป็นเพียงมายาที่กำลังเกิด-ดับ..ดับ-เกิดอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก ที่แรกเราก็นึกว่าชีวิตนี้จะ เป็นจริงเป็นจัง อุดสาห์ตั้งความหวังไว้อย่างสวยหรู แต่สุดท้าย..กลับไม่มีอะไรเลย ..สูญสิ้น^๒

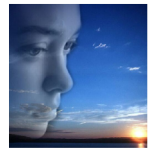
^๑ กระแสไฟฟ้ามีความถี่ ๕๐ - ๖๐ Hz หมายถึง ๕๐ - ๖๐ รอบต่อวินาที และเนื่องจากเป็นกระแสสลับ หนึ่งรอบจึงมีแสงสว่าง ๒ ครั้ง ดังนั้น ในหนึ่งวินาทีหลอดไฟจึงกระพริบ ๑๐๐-๑๒๐ ครั้ง ส่วนสายตาของเรามีความสามารถในการจับความเปลี่ยนแปลงได้ไม่เกิน ๒๔ ครั้งต่อวินาที ดังนั้นจึงไม่สามารถเห็นการกระพริบของหลอดไฟได้ จึงเข้าใจวิปลาสไปว่า “หลอดไฟฟ้าส่องแสงสว่างอยู่ตลอดเวลา”

^๒ ดูใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๕๗/๓๙๓.

ก่อนจะถึงวันปีใหม่ที่ผ่านมา เราต่างตั้งหน้าตั้งตารอคอย อยากให้ถึงวันนั้นเร็ว ๆ จะได้ฉลองกัน ให้มันสะใจไปเลย แต่แล้วเป็นอย่างไร ..วันปีใหม่ก็อยากให้มาถึงเร็วๆ ก็ได้ผ่านพ้นไปแล้ว คือ ดับสูญไปแล้ว ดับไปพร้อมกับความสนุกสนาน เป็นเหมือนกับว่าไม่เคยมีวันปีใหม่มาก่อน วันนี้ ขณะนี้ จะเคยมีวันปีใหม่มาก่อนหรือไม่ก็ตามก็มีค่าเท่ากัน เพราะทุกอย่างที่เกิดขึ้นได้ดับหายไปหมดแล้วพร้อมกับกาลเวลา ..หาอรรถสาระใดๆ ไม่ได้เลย

บัดนี้..เรานั่งกังวลถึงคนรักที่ไม่ได้ติดต่อกลับมาตั้งแต่วันปีใหม่ ความสุขสนุกสนาน สะใจ ตอนที่เลี้ยงฉลองวันปีใหม่..มันมาช่วยอะไรได้บ้าง ????

เศรษฐีใจบุญท่านหนึ่ง ชื่อว่าเจ้าชื่น สีโรรส^๓ ท่านเล่าประสบการณ์ชีวิตให้ฟังว่า

“เมื่อก่อนนี้ ผมใช้ชีวิตท่องเที่ยวไปในท้องทะเลหลวง อยู่หลายสิบปี โดยชักใบเรือให้เล่นตามสิ่งต่างๆ ที่ระยิบระยับสวยงามชวนตาชวนใจให้ใฝ่หา แต่พอเข้าไปหามันจริงๆ กลับไม่มีอะไรเลย มันเป็นเพียงภาพลวงตาหาอะไรที่น่าพึงพอใจตามที่หวังไม่ได้เลย ในท้องทะเลอันกว้างใหญ่นั้นเต็มไปด้วยคลื่นลมและปลาร้าย ไม่สามารถรู้ได้เลยว่าพายุจะเกิดขึ้นเมื่อไหร่ เรือจะล่มลงวันใด ผมจึงได้ตัดสินใจหยุดเรือ แล้วจัดแจงถอย

^๓ เจ้าชื่น สีโรรส เกิดเมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๙ เป็นบุตรของเจ้าอินทเขตต์และนางดวง สีโรรส เมื่อมีพระราชบัญญัติการใช้นามสกุลในสมัยรัชกาลที่ ๖ น้องชายของเจ้าชื่น ชื่อ สุบิน ได้ทำเรื่องขอ พระราชทานนามสกุล และได้รับพระราชทานว่า สีโรรส แปลว่าบุตรแห่งเจ้ากระหม่อม (สิระ-หัว ไอรส-บุตร) เจ้าชื่นสมรสกับเจ้าสุริยฉาย อิศรางกูร ณ อยุธยา เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ มีบุตรธิดารวม ๑๐ คน เจ้าชื่น สีโรรส เป็นครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นต่ำปัจจุบันคือ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่

เรือเข้าคลองเพื่อหาที่สงบปลอดภัย ..แต่ในขณะที่ผมกำลังแล่นเรือไปตามลำคลองนั่นเอง ผมก็ได้สวนทางกับผู้คนมากมาย ซึ่งแต่ละคนดูท่าทางแล้วไม่เคยออกทะเลหลวงมาก่อนทั้งสิ้น เขาคงจะออกไปตามหาสิ่งสวยงามมาชื่นชมเหมือน กับผมเมื่อก่อนนี้ ผมจึงตะโกนบอกพวกเขาว่า “พวกคุณไม่ต้องไป หรือ ผมไปมาแล้ว ไม่เห็นมีอะไร ไม่ได้อะไรกลับมาเลย เสียเวลาเปล่า” แต่พวกเขาก็ยัง...?”

ดังที่เจ้าเซ็น กล่าวมานี้ ก็หมายความว่า เมื่อก่อนนี้ท่านก็เคยคิดว่าชีวิตนี้เต็มไปด้วยสิ่งสวยงาม เต็มไปด้วยความสนุกสนาน แต่พอได้มาจริงๆ กลับไม่มีอะไรเลย หาสิ่งที่เป็นสาระไม่ได้เลย ถ้าเรายังมัวไปแสวงหามันอยู่ ก็เท่ากับเป็นการทำชีวิตให้ดับสูญไปโดยเปล่าประโยชน์ เพราะเวลาที่ผ่านไปแต่ละวินาทีนั้นมิค่าหาประมาณมิได้ เราจึงไม่ควรปล่อยวันเวลาให้ผ่านไปกับสิ่งไร้ประโยชน์ หาแก่นสารสาระไม่ได้ คนส่วนมากมักละเลยความสำคัญของกาลเวลา จึงพากันปล่อยชีวิตให้ผ่านพ้นไปด้วยความประมาท ปล่อยตัวปล่อยใจให้ระเหิงหลงไหลไปกับมายาของโลกที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกวัน อันได้แก่ สื่อโฆษณา ละครทีวี และภาพยนตร์ออกใหม่ พอมาารู้สึกตัวอีกทีก็สายไปเสียแล้ว บางคนกว่าจะคิดได้ก็กลายเป็นคนพิการง่อยเปลี้ยเสียขาไปเสียแล้ว บางคนก็แก่หง่อมเดินไม่ไหวเสียแล้ว แต่คนเหล่านี้ก็ยังถือว่าโชคดีที่ยังมีโอกาสรู้สึกตัว เพราะมีคนเป็นจำนวนไม่น้อยที่ไม่มีโอกาสรู้สึกตัว เพราะพวกเขาต้องตายไปเสียก่อน .. “โชคดี เรายังไม่ตาย..จึงได้อ่าน”

เวลากับชีวิต

เวลาคืออะไร ชีวิตของเรากับกาลเวลาเกี่ยวพันกันอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสบอกไว้ว่า “กาลเวลา ย่อมกลืนกินเหล่าสัตว์ทั้งปวง พร้อมกับตัวเอง (ยอมเสียสละตัวเองเพื่อให้ได้กลืนกินสรรพสัตว์)”^๔

^๔ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๙๐/๑๑๖, “กาลโล ฆสตี ภูตานิ สพุพานเว สหตตนา.”

มีโศลกธรรมของนิกายเซ็น กล่าวไว้ว่า “เวลา คือระยะทางระหว่างความอยากและความสมอยาก”

ทันทีที่เรานึกถึงเวลา ต้องการรู้ว่าขณะนี้เป็นเวลาเท่าไร? เราก็กดางบายน้้าไปหาหน้าปัดนาฬิกาแล้วพิจารณาดูว่าเข็มสั้นชี้ไปที่เลขอะไร บนหน้าปัดนาฬิกานั้นจัดทำให้เป็นวงกลมมีตัวเลขกำกับ เริ่มตั้งแต่เลข ๑ เลข ๒ เลข ๓ ไปจนถึงเลข ๑๒ แล้วหมุนต่อไปเริ่มเลข ๑ ใหม่อีก หมุนเวียนเป็นวงกลมอยู่อย่างนี้ไม่สิ้นสุด รอบแล้วรอบเล่า ชั่วโมงแล้วชั่วโมงเล่า ..แล้วชีวิตของเราเป็นเช่นนั้นด้วยหรือเปล่า? ชีวิตของเรากลับมาเริ่มใหม่ทุกๆ ๑๒ ชั่วโมง หรือทุกๆ วันด้วยหรือเปล่า?

เปล่าเลย! ชีวิตของเราหาได้หมุนเวียนเป็นวงกลมรอบแล้วรอบเล่าเหมือนหน้าปัดนาฬิกาไม่ ชีวิตเรามีแต่จะผ่านไปๆ อยู่ท่าเดียว ไม่เคยหยุดอยู่กับที่แม้เพียงเสี้ยววินาที ช่วงชีวิตที่ผ่านมาจนถึงบัดนี้ คืออะไร..? วันนั้นเรายังนั่งเล่นของเล่นอยู่กับเพื่อน “เราเป็นเจ้าชายนะ” “เธอเป็นเจ้าหญิงนะ” “วันนี้เราจะไปปราบยักษ์กัน” เพียงชั่วแว็บหนึ่งของความคิด บัดนี้เราก็มานั่งอ่านหนังสือเล่มนี้ อยู่ ณ ที่นี้ ตั้งแต่วันนั้น..จนถึงบัดนี้มันคืออะไร? มันเป็นช่วงชีวิตที่นิดหน่อยรวดเร็ว และไม่หวนกลับคืนอีกแล้ว ถ้าจะกล่าวว่า “เราหายใจเข้าออกแต่ละครั้งกินเวลาไปอย่างมหาศาล” ..ท่านทั้งหลายคิดว่ากล่าวถูกต้องหรือไม่? หลายคนอาจคิดโต้แย้งว่า “หายใจเข้าออกแต่ละครั้งเพียง ๒-๓ วินาที ไม่เห็นจะมากมายอะไร?”

แต่ท่านทั้งหลาย! เวลาที่เราคิดว่าเพียงนิดเดียวนั้น มันนิดเดียวจริงหรือ..? เราหายใจเข้าหายใจออกใช้เวลาไปเพียง ๒ วินาที แต่ ๒ วินาทีที่ผ่านไปแล้วนั้น มวลมนุษย์ชาติร่วมกันรวบรวมทรัพย์สินสมบัติในพื้นพิภพทั้งสิ้น เอามาแลกซื้อเวลาเพียง ๒ วินาทีที่ผ่านไปแล้วนั้นให้กลับคืนมา แลกซื้อ เอากลับคืนมาได้หรือไม่?

“เราไม่สามารถแลกซื้อเอาเวลากลับคืนมาได้อีกแล้ว!” อย่าว่าแต่

ทรัพย์สิ้นเพียงเท่านั้นเลย แม้แต่เทพเจ้าผู้สร้างโลกสร้างจักรวาลก็ไม่อาจเสกสรร ดลบันดาล ให้เวลา ๒ วินาทีนั้นกลับมาได้อีกแล้ว ..เพราะอะไร? เพราะมันได้ดับไปแล้ว ผ่านพ้นไปแล้ว เข้าสู่ความเป็นอนัตตาไปแล้ว

ชีวิตของเรามีแต่จะดำเนินไปๆ ไม่เคยหยุดนิ่ง กำลังก้าวเดินเข้าไปสู่ความตายอยู่ทุกขณะ แม้เราจะปฏิเสธว่า “ไม่! ฉันไม่ได้ดำเนินชีวิตเข้าไปหาความตาย ชีวิตฉันกำลังเจริญขึ้นต่างหาก มีเงินเดือนมากขึ้น มีบ้านหลังใหญ่ขึ้น ฯลฯ ผู้คนนับหน้าถือตามากขึ้น” แต่ถึงเราจะปฏิเสธอย่างไรก็ตามการปฏิเสธความตายเป็นได้แค่เพียงคำพูดและความนึกคิดเท่านั้น แต่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความจริงได้ ความจริงก็คือ..อีกไม่นานเราต้องตายกันทุกคน เมื่อเวลานั้นมาถึงจะเป็นอย่างไร ขณะที่เรากำลังตาย..เกิดอะไรขึ้น

ท่านมิลาระปะ พระภิกษุชาวธิเบตอธิบายไว้ว่า

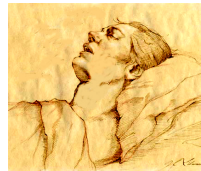
“ณ เวลาจวนจะตายนั้น ผู้อัปโชคไม่อาจอุทธรณ์ร้องขอใดๆ ได้เลย วีรบุรุษผู้กล้าหาญก็ไม่อาจแสดงวีรกรรมใดๆ ได้ เมื่อพลังในร่างกายทั้งหมดไหลรวมไปบรรจบกัน บุคคลย่อมรู้สึกเหมือนถูกบดขยี้อยู่ระหว่าง

ภูเขา ๒ ลูก นัยน์ตาก็พร่ามัว ความรู้สึกก็เลื่อนราง เทพเจ้าทั้งหลายที่เชื่อถือก็กลายเป็นผู้ไร้ประโยชน์ คุณหมอที่ไวใจก็สิ้นหวัง ไม่มีใครเลยที่สามารถติดต่อกับบุคคลที่กำลังจะตายได้ ผีที่คุ้มครอง เทวดาที่รักษา ก็พากันบ่่าหน้าหนี แม้ลมหายใจยังไม่ดับสนิท บุคคลที่กำลังจะตายจะได้กลิ่นซากศพ เขาค่อยๆ เคลื่อนเข้าไปหาความตายเหมือนถ่านไฟที่กำลังแดง ๆ หล่นลงไปสู่ความเป็นเถ้าถ่านอันเยือกเย็น เมื่อจวนจะตายบางคนนับวัน บางคนนับดาว บางคนพรวดเพื่อตรวจดวงราง บางคนคิดถึงสมบัติกังวลว่าคนอื่นจะเอาไปใช้อย่างสุขสบาย แม้เขาจะมีความรักมากเพียงใดหรือมีความสามารถมากยิ่งปานใด เขาก็จำต้องพลัดพรากจากไป แต่เพียงผู้เดียว มิตรสนิทหรือคู่ชีวิตของเขาก็ต้องปล่อยเขาไป ณ กาลนั้น และแล้วร่างกายอันเป็นที่รักยิ่งของเขาก็ถูกบรรจุลงในหีบสี่เหลี่ยม

กว้างไม่ถึง ๒ ศอก ยาวไม่เกิน ๒ วา ต่อจากนั้นก็ค่อยๆ เคลื่อนเข้าไปสู่
เตาเผาอันร้อนระอุ

มนุษย์ทั้งหลายเอ๋ย! ในวาระสุดท้ายเราเหลืออะไร
ไว้บ้างเล่า เราจะนั่งอยู่เฉยๆ โดยไม่ทำอะไรเลย แล้ว
ปล่อยทุกสิ่งทุกอย่างให้ผ่านไปตามเรื่องตามราวของ
มันกระนั้นหรือ เมื่อลมหายใจของท่านหยุดลงในวัน
พรุ่งนี้ ไม่มีสมบัติใดๆ ในโลกจะสามารถช่วยเราได้ แล้วเหตุไฉนเราจึง
เป็นคนใจแคบกันอีกเล่า หมู่ญาติพี่น้องพากันห้อมล้อมอยู่รอบๆ เพียง
ของผู้จวนจะตายนั้น ไม่มีใครสักคนช่วยเขาได้สักขณะเดียว บุคคลผู้จวน
จะตายย่อมตระหนักชัดว่าความรักอันเหลือล้นและความยึดมั่นทั้งหลาย
ทั้งปวงก็ไร้ประโยชน์ เมื่อขณะสุดท้ายนั้นมาถึง พระธรรมอันศักดิ์สิทธิ์
เท่านั้นที่ช่วยได้ ขอโยมจงพากเพียรต่อไป เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะ
ตาย จงให้แน่ใจ และเตรียมพร้อมไว้ เมื่อเวลานั้นมาถึงโยมจะได้ไม่มี
ความกลัวและความเสียตายใดๆ”

ทั้งหมดนี้เป็นคำตอบของท่านมิลาเรปะ ที่ท่านตอบคำถามของ
อุบาสิกาซินดอร์โม

เราทุกคนรู้ว่า “ใกล้ตายเข้าไปทุกขณะ” แต่ในความแน่นอนนี้มี
ความไม่แน่นอนแฝงอยู่ด้วย คือ ถึงจะรู้แน่ๆ อีกไม่นานเราต้องตายแน่ แต่
เราก็ไม่อาจรู้ได้ว่า จะตายที่ไหน จะตายเมื่อไหร่ จะมีอายุยืนยาวไปอีกสักกี่วัน
กี่เดือน และไม่รู้ว่าจะจบชีวิตลงด้วยเหตุอันใด ยิ่งสมัยปัจจุบันนี้ด้วยแล้ว
สาเหตุที่ทำให้ถึงแก่ความตายได้มีมากมาย เหลือที่จะบรรยายได้หมด

เช่น ุงกัด พลัดจมน้ำ ไฟฟ้าช็อต ตึกทลาย ห้างถล่ม เรือล่ม โปะ
จมน้ำ เครื่องบินตก รถตกทางด่วน รถสวนผิดเลน เพื่อนล้อเล่นเกินเหตุ ถูก
เศษสังกะสีบาดติดเชื้อ ลงเรือกั้วพลาด ก็กسادด้วยน้ำกรด ขับรถหลับใน
รถไฟตกราง ถูกหางปลากระเบนเสียบอก รถยกล้มทับ ถูกจับฆ่าข้ามจีน เล่น
ปืนของพ่อ โจรก่อการร้ายแก่แค้น ถูกแฟนกักตามล่า ถูกข้าฆ่าชิงทรัพย์

ถูกจับเป็นตัวประกัน ส่งดอกไม้ไม่ทันถูกรุมกระที่บ สายสืบเข้าใจผิดฆ่าตัดตอน ก่อนนอนลี้มดับเทียนไฟไหม้บ้าน ถูกประจานคิดฆ่าตัวตาย ใจสลายเพราะแฟนทิ้ง ฯลฯ และอะไรต่อมิอะไรอีกมากมาย ซึ่งมีปรากฏให้เห็นอยู่ตามหน้าหนังสือพิมพ์ทุกๆ วัน สาเหตุเหล่านี้ก่อให้เกิดความตายได้ทั้งสิ้น ซึ่งเราไม่อาจคาดเดาได้เลยว่าสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นกับเราวันไหน จะเป็นวันพรุ่งนี้หรือคืนนี้ก็ไม่แน่ ..ไม่มีใครรู้ว่าการย่างก้าวออกจากประตูบ้านแต่ละครั้ง จะมีโอกาสกลับเข้ามาได้อีกหรือไม่

ถามว่า : ขณะนี้ ณ วินาทีนี้ ใครคือคนที่โชคดีที่สุดในโลก?

ในขณะที่เพื่อนมนุษย์กำลังจบชีวิตลงทุกๆ วินาที ไม่เว้นแม้แต่วินาทีเดียว แต่ใครกลับยังมีชีวิตอยู่

ขณะที่เพื่อนมนุษย์จำนวนมากประสบอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วย ต้องกลายเป็นคนพิการ ขาหัก แขนขาด ตาบอดทุกๆ ๑๐ นาที ..แต่ใครกลับมีร่างกายอ้วนท้วนสมบูรณ์ดี ไม่เจ็บป่วย หายใจไม่ติดขัด และที่สำคัญ....

ใครได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ได้เรียนรู้พระสัทธรรมอันเป็นหนทางแห่งความรู้แจ้ง ณ ขณะนี้ใครกำลังได้เรียนรู้พระสัทธรรมนั้นอยู่? บุคคลผู้นั้น..คือใคร?

บุคคลผู้นั้นจะเป็นใครอื่นไปไม่ได้ ถ้าไม่ใช่ตัวเรานี่เอง ขณะนี้ วินาทีนี้ เราคือคนที่โชคดีที่สุดในโลก ได้เกิดเป็นมนุษย์ที่ยังไม่ตาย ไม่พิการ ได้พบพระพุทธศาสนา อ่านหนังสือออก และกำลังได้อ่านหนังสืออธิบายพระสัทธรรม

ช่วงชีวิตของเราที่ผ่านมากกว่า ๒๐ ปี ๓๐ ปี มีผู้คนที่ล้มตายไปแล้ว ในระหว่างนี้มากมายนับไม่ถ้วน

- นอนดูโทรทัศน์อยู่ในบ้าน ทหารกระโดดร่มลงมาทับตาย ก็เคยมีมาแล้ว

- รถสิบล้อวิ่งผ่าน ลมพัดจนหัวคะมำกระแทกพื้น อักเสบตาย ก็เคยมีมาแล้ว

- นัดกันไปเที่ยวชายทะเลภูเก็ตช่วงวันหยุด เกิดคลื่นยักษ์สึนามิ กว่า ๔,๐๐๐ คนต้องจบชีวิตลงภายในชั่วโมงเดียว ก็เคยมีมาแล้ว
- เมฆเหว้า ล้มลงจมน้ำแค่หนึ่งคืบตาย ก็เคยมีมาแล้ว
- เหล็กสังกะสีเฉี่ยวสันเท้า ติดเชื่อบาดทะยักตาย ก็เคยมีมาแล้ว
- ปีบลิวเสี้ยน จนอักษบติดเชื่อบาดตาย ก็เคยมีมาแล้ว
- เศรษฐี ๓ คนแม่ลูกไปรับลมหนาวทางภาคเหนือ นอนจุด ตะเกียง น้ำมันก๊าดในเต็นท์อย่างมีความสุข แล้วไม่มีใครตื่นขึ้นมาอีกเลย ก็เคยมีมาแล้ว

๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๑ ผู้คนหลายร้อยคน ไปฉลองปีใหม่กันที่ซานติกาัมป์แหล่งบันเทิง ไฮโซ หรุ บนถนนเอกมัยกันอย่างสนุกสนาน เกิด เหตุเพลิงไหม้ มีผู้เสียชีวิตรวม ทั้งสิ้น ๖๔ ศพ

๒๖ ธันวาคม ค.ศ.๒๐๐๓ (พ.ศ.๒๕๔๖) เกิดแผ่นดินไหว ๖.๗ ริกเตอร์ ที่เมืองบาม ประเทศอิหร่าน มีผู้เสียชีวิต ๓๑,๘๘๔ คน

๒๖ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๗ แผ่นดินไหว ๙.๑ ริกเตอร์ ใต้ท้องทะเลบริเวณเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย ส่งผลให้เกิดสึนามิใหญ่ คร่าชีวิตผู้คนไปถึง ๒๒๐,๐๐๐ คน

๘ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๘ แผ่นดินไหว ๗.๖ ริกเตอร์ ด้านตะวันตกเฉียงเหนือของปากีสถาน คร่าชีวิตผู้คนไป ๗๕,๐๐๐ คน

๑๓ มกราคม ๒๕๕๓ เกิดเหตุแผ่นดินไหวรุนแรงขึ้นที่สาธารณรัฐเฮติ วัดแรงสั่นสะเทือนได้ถึง ๗ ริกเตอร์ มีผู้เสียชีวิตกว่า ๑๑๑,๔๙๙ คน

เมื่อคืนนี้ มีผู้คนตายไปอีกมากมาย มีทั้งเด็ก ทั้งวัยรุ่นหนุ่มสาว มีทั้งเศรษฐีมหาเศรษฐี นักมวยแชมป์โลก และยาจกใต้สะพาน...แต่เราเองกลับยังมีชีวิตอยู่ เรายังไม่ตาย ยังมีแขนขาครบ ไม่พิการ และที่สำคัญคือ เรายังมีโอกาสในการใช้ชีวิต ยังหายใจเข้าหายใจออกได้อย่างสะดวก ไม่ติดขัด!

ฉะนั้น เราทั้งหลายพึงพึงพิจารณาความสำคัญในเรื่องนี้ให้ถี่

ถ้าวาน พึ่งใช้เวลาที่ยังพอมีเหลืออยู่นี้ให้คุ้มค่าที่สุด เร่งรีบไขว่หาแก่นสารสาระให้กับชีวิตเสียแต่บัดนี้ และเดี๋ยวนี้ ..เพราะอะไร?

เพราะว่า ถึงเราจะมีเวลาเหลืออยู่ก็จริง แต่เราก็ไม่อาจรู้ได้ว่าเวลาของเราจะมีเหลืออยู่อีกนานเท่าใด จะเป็นวันนี้ เดือนนี้ ก็ไม่อาจคาดเดาได้ เพราะฉะนั้น เราต้องเร่งรีบหาสาระแก่นสารให้กับชีวิตให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ..แล้วอะไรคือแก่นสารสาระของชีวิต

แก่นสารสาระของชีวิต

สาระของชีวิตที่แท้จริงคืออะไร? มีหลายคนสงสัยในคำถามนี้ แต่ไม่สามารถให้คำตอบได้ ส่วนคนที่พอให้คำตอบได้ก็ตอบไปต่างๆ นานา บางคนก็ตอบว่า “สาระของชีวิตคือครอบครัวที่อบอุ่น เลี้ยงลูกหลานให้เป็นคนดี” บางคนตอบว่า “คือฐานะอันมั่นคง” บางคนตอบว่า “คือยศฐาบรรดาศักดิ์” ตอบไปตามความคิดของตน ..แล้วอะไรคือคำตอบที่ถูกต้องในเรื่องนี้ ท่านผู้รู้แจ้งคือพระพุทธเจ้า ทรงตอบเรื่องนี้ไว้อย่างไร?

พระพุทธเจ้าเคยอยู่ในราชตระกูลที่อบอุ่น บันเทิงอยู่ท่ามกลางหมู่ญาติพี่น้อง แต่ทำไมพระองค์กลับทรงดำเนินหนีจากไป..?

พระพุทธเจ้าเคยเป็นถึงเจ้าชายรูปงาม เรียนจบสุดยอดวิชาถึง ๑๘ ศาสตร์ เป็นที่ชื่นชมของอิสตรี แต่ทำไมพระองค์กลับทรงละทิ้งไป? พระพุทธเจ้าเคยมียศถาบรรดาศักดิ์ เป็นถึงมกุฏราชกุมาร พร้อมทั้งจะขึ้นครองราชสมบัติอีก ๗ วันข้างหน้า และโหรยังทำนายอีกว่าจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิปกครองโลก แต่ทำไมพระองค์กลับสละทุกสิ่งทุกอย่าง แม้กระทั่งมเหสีผู้เลอโฉมและโอรสน้อย เสด็จจากพระราชวังไปอยู่ใต้ต้นมะม่วง แต่เพียงผู้เดียว?

ท่านทั้งหลาย ! เราเป็นชาวพุทธประกาศตนเป็นผู้นับถือพุทธศาสนา ตลอดชีวิต แต่ท่านเคยฉุกคิดบ้างหรือไม่ ทำไมเราพากันปฏิบัติตนสวนทาง

กับพระพุทธเจ้า พวกกลุ่มหลงบูชาในสิ่งที่เจ้าชายสิทธัตถะทรงขว้างทิ้งแล้ว มีผู้คนจำนวนมากไม่น้อยที่ต้องจบชีวิตลงอย่างน่าอนาถ อันเนื่องมาจากการแสวงหาทรัพย์สมบัติ ยศอำนาจและคนรัก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เจ้าชายสิทธัตถะทรงมีเพียบพร้อมแล้วทั้งสิ้น พระองค์มีเมืองชื่อกบิลพัสดุ์ ทรงเป็นมกุฏราชกุมาร จะต้องเป็นกษัตริย์ในอนาคตอันใกล้ มีคนรักแสนสวยชื่อว่าพระนางยโสธรา เจ้าหญิงผู้เลอโฉมแห่งนครเทวทหะ สิ่งที่มีมนุษย์อย่างเราๆ ต้องการ พระองค์มีเพียบพร้อมทุกอย่าง แต่ทำไมพระองค์ทรงทำเหมือนกับว่า ทรงขยะแขยงสิ่งเหล่านี้ยิ่งนัก ทนต่อไปไม่ได้อีกแล้ว จนต้องถึงกับหนีออกไปอยู่ในป่า นอนกลางดินกินกลางทราย ขอข้าว

ชาวบ้านกินไปวันๆ พระองค์ทรงเห็นประโยชน์อะไร จึงทรงทำเช่นนั้น คนบางพวกที่เป็นมิถิฉาภิภูมิจึงกับนึกดูหมิ่นว่า “พระองค์คิดพิเรนทร์อะไรจึงทรงทำเช่นนั้น”

ระหว่างนักวิทยาศาสตร์, นักเศรษฐศาสตร์ในยุคปัจจุบัน กับคนโบราณ ๒,๕๐๐ ปีนามว่า “พระพุทธเจ้า” ใครจึงใคร่ฉลาดกันแน่..?

ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งสอนว่า “จงแสวงหา จงสร้างสรรคให้ได้มา” แต่อีกฝ่ายหนึ่งกลับสอนว่า “จงปล่อยวาง จงสละ”

ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินเงินทอง ชื่อเสียง ยศอำนาจ และความสะดวกสบายทางกาย แต่อีกฝ่ายหนึ่ง กลับทำทุกอย่างเพื่อให้รอดพ้นจากความทุกข์ทางใจ และอบายภูมิ

ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งยังต้องศึกษาค้นคว้าต่อไปอีกไม่มีที่สิ้นสุด ยังมีทฤษฎีใหม่ลบล้างทฤษฎีเก่าครั้งแล้วครั้งเล่า ยุคแล้วยุคเล่า ..แต่อีกฝ่ายหนึ่งได้ค้นคว้าค้นพบ จนแจ่มแจ้งเบ็ดเสร็จไปแล้วเมื่อ ๒๕๐๐ ปีล่วงมาแล้ว และหลักวิชชานั้นก็ยังคงทนถาวรมาจนถึงปัจจุบัน

ระหว่างมนุษย์ผู้ต้องแก่ เจ็บ ตายด้วยกัน ๒ ผู้นี้ **ใครคือมนุษย์ที่พัฒนาแล้ว ที่แท้จริง...**

เจ้าชายสิทธัตถะทรงละทิ้งราชสมบัติ ละทิ้งกองเพชรนิลจินดา ออกจากพระราชวังไปอาศัยโคนต้นไม้เป็นที่หลบนอน เพื่อค้นหาในสิ่งที่คนอื่นไม่เคยสนใจ พระองค์ทรงดำริว่า “ในโลกนี้ เมื่อมีร้อนก็มีหนาวมาแก้ เมื่อมีมืดก็มีสว่างมาแก้ ในเมื่อมีความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็ต้องมีวิธีแก้อย่างแน่นอน เราจะต้องหาวิธีนั้นให้พบให้จงได้”

พระองค์ทรงทุ่มเททั้งชีวิตในการเที่ยวสืบค้น แสวงหาหนทางหลุดพ้นนั้น มิใช่เพียงด้วยการความหาหรือสอบถามเท่านั้น แต่ทรงใช้พระองค์เองทดสอบทดลองตามแนววิธีการนั้นๆ จนค้นพบด้วยพระองค์เองว่า “ภาวะที่หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงไม่มีอยู่จริงในโลกนี้ แต่มีอยู่ในนิพพานเท่านั้น ซึ่งสภาวะนี้มีแต่ผู้เจริญวิปัสสนาภาวนาเท่านั้น ที่เข้าถึงได้”

๖.๒ สุขแท้มีในพระนิพพานเท่านั้น

นิพพานเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับทุกคน เพราะนิพพานคือภาวะสงบ เยือกเย็น และสันติสุข โดยปกติใจของคนเป็นใจเร้าร้อนเพราะกิเลสต่างๆ แผลงแผลงอยู่เสมอ แต่บางครั้งบางคราวที่ใจสงบ เช่นในเวลาที่เราประกอบกิจการงานสำเร็จเรียบร้อยแล้วหมดภาระกังวล ก็จะรู้สึกสบายใจ ในขณะที่สบายใจจะสังเกตได้ว่าใจก็สงบเย็น อันเป็นอีกความหมายหนึ่งของนิพพาน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

“นตถิ สนฺติ ปรี สุขํ สุขุ อื่นนอกจากความสงบไม่มี”^๕

“ปรมา สนฺติ นิพพานํ นิพพานมีความสงบอย่างยิ่ง”^๖

แต่โลกทุกวันนี้ เข้าใจกันว่าความสุขอยู่ที่ความมีทรัพย์สมบัติ มียศ-ฐาบรรดาศักดิ์ มีวัตถุปัจจัยเครื่องใช้สอยพร้อมสรรพ จึงพากันทุ่มเที่ยวแรงพยายามเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านั้น โลกจึงเกิดความวุ่นวายไม่รู้จบสิ้น คนเกิดมามากขึ้น แต่วัตถุสิ่งเสพมีอยู่ในโลกอย่างจำกัด ไม่เพียงพอต่อความ

^๕ ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๐๒/๕๒, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๒/๙๕.

^๖ อัง.จตุ. (บาลี) ๒๑/๒๓/๒๘, อัง.จตุ. (ไทย) ๒๑/๒๓/๓๘.

ต้องการ ประเทศมหาอำนาจจึงคิดจะไปแสวงหาสิ่งเหล่านี้ที่ดาวอังคารอีก เพราะเชื่อเหตุแห่งความทุกข์ คือกิเลสตัณหา อันได้แก่ความไม่รู้จักพอในจิตใจของมนุษย์ ยังไม่ถูกกำจัดให้สิ้นไป

แม้เรายังไม่ทราบชัดด้วยตนเองว่า “นิพพานเป็นสุขอย่างไร?” จะสุขมากกว่าการได้อยู่กับคนรัก ได้ดูหนังที่ชอบ ได้มีบ้านที่อบอุ่น ฯลฯ หรือไม่? แต่ปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าบอกให้รู้ชัดแล้วว่า สัตว์ทุกชีวิตเคยเวียนว่ายตาย-เกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน ความสุขใด ๆ ที่เราปรารถนาอยากได้อยู่ในปัจจุบันหรือในอนาคต ความสุขเหล่านั้น เราเคยประสบมาแล้วทั้งสิ้นในอดีตชาติ แต่ก็ไม่มีความคงทนถาวรมาจนถึงปัจจุบันได้เลย แล้วเราก็ต้องแก้ ต้องเจ็บ ต้องตาย และยังคงทนรกแบบเดิม ๆ อีกเหมือนเดิม! เพราะแม้แต่พระโพธิสัตว์ก็ยังไม่พ้นนรก^๗ นั่นก็เพราะว่า “ยังมีการเกิดอีก”

ถ้าเราต้องการไม่ทุกข์อีกแล้ว ก็ต้องเข้าถึงความไม่เกิดอีกให้ได้ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสยืนยันว่า “ในนิพพานไม่มีการเกิด ไม่มีการตาย”^๘ ความสุขในนิพพานจึงมิใช่ความสุขชนิดที่เป็นไปเพื่อความบิปปันกตสัน อีกต่อไป^๙

นิพพานเป็นสภาวะที่ปราศจากกิเลส เมื่อไม่มีกิเลสแล้วจึงเป็นสุขอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “นิพพานํ ปรมํ สุขี”^{๑๐} พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง” แต่มีปัญหาสงสัยกันว่า “สุขจะมีในพระนิพพานได้อย่างไร ในเมื่อนิพพานไม่มีการเสวยอารมณ์”

แก้ว่า ความไม่เสวยอารมณ์นั้นแหละเป็นความสุขที่แท้จริง เพราะสุขที่เสวยอารมณ์นั้นยังตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์ คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ บังคับบัญชาไม่ได้ ดังนั้น สุขเวทนาที่ยังเสวยอารมณ์จึงได้ชื่อว่า วิปริณามทุกข์ เพราะความสุขนั้น ยังต้องวิปริตผันแปรไปเป็นทุกข์อย่างแน่นอน ส่วนสุขใน

^๗ ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๒/-/๒๓.

^๘ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๕/๒๙๘.

^๙ ดูใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๐/๒๐

^{๑๐} ดูใน ม.ม. (บาลี) ๑๓/๒๑๕/๑๙๑, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕/๑๙๐.

นิพพานไม่ใช่สุขเวทนา แต่เป็นสันติสุข จึงไม่มีวันที่จะผันแปรไปเป็นอื่นอีก^{๑๑}

การทำบุญที่พระพุทธเจ้าทรงประสงค์

ทำบุญมาก ๆ แล้วไปเกิดอยู่ในสวรรค์ก็น่าจะพอแล้ว ทำไมต้องไปนิพพาน? ชาวพุทธส่วนใหญ่ทำบุญเพื่อให้มีสิ่งศรีสุข เกิดชาติหน้าจะได้มีทรัพย์สินเงินทอง มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ความปรารถนาของคนยุควัตถุนิยมอย่างปัจจุบันแทบไม่ต่างกับนักนั้นก็คือ “เงินตรา” ทำบุญไหว้พระหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ครั้งใด มักมีคำขอพรห้อยท้ายว่า “ขอให้รวยๆ” ด้วยเหตุนี้เองจำนวนผู้ศรัทธาในสำนักทรงต่างๆ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจึงมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนผู้ที่มุ่งหาพระนิพพานมีจำนวนน้อยลงเข้าไปทุกที หรือแทบไม่มีเลยในบางสังคม ทั้งที่บอกกันว่าเป็นชาวพุทธนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง

การทำบุญที่ส่งผลให้ร่ำรวยก็คือการให้ทาน แต่ต้องทำให้ถูกวิธีและถูกบุคคลด้วย นั่นก็คือต้องทำด้วยจิตที่ประกอบด้วยศรัทธาอย่างแท้จริงและทำเพื่อต้องการเสียสละ^{๑๒} มิใช่มุ่งหวังประโยชน์อย่างอื่น เช่น เพื่อให้คนนับถือหรือ เพื่อให้ถูกหวย ต้องทำด้วยจิตบริสุทธิ์ สิ่งของที่ให้ก็ต้องเป็นของที่ได้มาโดยสุจริต ขณะให้มีจิตยินดี หลังจากให้ไปแล้วก็รู้สึกปลื้มใจทุกครั้งเมื่อนึกถึง และต้องทำในบุคคลผู้บริสุทธิ์ที่แท้จริง^{๑๓} จึงจะได้อานิสงส์มาก นั่นก็คือผู้มีศีล ยังมีศีลมากมีศีลบริสุทธิ์ ผู้ให้ก็ยังได้อานิสงส์มาก ถ้าทำได้อย่างนี้ก็จะได้รับอานิสงส์เป็น ความร่ำรวยดังที่ปรากฏในจุฬามณีวิงศ์สูตร^{๑๔} บางคนร่ำรวยทันตาเห็นในชาตินี้ บางคนต้องรอให้กรรมเก่าอ่อนกำลังเสียก่อน จึงจะร่ำรวยในชาติต่อ ๆ ไป แต่ถึงแม้จะร่ำรวยปานใดก็ตาม ขึ้นชื่อว่ามนุษย์แล้วย่อมทำทั้งดีและชั่ว ยังมีฐานะร่ำรวยยังส่งผลให้การกระทำยิ่งใหญ่ไป

^{๑๑} ดูใน อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๕๐๐.

^{๑๒} ดูใน อง.ปมจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๔.

^{๑๓} ดูใน ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๓๗๙/๔๒๘.

^{๑๔} ดูใน ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

ด้วย คือ ทำบุญก็เป็นบุญใหญ่ ทำบาปก็เป็นบาปหนักที่จะส่งผลให้ตกอบาย
นรกชาตินับปีไม่ถ้วน โดยเฉพาะการต้องตกนรก เป็นการชดใช้กรรมด้วยการ
ถูกทรมานอยู่ตลอดเวลา ทหารหว่างคั่นมิได้ เมื่อพ้นจากนรกแล้วก็ยังต้องไป
ชดใช้เศษกรรมในกำเนิด เดรัจฉาน เปเรต อสุรกาย อีกนับชาติไม่ถ้วน

พระพุทธเจ้าตรัสว่า : คนบางคนในโลกนี้เมื่อให้ทาน สมาทานศีล
ทำอุโบสถกรรม ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ กวาดบริเวณวัด ไหว้เจดีย์วางของหอมและ
มาลาที่เจดีย์ ทำประทักษิณเจดีย์ บำเพ็ญกุศลลาภิสังฆารอย่างใดอย่างหนึ่ง
อันเป็นไปในไตรธาตุ ก็มีใช้เพราะเหตุแห่งคติ มิใช่เพราะเหตุแห่งการถือ
กำเนิด มิใช่เพราะเหตุแห่งปฏิสนธิ มิใช่เพราะเหตุแห่งภพ มิใช่เพราะเหตุ
แห่งสงสาร มิใช่เพราะเหตุแห่งวิภวภูมิจะพรากรจากทุกข์ เอน
ไปในนิพพาน โนมไปนิพพาน บำเพ็ญกุศลทั้งปวงนั้น รวมความว่า นรชน..
พึงน้อมใจไปนิพพาน อย่างนี้บ้าง

บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่ให้ทานเพราะเหตุแห่งสุขอันก่ออุปธิเพื่อภพ
ใหม่ แต่บัณฑิตเหล่านั้นย่อมให้ทานเพื่อความหมดสิ้นอุปธิ เพื่อนิพพานอัน
ไม่มีภพใหม่ บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่เจริญฌาน เพราะเหตุแห่งสุขอันก่ออุปธิ
เพื่อภพใหม่ แต่บัณฑิตเหล่านั้นย่อมเจริญฌานเพื่อความหมดสิ้นอุปธิ เพื่อ
นิพพานอันไม่มีภพใหม่ บัณฑิตเหล่านั้นมีใจมุ่งนิพพาน มีจิตน้อมไปนิ
พพานนั้น มีจิตน้อมไปนิพพานนั้นจึงให้ทาน^{๑๕}

อาจจะมีบางคนอ้างว่า “ถ้ารวยแล้ว ฉันจะทำแต่ความดี ไม่ทำบาป
เด็ดขาด” แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่มีสิ่งรับประกันได้ว่า ชาติก่อน ๆ จะไม่เคยทำ
บาปอกุศลเอาไว้ เพราะบาปอกุศลบางอย่างมิได้ให้ผลในชาติถัดไปทันที แต่
จะไปให้ผลในชาติ ที่ ๒ ที่ ๓ เป็นต้นไป^{๑๖} หรือถึงแม้ในชาติที่ผ่านๆ มาไม่ได้
ทำบาปอกุศลไว้เลย แต่ก็ไม่มีสิ่งรับประกันได้ว่า ในชาติต่อ ๆ ไปเราจะไม่ทำ
บาปอกุศลที่ส่งผลให้ต้องตกนรกอีก ซึ่งสังเกตได้จากลูกเศรษฐีหลายๆ ท่านที่

^{๑๕} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๓๗/๕๐๖.

^{๑๖} ตูโน ม.อุปธิ. (ไทย) ๑๔/๖/๘, และ ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

เกิดมาบงกชเงินทอง บางคนได้ทำบาปอกุศลมากมาย ฆ่ากันระหว่างพี่น้องก็มี บางคนถึงกับฆ่าพ่อแม่ตนเอง มีข่าวให้ได้ยินอยู่บ่อยๆ มีใช่หรือ? ชาตินี้เขาเกิดมาร่ำรวยบน กองเงินทองเหมือนตั้งคาบซ้อนทองออกมาจากท้องแม่ เพราะชาติก่อนๆ ได้เคยให้ทานไว้มาก แต่ความร่ำรวยที่เขาได้รับนั้นกลับทำให้เขาต้องฆ่าพี่ ฆ่าน้อง เพื่อแย่งชิงสมบัติไว้แต่เพียงผู้เดียว บางคนร่ำรวยแล้วก็อยากจะเป็นใหญ่ จึงต้องฆ่าศัตรูมากมายที่เขาคิดว่าจะขัดขวางไม่ให้ตนเป็นใหญ่ อย่างไรก็ตามแต่มนุษย์เลยที่ต้องตกอบายทุกข์ทรมานในนรกอยู่เป็นอาจิณ แม้แต่ผู้ที่มนุษย์บูชาขอพรอยู่เสมออย่างเช่น “ท่านท้าวมหาพรหม” ก็ยังต้องตกนรกเลย^{๑๗} เพราะก่อนที่ท่านจะมาเกิดเป็นพรหมในพรหมโลก ท่านก็ต้องเคยเกิดเป็นมนุษย์มาก่อน บำเพ็ญเพียรจนได้ฉานตายแล้วจึงได้ไปเกิดเป็นพรหม เมื่อครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์ท่านก็ต้องเคยทำทั้งดีทั้งชั่วเอาไว้ไม่ชาติใดก็ชาติหนึ่ง^{๑๘}

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้ปลายพระนขา (เล็บ) ช้อนฝุ่นขึ้นมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอเข้าใจความข้อนี้อย่างไร ฝุ่นที่เราใช้ปลายเล็บช้อนขึ้นมากับแผ่นดินใหญ่นี้ อย่างไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่า ฝุ่นที่ปลายพระนขามีเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่แล้ว คำนวณไม่ได้ เทียบกันไม่ได้ หรือไม่ถึงส่วนเสี้ยว”

“ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ก็ฉันทันเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากเทวดามาเกิดในเหล่าเทวดามีจำนวนน้อย ส่วนเทวดาที่เคลื่อนจากสวรรค์แล้วไปเกิดในนรก ไปเป็นเปรตมีจำนวนมากกว่า” “พวกเทพชั้นเวฬุปรมาที่ไม่ได้สดับพุทธธรรมมีอายุประมาณ ๕๐๐ กัป เมื่อสิ้นอายุให้ระยะเวลาที่เป็นกำหนดอายุหมดไปแล้วไปสู่นรกบ้าง ไปสู่แดนเปรตบ้าง”^{๑๙}

^{๑๗} ดูใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๕/๒๓๗.

^{๑๘} ดูใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๗๕-๑๑๗๗/๖๕๔.

^{๑๙} ดูใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๗๘/๖๕๔, อัง.จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๒๕/๑๙๓.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความเกิด(ชาติ) เป็นเหตุเป็นปัจจัยแห่งความบังเกิดของกิเลสทั้งหลาย จิตเห็นโทษในความเกิดแล้วจึงแล่นไปในนิพพาน ซึ่งไม่มีความเกิดอีก เพราะจิตแล่นไปในนิพพานซึ่งไม่มีความเกิดขึ้น กิเลสที่พึงบังเกิดเพราะความเกิดขึ้นเป็นปัจจัย ที่ยังไม่เกิดก็เกิดไม่ได้ ที่ยังไม่บังเกิดก็บังเกิดไม่ได้ ที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นไม่ได้ ที่ยังไม่ปรากฏก็ปรากฏไม่ได้ เพราะเหตุดับ ทุกข์จึงดับด้วยประการฉะนี้^{๒๐}

เมื่อเรายังต้องเกิดอีกสิ่งที่จะตามมาด้วย คือ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย และความทุกข์กายทุกข์ใจ ดังที่พระจาลาภิกษุณีกล่าวว่า “ความตายย่อมมีแก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ผู้ที่เกิดมาแล้วย่อมประสบทุกข์ เพราะเหตุนี้แล เราจึงไม่ชอบความเกิด”^{๒๑} ฉะนั้น วิธีที่จะรอดพ้นจากความแก่ ความเจ็บ ความตาย และความทุกข์ทั้งปวงได้ก็มีอยู่เพียงวิธีเดียวเท่านั้น นั่นก็คือ “**เข้าสู่พระนิพพาน**” เพราะเมื่อปรินิพพานแล้วก็ไม่เกิดอีก เราก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย และไม่ต้องทุกข์กายทุกข์ใจอีกต่อไป^{๒๒}

นิพพาน : ไม่มีทุกข์เพราะไม่มีสังขารธรรม

ทุกข์ คืออะไร? ทุกข์คือภาวะที่เป็นไปเพื่อความบีบคั้น ขัดเคือง กัดคัน ไม่อาจสงบเป็นปกติจิตอยู่ได้ อันเกิดจากการรับรู้ทางตาเห็นรูป หูได้ยิน จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้อง ใจนึกคิดอารมณ์ ที่ประกอบอยู่ด้วย อวิชชา ตัณหาและอุปาทานชั้นร์ ทุกข์จึงเกิดขึ้น เช่น เมื่อตาเห็นเสื้อสวย ไม่มีสติรู้เท่าทันจิตเพราะถูกอวิชชาบดบังไว้ ไม่มีปัญญารู้แจ้งอารมณ์ ก็จะเกิดสังขารปรุงแต่งว่า “เสื้อสวย น่าจะเป็นของเรา” เกิดตัณหาอยากได้ขึ้นภายในใจ แล้วยึดมั่นในจิตนั้นว่า “เราอยากได้” ภพ-ชาติจึงเกิดขึ้นทันทีโดยความเป็นผู้อยากได้เสื้อตัวนั้น ความบีบคั้นกัดคันภายในใจด้วยความอยากได้

^{๒๐} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๑/๕๗๗.

^{๒๑} ดุ.ใน ส.สคา. (ไทย) ๑๕/๑๖๗/๒๒๓.

^{๒๒} ดุ.ใน ที.ม. (ไทย)๑๐/๕๗/๓๑, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔/๑๐-๑๓.

หรือความขัดเคืองเพราะไม่อาจจะได้ ก็เกิดตามมา ทุกข์จึงเกิดขึ้น ฯลฯ^{๒๓}

ตาและสิ่งที่เห็น เป็นรูปขันธ์ รู้สึกว่าสวยพึงพอใจ เป็นเวทนาขันธ์ หมายรู้ในเสื่อนั้นว่าสวยเป็นสัญญาขันธ์ นึกอยากได้หรือนึกเสียใจว่าไม่อาจซื้อได้เพราะราคาแพงเป็นสังขารขันธ์ ความรู้อารมณ์เช่นนั้น เป็นวิญญาณขันธ์^{๒๔} อุปาทานขันธ์ ๕ ก่อให้เกิดทุกข์ มีเหตุปัจจัยดังนี้แล

แต่นิพพานเป็นสภาพธรรมที่ปัจจัยมิได้ปรุงแต่ง ไม่ได้เกิดจากปัจจัย คือ ไม่ได้เกิดจากอุปาทานขันธ์ ๕^{๒๕} เมื่อไม่มีอุปาทานขันธ์ ๕ ก็ไม่มีการปรุงแต่งอารมณ์ทั้งในทางบุญหรือบาปอีกต่อไป ไม่มีเหตุให้ต้องบีบคั้นกดตันอีกแล้ว ทุกข์จึงไม่อาจเกิดขึ้นได้อีก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ภิกษุนี้ก็ไม่ปรุงแต่งบุญญาภิสังขาร^{๒๖} อบุญญาภิสังขาร^{๒๗} และอาณευชาภิสังขาร^{๒๘} เพราะกำจัดอวิชชาได้ เพราะมีวิชชาเกิดขึ้น เมื่อไม่ปรุงแต่ง ไม่จงใจ ก็ไม่ถ่มมันอะไรๆ ในโลก เมื่อไม่ถ่มมันก็ไม่สะดุ้งกลัว เมื่อไม่สะดุ้งกลัว ก็ปรินิพพานเฉพาะตน รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’”^{๒๙}

คัมภีร์อภิมมัตถสังหะ อธิบายว่า นิพพานเป็นนามธรรม แต่มิใช่

^{๒๓} ดูใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๖/๓๓. ดูรายละเอียดใน ข.จ. (ไทย) ๓๐/๑๘/๑๑๘.

^{๒๔} ดูใน ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๐๖., ส.ส.อ. (ไทย) ๔/๑/-/๑๔๔.

^{๒๕} ดูใน ข.อ.ป.อ. (บาลี) ๑/๕๐๓/๓๓๘.

^{๒๖} อภิสังขารที่เป็นบุญ สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายดี ได้แก่ กุศลเจตนาที่เป็นกามาวจรและรูปาวจร (ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๘, ข.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖)

^{๒๗} อภิสังขารที่เป็นปฏิปักษ์ต่อบุญ คือเป็นบาป สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายชั่ว ได้แก่ อกุศลเจตนาทั้งหลาย (ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๘, ข.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖)

^{๒๘} อาณευชาภิสังขาร คือ อภิสังขารที่เป็นอาณευชา สภาพที่ปรุงแต่งภพอันมันคง ไม่หวั่นไหว ได้แก่ กุศลเจตนาที่เป็นอรูปาวจร ๔ หมายเอาภาวะจิตที่มันคงแน่นอนด้วยสมาธิแห่งจตุตถฌาน (ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๘๘, ข.ม.อ. (บาลี) ๒๕/๒๑๖)

^{๒๙} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๕๑/๑๐๑.

นามชั้น เพราะนิพพานเป็นชั้นวิมุตติ คือพ้นจากความเป็นชั้น มีได้นับ
เนื่องอยู่ในชั้น ด้วยมีข้อแตกต่างจากชั้นดังต่อไปนี้

- ชั้นเป็นได้ทั้ง ๓ กาล คือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต ส่วนนิพพานเป็น
กาลวิมุตติ คือ เป็นธรรมที่พ้นจากกาลทั้ง ๓ นั้น

- ชั้นเป็นได้ทั้ง อัจฉตติกะ (ภายใน) และ พหิทธา (ภายนอก) แต่
นิพพานเป็นธรรมภายนอกอย่างเดียว

- ชั้นเป็นได้ทั้ง โอสาริกะ (หยาบ) และสุขุมะ (ละเอียด) ส่วน
นิพพานเป็นธรรมสุขุมอย่างเดียว

- ชั้นเป็นได้ทั้ง หินะ (เลว) และปณีตะ (ประณีต) ส่วนนิพพานเป็น
ธรรมปณีตอย่างเดียว

- ชั้นเป็นได้ทั้งสันติเก (ใกล้) และทูเร (ไกล) ส่วนนิพพานเป็นธรรม
ที่ไกลจากสังขตธรรมอย่างเดียว ไม่เป็นธรรมใกล้

อีกประการหนึ่ง ปรมัตตธรรม ๓ (จิต เจตสิก รูป) หรือชั้น ๕ นั้น
เป็นสังขตธรรม คือเป็นธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง และเป็นไปตามเหตุปัจจัย
กล่าวคือ จิตและเจตสิกจะต้องมีอารมณ์ วัตถุ มนสิการมาปรุงแต่ง จึงจะ
เกิดขึ้นและเป็นไปได้ รูปก็มีกรรม จิต อุตุ อาหาร เป็นปัจจัยปรุงแต่ง ส่วน
นิพพานเป็นอสังขตธรรม คือเป็นธรรมที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง พ้นจากปัจจัย
ปรุงแต่งแล้ว นับเป็นสิ่งที่ เป็น “อมตะ”

ด้วยเหตุที่นิพพานเป็นกาลวิมุตติ เป็นชั้นวิมุตติ และเป็นอสังขต
ธรรม จึงนับได้ว่าเป็นสิ่งประเสริฐสุด ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “นิพพาน
ปรม วนฺตติ พุทฺธา”^{๓๐} พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวนิพพานว่ายอดเยี่ยม”

นิพพานนั้นเป็นที่ดับกิเลสและกองทุกข์ทั้งหมด มีความสงบเป็น
ลักษณะ มีความไม่แตกดับเป็นกิจ มีภาวะไม่มีนิमितหมายเป็นอาการไม่
ปรากฏ หรือมีการสลัดออกจากภพเป็นผลปรากฏ และนิพพานนั้นไม่มีเหตุ
ปัจจัยให้เกิด เพราะเป็นสิ่งที่ไม่เกิด ไม่แก่และไม่ตาย มีแต่เหตุให้ถึงให้บรรลุ

^{๓๐} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๔๓.

คือ มรรคมงคล ๘^{๓๑}

นิพพาน : ดับนาม-รูป

อชิตมาณพทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญทุกข์ ปัญญา สติ นาม และรูป ดับที่ไหน”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อชิตะ เธอได้ถามปัญหานี้ในใด เราจะกล่าวแก้ปัญหานี้แก่เธอ นามและรูปดับไม่มีส่วนเหลือในที่ไหนใด ปัญญา สติ นาม และรูปนั้น ย่อมดับไปในที่นั้น เพราะวิญญาณดับ”^{๓๒}

คัมภีร์จุฬินิเทศอธิบายว่า^{๓๓}

นาม ได้แก่ ชั้นธัมมิไชรูป ๔ (เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ)

รูป ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูปทั้ง ๔ (รูป ๒๘)^{๓๔}

ดับ ได้แก่ เข้าไปสงบ ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้

นามและรูปนั้นดับไปในที่นั้นเพราะวิญญาณดับ หมายถึง ธรรมคือ นามและรูป ที่พึงเกิดในสงสารมีเบื้องต้นและเบื้องปลายรู้ไม่ได้ เว้นภพ ๗ ย่อมดับ คือ ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะวิญญาณอันประกอบด้วยอภิสังขาร ธรรมดับไป ด้วยโสตาปัตติมัคคญาณ

ธรรม คือนามและรูปที่พึงเกิดในภพ ๕ เว้นภพ ๒ ย่อมดับ คือ เข้าไปสงบ ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ระวังไปในที่นั้น เพราะวิญญาณอันประกอบด้วย อภิสังขารธรรมดับไป ด้วยสกทาคามิมัคคญาณ

ธรรม คือนามและรูปที่พึงเกิดในรูปธาตุ หรือรูปธาตุ เว้นหนึ่งภพ

^{๓๑} ขุนสรรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร). **คู่มือการศึกษากรรมฐานสังคหวิภาค พระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๕**. พระนคร : ประพาสสถานการพิมพ์, ๒๕๐๙. หน้า ๕๒

^{๓๒} ชุ.สุตต. (ไทย) ๒๕/๑๐๔๔/๗๔๗.

^{๓๓} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๖/๖๐.

^{๓๔} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๕/๕๘, อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๕๘๔-๕๘๔/๑๖๙-๒๕๕.

ย่อมดับ คือถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ถึงความระงับไปในที่นั้น เพราะวิญญูณอันประกอบด้วยอภิสังขารธรรมดับไป **ด้วยอนาคามีมคคญาณ**

ธรรม คือ นามและรูปที่พึงเกิด ย่อมดับ คือเข้าไปสงบ ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ ระงับไปในที่นั้น เพราะวิญญูณอันประกอบด้วยอภิสังขารธรรมดับไป **ด้วยอรรถตมมคคญาณ**

ปัญญา สติ นาม และรูปย่อมดับ คือ ถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะจริมวิญญูณ^{๓๕} ของพระอรหันต์ผู้ปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสปรินิพพานธาตุดับไป นามและรูปนั้นดับไปในที่นั้น เพราะวิญญูณดับ^{๓๖}

ภาวะนิพพาน

นิพพาน คือ สภาวะที่ดับเย็น^{๓๗} ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท อธิบายสภาพของ “นิพพาน” ไว้ว่า

ในนิพพานไม่มีดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่มีดวงดาวส่องแสง ไม่มีดวงอาทิตย์ส่องแสง ไม่มีดวงจันทร์ส่องแสง และไม่มีควมมีต^{๓๘}

ความเกิดขึ้นแห่งนิพพานไม่ปรากฏ ความเสื่อมไม่มี ความเป็นอย่างอื่นของนิพพานนั้นก็ไม่มีปรากฏ นิพพานจึงเป็นสภาวะเที่ยง มั่นคง มีความไม่แปรผันไปเป็นธรรมดา รวมความว่า สภาวะนั้นอันอะไรนำไปมิได้ไม่กำเริบ^{๓๙}

นิพพาน เป็นธรรมเกษม เป็นที่ปกป้องกัน เป็นที่หลีกเลี่ยง เป็นที่พึงที่อาศัย ที่ปลอดภัย ที่ไม่จืด ที่ไม่ตาย ที่ดับเย็น^{๔๐}

^{๓๕} คือ จิตสุดท้าย หมายถึง จิตจิตของพระอรหันต์ขณะปรินิพพาน ซึ่งไม่มีเหตุปัจจัยให้เกิดปฏิสนธิจิตได้อีก ดูใน ชุ.จ.อ. (บาลี) ๖/๗.

^{๓๖} อนุภาติเสสนิพพานธาตุ หมายถึง การนิพพานที่ไม่มีเบญจขันธ์เหลืออยู่ (ชุ.จ.อ. (บาลี) ๖/๖-๗)

^{๓๗} ชุ.จ.พ. (ไทย) ๓๐/๖๗/๒๕๒.

^{๓๘} ชุ.อ.ป. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๘๗, ชุ.อ.อ. (บาลี) ๑๐/๑๐๒.

^{๓๙} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๒๐/๓๙๑.

^{๔๐} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗/๒๕๒.

นิพพานเป็นที่สิ้นตัณหา^{๔๑}

นิพพานเป็นเหตุล่วงพ้นวิญญานฐิติได้ทั้งหมด^{๔๒}

ความสิ้นราคะ โทสะ โมหะ นี้เรียกว่า นิพพาน^{๔๓}

นิพพานเป็นที่สละความถือมั่น^{๔๔}

นิพพาน เป็นสภาวะไม่แก่ ไม่ตาย เย็นสนิท^{๔๕}

นิพพาน คือ ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดทิ้งอุปธิทั้งหมด เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่คลายกำหนด เป็นที่ดับกิเลส เย็นสนิท^{๔๖}

นิพพาน ชื่อว่า ไม่แก่ ไม่ตาย เพราะไม่เกิด^{๔๗}

นิพพานนี้ ไม่แก่ ไม่ตาย เป็นทางดำเนินถึงความไม่แก่และไม่ตาย ไม่มีความเศร้าโศก ไม่ถูกขำศึกเบียดเบียน ไม่พลาด ไม่มีภัย ไม่มีความเดือดร้อน^{๔๘}

“ความไม่เกิดขึ้นเป็นนิพพาน” ... “ความไม่เข้าไปเป็นนิพพาน” ...

“อนิมิตเป็นนิพพาน” .. “ความไม่มีกรรมเป็นเครื่องประมวลมาเป็นนิพพาน”

.. “ความไม่มีปฏิสันธิเป็นนิพพาน” ... “อคติเป็นนิพพาน” .. “ความไม่บังเกิด

เป็นนิพพาน” ... “ความไม่อุบัติเป็นนิพพาน” ... “ความไม่เกิดเป็นนิพพาน” ..

“ความไม่แก่เป็นนิพพาน” .. “ความไม่เจ็บไข้เป็นนิพพาน” .. “ความไม่ตายเป็น

นิพพาน” .. “ความไม่เศร้าโศกเป็นนิพพาน” ... “ความไม่รำพันเป็นนิพพาน”

ควรรู้อย่างไร “ความไม่คับแค้นใจเป็นนิพพาน” ควรรู้อย่างไร “ความเกิดขึ้นเป็น

สังขาร ความไม่เกิดขึ้นเป็นนิพพาน” ... “ความเข้าไปเป็นสังขาร ความไม่

^{๔๑} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๕๔/๑๒๖.

^{๔๒} ส.สคา. (ไทย) ๑๕/๒๑๖/๓๑๖.

^{๔๓} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๑๔/๓๓๕.

^{๔๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๔/๓๔.

^{๔๕} ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๐.

^{๔๖} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖/๒๕.

^{๔๗} ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๐.

^{๔๘} ขุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๕๑๔/๖๓๙.

เป็นไปเป็นนิพพาน”..“นิमितเป็นสังขาร อนิมิตเป็นนิพพาน”...“กรรมเป็นเครื่องประมวลมาเป็นสังขาร ความไม่มีกรรมเป็นเครื่องประมวลมาเป็นนิพพาน”...“ปฏิสนธิเป็นสังขาร ความไม่มีปฏิสนธิเป็นนิพพาน”...“คติเป็นสังขาร อกติเป็นนิพพาน”..“ความบังเกิดเป็นสังขาร ความไม่บังเกิดเป็นนิพพาน”...“ความอุบัติเป็นสังขาร ความไม่อุบัติเป็นนิพพาน”...“ความเกิดเป็นสังขาร ความไม่เกิดเป็นนิพพาน”..“ความแก่เป็นสังขาร ความไม่แก่เป็นนิพพาน”...“ความเจ็บไข้เป็นสังขาร ความไม่เจ็บไข้เป็นนิพพาน”..“ความตายเป็นสังขาร ความไม่ตายเป็นนิพพาน” ..“ความเศร้าโศกเป็นสังขาร ความไม่เศร้าโศกเป็นนิพพาน”..“ความรำพันเป็นสังขาร ความไม่รำพันเป็นนิพพาน” “ความคับแค้นใจเป็นสังขาร ความไม่คับแค้นใจเป็นนิพพาน”^{๔๙}

๖.๓ ผู้ปรินิพพานแล้ว ย่อมไม่ตาย

คนทั่วไป ผู้ยังไม่ได้สดับพระสัทธรรม ย่อมเข้าใจเอาเองว่า การได้ยาแพงๆ ศัลยกรรมด้วยหม้อฝีมือเลิศ ฉีดสเต็มเซลล์ (Stem Cell) หรือการปลูกถ่ายอวัยวะ จะช่วยให้อายุยืน ชลอความแก่ ความเจ็บ ความตายได้ ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาก็ไม่ตรงกับเหตุ เปรียบเหมือนการกำจัดเถาวัลย์ที่เลื้อยขึ้นบ้าน ด้วยการตามเด็ดยอดไปเรื่อยๆ แต่พอผ่านไป ๒ - ๓ วัน ก็กลับแตกยอดออกไปได้อีก เหมือนเดิม!

ส่วนผู้ที่มิจิตเป็นกุศล ก็พากันเร่งทำบุญให้ทาน หวังให้มีหน้าตาผ่องใส แม้จะต้องตายก็ขอให้ไปเกิดในวิมานบนสวรรค์ ซึ่งเปรียบเหมือนการตัดเถาวัลย์ที่โคน แม้จะดูเหมือนว่ากำจัดได้สิ้นซาก แต่พอฝนตกในฤดูใหม่ก็แตกหน่อแตกยอดมาปกคลุมบ้านได้ เหมือนเดิม!

หลังจากตรัสรู้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งว่า ความแก่ ความ

^{๔๙} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๐/๒๐.

เจ็บ ความตาย ความทุกข์ และการต้องตกนรก เป็นผลที่เกิดมาจากเหตุอีกทีหนึ่ง จะกำจัดให้สิ้นซากได้ก็ด้วยการกำจัดที่สาเหตุของผลนั้นๆ ซึ่งเหตุโดยตรงของความทุกข์ทั้งปวงก็คือ “ความเกิด” เพราะหากเราไม่เกิดมา เราก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บป่วย เป็นโรค ไม่ต้องทุกข์เรื่องการทำมาหากินและคนรัก ไม่ต้องตายและไม่ต้องตกนรก ..อะไรทำให้เราต้องมาเกิด?

หากตอบว่า “แม่ทำให้เราต้องเกิดมา” ก็มีประเด็นให้พิจารณาว่า ระหว่างเกิดในครรภ์ของแม่ที่มี ๒ เดือนกับเกิดในครรภ์ของแม่ที่มี ๘ เดือนที่เดินตามข้างถนน จะเลือกเอาอย่างไร ในเมื่อยังมีเหตุปัจจัยให้ต้องเกิดอีก! อะไรคือเหตุปัจจัยที่แท้จริงที่ทำให้สรรพสัตว์ยังต้องเกิดอีก?

เชื้อพันธุ์ที่ฝังอยู่ในดิน เมื่อถูกราดรดด้วยสายฝนอันชุ่มฉ่ำ ย่อมแตกหน่อแตกรากเป็นกอเถาว์ลัยขึ้นมาได้อีก ฉันทิ ความยึดมั่นในภพด้วยอำนาจแห่งตัณหาในขณะกระทบอารมณ์ก็เช่นเดียวกัน เมื่อการรับรู้ทางตาเห็นรูปหูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้องสัมผัส ใจนึกคิดอารมณ์ที่ถูกครอบงำอยู่ด้วยอวิชชา (ความไม่รู้แจ้งอารมณ์) ก็ก่อให้เกิดการสร้างภพสร้างชาติต่อไปอีก และเมื่อเกิดเป็นภพชาติแล้ว ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความคับแค้นใจก็ย่อมตามมา นั่นก็หมายความว่า หากเรากำจัดตัณหา (ความทะยานอยาก) เสียได้ ก็ไม่ก่อให้เกิดอุปาทาน เมื่อไม่มีอุปาทานก็ไม่มี ความยึดมั่นในภพอีกต่อไป เมื่อหมดเชื้อในการแสวงหาภพ ก็ไม่มีการเกิดอีก และเมื่อไม่เกิดอีก ก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย ไม่ต้องทุกข์ และไม่ต้องตกนรกอีกต่อไป ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า

“เพราะการเกิดเป็นปัจจัย ความแก่และความตายจึงมี” ก็ถ้าความเกิดเพื่อความเป็นเทพ เพื่อความเป็นมนุษย์ เพื่อความเป็นสัตว์ ไม่ได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ..เมื่อการเกิดอีกไม่มีโดยประการทั้งปวง ความแก่และความตายจะปรากฏได้หรือ..เพราะเหตุนั้น เหตุและปัจจัยแห่งความแก่และความตาย ก็คือชาติ (ความเกิด)นั่นเอง”^{๕๐}

^{๕๐} ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๙/๕๙., ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๔๒๙/๔๘๘.

พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งว่า ตัณหาเป็นสาเหตุโดยตรงที่ทำให้สรรพสัตว์ยังต้องเกิดอีก^{๕๑} หากกำจัดตัณหาเสียได้ ก็ไม่เกิดความยึดมั่นในรูป-นามที่ปรากฏ เมื่อไม่มีความยึดมั่นถือมั่นก็ไม่มีการแสวงหาภพใหม่ เมื่อสัตว์ไม่แสวงหาภพอีกก็ไม่มีการเกิดใหม่อีกต่อไป เมื่อไม่เกิดอีกก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย และไม่ต้องตกนรกอีกต่อไป เข้าสู่นิพพาน เข้าสู่สภาวะดับสงบอย่างถาวร

แต่ตัณหาก็ก็น่าได้เกิดขึ้นเอง มีเหตุปัจจัยให้เกิดขึ้นอีกทีหนึ่ง ซึ่งมีต้นเหตุมาจาก “อวิชชา(ความหลงไม่รู้แจ้งอารมณ์ที่ปรากฏ)” เป็นกิเลสที่ครอบงำจิตใจเราในขณะรับรู้รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ที่เข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และหากบุคคลผู้ใดได้มาสดับพระสัทธรรมแล้ว เกิดศรัทธาเชื่อมั่นว่า “ทุกขีในอบายภูมิ (เปรต นรก) มีอยู่จริง พระนิพพานที่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงก็มีอยู่จริง” สิ่งที่เขาผู้นั้นควรรู้ให้แจ้ง ทำให้มีมากขึ้น ทำให้เจริญขึ้น คือ “ทำอย่างไรอวิชชาจึงจะดับไป ทำอย่างไรวิชา^{๕๒}จึงจะเกิดขึ้น”

พระสารีบุตรเถระตอบไว้ว่า “อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ นี้แลเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอวิชชา”^{๕๓}

อีกวิธีหนึ่งคือ ทำวิชาให้เกิดขึ้น โดยการสร้างเหตุ หรือทำอาหารของวิชาให้มากขึ้น ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “การคบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์ การฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์ ศรัทธาที่บริบูรณ์ย่อมทำให้การมนสิการโดยแยบคายบริบูรณ์ การมนสิการโดยแยบคายที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติสัมปชัญญะ

^{๕๑} ตัณหาทำให้เกิดอีก มีปกติให้เฟลิดเฟลีนในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ดูใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๓. ม.ม. (ไทย) ๑๒/๙๑/๘๖.

^{๕๒} วิชา แปลว่า ปัญญารู้แจ้ง ดูใน ส.น.อ. (บาลี) ๒/๔/๒๕.

^{๕๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๓/๙๘.

บริบูรณ์ สติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ย่อมทำให้ความสำรวมอินทรีย์บริบูรณ์ ความสำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้สุจริต ๓ บริบูรณ์ สุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์ สติปัฏฐาน ๔ ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้วิชาและวิมุตติบริบูรณ์”^{๕๔}

การเจริญมรรคมงคล ๘ คือการฝึกฝนให้เกิดสติและสมาธิที่สมบูรณ์ เมื่อสติสมาธิสมบูรณ์แล้ว อุปเพชฌัญญาก็สมบูรณ์ส่งผลให้เกิดวิชา คือ ปัญญา รู้แจ้ง เมื่อรู้แจ้งอารมณ์ขณะเกิดผัสสะทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จิต ก็จะไม่เกิดสังขารปรุงแต่ง เมื่อไม่ปรุงแต่งก็ไม่เกิดตัณหาอุปาทาน เมื่อไม่เกิด ตัณหาอุปาทานก็ไม่เกิดภพ-ชาติ เมื่อไม่มีความเกิดอีก ก็ไม่มีความแก่ ความ เจ็บ และความตายอีกต่อไป นี่แล คือการดับภพ-ชาติในขณะจิตปัจจุบัน

การดับภพ-ชาติในขณะจิตปัจจุบันนี้ เปรียบเหมือนการดับไฟที่ก้น บุหรี่ หรือที่ก้นไม้ขีด กำจัดต้นตอที่จะลุกลามเผาบ้านเผาเมืองในที่สุต

หากเราไม่มีปัญญา รู้แจ้ง เมื่อตาเห็นเสื่อสวย ไม่มีสติรู้เท่าทันจิต ปัญญาไม่รู้แจ้งอารมณ์ ก็เกิดสังขารปรุงแต่งว่า “เสื่อสวย น่าจะเป็นของเรา” แล้วยึดมั่นในจิตนั้นว่า “เราอยากได้” ภพชาติจึงเกิดขึ้นทันที โดยความเป็นผู้อยากได้เสื่อตัวนั้น ทุกข์ย่อมเกิดตามมา ฯลฯ

แต่เมื่อฝึกวิปัสสนา เกิดปัญญา รู้แจ้งอารมณ์แล้ว ขณะตาเห็นเสื่อสวย รู้ทันจิตว่า “วิญญาณกำลังรู้ กำลังเห็น” สิ่งที่เห็นจึงเป็นเพียงสิ่งที่ถูกเห็น ไม่เกิดสังขารปรุงแต่งว่าเป็นเสื่อ ความรู้สึกว่าสวยหรือไม่สวยจึงไม่เกิด ตัณหาอุปาทานที่อยากได้อุบายก็เกิดไม่ได้ ภพ-ชาติก็ถูกระงับไป เมื่อภพ-ชาติถูกระงับไปทุกๆ ครั้งทีรู้เท่าทันผัสสะ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เช่นนี้ ทำให้หมดเชื้อที่ก่อให้เกิดภพ-ชาติ เปรียบเหมือนเชื้อไฟที่ถูกดับตั้งแต่ปลาย ไม้ขีดแล้ว เมื่อไม่เกิดภพ-ชาติในทุกขณะจิตที่รับรู้อารมณ์ ทำให้หมดเชื้อที่จะ ให้ไปเกิดใหม่ เมื่อจุติจิตดับในขณะตาย ไม่หวังให้เกิดปฏิสนธิจิตอีกต่อไป ย่อมไม่ถือกำเนิดในภพใหม่อีก เข้าสู่สภาวะนิพพาน

^{๕๔} อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๖.

๖.๔ ลำดับการบรรลุวิชาและวิมุตติ

ในการพัฒนาปัญญาจนถึงระดับโลกุตระนั้น ต้องอาศัยเหตุปัจจัยสำคัญตัวหนึ่ง ที่เป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง นั่นคือ “สัมมาทิฐิ”^{๕๕} อาศัยสัมมาทิฐิเป็นเบื้องต้นในการพัฒนาปัญญา ในทางที่ถูกตรง จนเป็นปัญญาในระดับโลกุตระ ที่ทำให้ถึงความพ้นทุกข์ สมดังพระพุทธภาษิตว่า “บุคคลจะล่วงพ้นทุกข์ได้เพราะสมทานสัมมาทิฐิ”^{๕๖}

สัมมาทิฐิ แปลว่า ความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง มีลักษณะ ๕ ประการ คือ ไม่อาจยึดถือสังขารว่าเป็นของเที่ยง ไม่อาจยึดถือสังขารว่าเป็นสุข ไม่อาจยึดถือธรรมว่าเป็นอัตตา ไม่อาจทำอนันตริยกรรม ไม่อาจเชื่อความบริสุทธิ์โดยถือมงคลต้นข้าว ไม่อาจแสวงหาเขตบุญนอกศาสนา^{๕๗}

ปัจจัยที่มีอุปการะในการทำให้สัมมาทิฐิเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ มี ๒ ประการ^{๕๘} คือ

๑. ปัจจัยภายนอกเรียกว่า ปรโตโฆสะ คือ เสียงจากผู้อื่น เป็นการกระตุ้น หรือชักจูงจากภายนอก จากผู้อื่นที่ติงามถูกต้องถูกธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรม คำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรเป็นต้น ข้อนี้เป็นวิธีการแห่งศรัทธา

๒. ปัจจัยภายในเรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือ การทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย เป็นการรู้จักคิด รู้จักพิจารณา โดยมองตามสิ่งที่นั้นๆ สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะที่สืบต่อกันแห่งเหตุปัจจัย ข้อนี้เป็นวิธีการแห่งปัญญา^{๕๙}

^{๕๕} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๒๑/๒๕๔.

^{๕๖} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๙/๖๘.

^{๕๗} อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๙๓/๑๑๗.

^{๕๘} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๗๑/๑๑๐.

^{๕๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๔๙๑.

ปัจจัยภายนอกมีจุดเริ่มต้นด้วยศรัทธา อาศัยศรัทธาเป็นเหตุปัจจัยส่งเสริมให้เกิดปัญญา การพัฒนาปัญญาจึงต้องอาศัยปัจจัยภายนอก คือ กัลยาณมิตร^{๖๐} และปัจจัยภายในคือโยนิโสมนสิการเป็นตัวหลักการใช้ปัญญา สัมมาทิฏฐิจึงสมบูรณ์พร้อมเป็นพระโสดาบัน^{๖๑}

องค์ประกอบเครื่องบรรลุโสดาบัน มี ๔ ประการ คือ

๑. สปัจริสสังเสวะ (การคบหาสัตบุรุษ)
๒. สัทธัมมัสสวนะ (การฟังพระสัทธรรม)^{๖๒}
๓. โยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยบคาย)^{๖๓}
๔. อัมมานุอัมมปฏิปัตติ (การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม)^{๖๔}

พระอริยบุคคลชั้นโสดาบันขึ้นไปเท่านั้น ที่เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย สัมมาทิฏฐิอย่างสมบูรณ์^{๖๕}

ธรรมเครื่องบรรลุโสดาบันทั้ง ๔ ประการนี้ก่อให้เกิดการบรรลุธรรม ขึ้นได้ใน ๕ ขณะ^{๖๖} คือ

๑. ขณะที่ได้รับฟังธรรมแสดงจากพระศาสดา หรือพระอริยเจ้า

^{๖๐} อัง.อุฎฎก. (ไทย) ๒๓/๑๗๓/๓๓๔-๓๓๗.

^{๖๑} ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๑๒๗/๗๔, อัง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒

^{๖๒} ปรัตโฆสสะ หมายถึง การฟังธรรมเป็นที่สบายเหมาะสมแก่ตน เช่นพระสารีบุตรเถระได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระว่า ‘ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ..’ (วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๓, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๕๒/๒๕๔)

^{๖๓} โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำไว้ในใจโดยถูกอุบาย โดยถูกทาง กล่าวคือ การนึก การน้อมนึก การผูกใจ การใส่ใจ การทำไว้ในใจในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่า ไม่เที่ยง ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่า เป็นทุกข์ ในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่า เป็นอนัตตา หรือโดยสังขยานุโลมิกญาณ (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕/๗๑)

^{๖๔} สී. ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๔๖/๕๖๙.

^{๖๕} ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๑๒๗/๗๔, อัง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๖๘/๔๐๒.

^{๖๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๒/๓๑๓.

๒. ขณะที่ตัวเองกำลังแสดงธรรมแจ่มแจ้งให้คนอื่นฟัง
๓. ขณะที่ตัวเองท่องสาธยายธรรมที่รับรู้มาให้คนอื่นฟัง
๔. ขณะที่ตัวเองได้ตรัสกรองใคร่ครวญธรรมที่ได้รับรู้เรียนรู้อัน
๕. บรรลุธรรมด้วยวิปัสสนาปัญญาอันมีสมาธิเป็นบาทฐาน^{๖๗}

การบรรลุธรรมขั้นสูงสุดก็คือการบรรลุวิชชาและวิมุตติ^{๖๘}

วิชชา แปลว่า ความรู้แจ้ง ในที่นี้มุ่งหมายถึง ปัญญาในมรรคทั้ง^{๖๙} ทำหน้าที่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔

วิมุตติ แปลว่า ความหลุดพ้น คือ หลุดพ้นจากกิเลสเหล่านั้นๆ ด้วยการละกิเลสอันมรรคฆ่าแล้ว^{๗๐}

ลำดับปัญญารู้แจ้งเพื่อวิมุตติ มีลำดับดังนี้

๑. ขั้นรู้ว่า นามรูปมีอาการเกิด-ดับ (อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ) หมายถึง รู้ว่านามรูป คือชีวิตคนเรานั้นมีเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ดับไปแล้วก็เกิดขึ้น วนเวียนอยู่อย่างนี้ตลอด

๒. ขั้นรู้ว่า นามรูปมีแตกดับเป็นจุดจบสิ้น (ภังคานุปัสสนาญาณ) หมายถึง รู้ว่านามรูปแม้จะมีเกิดขึ้น แต่การเกิดขึ้นนั้นก็ไม่มีเที่ยงแท้ ท้ายที่สุดก็แตกดับไปถ่ายเดียว ไม่มีอะไรที่เกิดแล้วจะเที่ยงแท้ยั่งยืน

๓. ขั้นรู้ว่า นามรูปปรากฏเป็นของน่ากลัว (ภยตูปัญฐานญาณ) หมายถึง รู้ว่านามรูปมีแตกดับเป็นจุดจบสิ้นแล้วก็เกิดความรู้ต่อไปว่านามรูปทั้งปวงไม่ว่าจะอยู่ในภพใดคติใดต่างล้วนปรากฏเป็นของน่ากลัวทั้งสิ้น เพราะต้องแตกดับสลายไป ไม่มีส่วนใดปลอดภัยเสมอ

^{๖๗} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๖๑/๑๑๐, อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๖/๑๒๓.

^{๖๘} วิชชาและวิมุตติ หมายถึง ผลญาณและสัมปยุตตธรรมที่เหลือ (อภ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๖๑-๖๒/๓๕๒.)

^{๖๙} อภ.เอก.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๒๗๔.

^{๗๐} ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๗๘๐.

๔. ขั้นรู้ว่า นามรูปเป็นโทษ (อาทินานุปัสสนาญาณ) หมายถึง เมื่อรู้ว่านามรูปปรากฏเป็นของน่ากลัวแล้วก็เกิดความรู้ต่อไปว่านามรูปทั้งหมดเป็นโทษ คือ เป็นสิ่งมีความบกพร่องจะต้องระคนอยู่ด้วยทุกข์

๕. ขั้นรู้ว่า นามรูปเป็นของน่าเบื่อหน่าย (นิพพิทานุปัสสนาญาณ) หมายถึง เมื่อรู้ว่านามรูปทั้งหมดเป็นโทษแล้วก็เกิดความรู้ต่อไปว่านามรูปทั้งหมดนั้นเป็นของน่าเบื่อหน่ายไม่น่าเพลิดเพลินติดใจ

๖. ขั้นรู้ปรารถนาจะพ้นไปจากนามรูป (มฤตจิตุกัมมตาญาณ) หมายถึงเมื่อรู้ว่านามรูปเป็นของน่าเบื่อหน่ายแล้วก็เกิดความรู้ขั้นต่อไป คือ ปรารถนาจะพ้นไปจากนามรูปเหล่านั้น กล่าวคือ ไม่อยากมีตัวตนอีกต่อไป ไม่อยากเกิดใหม่ในภพภูมิต่างๆ อีกต่อไป เพราะเห็นภัยของนามรูปและเกิดความเบื่อหน่ายอย่างแท้จริง

๗. ขั้นรู้พิจารณาทบทวน (ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ) หมายถึง เมื่อรู้เบื่อหน่ายในนามรูปถึงขั้นอยากจะพ้นไปให้หมดสิ้นแล้วก็เกิดความรู้ต่อไปว่า การจะพ้นจากนามรูปไปได้อย่างหมดสิ้นนั้นต้องยกเอานามรูปขึ้นมาพิจารณาทบทวนด้วยหลักไตรลักษณ์กล่าวคือ ต้องพิจารณานามรูปจนเห็นชัดว่าไม่เที่ยง ถูกบีบคั้นให้ผันแปรและไม่มีตัวตนที่แท้จริง เพื่อมองหาอุบายที่จะพ้นไปจากนามรูปนั้นให้ได้

๘. ขั้นรู้วางใจเป็นกลางในสังขาร คือ นามรูป (สังขารุเปกขาญาณ) หมายถึง เมื่อรู้พิจารณานามรูปซ้ำด้วยหลักไตรลักษณ์แล้วก็เกิดความรู้ขั้นต่อไป คือ รู้วางใจเป็นกลาง เพราะมีความเข้าใจตามสภาพเป็นจริงว่า นามรูปทั้งปวงย่อมไม่เที่ยง ถูกบีบคั้นให้ผันแปร และไม่มีตัวตนที่แท้จริง แล้ววางใจเป็นกลางได้ไม่ยินดียินร้าย จากนั้นก็เห็นว่า นิพพาน คือการดับนามรูปได้สิ้น เป็นทางแห่งความสงบ และญาณ คือความรู้ที่มุ่งตรงต่อนิพพาน เลิกละความเกี่ยวเกาะกับนามรูปเสียได้

๙. ขั้นรู้สอดคล้องตามอริยสัจ (สัจจานุโลมิกญาณ) หมายถึง เมื่อรู้วางใจเป็นกลางในนามรูปจนเกิดญาณ คือความรู้มุ่งตรงต่อนิพพานแล้วก็เกิดความรู้ขั้นต่อไป คือรู้สอดคล้องตามอริยสัจว่านามรูปทั้งหมดล้วนเป็นทุกข์ซึ่ง

มูลเหตุมาจากตัณหา แต่ถึงอย่างไรนามรูปทั้งหมดนั้นก็ดับได้โดยการปฏิบัติตามมรรคมืองค์ ^{๗๑}

ปัญญาแจ่มแจ้งทั้ง ๙ ขั้นนี้ เรียกว่า **ตทังควิมุตติ** หนึ่ง ขั้นที่ ๙ เป็นขั้นสุดท้ายของวิปัสสนาญาณ ต่อจากนั้นก็เกิดโคตรภูญาณ แล้วบรรลุมรรคญาณ ผลญาณ สำเร็จเป็นพระอริยะ ตามลำดับ ตั้งแต่เป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ไปจนถึงเป็นพระอรหันต์

วิมุตติขั้นสูงสุด ^{๗๒} แยกออกได้เป็น ๓ อย่าง คือ

๑) การหลุดพ้นที่เป็นมรรค เรียกว่า **สมุจเฉทวิมุตติ**

๒) ความเป็นผู้หลุดพ้น คือ ความเป็นอิสระ เมื่อหลุดพ้นออกมาได้แล้ว วิมุตติในความหมายอย่างนี้ จัดเป็นผล เรียกว่า **ปฏิบัติสัทธีวิมุตติ**

๓) ภาวะแห่งความเป็นผู้หลุดพ้น ภาวะแห่งความเป็นอิสระที่หลุดพ้น ที่ผู้เป็นอิสระนั้นเข้าถึงและรู้สึกได้ ซึ่งก่อให้เกิดความสุขสบายปลอดโปร่งโล่งใจ เป็นต้น และภาวะแห่งความเป็นอิสระเช่นนั้น ที่ผู้ยังไม่หลุดพ้นกำหนดเป็นอารมณ์ คือ นึกถึง คำนึกถึง หน่วงเอาเป็นจุดหมายในใจ เป็นต้น ซึ่งหมายถึง “นิพพาน” นั่นเอง ^{๗๓} เรียกว่า **นิสสรณวิมุตติ** ^{๗๔}

๖.๕ การปฏิบัติเพื่อบรรลุวิชชาและวิมุตติ

แนวทางการปฏิบัติในพุทธศาสนา มีศีลเป็นเบื้องต้น มีสมาธิเป็นท่ามกลาง มีปัญญาเป็นที่สุด ^{๗๕} มีธรรมคือขั้น ๕ เป็นต้นเป็นภูมิ คือเป็นที่เกิดวิปัสสนาปัญญา โดยมีวิสุทธิ ๒ คือ สีลวิสุทธิและจิตตวิสุทธิเป็นบาทฐาน

^{๗๑} พุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑/๑, วิสุทธิ. (บาลี) ๓/๒๖๒-๓๑๘.

^{๗๒} วิมุตติ หมายถึง ความหลุดพ้นด้วยอรหัตตผล (ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๒๓/๖๑)

^{๗๓} พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๐๘-๓๐๙.

^{๗๔} ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๑๙๗/๑๒๑.

^{๗๕} ดูใน วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๕/๕.

ในการเจริญปัญญา มีวิสุทธิ ๕ คือ ทิณฺณวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคค
ญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ เป็น
ปัญญาผู้แจ้งธรรม^{๗๖}

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสอธิบายหลักธรรม ที่เป็นอาหาร^{๗๗} ทำให้
วิชาและวิมุตติบริบูรณ์ ไว้ว่า

“อะไรเล่าเป็นอาหารของวิชาและวิมุตติ ควรตอบว่า ‘โพชฌงค์ ๗’

แม้โพชฌงค์ ๗ เราก็ก้าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร อะไร
เล่าเป็นอาหารของโพชฌงค์ ๗ ควรตอบว่า ‘สติปัฏฐาน ๔’

แม้สติปัฏฐาน ๔ เราก็ก้าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร
อะไรเล่าเป็นอาหารของสติปัฏฐาน ๔ ควรตอบว่า ‘สุจจริต ๓’

แม้สุจจริต ๓ เราก็ก้าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร อะไรเล่า
เป็นอาหารของสุจจริต ๓ ควรตอบว่า ‘ความสำรวมอินทรีย์’

แม้ความสำรวมอินทรีย์ เราก็ก้าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามี
อาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของความสำรวมอินทรีย์ ควรตอบว่า ‘สติ
สัมปชัญญะ’

แม้สติสัมปชัญญะ เราก็ก้าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร
อะไรเล่าเป็นอาหารของสติสัมปชัญญะ ควรตอบว่าการมนสิการโดยแยบคาย

แม้การมนสิการโดยแยบคาย เราก็ก้าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามี
อาหารอะไรเล่าเป็นอาหารของการมนสิการโดยแยบคาย ควรตอบว่า
‘ศรัทธา’

แม้ศรัทธา เราก็ก้าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร อะไรเล่า
เป็นอาหารของศรัทธา ควรตอบว่า ‘การฟังสัทธรรม’

^{๗๖} ดูใน วิสุทธิ (บาลี) ๒/๔๓๐/๘๒.

^{๗๗} อตตโน ผล อหฺรตฺติ อหฺโร. สภาพที่นำมาซึ่งผล เรียกว่า อาหาร ดูใน ขุ.
จ.อ. (บาลี) หน้า ๖๐.

แม้การฟังสัทธรรม เราก็กล่าวว่ามิใช่อาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหารอะไรเล่าเป็นอาหารของการฟังสัทธรรม ควรตอบว่า ‘การคบสัตบุรุษ’

การคบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์ การฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์ ศรัทธาที่บริบูรณ์ย่อมทำให้การมนสิการโดยแยบคายบริบูรณ์ การมนสิการโดยแยบคายที่บริบูรณ์ย่อมทำให้สติสัมปชัญญะบริบูรณ์ สติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ย่อมทำให้ความสำรวมอินทรีย์บริบูรณ์ ความสำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้สุจริต ๓ บริบูรณ์ สุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้สติปัญฐาน ๔ บริบูรณ์ สติปัญฐาน ๔ ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้วิชาและวิมุตติบริบูรณ์^{๗๘}

๑) การคบสัตบุรุษ ย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์

สัตบุรุษ คือ บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น เป็นผู้มิจิตไม่พยายาท เป็นสัมมาทิฐิ (มีพระโสดาบัน เป็นต้น) บุคคลนี้เรียกว่า สัตบุรุษ^{๗๙}

สัตบุรุษที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ คือ การที่บุคคลผู้มีสัมมาทิฐิแล้วชักชวนผู้อื่นให้มีสัมมาทิฐิ ..ตนเองเป็นผู้มีสัมมาสมาธิและชักชวนผู้อื่นให้มีสัมมาสมาธิ บุคคลนี้เรียกว่า สัตบุรุษที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ^{๘๐}

สัตบุรุษประกอบด้วยคุณอันเป็นโลกุตตระ คำสอนของท่านล้วนแล้วแต่เป็นแนวทางปฏิบัติให้สัตว์ทั้งหลายได้เข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์ ให้พิจารณาเห็นความจริงของสังขารว่า ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เมื่อเห็นโทษของสังขารก็จะเกิดความเบื่อหน่าย คลายความยินดีในสังขาร จิตใจก็จะโน้มไปในธรรมอันเป็นที่ดับขันธ์ คือ พระนิพพาน

^{๗๘} วจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๖.

^{๗๙} คูใน สัมมา. (ไทย) ๑๙/๒๕/๒๗., วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๐๔/๓๒๔.

^{๘๐} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๐๕/๓๒๖.

๒) การฟังสัทธรรม ย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์

สัทธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องคลายกำหนดยินดี มี ๓ ประการ

๑. ปริยัติสัทธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า อันเป็นเนื้อหาที่ทรงวางไว้เป็นแบบแผนอย่างบริบูรณ์ นำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้จริง

๒. ปฏิบัติสัทธรรม การเจริญสมณะและวิปัสสนา ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญาให้บริบูรณ์ โดยการฝึกหัดปฏิบัติขัดเกลา

๓. ปฏิเวธสัทธรรม ผลจากปฏิบัติให้สมบูรณ์ในไตรสิกขานั้น ๆ ตามสมควรแก่เหตุ จนถึงบรรลุมรรค ผล นิพพาน^{๘๑}

การฟังสัทธรรมย่อมก่อให้เกิดอานิสงส์ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟังมาก่อน (อสุสุตฺตํ สุนาติ)
๒. ย่อมเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นในสิ่งที่ได้ฟังแล้ว (สุตฺตํ ปริโยทเปติ)
๓. ย่อมบรรเทาความสงสัยในเรื่องต่างๆ ได้ (กฺขํ วิหนติ)
๔. ย่อมทำความเห็นให้ตรง (อุกฺกตํ) ได้ (ทิฏฺฐิ อฺชฺช กโรติ)
๕. จิตของผู้ฟังย่อมเลื่อมใส (จิตตสฺส ปสฺสิตติ)^{๘๒}

ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการฟังพระสัทธรรมจากสัตบุรุษ เป็นเหตุทำให้ได้กัมมัสสกตาญาณ^{๘๓} อันเป็นญาณที่เป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้อริยสัจ ๔^{๘๔} ปัญญาเช่นนี้เรียกว่า “สุตมยปัญญา” ปัญญาที่เกิดขึ้นเพราะการฟัง^{๘๕}

เมื่อได้ฟังคำสอนของสัตบุรุษแล้วย่อมเกิดความเข้าใจในเหตุและผลของทุกข์ที่เกิดขึ้น และเข้าใจแนวทางที่ถูกต้องในการออกไปจากทุกข์นั้นๆ

^{๘๑} ดูใน วิ.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๓๘/๔๒๕., อภ.เอก.อ. (ไทย) ๑/-/๑/๑๖๗.

^{๘๒} อภ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๒๐๒/๒๗๖.

^{๘๓} เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบวิบากไปตามกรรม หมายถึง สัมมาทิฏฐิ (อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๙๓/๕๐๙)

^{๘๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๘/๘๑ , ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๘๘/๒๐๙.

^{๘๕} เป็นเหตุให้ได้ปัญญาที่เป็นโลกียะและโลกุตระ ชุ.สุ.อ.(บาลี) ๑/๑๙๐/๒๖๗.

ได้อย่างถูกวิธี แม้จะยังไม่ถึงขั้นดับทุกข์ได้ แต่ก็เกิดศรัทธาเชื่อมั่นและพร้อมที่จะปฏิบัติในแนวทางที่เป็นไปเพื่อการดับทุกข์

๓) ศรัทธา ย่อมทำให้โยนิโสมนสิการบริบูรณ์

ศรัทธา แปลว่า ทรงไว้พร้อม หรือความเชื่อ คือ มีความเชื่อมั่นในประโยชน์จากสิ่งที่กระทำอยู่ เมื่อมีความเชื่อมั่นในคุณค่าของงานนั้น งานที่กำลังทำก็จะมีความก้าวหน้า และพัฒนาจนประสบผลสำเร็จสูงสุด

เมื่อได้ฟังธรรมจากสัทบุรุษบ่อยๆ ก็จะมี ความเชื่อที่มีเหตุผล คือ

๑. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อมั่นว่า ทรงตรัสธรรมบัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ์หลุดพ้นได้

๒. กัมมสัทธา เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าการกระทำโดยมีเจตนา ย่อมเป็นกรรม ความชั่วหรือความดีที่ทำแล้วย่อมมีผล และผลดีผลชั่วต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว และเชื่อว่าสิ่งที่ปรารถนาสำเร็จได้โดยการทำเหตุที่ถูกต้อง มิใช่ด้วยการอ้อนวอน

๓. วิปากสัทธา เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลทุกอย่างย่อมมาจากเหตุ ไม่มีผู้สร้างผู้ลบบันดาล

๔. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง แต่ละคนจะต้องเสวยวิบากกรรม เป็นไปตามการกระทำของตน^{๘๖}

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาต้องการพัฒนาอินทรีย์ให้แก่กล้าขึ้นไปเรื่อยๆ เมื่อศรัทธาตั้งมั่นอย่างแก่กล้าแล้ว ก็จะส่งผลหนุนเนื่องให้อินทรีย์อื่นๆ ตั้งมั่นและแก่กล้าขึ้นไปด้วย กล่าวคือ ศรัทธาทำให้เกิดความเพียร (วิริยะ) ความเพียรช่วยให้สติมั่นคง เมื่อสติมั่นคงแล้วกำหนดอารมณ์ใด ก็จะได้สมาธิ เมื่อสมาธิดีแล้วก็จะเกิดความเข้าใจ มองเห็นถึงโทษของอวิชชาและตัณหาที่เป็นสาเหตุแห่งการเวียนว่ายตายเกิด และมองเห็นคุณค่าของพระนิพพาน

^{๘๖} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๒๒/๔๔๓., อภ.สวดก.ฎีกา (บาลี) ๓/๓๗/๒๐๓.

ซึ่งเป็นภาวะสงบสันติ ครั้นเมื่อรู้ชัดเข้าใจแจ่มแจ้งด้วยตนเองแล้ว จะเกิดมีศรัทธาที่เป็นศรัทธาอย่างยิ่ง ที่ยิ่งกว่าศรัทธาสามัญ หมุนเวียนกลับเป็นสัทธินทรีย์อีก^{๘๗} เหตุปัจจัยให้เกิดปัญญา(สัมมาทิฏฐิ) เริ่มต้นจากศรัทธา โดยอาศัยศรัทธาเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดวิริยะ สติ สมาธิ น้อมเข้าสู่ปัจจัยภายในคือ โยนิโสมนสิการ^{๘๘} เป็นคุณเครื่องให้เกิดจินตามยปัญญา อันน้อมนำไปสู่ภาวนามยปัญญา ทำให้เกิดความเห็นที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ในสังขารทั้งปวงว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน

๔) โยนิโสมนสิการ ย่อมทำให้สติสัมปชัญญะบริบูรณ์

โยนิโสมนสิการ แปลว่า ทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย^{๘๙}

โยนิโสมนสิการ เป็นธรรมอย่างเอกที่เป็นเหตุให้ธรรมต่างๆ ที่เป็นกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น ได้เกิดขึ้น และทำให้ละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วได้ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสยกย่องว่า “โยนิโสมนสิการเป็นธรรมอย่างเอก กั้นวิจิกิจฉาไม่ให้เกิดขึ้น และละวิจิกิจฉาที่เกิดขึ้น เป็นเหตุให้เกิดกุศลธรรมและละอกุศลธรรม เป็นเหตุทำให้โพฆณงค์เกิดขึ้นและเจริญบริบูรณ์ เป็นไปเพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม”^{๙๐}

โยนิโสมนสิการเป็นธรรมเครื่องละวิปlass^{๙๑} ๔ ประการ คือ

๑. ทำไว้ในใจโดยแยบคายว่า “สังขารร่างกายเป็นอสุภะ ล้วนแต่ไม่

^{๘๗} สัมมา. (ไทย) ๑๙/๕๒๐/๓๓๓.

^{๘๘} โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำไว้ในใจโดยถูกอุบาย โดยถูกทาง ในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่า “ไม่เที่ยง” ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่า “เป็นทุกข์” ในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่า “เป็นอนัตตา” หรือที่เรียกว่า สัจจานุโลมิกญาณ ดูใน ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕/๗๑.

^{๘๙} ดูใน ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕/๗๑.

^{๙๐} อง.เอก. (ไทย) ๒๐/๒๑/๕, และ ๒๐/๖๘/๑๕, ๗๖/๑๗.

^{๙๑} วิปlass ความคลาดเคลื่อนของการรับรู้ ความเข้าใจ และความจำได้ เช่น การรับรู้สิ่งที่ไม่เที่ยงว่า “เที่ยงแท้” เป็นต้น (อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๔๙/๓๔๖.)

สวย ไม่งาม” เมื่อโยนิโสมนสิการในอสุภานิมิต^{๓๒} เช่นนี้ กามฉันทะที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ละได้^{๓๓} ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงในสังขารร่างกายที่เป็นอสุภะว่า “ไม่งาม” ละสุภวิปlass (สำคัญว่า “เป็นของสวยงาม”) ได้

๒. ทำไว้ในใจโดยแยกกายว่า “รูป-นามสังขารทั้งปวง เป็นทุกข์ ล้วนแต่ไม่สุข ไม่สบาย ไม่คงสภาพ”^{๓๔} เมื่อโยนิโสมนสิการเช่นนี้ ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ จิตย่อมเป็นสมาธิ ผู้มีจิตเป็นสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ในสิ่งที่ เป็นทุกข์ว่า “เป็นทุกข์” ละสุขวิปlass (สำคัญว่า “เป็นสุข”) ได้

๓. ทำไว้ในใจโดยแยกกายว่า “รูป-นามสังขารทั้งปวงเป็นอนิจจัง ล้วนแต่ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน”^{๓๕} เมื่อโยนิโสมนสิการเช่นนี้ ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ จิตย่อมเป็นสมาธิ ผู้มีจิตเป็นสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่า “ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน” ละนิจจวิปlass (สำคัญว่า “เที่ยงแท้”) ได้

๔. ทำไว้ในใจโดยแยกกายว่า “รูปธรรม-นามธรรมเป็นอนัตตา ล้วนแต่ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตนที่จะบังคับบัญชาให้เป็นไปตามใจปรารถนาได้”^{๓๖} เมื่อโยนิโสมนสิการเช่นนี้ ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ จิตย่อมเป็นสมาธิ ผู้มีจิตเป็นสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนว่า “ไม่ใช่ตัวตน” ละอัตตวิปlass (ว่าเป็นอัตตา) ได้^{๓๗}

โยนิโสมนสิการนี้ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในกระบวนการพัฒนาสติ

^{๓๒} อสุภานิมิต คือ นิมิตที่ไม่งาม เช่น ชากศพที่เน่าพองขึ้นอืด มีน้ำเหลืองไหลเยิ้ม ฯลฯ ที่ยังเหลืออยู่แต่ร่างกระดูกหรือกระดูกท่อน (วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๑๐๒/๑๙๔)

^{๓๓} ละได้ด้วยปัหาน ๕ อย่าง (อง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๑๖/๔๐)

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน ส.ข. (ไทย) ๑๗/๑๒๒/๒๑๖.

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน ส.ข. (ไทย) ๑๗/๑๒๒/๒๑๖.

^{๓๖} ดูรายละเอียดใน ส.ข. (ไทย) ๑๗/๑๒๒/๒๑๖.

^{๓๗} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๗๔/๑๒๕

และปัญญา ในระดับลึกซึ่งยิ่งขึ้น เป็นไปในภายในจิตใจ ช่วยส่งเสริมทำให้เกิดสติและสัมปชัญญะที่ยิ่งขึ้นไป

๕) สติสัมปชัญญะย่อมทำให้ความสำรวมอินทรีย์บริบูรณ์

สติ แปลว่า ความระลึก รู้ ทำหน้าที่กำจัดความประมาท^{๙๘} เป็นธรรมเครื่องปิดกั้นกระแสกิเลส^{๙๙} ผู้เจริญสติเท่า นั้นจึงจะทำองค์แห่งการตรัสรู้และปัญญา รู้แจ้งให้บริบูรณ์ได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า “สติปฏิฐาน ๔ ที่บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์”^{๑๐๐}

สัมปชัญญะ แปลว่า ความรู้ตัวทั่วพร้อม ความไม่พินเพื่อน มีความไตร่ตรองก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด ได้แก่ รู้ชัดโดยถูกต้อง ไม่หลงลืมสติ ไม่พินเพื่อนในขณะที่ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด เป็นต้น^{๑๐๑}

สติสัมปชัญญะเป็นหลักธรรมที่มีอุปการะมาก ที่จะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้ประพฤติตนอยู่ในแนวทางที่ถูกต้อง ทำ พูด หรือคิดสิ่งใดก็ทำ พูด หรือคิดด้วยความสำรวมระมัดระวังไม่ให้บาปทุจริตเกิดขึ้นและเป็นปทัฏฐานในการพัฒนากาย วาจา ใจ ให้สูงขึ้น^{๑๐๒}

๖) ความสำรวมอินทรีย์ย่อมทำให้สุจริต ๓ บริบูรณ์

ความสำรวม คือ ระมัดระวังปิดกั้นบาปอกุศลไม่ให้เกิดขึ้น^{๑๐๓} ในขณะที่ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสถูกต้อง และใจนึกคิด

^{๙๘} ดูใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๑๐๗.

^{๙๙} ดูรายละเอียดใน ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๕/๕๕.

^{๑๐๐} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๖.

^{๑๐๑} วิสุทธิ. มหาฎีกา (ไทย) ๑/๒๑๙/๒๐๗.

^{๑๐๒} อง. ทสก. (ไทย) ๒๓/๘๐/๔๐๕/๔๐๖.

^{๑๐๓} ดูใน อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๕๘/๑๓๙.

อินทรียสังวร หมายถึงคัมภรองทวารทั้ง ๖ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ไม่ให้บาปอกุศลครอบงำจิตใจในขณะที่รับรู้อารมณ์ ในขั้นต้น เป็นการควบคุม การรับรู้ เมื่อติดต่อกันเกี่ยวข้องกับอารมณ์ที่มากกระทบ ขณะที่ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส กายถูกต้องสัมผัส และจิตใจคิดสิ่งต่างๆ โดยระมัดระวังไม่ให้หมายรู้หรือยึดถือเป็นสาระ ไม่ว่าจะโดยการตีความเอาจาก ลักษณะทั่วไป^{๑๐๔} หรือลักษณะเฉพาะ^{๑๐๕} เพราะถ้าไม่ระมัดระวัง หลงหมายรู้เอาว่าเป็นตัวตน ก็จะพลอใจไปตามความชอบความชัง ก็จะทำให้ความดีใจหรือเสียใจครอบงำจิตใจเอาได้^{๑๐๖}

การสำรวมในการรับรู้อารมณ์ทางทวารต่างๆ เช่นนี้ ส่งผลให้การกระทำ การพูด หรือการคิด เป็นไปอย่างถูกทางถูกธรรม ประกอบด้วยกุศล ทำให้การแสดงออกทางกาย วาจา ใจ เป็นสุจริต

๓) สุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้สติปัญญา ๔ บริบูรณ์^{๑๐๗}

สุจริต แปลว่า ความประพฤติดี หรือความประพฤติงาม^{๑๐๘}

๑. ความประพฤติดีด้วยกาย หรือความประพฤติดีที่เป็นไปแล้วทางกาย ชื่อว่า กายสุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่ เจตนาเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเว้นจากการลักทรัพย์ เจตนาเว้นจากการล่วงละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น

^{๑๐๔} รวบถือ (อนิมิตตคคาที มองภาพด้านเดียว) คือ มองภาพรวมโดยเห็นเป็นหญิงหรือชาย เห็นว่ารูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสที่อ่อนนุ่ม เป็นอารมณ์ที่น่าปรารถนา ด้วยอำนาจฉันทราคะ (อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑/๓๕๒/๔๕๖.

^{๑๐๕} แยกถือ (อนุพยัญชนคคาที มอง ๒ ด้าน) คือ มองแยกแยะเป็นส่วนๆ ไป ด้วยอำนาจกิลเลส เช่น เห็นมือเท้าว่าสวยหรือไม่สวย ถ้าเห็นว่าสวยก็เกิดโลภะ (อยากได้) ถ้าเห็นว่าไม่สวยก็เกิดปฏิฆะ (ผลักไส) ดูใน อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑/๓๕๒/๔๕๖.

^{๑๐๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๒๑/๔๕๕, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๘/๒๓.

^{๑๐๗} ดูใน ที.ปา.อ. (บาลี) ๑/๒๐๓/๑๑๒.

^{๑๐๘} ดูใน ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๔๐๙.

๒. ความประพฤติดีด้วยวาจา หรือความประพฤติดีที่เป็นไปแล้วทางวาจา ชื่อว่าวจีสุจริต มี ๔ ประการ ได้แก่ เจตนาเว้นจากพูดโกหกหลอกลวง เจตนาเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนาเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อเหลวไหล

๓. ความประพฤติดีด้วยใจ หรือความประพฤติดีที่เป็นไปแล้วทางใจ ชื่อว่า มโนสุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่ ไม่คิดโลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่คิดพยาบาทปองร้ายเบียดเบียน เห็นถูกต้องตามคลองธรรม^{๑๐๙}

การประพฤติดีสุจริต ๓ ประการนี้ จัดว่าเป็นการเจริญวิปัสสนา เป็นอย่างไร? คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า “เมื่อกายและวาจาสงบ ไม่เคลื่อนไหว ขณะรับรู้อารมณ์ทางจักขุทวาร (หรือทางหู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ในขณะจิตแรก ผู้เจริญวิปัสสนากำหนดรู้รูปด้วยจิต จัดเป็นมโนสุจริต เมื่อปริกรรมในจิตด้วยวิปัสสนาว่า “มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา” จัดเป็นวจีสุจริต ไม่จับต้องสิ่งนั้นด้วยคิดว่า สิ่งนี้เป็นของไม่ควรแตะต้อง จัดเป็นกายสุจริต”^{๑๑๐} พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสความสำคัญของการประพฤติดีสุจริต ๓ ประการไว้ว่า “เธอจงทำเบื้องต้นในกุศลธรรมทั้งหลายให้หมดจดก่อน คือ ละกายทุจริตแล้วเจริญกายสุจริต ละวจีทุจริตแล้วเจริญวจีสุจริต ละมโนทุจริตแล้วเจริญมโนสุจริต ..เมื่อเธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ”^{๑๑๑}

๘) เจริญสติปัฏฐาน ๔ ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์

การตรัสรู้ธรรมต้องอาศัยการเจริญสติให้บริบูรณ์ เพื่อให้เกิดวิปัสสนาปัญญา^{๑๑๒} เมื่อเห็นความจริงของรูป-นาม ก็ทำให้แจ้งอริยสัจ ๔^{๑๑๓}

^{๑๐๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๗๑/๓๓๖.

^{๑๑๐} ดุโน ส.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๒๑๓.

^{๑๑๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๑๓/๒๗๑, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๘๗/๑๒๑.

^{๑๑๒} ดุโน อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๗๗๐/๔๔๑-๔๔๓.

^{๑๑๓} ดูรายละเอียดใน อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๑/๓๖.

วิปัสสนาปัญญาจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการเจริญสติ และสมาธิตามแนวสติ
ปัฏฐาน ๔

ผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ เท่านั้นจึงจะทำองค์แห่งการตรัสรู้ พร้อมทั้ง
ความรู้แจ้ง และความหลุดพ้นให้บริบูรณ์ได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า “สติปัฏ
ฐาน ๔ ที่บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์
แล้ว ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์”^{๑๑๔}

สติปัฏฐาน คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกอารมณ์ มี ๔ ประการ
คือ กาย เวทนา จิต ธรรม^{๑๑๕} การเจริญสติปัฏฐาน คือการตั้งสติระลึก
อารมณ์ที่มากกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รู้ไปตามอาการที่เห็น ตามที่
ได้ยิน ที่ได้กลิ่น ที่ได้สัมผัส ที่ได้นึก ที่ได้รู้สึก ที่ได้รับรู้ ไม่ตัดลึนตี-ชั่ว ชอบ
หรือไม่ชอบ ยินดีหรือไม่ยินดี คือ การระลึกด้วยสติอย่างจดจ่อต่อเนื่องใน
ทุกอาการที่กระทบ ตามลักษณะอาการของอารมณ์นั้นๆ ย่อมจัดเป็นการ
เจริญสติปัฏฐาน ๔ ทั้งสิ้น

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน สติกำหนดพิจารณากาย

กาย ในที่นี้หมายถึงลักษณะอาการของธาตุ ๔ โดยการกำหนดเห็น
ลักษณะอาการของกายที่ปรากฏอยู่ อันได้แก่ รูปขันธ์ ด้วยความเพียร ด้วย
สัมปชัญญะ ด้วยสติ ไม่ยินดียินร้าย ดังพุทธดำรัสว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้
พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา
และโทมนัสในโลกเสียได้”^{๑๑๖}

ตามดูกายย่อย คืออาการทั้งหมดในร่างกายนี้ กำหนดดูเป็นของไม่
สวยงาม ละความสำคัญผิดว่าสวยงาม เห็นเป็นไตรลักษณ์ เหมาะสำหรับผู้
เป็นต้นหาจริต และสมถยานิก มีปัญญาน้อย^{๑๑๗}

^{๑๑๔} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๖. คู่อธิบายที่หน้า ๓๘๓, ๔๘๔.

^{๑๑๕} ดูใน ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๗-๖๘, ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๒/๓๕๗-๕๘.

^{๑๑๖} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๗๓/๓๒๒., ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒/๓๐๑.

^{๑๑๗} ดูใน ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๓/๓๖๘.

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน สติกำหนดพิจารณาเวทนา

เวทนา คือ สภาวะเสวยอารมณ์^{๑๑๘} หมายถึง ความรู้สึกต่อสิ่งเร้าที่มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มี ๓ อากาโร คือ สุขเวทนา (สบาย) ทุกขเวทนา (กดดัน บีบคั้น) และอทุกขมสุขเวทนา (รู้สึกเฉย)

ตามรู้ จนเห็นความเกิด-ดับของเวทนา ดังพระพุทธพจน์ว่า “เธอตามรู้สภาวะความเกิดขึ้นในเวทนาอยู่บ้าง ความดับบ้าง ทั้งความเกิดและความดับในเวทนาอยู่บ้าง ย่อมเข้าไปตั้งสติว่า เวทนามีก็เพียงสักว่าเอาไว้วรรู้ เอาไว้ระลึกร เธออยู่อย่างไม่ถูกค้นหาและทิวฐิ เข้าอิงอาศัย”

สติกำหนดรู้เวทนาตามดูเวทนาในร่างกายนี้ กำหนดดูว่าทั้งหมดนั้นเป็นทุกข์ ละความสำคัญผิดว่าสุข เห็นเป็นไตรลักษณ์ เหมาะสำหรับผู้เป็นตถมาหาจริต และสมถยานิก มีปัญญามาก^{๑๑๙}

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน สติกำหนดพิจารณาจิต

จิต เป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ คือ รับอารมณ์อยู่เสมอ^{๑๒๐}

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา มีสติกำหนดรู้จิตย่อย (เช่น จิตมีราคะ จิตปราศจากราคะ เป็นต้น) ในจิตใหญ่ พิจารณาเรื่อยๆ ซึ่งจิต คือ ความนึก ,คิดต่างๆ เช่น ดูว่าจิตมีราคะ หรือไม่มีราคะ จิตมีโทสะ หรือไม่มีโทสะ จิตมีโมหะ หรือไม่มีโมหะ ฯลฯ โดยพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริง ว่าเป็นแต่เพียงความคิดนึก ไม่ใช่สิ่งที่เที่ยงแท้ ยั่งยืน ไม่ใช่ตัวตน^{๑๒๑} ละความสำคัญผิดว่าเที่ยง เห็นเป็นไตรลักษณ์ เหมาะสำหรับผู้เป็นทิวฐิจริต และเป็นวิปัสสนายานิก มีปัญญาน้อย^{๑๒๒}

^{๑๑๘} อารมมณสส รสั เวทยนติ อนุภวนตัสติ เวทนา. ดูใน อภิ.ส.อ. (บาลี) ๒/๘๙.

^{๑๑๙} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๘๐/๒๖๕. ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๓/๓๖๙.

^{๑๒๐} อารมมณั จินเตตัสติ จิตตัง, วิชานาตัสติ. อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑/๑๒๗/๑๑๐.

^{๑๒๑} ดูใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๘๑/๒๕๕, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๑/๓๑๔-๓๑๕.

^{๑๒๒} ดูรายละเอียดใน ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๓/๓๖๙.

๔. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานสติกำหนดพิจารณาสภาพธรรม

ธรรม หมายถึง สภาวะที่ทรงสภาพของตนไว้^{๑๒๓} คือ เป็นอยู่อย่างไรรู้ ก็เป็นอย่างนั้น เช่น สติเป็นธรรมชาติระลึกได้ ปัญญาเป็นธรรมชาติที่รู้แจ้ง อารมณ์ เป็นต้น^{๑๒๔} เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับจิต

ผู้เจริญวิปัสสนาพิจารณาสภาพธรรมต่างๆ ที่มาปรากฏให้จิตรู้ หรือที่ จิตน้อมไปรู้ มีธรรมอะไรเกิดขึ้นก็รู้ชัดในธรรมนั้นๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ทั้งภายในและภายนอก รู้ไปตามลำดับตั้งแต่อย่างหายาบบไปจนถึงอย่าง ละเอียดที่สุด ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ลึกซึ้งกว่าการเห็นกาย เวทนาและจิต ตามที่ ได้ปฏิบัติมา ให้ความจริงแบบอริยสัจ ไม่ใช่เพียงแค่งำหนดรู้สภาวะธรรมอัน เป็นทุกข์เท่านั้น แต่ต้องมีการกำหนดรู้ถึงทางดับทุกข์ของทุกข์นั้นๆ ด้วย กำหนดรู้สภาวะที่ปรากฏให้รู้ว่า "สภาวะธรรมทั้งหมดนั้นเป็นอนัตตา ไม่ใช่ ตัวตน" จนละความสำคัญผิดว่าเป็นตัวตนได้ เหมาะสำหรับผู้เป็นทิวฐิจริต และวิปัสสนายานิก มีปัญญา^{๑๒๕}

สติปัฏฐาน ๔ นี้เป็นมูลแห่งการทำโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์ ดังที่พระ ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า "สติปัฏฐาน ๔ ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมทำ โพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์"^{๑๒๖}

๕) โพชฌงค์ ๗ ย่อมทำให้วิชาและวิมุตติบริบูรณ์

โพชฌงค์ คือ องค์แห่งการรู้แจ้งด้วยปัญญาตรัสรู้^{๑๒๗} เมื่อองค์นั้นๆ สมบูรณ์พร้อมด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ย่อมเกิดเป็น "สัมโพชฌงค์"

สัมโพชฌงค์ คือ องค์ธรรมสามัคคีเครื่องตรัสรู้แห่งอริยสาวก อัน

^{๑๒๓} อุตตโน ปน สภาวํ ธาเรนตีติ ธมมา. ดูใน อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑/๘๖.

^{๑๒๔} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๒-๔๐๓/๓๑๖-๓๓๘.

^{๑๒๕} ดูใน ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๓/๓๖๙.

^{๑๒๖} ดูใน ม.อุปริ. (ไทย) ๑๔/๑๔๙/๑๘๙.

^{๑๒๗} โพธิยา โพธิสส อังคิโต โพชฌงค์. (ม.ม.อ. (บาลี)๑/๒๗/๙๑-๙๒, พุชฌ มติ เอตยาติ โพธิ ปัญญา ดูใน อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๔๖๖/๓๓๒., ส.ส. (ไทย)๓/๕๒/๕๘.

ด้วยสัมมัตตปธาน ๔^{๑๓๕} ในทางกายคือตั้งกายให้ตรงเสมอ ในทางใจคือจดจ่อ สภาวะปัจจุบันที่รู้สึกว่าจะชอบไม่ชอบ กำหนดให้รู้เท่าทันอารมณ์^{๑๓๖}

๔. ปิติสัมโพชฌงค์ ความอิมใจเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ ปิติเจตสิก ที่มีความอิมใจในการเจริญสติปัฏฐาน ปิติแผ่ซ่านไปด้วยความยินดี ทำให้ กายและจิตฟูขึ้น มี ๕ ประการ คือ

๑) ขุททกาปิติ ปิติเล็กน้อย มีขนลุกทั่วร่างกายหรือน้ำตาไหล

๒) ขณิกาปิติ ปิติชั่วขณะ ปรากฏแม้ในขณะที่เพิ่งหลับตาก็มี

๓) โอกันติกาปิติ ปิติซึมซับ คล้ายคลื่นหรือกระแสไฟ

๔) อุพเพงคาปิติ ปิติโลดโผน ทำให้กายลอยได้

๕) ผรณาปิติ ปิติซาบซ่าน ซาบซ่านทรวงอกไป-มาทั่วร่าง

ปิติประเภทหลังมีกำลังกว่าประเภทแรก เมื่อกำหนดรู้เท่าทันจะ สามารถยกจิตและอารมณ์ขึ้นสู่วิปัสสนาและโลกุตตรธรรมได้

๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ความสงบกายสงบใจอันเป็นองค์แห่งการ ตรัสรู้(ปัสสัทธิเจตสิก) สงบกายสงบใจในขณะที่กำหนดรู้กาย เวทนา จิต ธรรม มีสภาพสงบกิเลสไม่มีกิเลสรบกวนใจให้เศร้าหมอง ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง บางครั้งเหมือนอยู่คนเดียวในโลก เจียบสงบ ไม่กระวนกระวาย มีความเยือก เย็นอันเกิดจากความไม่ดิ้นรนแห่งกาย(กายปัสสัทธิ) และจิต (จิตปัสสัทธิ)

๖. สมานีสัมโพชฌงค์ สมานีเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือ เอกัคคตา เจตสิก ความตั้งใจมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวอย่างแน่วแน่ของกุศลจิต ไม่ฟุ้ง^{๑๓๗}

๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามความเป็นจริงเป็นองค์แห่งการตรัสรู้^{๑๓๘}

^{๑๓๕} ๑) เพียรระวังไม่ให้บาปอกุศลเกิดขึ้น ๒) เพียรละบาปอกุศล ๓) เพียรทำ กุศลให้เกิดขึ้น ๔) เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๐/๒๐๑)

^{๑๓๖} ดูใน ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๗๖๒.

^{๑๓๗} ดูใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๒๘๓., ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๙๔.

^{๑๓๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๕/๓๒๑. ดูเพิ่มเติม หน้า ๔๘๖.

อุเบกขา แปลว่า เป็นกลางวางเฉย องค์กรธรรมได้แก่ ตัตถมัมชฌัตตา เจตสิก ที่ทำให้จิตเป็นกลาง หรือสม่าเสมอในสภาพธรรมที่ปรากฏ

แต่อุเบกขาที่เป็นสัมโพชฌงค์นั้น มีลักษณะพิจารณาสภาพธรรม (กาย เวทนา จิต ธรรม) ตามความเป็นจริง^{๑๓๙} ไม่ให้ตกไปในฝักฝ่ายแห่ง อารมณ์ที่ชอบและไม่ชอบ หักห้ามความหย่อนและยิ่งแห่งจิต^{๑๔๐}

เมื่อกำหนดรู้สภาวธรรมได้อย่างสม่าเสมอแล้ว ก็ไม่ต้องปรับอินทรีย์ ๕ ให้เสมอกันอีก เพราะมีสภาวะสมดุล ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ด้วยอำนาจ โพชฌงค์ทั้ง ๖ ประการ ที่บำเพ็ญมาตั้งแต่ต้น เรียกว่า เป็นผลของโพชฌงค์ ทั้ง ๖ ข้างต้นนั่นเอง^{๑๔๑} และเมื่อโพชฌงค์ทั้ง ๗ บริบูรณ์ก็ทำให้เกิดปัญญาญาณ ถึงขั้น “สังขารุเพกขาญาณ” ที่เป็นปัญญาเจตสิกอย่างสมบูรณ์^{๑๔๒}

เมื่อเจริญวิปัสสนากาวนา ทำสังขารุเพกขาญาณให้บริบูรณ์แล้ว จิต ย่อมวางเฉยต่อสังขาร^{๑๔๓} อยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ คือ อนิมิตตวิโมกข์^{๑๔๔} หรือ อัปณิหิตวิโมกข์^{๑๔๕} หรือสุญญตวิโมกข์^{๑๔๖} เป็นไปเพื่อวิชชาและวิมุตติ สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์”^{๑๔๗}

^{๑๓๙} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๗๗.

^{๑๔๐} ดูใน ม.ม.อ. (ไทย) ๑/-/-/๗๖๔.

^{๑๔๑} ดูใน ส.ม.อ. (ไทย) ๕/๒/-/๒๖๐.

^{๑๔๒} ดูใน ข.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๓๑๘.

^{๑๔๓} ดูรายละเอียดใน ข.ป. (ไทย) ๓๑/๕๕/๘๘-๘๙.

^{๑๔๔} อนิมิตตวิโมกข์ องค์กรธรรมได้แก่ อริยมรรค ซึ่งทำพระนิพพานให้เป็นอารมณ์ แล้วเป็นไปโดยอาการไม่มีนิมิตคือ ไม่มีนิจจนิมิต ไม่มีฐนนิมิต และไม่มีอัตตนิมิต

^{๑๔๕} อัปณิหิตวิโมกข์ องค์กรธรรมได้แก่ อริยมรรค ซึ่งทำพระนิพพานให้เป็นอารมณ์ โดยอาการไม่มีที่ตั้งแห่งกิเลสตัณหา ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น.

^{๑๔๖} สุญญตวิโมกข์ องค์กรธรรมได้แก่ อริยมรรค ซึ่งทำพระนิพพานให้เป็นอารมณ์ โดยอาการว่างเปล่า คือ ว่างเปล่าจากราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น.

^{๑๔๗} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๖.

บทที่ ๗

การเจริญสุทธวิปัสสนา

เมื่อเอ่ยถึงคำว่า “การเจริญวิปัสสนาล้วน ๆ” หรือ “สุทธวิปัสสนา” ย่อมก่อให้เกิดความไม่เห็นด้วย และประเด็นขัดแย้งขึ้นมาในหมู่ผู้ศึกษาคัมภีร์หลายกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มผู้ถือทิฏฐิว่า “พระไตรปิฎกเท่านั้นที่ถูกต้อง คัมภีร์นอกนั้นเชื่อถือไม่ได้”

ผู้ไม่เห็นด้วย มักยึดถือตามที่อ่านพบในพระไตรปิฎกว่า “เจโตวิมุตติต้องมาคู่กับปัญญาวิมุตติเสมอ” นัยเดียวกัน “ปัญญาวิมุตติก็ต้องมาคู่กับเจโตวิมุตติเสมอ” เช่นกัน คือต้องได้มานสมาบัติก่อนเท่านั้นจึงจะปฏิบัติวิปัสสนาให้บังเกิดผลได้จริง เมื่อมีผู้เสนอข้อมูลในพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอธิบายในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา ว่า “แค่ขณิกสมาธิก็เจริญวิปัสสนาให้บรรลุมรรค ผลได้” ก็มักถูกโต้แย้งด้วยความรุนแรงว่า “เหลวไหล! ตำรานี้อย่างไรแต่ถึงขยะเลย ต้องฝังดินหรือเผาไฟเท่านั้น มิฉะนั้นแล้ว อาจมีเทวดา หรือคนเก็บขยะนำไปอ่าน เป็นมิจฉาทิฏฐิได้”

๗.๑ วิปัสสนาภาวนา

“วิ” แปลว่า โดยประการต่างๆ “ปัสสนา” แปลว่า ความหยั่งรู้ หยั่งเห็น รวมความว่า ปัญญาหยั่งรู้หยั่งเห็นโดยประการต่างๆ ในสภาวะลักษณะของรูปธรรมและนามธรรมตามความเป็นจริง ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ชื่อว่า “วิปัสสนา”

วิปัสสนา คือ ปัญญาเห็นแจ้งในอารมณ์ต่างๆ โดยความเป็นรูป-นาม ที่พิเศษนอกออกไปจากบัญญัติ โดยการละทิ้งสัททบัญญัติ อตถบัญญัติเสียสิ้น และเห็นแจ้งในอารมณ์ต่างๆ มีรูปารมณ เป็นต้น โดยอาการไม่งาม ไม่

เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ที่พิเศษนออกออกไป จากสุกข์สัญญาวิปัสสนา นิจจ-
สัญญาวิปัสสนา สุขสัญญาวิปัสสนา อตตสัญญาวิปัสสนาเสีย ได้แก่ปัญญาเจตสิก
ที่ในมหาภูตจิต และมหากริยาจิต^๑

การเจริญวิปัสสนา คือ การเพ่งพินิจพิจารณาสภาพธรรมตามเป็น
จริง^๒ จนเห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ แต่ที่เราไม่เห็นรูป-เห็นนามตามความเป็น
จริงได้โดยง่ายนั้น ก็เพราะว่ามีธรรม ๓ ประการ เป็นเครื่องขวางกั้นไว้ คือ
สันตติปิดบังอนิจจัง อิริยาบถปิดบังทุกข์ ฌนสัญญาปิดบังอนัตตา^๓

๑) สันตติปิดบังอนิจจัง สันตติ หมายถึง การเกิดขึ้นติดต่อกันต่อเนื่อง
กันอย่างรวดเร็ว คือความสืบทอดแห่งกรรม ฤดู จิต อาหาร ตัวอย่างที่เข้าใจได้
ง่าย เช่น ขนเก่าหลุดล่วงไป ขนใหม่เกิดขึ้นแทน ความคิดเก่าดับไป
ความคิดใหม่มาแทน ปิดบังไม่ให้เห็นความเป็นอนิจจัง ของสภาพธรรมที่
ปรากฏ ปิดบังไม่ให้เห็นความไม่เที่ยงของรูป-นาม ทำให้เห็นเหมือนกับว่า
รูป-นามนี้ยังมีอยู่เรื่อยๆ ไป เมื่อไม่เห็นความจริงของรูป-นาม ก็เกิด
ความสำคัญผิดในรูป-นามว่า “เป็นของเที่ยง” เรียกว่า นิจจวิปัสสนา

๒) อิริยาบถปิดบังทุกข์ หมายถึง การเปลี่ยนอิริยาบถมาปิดบังทุกข์
เช่น เมื่อเราเดินเมื่อยก็เปลี่ยนเป็นนั่ง นั่งเมื่อยก็เปลี่ยนเป็นนอน ทำให้เข้าใจ
ว่าสังขารนี้ไม่ได้ทุกข์อะไร การเปลี่ยนอิริยาบถบ่อยทำให้ไม่เห็นความจริง
ของรูป-นามว่า มีทุกข์เบียดเบียนบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา เมื่อไม่เห็นทุกข์ ก็
เข้าใจผิดว่าเป็นสุข เรียกว่า “สุขวิปัสสนา” เป็นปัจจัยแก้ตัณหาทำให้ปรารถนา
ดับรนไป ตามอำนาจของตัณหา ที่อาศัยรูป-นามเกิดขึ้น เพราะเหตุที่ไม่ได้
พิจารณาอิริยาบถ จึงทำให้ไม่เห็นทุกข์ (ผู้ไม่เห็นทุกข์ ย่อมไม่เห็นอริยสัจ ๔)

^๑ พระสัทธรรมโฆสิตกะ, **ปรมัตถโฆสิตกะ ปริจเฉท ๙ เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๕
กรุงเทพฯ : บริษัท วิ.อินเตอร์ พรินท์ จำกัด., ๒๕๔๗, หน้า ๑๕.

^๒ อัง.สตตก.อ. (บาลี) ๓/๒๐/๑๖๕, อัง.สตตก.ฎีกา (บาลี) ๓/๒๐/๑๙๒.

^๓ ดูใน อัง.สตตก.ฎีกา (บาลี) ๑/๓๔๑ .

๓) ขนสัณญญาปิดบังอนัตตา ขนสัณญญา แปลว่า ความสำคัญมั่นหมายว่าเป็นกลุ่มก้อน หมายถึง ความสำคัญผิดในสภาวะธรรมที่รวมกันอยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนของขั้น ๕ ว่าเป็นตัว เป็นตน และสำคัญว่ามีสาระแก่นสาร จึงทำให้ไม่สามารถเห็นความแยกกันของรูป-ของนามเป็นคนละอย่างได้ เมื่อไม่สามารถกระจายความเป็นกลุ่มเป็นก้อนคือขนสัณญญา ให้แยกออกจากกันได้ จึงไม่มีโอกาสที่จะเห็นความไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตนได้ ทำให้หลงยึดถือว่าเป็นตัวเป็นตน แต่แท้จริงแล้วเป็นเพียงธาตุต่างๆ ประกอบขึ้นเป็นคน ถ้าแยกออกแล้วไม่มีความเป็นคนเลย ต่อเมื่อรวมกันเข้า จึงสมมติชื่อว่าเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ เมื่อไม่เห็นอนัตตา วิปลาสที่เรียกว่า “อัตตวิปลาส” (ความสำคัญผิดว่าเป็นตัวตน) ก็ต้องเกิดขึ้น และเป็นปัจจัยแก่ตัณหา^๔ (ตัณหาคือสมุทัยสังขเป็นเหตุโดยตรงให้ทุกข์เกิด)

วิธีทำลายเครื่องปิดบังไตรลักษณ์ทั้ง ๓ ประการนี้ได้ มีอยู่เพียงทางเดียวเท่านั้น นั่นคือปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ นอกจากนี้ไม่มีทางใดอีกเลย^๕ สติปัฏฐาน ๔ เท่านั้นที่สามารถทำลายวิปลาสและทำให้เกิดวิปัสสนาปัญญา เห็นความจริงของรูป-นามได้^๖

อนึ่ง มวลสรรพสัตว์เห็นผิดไปจากความเป็นจริง ก็เพราะวิปลาสธรรม ๓ ประการ คือ ทิฎฐิวิปลาส (ความเห็นผิด) จิตตวิปลาส (รู้ผิด) และ สัณญญาวิปลาส (จำผิด) องค์ของวิปลาสแต่ละอย่าง มี ๔ ประการ คือ

- ๑) สุภวิปลาส ความสำคัญผิดว่าสังขารร่างกายเป็นของสวยงาม
- ๒) สุขวิปลาส ความสำคัญผิดว่ารูป-นามเป็นสุข
- ๓) นิจจวิปลาส ความสำคัญผิดว่ารูป-นามเที่ยง
- ๔) อัตตวิปลาส ความสำคัญผิดว่ารูป-นามเป็นตัวตน^๗

^๔ วิสุทธิ. (บาลี) ๓/ ๒๗๕, วิสุทธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๓/ ๕๒๒.

^๕ คูใน ม.ม.อ. (บาลี)๑/๑๐๖/๒๕๔.

^๖ ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๓๙๙/๒๔๗.

^๗ ดูรายละเอียด อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๙/๔๔ ,วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๓๖๖.

วิปัสสนาธรรมนี้เกิดขึ้นเพราะไม่ได้กำหนดรู้ความจริงของอารมณ์ ที่ปรากฏ การที่จะละวิปัสสนาธรรมนี้ได้ก็โดยการกำหนดรูป-นาม ตามนัยของสติปัฏฐาน ๔ เท่านั้น ในคัมภีร์อรรถกถากล่าวว่า สติปัฏฐาน ๔ มุ่ง แสดงการละ หรือทำลายวิปัสสนาธรรมทั้ง ๔ เป็นหลัก คือ

๑) สุภวิปัสสนา กำจัดได้ด้วยกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ละความสำคัญผิดว่ารูปสังขารเป็นของสวยงามเสียได้

๒) สุขวิปัสสนา กำจัดได้ด้วยเวหนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ละความสำคัญผิดว่ารูป-นามเป็นสุขเสียได้

๓) นิจจวิปัสสนา กำจัดได้ด้วยจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ละความสำคัญผิดว่ารูป-นามเป็นของเที่ยงเสียได้

๔) อัตตวิปัสสนา กำจัดได้ด้วยธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ละความสำคัญผิดว่ารูป-นามเป็นตัวเป็นตนเสียได้^๔

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงกล่าวได้ว่าวิปัสสนาและสติปัฏฐานเป็นสิ่งเดียวกันโดยความเป็นเหตุเป็นผลกัน คือวิปัสสนาญาณจะมีขึ้นไม่ได้เลย หากขาดกระบวนการพิจารณาธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔

ทำไมต้องวิปัสสนา?

ชาวบ้านเชื่อว่า : โรคร้ายเกิดจากคุณไสย ภูตผี เทวดาให้โทษ..

แต่หมอเห็นชัดว่า : เป็นเพราะเชื่อไวรัสที่เกิดขึ้นในร่างกาย

ถามว่า : หมอเห็นคนเป็นไข้หวัด ก็บอกได้ทันทีว่าเป็นเพราะเชื่อไวรัส ทั้งๆ ที่หมอก็มองไม่เห็นเชื่อไวรัส หมอรู้ได้อย่างไร?

ตอบว่า : เชื่อตามหลักวิชาที่ครูบาอาจารย์สอนมา!

หมอศึกษามาทางวิทยาศาสตร์ ทำไมต้องเชื่อคนโน้นคนนี้ ทำไมไม่เข้าไปเห็นเองรู้เองแล้วแก้ไขเอง ด้วยหลักวิทยาศาสตร์ ทำไมต้องไขยาของ

^๔ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๙., ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๐๖/๒๕๔, วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๓๖๑.

คนอื่น ใช้เครื่องมือที่ตนเองไม่ได้สร้างขึ้น คนที่เรียนทางวิทยาศาสตร์ทำไมต้องไปเชื่อยาของคนอื่น เชื่อเครื่องมือของผู้อื่น

ตอบว่า : ความเชื่อที่มีเหตุผลอ้างอิง เป็นเหตุปัจจัยเบื้องต้นให้ตัดสินใจเรียนรู้ เมื่อศึกษาเรียนรู้อย่างถูกวิธีแล้ว ก็จะรู้จริงด้วยตนเอง

เมื่อหมอ รับเชื่อตามคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์แล้ว ก็เพียรอ่านตำรับตำราจนเกิดความเข้าใจ แล้วมานั่งฟังจ้องดูเชื้อไวรัส ฟังจ้องอยู่หลายวัน ก็ไม่เห็นเชื้อโรคสักที ว่าตัวเป็นอย่างไร? ลักษณะอย่างไร? จึงไปปรึกษาอาจารย์ ท่านก็ให้กล้องจุลทรรศน์มาเครื่องหนึ่ง จึงสามารถเห็นเชื้อโรคได้ชัดเจนว่าเชื้อแบบนี้ ควรให้ยาขนานไหนบำบัด

ดูเดียวกัน

ชาวโลกเห็นว่า : เราเป็นทุกข์เพราะไม่มีเงิน ไม่หล่อ ไม่สวย ฯลฯ

พระอรียเจ้าเห็นว่า : มนุษย์เป็นทุกข์ เพราะความยึดมั่นถือมั่น อันเกิดจากความไม่รู้แจ้ง ไม่รู้จริง ในสภาพธรรมที่ปรากฏ

ชาวพุทธเห็นคนที่เป็นทุกข์ ก็บอกได้ทันทีว่า “คุณเป็นทุกข์ เพราะยังมีอุปาทาน ยังไม่มีปัญญาเห็นแจ้ง ตามที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ว่า สัพเพสังขารา อนิจจา ...สัพเพ ธัมมา อนัตตา” ทั้งที่ชาวพุทธคนนั้น ตนเองก็ยังมีทุกข์อยู่ ยังมีอุปาทานอยู่ ..เขารู้ได้อย่างไร?

ตอบว่า : เพราะเชื่อตามคำสอนที่พระอรียเจ้าบอกสืบต่อกันมา!

ถามว่า : ศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ไม่ให้เชื่องมงาย ทำไมต้องไปยึดติดในคำสอนของครูบาอาจารย์ ทำไมไม่สละทางโลกไปอยู่ตามป่าตามถ้ำ นั่งสมาธิแล้วรู้แจ้งด้วยตนเอง

ตอบว่า : ความเป็นผู้รู้ เกิดขึ้นจากการพัฒนาอินทรีย์ จนถึงขีดสุด จนจิตสว่างเบิกบานออกมา ซึ่งพัฒนามาจากศรัทธาอินทรีย์ คือความศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นเบื้องต้นในการพัฒนาอินทรีย์ทั้ง ๕

เมื่อชาวพุทธเชื่อแล้วว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าช่วยให้ออกจาก

ทุกข์ได้จริง จึงตั้งใจฟังธรรมมาก ๆ นั่งสมาธิ สวดมนต์นานๆ ตอนฟังธรรมก็เพลิดเพลีนผ่อนคลายดี ยิ่งนั่งสมาธิยิ่งสงบไม่คิดอะไร แต่ทำไมพอมาเรียกแท็กซี่ข้างถนน เขาไม่จอดรับ รู้สึกไม่สบายใจ ขัดเคืองใจ เดินสวนทางกับคนรู้จักกัน เขาไม่ทักทายก็รู้สึกไม่สบายใจ กังวลใจ จึงกลับไปถามพระอาจารย์ว่า “รักษาศีลนั่งสมาธิเป็นประจำ ทำไมใจยังเป็นทุกข์?”

พระอาจารย์จึงแนะนำให้ใช้สติ (เจริญสติปัฏฐาน ๔) พิจารณาดูอาการเคลื่อนไหวรู้ออกกายและจิต(รูปและนาม) จนเห็นลักษณะแตกต่างกันของแต่ละอาการ และให้ตามเห็นความเปลี่ยนแปลง อาการดับหาย ในทุกๆ อาการที่เปลี่ยนไป ดับไป ในแต่ละขณะจิตที่รับรู้อารมณ์ ในแต่ละห้วงเวลาที่จิตรู้ (เจริญวิปัสสนา) จนเห็นแจ้งความจริง เกิดปัญญาเห็นแจ้งว่า ในทุกๆ การรับรู้ด้วยสติ ไม่เห็นมีสิ่งใดเป็นตัวเป็นตน เป็นเรา เป็นเขา เลยสักอย่างเดียว ..ในเมื่อไม่มีเราเสียแล้ว ทุกข์จะมาเกาะอะไรได้ ดุจดั่ง เมื่อไม่มีกระจกเสียแล้ว ฝุ่นจะลงจับอะไรได้?

ประโยชน์และอานิสงส์ของการเจริญวิปัสสนา

ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติสมาธิภาวนามีมากมาย จนยากที่จะอธิบายให้เห็นจริงได้จนกว่าผู้ที่ได้ลงมือปฏิบัติจนได้เห็นผลจริงด้วยตนเอง พอกล่าวเป็นตัวอย่างได้ดังนี้

๑. ทำให้จิตใจเกิดความสงบเยือกเย็นเป็นสุข^๙
๒. เมื่อปฏิบัติวิปัสสนาถึงสังขารูปกขาญาณ (ญาณที่ ๑๑) จนแก่กล้าแล้ว ทำให้โรคบางอย่างหายได้ เช่น โรคมะเร็ง ต่อมไทรอยด์ เป็นต้น^{๑๐}
๓. ถ้าปฏิบัติไม่สำเร็จ ติดอยู่เพียงแคญาณที่ ๑๑ ก็ไม่เสียเวลาเปล่า เพราะจะเกิดปัญญาญาณ ที่จะใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในโลกได้

^๙ ดูรายละเอียด อด.อภุจก.อ. (บาลี) ๓/๖๕-๖/๒๗๐-๒.

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน พินิจ รัตนกุล.,ศ.ดร., สวตมณต์ สมาธิ วิปัสสนา รักษาโรคได้. พิมพ์ครั้งที่ ๓ นนทบุรี. บริษัทเพชรรุ่งการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๗.

๔. แก้อาการรพ มนต์ดำได้ ไม่ว่าจะถูกของหรือโดนยาพิษ ยาสั่งมา เมื่อปฏิบัติจนถึงสังขารุเปกขาญาณแล้ว อาการรพจะหายไปจนเกลี้ยง

๕. ปิดประตูอบาย คือ เมื่อบรรลู่โสดาบันแล้ว แม้เคยทำบาปไว้มาก ก็ไม่ต้องตกนรก^{๑๑} ไม่เกิดเป็นเปรตอสุรกาย และสัตว์เดรัจฉานอีกเลย^{๑๒} และจะได้บรรลุมรรคผลเบื้องสูง^{๑๓} ไม่ต้องกลับมาเกิดอีกเลย^{๑๔} อันเป็น จุดประสงค์สูงสุดในพระพุทธศาสนา

๗.๒ หลักการเจริญสติปัฏฐาน ๔

สติปัฏฐาน แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ หรือการปฏิบัติมีสติเป็น ประธาน^{๑๕} อีกนัยหนึ่งแปลว่า ธรรมอันเป็นอารมณ์ของสติ^{๑๖} สำคัญ ของสติปัฏฐาน พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสาย เดียว เป็นทางสายเอก^{๑๗} เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและ ปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุลิขยมรรค เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ทางสายนี้คือสติปัฏฐาน ๔

๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

มีสติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ กำจัด

^{๑๑} ดูใน อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๖๓/๙๕ , อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๓/๑๔๑.

^{๑๒} ดูใน ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๐๖/๓๐๐ , ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๖/๕๐๙.

^{๑๓} ดูใน ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๙๗/๑๗๕-๖, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๙๗/๒๓๕-๒๓๗.

^{๑๔} บรรลู่รหัตตผลไม่กลับมาเกิดในครรรค์อีกต่อไป ดูใน ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๙/๒๒๕.

^{๑๕} ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๓๖๗-๓๖๘, ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๓๕๗-๓๕๙.

^{๑๖} พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะปริจเฉทที่ ๗**, หน้า ๑๓๑.

^{๑๗} ทางสายเดียว หมายถึง เป็นทางที่บุคคลผู้ละการเกี่ยวข้องกับหมู่คณะพึง ประพฤติธรรมอยู่แต่ผู้เดียว เป็นทางของบุคคลผู้ค้นพบผู้เดียว คือ พระพุทธเจ้าเท่านั้น เป็นทางปฏิบัติในศาสนาเดียวคือพระพุทธศาสนาเท่านั้น และเป็นทางสายเดียวที่ ดำเนินไปสู่จุดหมายเดียว คือพระนิพพาน ดูใน ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๓๗๓/๓๕๙.

อภิขมาและโหมนัสในโลกได้ พระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้เป็น ๖ หมวด คือ

๑.๑) พิจารณาลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ให้เห็นการไหลเข้า ไหลออกติดต่อกันเป็นลำ ยาว สั้น สลับกันไป

๑.๒) พิจารณาอิริยาบถ คือ พิจารณาการเดิน ยืน นั่ง นอน ให้รู้ ความเป็นไปของอิริยาบถ

๑.๓) พิจารณาสัมปชัญญะ คือ พิจารณาความรู้สึกรู้ตัวในการ เคลื่อนไหวทางกาย เช่น การก้าวไป การถอยกลับ การคู้แขนเข้า การเหยียดแขนออก โดยกำหนดให้รู้ทันทุกอากัปภิกิริยานั้น ๆ

๑.๔) พิจารณาสิ่งปฏิกูล คือ พิจารณาอาการ ๓๒ ในกายของตณมี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น ให้เห็นว่าเป็นของน่าเกลียด

๑.๕) พิจารณาธาตุ คือ พิจารณาดิน น้ำ ไฟ ลม ในกายของตณ ให้ เห็นโดยความเป็นธาตุ เหมือนคนฆ่าโค แบ่งอวัยวะของโคที่ฆ่าแล้ว ออกเป็น ส่วน ๆ อย่างชำนาญ

๑.๖) พิจารณาซากศพ ซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ กัน ถึง ๙ ลักษณะ เช่น ซากศพที่ตายแล้ว ๑ วัน ถึง ๓ วัน แล้วนำมาเปรียบเทียบกับกายของตณว่า มีสภาพอย่างเดียวกัน^{๑๘}

๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

มีสติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มี สัมปชัญญะ กำจัดอภิขมาและโหมนัสในโลกได้ พระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้ ๙ ประการ คือ

๒.๑) เสวยสุขเวทนาอยู่ มีสติระลึก รู้ชัดว่า กำลังเสวยสุขเวทนา

๒.๒) เสวยทุกขเวทนาอยู่ มีสติระลึก รู้ชัดว่า กำลังเสวยทุกขเวทนา

๒.๓) เสวยอุเบกขาเวทนาอยู่ มีสติระลึก รู้ชัดว่า กำลังเสวยอุเบกขา เวทนา

^{๑๘} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๕/๒๔๙.

๒.๔) เสวยสุขเวทนาเมื่อามีสอยู่ มีสติระลึก รู้ชัดว่า กำลังเสวยสุขเวทนาเมื่อามีส

๒.๕) เสวยทุกขเวทนาเมื่อามีสอยู่ มีสติระลึก รู้ชัดว่า กำลังเสวยทุกขเวทนาเมื่อามีส

๒.๖) เสวยอุเบกขาเวทนาเมื่อามีสอยู่ มีสติระลึก รู้ชัดว่า กำลังเสวยอุเบกขาเวทนาเมื่อามีส

๒.๗) เสวยสุขเวทนาไม่มีามีสอยู่ มีสติระลึก รู้ชัดว่า กำลังเสวยสุขเวทนาไม่มีามีส

๒.๘) เสวยทุกขเวทนาไม่มีามีสอยู่ มีสติระลึก รู้ชัดว่า กำลังเสวยทุกขเวทนาไม่มีามีส

๒.๙) เสวยอุเบกขาเวทนาไม่มีามีสอยู่ มีสติระลึก รู้ชัดว่า กำลังเสวยอุเบกขาเวทนาไม่มีามีส

๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

มีสติพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ กำจัดอกิขณาและโหม่นัสในโลกได้ พระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้ ๑๖ ประการ

๓.๑) เมื่อจิตมีราคะเกิดขึ้น สติกำหนดรู้ว่า จิตมีราคะ

๓.๒) เมื่อจิตปราศจากราคะ สติกำหนดรู้ว่า จิตปราศจากราคะ

๓.๓) เมื่อจิตมีโทสะเกิดขึ้น สติกำหนดรู้ว่า จิตมีโทสะ

๓.๔) เมื่อจิตปราศจากโทสะ สติกำหนดรู้ว่า จิตปราศจากโทสะ

๓.๕) เมื่อจิตมีโมหะเกิดขึ้น สติกำหนดรู้ว่า จิตมีโมหะ

๓.๖) เมื่อจิตปราศจากโมหะ สติกำหนดรู้ว่า จิตปราศจากโมหะ

๓.๗) เมื่อจิตหดหู่และท้อถอย สติกำหนดรู้ว่า จิตหดหู่ ท้อถอย

๓.๘) เมื่อจิตฟุ้งซ่าน สติกำหนดรู้ว่า จิตฟุ้งซ่าน

๓.๙) เมื่อจิตเป็นมหัคคตะ สติกำหนดรู้ว่า จิตเป็นมหัคคตะ

๓.๑๐) เมื่อจิตไม่เป็นมหัคคตะ สติกำหนดรู้ว่า จิตไม่เป็นมหัคคตะ

- ๓.๑๑) เมื่อจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า สติกำหนดรู้ว่า จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า
- ๓.๑๒) เมื่อจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า สติกำหนดรู้ว่า จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า
- ๓.๑๓) เมื่อจิตสงบแล้ว (สมาหิตจิต) สติกำหนดรู้ว่า จิตสงบ
- ๓.๑๔) เมื่อจิตไม่สงบ (อสมาหิตจิต) สติกำหนดรู้ว่า จิตไม่สงบ
- ๓.๑๕) เมื่อจิตพ้นจากกิเลสแล้ว สติกำหนดรู้ว่า จิตพ้นจากกิเลส
- ๓.๑๖) เมื่อจิตไม่พ้นจากกิเลส สติกำหนดรู้ว่า จิตไม่พ้นจากกิเลส

๔) ัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลก พระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้ ๕ หมวด

๔.๑) หมวดนิวรณ คือ ธรรมเป็นเครื่องขวางกั้น หรือห้ามไม่ให้ บรรลุกุศลธรรม มี ๕ ประการ คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิตตะ อุทัจจ- กุกุกจจะ วิจิกิจฉา

๔.๒) หมวดขันธ์ คือ กองอุปาทานขันธ์ ๕ กอง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

๔.๓) หมวดอายตนะ คือ อายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ัมมารมณ

๔.๔) หมวดโพชฌงค์ คือ องค์แห่งธรรมเครื่องตรัสรู้ ๗ ประการ คือ สติ ัมมวิจยะ วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา

๔.๕) หมวดสังขะ คือ สภาวะธรรมที่เป็นจริงอันประเสริฐ มี ๔ ประการ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค^{๑๔}

^{๑๔} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๘๓/๒๕๗, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๑/๓๑๔-๓๑๕.

๒) เจตสิก เป็นธรรมชาติที่อาศัยจิตเกิด อาศัยจิตรู้อารมณ์^{๒๕} เจตสิกทั้งหลายจะรู้อารมณ์ได้ก็เพราะอาศัยจิต ขาดจิตเสียแล้วเจตสิกก็รู้ อารมณ์ไม่ได้^{๒๖} ถ้าเปรียบจิตเป็นน้ำ เจตสิกเป็นสีแดง ผสมกันเป็นน้ำแดง เมื่อผสมกันแล้วไม่สามารถแยกน้ำออกจากสีแดงได้ฉนั้นใด จิตและเจตสิกก็ไม่สามารถแยกออกจากกันเป็นอิสระได้ฉนั้น^{๒๗}

เจตสิกนี้เป็นสิ่งปรุงแต่งจิตให้มีความเป็นไปต่าง ๆ^{๒๘} ไม่ว่าจะเป็น ความพอใจ ความไม่พอใจ ความรัก ความเกลียด ความสงบ หรือฟุ้งซ่าน ล้วนเป็นคุณสมบัติของเจตสิกทั้งสิ้น แต่เจตสิกเกิดขึ้นเองและแสดง พฤติกรรมเองไม่ได้ ต้องอาศัยจิตเป็นตัวแสดงพฤติกรรมแทน

๓) รูป คือ ธรรมชาติที่ผันแปรแตกดับไป เพราะปัจจัยตรงกันข้าม เสมอๆ^{๒๙} เป็นธรรมชาติที่มีอยู่จริง ผู้ที่ได้กระทบได้สัมผัสจะมีความรู้สึก เหมือนกันหมด คือ มีสภาวะแตกสลายอยู่เสมอ^{๓๐}

๔. นิพพาน ธรรมชาติที่สงบจากรูปนาม ชันธ ๕ พ้นจากตัณหา อย่างเด็ดขาด^{๓๑} พ้นจากการปรุงแต่งทั้งปวง ดังนั้นจึงได้ชื่อว่า เป็นอสังขตธรรม^{๓๒} จัดเป็นนามที่เป็นโลกุตระ

การรู้อารมณ์ปรมาัตถ์เป็นการรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการเจริญ วิปัสสนา เพราะหากไม่รู้อารมณ์ปรมาัตถ์อย่างถูกต้อง และแจ่มชัดแล้ว ก็ไม่อาจนำไปสู่การเจริญวิปัสสนาให้เกิดผลได้ เพราะอารมณ์ที่จะให้เกิดปัญญา

^{๒๕} ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๖๒/๑๓๕.

^{๒๖} ดุรายละเอียด อภิ.สง.อ. (บาลี) ๒๐๖/๑๙๐.

^{๒๗} ดุรายละเอียด ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑/๒๕.

^{๒๘} ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๑๔๔/๓๑๓.

^{๒๙} ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๒.

^{๓๐} อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๑๔๗.

^{๓๑} ดุรายละเอียด ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๖๒/๙๖.

^{๓๒} ขุ.อป.อ. (บาลี) ๑/๕๐๓/๓๓๘.

เห็นแจ้งในการเจริญวิปัสสนา ตั้งแต่อุท্থัพพญาณเป็นต้นไป ต้องเป็น
อารมณ์ปรมาตถ์ล้วนๆ ปรมาตถ์ธรรมที่เป็นอารมณ์ในการเจริญวิปัสสนา
ภาวนา ย่นย่อลงเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) **รูป** ธรรมชาติที่แตกสลายอยู่เสมอ เพราะความร้อนบ้าง ความ
เย็นบ้าง เป็นต้น^{๓๓} ได้แก่ รูปขันธ์นั่นเอง เป็นอารมณ์ที่รับรู้ได้ทางตา หู จมูก
ลิ้น กาย^{๓๔}

๒) **นาม** ที่เป็นโลกียธรรม เป็นธรรมชาติที่น้อมไปสู่อารมณ์อยู่
เสมอ^{๓๕} ได้แก่ นามขันธ์ ๔ (เวทนา สัญญา สังขาร จัดเป็นเจตสิก และ
วิญญาณ จัดเป็นจิต) คือ ความรู้สึกนึกคิดภายในใจ นั่นเอง

ส่วนนิพพานเป็นโลกุตตรธรรม ไม่ใช่ฐานะที่รับรู้ได้ หรือถึงจะรับรู้ได้
ก็ไม่มีประโยชน์ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา^{๓๖}

๒) อารมณ์หลักในการเจริญวิปัสสนา

การเจริญวิปัสสนามีอารมณ์หลักในการตามรู้ ๒ ประการ คือ

๑) ตามรู้รูปเป็นหลัก คือ ตามรู้อาการของธาตุ ๔ ธาตุใดธาตุหนึ่งที
ปรากฏชัดเจนในขณะจิตปัจจุบัน คือ **ธาตุดิน**มีลักษณะแข็งปรากฏชัดในรูป
ทั้งหมด แต่ขณะที่แสงจันทร์แสงอาทิตย์ปรากฏ มีลักษณะอ่อนนุ่มความแข็ง
น้อย **ธาตุน้ำ**มีลักษณะเกาะกุมทำให้วัตถุที่แข็งอยู่รวมกันก่อตัวเป็นรูปร่างได้
(ทำให้วัตถุที่อ่อนไหลไปได้) **ธาตุไฟ**มีลักษณะเย็นหรือร้อน **ธาตุลม**มีลักษณะ
หยาบหรือตึง และปรากฏสภาวะเคลื่อนไหว^{๓๗}

^{๓๓} อ.เจ.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๓๓.

^{๓๔} อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๑๔๗.

^{๓๕} ชุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๒๔๘.

^{๓๖} ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๒/๔๓๐.

^{๓๗} ดูในพระญาณชเถระ (แลศีลยาดอ), **อานาปานทีปนี**, หน้า ๓๗.

การตามรู้รูปเป็นหลัก เป็นการเจริญวิปัสสนาล้วนๆ ใช้ขณิกสมาธิพิจารณาอาการของรูป โดยเฉพาะธาตุลมที่เคลื่อนไหว^{๓๘} โดยลักษณะ ๗ ประการ คือ ๑) อนิจจานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ๒) ทุกขานุปัสสนา พิจารณาเห็นความเป็นทุกข์ ๓) อนัตตานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน ๔) นิพพิทานุปัสสนา พิจารณาเห็นความน่าเบื่อหน่าย ๕) วิราคานุปัสสนา พิจารณาเห็นความคลายกำหนด ๖) นิโรธานุปัสสนา พิจารณาเห็นความดับกิเลส ๗) ปฏิินิสสัคคานุปัสสนา พิจารณาเห็นความสลัดทิ้งกิเลส^{๓๙} นี่เป็นการเจริญวิปัสสนาของ**วิปัสสนายานิก**

๒) ตามรู้นามเป็นหลัก คือ ตามรู้เวทนา จิต หรือสภาพธรรม^{๔๐} ที่ปรากฏในขณะที่จิตปัจจุบัน ได้แก่ บุคคลผู้บรรลุลมานแล้ว ควรเข้าฌานนั้นบ่อยๆ เมื่อเกิดความชำนาญในการเข้าฌานแล้ว จึงยกองค์ฌานที่ปรากฏชัดคือ ปิติ สุข หรืออุเบกขาขึ้นสู่พระไตรลักษณ์เจริญวิปัสสนา พิจารณาเห็นสภาพธรรมตามลำดับสมาบัติและองค์ฌาน^{๔๑} โดยลักษณะ ๗ ประการ คือ ๑) อนิจจานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ๒) ทุกขานุปัสสนา พิจารณาเห็นความเป็นทุกข์ ๓) อนัตตานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน ๔) นิพพิทานุปัสสนา พิจารณาเห็นความน่าเบื่อหน่าย ๕) วิราคานุปัสสนา พิจารณาเห็นความคลายกำหนด ๖) นิโรธานุปัสสนา พิจารณาเห็นความดับกิเลส ๗) ปฏิินิสสัคคานุปัสสนา พิจารณาเห็นความสลัดทิ้งกิเลส^{๔๒} นี่เป็นการเจริญวิปัสสนาของ**สมถยานิก**

คัมภีร์ฎีกาอธิบายการกำหนดอารมณ์ที่แตกต่างกันของสมถยานิกบุคคลและวิปัสสนายานิกบุคคลว่า

^{๓๘} ดูรายละเอียดใน ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๑๒๘๘/๖๐๓.

^{๓๙} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๖๕/๑๖๙.

^{๔๐} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๑๔๘/๑๓๓.

^{๔๑} ม.อ.อ. (บาลี) ๔/๕๘.

^{๔๒} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๖๕/๑๖๙.

สมถยานิกกำหนดรู้องค์ฌานเป็นอารมณ์ ซึ่งเป็นนามธรรมที่ปรากฏชัดเมื่อออกจากฌาน คือกำหนดรู้ฌานจิตตูปบาทในขณะปัจจุบัน มีหทัยรูปเป็นที่ตั้ง^{๔๓} ส่วนวิปัสสนายานิกกำหนดรู้รูป-นาม (ขันธ ๕) ที่ปรากฏชัดในขณะปัจจุบัน สติรู้เท่าทันสภาวะจิตเจตสิกและอายตนะภายนอกเป็นที่ตั้ง การหยั่งรู้ไม่อาจกำหนดรู้สังขารธรรมในอรรถภาพของตนโดยสิ้นเชิงได้^{๔๔} จึงกำหนดเฉพาะอารมณ์ที่จิตรู้ชัด ดังข้อความในคัมภีร์วิสุทธิมรรคมหาฎีกาว่า “ยถาปากฎั วิปัสสนาภินิเวโส^{๔๕} พิงเจริญวิปัสสนาตามอารมณ์ที่ปรากฏชัด”

๓) การกำหนดอารมณ์ในการเจริญวิปัสสนา

การกำหนด คือ การเอาจิต (น้อมจิต, ส่งจิต, ส่งจิต) เข้าไปรับรู้ อารมณ์ที่เกิดขึ้น ด้วยความเชื่อมั่นในแนวปฏิบัติ มีวิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา โดยปราศจากการคิดนึกปรุงแต่ง หรือเพิ่มเติมสิ่งใดๆ ลงไปในการรับรู้ นั้นๆ มี ๒ ลักษณะ คือ ปชานาติ และ สิกขติ มีอธิบายดังนี้

๑) **ปชานาติ** แปลว่า รู้ชัด เป็นผลเกิดขึ้นจากการกำหนดรู้รูป-นาม ปัจจุบัน อันอาศัยการบริกรรมภาวนาเป็นเครื่องประคับประคองจิตขึ้นสู่อารมณ์ คัมภีร์อรรถกถาที่มุนิกาย^{๔๖} อธิบายไว้ว่า

“แม้สัตว์เร่จรจฉาน เช่น หมา แมว เมื่อเดินไปก็รู้ตัวว่า “เดินไป” ก็จริงอยู่ แต่ความรู้เช่นนั้น ละความเห็นว่าเป็นสัตว์ไม่ได้ เพิกถอนความเข้าใจว่าเป็นอัตตา เป็นตัว เป็นต้น ไม่ได้ ไม่เป็นสติปัญฐานภาวนา ส่วนการรู้ของผู้เจริญภาวนาย่อมละความเห็น “ว่าสัตว์” เพิกถอนความเข้าใจว่า เป็นตัว เป็นต้น ได้ เป็นสติปัญฐานภาวนา

^{๔๓} ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๒/๓๗๖.

^{๔๔} ม.อ.ฎีกา (บาลี) ๓/๓๒๖.

^{๔๕} วิสุทธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๒/๔๓๒.

^{๔๖} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๕/๓๘๑.

เช่น : ขณะเดิน ใครเดิน? การเดินของใคร? เดินได้เพราะอะไร?

ตอบว่า : ไม่ใช่สัตว์หรือบุคคลใดๆ เดิน ไม่ใช่การเดินของสัตว์หรือบุคคลใดๆ เดินได้เพราะการแผ่ไปของวาโยธาตุ อันเกิดจากจิตปรารถนา จิตปรารถนาว่าจะเดิน จิตนั้นก็ทำให้เกิดวาโยธาตุ ทำให้เกิดความเคลื่อนไหว การนำสกถกายให้ก้าวไปข้างหน้าด้วยความไหวตัวแห่งวาโยธาตุ อันเกิดจากจิตปรารถนา เรียกว่า “เดิน” ในอริยาบถอื่นก็เหมือนกัน เกิดจิตปรารถนาขึ้นว่าจะนั่ง จิตนั้นก็ทำให้เกิดวาโยธาตุ วาโยธาตุก็ทำให้เกิดความจงใจในความเคลื่อนไหว ความขยับกายเบื้องล่างลง ทรงกายเบื้องบนขึ้น ด้วยความไหวตัวแห่งวาโยธาตุอันเกิดแต่การทำของจิต เรียกว่า “นั่ง” เป็นต้น^{๔๗}

๒) ลิกขติ แปลว่า สำเนียงรู้ หมายถึง เพียรพยายามกำหนดรู้ อารมณ์ที่ปรากฏในขณะปัจจุบันอย่างใส่ใจ ก่อเกิดเป็นไตรสิกขาอย่างครบถ้วน คือ ความสำรวมอินทรีย์ของผู้เพียรพยายามใส่ใจกำหนด จัดเป็น อธิศีลสิกขา ความตั้งใจมั่นของผู้เพียรพยายามใส่ใจกำหนด จัดเป็น อธิจิตตสิกขา ความรู้ทั่วถึงลักษณะอาการของรูป-นามของผู้เพียรพยายามใส่ใจ กำหนด จัดเป็น อธิปัญญาสิกขา^{๔๘}

การกำหนดอย่างใส่ใจนี้ ทำให้เกิดความเข้าใจสิ่งต่างๆ โดยครบถ้วน และรอบด้าน^{๔๙} ที่เรียกว่า “ปริญญา” แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น

๑) ญาตปริญญา กำหนดรู้ขั้นรู้จัก คือรู้ตามสภาวะลักษณะ ได้แก่ รู้จักจำเพาะตัวสิ่งนั้น ตามสภาวะของมัน เช่นว่า รูปมีลักษณะสลายตัว เวทนามีลักษณะเสวยอารมณ์ สัญญามีลักษณะกำหนดหมายรู้ เป็นต้น

ภูมิแห่งญาตปริญญา เริ่มต้นตั้งแต่กำหนดเห็นรูป-นาม จนถึงกำหนดปัจจัยของสังขาร ก็คือการตามกำหนดรู้ลักษณะเฉพาะของอารมณ์ที่

^{๔๗} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๕/๓๘๑.

^{๔๘} วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๒๒๐/๒๔๘.

^{๔๙} ทุกรายละเอียดใน ข.ม. (ไทย) ๒๙/๖๒/๖๐, วิสุทธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๓/๒๓๐.

กำหนด และเหตุปัจจัยให้อารมณ์นั้นๆ เกิดขึ้นนั่นเอง

๒) ตีรณปริยญา กำหนดรู้**ขั้นพิจารณา** คือรู้ทั่วถึงด้วยปัญญาที่หยั่งลึกลงไปถึงสามัญลักษณะ ได้แก่ รู้ถึงการที่สิ่งนั้นๆ เป็นไปตามกฎธรรมดา โดยพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เช่น เห็นเวทนาว่าไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ไม่ใช่ตัวตน ฯลฯ

ภูมิแห่งตีรณปริยญา เริ่มตั้งแต่การพิจารณากองสังขารในสัมมสนญาณ จนถึงอุทยัพพยานุปัสสนา (พิจารณาเห็นความเกิด และความดับของสังขารธรรม) ก็คือการตามกำหนดอย่างจดจ่อต่อเนื่อง จนเห็นแจ้งสามัญลักษณะของอารมณ์ที่กำหนดนั่นเอง

๓) ปหานปริยญา กำหนดรู้ถึง**ขั้นละได้** คือ จนรู้แจ้งชัดขั้นที่ ๕ ถึงขั้นที่ทำให้ถอนความยึดติด เป็นอิสระจากสิ่งนั้นๆ ได้ ทำให้วางท่าทีและปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้อง เช่น เมื่อรู้ว่ารูป-นามเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ชัดแจ้งแล้ว ก็ละความมั่นหมายว่าเป็นของเที่ยงแท้ เป็นสุข เป็นตัวตน ในสิ่งนั้นเสียได้ มีสติกำหนดรู้ชัดตามความเป็นจริง วางใจเป็นกลาง ไม่มีความยึดมั่นด้วยอำนาจอุปาทาน ปล่อยวางได้

ภูมิแห่งปหานปริยญาแบ่งเป็นชั้น ตามการประหาณวิปัสสา^{๕๐} ดังนี้

๑. เมื่อโยคี พิจารณาเห็นความดับของรูป-นาม (ในภังคญาณ) แล้ว จากนั้นพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละนิจจสัญญาเสียได้

๒. พิจารณาเห็นโดยความเป็นทุกข์ เห็นความบีบคั้นให้คงสภาพเดิมอยู่ไม่ได้ ย่อมละสุขสัญญา (ความสำคัญผิดว่าเป็นสุข) เสียได้

๔. พิจารณาเห็นโดยความไม่ใช่ตัวตน ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา

^{๕๐} ปัญญาเครื่องละวิปัสสา ชื่อว่า **ปหานปัญญา** (ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๙๓.)

วิปัสสาธรรม คือ ธรรมที่มาปิดบังพระไตรลักษณ์ ทำให้สรรพสัตว์ไม่เห็นความจริงของรูป-นาม มี ๓ ประการ คือ ๑) ทิฏฐิวิปัสสา ความเห็นผิดๆ ๒) จิตตวิปัสสา ความคิดผิดๆ ๓) สัญญาวิปัสสา ความจดจำมาผิดๆ (วิสุทฺธิ. (บาลี)๒/๓๖๖)

ของใคร ย่อมละอัตตสัญญา (ความสำคัญผิดว่าเป็นตัวตน) เสียได้

๕. เมื่อนั้น ย่อมเปื้อน่ายความเพลิดเพลิน สำรอกราคะ ดับตัณหา สละคืนความยึดถือ (ละอุปาทานในขั้น ๕) ได้^{๕๑}

๔) การบริกรรมภาวนา

บริกรรมภาวนาในการเจริญสมถะ คือ การกำหนดใจเพ่งอารมณ์ นึกภาวนาในใจ ซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนกระทั่งจิตถูกดึงมาเกาะติดกับนิมิต

แต่การบริกรรมภาวนาในการเจริญวิปัสสนา ไม่ใช่การท่องบ่น หรือ สาธยายเหมือนสมถะ แต่เป็นการเอาจิต (โน้มจิต, น้อมจิต) เข้าไปรับรู้ อารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะอย่างจดจ่อ ฝ้าคูอารมณ์อัน เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏขึ้น ตามความเป็นจริง โดยปราศจากอคติ หรือการ คตินึกปรุงแต่ง เพิ่มเติมสิ่งใดๆ ลงไปในทุกๆ ขณะที่มีการกำหนดรู้ รู้ด้วยสติ ที่ประกอบพร้อมอยู่ด้วยความเชื่อมั่นในแนวปฏิบัติ อันส่งผลให้มีวิริยะ สมาธิ และปัญญาเพิ่มพูนขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การบริกรรมภาวนามีความสำคัญต่อการปฏิบัติวิปัสสนาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ จัดเป็นวิชขมานบัญญัติ^{๕๒} คือ คำบัญญัติแสดงเนื้อความที่ปรากฏ สือให้รู้สภาวธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

หลายคนสงสัยว่า : การปฏิบัติแบบนี้ มากไปด้วยคำบริกรรม มีแต่ คำบัญญัติ จะเป็นวิปัสสนาได้อย่างไร?

ตอบว่า : ในการเจริญวิปัสสนาเบื้องต้น คำบริกรรมแม้จะทำให้รับรู้ คำบัญญัติเป็นอารมณ์ก็จริง แต่ก็ช่วยให้จิตจดจ่ออารมณ์มากขึ้น จากนั้นจึง สามารถหยั่งเห็นรูป-นามตามสภาวธรรมนั้นๆ โดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาได้ เมื่อวิปัสสนาญาณมีกำลังมากขึ้นแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องใช้คำ

^{๕๑} ดูรายละเอียดใน พุ.จ.อ. (ไทย) ๖/-/-/๖๔๕, พุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๙๑.

^{๕๒} บัญญัติเรียกชื่อสภาวธรรมที่มีอยู่จริง ดูใน พุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๑๐๘.

บริการอีกต่อไป เพราะสามารถรู้รูป-นามได้ชัดเจนแล้ว ตั้งข้อความในคัมภีร์มหาภูทิกว่า “นनु จ ตชชาปถยตติวเสน สภาวะธมโม คยหตติ. สจจํ คยหติ ปุพฺพภาเค ภาวนาย ปน วฑฺฒมานาย ปถยตติ สมตฺกิกมิตฺวา สภาเวเวว จิตฺตํ ติญฺจติ.”^{๕๓}

ถามว่า : ย่อมรับรู้สภาวะธรรมโดยเนื่องด้วยชื่อบัญญัติได้หรือ?

ตอบว่า : จริงอยู่ในเบื้องต้นแรก บุคคลย่อมรับรู้เนื่องด้วยบัญญัติ (คำบริการมสลับกันไป) แต่ในเมื่อภาวนาเจริญขึ้น จิตย่อมล่วงบัญญัติแล้วดำรงอยู่ในสภาวะธรรมเท่านั้น

มีหลักฐานยืนยันเกี่ยวกับการใช้คำบริการที่เป็นบัญญัติว่า “มนสา สขมาโย ลกฺขณปฏฺิวธสฺส ปจฺจโย โหติ. ลกฺขณปฏฺิวธो มคคผลปฏฺิวธสฺส ปจฺจโย โหติ.”

การสาธยายทางจิต เป็นปัจจัยแก่การแทงตลอดไตรลักษณ์ การแทงตลอดไตรลักษณ์เป็นปัจจัยแก่การแทงตลอดมรรคผล^{๕๔}.

อนึ่ง พระสารีบุตรเถระอธิบายความหมายของสัมมาวาจา ไว้ว่า “ชื่อว่าสัมมาวาจา เพราะมีสภาวะกำหนด เป็นวิธีการและเป็นเหตุเพื่อละมิจฉาวาจา ฯลฯ เพื่อครอบงำกิเลส เพื่อรู้แจ้งธรรม”^{๕๕}

ถามว่า : ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา จะละคำบริการได้เมื่อไหร่?

ตอบว่า : เมื่อนำเนื่อมะพร้าวออกจากกะลาได้หมดแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องสนใจเปลือกอีกต่อไป เมื่อเห็นอาการpongว่าไม่ใช่ท้องpong เห็นอาการยุบว่าไม่ใช่ท้องยุบ เห็นรูป-นามเป็นเพียงธาตุที่ถูกรู้ บัญญัติธรรมเกาะติดอารมณ์ไม่ได้อีก เพราะเห็นแจ้งด้วยปัญญาแล้วว่า เป็นเพียงธาตุล้วนๆ ที่เกิดดับไปตามเหตุปัจจัยของเขาเองอยู่ตลอดเวลา หาบัญญัติมิได้!

^{๕๓} วิสุทธิมหาภูทิก (บาลี) ๑/๓๑๖.

^{๕๔} อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๒/๒๔๓, วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.

^{๕๕} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๓๗/๔๐๒.

๕) เจริญวิปัสสนากาวนา เห็นอะไร? รู้แจ้งอะไร?

ตอบว่า : เห็นทุกข์ รู้แจ้งพระไตรลักษณ์ คือรู้แจ้งความเปลี่ยนแปลง ความไม่คงทนสภาพ ความไม่ใช่ตัวตนที่จะบังคับบัญชา หรือยึดมั่นให้เป็น นั้นเป็นนี้ได้ ในสภาพธรรมที่ปรากฏ

รู้แจ้งพระไตรลักษณ์แล้วทุกข์ลดลงได้อย่างไร? : เด็กที่ถูกเขี่ยนตี บ่อย ๆ ทำไม่ไม่ค่อยร้องไห้ คนที่ถูกตำบอยๆ ทำไม่ไม่ค่อยโกรธ คนที่สัตว์ เลี้ยงตายบ่อย ๆ ทำไม่ไม่ค่อยเสียใจ ตอบว่า : เคยชินเสียแล้ว รับสภาพได้แล้ว ผู้ที่รู้แจ้งพระไตรลักษณ์แจ่มชัดอยู่บ่อยๆ ก็คงเดียวกัน (ไม่ค่อยทุกข์)

ทำอย่างไร จึงจะรู้แจ้งพระไตรลักษณ์บ่อยๆ และชัดๆ : ยิ่งอยาก เห็น ยิ่งไม่เห็น พระไตรลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่จะเห็นได้ด้วย ความอยากเห็น และไม่มีมนุษย์หรือเทพตนใด สามารถเห็นพระไตรลักษณ์ได้ : เพราะอะไร? เพราะธรรมชาติที่เห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ได้ มีเพียงอย่างเดียว นั่นคือ ปัญญาญาณ

ปัญญาญาณเห็นอะไรจึงรู้แจ้งพระไตรลักษณ์ได้? : ปัญญาญาณเห็นทุกข์ คือสังขารธรรมโดยความเป็นพระไตรลักษณ์

ทำอย่างไรจึงจะเห็นทุกข์? : ต้องเจริญมรรคมีองค์ ๘ ให้สมบูรณ์

เจริญมรรคมีองค์ ๘ ด้วยวิธีการใด? : ด้วยการกำหนดรู้ทุกข์

กำหนดรู้ทุกข์ด้วยวิธีการใด? : ด้วยการเจริญวิปัสสนากาวนา

ปัจจุบันนี้ ยังเป็นไปไม่ได้หรือไม่ ที่ปฏิบัติธรรมเพียง ๗ วัน ก็บรรลุธรรมได้? : ตอบว่า เป็นไปไม่ได้! หากการปฏิบัตินั้นเป็นเพียงการนั่งสมาธิ กาวนาเพื่อทำให้จิตสงบเท่านั้น แต่ไม่ได้เห็นรูป-เห็นนาม ตามความเป็นจริง คือ ไม่เห็นเกิด-ดับของสภาวะธรรมที่กำลังรับรู้ในปัจจุบันขณะ การรู้แจ้ง อริยสัจ ๔ ก็เกิดขึ้นไม่ได้ การบรรลุธรรมก็เกิดไม่ได้

อีกนัยหนึ่ง ตอบว่า : ได้แน่นอน! หากมีสติระลึกรู้อยู่ทุกขณะที่รับรู้ อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เห็นอาการเกิด-ดับของรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส หรือธรรมารมณ์นั้นๆ ไม่ปล่อยให้จิตนิ่งแช่อยู่กับสมาธิ **จนติดเพลิน!**

๗.๔ การเจริญวิปัสสนา ๔ แบบ

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแสดงถึงการเจริญวิปัสสนาหลังจากบรรลุฌานที่ ๔ โดยออกจากฌานแล้วกำหนดรู้ลักษณะลมหายใจ เวทนาหรือจิตในปัจจุบันขณะ หรือตามร่องค์ฌานที่ปรากฏชัดในฌานที่ตนบรรลุแล้ว แต่ถ้ายึด^{๕๖} ผู้ปฏิบัติไม่อาจทำอย่างนั้นได้ ก็สามารถทำตามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งต่อไปนี้ได้ คือ

- เจริญวิปัสสนาเมื่อออกจากตติยฌาน
- เจริญวิปัสสนาเมื่อออกจากทุติยฌาน
- เจริญวิปัสสนาเมื่อออกจากปฐมฌาน
- เจริญวิปัสสนาเมื่อบรรลุอุปปจารสมาธิ
- เจริญวิปัสสนาตั้งแต่กำหนดรูป-นาม (ลมหายใจเข้า-ออก หรือ พอง-ยุบ) ที่ระงับความฟุ้งซ่านได้แล้วเป็นอารมณ์ นั่นคือตั้งแต่สมาธิระดับขณิกสมาธิ เป็นต้นไป

ในการเจริญวิปัสสนา จำแนกรูปแบบออกได้เป็น ๔ แบบ ดังนี้

^{๕๖} โยคี หมายถึงผู้ประกอบความเพียรในกัมมัฏฐาน เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลมในการประกอบจิต ช่มจิต ทำจิตให้ร่าเริง จิตตั้งมั่น และวางเฉย

ประกอบจิต ให้ตั้งอยู่ด้วยธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ ปิตติสัมโพชฌงค์

ช่มจิต เมื่อจิตฟุ้งซ่านก็ช่มด้วยปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ และอุเบกขาสัมโพชฌงค์

ทำจิตให้ร่าเริง ด้วยการพิจารณาสังเวควัตถุ ๘ ประการ (ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ ทุกข์ในอบาย ทุกข์มีวิภวัญจะเป็นมูลในอดีต ทุกข์มีวิภวัญจะเป็นมูลในอนาคต ทุกข์ที่มีการแสวงหาอาหารเป็นมูลในปัจจุบัน) หรือด้วยการระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย

จิตตั้งมั่น ทำจิตให้เว้นจากความหตู่และฟุ้งซ่าน ด้วยผูกใจไว้กับวิริยะและสมาธิ หรืออุปปจารสมาธิและ อัปปนาสมาธิ

วางเฉย พระโยคีรู้ความหตู่ ฟุ้งซ่านแห่งจิต จิตอภิมรณในอารมณ์กสิณเป็นต้น หรือจิตสัมปยุตด้วยฌานแล้ว ไม่พึงชวนช่วยในการประกอบจิต ช่มจิต ทำจิตให้ร่าเริง ควรกระทำการวางเฉยอย่างเดียว (ขุ.ม.อ. (บาลี) ๒๑๐/๔๗๙-๔๘๐)

๑) สมถปุพฺพังคฺมวิปัสสนา วิปัสสนามีสมถะนำหน้า เรียกเต็มว่า สมถปุพฺพังคฺมวิปัสสนาภาวนา^{๕๗} ความที่จิตเป็นเอกัคคตารมณเไม่ฟุ้งซ่านด้วยอำนาจแห่งเนกขัมมะ เป็นสมถะเกิดก่อน มีสภาวะพิจารณาเห็นธรรมที่เกิดในสมาธินั้น โดยความไม่เที่ยง ความเป็นทุกุชฺ ความเป็นอนัตตาเกิดภายหลังสมถะจึงมีก่อน วิปัสสนามีภายหลัง^{๕๘} ดังนี้

๒) วิปัสสนาปุพฺพังคฺมสมถะ สมถะมีวิปัสสนานำหน้า เรียกเต็มว่า วิปัสสนาปุพฺพังคฺมสมถภาวนา^{๕๙} มีสภาวะพิจารณาเห็นโดยความไม่เที่ยง ความเป็นทุกุชฺ ความเป็นอนัตตาอันเป็นวิปัสสนา เกิดก่อน สภาวะที่จิตปล่อยธรรมทั้งหลายที่เกิดในวิปัสสนานั้นเป็นอารมณ์ และสภาวะที่จิตเป็นเอกัคคตารมณเไม่ฟุ้งซ่านเป็นสมถะ วิปัสสนาจึงมีก่อน สมถะมีภายหลัง^{๖๐}

๓) ยุคันทสฺมถวิปัสสนา สมถะและวิปัสสนาเข้าคู่กัน เรียกเต็มว่า สมถวิปัสสนายุคันทสฺมถภาวนา การเจริญสมถะและวิปัสสนาควบคู่ไปด้วยกัน^{๖๑} ด้วยอาการ ๑๖ อย่าง

๑. ด้วยมีสภาวะเป็นอารมณ์	๒. ด้วยมีสภาวะเป็นโคจร
๓. ด้วยมีสภาวะละ	๔. ด้วยมีสภาวะสละ
๕. ด้วยมีสภาวะออก	๖. ด้วยมีสภาวะหลีกออก
๗. ด้วยมีสภาวะละเอียดย	๘. ด้วยมีสภาวะประณีต
๙. ด้วยมีสภาวะหลุดพ้น	๑๐. ด้วยมีสภาวะไม่มีอาสวะ
๑๑. ด้วยมีสภาวะเป็นเครื่องข้าม	๑๒. ด้วยมีสภาวะไม่มีนิमित
๑๓. ด้วยมีสภาวะไม่มีปณิหิตะ	๑๔. ด้วยมีสภาวะเป็นสุญญตะ
๑๕. ด้วยสภาวะมีรสเป็นอย่างเดียวกัน	๑๖. ด้วยสภาวะไม่ล่งเลยกัน

^{๕๗} ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๕๓๕/๔๓๓ , ๓๑/๒/๔๑๔.

^{๕๘} ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๒/๓๐๗, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒/๔๑๔.

^{๕๙} ดูใน ม.อ.อ. (บาลี) ๑/๑๐๕, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๓๓๓.

^{๖๐} ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๔/๓๑๐, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔/๔๑๘.

^{๖๑} ดูใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๕๓-๖๕/๑๑๖-๑๒๒, ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๔๙๙-๕๐๐ .

เมื่อละอุทธัจจะจึงมีสมาธิ คือ ความที่จิตเป็นเอกัคคตารมณ์ ไม่ฟุ้งซ่าน โดยมีนิโรธเป็นอารมณ์ เมื่อภิกษุนั้นละอวิชชาจึงมีวิปัสสนา เพราะมีสภาวะพิจารณาเห็นสภาพที่มีนิโรธเป็นอารมณ์ สมถะและวิปัสสนาจึงมีรสเป็นอย่างเดียวกัน เป็นคู่กัน ด้วยมีสภาวะเป็นอารมณ์^{๖๒}

๔) ธัมมูทธัจจวิคคหิตมานัส วิธีปฏิบัติเมื่อจิตถูกชักให้เขวด้วยธรรมูธัจจ คือความฟุ้งซ่านธรรมหรือตื่นธรรม (ความเข้าใจผิดยึดเอาผลที่ประสบในระหว่างว่าเป็นนิพพาน)^{๖๓} มีใจถูกอุทธัจจะในธรรมกั้นไว้ในเวลาที่จิตตั้งมั่นสงบอยู่ภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่มรรคก็เกิดแก่เธอ ในภายหลัง..^{๖๔}

ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในวิธีที่ ๔ นี้ คือ เมื่อผู้ปฏิบัติกำลังมนสิการชั้น ๕ อย่างหนึ่งอย่างใดโดยไตรลักษณ์ ก็จะมีโอภาส คือแสงสว่างขึ้นมา ญาณ ปีติ ปัสสัทธิ (ความสงบเย็น) สุข อธิโมกข์ (ความปลงใจหรือศรัทธาแก่กล้า) ปัคคาหะ (ความเพียรที่พอดี) อุปฺภูฐาน (สติชัดหรือสติกำกับอยู่) อุเบกขา (จิตเรียบเสมอเป็นกลาง) หรือ นิกันติ (ความตั้งใจ)^{๖๕} อย่างไม่อย่างหนึ่งขึ้นมา ผู้ปฏิบัตินึกถึงโอภาสเป็นต้นนั้นว่าเป็นธรรม คือเข้าใจว่าเป็นมรรค ผล หรือนิพพาน เพราะการนึกไปเช่นนั้น ก็จะเกิดความฟุ้งซ่าน ผู้ปฏิบัติมีใจถูกชักให้เขวไปด้วยอุทธัจจะแล้วก็จะไม่รู้ตามความเป็นจริงซึ่งสภาพที่ปรากฏอยู่ โดยภาวะเป็นของไม่เที่ยง โดยภาวะที่เป็นทุกข์ โดยภาวะที่เป็นอนัตตา ก็จะทำให้เงินซำในการปฏิบัติได้

วิธีทั้ง ๔ นั้น ย่อให้สั้นเหลือเพียง ๒ คือ วิปัสสนามีสมถะนำหน้า เรียกว่า “สมถยานิก” สมถะมีวิปัสสนานำหน้า เรียกว่า “วิปัสสนายานิก”^{๖๖}

^{๖๒} ดูใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๕/๓๑๑-๓๑๕, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๕/๔๒๐-๔๒๔.

^{๖๓} ดูใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๕๔๒-๓/๔๔๕-๘.

^{๖๔} ดูใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๕/๓๑๕-๓๑๗, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๕/๔๒๕-๔๒๖.

^{๖๕} ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๗/๓๑๗, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๗/๔๒๖.

^{๖๖} ขุ.จ.อ. (ไทย) ๖/-/-๖๔๑

๗.๕ การปฏิบัติสุทธวิปัสสนา แบบพอง-ยุบ

สุทธวิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญวิปัสสนาล้วนๆ ผู้ปฏิบัติจนเห็นแจ้งแล้วเรียกว่า สุขขวิปัสสกบุคคล หรือวิปัสสนายานิก^{๖๗} คือ แม้แต่จิตที่สงบชั่วขณะก็สามารถนำมาเป็นพื้นฐานเจริญวิปัสสนาได้^{๖๘} คัมภีร์มูลปิณณาสกัฎฐีกากล่าวว่า “น หิ ขณิกสมาธิ วินา วิปัสสนา สมภวติ”^{๖๙} แปลว่า หากขาดขณิกสมาธิ วิปัสสนาก็เกิดไม่ได้ คือต้องอาศัยขณิกสมาธิเป็นบาท

เมื่อวิปัสสนาญาณสูงขึ้นตามลำดับ การเพ่งลักษณะอารมณ์ก็จะแนบแน่นขึ้นเช่นกัน เมื่อมรรคจิตเกิดขึ้นก็ย่อมบริบูรณ์พร้อมด้วยองค์ฌานทั้ง ๕ จัดเป็นปฐมฌานไสตาปัตติมรรคจิต สกทาคามีมรรคจิต อนาคามีมรรคจิต อรหัตตมรรคจิต ของสุขขวิปัสสกบุคคล จัดเข้าเป็นปฐมฌานด้วยกันทั้งสิ้น ดังอรรถาธิบายในคัมภีร์อรรถกถาว่า

“วิปัสสนานियเมเน หิ สุขขวิปัสสกสส อุปปนนมคโคปิ สมาปตติลาภิโน ฌานัน ปาทกั อกตวา อุปปนนมคโคปิ ปรมชฌานัน ปาทกั กตวา ปกิณณกสงขาระ สมมสิตวา อุปปาทิตมคโคปิ ปรมชฌานินโหว โหติ สพเพสุ สตตโพชฌณคานิ อฏฐมคคังคานิ ปญจ ฌานงคานิ โหติ.”^{๗๐}

มรรคที่เกิดขึ้นแก่พระสุขขวิปัสสกโดยกำหนดวิปัสสนา ก็ดี, มรรคที่ไม่ทำฌานให้เป็นบาท เกิดขึ้นแก่ผู้ได้สมาบัติก็ดี, มรรคที่ภิกษุทำปฐมฌานให้เป็นบาทแล้วพิจารณาสังขารเล็กๆ น้อยๆ ให้เกิดขึ้นก็ดี, ในมรรคทั้งหมดนั้นมีโพชฌงค์ ๗ องค์มรรค ๘ องค์ฌาน ๕ อยู่ด้วย

แม้มรรคที่เกิดขึ้นแก่ผู้เจริญวิปัสสนาล้วน ๆ ก็ย่อมประกอบด้วยองค์ฌาน คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา อย่างครบถ้วน^{๗๑}

^{๖๗} วจ.จตุก.อ. (ไทย) ๒/-/๒๕๕,๓๕๕ , ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๔/๕๖๗.

^{๖๘} ดูใน ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๑๒๘๘/๖๐๓

^{๖๙} ม.มู.ฎีกา (บาลี) ๑/๔๙/๒๕๗, วิสุทฺธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๑/๓/๑๕.

^{๗๐} ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑ /๓๒๔ , อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑/๔๔๓.

^{๗๑} ดูใน วจ.จตุก. (ไทย) ๒๐/๙๕/๓๒๘.

พระอริยะประเภทปัญญาวิมุตติมีมากกว่าฌานลาภีบุคคล

พระอริยะที่เป็นสุกขวิปัสสกบุคคล เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ปัญญาวิมุตติ มีจำนวนมากกว่าพระอริยะ ที่เป็นฌานลาภีบุคคล นั้นมากมาย เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเจโตวิมุตติ ในคัมภีร์สังยุตตนิกายพระพุทธเจ้าตรัสกับพระสารีบุตรว่า

“อิเมสฺหิ ทิ สารีบุตร ปณฺจนํ ภิกขุสฺตานํ สฺมุจฺจि ภิกขุ เทววิชชา สฺมุจฺจิ ภิกขุ ฉพฺภิณฺณา สฺมุจฺจิ ภิกขุ อุภโตภาควิมุตฺตา อถ อิตเร ปณฺญาวิมุตฺตา.”

ดูก่อนสารีบุตร ในพระภิกษุ ๕๐๐ รูป ๖๐ รูปเป็นเทวิชชบุคคล ๖๐ รูปเป็นฉพภิณญบุคคล ๖๐ รูปเป็นอุภโตภาควิมุตติบุคคล นอกนั้นทั้งหมดเป็นปัญญาวิมุตติบุคคล^{๗๒}

พระพุทธเจ้าตรัสสภาพะจิตของพระอรหันต์ผู้สุกขวิปัสสกะว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อ มนสิการสักกายะ จิตของเธอยอมไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในสักกายะ แต่เมื่อมนสิการถึงความดับสักกายะ จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ น้อมไปในความดับสักกายะ จิตนั้นของเธอเชื่อว่าเป็นจิตดำเนินไปได้แล้วเจริญดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากสักกายะ เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ และความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้นซึ่งเกิดขึ้นเพราะสักกายะเป็นปัจจัย ย่อมไม่แสวงเวทนานั้น เรียกว่า ชาติที่สลัดสักกายะ”^{๗๓}

คัมภีร์อรรถกถาอธิบายเสริมว่า “นี่เป็นวิธีการที่พระอรหันต์ผู้บำเพ็ญวิปัสสนาล้วน ส่งจิตในอรหัตตผลสมาบัติไปยังอุปาทานชั้น ๕ เพื่อทดสอบดูว่า ความยึดมั่นในชั้น ๕ ว่าเป็นอัตตา ยังมีอยู่หรือไม่”^{๗๔}

^{๗๒} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๑๕/๒๓๐., ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๕/๓๑๓.

^{๗๓} อง.ปณฺจก. (บาลี) ๒๒/๒๐๐/๒๓๐, อง.ปณฺจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๐/๓๔๑.

^{๗๔} อง.ปณฺจก.อ. (บาลี) ๓/๒๐๐/๘๓

การปฏิบัติสุทธวิปัสสนาแบบพอง-ยุบ

มหาสีสยาตอ (พระโสภณมหาเถระ) ท่านเชี่ยวชาญ ทั้งปริยัติและปฏิบัติ ในประวัติเล่าว่า ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญใน คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกามาก มีศิษย์มากมาย ต่อมาท่านต้องการปฏิบัติวิปัสสนา ซึ่งเป็นเนื้อแท้ของ

พระพุทธศาสนาที่แท้จริง จึงเที่ยวสืบค้นหาสำนักปฏิบัติวิปัสสนาที่มีหลักการ สอดคล้องกับคัมภีร์ที่ได้ศึกษามา ในที่สุดได้เลือกปฏิบัติแบบกำหนดท้อง พอง-ท้องยุบกับอาจารย์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบท่านหนึ่ง จนเห็นผลจริง ว่า วิปัสสนามีใช้มีอยู่แต่ในตำรา การกำหนดดูอาการท้องพอง-ท้องยุบอย่างจด จ่อต่อเนื่องนี้แหละ เป็นการเจริญวิปัสสนาให้บรรลุถึงมรรคผลนิพพานได้จริง อีกวิธีหนึ่ง ความสอดคล้องกันระหว่างการกำหนดอาการพอง-อาการยุบกับ หลักปฏิบัติในพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ผู้สนใจหาอ่านได้จาก หนังสือ “วิปัสสนานัย”^{๗๕} อ้างอิงหลักฐานที่มาของแต่ละข้อความไว้อย่าง ชัดเจน ระบุเชิงอรรถไว้ครบถ้วน

อนึ่ง ในการประชุมทำสังคายนาครั้งที่ ๖ ณ นครย่างกุ้ง ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ นั้น ท่านได้รับหน้าที่สำคัญยิ่งในคราวครั้งนั้น คือ เป็นผู้ตั้งปุจฉา ถาม ข้อความในพระไตรปิฎก เพื่อให้พระเถระระดับทรงอภิญญาความจำเป็นเลิศ นามว่า พระเถรอาจารย์วิจิตรตาสาราภิวังสะ เป็นผู้วิเศษนา เปรียบเทียบได้กับ ท่านพระมหากัสสปมหาเถระ ในการสังคายนาครั้งแรก

พระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อปฏิบัติอย่างหนึ่งคือ ภิกษุยอม พิจารณาเห็นกายนี้ ตามที่ดำรงอยู่ ตามที่เป็นไปอยู่โดย ความเป็นธาตุว่า ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลมมีอยู่ในกาย”^{๗๖}

พระโสภณมหาเถระอธิบายว่า การกำหนดรู้สภาวะพอง-ยุบจัดเป็น

^{๗๕} พระโสภณมหาเถระ(มหาสีสยาตอ). วิปัสสนานัย, พระพรหมโมลี ตรวจชำระ.

^{๗๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๘/๓๐๗.

ธาตุกรรมฐานตามพระบาลีข้างต้น โดยสภาวะpong-ยุบเป็นลมในท้องที่ดันให้
pongออกและหดยุบลงตามลักษณะของวาโยธาตุ

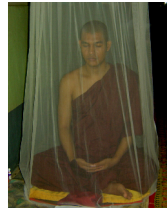
วิตถมณฑลภคณา สภาวะตั้งหย่อนของธาตุลมที่เป็นโผฏฐัพพารมณ
เป็นลักษณะพิเศษของวาโยธาตุ

สมุทธีรณรสา การทำให้เคลื่อนไหวจากระยะหนึ่งไปสู่อีกระยะหนึ่ง
เป็นหน้าที่ของวาโยธาตุ

อภินิหารปจฺจุปฺภูฏาน^{๗๗} การผลัดดันออก ขยายออก ตั้งออก เป็น
อาการปรากฏของวาโยธาตุ

และเป็นการฝึกปฏิบัติในหมวดอิริยาบถในกายนุปัสสนาสติปัฏฐาน
ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ยถา ยถา วา บนสส กาโย ปณฺธิโต โทติ, ตถา
ตถา นํ ปชานาติ.” เธอตั้งกายไว้ด้วยกิริยาอาการอย่างใด ๆ ก็รู้ชัดกิริยา
อาการอย่างนั้นๆ^{๗๘}

ตั้งที่พระโสภณมหาเถระ(มหาสีสยาตอ)อธิบาย
และประสบการณ์การปฏิบัติของผู้เขียนเองยืนยันได้ว่า การ
เจริญสติกำหนดลักษณะอาการของวาโยธาตุ เป็นการเจริญ
วิปัสสนาภาวนาที่ถูกต้องตามหลักสติปัฏฐาน ๔ อย่าง
แน่นอน เพราะในขณะที่ปฏิบัติจริงๆ นั้น มิใช่กำหนดรู้แต่
อาการของวาโยธาตุ (อาการpong-ยุบ) แต่เพียงอย่างเดียว ถ้าหากมีอาการ
อื่นๆ แทรกเข้ามาชัดเจนกว่า หรือจิตเคลื่อนไปรับอารมณ์อื่นๆ ก็ให้กำหนด
อารมณ์นั้นๆ จนอาการนั้นๆ ดับไปจากจิต หรือจิตดับไปจากอารมณ์นั้นๆ
เสียก่อน จึงจะกลับมากำหนดรู้ลักษณะอาการของวาโยธาตุได้อีก และเมื่อ
เจริญภาวนาจนสภาวะญาณสูงขึ้น สภาวะอาการของวาโยธาตุดับไปแล้ว
ก็ให้ตามกำหนดรู้อารมณ์ที่ยังเหลืออย่างอื่นๆ ต่อไป โดยเฉพาะสภาวะธรรมา

^{๗๗} ดูใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๘/๒๖๒, อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑/๓๙๑.

^{๗๘} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๕/๒๖๐-๑.

รมณ์ที่ปรากฏทางจิต อาการของจิต และตัวจิตเองที่รับรู้ธรรมารมณ์นั้น จนกว่าสภาวะทั้งที่เป็นธรรมารมณ์และจิตที่รับรู้ธรรมารมณ์นั้นๆ ดับจนหมดสิ้นไป จากนั้นจะห่วงเอา“พระนิพพาน” มาเป็นอารมณ์ได้เองโดยอัตโนมัติ

การเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย^{๗๙}

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแบบพอง-ยุบ เข้ามาแพร่หลายเป็นที่นิยมกันในประเทศไทย เริ่มจากความดำริ ริเริ่มของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) อดีตอธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ “พระพิมลธรรม” ที่ได้จัดส่งพระมหาโชดก ญาณสิทธิ (พระธรรมธีรราชมหามุนี) และคณะไปศึกษาวิปัสสนาธุระที่สหภาพเมียนมาร์

ปีพุทธศักราช ๒๔๙๕ พระพิมลธรรมได้ส่งพระมหาโชดก ญาณสิทธิ วัดมหาธาตุฯ ไปศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่สำนักศาสนนิสสถานนครแวงกุน ประเทศเมียนมาร์ ซึ่งมีพระโสภณมหาเถระ (มหาสีสะยาตอ) เป็นเจ้าสำนัก พระมหาโชดกได้ไปศึกษาฝึกการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ประเทศเมียนมาร์เป็นเวลา ๑ ปีเศษ จึงคิดจะกลับประเทศไทย ในครั้งนั้น พระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถระ) ได้แสดงความจำนงไปยังสภาการศึกษาพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ขอให้จัดส่งพระวิปัสสนาจารย์ผู้มีความรู้เชี่ยวชาญมาสอนการปฏิบัติในประเทศไทยด้วย ๒ รูป ทางสภาการศึกษาประเทศเมียนมาร์ยินดีส่งพระภิกษุทันตะอาสภมหาเถระ กัมมัญฐานาจริยะ และท่านอินทวังสะ ภาวนาจริยะ มาพร้อมกับพระมหาโชดก ญาณสิทธิ

ปีพุทธศักราช ๒๔๙๖ พระพิมลธรรม ประกาศตั้งวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ให้เป็นสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานขึ้นแผนกหนึ่ง ใช้สถานที่ภายในบริเวณพระอุโบสถเป็นที่ปฏิบัติ เมื่อเปิดสำนักกรรมฐานขึ้นแล้วมีพระ

^{๗๙} ดูรายละเอียดในหนังสือ : ๑๐๐ ปี อัคมหากัมมัญฐานาจริยะ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , พิมพ์ที่ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) , ถนนบรมราชชนนี ตำบลชั้น กรุงเทพฯ ๑๐๑๓๐, ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

เถรานุเถระ พระภิกษุสามเณรสมัครเข้าปฏิบัติเป็นจำนวนมาก มีพระมหาโชดก ญาณสิทธิ กับพระอาจารย์ชาวเมียนมาร์ ๒ ท่าน เป็นอาจารย์สอนประจำตั้งแต่บัดนั้นมา

การปฏิบัติวิปัสสนาได้เจริญก้าวหน้าขยายสาขาออกไปสู่ต่างจังหวัดอย่างรวดเร็ว กล่าวได้ว่า การปฏิบัติวิปัสสนาในประเทศไทยเกิดขึ้นภายใต้การนำของเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภเถระ) ภายใต้การอบรมของพระธรรมธีรราชมหาณูณี (โชดก ญาณสิทธิ)

ปีพุทธศักราช ๒๔๙๘ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพิมลธรรม) ได้นำการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเสนอคณะสังฆมนตรี เพื่อตั้งเป็นกองการวิปัสสนาธุระขึ้นในคณะสงฆ์ไทย ครั้งต่อมาจึงจัดตั้งสำนักงานกลางกองการวิปัสสนาธุระขึ้นที่วัดมหาธาตุ ฯ คณะ ๕ กรุงเทพมหานคร โดยมีเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภเถระ) เป็นผู้อำนวยการใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ แต่งตั้ง **พระธรรมธีรราชมหาณูณี (โชดก ญาณสิทธิ)** เป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

ปีพุทธศักราช ๒๕๒๔ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ในฐานะสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติตั้งสถาบันวิปัสสนาธุระขึ้นเป็นหน่วยงานหนึ่งของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรียกว่า “สถาบันวิปัสสนาธุระแห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เพื่อให้นักศึกษาได้ศึกษาและปฏิบัติ ทั้งปริยัติศาสนาและปฏิบัติศาสนา ซึ่งเป็นธุระในพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรือง

ปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส โดยการนำของ**สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสम्मมหาเถระ)** เมื่อครั้งเป็นพระพรหมโมลี ได้เสนอหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา ระดับชั้นปริญญาโท เพื่อให้ผู้ศึกษามีความรู้ที่ถูกต้องในเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ทั้งภาคทฤษฎีในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และภาคปฏิบัติที่มีความสอดคล้องกัน คือ

เมื่อปฏิบัติจนเห็นรูป-เห็นนาม เห็นพระไตรลักษณ์ และเห็นอริยสัจ ๔ ด้วยตนเองแล้ว ก็สามารถสอนผู้อื่นให้รู้อย่างที่ตนรู้ได้ด้วย มิใช่รู้แต่ผู้เดียว แต่ไม่สามารถสั่งสอน หรืออธิบายขยายความให้ผู้อื่นเข้าใจได้

สภามหาวิทยาลัยมีคำสั่งอนุมัติให้เปิดดำเนินการได้ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ เป็นต้นมา เมื่อศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา วิสุทธิมรรค ครบหน่วยกิตรายวิชาแล้ว นิสิตต้องเข้าปฏิบัติวิปัสสนากาวนาติดต่อกัน เป็นเวลา ๗ เดือนเต็ม จึงจะมีสิทธิ์เสนอสอบวิทยานิพนธ์เพื่อจบหลักสูตรได้

๗.๖ วินิจฉัย : ขณิกสมาธิ

ในการปฏิบัติวิปัสสนา แม้ล่องละเมตสิกขาบทเล็กน้อย และสมาธิไม่บริบูรณ์ ก็สามารถพอกพูนอินทรีย์ให้แก่กล้า เจริญสติปัญญาฐาน ๔ จนบรรลุมรรค ผล นิพพานได้ ดังพระพุทธดำรัสว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิพอประมาณ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่องละเมตสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ซ้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่ปฏิเสธความเป็นไปได้ (ว่าจะบรรลุธรรมไม่ได้) ไร แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ภิกษุนั้นมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เธอจึงเป็น โสดาบัน ฯลฯ”^{๘๐}

พระโสดาบันแม้ไม่สมบูรณ์ด้วยสมาธิและปัญญา แต่ก็ได้บรรลุธรรมแล้ว หน่วงนิพพานมาเป็นอารมณ์ได้แล้ว และเป็นนิยตบุคคลที่มีความแน่นอน คือ ไม่ตกไปในอบายภูมิ ๔ อีกแล้ว และจะบำเพ็ญให้บริบูรณ์ในศีลสมาธิ ปัญญาให้ยิ่งๆ ขึ้นไป จนบรรลุเป็นพระอรหันต์ในภพเบื้องหน้า อีกไม่เกิน ๗ ชาติ อย่างแน่นอน

^{๘๐} อจ.ทก. (ไทย) ๒๐/๘๗-๘๘/๓๑๓-๓๑๕.

หากมีผู้คัดค้านว่า “ต้องได้ฌานก่อนเท่านั้นจึงจะบรรลุธรรมได้” ก็ น่าสงสัยว่า “ผู้ที่บรรลุธรรมขณะที่ฟังธรรม เขาใช้ฌานอะไรเป็นบาทฐาน?” นั้นหมายความว่า แม้ไม่ได้สมาธิระดับฌานก็สามารถเจริญวิปัสสนาได้ !

อนึ่ง ปัจจุบันนี้ มีผู้สนใจค้นคว้าพระไตรปิฎกด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์กันมากขึ้น จนพบว่า คำว่า ขณิกสมาธิ ไม่มีเขียนไว้ในพระไตรปิฎก ไม่ใช่มุททวจนะ ...ในเรื่องนี้ ขออธิบาย ดังนี้

พระพุทธเจ้าตรัสสอนวิธีเจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานไว้ว่า

พระพุททวจนะ	แปลเป็นภาษาไทย
อิธ ภิกขเว ภิกขุ สราคํ วา จิตตํ สราคํ จิตตุนติ ปชานาติ... วิกฺขิตตํ วา จิตตํ วิกฺขิตตํ จิตตุนติ ปชานาติ	ภิกษุในธรรมวินัยนี้ จิตมีระคะ ก็รู้ชัด ว่า ‘จิตมีระคะ’ ฯลฯ.. หรือ จิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ชัดว่า ‘จิต ฟุ้งซ่าน’
อิติ อชฺฌตตํ วา จิตเต จิตตานุ ปสฺสี วิหฺรติ	ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นจิตใน จิตภายในอยู่
พหิทฺธา วา จิตเต จิตตานุปสฺสี วิหฺรติ อชฺฌตตพหิทฺธา วา จิตเต จิตตานุปสฺสี วิหฺรติ	พิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในทั้ง ภายนอกอยู่
สมุทฺยธมฺมานุปสฺสี วา จิตตสมฺมि วิหฺรติ วยธมฺมานุปสฺสี วา จิตตสมฺมि วิหฺรติ	พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในจิต อยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในจิต อยู่
สมุทฺยวยธมฺมานุปสฺสี วา จิตตสมฺมि วิหฺรติ.	พิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิด ทั้งธรรมเป็นเหตุดับในจิตอยู่

ดูใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๘๑/๓๕๕.

การเจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการเจริญวิปัสสนาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ด้วยพระองค์เอง โดยให้กำหนดพิจารณาจิตที่มีราคะบ้าง จิตที่ฟุ้งซ่านบ้าง เป็นอารมณ์ในการเจริญวิปัสสนา

ก่อให้เกิดข้อสงสัยว่า “จิตที่มีราคะ จิตที่ฟุ้งซ่านไม่มีในผู้เจริญฌานอย่างแน่นอน แต่เหตุไฉนพระพุทธเจ้าจึงให้เจริญวิปัสสนากำหนดจิตที่ฟุ้งซ่านเป็นอารมณ์?”

ตอบว่า “นั่นก็เพราะ ถึงไม่ได้ฌานสมาธิก็เจริญวิปัสสนาได้” คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า ข้อว่า สราคมสฺส จิตฺตํ ได้แก่ จิตของเขาผู้นั้นมีราคะ ท่านกล่าวว่าเป็นการเจริญภาวนาแบบวิปัสสนาล้วน ๆ ที่เรียกว่า **สุทธวิปัสสนา**^{๘๑}

เรื่องนี้มีข้อวินิจฉัยเพิ่มเติมว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “คจฺฉนํโต **คจฺฉามิตฺติ** ปชานาติ” เดินอยู่ก็รู้ชัดว่า “เดินอยู่”

หลายคนบอกว่า การเจริญวิปัสสนาไม่ต้องบริกรรม แครู้ก็พอ จึงน่าจะสงสัยว่า แล้วพระพุทธพจน์ว่า “คจฺฉามิตฺติ” (อิตฺติ) มีไว้เพื่ออะไร นั้นบ่งบอกว่าให้บริกรรมในใจ อันเป็น**สัมมามาจา** ..มิใช่หรือ?

นายสุปปพุทธกุฎฐิ คนขอทานโรคเรื้อนจะเข้าไปขอทานขณะที่พระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรม จึงแอบนั่งฟังอยู่ด้วย จนได้บรรลุโสดาบัน^{๘๒}

..น่าสงสัยว่า เขาใช้กำลังมานอะไรเป็นบาทฐานในการบรรลุธรรม ในขณะที่นั่งฟังธรรม เขาเข้าฌานอะไรอยู่? (กั..หามิได้)

จิตที่สงบชั่วขณะๆ ด้วยอำนาจสติและสัมปชัญญะที่เพิ่มพูนขึ้นสามารถนำมาเป็นพื้นฐานเจริญวิปัสสนาได้ คัมภีร์มูลปณาสกัฎฐีกากล่าวว่า “น ทิ ขณิกสมาธิ วิภาสสมาธิ วิปัสสนา สมภาวติ”^{๘๓} “หากขาดขณิกสมาธิ วิปัสสนา

^{๘๑} ดูใน อภ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๑๒๒.

^{๘๒} ดูใน ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๕.

^{๘๓} ม.มู.ฎีกา (บาลี) ๑/๔๙/๒๕๗. ดูอธิบายที่หน้า ๓๔๑.

ก็เกิดไม่ได้” คือ ต้องอาศัยขณิกสมาธิเป็นบาทฐานจึงจะเจริญวิปัสสนาได้ เมื่อวิปัสสนาญาณสูงขึ้นตามลำดับ การเพ่งลักษณะอารมณ์ก็จะแนบแน่นขึ้นตามลำดับเช่นกัน เมื่อมรรคจิตเกิดขึ้นก็ย่อมบริบูรณ์พร้อมด้วยองค์ฌานทั้ง ๕ (วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข สมาธิ) จัดเป็นปฐมฌานโสคาปัตติมรรคจิต สกทาคามิมรรคจิต อนาคามิมรรคจิต อรหัตตมรรคจิต ของ**สุกขวิปัสส**กบุคคล ก็จัดเข้าเป็นปฐมฌานด้วยกันทั้งสิ้น ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาว่า “มรรคที่เกิดขึ้นแก่พระสุกขวิปัสสกกโดยกำหนดวิปัสสนากัติ มรรคที่ภิกษุทำฌานให้เป็นบาทฐานแล้วพิจารณาสังขารเล็กๆ น้อยๆ ให้เกิดขึ้นกัติ ในมรรคทั้งหมดนั้น มีโพชฌงค์ ๗ องค์มรรค ๘ และองค์ฌาน ๕ อยู่ด้วย”^{๘๔}

แสดงว่า แม้มรรค^{๘๕} ที่เกิดขึ้นแก่ผู้เจริญวิปัสสนาล้วนๆ ก็ประกอบด้วยองค์ฌาน ๕ ประการอย่างครบถ้วน จึงเป็นฌานจิตเช่นกัน ดังพุทธพจน์ว่า “ฌานย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา ปัญญาก็ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีฌาน”^{๘๖}

๗.๗ วินิจฉัย : สุทธวิปัสสนาในพระไตรปิฎก

ถึงแม้คำว่า “สุทธวิปัสสนา” จะไม่ปรากฏเป็นอักษรในพระไตรปิฎก แต่ก็มีเนื้อความหลายตอนในพระสูตร ซึ่งแสดงวิธีปฏิบัติแบบนี้ โดยเป็นคำสอนและตัวอย่าง ที่กล่าวถึงการได้วิปัสสนาญาณ เห็นแจ้งสัจธรรม ส่งผลให้เข้าสู่ภาวะของพระอรหันต์บุคคลได้โดยตรง โดยไม่ต้องบรรลุฌานมาก่อน ดังข้อความในพระสูตรต่างๆ เช่น

๑) สามัญญผลสูตร^{๘๗} แม้ไม่ได้กำหนดอารมณ์สมณะ ไม่ได้เจริญฌาน เพียงแต่กำหนดรู้อารมณ์สัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ทำให้บรรลุ

^{๘๔} ดูใน ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๓๒๔.

^{๘๕} ดูอธิบายที่หน้า ๑๒๕, ๓๐๑,

^{๘๖} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๗๒/๑๔๙.

^{๘๗} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๑๓/๗๒. ที.สี. อ. บาลี) ๑/๑๙๓/๑๖๔

ญาณทัสสนะได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปด้วยตาแล้วไม่รวบถือ^{๘๘} ไม่แยกถือ^{๘๙} ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมในจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเป็เหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียงด้วยหู ฯลฯ ตมกลิ่นด้วยจมูก ฯลฯ ลิ้มรสด้วยลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย ฯลฯ รู้ธรรมารมณด้วยใจแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมในมโนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษามโนทรีย์ ถึงความสำรวมในมโนทรีย์ ภิกษุผู้ประกอบด้วยความสำรวมอินทรีย์อันเป็นอริยะนี้ ย่อมเสวยสุขอันไม่ระคนกับกิเลสในภายใน ภิกษุชื่อว่าคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายเป็นอย่างนี้แล

มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าประกอบด้วยสติสัมปชัญญะเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ทำความรู้สึกรู้ตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิ บาตรและจีวร การฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง ภิกษุชื่อว่าประกอบด้วยสติสัมปชัญญะเป็นอย่างนี้แล

มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าผู้สันโดษเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สันโดษด้วยจีวรพอกุ้มร่างกายและบิณฑบาตพอกุ้มท้อง จะไป ณ ที่ใดๆ ก็ไป ได้ทันทีเหมือนนกบินไป ณ ที่ใดๆ ก็มีแต่ปีกเป็นภาระ มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าผู้สันโดษเป็นอย่างนี้แล

ภิกษุนั้น ประกอบด้วยอริยสี่ลขันธ อริยอินทรียสังวร อริยสติ-

^{๘๘} คำว่า รวบถือ (นิมิตตคคาที) คือมองภาพรวมโดยไม่พิจารณาลงไป รายละเอียด เช่นมองว่า รูปนั้นสวยรูปนี้ไม่สวย

^{๘๙} คำว่า แยกถือ (อนุพยณชนคคาที) คือมองแยกพิจารณาเป็นส่วน ๆ ไป เช่น ตา สวย แต่จมูกไม่สวย

สัมปชัญญะและอริยสันโดชอย่างนี้แล้ว พักอยู่ ณ เสนาสนะเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง เธอกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันอาหารเสร็จแล้ว นั่งขัดสมาธิตั้งกายตรงดำรงสติเฉพาะหน้า

เธอละอภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเธอ) ในโลก มีใจปราศจาก อภิชฌาอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอภิชฌา ละความมุงร้ายคือพยาบาท มีจิตไม่พยาบาท มุงประโยชน์เกื้อกูลสรรพสัตว์อยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความ มุงร้ายคือพยาบาท ละถิ่นมิตถะ (ความหดหู่และเซื่องซึม) ปราศจากถิ่นมิตถะ กำหนดแสงสว่างมีสติสัมปชัญญะอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถิ่นมิตถะ ละ อุทธัจจกุกกุกจะ (ความฟุ้งซ่านและรำคาญใจ) เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ ภายใน ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกุกจะ ละวิจิกิจฉา (ความลังเล สงสัย) ชำระวิจิกิจฉาได้แล้ว ไม่มีวิจิกิจฉาในกุศลธรรมอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์ จากวิจิกิจฉา

มหาบพิตร ภิกษุพิจารณาเห็นนิรวณ ๕ ที่ตนละได้แล้ว เหมือน ความไม่มีหนี้ ความไม่มีโรค การพ้นโทษจากเรือนจำ ความเป็นไทแก่ตัวเอง และภูมิสถานอันสงบร่มเย็น

เมื่อภิกษุนั้นพิจารณาเห็นนิรวณ ๕ ที่ตนละได้แล้ว ย่อมเกิดความ เบิกบานใจ เมื่อเบิกบานใจก็ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกาย สงบย่อมได้รับความสุข เมื่อมีความสุข จิตย่อมตั้งมั่น...

เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจาก ความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุ นั้นน้อมจิตไปเพื่อญาณทัสสนะ^{๙๐}

^{๙๐} เห็นตรงตามเป็นจริง เรียกว่า มรรค ผล ก็ได้ (ที.สี.อ. (บาลี) ๒๓๔/๑๙๘)

๒) อตฺถินุโขปริยายสูตร^{๙๑} แม้ยังไม่ได้ฌาน จิตยังประกอบอยู่ด้วย รากะ โทสะ และโมหะ การกำหนดรู้ชัดในอาการจิตเช่นนั้น ก็ทำให้บรรลุมรรค ผลได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสเหตุแห่งการพยากรณ์อรหัตตผลให้พระภิกษุฟังว่า

ภิกษุอาศัยเหตุใดพยากรณ์อรหัตตผล เว้นจากความเชื่อ ฯลฯ เว้นจากการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้วทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’ เหตุนั้นเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปทางตาแล้ว รู้ชัด รากะ โทสะ และโมหะในภายใน ซึ่งมีอยู่ว่า ‘รากะ โทสะ และโมหะ ในภายในของเรามีอยู่’ รู้ชัดรากะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งไม่มีว่า ‘รากะ โทสะ และโมหะในภายในของเราไม่มี’

ภิกษุเห็นรูปทางตาแล้ว รู้ชัดรากะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งมีอยู่ ว่า ‘รากะโทสะ และโมหะในภายในของเรามีอยู่’ หรือรู้ชัดรากะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งไม่มีว่า ‘รากะ โทสะ และโมหะในภายในของเราไม่มี’

ธรรมเหล่านี้พึงทราบด้วยความเชื่อ พึงทราบด้วยความชอบใจ พึงทราบด้วยการฟังตามกันมา พึงทราบด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล หรือพึงทราบด้วยการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้วได้บ้างหรือ”

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ธรรมเหล่านี้ พึงทราบได้เพราะเห็นด้วยปัญญามิใช่หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยเหตุใดพยากรณ์อรหัตตผล เว้นจากความเชื่อ เว้นจากความชอบใจ เว้นจากการฟังตามกันมา เว้นจากการคิดตรงตามแนวเหตุผล เว้นจากการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’ เหตุนั้นเป็นอย่างนี้แล ฯลฯ”

^{๙๑} ส.ส. (ไทย) ๑๘/๑๕๓/๑๘๘.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุลิ้มรสทางลิ้นแล้ว รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะ ในภายในซึ่งมีอยู่ว่า ‘ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเรามีอยู่’ รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งไม่มีว่า ‘ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเราไม่มี’

ภิกษุลิ้มรสทางลิ้นแล้วจึงรู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งมีอยู่ว่า ‘ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเรามีอยู่’ รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งไม่มีว่า ‘ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเราไม่มี’

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้พึงทราบด้วยความเชื่อ พึงทราบด้วยความชอบใจ พึงทราบด้วยการฟังตามกันมา พึงทราบด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล หรือพึงทราบด้วยการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้วได้บ้างหรือ”

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ธรรมเหล่านี้ พึงทราบได้เพราะเห็นด้วยปัญญามิใช่หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยเหตุใดพยากรณ์หรือหัตถผล เว้นจากความเชื่อ เว้นจากความชอบใจ เว้นจากการฟังตามกันมา เว้นจากการคิดตรงตามแนวเหตุผล เว้นจากการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’ เหตุนั้นเป็นอย่างนี้แล ฯลฯ”

อีกประการหนึ่ง ภิกษุรู้แจ้งธรรมารมณทางใจแล้ว รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งมีอยู่ว่า ‘ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเรามีอยู่’ รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งไม่มีว่า ‘ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเราไม่มี’

ภิกษุรู้แจ้งธรรมารมณทางใจจึงรู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายในซึ่งมีอยู่ว่า ‘ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเรามีอยู่’ รู้ชัดราคะ โทสะ และโมหะในภายใน ซึ่งไม่มีว่า ‘ราคะ โทสะ และโมหะในภายในของเราไม่มี’

ธรรมเหล่านี้พึงทราบด้วยความเชื่อ พึงทราบด้วยความชอบใจ พึงทราบด้วยการฟังตามกันมา พึงทราบด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล หรือพึงทราบด้วยการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้วได้บ้างหรือ”

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ธรรมเหล่านี้ พึงทราบได้เพราะเห็นด้วยปัญญามิใช่หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุอาศัยเหตุใดพยากรณ์อรรถัตตผล เว้นจากความเชื่อ เว้นจากความชอบใจ เว้นจากการฟังตามกันมา เว้นจากการคิดตรงตามแนวเหตุผล เว้นจากการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’ เหตุนั้นเป็นอย่างนี้แล”

๗.๘ วินิจฉัย : พอง-ยุบ ไม่ใช่วิปัสสนา

การท่องว่า “พองหนอ-ยุบหนอ” ไม่ใช่วิปัสสนา? **ถูกต้องแล้ว!**

ท่องพอง-ยุบ ท้องพอง-ท้องแฟบไม่ใช่วิปัสสนา? **ถูกต้องแล้ว!**

พระพุทธเจ้าไม่เคยสอนว่า พอง-ยุบเป็นวิปัสสนา? **ถูกต้องแล้ว!**

หลวงพ่อโชค (พระธรรมธีรราชมหามุนี) อธิบายว่า

ถ้าท่องพอง-ท้องยุบเป็นวิปัสสนา? ว้าว ควาย มันก็มีท้องพองท้องยุบ มันก็ทำกรรมฐานอยู่ละซี! เด็กเกิดมาใหม่ ๆ ก็มีท้องพอง-ยุบ แต่เด็กก็ไม่ได้ปฏิบัติวิปัสสนา! เพราะวิปัสสนาเป็นชื่อของปัญญา เป็นปัญญาที่เกิดขึ้นจากการกำหนดพอง-ยุบอีกทีหนึ่ง ..ถูกต้องแล้วที่พอง-ยุบไม่ใช่วิปัสสนา แต่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาได้ เพราะเป็นลักษณะอาการของวาโยธาตุในท้อง

ทำอย่างไรพอง-ยุบ จึงจะเป็นวิปัสสนา?

วิปัสสนาคืออะไร วิ แปลว่า แจ้ง ปัสสนา แปลว่า เห็น เห็นอะไร?

๑) เห็นรูปเห็นนาม ๒) เห็นปัจจุบันธรรม ๓) เห็นพระไตรลักษณ์

วิปัสสนานั้นมีอะไรเป็นอารมณ์? มีขั้น ๕ คือ รูปกับนามเป็นอารมณ์ ได้แก่ รูปท้องที่พอง-ที่ยุบ นี่เป็นรูปขั้น ๑ เวทนาเวลาหายใจเข้า แล้วรู้สึกสบาย นี่เป็นสุขเวทนา รู้สึกไม่สบายนี่เป็นทุกขเวทนา รู้สึกเฉยๆ นี่เป็นอุเบกขาเวทนา จำได้ว่าอาการนี้พองหนอ อาการนี้ยุบหนอ นี่เป็นสัญญาขั้น ๑ อาการแต่งให้พองสั้น พองยาว ชัด ไม่ชัด นี่เป็นสังขารขั้น ๑ ใจที่รู้แจ้งอารมณ์ นี่เป็นวิญญาณขั้น ๑

ถามว่า : กิเลสเกิดที่ไหน? เวลาหายใจเข้าแล้วรู้สึกสบายนี่โลภะเกิด เวลาารู้สึกไม่สบายนี่โทสะเกิด เวลาารู้สึกเฉยๆ นี่โมหะเกิด ทำอย่างไรจึงจะระงับกิเลสได้ ก็ต้องกำหนดรู้ทันอารมณ์ปัจจุบัน เช่น ภาวนาว่าพองหนอ แล้วท้องยังไม่พอง นี่ก็ถือว่าไม่ทันปัจจุบัน หรือท้องพองก่อนแล้วมาภาวนาที่หลัง นี่ก็ถือว่าใช้ไม่ได้ ต้องไปพร้อมๆ กัน

ถามว่า : ตรงไหนเป็นศีล? ขณะที่กำหนดรู้ทันอารมณ์ปัจจุบัน นี่เป็นศีลในองค์มรรค เพราะในขณะที่กำหนดรู้พองหนอ-ยุบหนอนี้กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ บริสุทธิ์

ตรงไหนเป็นสมาธิ? ขณะที่กำหนดรู้ทัน ตั้งสติมั่นอยู่ที่อารมณ์กรรมฐาน นี่เป็นสมาธิ คือ ขณะที่กำหนดพองหนอ-ยุบหนอ ใจไม่เผลอ ไม่ฟุ้งซ่านไปหาอารมณ์อื่น นี่เป็นสมาธิ

ตรงไหนเป็นปัญญา? รู้อรูป รู้นาม รู้สภาวะธรรมที่กำลังกำหนด เห็นความไม่เที่ยง เห็นความบีบคั้น ไม่คงทนสภาพ ไม่ใช่ตัวตน นี่เป็นปัญญามัชฌิมาปฏิบัติ กลางอยู่ที่ไหน? กลางอยู่ที่การกำหนดรู้ทันอารมณ์ปัจจุบัน กลางอยู่ที่ปัจจุบันคือทันกัน ขั้น ๕ เกิดที่ไหนกิเลสเกิดที่นั่น เมื่อสติกำหนดรู้ทันแล้ว นั่นคือมัชฌิมาปฏิบัติ ทางสายกลาง กลางอยู่ที่ขั้น ๕ ขั้น ๕ เป็นสนามรบของกิเลส เมื่อใดไม่กำหนด เผลอสติ กิเลสมันเข้า เมื่อใดที่เรามีสติ กิเลสเข้าไม่ได้ พระพุทธเจ้าตรัสบอกว่า “การเห็นแจ้งขั้น ๕ โดย

ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน เป็นวิปัสสนา”^{๙๒} พอง-ยุบเป็นอาการของวาโยธาตุ เป็นรูปชั้นธัมมิใช่หรือ? แล้ว! การกำหนดพอง-ยุบจะไม่ใช่เป็นวิปัสสนาได้อย่างไร?

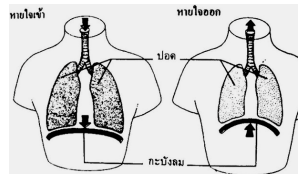
อาการพอง-ยุบเป็นธาตุปรมาณู

นายแพทย์วรวิฑูรี เจริญศิริ อธิบายว่า “กระบังลมเป็นกล้ามเนื้อหลักที่ใช้ในการหายใจ หากสังเกตดูเด็กทารกหรือคนปกติเวลาหลับสนิท จะพบว่าท้องจะป่องออกขณะหายใจเข้า เพราะว่ากระบังลมหดตัวลงมา ทำให้กระเพาะอาหารและลำไส้ถูกดันออกมา ขณะหายใจออก กระบังลมจะคลายตัวกลับขึ้นไปทำให้ท้องยุบลง การหายใจด้วยกระบังลมจะเป็นเช่นนี้ โดยธรรมชาติ”

ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์จำลอง ดิษยวณิช อธิบายว่า

“กระบวนการหายใจ ซึ่งเป็นกระบวนการตามธรรมชาติ แต่คนส่วนใหญ่มักเข้าใจไขว้เขวว่า เมื่อหายใจเข้า ลมหายใจจะผ่านปลายจมูกเข้าไปในปอด แล้วเคลื่อนลงไปในห้องจึงส่งผลให้ท้องพอง แต่ความจริงไม่เป็นเช่นนั้น การหายใจเป็นกระบวนการที่เกิดจากการทำงานของกล้ามเนื้อกระบังลม ทรวงอก และกระดูกซี่โครง กระบังลมกั้นอยู่ในระหว่างช่องท้อง โดยอยู่ด้านล่างของปอด ตามปกติเมื่อเราหายใจเข้า กระบังลมจะหดตัว กดอวัยวะในช่องท้อง ส่งผลให้ท้องพองออกมา และเมื่อหายใจออก กระบังลมจะยืดขึ้นส่งผลให้ท้องยุบลง”

และได้อธิบายถึงวิธีการกำหนดว่า “พองหนอ-ยุบหนอนั้น เป็นเพียงคำภานา ซึ่งเป็นอารมณ์บัญญัติ เพื่อก่อให้เกิดสมาธิเท่านั้น ไม่ใช่เป็นอารมณ์ปรมาณู การกำหนดในใจว่า

^{๙๒} ดูใน ม.อุปรี. (ไทย) ๑๔/๓๐๖/๓๗๒.

“พองหนอ-ยุบหนอ” จะต้องพยายามสังเกตดูอาการพอง-อาการยุบ ซึ่งเป็นอาการปรมาตต์ แน่นนอนในระยะเริ่มต้น มักจะกำหนดได้เพียงอาการบัญญัติก่อน ต่อไปเมื่อวิริยะ (ความเพียร) สติ (ความระลึกได้) สมาธิ (ความสงบตั้งมั่นของจิต) และปัญญา (ความรู้แจ้ง) พัฒนามากขึ้น ก็จะค่อยๆ เห็นอาการปรมาตต์ คือ อาการยุบ-อาการพองชัดขึ้นๆ เป็นลำดับ การกำหนดอาการของพองหนอ-ยุบหนอ คือการกำหนดวาโยโณภูมิจักรูป (รูปตามทีลมหกระทบถูกต้อง)”^{๙๓}

อาการพอง-ยุบเป็นธาตุลมที่อยู่ในท้อง ซึ่งเป็นธาตุปรมาตต์^{๙๔} มีอาการเคลื่อนไหวตึง-หย่อนไปตามการหดตัวและขยายตัวของกระบังลม ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “อชฌตติกา วาโยธาตฺถ ยํ อชฌตตํ ปจฺจตตํ วาโย วาโยคตฺถ ฌมฺภิตตตํ รูปสส อชฌตตํ อุปาทินฺนํ เสยยถิทํ อุทฺธจฺจมา วาตา อโรคฺคา วาตา กุจฺฉิสฺสา วาตา โภฏฺฐสฺสา วาตา.”^{๙๕}

วาโยธาตฺถที่เป็นภายใน คือ ลมพัดไปมา ธรรมชาติที่เคลื่อนไหว เครื่องค้ำจุนรูปภายในตน มีเฉพาะตน ที่กรรมยึดถือซึ่งเป็นภายในตน เช่น ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ **ลมในท้อง** ลมในไส้.

คัมภีร์วิสุทธิมรรคอธิบายว่า “อิมสมิ กายเ..โย วิตถมฺภณภาโว วา สมุทฺธิรณภาโว อยํ วาโยธาตฺถ”^{๙๖} ในร่างกายนี้ สิ่งใดทำให้อิริยาบถใหญ่่น้อย เครื่องตั้งตั้งมั่นก็ดี ทำให้เคลื่อนไหวไปมากก็ดี นี้เป็นวาโยธาตฺถ

อนึ่ง อาการพอง-ยุบอันเป็นวาโยธาตฺถในท้องนี้ จัดเป็นวิปัสสนาภูมิ คือ เป็นรูปขันธ์ เป็นโณภูมิจักรูป พายตนะ เป็นโณภูมิจักรูป และเป็นทุกขสัจ ใน

^{๙๓} นายแพทย์จำลอง ดิษยวณิช, **วิปัสสนากรรมฐานและเขาวนอารมณ์**, จ. เชียงใหม่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๙, หน้า ๓๙.

^{๙๔} ปรมาตต์ แปลว่า ความเป็นจริงอันถ่องแท้ อันเป็นเนื้อแท้ เพราะไม่มีความผิดแผก เปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น ดูใน พ.ศ.ร. (ไทย) ๒/๓/๓/๑๐๕.

^{๙๕} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๓๐๕/๒๖๗, วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๓๘๗.

^{๙๖} วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๓๘๙. อ.จ.ก.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๒๘๔.

ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานอีกด้วย ทั้งเป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับ
หมวดอริยาปถปัพพะ ในกายนุปัสสนาสติปัฏฐาน ดังพระบาลีว่า “ยถา
ยถา วา ปนสฺส กาโย ปณฺหิตो โหติ, ตถา ตถา นํ ปชานาติ.”^{๙๗}

เธอตั่งกายไว้ด้วยกิริยาท่าทางอย่างใด ๆ ก็รู้ชัดกิริยาท่าทางอย่าง
นั้นๆ (เห็นท้องพอง ก็รู้ตามอาการว่า “พองหนอ” เห็นท้องยุบก็รู้ตามอาการ
ว่า “ยุบหนอ”)

กำหนดพอง-ยุบ เป็นวาโยธาตุกรรมฐาน

ธาตุที่เห็นอาการได้ง่ายคือธาตุลม เพราะมีลักษณะเคลื่อนไหว และ
ทำให้ธาตุอื่นเคลื่อนไหว เมื่อกำหนดธาตุลมได้ชัดเจนแล้วจะรู้ลักษณะเฉพาะ
ของธาตุอื่นๆ ไปด้วย ด้วยเหตุนี้ บางคนจึงเรียกรกรรมฐานแบบนี้ ว่า “วาโย
ธาตุกรรมฐาน” ดังพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

“ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกาย ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ตั้งอยู่ตามปกติ โดย
ความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่
บ้าง ฝ้าตามดูกายในกายภายนอกอยู่บ้าง ฝ้าตามดูกายในกายทั้งภายใน
และภายนอกอยู่บ้าง ด้วยประการฉะนี้

หรือฝ้าตามดูสิ่งที่เกิดขึ้นในกายอยู่บ้าง ฝ้าตามดูสิ่งที่ดับไปในกาย
อยู่บ้าง ฝ้าตามดูสิ่งที่เกิด-ดับในกายอยู่บ้าง ภิกษุนั้นเข้าไปตั้งสติอยู่ว่า กาย
มีอยู่ เพียงเพื่อรู้เท่านั้น เพียงเพื่อระลึกเท่านั้น ตัณหาและทิฏฐิอาศัยไม่ได้
ทั้งไม่ยึดถืออะไรในโลก”^{๙๘}

อาการพอง-ยุบนั้นเป็นหนึ่งในธาตุลม ๖ ประเภท คือ ธาตุลมที่อยู่
ในช่องท้อง (กุจฉิสยวาโย) ทำให้เกิดอาการพองและอาการยุบของท้อง^{๙๙}

^{๙๗} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๕/๒๖๐-๑.

^{๙๘} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๓๗/๑๐๖.

^{๙๙} นายแพทย์จำลอง ดิษยวณิช, วิปัสสนากรรมฐานและเขาวน้อารมณ, จ.
เชียงใหม่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๙), หน้า ๕๑.

หลายคนคัดค้านการปฏิบัติตามแนวนี้ว่า “pong-yup ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก” แต่ความจริงแล้ว pong-yup จัดเป็นธาตุลม โดยเป็นลมในท้อง เรียกว่า กุจฉิสยาโย ดังนั้น วิธีปฏิบัติโดยการกำหนดอาการท้อง pong-yup จึงเป็นวิธีที่ถูกต้อง เพราะเป็นธรรมชาติที่มีอยู่จริง และในการกำหนดครั้งหนึ่งๆ นั้น ประกอบพร้อมด้วยความเพียร ความรู้ชัด สติระลึกรู้เท่าทัน อารมณ์ปัจจุบันและเป็นการปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา เพราะจิตที่คอยระมัดระวังในอาการ pong-อาการ yup เป็นศีล จิตที่แนบแน่นอยู่กับอาการ pong-อาการ yup เป็นสมาธิ การเข้าไปรู้แจ้งอาการเกิด-ดับของ กิจฉิสยาโย ธาตุ เป็นปัญญา

pong-yup ในทัศนะของผู้ปฏิบัติ

นายธนิต อยู่โพธิ์^{๑๐๐} อธิบายไว้ว่า การเจริญวิปัสสนาตามพระพุทธประสงค์ ก็คือ การกำหนดรูปนามเป็นอารมณ์ ถ้าผิดจากการกำหนดรูปนามเสียแล้ว ก็ทำให้วิปัสสนากรรมฐานไม่ การกำหนดรูปที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนานั้น ถ้ากำหนดรูปใหญ่ไม่ได้ผลหรือได้ผลน้อย ก็ให้กำหนดรูปละเอียด รูปที่ละเอียด ได้แก่ รูปที่ลมหายใจกระทบ คือ ลมหายใจเข้า-ออกไปกระทบที่ใดก็ให้กำหนดที่นั่น ในที่นี้สถานที่ที่ลมหายใจถูกต้องอยู่เสมอมีอยู่ ๒ แห่ง คือ ที่จมูกและที่บริเวณท้อง ในที่ ๒ แห่งนั้น จมูกเป็นส่วนที่กำหนดได้ชัดเจนเฉพาะในระยะเริ่มแรกเท่านั้น ครั้นกำหนดนานเข้าจนลม

^{๑๐๐} ธนิต อยู่โพธิ์. วิปัสสนานิยม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐. หน้า ๓๔

นายธนิต อยู่โพธิ์ เกิดวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ตำบลหนองโพ อำเภอตากศิ จังหวัดนครสวรรค์ จบปริญญาธรรม ๙ ประโยค ต่อมาลาสิกขา เข้ารับราชการในกรมศิลปากร จนกระทั่งเป็นอธิบดีกรมศิลปากร ตั้งแต่วันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับยกย่องเป็นบุคคลดีเด่นแห่งชาติ สาขาพัฒนาการสังคม (ด้านศิลปวัฒนธรรม) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ เสียชีวิต เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗

ละเอียดแล้ว การกระทบจะปรากฏไม่ชัดเจนและสังเกตยาก ส่วนที่บริเวณหน้าท้องซึ่งมีอาการพอง-ยุบนั้น สามารถกำหนดได้ชัดเจนสม่ำเสมอ ถึงจะนานเท่าใดหรือลมหายใจละเอียดเพียงใดก็กำหนดได้ และแสดงสภาวะได้ชัดเจนกว่าการกระทบที่บริเวณจมูก ฉะนั้นรูปที่ลมถูกต้องที่บริเวณหน้าท้องคือ อาการพองขึ้นและยุบลง จึงเหมาะแก่การตั้งสติกำหนดเพื่อเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

อาการเคลื่อนไหวของหน้าท้องที่เกิดจากลมหายใจ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วาโยโณภูฏัพพะรูป (รูปที่ลมกระทบถูกต้อง) เป็นปรมาตถ์สภาวะที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยการเคลื่อนไหวเพราะมีวาโยธาตุ ในสังยุตตนิกาย กล่าวไว้ว่า

“โณภูฏัพพะ อนิจจโต ชานโต ปสสโต อวิชชา ปหิตติ วิชชา อุပ္ปชชาติ. โยคีบุคคลที่โณภูฏัพพะพารมณฺเฏถูกต้องสัมผัสนั้น ตั้งสติกำหนดรู้เห็นอยู่ว่าไม่เที่ยง บุคคลนั้นอวิชชาหายไป วิชชาญาณปรากฏ”

ท่านมหาสีสะยาดอ (พระโสภณมหาเถระ) แสดงไว้ในวิสุทธิญาณกลา ว่า

“อก วา ปน นิสินนสส โยคิโน อุทเธ อสสาสปสสาส-
ปจจยา ปวตตํ วาโยโณภูฏัพพะรูป อุนนมนโอนมนากาเรน
นิรนตรํ ปากภู โหติ ตมปิ อุปนิสสาย อุนนมติ โอนมติ
อุนนมติ โอนมติติ อาทินา สลลกุเขตัพพะ”

“โยคีบุคคลเมื่อนั่งลงแล้ว ในบริเวณท้องนั้น อัสสาสะ
ปัสสาสะวาโยธาตุเป็นเหตุเป็นปัจจัย วาโยโณภูฏัพพะรูปนี้
ปรากฏชัดเจนอยู่เสมอ ในขณะนั้นพึงตั้งสติกำหนดเจริญ
วิปัสสนา ภาวนาว่า พองหนอ-ยุบหนอ พองหนอ-ยุบหนอ”

พระมหาภาณวฑฺฒน ปยสีโล อายุ ๖๓ ปี เรียนจบ
อักษรธรรมบัณฑิตเมื่อปี๒๕๒๐ เป็นอาจารย์สอนพระอักษรธรรม
อยู่ที่ อักษรธรรมโชติกะวิทยาลัย ให้ความเห็นว่า

“เคยปฏิบัติพองหนอ-ยุบหนอ กับพระธรรมธีรราชฆาตมุนี (โชดก
ญาณสิทธิ) อาจารย์บอกเพียงให้สังเกตอาการที่ท้องพองขึ้น-ยุบลง ช่วงนั้นยัง

ไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นรูป อะไรเป็นนาม พอมาเรียนอภิธรรมจึงรู้ว่าขณะหายใจเข้า ลมที่เข้าไปจะดันให้ท้องพองขึ้น ขณะหายใจออกลมที่ออกมีผลให้ท้องยุบลง อากาศพองออกและยุบลงเป็นรูปธรรม ลมที่ดันให้ท้องพองออกหรือยุบลงก็เป็นรูปธรรม แต่จิตที่เป็นตัวรู้อาการนั้นเป็นนามธรรม พุทธรวม ๆ ว่าจิตรู้อาการที่รู้อาการนั้นมีธรรมอยู่ ๕ อย่าง คือ ปัญญา วิตก วิริยะ สติ สมาธิ ในสติปัญญาแยกมากล่าว ๓ อย่าง คือ สติ ปัญญา วิริยะ ที่เรากำหนดอยู่ได้ เพราะมีความเพียร (วิริยะ) เกิดขึ้น สติเป็นตัวรู้ว่าขณะนี้กำลังทำอะไร ส่วนปัญญาเป็นตัวตัดสิน สิ่งที่กำลังปรากฏอยู่ว่าเป็นรูปหรือนาม ส่วนธรรมอีก ๒ อย่าง คือ วิตก และสมาธิ ไม่กล่าวถึงแต่ต้องร่วมด้วย เพราะปัญญาไม่สามารถพิจารณาสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ด้วยตนเอง ต้องอาศัยวิตกเป็นตัวเสนอ อารมณ์ให้ปัญญา คือ ทำงานพร้อมกัน แต่หน้าที่ต่างกัน พอง-ยุบ เป็นบัญญัติอารมณ์ แต่ลึกลงไป คือ รูปธรรมและนามธรรม ซึ่งเป็นปรมาณู คิดว่าการปฏิบัติโดยใช้พองหนอ-ยุบหนอ กับการกำหนดรูป-นาม สามารถปรับเข้ากันได้”^{๑๐๑}

^{๑๐๑} มาลี อาณากุล, “การศึกษาเปรียบเทียบกรรมฐานในคัมภีร์พระอภิธรรมมัตถสังคหะกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค และวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักวิปัสสนาอ้อมน้อยกับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.

๗.๙ สุทธวิปัสสนา ในทัศนะของพระญาณโปกนิเกอร์

หนังสือ “หัวใจกรรมฐาน”^{๑๐๒} เขียนโดยพระภิกษุชาวเยอรมันนามว่า ญาณโปกนิเกอร์ ซึ่งมีชื่อในภาษาอังกฤษว่า “The Heart of Buddhist Meditation” นี้ เป็นแหล่งความรู้เกี่ยวกับการเจริญภาวนา โดยเฉพาะวิปัสสนาภาวนาตามแนวมหาสติปัฏฐาน มีปริยัติทั้งของดั้งเดิมที่มีมาในพระไตรปิฎกและคำอธิบายในอรรถกถา ทำให้หนังสือ หัวใจกรรมฐาน ได้รับความชื่นชมเป็นที่ยอมรับแพร่หลายในหมู่ผู้สนใจทางพุทธศาสนาในประเทศตะวันตก ดังปรากฏว่าหลังจากเริ่มพิมพ์เผยแพร่ในประเทศอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ แล้วก็ได้มีการพิมพ์จำหน่ายซ้ำแล้วซ้ำอีกหลายครั้งในประเทศสหรัฐอเมริกา

พระญาณโปกนิเกะ เป็นพระเถระชาวตะวันตก ท่านเกิดที่เมืองฮานา ประเทศเยอรมัน เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ ชื่อ Siegmund Fenig ในสกุลยิว บิดามารดาสอนศาสนาประจำชาติให้ แต่ท่านสนใจอ่านหนังสือทางศาสนาต่างๆ จนเกิดความคลางแคลงสงสัยในเรื่องพระผู้เป็นเจ้าของ ครั้นได้อ่านหนังสือทางพุทธศาสนา ทำให้เห็นว่านั่นคือคำตอบ จึงประกาศตนเป็นพุทธศาสนิกชนเมื่ออายุได้ ๒๐ ปี แม้ไม่มีครูอาจารย์ หรือกัลยาณมิตร ฟังแต่หนังสืออย่างเดียว จนเมื่อครอบครัวย้ายไปกรุงเบอร์ลินในปี ๒๔๖๔ จึงได้พบพุทธศาสนิกชนชาวเยอรมัน ท่านได้ตั้งห้องสมุดสำหรับชาวพุทธขึ้นในบ้านของบิดาด้วย มีชาวพุทธมาศึกษาและสนทนากันเรื่อยๆ ขณะนั้นมีชาวเยอรมันไปบวชที่ศรีลังกาก่อนแล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๖

ท่านปรารถนาที่จะบวชเป็นพระที่ศรีลังกา รอจนบิดาเสียชีวิตลงและนาซีเริ่มมีอิทธิพล กวาดล้างชาวยิว ท่านจึงได้อพยบไปศรีลังกา ในปี

^{๑๐๒} พระญาณโปกนิเกอร์, หัวใจกรรมฐาน, แปลโดย พลตรีนายแพทย์ชาฎ สุวรรณวิรัช, พิมพ์ครั้งที่ ๖ , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ธันวาคม ๒๕๔๕.

พ.ศ. ๒๔๗๙ และได้บรรพชาเป็นสามเณรในเดือนมิถุนายนในปีนั้น จากนั้นอีก ๑ ปีได้รับอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ได้รับฉายาว่า **ญาณโพนิกะ**

พระญาณโพนิกเถระ ได้เล่าประสบการณ์การเจริญสุทธวิปัสสนาตามคำแนะนำของท่านมหาสีสะยาตอ (พระโสภณมหาเถระ) ไว้ว่า

“หลักสูตรการปฏิบัติกรรมฐานแบบเข้มงวดด้วยสติปัญญา การฝึกอบรมจิตที่สำนักวิปัสสนา Thathana นครร่างกุ้ง ประเทศพม่า ภายใต้การแนะนำของท่าน มหาสีสะยาตอ (อู โสภณมหาเถระ)

หลักสูตรการปฏิบัติที่ศูนย์แห่งนี้ ปกติใช้เวลา ๑ - ๒ เดือน เมื่อพ้นระยะนี้แล้ว ผู้ฝึกก็กลับไปปฏิบัติต่อตามภูมิลำเนาของตน โดยปรับใช้ให้เข้ากับสภาพชีวิตของแต่ละคน ระหว่างการฝึกปฏิบัติที่เข้มงวด ผู้ฝึกไม่ได้รับอนุญาตให้อ่านหรือเขียนหนังสือหรือทำงานอื่นใดทั้งสิ้น นอกจากการฝึกกรรมฐาน และกิจกรรมที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน การพูดจำกัดให้น้อยที่สุด ช่วงที่ปฏิบัติที่นั่นผู้ปฏิบัติที่เป็นคฤหัสถ์จะต้องรักษาศีลแปด ซึ่งรวมถึงการละเว้นจากอาหารขบเคี้ยว (รวมทั้งอาหารเหลวบางอย่าง เช่น นม) หลังเวลาเที่ยงวัน

วิธีการแนวนี้เป็นแบบที่เรียกว่า วิปัสสนาล้วน (สุกขวิปัสสนา) ซึ่งเป็นการปฏิบัติวิปัสสนาแบบที่มุ่งให้เห็นแจ้งแทงตลอดโดยเฉพาะ ล้วนๆ และโดยตรง โดยไม่จำเป็นต้องบรรลุถึงฌานมาก่อน วิธีนี้ในระยะแรกมุ่งอยู่ที่การพิจารณากระบวนการของกาย (รูป) และจิต (นาม) (นามรูปปริจเฉท) ภายในชีวิตร่างกายของตน ด้วยประสบการณ์ตรงของตนเอง ความรู้ในธรรมชาติของกระบวนการเหล่านี้จะคมเฉียบมากขึ้น สมาธิจะมีพลังมากขึ้น จนถึงระดับใกล้เคียงหรือเฉียดฌาน ที่เรียกว่า อุปจารสมาธิ อุปจารสมาธินี้จะส่งผลให้วิปัสสนาลึกมาก จนยังเห็นลักษณะทั่วไปของสภาวะทั้งหลาย ๓ ประการ คือ ความไม่เที่ยง ความทุกข์ และความไม่มีตัวตน และจะค่อย ๆ นำเข้าสู่การบรรลุภาวะแห่งอริยบุคคล (มรรค ผล) จนกระทั่งถึงการหลุดพ้นในขั้นสุดท้าย การเดินเข้าสู่เป้าหมายสุดท้ายจะต้องผ่านขั้นต่างๆ แห่งความ

บริสุทธี ๗ ชั้น (วิสุทธิ ๗) ตามที่ได้อธิบายไว้ในวิสุทธิมรรคของท่านพุทธโฆษาจารย์^{๑๐๓} .. ฯลฯ..

พระญาณโพนิกเถระ ได้อธิบายกำหนดอารมณ์พอง-ยุบ ไว้ว่า

ในการเจริญวิปัสสนานั้น..กำหนดการเคลื่อนไหวของหน้าท้องที่มีอาการขึ้นลง อย่างสม่ำเสมอ อันเป็นผลมาจากการหายใจ ควรเข้าใจว่าการปฏิบัตินั้นไม่ใช่คิดเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของหน้าท้อง แต่เป็นการกำหนดที่กระบวนการทางกายนั้น โดยรู้ในการขึ้นและลง (พองและยุบ) อย่างสม่ำเสมอทุกชั้นตอน ถึงแม้ลมหายใจจะเป็นต้นเหตุของการเคลื่อนไหวที่หน้าท้องก็จริง แต่ความใส่ใจที่กำหนดการเคลื่อนไหวนี้ อย่าเข้าใจว่าเป็นวิธีการแบบหนึ่งของการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก (อานาปานสติ) ในการปฏิบัติแบบนี้ อารมณ์ที่สติจับไม่ใช่ลมหายใจ แต่จับที่อาการพอง-ยุบตามที่ได้ โดยแรงกดและดับเบาๆ

ถึงแม้ในคัมภีร์พุทธศาสนาส่วนมากกล่าวถึงการปฏิบัติแบบสมถะและวิปัสสนาควบคู่กันไป แต่ก็พบได้ถึงวิธีการปฏิบัติที่เรียกกันว่า วิปัสสนาล้วนๆ (สุทธวิปัสสนา) ซึ่งเป็นวิธีการเฉพาะและโดยตรง โดยไม่ต้องได้ฌานมาก่อน^{๑๐๔}

^{๑๐๓} พระญาณโพนิกเถระ, หัวใจกรรมฐาน, ๒๕๔๕, หน้า ๙๘-๑๐๐.

^{๑๐๔} พระญาณโพนิกเถระ, หัวใจกรรมฐาน, ๒๕๔๕, หน้า ๑๐๙-๑๒๕.

บทที่ ๘

บรรลุโสดาบันในชาตินี้

เนื้อหาในบทนี้ จะดำเนินไปสู่การปฏิบัติเพื่อทำมรรค ผล ให้เกิดขึ้นจริง มุ่งอธิบายวิธีปฏิบัติเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ และนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ฉะนั้น จึงไม่เน้นย้ำหลักการในคัมภีร์มากนัก แต่บอกวิธีปฏิบัติเพื่อการฝึกฝนอบรมกาย ใจ ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ฯลฯ โดยตรง อาจทำให้ผู้สนใจศึกษาบางท่าน เข้าใจไปว่า “นอกตำรา นอกคัมภีร์ ไม่ถูกต้องตามพุทธวจนะ”^๑

ผู้เขียนขอยืนยันว่า แม้หลักการเบื้องต้นจะดูเหมือนว่า ว่ากันไปตามครูอาจารย์ คิดนึกกันไปเอง แต่เมื่อผู้ปฏิบัติได้เพียรปฏิบัติจนเกิดผลขึ้นในชั้นธสันดานได้จริงแล้ว ก็จะประจักษ์แจ้งแก่ตนเองว่า ผลที่เกิดขึ้นล้วนถูกต้องตามหลักสติปัญญา ๔ มรรคมืองค์ ๘ โพชฌงค์ ๗ ทั้งสิ้น

มีลำดับเนื้อหา เพื่อความเข้าใจในแนวปฏิบัติและวิธีปฏิบัติ ดังนี้

๘.๑ การบรรลุโสดาบัน

ผู้ปฏิบัติธรรมหลายท่านเข้าใจว่า การปฏิบัติสมถภาวนาดีกว่าวิปัสสนาภาวนา เพราะสมถะฝึกแล้วทำให้เหาะได้ รู้ใจคนอื่นได้ เสกมนต์ คาถาอาคมได้ ส่วนวิปัสสนาล้วนๆ ทำเช่นนั้นไม่ได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติสมถกรรมฐานก็ยังเป็นเพียงปุถุชนที่ยังต้องเวียนว่ายตายเกิด หาทที่สุดของภพชาติไม่ได้ ยังต้องตกอบายภูมิ ทรมานในนรกอีกนับชาติไม่ถ้วน ส่วนผู้ปฏิบัติวิปัสสนาล้วนๆ นั้น ถึงแม้จะเหาะไม่ได้ เสกคาถาไม่คลัง แต่ก็เหลือภพ

^๑ ดูพระพุทธรวจนะ ยืนยันในเรื่องนี้ได้ ใน : ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓๘/๒๕๒.

ชาติเพียงแค่ว่า ๗ ชาติเป็นอย่างยิ่ง และตั้งแต่ชาตินี้เป็นต้นไปก็จะไม่ตก
อบายภูมิอีกเลย ไม่ว่าจะดีแต่เคยทำบาปอกุศลไว้มากมายปานใดก็ตาม

ผลจากสมณะไม่ว่าจะเป็นฌานสมาบัติหรืออภิญญาก็ตาม ยังเป็น
เพียงโลกีย์^๒ เป็นของปุถุชน เสื่อมถอยได้ เช่น ฤทธิ์ที่พระเวทิตัดได้^๓ เจต-
วิมุตติของพระโคธิกะ^๔ ฌานสมาบัติของพวกฤาษีและนักบวชในศาสนาต่างๆ
เป็นของมีมาก่อนการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า^๕ เป็นของมีได้ในลัทธิภายนอก^๖
มิใช่จุดหมายของพระพุทธศาสนา เพราะไม่ทำให้หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์
ได้อย่างแท้จริง นักบวชบางลัทธิสามารถทำสมาธิจนได้สมาบัติ ๘ แต่ยังมี
มิจฉาทิฏฐิเกี่ยวกับเรื่องอัตตา และยึดถือในอรุณมานนั้นว่าเป็นนิพพานก็มี^๗
ลัทธิเช่นนี้พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ

ยุคปัจจุบัน วิทยาศาสตร์ก้าวหน้า ตัดแต่งพันธุกรรมสัตว์และพืชได้
(GMO) เอายีนด้อยออกไป ทำให้สัตว์และพืชชั้นอื่นๆ หนโรค หนแล้งได้ดี ..แล้ว
ในชีวิตเราที่เคยทำผิดทำพลาดกันมาทุกคน อะไรคือยีนด้อยในจิตวิญญาณที่
ทำให้เรา ยังต้องไปตกนรกหมกไหม้ และจะกำจัดยีนด้อยชนิดนี้ได้อย่างไร

ในเรื่องนี้ หากตอบไปก็เป็นเพียงการกล่าวอ้างเอาเอง จึงขอตอบ
ด้วยหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยสรุป คือ กิเลสที่ทำให้สรรพสัตว์ยัง
ต้องตกนรก ได้แก่ **มิจฉาทิฏฐิ** ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ เรากล่าวว่ามีคติ ๑ ใน ๒ อย่าง คือ นรก หรือ
กำเนิดเดรัจฉาน” เหล่าสัตว์ที่ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว

^๒ ดูรายละเอียด วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๑๙๕, ๑๙๗.

^๓ ดูรายละเอียด วิ.ม. (บาลี) ๗/๓๕๕/๑๖๑

^๔ ดูรายละเอียด วิสุทฺธิ. (บาลี) ๓/๓๔๓ , ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๔/๕.

^๕ ดูรายละเอียด ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๑๗/๒๘๓, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๑๗/๓๒๐.

^๖ ดูใน ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๕๗๓.

^๗ ที.สี. (บาลี) ๙/๕๐/๒๒, ที.สี. (ไทย) ๙/๕๐/๔๗, ขุ.จริยา.อ. (บาลี) ๔๔/๖๙.

^๘ ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๕๐๙/๒๒๔.

ยอมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^๙ บุคคลผู้มีปัญญาพราหมณ์ ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในนรก”^{๑๐}

มิจฉาทิฏฐิกิเลสนี้ กำจัดให้สิ้นซากได้ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา บรรลุโสดาปัตติมรรคญาณเพียงเท่านั้น^{๑๑} ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับมิจฉาทิฏฐิ คือโสดาปัตติมรรค เท่านั้น^{๑๒} ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

“บุคคลเมื่อรู้-เห็นจักขุโดยความไม่เที่ยง ..เห็นรูปโดยความไม่เที่ยง .. เห็นจักขุวิญญานโดยความไม่เที่ยง ..เห็นจักขุสัมผัสโดยความไม่เที่ยง จึงละมิจฉาทิฏฐิได้ ฯลฯ เมื่อรู้-เห็นแม้ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุข หรือทุกข์ หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย โดยความไม่เที่ยง (โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา) จึงละมิจฉาทิฏฐิได้ บุคคลเห็นอย่างนี้ จึงละมิจฉาทิฏฐิได้ (พระโสดาบัน)”^{๑๓}

เมื่อบรรลุโสดาบันแล้ว เป็นผู้มีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพราะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ๕ ประหาณมิจฉาทิฏฐิ และวิจิกิจฉาได้อย่างเด็ดขาด เจตนาที่จะละเมิดศีล ๕ ไม่มีอีกแล้ว^{๑๔} เปรียบเหมือนพืช GMO ที่ถูกตัดแต่งยีนด้อยออกไปแล้ว ทุ่งพืชที่ถูกถอดเขี้ยวแล้ว ถึงจะมีความเกรี้ยวกราดอยู่ แต่ก็ทำร้ายใครไม่ได้อีก

พระโสดาบันแม้จะมีความโกรธอยู่ แต่ก็ไม่ได้คิดอาฆาตทำร้ายใคร แม้มีความโลภอยู่ก็ไม่คิดจะขโมยของใคร ถึงจะมีความหลงอยู่แต่ก็ไม่คิดแสวงหาโลกีย์สุขด้วยการเสพสุราของมีนเมา แม้ยังต้องอยู่ท่ามกลางโลก

^๙ ดูใน อง.เอก. (ไทย) ๒๐/๓๐๔/๓๙.

^{๑๐} ดูใน ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๓๒/๓๗๙.

^{๑๑} ดูใน อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๓๓๙

^{๑๒} ดูใน อง.สตตก.อ. (บาลี) ๓/๕๔/๑๙๐.

^{๑๓} ดูใน ส.ส. (ไทย) ๑๘/๑๖๕/๒๐๐.

^{๑๔} ดูใน อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๙๕/๓๒๘.

ธรรม ๘^{๑๕} แต่ก็จะไม่ถูกเขี้ยวเล็บของโลกขบกัดอีกต่อไป การดำรงชีวิตอยู่ในโลกของพระโสดาบัน เปรียบเหมือนกับลิงงูในปากงู เพราะแม้ต้องอยู่ท่ามกลางเขี้ยวพิษ แต่ไม่เคยโดนพิษทำร้ายเลยแม้สักครั้ง หรือเปรียบเหมือนฝ่ามือที่ไม่มีแผล คนลงในหม้อยาพิษ ย่อมไม่เกิดโทษ^{๑๖}

พระโสดาบันจะบรรลุอรหัตตอีกไม่เกิน ๗ ชาติโดยอัตโนมัติ เมื่อบรรลุอรหัตตแล้ว ก็จะได้ประสบสุขในพระนิพพานอย่างถาวร ชนิดที่ไม่ต้องกลับมาทุกข์อีก เพราะเป็นบรมสุขที่ไม่เจือด้วยกามคุณ ๕ อีกต่อไป^{๑๗}

กำลังสมาธิในการบรรลุโสดาบัน

ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อบรรลุโสดาบัน แม้ล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง และสมาธิไม่สมบูรณ์ ก็สามารถพอกพูนอินทรีย์ ๕ เจริญสติปัญญา ๔ ได้ เพราะจิตที่สงบชั่วขณะๆ ด้วยอำนาจสติและสัมปชัญญะอย่างต่อเนื่อง สามารถนำมาเป็นพื้นฐานเจริญวิปัสสนาได้ คัมภีร์ฎีกาอธิบายว่า “น หิ ขณิกสมาธิ วินา วิปัสสนา สมภาวตี”^{๑๘} คือ ต้องอาศัยขณิกสมาธิเป็นบาทฐานจึงจะเจริญวิปัสสนาได้ มีพระพุทธรูปพระชินสีห์ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำสมาธิพอ
ประมาณ มีปกติทำปัญญาพอประมาณ ภิกษุนั้นล่วงละเมิดสิกขาบทเล็กน้อย^{๑๙}บ้าง ออกจากอาบัติบ้าง ซ้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะในการต้องอาบัติและการออกจากอาบัติเล็กน้อยนี้ เราไม่กล่าวความเป็นคนไม่เหมาะสม(แก่มรรคผล)ไว้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่ง

^{๑๕} โลกธรรม คือ เรื่องราวที่เกิดขึ้นประจำโลก ๘ ประการ คือ มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข ทุกข์ ดูใน อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๙๖/๑๕๙.

^{๑๖} ดูใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๔/๗๐.

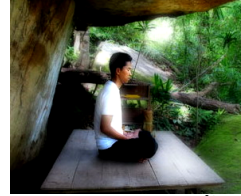
^{๑๗} ดูใน อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๕๐๐.

^{๑๘} ดูใน ม.ม.ฎีกา (บาลี) ๑/๔๙/๒๕๗. ดูเพิ่มเติมหน้า ๔๐๙.

^{๑๙} อาบัติที่เหลือ เว้นปาราชิก ๔ ดูใน อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๑.

พรหมจรรย์^{๒๐} สมควรแก่พรหมจรรย์ ภิกษุณั้มีศีลประจำตัวและมีศีล
มั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓
ประการสิ้นไป เธอจึงเป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะ
สำเร็จสัมโพธิ ในวันข้างหน้า^{๒๑}

พระโสดาบัน แม้ยังไม่สมบูรณ์ด้วยสมาธิ
และปัญญา แต่ก็เป็นผู้มีสัมมาทิฐิฐิสมบูรณ์แล้ว^{๒๒}
และได้บรรลุธรรมแล้ว^{๒๓} หน่วงนิพพานมาเป็น
อารมณ์ได้แล้ว และเป็นนิตยบุคคลที่มีความแน่นอน
คือ ไม่ตกไปในออบายภูมิ ๔ อีกแล้ว และจะบำเพ็ญให้
บริบูรณ์ในสมาธิ และปัญญาให้ยิ่งๆ ขึ้นไป บรรลุเป็นพระอรหันต์ในภพเบื้อง
หน้า อีกไม่เกิน ๗ ชาติ อย่างแน่นอน^{๒๔}

๘.๒ ลำดับการปฏิบัติสุทธวิปัสสนาเบื้องต้น

๑) หลักปฏิบัติเบื้องต้น

๑. ปฏิญาณตนมอภกายถวายชีวิตต่อพระพุทธเจ้า ขอปฏิบัติสติปัญญา
ฐานเพื่อความพ้นทุกข์อย่างเต็มที่ เต็มเวลา ด้วยการเอาชีวิตเข้าแลก

๒. ขอบมาพระรัตนตรัย น้อมจิตขอขมาว่า “หาก मैंนข้าพเจ้า เคย
สบประมาทพลาดพลั้งล่วงเกินต่อพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า

^{๒๐} อาบัติปาราชิก ๔ ดูใน อง.ติก.ฎีกา (บาลี) ๒/๘๗/๒๓๔.

^{๒๑} อง.ทูก. (ไทย) ๒๐/๘๓/๓๑๓.

^{๒๒} ความถึงพร้อมด้วยสัมมาทิฐิ ๕ ประการ คือ (๑) กัมมัฏฐกตาสัมมาทิฐิ
(๒) ฆานสัมมาทิฐิ (๓) วิปัสสนาสัมมาทิฐิ (๔) มัคคสัมมาทิฐิ (๕) ผลสัมมาทิฐิ
(อง.ทูก.อ. (บาลี) ๒/๑๗๕/๗๑)

^{๒๓} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๗/๕๗. ชื่อว่า อปรามัญฐะ เพราะตณหาและทิฐิไม่เกาะ
เกี่ยว และเพราะใคร ๆ ไม่สามารถปรามาสได้ว่า ท่านเคยต้องอาบัตินี้มา

^{๒๔} ไม่ตกไปในออบาย ๔ อีกแล้ว ดูใน อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๒๔๒.

ด้วยกายกรรมก็ดี ด้วยวจีกรรมก็ดี ด้วยมโนกรรมก็ดี รู้ตัวก็ดี ไม่รู้ตัวก็ดี ขอโทษล่วงเกินนั้นจงหมดสิ้นไปอย่าได้เป็นบาปกรรมขวางกั้นการปฏิบัติ และขอให้ข้าพเจ้าสามารถปฏิบัติธรรมตามทางสติปัฏฐาน ๔ ได้ราบรื่น และบรรลุถึงมรรคผลนิพพานโดยเร็ว ด้วยเทอญ”

- ขอขมาครู อุปัชฌาย์ อาจารย์

- ขอขมาบิดามารดา (ภิกษุไม่ต้องขอขมา) ตั้งอธิษฐานจิตว่า

“ข้าพเจ้า ขอขมาซึ่งโทษล่วงเกินที่มีต่อครูบาอาจารย์ บิดามารดา ที่ได้กระทำมาในอดีตชาติ นับตั้งแต่สังสารวัฏที่หาเบื้องต้นมิได้มาจนถึงปัจจุบันชาติในปัจจุบันขณะนี้ หากแม้ข้าพเจ้าได้เคยล่วงเกินด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาที่ดี ด้วยใจก็ดี ขอท่านเหล่านั้นจงยกโทษล่วงเกินและอโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้า ขอโทษล่วงเกินจงหมดสิ้นไปด้วยเถิด”

- ขอขมาผู้มีคุณศีล คุณธรรม หรือบุคคลอื่นๆ ที่รู้ตัวว่าอาจจะเคยล่วงเกินไว้

หมายเหตุ หากเป็นโทษล่วงเกินที่ได้กระทำต่อครูอาจารย์ บิดามารดาในปัจจุบันชาตินี้ หากบุคคลผู้นั้นยังมีชีวิตอยู่ให้ไปขอขมาต่อหน้าท่านด้วยตนเอง หากไม่มีชีวิตอยู่แล้ว หรือไม่สามารถไปได้ก็ให้ขอขมา ณ ที่อยู่ของตนโดยน้อมจิตส่งไปขอขมา

๓. เจริญจตุรารักขกรรมฐาน คือ เจริญพระพุทธรูป ๒ นาที่ เจริญเมตตาภาวนา ๕ นาที่ เจริญอสุภะ (กายคตาสติ) ๒ นาที่ เจริญมรณานุสสติ ๒ นาที่

แม่เมตตาส่งจิตออกไปว่า “ขอเทพยดาที่ปกปักรักษาข้าพเจ้า บิดามารดา ครูบา-อาจารย์ ผู้มีพระคุณทุกท่าน ตลอดจณสรวาสัตว์ทั้งหลายจงพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง ปราศจากความทุกข์ใจ ปราศจากความทุกข์กาย ของงอยู่เป็นสุขๆ เถิด”

หมายเหตุ ให้น้อมจิตแม่เมตตาออกไปยังสัตว์ทั้งหลายทั้งหมด ทุกชั้น ทุกภพ ทุกภูมิ ทั้งที่เป็นศัตรู ที่เป็นมิตร และที่เป็นกลางๆ อย่างไม่

แบ่งแยก อย่างไม่มีจำกัด ไม่มีประมาณ ด้วยเมตตาจิต คือจิตปรารถนาให้เป็นสุขอย่างแท้จริง

คำอธิษฐานตั้งจิตปรารถนา : “ด้วยบุญกุศลที่ข้าพเจ้าได้ถวายทาน รักษาศีล เจริญสมณะ และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่ได้กระทำแล้วจนถึงวันนี้ ขอจงเป็นปัจจัยอุทิศหนุนให้ข้าพเจ้าบรรลุมรรค ผล นิพพานด้วยเทอญ”

๔. วันแรก หลังจากการนั่งแต่ละบัลลังก์ หากต้องการอุทิศส่วนกุศล/แผ่เมตตาทำได้อุทิศส่วนกุศลว่า : “ข้าพเจ้า ขออุทิศส่วนกุศลที่ข้าพเจ้าได้กระทำมาแล้วทั้งหมดในวันนี้ ทั้งทานกุศล ศีลกุศล และภาวนากุศล ให้แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ เป็นต้น ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลาย ขอจงมีส่วนในกุศลนี้เสมอกัน เมื่อได้รับแล้วขอจงมีความสุขกาย สุขใจ อยู่เป็นสุขๆ เกิด สาธุ สาธุ สาธุ”

หมายเหตุ ให้อุทิศส่วนกุศลไปยังสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างไม่มีจำกัด ไม่มีประมาณ ด้วยเมตตาจิตปรารถนาให้สัตว์ทั้งหลาย เป็นสุข พันทุกข์อย่างจริงใจ

๒) **ฝึกกราบด้วยสติ** ให้โยคีนั่งคุกเข่าเตรียมกราบ สันเท้าราบกับพื้นทั้งชายและหญิง (เพราะให้เวลาในการกราบนาน) เอามือขวา - ซ้ายวางคว่ำไว้ที่เข่าขวา - ซ้าย แล้วค่อยๆ พลิกฝ่ามือขึ้นที่ละข้าง โดยพลิกข้างขวาก่อน พร้อมทั้งกำหนด^{๒๕} ด้วยสติว่า “พลิกหนอๆ” โดยจะต้องเอาจิตเข้าไปรู้ด้วยว่ากำลังพลิกฝ่ามือ เสร็จแล้วให้ยกมือข้างขวาขึ้นช้าๆ พร้อมทั้งกำหนดว่า “ขึ้นหนอๆ” เมื่อยกมาถึงอกก็ให้กำหนดว่า “ถูกหนอ” ต่อจากนั้นเริ่ม

^{๒๕} กำหนดรู้อารมณ์ที่ปรากฏในขณะปัจจุบันอย่าง**ใส่ใจ** ก่อเกิดเป็นไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) อย่างครบถ้วน คือ ความสำรวมของผู้เพียรพยายามใส่ใจกำหนด จัดเป็น**อธิศีลสิกขา** ความตั้งใจมั่นของผู้เพียรพยายามใส่ใจกำหนด จัดเป็น**อธิจิตตสิกขา** ความรู้ทั่วถึงของผู้เพียรพยายามใส่ใจกำหนด จัดเป็น**อธิปัญญาสิกขา** ดูใน วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๒๒๐/๒๙๘.

พลิกมือข้างซ้าย ทำเช่นเดียวกับข้างขวา ยกมือทั้งสองขึ้นพนมไว้ระหว่างอก แล้วยกขึ้นจรดที่หน้าผากระหว่างคิ้วทั้งสอง เมื่อเวลาจรดที่ระหว่างคิ้วแล้ว ต่อจากนั้น โนม้มตัวลง (หัวแม่มือยังติดหน้าผาก) พร้อมกับกำหนดว่า “กัมหนอๆ” กำหนดว่า “ลงหนอๆ” เมื่อถูกที่พื้นกำหนดว่า “ถูกหนอ” กำหนดเคลื่อนมือขวาไปทางขวา เคลื่อนมือซ้ายไปทางซ้าย “เคลื่อนหนอๆ” พลิกฝ่ามือคว่ำลงที่ละข้าง กำหนดว่า “คว่ำหนอๆ” มือห่างกัน ๔ นิ้ว แล้วกัมศีระชะลง กำหนดว่า “กัมหนอๆ” เมื่อศีระชะจรดพื้น กำหนดว่า “ถูกหนอ” โดยมีนิ้วหัวแม่มือทั้งสองข้างอยู่ระหว่างคิ้ว ต่อจากนั้นนั่งสงบอยู่ในอาการนั้น แล้วน้อมจิตเจริญพุทธานุสสติ ใช้เวลาประมาณ ๑ – ๓ นาที แล้วกำหนดจิต “อยากเงยหนอ” เวลาเงยก็กำหนดว่า “เงยหนอๆ” ต่อจากนั้นก็กราบแบบเดิมอีกครั้งที่ ๒ น้อมจิตเจริญธรรมคุณ ครั้งที่ ๓ น้อมจิตเจริญสังฆคุณ

หมายเหตุ ขณะกราบควรจะหลับตากราบจะดีมาก และให้ทำซ้ำ ๆ กำหนดถี่ๆ ตั้งแต่ ๕-๑๐ หนอขึ้นไปจึงจะดี สติตามรู้อาการเคลื่อนไหวของมือและลำตัว ไม่ต้องสนใจสิ่งรอบข้าง ไม่ต้องสนใจว่าจะเสียเวลาไปเท่าไร เพราะขณะที่เรากราบพระอยู่ ก็ถือว่าเป็นการปฏิบัติธรรมเหมือนกัน ได้สติสมาธิ ปัญญา และกัมมิลลสได้เหมือนกัน

๓) ผีกเดินจงกรม ยืนตัวตรง เอามือขวาจับข้อมือซ้าย สันเท้าทั้ง ๒ ชิดเสมอกัน ส่วนปลายเท้าแยกออกจากกันพอประมาณยืนถนัด(ประมาณ ๒-๓ นิ้ว) ศีระชะตั้งตรงไม่ควรเอียงซ้าย หรือเอียงขวา ให้ทอดสายตาไปประมาณ ๔ ศอก ศีระชะของผู้ปฏิบัติก็จะไม่กัมและเงยจนเกินไป พอดีแก่การเดินจงกรมนาน ๆ เมื่อทำยืนเรียบร้อยแล้ว ให้หลับตา เอาสติมาจับอยู่ที่ความรู้สึกยืน ที่ร่างกาย อย่าให้สติออกไปจากร่างกาย ภาวนาว่า “ยืนหนอๆๆ” ๓ หน หรือจนกว่าจะพร้อมที่จะเดิน พร้อมกับมีสติกำหนดพิจารณารู้อาการของรูปยืน ให้เห็นรูปของตัวเองยืนอยู่ตั้งแต่พื้นเท้าจนถึงปลายผม จากปลายผมถึงพื้นเท้า เห็นรูปยืนชัดคล้ายกับว่ามีกระจกใบใหญ่ ทั้ง ๔ ด้านและทั้งข้างบน -ข้างล่าง เรียกว่าให้มีสติ กำหนดพิจารณารู้รูปยืน

ให้ชัดเจนดีแล้ว ให้ลืมนตาประมาณกึ่งหนึ่ง(อย่าหลับตาเดิน) จากนั้นให้เคลื่อนสติไปจับอยู่ที่เท้าขวา เดินช้าๆ พร้อมกับภาวนาอยู่ในใจว่า “ขวาย่างหนอ” ขณะที่ภาวนาในใจว่า “ขวา” ให้ยกเท้าขวาขึ้นพร้อมกัน ไม่ให้ก่อนไม่ให้หลังกัน ให้พร้อมกันพอดีๆ และให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการของเท้าขวาที่ยกขึ้นพร้อมกันไปด้วย เรียกว่าให้ครบองค์ ๓ คือ ๑) การยกเท้า ๒) ใจนึกคำบริกรรมว่า “ขวา” และ ๓) ให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการของเท้าที่ยกขึ้น ขณะที่ “ย่าง” ต้องเคลื่อนเท้าไปอย่างช้าๆ พร้อมกับลากเสียงยาวๆ และให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการของเท้าที่ย่างพร้อมกันไปด้วย ในขณะที่จะว่า “หนอ” และขณะที่ “หนอ” เท้าต้องลงถึงพื้นพอดีกันกับคำบริกรรม ส่วนข้างซ้ายก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน

๔) ฝึกนั่งภาวนา เมื่อเดินครบเวลาที่กำหนดไว้ ก็กำหนดเดินไปยืนที่อาสนะสำหรับนั่ง ให้มีสติกำหนดพิจารณารู้รูปยืน แล้วให้นั่งลง : โดยเวลานั่ง ให้ขยับเท้าขวาไปข้างหน้า ค่อยๆ ย่อตัวลง เอาเข่าซ้ายลงถึงพื้นก่อนตามด้วยเข่าขวา จะอยู่ในท่าคุกเข่า สำหรับภิกษุ สามเณรและอุบาสก ให้เอาสันเท้าซ้ายทับสันเท้าขวา แล้วนั่งทับสันลงไป เอามือขวาจับข้อเท้าขวา ขึ้นมาวางทับเท้าซ้าย เอามือขวาวางทับมือซ้าย หัวแม่มือชนกันหรือหัวแม่มือขวาทับหัวแม่มือซ้ายก็ได้ ตั้งกายให้ตรง ดำรงสติให้มั่น ทอดสายตาลงต่ำประมาณ ๑ วา หน้าของผู้ปฏิบัติจะไม่ก้ม ไม่เงยจนเกินไป จะพอดี และศีรษะ ลำคอไม่ควรให้เอียงซ้าย หรือเอียงขวา ควรตั้งให้ตรง ถ้าเป็นอุบาสก ให้นั่งพับเพียบ สำหรับคนชรามากและผู้มีร่างกายไม่พร้อมก็ให้นั่งเก้าอี้ได้

ข้อสำคัญ : ตั้งแต่เริ่มนั่ง ย่อตัวลงจนกว่าจะนั่งเสร็จนี้ ให้ภาวนาว่า “ย่อหนอ” “ลงหนอ” “นั่งหนอๆๆ” ไปเรื่อยๆ พร้อมกับให้มีสติกำหนดพิจารณา รู้อาการนั่งนั้นๆ ทุกขณะๆ ไปจนกว่าจะนั่งเรียบร้อยแล้ว

เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว ให้หลับตาเอาสติมาจับอยู่ที่อาการเคลื่อนไหวภายในท้อง ตรงที่รู้สึกได้ชัดที่สุด (เหนือสะดือประมาณ ๒ นิ้ว) เวลาหายใจเข้าท้องพองให้ภาวนาตามอาการของท้องที่พองขึ้นว่า “พองหนอ” ใจที่รู้สึก

กับท้องที่พองต้องให้ทันกัน ให้ตรงกันพอดีอย่าให้ก่อนหรือหลังกัน พร้อมกับให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการของท้องพองว่า ต้นพอง กลางพอง สุดพอง นั้น ว่ามีอาการอย่างไรพร้อมกันไปในขณะที่เดียวกันด้วย เวลาหายใจออกท้องยุบลง ให้ภาวนาตามอาการของท้องที่ยุบลงว่า “ยุบหนอ” ใจที่รู้สึกกับท้องที่ยุบนั้น ต้องให้ทันกัน ให้ตรงกันพอดีอย่าให้ก่อนหรือหลังกัน พร้อมกับให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการของท้องยุบว่า ต้นยุบ กลางยุบ สุดยุบ นั้น มีอาการอย่างไรพร้อมกันไปในขณะที่เดียวกันด้วย

วิธีนั่ง

๑. นั่งขัดสมาธิ (ควرنั่งแบบเรียงขา) ตั้งกายตรง คอตรง แต่ไม่เกร็ง
๒. พึ่งความรู้สึกไปที่อาการเคลื่อนไหวของท้อง
๓. จิตใจจดจ่อและแนบชิดที่อาการขึ้นๆ ลงๆ ของท้องพอง - ยุบ
๔. วางจิตกำหนดที่ตรงสะดือขณะที่กำหนดควรหลับตา
๕. ใช้จิตเพียรดูอาการเคลื่อนไหวบริเวณท้อง โดยปล่อยให้ท้องเคลื่อนไหวไปเอง ตามธรรมชาติ ไม่เกร็งท้อง
๖. ขณะที่ท้องพองขึ้นกำหนด บริกรรมในใจ ว่า "พองหนอ"
๗. ขณะที่ท้องแฟบลงกำหนด บริกรรมในใจ ว่า "ยุบหนอ"
๘. จิตที่รู้อาการพอง - ยุบ กับคำบริกรรม และสติที่ระลึกรู้ควรให้พร้อมกัน

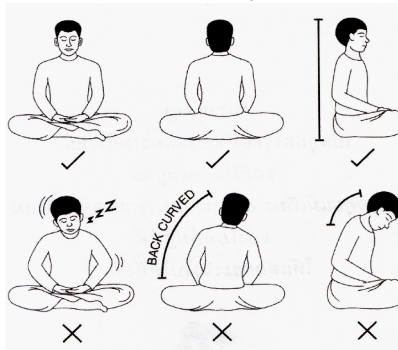
สิ่งที่พึงเว้นขณะนั่งกำหนด

๑. ไม่นั่งตัวงอ เอนเอียง หรือก้มศีรษะ (เว้นแต่มีสภาพร่างกายเป็นเช่นนั้น)
๒. ไม่เปล่งเสียงหรือบ่นพึมพำในขณะที่กำหนดอาการพอง - ยุบ
๓. ไม่ควรลืมตาเพื่อสอดส่ายหาอารมณ์ภายนอก
๔. ไม่ควรพยายามเคลื่อนไหวร่างกายบ่อยจนเกินไป
๕. ไม่ควรนั่งพิงเก้าอี้ พนักพิง เส้า (เว้นแต่มีสภาพหรือที่จำเป็น)

- ๖. ไม่ควรนำคำบริกรรมที่ไม่ตรงตามสภาวะธรรมที่เป็นจริงมาใช้
- ๗. ไม่ควรบังคับลมหายใจเข้า - ออก หวังให้เห็นอาการฟอง-ยุบชัด

ข้อห้ามขณะนั่งกำหนด^{๒๖}

- ๑. ห้ามเคลื่อนไหวขณะที่นั่งสมาธิ (นั่งนิ่งๆ)
- ๒. ห้ามลืมตา เพื่อสอดสายสายตา หายารมณณ์ภายนอก
- ๓. ห้ามนั่งตัวอ ตัวเอียง ฟิงฝ่า-เส้า นั่งท้าวแขนหรือก้มศีรษะ
- ๔. ห้ามเปล่งเสียงหรือบ่นพึมพำในขณะนั่งภาวนาฟอง-ยุบ-หนอ
- ๕. ห้ามบังคับลมหายใจเข้า-ออกแรงๆ หรือยาว, (ซึ่งผิดธรรมชาติ)

ผู้ปฏิบัติที่กำหนดอาการฟอง - ยุบ ได้ยากควรกระทำ ดังนี้

การปฏิบัติธรรมควรเดินจงกรมก่อนแล้วกลับมา นั่งสมาธิ ทุกครั้ง เพราะการเดินจงกรมส่งผลให้เกิดสมาธิเร็ว สมาธิอยู่ได้นานกว่าการนั่งกรรมฐาน ในขณะที่ย่อตัวลงนั่งพึงกำหนดรู้สภาวะย่อตัวโดยบริกรรมว่า ลง หนอๆ พึงกำหนดรู้สภาวะการเคลื่อนไหวของกายทุกขณะๆ อิริยาบถที่มีการเคลื่อนไหว กำหนดจิตรู้สึบนั่ง ภาวนาว่า นั่ง หนอๆ จิตแนบแน่นอยู่กับอาการปรากฏทางกาย กำหนดรู้สึกตัวทั่วพร้อมสม่ำเสมอ พร้อมกับกำหนดว่า “นั่งหนอ นั่งหนอ”

^{๒๖} พระมหาทองมั่น สุทธิจิตโต. คู่มือการเจริญสติปัฏฐาน ๔. (ฉบับปรับปรุงใหม่)., ๒๕๔๙, หน้า ๗๓.

สำหรับผู้กำหนดpong/ยุบไม่ได้ มีวิธีปฏิบัติดังนี้

๑. นั่งขัดสมาธิตามแบบที่ตนชอบ
๒. กำหนด นั่งหนอ พร้อมทำความรู้สึกตัวว่า ตนกำลังนั่งอยู่ คือ รู้ อากาการที่ตัวนั่งอยู่
 ๓. ขณะกำหนดรูปนั่ง ไม่ให้ตามครูปพรรณสัณฐาน เช่น ศีรษะ คอ หรือขา ส่วนใดส่วนหนึ่ง ให้กำหนดรู้อากาการนั่งเท่านั้น
 ๔. กำหนดว่า ถูกหนอ พร้อมส่งความรู้สึกถูกต้องไปที่ก้นย่อ ด้านขวา (หรือตรงที่กายสัมผัสชัดเจนส่วนใดส่วนหนึ่ง)
 ๕. ไม่ต้องสนใจลมหายใจหรืออากาการpong-ยุบ เพราะนั่งหนอ ถูกหนอไม่เกี่ยวกับลมหายใจ หรืออากาการpong-ยุบ
 ๖. นั่งหนอ ถูกหนอ จะใช้ต่อเมื่อกำหนดอากาการpong-ยุบไม่ชัดเจน หรือpong-ยุบไม่มี
 ๗. ขณะที่กำหนด นั่งหนอ ถูกหนอ คำบริกรรมและความรู้สึกใน อากาการนั่ง และอากาการถูก ต้องไปพร้อมกัน ไม่ท่องแต่ปากเท่านั้น ต้องรู้ อากาการด้วย
 ๘. ต้องกำหนดให้ได้จังหวะพอดี ไม่เร็วเกินไป ไม่ช้าเกินไป ให้เป็น ธรรมชาติ
 ๙. สำหรับผู้ที่เคยทำ อานาปานสติ (กำหนดลมหายใจมาก่อน) ถ้า กำหนดpong-ยุบไม่ได้ ให้กำหนดนั่งหนอ ถูกหนอไปก่อน แล้วค่อยกลับมา กำหนดpong-ยุบทีหลัง
๑๐. ถ้าpong-ยุบปกติ ให้กำหนดว่า pongหนอ ยุบหนอ ถ้าpong-ยุบ เร็วขึ้นมาให้กำหนดเพียงว่า pong-ยุบ ไม่ต้องใส่ “หนอ” ถ้าpong-ยุบเร็วมาก ให้กำหนดว่า รู้หนอ ๆ หรือ รู้ ๆ เพียงแค่รู้ไม่ต้องเร่งคำบริกรรมตามอากาการ pong/ยุบที่เร็วขึ้น

๕) คำบริการมว่า “หนอ”

การกำหนดว่า “หนอ” เป็นการเพิ่มกำลังให้แก่
ขณิกสมาธิ คือ ถ้ากำหนดเพียงพอง-ยุบ คำบริการมกับ
อาการไม่พร้อมกัน ขณะกำหนดว่าพอง อาการพองยังไม่
หมดแต่คำบริการมหมดแล้ว ทำให้จิตพุ่งออกไปข้างนอก ถ้า
ใส่คำว่า “หนอ” ต่อท้าย ก็จะไม่พอสักอาการ สมาธิที่ได้ก็จะมีกำลัง พระธรรม
ธีรราชมхамณี (โชดก ญาณสิทธิ) วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ ได้
บัญญัติใช้ก่อนและสอนศิษย์ยานุศิษย์สืบต่อมา ในภาษาพม่าใช้คำว่า “พอง
แต - เปงแต” ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า “พองอยู่ - ยุบอยู่” โดยเหตุที่ภาษา
พม่ามักประกอบกิริยาคุณพากย์เหมือนภาษาบาลี จึงใช้ แต (อยู่) ควบคู่ไป
กับคำว่า พอง-เปง ดังนั้น คำบริการมนั้นก็จะมีสองคำว่า พองแต-เปงแต
(พองอยู่-ยุบอยู่) อย่างไรก็ตามคนไทยทั่วประเทศคุ้นเคยกับคำว่า พองหนอ-
ยุบหนอ คำบริการมนี้มีประโยชน์เพื่อให้จิตจดจ่อมากขึ้น เป็นการเพิ่ม
วิริยะทางใจเพื่อไม่ให้ตามรู้อย่างผิวเผิน เปรียบเหมือนก้อนดินเหนียวที่ขี้ว้าง
ใส่ผืนหนึ่งด้วยกำลังแรง ย่อมกระทบถูกผืนและติดแน่น ถ้าถูกขี้ว้างด้วยกำลัง
ไม่เพียงพอ ก็อาจพุ่งไปไม่ถึงผืน หรือแม้กระทบผืนก็ไม่ติดแน่น^{๒๗}

คำนี้ พระธรรมธีรราชมхамณี(โชดก ญาณสิทธิ) ท่านอธิบายว่า คำ
ว่า “หนอ” มาจากคำบาลีว่า “วต” แปลว่า “หนอ” ก็ได้ แปลว่า ธรรมที่ทำให้
สรรพสัตว์ให้ข้ามพ้นวัฏฏสงสาร ก็ได้ วิเคราะห์ว่า **ว**ฏฏ**ฐ**ส**ฐ**าร์ **ต**า**เร**ต**ิ**ต**ิ** **ว**โ**ต**
(ธมฺโม) แปลว่า ธรรมใด ย่อมยังสรรพสัตว์ให้ข้ามวัฏฏสงสาร ฉะนั้น ธรรม
นั้นชื่อว่า “หนอ” หมายถึง “สติปัญญา”^{๒๘}

อนึ่ง พระธรรมธีรราชมхамณี (โชดก ญาณสิทธิ) เคยเทศน์อธิบาย
สรุปความคำว่าหนอที่นำมาประกอบคำภาวนานั้น หมายถึง “สักแต่ว่า” เช่น

^{๒๗} พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสะยาตอ), **วิปัสสนาณัย เล่ม ๑**, หน้า ๑๗๔.

^{๒๘} พระครูประสาธสังวรภิกข, **ธรรมะภาคปฏิบัติ**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๓), หน้า ๔๓.

เห็นหนอ หมายถึง สักแต่ว่าเห็น เมื่อเห็นแล้วก็ไม่ได้มีจิตใจผูกพันเกาะเกี่ยว สิ่ง que เห็นเป็นเพียงรูป การรู้ในใจเป็นนาม แต่การกำหนดรูปนามนั้นยังเข้าไป หากใช้คำว่า หนอ จะเกิดสติรู้ได้เท่าทันเร็วกว่า หรืออย่างคำว่า เจ็บหนอ ก็ หมายถึงสักแต่ว่าเจ็บ ทั้งนี้ยอมโยงไปถึงความเข้าใจที่ว่า ความเจ็บยอมมีกับ แต่ละบุคคลเป็นธรรมดา จะได้ไม่ถ่อมมั่น ไม่ใสใจ ความเจ็บจิตมุ่งจะเข้าสู่ สภาวะธรรมที่เกิดขึ้น จึงเป็นวิถีทางที่จะทำให้มีความเจริญก้าวหน้าในการ ปฏิบัติขั้นสูงต่อไปได้^{๒๙}

พระครูประคุณสรกิจ กล่าวถึง ประโยชน์ของคำว่า หนอ ที่ต่อท้าย มืออยู่ ๘ ประการ คือ

๑. ทำให้เกิดสังเวชได้ง่าย
๒. ทำให้เกิดสมาธิได้เร็ว
๓. เพิ่มกำลังของฌนิกสมาธิ ได้แก่กล้าได้ง่าย
๔. ให้รู้ปัจจุบันได้เร็ว
๕. สติที่เกิดสามารถกำหนดรูปนามได้ชัด
๖. คั้นรูปนามให้ขาดระยะ
๗. ทำให้แยกรูปนามออกจากกันได้ง่าย
๘. ทำให้ไตรลักษณ์ปรากฏชัด^{๓๐}

๖) การส่ง-สอบอารมณ์

เมื่อผู้ปฏิบัติได้ฝึกเดินจงกรมระยะที่หนึ่ง ได้นั่งสมาธิตามที่กำหนด ไว้ และได้เจริญสติให้ทันอารมณ์ปัจจุบัน ผลัดเปลี่ยนอริยาบถหลังจากนั่ง สมาธิแล้ว ครูผู้ฝึกจะเป็นผู้ติดตามผลที่เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติ ให้ผู้ปฏิบัติเล่าถึง

^{๒๙} วริยา ชินวรรณ และคณะ. วิวัฒนาการการตีความคำสอนเรื่องสมาธิใน พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย. มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗. หน้า ๒๕๒.

^{๓๐} พระครูประคุณสรกิจ (สุชาติ ชีโนโรโส), การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนา กัมมัฏฐานตามแนวของสำนักวิเวกอาศรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร มหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๓๗. หน้า ๔๖.

ผลการปฏิบัติที่ทำไปแล้วให้กันและกันฟัง เมื่ออาจารย์ผู้สอนได้ทราบแล้ว จะได้ชี้แนะสิ่งที่ควรแก้ไข หรือสิ่งที่ควรจะทำต่อไป

วิธีรายงานอารมณ์

เพื่อเป็นการทดสอบผลของผู้ปฏิบัติ อาจารย์ผู้สอนจะสอบอารมณ์ ในประเด็นต่าง ๆ เช่น

- สามารถกำหนดการเคลื่อนไหวอริยาบถย่อยทั้งวันที่ผ่านมาได้ อย่างต่อเนื่องหรือไม่

- จับสภาวะอาการ พอง-ยุบ อาการเดินได้หรือไม่

- รักษาทวารทางตาได้หรือไม่

- กำหนดสภาวะทางจิตและความนึกคิดได้หรือไม่

- กำหนดเวทนาได้อย่างไร

- กำหนดอาการทางทวารทั้ง ๖ ได้ทันหรือไม่ และได้ประสบการณ์ ใดจากการกำหนด

- ให้รายงานประสบการณ์ตามความเป็นจริง ไม่ใช่คิดเตาขึ้นเอง รายงานอารมณ์เท่าที่ทำได้และปรากฏชัด อาจารย์จะได้ช่วยแก้ไขได้ตรงจุด

- การส่งอารมณ์ควรพูดเฉพาะเนื้อหาสาระประเด็นสำคัญๆ เท่านั้น เพื่อจะได้มีเวลาชี้แนะข้อควรปฏิบัติขั้นต่อไป

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ) เคยเล่าเหตุการณ์การ สอบอารมณ์ระหว่างพระอาจารย์กับโยคีผู้ปฏิบัติวิปัสสนา ไว้ว่า

พระอาจารย์ “เมื่อนิมิตมา วิธีกฎต้องให้กำหนดเห็นหนอ ๆ ๆ ถ้า ๓ หนหาย แสดงว่าสติสมาธิดีขึ้น ถ้ากำหนดเห็น หนอ ๆ ๆ นิมิตหายช้า แสดงว่าสติสมาธิอ่อนใช้ไม่ได้ จะแก้อย่างไร ให้ลุกขึ้นเดินจงกรมใหม่ สมาธิไม่พอ”
“หลวงพ่อกำลังทำมา ก็ปี”

พระโยคี “๔๓ ปี”

- พระอาจารย์ “ไปถึงไหน”
- พระโยคี “ถึงธรรมกาย”
- พระอาจารย์ “ดี ดีแล้วหลวงพ่อก่อนต่อไปให้เดิน ๓๐ นั้ง ๓๐ ”
เมื่อไปสอบอารมณ์ใหม่
- พระอาจารย์ “เป็นอย่างไรบ้างหลวงพ่อนั่งเห็นอะไรบ้าง”
- พระโยคี “เห็นพระพุทธเจ้า จับมือถือแขนกันได้พูดคุยกันได้”
นี้ญาณ ๓ (สัมมสนญาณ) เรารู้แล้วท่านตอบไป
ตามเรื่อง นั้นเป็นอารมณ์ของสมณะ
- พระอาจารย์ “ดีหลวงพ่อก่อนให้หลวงพ่อกำหนด เห็นหนอ ๆ ๆ นี้จะ
ยกขึ้นสู่วิปัสสนา” เห็นหนอ ๆ ๆ ๘ หนหายนี้สมาธิ
อ่อนใช้ไม่ได้ ต้องเพิ่มให้เดิน ๔๐ นั้ง ๔๐ (นาที)”
พอเดิน ๔๐ นั้ง ๔๐ เวลาสอบอารมณ์วันหลัง
- พระอาจารย์ “เป็นอย่างไรหลวงพ่อก่อน”
- โยคี “เห็นพระสงฆ์เยอะ”
- พระอาจารย์ “หลวงพ่อก่อนอยู่ที่ไหน”
- โยคี “ผมก็นั่งอยู่กับท่าน”
นี่กรรมฐานรู้ เราก็มารู้ว่า
- พระอาจารย์ “ดีหลวงพ่อก่อนแต่ให้กำหนด เห็นหนอ ๆ ๆ”
๖ หนาย ดีขึ้นกว่าวานนี้หน่วยหนึ่ง แต่ยังใช้ไม่ได้
สมาธิยังไม่พอ ให้เดิน ๕๐ นั้ง ๕๐ นาที
- พระอาจารย์ “เป็นอย่างไรหลวงพ่อก่อน (เดิน ๕๐ นั้ง ๕๐)”
- พระโยคี “ธรรมกายมาบ่อย ๆ”
- พระอาจารย์ “ดี ในประเทศไทยหลวงพ่อก่อนทำได้ดีมาก แต่ให้หลวง
พ่อกำหนดครับ เห็นหนอ ๆ ๆ”
- พระโยคี “เวลากำหนดเห็นหนอ ๆ พอเห็นหนอหนอที่ ๓ นี้
ชาติวัช ตกใจเลย จึงคิดได้ว่า โอ เรายังเป็นข้าคน
มาหลายสิบปีแล้ว ไม่เท่าไรหรอกจะตาย”

พระอาจารย์ “ตรงที่มันขาดวับ ก็คือ ญาณที่ ๔ นั้นแหละ อุทัยพพะญาณ เห็นรูปรูปนามเกิดดับจริงๆ ที่พิจารณาว่า เรานี้เป็นข้าของใครมาหลายสิบปีนี่ เป็นญาณที่ ๓ ใช้จินตญาณ ส่วนที่มันขาดวับ นั้นญาณ ๔ สภาวะธรรมที่หลงทาง ก็หลงทางอยู่ตรงนี้”

การที่ผู้ปฏิบัติกล่าวว่า ตนได้เห็นพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระสาวก สถิตย้อยู่ในอายตนะนิพพาน หรือได้เห็นกายอรุปรพรม กายพระอริยบุคคล ก็ดี จึงเป็นเพียงนิมิตที่เกิดจากสมาธิ ด้วยการนึกไปโน้มนำไป เป็นเพียงอารมณ์ของสมณะ มิใช่อารมณ์ของวิปัสสนา เพราะในวิปัสสนาญาณ ตั้งแต่อุทัยพพะญาณอย่างแรก จนถึงปัจจุเวกขณะญาณไม่มีนิมิต มีแต่รูป-นามล้วน ๆ เป็นอารมณ์ปรมาตม มิใช่อารมณ์บัญญัติ จึงเป็นบทพิสูจน์ให้เห็นถึงข้อแตกต่างระหว่างอารมณ์ของสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ในสมถกรรมฐานมีบัญญัติเป็นอารมณ์ ในวิปัสสนากรรมฐานมีปรมาตมเป็นอารมณ์ เรื่องของนิมิตเป็นเพียงผลระดับขั้นพื้นฐานของการเจริญทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เป็นอุปกิเลสที่เกิดขึ้น หากไม่มนสิการให้ดีจะเกิดการชื่นชมหลงไหลหลงทาง เข้าใจว่าถึงเป้าหมายแล้ว แต่แท้ที่จริงยังห่างไกลนัก^{๓๑)}

^{๓๑)} มาลี อาณากุล. "การศึกษาเปรียบเทียบกรรมฐานในคัมภีร์พระอภิธรรมมัตถสังคหะ กับคัมภีร์วิสุทธิมรรค และวิปฏิบัติกรรมฐานของสำนักวิปัสสนาอันม่น้อย กับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์". วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.

๘.๓ ลำดับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ ขั้นตอน

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ตลอด ๗ วัน พึงหวังได้ผลอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผล หรือจักเป็นอนาคามี”^{๓๒} และยิ่งไปกว่านั้น ในคัมภีร์พระไตรปิฎกยังปรากฏอีกว่า แค่นั่งแอบฟังธรรม คนขอทานเป็นโรคเรื้อน ก็สามารถบรรลุโสดาบันได้^{๓๓}

ผู้ปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จตามหลักสูตรนี้ จะต้องมีพื้นฐานดังนี้

- ๑) เป็นผู้รักษาศีล ๕ อยู่เป็นปกติ
- ๒) มีความเชื่อว่า ในปัจจุบันนี้ยังมีพระอรหันต์อยู่จริง
- ๓) สติปัญญาดี ไม่กลัวตาย อยากเห็นผี (ชอบพิสุจน์)
- ๔) แม้รู้ว่าพ่อแม่เสียชีวิตก็ไม่เลิกกรรมฐาน เพราะเชื่อว่า “บุญกุศลที่ตนกำลังทำยิ่งใหญ่กว่าบุญกุศลใดๆ ที่จะอุทิศให้แก่ผู้มีพระคุณได้”

ภายใน ๓ วันแรก พึงปฏิบัติดังนี้

- ๑) ก่อนนั่งเจริญภาวนา ตั้งนะโม ๓ จบ ขอขมาพระรัตนตรัย และขอขมาครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ บิดามารดา ตั้งอธิษฐานจิตว่า

“ข้าพเจ้า ขอขมาซึ่งโทษล่วงเกินที่มีต่อครูบาอาจารย์ บิดามารดา ที่ได้กระทำมาในอดีตชาติ นับตั้งแต่สังสารวัฏที่หาเบื้องต้นมิได้มาจนถึงปัจจุบันชาติในปัจจุบันขณะนี้ หากแม้ข้าพเจ้าได้เคยล่วงเกินด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี ขอท่านเหล่านั้นจงยกโทษล่วงเกินอโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้า ขอโทษล่วงเกินจงหมดสิ้นไปด้วยเถิด”

- ๒) ในวันแรก ก่อนนั่งภาวนาทุกบัลลังก์ ต้องเจริญจตุรารักขกรรมฐานก่อน คือ เจริญพุทธานุสสติ ๕ นาที เจริญเมตตา ๕ นาที เจริญ อสุภะ ๕ นาที เจริญมรณานุสสติ ๕ นาที

^{๓๒} ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๔/๓๔๐.

^{๓๓} ดูใน ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๕.

๓) ในช่วง ๓ วันแรก หลังจากการนั่งแต่ละบัลลังก์ หากต้องการ อุทิศส่วนกุศล/แผ่เมตตาทำก็ได้ อุทิศส่วนกุศล : “ข้าพเจ้า ขออุทิศส่วนกุศล ที่ข้าพเจ้าได้กระทำให้มาแล้วทั้งหมดในวันนี้ ทั้งทานกุศล ศีลกุศล และภาวนากุศล ให้แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ เจ้ากรรมนายเวร ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลาย ขอจงมีส่วนในกุศลนี้เสมอกัน เมื่อได้รับแล้วขอจงมีความสุขกาย สุขใจ อยู่เป็นสุขๆ เกิด สาธุ สาธุ สาธุ”

บทสมათานพระกรรมฐาน

๑. อิมานํ ภควา อตตภาวํ ตุมหากํ ปริจจขามิ.

ข้าแต่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพเจ้าขอมอบกายถวายชีวิตนี้แด่พระพุทธเจ้า แต่พระธรรมเจ้า แต่พระสงฆ์เจ้า เพื่อเจริญพระกรรมฐาน ณ โอกาสต่อไป

๒. อิมานํ อจริย อตตภาวํ ตุมหากํ ปริจจขามิ.

ข้าแต่พระอาจารย์ ข้าพเจ้าขอมอบกายถวายชีวิตนี้แก่ท่าน เพื่อเจริญกรรมฐาน ณ โอกาสต่อไป

๓. นิพพานสส เม ภนเต สจฉิกรณตถาย กम्मฏฐานํ เทหิ.

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงให้พระกรรมฐานแก่ข้าพเจ้า เพื่อประโยชน์แก่การทำให้แจ้งซึ่งมรรค ผล พระนิพพาน ณ โอกาสต่อไป

๔. แผ่เมตตาแก่ตนเอง อหํ สุขิโต โหมิ, นิททุกโข โหมิ, อเวโร โหมิ, อพฺยาปชฺโณ โหมิ, อนินฺโฆ โหมิ, สุขี อตตानํ ปริหรามิ.

ขอให้ข้าพเจ้ามีความสุข ปราศจากทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีควมเบียดเบียน ไม่มีควมเดือดร้อน ขอให้มีความสุข รักษาตนอยู่เถิด

๕. แผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ สพฺเพ สตฺตา อเวรา โหนตุ, อพฺยาปชฺฉมา โหนตุ, อนินฺชา โหนตุ, สุขี อตตानํ ปริหรนตุ.

ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีควมเบียดเบียน ไม่มี

ความเดือดร้อน มีความสุขรักษาตนอยู่เกิด

๖. เจริญมรณานุสสติ

อรุโณ เม ชีวิตัง

ชีวิตของเราเป็นของไม่ยั่งยืน

อรุโณ มรณัง

ความตายเป็นของยั่งยืน

อวสสํ มया มริตพพํ

อันเราจะพึงตายเป็นแน่

มรณปริโยसानํ เม ชีวิตัง

ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุ่ตรอบ

ชีวิตัง เม อนิยตัง

ชีวิตของเราเป็นของไม่เที่ยง

มรณัง เม นิยตัง

ความตายของเราเป็นของเที่ยง

เป็นโชคอันดีของเราแล้วหนอ ที่ได้มีโอกาสมาสมาทาน ปฏิบัติพระกรรมฐาน ณ บัดนี้ ไม่เสียทีที่เราได้เกิดเป็นมนุษย์ พบพระพุทธศาสนา

๗. ตั้งสัจจาธิษฐาน

เยเนว ยนติ นิพพานัง

พุทฺธา เตสฺสจฺจ สวากา

เอกายเนน มคเคน

สติปฺภฺจฺจานสฺสณินา.

พระพุทธเจ้าและเหล่าพระอริยสาวก ย่อมดำเนินไปสู่พระนิพพานด้วยหนทางสายนี้ อันเป็นทางสายเอก ซึ่งนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลายรู้ทั่วถึงกันแล้วว่า ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ ข้าพเจ้าขอตั้งสัจจาธิษฐาน ปฏิญาณตนต่อพระรัตนตรัยต่อครูอาจารย์ว่าจะตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติจริงๆ เท่าที่ตนสามารถเท่าที่ตนมีโอกาสจะประพฤติปฏิบัติได้เพื่อบูชาพระรัตนตรัย

๘) ตั้งความปรารถนา

อิมาย ธมฺมานุสฺสมมปฏฺิพฺตติยา รตนตฺตยํ ปุชฺเชมิ.

ข้าพเจ้าขอบูชา ซึ่งพระพุทธเจ้า ซึ่งพระธรรม ซึ่งพระสงฆ์ ด้วยการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนี้

อหฺฐา อิมาย ปฏฺิพฺตติยา ชาติชราพยาธิมรณาทีหิ ปฏฺิภฺจฺจิสฺสามิ.

ข้าพเจ้าจักพ้นจากชาติทุกข์ ชราทุกข์ พยาธิทุกข์ และมรณทุกข์ ด้วยการปฏิบัติธรรมนี้แน่นอน

อุกาสะ อุกาสะ ณ โอกาสบัดนี้ ข้าพเจ้า ขอสมათานพระกรรมฐาน ขอขณิกสมาธิ อุปะจารสมาธิ อัปนาสมาธิ และวิปัสสนาญาณ ขอจงบังเกิดขึ้นในชั้นธัมมคานของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะตั้งสติ กำหนดรู้ไว้ที่อาการพอง อาการยุบ สามหน และเจ็ดหน ร้อยหน และพันหน ด้วยความไม่ประมาท ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป.

มีตารางปฏิบัติในแต่ละวัน ดังนี้

- เวลา ๐๓.๓๐ น. ตื่นทำความสะอาดร่างกาย ไม่ต้องอาบน้ำ
- ๐๔.๐๐ น. (ปลงอาบัติ) ขอขมาโทษ นั่งเจริญภาวนา เติมนจกรม
- ๐๖.๓๐ น. รับประทานข้าวยาคุ
- ๐๗.๓๐ น. สวดมนต์ ๑๕-๒๐ นาที เติมนจกรม สลับนั่งภาวนา
- ๑๑.๐๐ น. รับประทานอาหาร
- ๑๒.๐๐ น. เดินคล้ายอิริยาบถ เอนกายนอนกำหนด อาบน้ำ
- ๑๓.๐๐ น. นั่งเจริญภาวนา สลับเดินจกรม
- ๑๗.๐๐ น. พักทำความสะอาดที่พัก
- ๑๘.๐๐ น. สวดมนต์ ฟังธรรม
- ๒๐.๐๐ น. เติมนจกรม นั่งภาวนา อุทิศส่วนบุญ
- ๒๒.๐๐ น. กำหนดพักผ่อน นอนหลับ

ฝึกปฏิบัติ

เมื่อโยคีนั่งปฏิบัติได้ครบ ๓๐ นาที ทุกบัลลังก์ พระวิปัสสนาจารย์ ผู้ให้กรรมฐานควรให้บทพระกรรมฐานเพิ่มเติม ดังนี้

๑. ฝึกเดินจงกรม ก่อนเดินจงกรม กำหนดยืนให้กายและใจพร้อม เต็มที่ก่อน เป็นการฝึกปฏิบัติสติปัญญาฐานในหมวดอิริยาบถ ซึ่งพระพุทธเจ้า ตรัสไว้ว่า “จิตฺวา จิตฺมเหตี ปชานาติ”^{๓๔} ยืนอยู่ ก็มีสติกำหนดรู้ว่ายืนอยู่

เมื่อยืนขึ้นแล้วให้กำหนดยืนหนอ เพื่อใช้สติพิจารณารูปร่าง ให้ ชัดเจน วางเท้าซ้ายและเท้าขวาชิด ปลายเท้าเสมอกันห่างกันเล็กน้อย มือ ทั้งสองไขว้หลังหรือกุมไว้ด้านหน้า มือขวาจับมือซ้าย ศีรษะตั้งตรง ทอดสายตาไปเบื้องหน้า ๑ วาหรือ ๔ ศอก การยืนตัวตรง เป็นลักษณะของ การตั้งตรงของร่างกาย จัดเป็นสภาวะตั้งของวาโยธาตุ^{๓๕} การกำหนด อิริยาบถยืนนั้น เพราะอาศัยจิตเกิดขึ้นว่า เราจะยืน จิตนั้นทำให้เกิดวาโย- ธาตุ ๆ ทำให้เกิดความเคลื่อนไหว การทรงตัวตั้งขึ้นตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นมาถึง ปลายผมเป็นที่สุด อันเกิดจากจิตปรุงแต่งจิต รู้สึกถึงอาการยืน โดยกำหนด บริกรรมว่า ยืนหนอๆ ให้รู้ลักษณะของสภาวะอาการของรูปร่างกับคำ บริกรรมภาวนาต้องพร้อมกัน

วิธีปฏิบัติ

๑. ยืนตัวตรง ไชโยกตัว ศีรษะตรง ไชโยกศีรษะ
๒. ลำคอตรง หน้าตรง ไม่เงยหน้าหรือก้มหน้าให้มากไป
๓. เท้าทั้ง ๒ ห่างกันเล็กน้อย ประมาณ ๒๐ เซนติเมตร และให้เท้าเสมอกัน

^{๓๔} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๕/๓๒๓.

^{๓๕} พระโสภณมหาเถระ (มหาศีลยาตอ), มหาสติปัญญาฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน. พระคันธสาราภิวังศ์แปล, หน้า ๗๗.

๔. ยืนให้ขาทั้ง ๒ ข้างตรงยืนอย่างมั่นคงยืนอย่างสำรวม
๕. กายส่วนบนและส่วนล่างตั้งตรง และนิ่ง
๖. ทอดแขนหรือปล่อยแขนทั้ง ๒ ลงโดยไม่ยกหรือชูขึ้น
๗. มือไขว้กันไว้ด้านหน้าหรือด้านหลัง มือขวาจับข้อมือซ้ายเบา ๆ
๘. ทอดสายตาลงพื้นห่างจากปลายเท้าประมาณ ๔ ศอกหรือ ๑ วา จะหลับตาก็ได้

๙. สำหรับผู้ปฏิบัติใหม่ เอาสติจับความรู้สึกตั้งแต่ปลายผม ไล่ลงไป (สแกน) จนถึงปลายเท้า รวดเดียว พร้อมกับบริกรรมส่ำทับลงไปซ้ำ ๆ ว่า “ยืน..หนอ” จากนั้นกำหนดจับความรู้สึกกลับขึ้นมาจากปลายเท้า ขึ้นไปถึงปลายผม พร้อมกับบริกรรมว่า “ยืน..หนอ” ปฏิบัติตั้งน้อมอย่างน้อม ๓ เทียว จนกว่าร่างกายและจิตใจนิ่งสงบ ถ้ายังไม่สงบ ก็ให้ภาวนาต่อไปจนกว่าจะสงบ จึงจะกำหนดรู้จิตที่คิดจะเดิน “อยากเดินหนอ” ต่อไป

ควรเดินจงกรมก่อนนั่งเจริญภาวนาทุกครั้ง ให้เพิ่มการเดินจงกรมเป็น ๒ ระยะ คือระยะที่ ๑ ขว้างหนอ-ซ้ายอย่างหนอ ๑๕ นาที ระยะที่ ๒ ยกหนอ-เหยียบหนอ ๑๕ นาที การเดินจงกรม ให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการที่ยกเท้าขึ้น **เหวี่ยงลงถูกพื้น**^{๓๖} กำหนดพิจารณารู้อาการของเท้าที่เคลื่อนไหวให้ทันทุกขณะที่ย่างก้าว อย่าเผลอ ถ้าเผลอก็ให้กำหนดตามความเป็นจริงว่า “เผลอหนอ” มีรายละเอียด ดังนี้

เดินกลับไปกลับมา ซ้ำๆ เป็นจังหวะต่อเนื่อง ประมาณ ๓- ๕ เมตร ก้มหน้าเล็กน้อย ส่งจิตกำหนดรู้อาการเคลื่อนไหวของเท้าแต่ละจังหวะที่เคลื่อนไปอย่างจดจ่อ ต่อเนื่อง รับรู้ถึงความรู้สึกของเท้าที่ค่อย ๆ ยกขึ้น ค่อยๆ อย่างลง และความรู้สึกสัมผัสที่ฝ่า

^{๓๖} ในการปฏิบัติเบื้องต้น หากประคองเท้าให้เหยียบลงซ้ำเกินไป ...จะเป็นการประคองสภาวะด้วยอำนาจจิตตภาวนา และอุปาทาน..**อยาก**ให้เห็นชัดๆ..บางครั้งทำให้จิตตกจากอารมณ์ปัจจุบัน ทำให้ฟุ้ง หรือเบื่องั้นไปเลย แต่หากเคยปฏิบัติมาเกิน ๕-๗ วันแล้ว ยิ่งซ้ำ..ยิ่งดี ยิ่งเห็นสภาวะชัด

เท้า (เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง หย่อน) ส่งจิตดูอาการแต่ละอาการอย่างจรด
แนบสนิทกับอาการนั้น ๆ ไม่วอกแวก พร้อมกับบริกรรมสำหรับอาการที่รับรู้
นั้นไปด้วย จนรู้สึกได้ถึงอาการที่เปลี่ยนไป ดับไปของสภาวะนั้น ๆ เช่น
ขณะย่างเท้าก็รู้สึกถึงอาการลอยไปของเท้า พอเหยียบลง อาการลอย-เบาๆ
ก็ดับไป..มีอาการตึงๆ แข็งๆ เข้าแทนที่ พอยกเท้าขึ้นอาการตึงๆ ดับไป
กลับมีอาการลอยเบาๆ เข้าแทนที่ เป็นต้น

ยิ่งเคลื่อนไหวช้ายิ่งเห็นอาการชัด ในขณะที่กำลังเดินหากมีความคิด
เกิดขึ้น หรือผลลคิด ให้หยุดเดินก่อน แล้วส่งจิตไปดูอาการคิดนั้นโดยไม่
ต้องสนใจว่าคิดเรื่องอะไร บริกรรมในใจว่า “คิดหนอๆ” จนกว่าความคิดจะ
เลือนหายไปเอง หากมีคิดซ้อนคิดก็ให้ตามดูอาการไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะดับ
สนิทก่อน แล้วจึงกลับไปกำหนดเดินต่อ อย่างมองซ้ายมองขวา พยายามให้
ใจอยู่กับเท้าที่ค่อยๆ เคลื่อนไปเท่านั้น ถ้าผลอสติหรือหลุดกำหนด ให้เริ่ม
ใหม่ เปลอ..เริ่มใหม่ๆ ไม่ต้องหงุดหงิด ..เป็นธรรมชาติของผู้ปฏิบัติใหม่!

๒. ฝึกนั่งภาวนา ให้นั่งเพิ่มขึ้นบัลลังก์ละ ๑๐ นาที คือ ตั้งแต่ ๓๐
นาทีเพิ่มเป็น ๔๐ - ๕๐ - ๖๐ นาที ตามลำดับ

การนั่ง ให้มีสติกำหนดพิจารณารู้ความเคลื่อนไหวทุกขณะของท้อง
ตั้งแต่ต้นพอง กลางพอง สุดพอง, ต้นยุบ กลางยุบ สุดยุบ ของอาการ
เคลื่อนไหวของ**ธาตุลม**ในช่องท้องในปัจจุบันว่า มีอาการที่แท้จริงอย่างไร
ให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการพอง อาการนูน อาการยุบ อาการแฟบ ของ
ท้องเท่านั้น อย่าแก่งัดตะเบ็งท้อง อย่าไปดูลมหายใจเข้า-ลมออก อย่างบังคับ
ลมหายใจให้ผิดจากอาการหายใจปกติ (คือ เรายืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ
พูด คิด ฯลฯ เรามีอาการหายใจเป็นปกติอย่างไร เราก็หายใจตามปกติอย่าง
นั้น แต่ต้องให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการที่เป็นปัจจุบันนั้นๆ) ให้ภาวนา
อย่างนี้ตลอดไปจนครบเวลาที่กำหนดไว้ อย่างต่ำประมาณ ๓๐ นาที อย่าง
กลาง ๑ ชั่วโมง อย่างสูง ๒ ชั่วโมง หรือมากกว่านั้น แล้วแต่ความเหมาะสม
แก่สติปัญญา บุญวาสนาบารมี แก่การทรมานกิเลสของบุคคลผู้เข้าปฏิบัติ

โยคีบางคน พอง-ยุบสั้น ผั่วเบา ให้เพิ่มสติจดจ้องไปที่อาการพอง-ยุบนั้น โดยปริกรรมเพียงว่า “พอง-ยุบ” ไม่ต้องใส่ “หนอ” ต่อท้าย ถ้ามีแค่อาการเคลื่อนไหวของท้อง จำแนกเป็นพองเป็นยุบไม่ได้ ก็ให้กำหนดรูปร่างใหญ่แทน คือกำหนดรู้อาการนั้น แต่ไม่ต้องนึกถึงรูปร่างว่า “นั่งหนอ” รวดเดียว จากนั้นส่งจิตไปที่ก้นย่อยข้างขวาถูกพื้น “ถูกหนอ” แล้วกลับมาดูอาการนั่งอีก “นั่งหนอ” จากนั้นส่งจิตไปที่ก้นย่อยข้างซ้ายถูกพื้น “ถูกหนอ” ทำอย่างนี้สลับกันไปเรื่อยๆ จนกว่าอาการพอง-ยุบจะชัดขึ้น แล้วกลับมากำหนดอาการพอง-ยุบตามปกติ

๓. ฝึกกำหนดเวทนา เวทนา ๓ ได้แก่ สุข ทุกข์ อุเบกขา พุดให้เข้าใจง่าย ก็คือความสบาย ความไม่สบาย และเฉยๆ

ในขณะที่เรานั่งอยู่นั้น (หรือในขณะที่กิน ต้ม ทำ พุด คิด เดิน ยืน นั่ง นอน) ถ้ามีเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น เช่น สุข ทุกข์ เหนื่อย เวียน ศีรษะ เจ็บ ปวด แสบร้อน ซาบซ่าน หนาว เย็น คั้น ซา หรือเฉยๆ เป็นต้น ถ้าอาการเหล่านี้ปรากฏขึ้นมาชัดเจน เช่น ถ้าเกิดความสุขก็สุขมาก ถ้าเกิดความทุกข์ก็ทุกข์มาก เป็นต้น คือมากกว่าอาการพอง-ยุบ และมากกว่าอาการเหล่านี้ ในลักษณะเช่นนี้ให้ปล่อยอาการพอง-ยุบ แล้วให้เอาสติไปกำหนดพิจารณาว่าที่อาการของเวทนานั้นๆ โดยภาวนาว่า “สุขหนอ ทุกข์หนอ เหนื่อยหนอ เวียนศีรษะหนอ...คั้นหนอ ซาหนอ เฉยๆหนอ” เป็นต้น ตามอาการของเวทนานั้นๆ สุดแต่เวทนาอย่างไรจะปรากฏชัดเจน พร้อมกับให้มีสติกำหนดพิจารณาว่าอาการของเวทนานั้นๆ ว่ามีอาการอย่างไรพร้อมกันไปในขณะที่เดียวกันด้วย การกำหนดพิจารณาว่าเวทนา ไม่ใช่กำหนดให้เวทนาดับไป แต่เป็นเพียงให้โยคีผู้ปฏิบัติมีสติกำหนดพิจารณาอาการของเวทนาที่เกิดขึ้นในขณะที่นั้นให้ทราบชัดตามความเป็นจริงทุกขณะๆ ไปเท่านั้น และอย่าให้ความยินดี ชอบใจ หรือความยินร้ายไม่ชอบใจเกิดขึ้นมา ให้จิตของโยคินั้นดำรงอยู่ในความเป็นกลาง ตลอดเวลา ในขณะที่พิจารณาอยู่นั้น แต่เมื่อในขณะที่มีสติกำหนดพิจารณาว่าเวทนาอยู่นั้น สมာธิของโยคีผู้ปฏิบัติ

คนใดมีมาก วิปัสสนาญาณแก่กล้ามีกำลังมาก อากาโรวณาอาจดับไปในขณะที่กำลังกำหนดรู้ผู้นั้นก็ได้

๔. ฝึกกำหนดจิต ในขณะที่เดินจงกรมหรือนั่งกำหนดอยู่นั้น ถ้าจิตคิดถึงอารมณ์ที่เป็นอดีต คิดถึงอารมณ์ที่เป็นอนาคต คิดถึงอารมณ์ที่เป็นบุญ เป็นบาป เป็นต้น ในขณะที่นั้นให้ปล่อยอาการฟอง-อาการยุบ แล้วเอาจิตและสติไปกำหนดที่อาการคิดนั้น ภาวนาว่า “คิดหนอๆ” พร้อมกับพิจารณารู้อาการของจิตไปในขณะเดียวกันด้วย เช่น ในขณะที่เดินจงกรมหรือในขณะที่นั่งอยู่ แม้เมื่อจิตมีความดีใจ เสียใจ โสภ โกรธ หลง ราคะ มานะ เป็นต้น เกิดขึ้นร่วมด้วย ก็ให้ปล่อยอาการฟอง-อาการยุบ แล้วเอาสติไปกำหนดที่ความรู้สึกนั้น ๆ จนกว่าจะดับไป “ดีใจหนอๆ” “เสียใจหนอๆ” “ชอบหนอๆ” โยคีผู้ปฏิบัติควรกำหนดรู้อาการทางใจ โดยไม่ต้องวิเคราะห์ตัดสินหรือมีปฏิกริยาใดๆ ต่อสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น

๕. ฝึกกำหนดนอน ค่อยๆ ย่อตัวลงในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ นั่งคุกเข่าแล้วพับเพียบลง (จะนอนตะแคงเอาสี่ข้างด้านขวาแบบสีหไสยาสน์ หรือจะนอนหงายก็ได้) จากนั้นให้เหยียดเท้าขวาออกก่อน ตามด้วยเท้าซ้าย โดยภาวนาว่า “เหยียดหนอๆ” เสร็จแล้วค่อยๆ เอนตัวลงนอน พร้อมกับภาวนาว่า “นอนหนอๆ” ในขณะที่ภาวนานั้น ให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการความเคลื่อนไหวของร่างกายให้ทันปัจจุบันตลอดเวลา จนกว่าจะกำหนดจิตท่านอนให้เรียบร้อย จากนั้นให้เอาสติมากำหนดพิจารณารู้อาการฟอง-ยุบต่อไป จนกว่าจะหลับ ผู้ปฏิบัติใหม่จะรู้สึกกำหนดยาก แต่เมื่อวิปัสสนาญาณแก่กล้าแล้ว จะเห็นว่ากำหนดอิริยาบถน้อยใหญ่ ทั้งปวงนั้น สามารถกำหนดได้ทันปัจจุบันธรรม

ข้อควรระวัง : การนอนกำหนดนั้น ไม่ควรใช้สลักกับการกำหนดนั่งปฏิบัติ ควรใช้กำหนดเฉพาะเวลานอนเท่านั้น เพราะโยคีกำหนดนอนแล้วโดยมากมักเผลอสติหลับไปเสีย

วิถีแห่งการเจริญสุทธวิปัสสนาภาวนา

ผู้เจริญวิปัสสนา..ไม่กลัวกิเลส ผู้กลัวกิเลสไม่เชื่อว่าปฏิบัติวิปัสสนา ส่วนผู้หนึ่งสมาธิ.. กลัวกิเลส กลัวฟุ้ง จึงต้องเข้าเจียบหลบอยู่ในฌานบ่อย ๆ

วิปัสสนากลัวอะไร? : ทหารที่กลัวข้าศึก ไม่เชื่อว่าทหาร!

ทหารกลัวอะไร? : “กลัวไม่เห็นข้าศึก” ..ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาก็เช่นกัน “กลัวไม่เห็นกิเลส กลัวเห็นกิเลสไม่ชัด” ฉะนั้น ยิ่งปฏิบัติวิปัสสนายิ่งรู้สึกว่าคุณเองมีกิเลสมากขึ้น ก็เหมือนกับทหารหาญที่เห็นข้าศึกอยู่ตรงหน้า อย่างชัดเจน ถล่มได้ทันที! แต่ถ้าเข้าฌานเสีย ก็เหมือนกับทหารที่หลบอยู่ในหลุม

หลายท่านบอกว่า “ยังสู้ไม่ได้ ต้องหลบอยู่ในหลุมหลบภัยก่อน” ก็เหมือนกับนักกีฬาที่กลัวแพ้ เขาไม่มีวันจะเอาชนะใครได้เลย นักกีฬาที่แท้จริง ไม่กลัวความพ่ายแพ้ แต่หวังให้ได้ชนะสักครั้งหนึ่งในอนาคตอันใกล้ แม้ตนเองกำลังพ่ายแพ้อยู่เรื่อยๆ ก็ตาม โยคีผู้ปฏิบัติวิปัสสนาไม่กลัวทุกข์ แต่หวังที่จะเผชิญหน้ากับทุกข์ แล้วเอาชนะมันให้ได้สักวัน

ถ้าเอาแต่เข้าสมาธิ ไม่ยอมกำหนดรู้ทุกข์ ก็เหมือนกับกองทัพที่มีแต่ปืนใหญ่แต่ไม่มีทหารราบ จะรู้ได้อย่างไรว่า ฐานปืนใหญ่ของข้าศึกมีที่ตั้งตรงไหน? หากอ้างว่า “ใช้ดาวเทียมดูเอาก็ได้” ก็เท่ากันว่า คุณมีบุญบารมีเพียบพร้อมเกิดยุคเดียวกับพระพุทธเจ้า มีสาวกบารมีญาณ ...ซึ่งมันไม่ใช่!

ขั้นที่ ๑ เห็นรูป - เห็นนาม

วิธีปฏิบัติภาวนาในเบื้องต้น โยคี^{๓๗} พึงเจริญภาวนาอุปสสนาสติปัญญา
ฐานเป็นหลักก่อน มีสติพิจารณารูป^{๓๘} นาม^{๓๙} ตามลักษณะอาการ โดยเริ่มต้น
ด้วยการสมาทานศีล ๘ สำหรับฆราวาส สำหรับพระภิกษุต้องปลงอาบัติก่อน
จากนั้นรับบทกรรมฐานปฏิญาณตนมอบกายถวายชีวิตต่อพระรัตนตรัย มี
พุทธเจ้าเป็นประธาน มีพระวิปัสณาจารย์เป็นผู้นำพา เพื่อขอปฏิบัติสติปัญญา

^{๓๗} โยคี หมายถึงผู้ประกอบความเพียรในกรรมฐาน เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลมใน
การประคองจิต ช่มจิต ทำจิตให้ร่าเริง ทำจิตให้ตั้งมั่น และวางเฉยได้

ประคองจิต ให้ตั้งอยู่ด้วยธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ ปิติสัมโพชฌงค์

ช่มจิต เมื่อจิตฟุ้งซ่านก็ช่มด้วยปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ และ
อุเบกขาสัมโพชฌงค์

ทำจิตให้ร่าเริง ด้วยการพิจารณาสังเวควัตถุ ๘ ประการ (ชาติ ชรา พยาธิ
มรณะ ทุกข์ในอบาย ทุกข์มีวิภวัญจะเป็นมูลในอดีต ทุกข์มีวิภวัญจะเป็นมูลในอนาคต ทุกข์มี
การแสวงหาอาหารเป็นมูลในปัจจุบัน) หรือด้วยการระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย

จิตตั้งมั่น ทำจิตให้เว้นจากความหตู่และฟุ้งซ่าน ด้วยผูกใจไว้กับวิริยะและ
สมาธิหรืออุปะจารสมาธิและอัปปนาสมาธิ

วางเฉย พระโยคีรู้ความหตู่ ฟุ้งซ่านแห่งจิต จิตอภิมयीในอารมณ์กสิณเป็นต้น
หรือจิตสัมปยุตต์ด้วยมานแล้ว ไม่พึ่งชวนช่วยในการประคองจิต ช่มจิต ทำจิตให้ร่าเริง
ควรกระทำการวางเฉยอย่างเดียว (ขุ.ม.อ.(บาลี) ๒๑๐/๔๗๙-๔๘๐)

^{๓๘} รูป หมายถึงมหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูปนั้น คือรูปใหญ่ รูปต้น
เดิม คือ ธาตุ ๔ ได้แก่ (๑) ปฐวีธาตุ สภาวะที่แผ่ไปหรือกินเนื้อที่สภาพอันเป็นหลักที่ตั้ง
ที่อาศัยแห่งสหชาติรูป เรียกสามัญญา ธาตุแข็งแข็ง หรือธาตุดิน (๒) อาโปธาตุสภาวะที่
เอิบอาบหรือดูดซึม ซ่านไป ขยายขนาด ผนึก พูนเข้าด้วยกัน เรียกสามัญญา ว่า ธาตุเหลว
หรือธาตุน้ำ (๓) เตโชธาตุ สภาวะที่ทำให้ร้อน เรียกสามัญญาว่า ธาตุไฟ (๔) วาโยธาตุ
สภาวะที่ทำให้สั่นไหว เคลื่อนที่ คำจุนเรียกสามัญญาว่า ธาตุลม (ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๗-
๔๙๙/๒๑๖-๒๒๐, ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๕/๕๘.)

^{๓๙} นาม หมายถึง ขั้นที่มีใช้รูป ๔ อย่าง (เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ
(ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๕/๕๘.)

ฐาน ๔ เพื่อความรู้แจ้ง เพื่อพ้นทุกข์ เป็นต้น พระวิปัสสนาจารย์ก็จะให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑.๑ กราบ แบบกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

โยคีนั่งคุกเข่า สันเท้าราบกับพื้นทั้งชายและหญิง (เพราะให้เวลาในการกราบนาน) คว่ำมือไว้ที่เข่าขวา-ซ้าย แล้วค่อย ๆ พลิกฝ่ามือขึ้นทีละข้าง โดยพลิกข้างขวาก่อน พร้อมทั้งกำหนดรู้^{๔๐} ด้วยสติว่า “พลิกหนอ ๆ ๆ” โดยจะต้องแนบจิตเข้าไปรู้อาการพลิกฝ่ามือ เสร็จแล้วยกมือขึ้นช้า ๆ พร้อมทั้งกำหนดว่า “ขึ้นหนอ ๆ” เมื่อยกมาถึงอกก็ให้กำหนดว่า “ถูกหนอ” ต่อจากนั้นเริ่มพลิกมือข้างซ้าย ทำเช่นเดียวกับข้างขวา ยกมือทั้งสองขึ้นพนมกันไว้ระหว่างอก แล้วยกขึ้นจรดที่หน้าผากระหว่างคิ้วทั้งสอง เมื่อจรดที่ระหว่างคิ้วแล้ว โนมตัวลง (หัวแม่มือยังติดหน้าผาก) พร้อมกับกำหนดว่า “ก้มหนอ” “ลงหนอ ๆ” เมื่อถูกพื้นกำหนดว่า “ถูกหนอ” เคลื่อนมือขวาไป

^{๔๐} การกำหนด คือ การโน้มจิต (โน้มจิต, ส่งจิต, ส่งจิต, จับจิต) เข้าไปรับรู้ อารมณ์หรือความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะอย่างแนบสนิท จดจ่อต่อเนื่อง ฝ้าดูสภาวะปัจจุบันอารมณ์อันเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏขึ้นตามความเป็นจริง โดยปราศจากการคิดนึก ประชงประดัง หรือเพิ่มเติมสิ่งใดๆ ลงไปในทุกๆ ขณะที่มีการกำหนดรู้ อารมณ์นั้นๆ เป็นการจำกัดขอบเขตอารมณ์ให้จิตรู้ ที่เรียกว่าโฟกัส (Focus) อารมณ์ให้จิตรู้ ด้วยสติที่ประกอบพร้อมด้วยความเชื่อมั่นในแนวปฏิบัติ อันส่งผลให้มีวิริยะ สมาธิ และปัญญาเพิ่มพูนขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การ**บริกรรมภาวนา**ในการเจริญวิปัสสนานั้น ไม่ใช่การท่องบ่น, หรือสาธยายเหมือนสมถะ แต่เป็นการบอกไปตามอาการที่จิตรู้ด้วย**สัมมาวาจา** ช่วยในการปรับจิต และสติให้**โฟกัส(Focus)**ต่ออารมณ์ รับรู้อารมณ์ที่ปรากฏอย่าง**ใส่ใจ** ก่อเกิดเป็นไตรสิกขาอย่างครบถ้วน คือ ความสำรวมของผู้เพียรพยายามใส่ใจกำหนดจัดเป็น**อธิศีลสิกขา** ความตั้งใจมั่นของผู้เพียรพยายามใส่ใจกำหนด จัดเป็น**อธิจิตตสิกขา** ความรู้ทั่วถึงของผู้เพียรพยายามใส่ใจกำหนด จัดเป็น**อธิปัญญาสิกขา** (วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๒๒๐/ ๒๙๘.)

ทางขวา เคลื่อนมือซ้ายไปทางซ้าย “เคลื่อนหนอ ๆ ๆ” พลิกฝ่ามือคว่ำลงที่
ละข้าง กำหนดว่า “คว่ำหนอ ๆ” มือห่างกัน ๔ นิ้ว แล้วก้มศีรษะลง กำหนด
ว่า “ก้มหนอ ๆ” เมื่อศีรษะจรดพื้น กำหนดว่า “ถูกหนอ” ต่อจากนั้นนั่งสงบ
อยู่ในอาการนั้น แล้วน้อมจิตเจริญพุทธานุสสติ น้อมนึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า
ว่ามีบุญคุณต่อเราอย่างไรบ้าง ใช้เวลาประมาณ ๒ - ๕ นาที แล้วกำหนดจิต
“อยากเงยหนอ” เวลาเงยก็กำหนดว่า “เงยหนอ ๆ” ต่อจากนั้นก็กราบ
แบบเดิมอีก ครั้งที่ ๒ น้อมจิตเจริญธรรมคุณ ครั้งที่ ๓ น้อมจิตเจริญสังขคุณ
หมายเหตุ ขณะกราบควรจะหลับตากราบ และให้ทำซ้ำ ๆ สติตาม
รู้อาการเคลื่อนไหวถี่ ๆ ไม่ต้องสนใจสิ่งรอบข้าง ไม่ต้องสนใจว่าจะเสียเวลา
ไปเท่าไร จะก่อให้เกิดสติ สมาธิ ปัญญา และปิดกั้นกิเลสได้เช่นกัน

๑.๒ เติณจกรรม แบบกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

มีสติระลึกรู้ขณะเดินเป็นการปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔
ในหมวดอิริยาปถบรรพ คือ เดิน ยืน นั่ง นอน พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุ
ทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเมื่อเดินก็รู้ชัดว่า เดินอยู่”^{๑๑} มีความเพียรใน
การกำหนดที่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะในการระลึกรู้อยู่นิ่ง ๆ ในการ
เดิน

หลังจากโยคีกราบสติปัฏฐาน ให้มีสติในการยืน กำหนดยืนตัวตรง
มือขวาจับข้อมือซ้าย สันเท้าทั้ง ๒ เสมอกัน ยืนให้ถนัด ศีรษะตั้งตรงไม่เอียง
ซ้าย หรือเอียงขวา ทอดสายตาไปประมาณ ๔ ศอก ไม่ก้มศีรษะหรือเงย
จนเกินไป พอดีแก่การเดินจงกรมนาน ๆ เมื่อจัดทำยืนเรียบร้อยแล้ว ให้
หลับตา ดึงสติมาจับอยู่ที่ร่างกาย อย่าปล่อยสติออกไปจากร่างกาย มีสติ
กำหนดพิจารณารู้อาการของรูปยืน ให้เห็นรูปของตัวเองยืนอยู่ตั้งแต่พื้นเท้า
จนถึงปลายผม จากปลายผมถึงพื้นเท้า เห็นรูปยืนชัดคล้ายกับว่ามีกระจกใบ
ใหญ่ทั้ง ๔ ด้าน รวมทั้งข้างบนและข้างล่าง เรียกว่าให้มีสติ ภาวนาตาม

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๕/๓๐๔.

อาการว่า “ยื่นหนอ ๆ ๆ” จนกว่าพร้อมที่จะเดิน ให้ลืมนตาประมาณกึ่งหนึ่ง (อย่าหลับตาเดิน)

กำหนดเดินจงกรมระยะที่ ๑ : ขว้างหนอ ซ้าย่างหนอ

โยคีกำหนดสติไปจับอยู่เท้าขวา เดินช้า ๆ พร้อมกับภาวนาตามอาการเคลื่อนไหวของเท้าว่า “ขว้างหนอ” “ซ้าย่างหนอ”

ขณะที่ภาวนาในใจว่า “ขวา” ให้ตั้งจิตพร้อมที่จะขยับเท้าขวาพร้อมกันไปด้วย ไม่ก่อนไม่หลังกัน ให้พร้อมกันพอดี ๆ และมีสติกำหนดพิจารณา รู้อาการของเท้าขวาพร้อมกันไปด้วย ครอบงำ ๓ คือ ๑) อาการที่เท้า ๒) ใจนึกคำบริกรรมว่า “ขวา” และ ๓) มีสติกำหนดพิจารณา รู้อาการของเท้า ขณะบริกรรมว่า “ย่าง” ต้องเคลื่อนเท้าไปข้างหน้าอย่างช้า ๆ พร้อมกับบริกรรมรู้อาการไปพร้อม ๆ กัน และมีสติกำหนดพิจารณา รู้อาการของเท้าที่ ย่างพร้อมกันไปด้วย ในขณะที่ว่า “หนอ” เท้าต้องลงถึงพื้นพอดีกับคำ บริกรรม และสุดลงพร้อม ๆ กันพอดีทั้ง ๓ อาการคือ เท้าหนึ่ง บริกรรมสุด และจิตรู้ขาดจากอาการเท้า ส่วนข้างซ้ายก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน

ข้อสังเกต : พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ) ท่านอธิบาย คำว่า “หนอ” มาจากคำบาลีว่า “วต” แปลว่า หนอ ก็ได้ แปลว่า ธรรมที่ทำให้ สรรพสัตว์ให้ข้ามพ้นวิภูสงสาร ก็ได้ วิเคราะห์ว่า วิภูสงสาร ตาเรตตี วิโต (ธม โม) แปลว่า ธรรมใด ย่อมยังสรรพสัตว์ให้ข้ามวิภูสงสาร ฉะนั้น ธรรม นั้นชื่อ ว่า “หนอ” หมายถึง “สติปัญญา”^{๔๒}

เพิ่มบทพระกรรมฐาน เมื่อนั่งได้ครบ ๑ ชั่วโมง

การปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ต้องมีการสอบอารมณ์ กับพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อการปรับอินทรีย์ให้ถูกต้องตามหลักอริยสัจ ๔ มรรคมีองค์ ๘ ฉะนั้น เมื่อโยคินั่งปฏิบัติได้ครบ ๑ ชั่วโมงทุกบัลลังก์ พระ

^{๔๒} พระครูประสาธสังวรกิจ, **ธรรมะภาคปฏิบัติ**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๓.

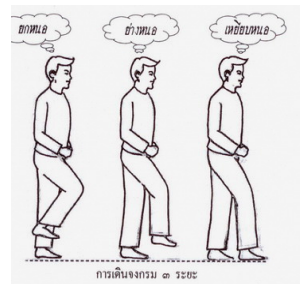
วิปัสสนาจารย์ผู้ให้กรรมฐานควรให้บทพระกรรมฐานเพิ่มเติมในการเดินจงกรม ดังนี้

๑) เพิ่มเทคนิคและระยะการกำหนดเดินจงกรม

ก่อนเดินจงกรม กำหนดยืนให้กายและใจพร้อมเต็มที่ก่อน เมื่อยืนขึ้นแล้วให้กำหนดยืนหนอ เพื่อใช้สติพิจารณาถูกรูปยืนให้ชัดเจน มือทั้งสองไขว้หลังหรือกุมไว้ด้านหน้า มือขวาจับมือซ้าย ศีรษะตั้งตรง ทอดสายตาไปเบื้องหน้า ๑ วา หรือ ๔ ศอก การยืนตัวตรง เป็นลักษณะของการตั้งตรงของร่างกาย จัดเป็นสภาวะตั้งของวาโยธาตุ^{๔๓} การกำหนดอิริยาบถยืนนั้น เพราะอาศัยจิตเกิดขึ้นว่า เราจะยืน จิตนั้นทำให้เกิดวาโยธาตุ ๆ ทำให้เกิดความเคลื่อนไหว การทรงตัวตั้งขึ้นตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นมาถึงปลายผมเป็นที่สุด อันเกิดจากจิตปรุงแต่งจิต รู้สึกลักษณะอาการยืนโดยกำหนดบริกรรมว่า “ยืนหนอ ๆ” ให้รู้อาการของรูปยืนกับคำบริกรรมภาวนาต้องพร้อมกัน

สำหรับผู้ปฏิบัติใหม่ เอาสติกำหนดให้รู้ชัด โดยจับความรู้สึกตั้งแต่ปลายผมไล่ลงไป (สแกน) จนถึงปลายเท้ารวดเดียว พร้อมกับบริกรรมส่ำทับลงไปซ้ำ ๆ ว่า “ยืน...หนอ” จากนั้น กำหนดจับความรู้สึกกลับขึ้นมาจากปลายเท้าขึ้นไปถึงปลายผม พร้อมกับบริกรรมว่า “ยืน...หนอ” ปฏิบัติดังนี้ อย่างน้อย ๓ หน จนกว่าร่างกายและจิตใจนิ่งสงบ ถ้ายังไม่สงบก็ให้ภาวนาต่อไปจนสงบ จึงกำหนดรู้จิตที่คิดจะเดิน“อยากเดินหนอ” ต่อไป

เมื่อโยคีเข้าใจในหลักการปฏิบัติเบื้องต้น และสามารถเดินจงกรมระยะแรกอย่างถูกต้อง พระวิปัสสนาจารย์จะแนะนำให้เพิ่มกำลังความเพียร โดยเพิ่มเวลาในการเดินจงกรม ๑ ชั่วโมงให้เท่ากับนั่งภาวนา และเพิ่มระยะการเดินจงกรมเป็นระยะ ๒

^{๔๓} พระโสภณมหาเถระ (มหาสียาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร. หน้า ๗๗.

และ ๓ ตามลำดับ ดังนี้

ระยะที่ ๑ ขว้างอย่างหนอ-ซ้ายอย่างหนอ ๑๕ นาที

ระยะที่ ๒ ยกหนอ-เหยียบหนอ ๑๕ นาที

ระยะที่ ๓ ยกหนอ-ย่างหนอ-เหยียบหนอ ๓๐ นาที

๒) เดินจงกรม แบบสันตติชาติ

การเดินจงกรมให้มีสติกำหนดรู้อาการที่ยกเท้าขึ้นเบา ๆ เหวี่ยงเท้าลงเหยียบพื้นช้า ๆ ^{๔๔} ถ้าผลอกก็ให้กำหนดตามความเป็นจริงว่า “ผลอหนอ” เดินกลับไปกลับมา ประมาณ ๓-๔ เมตร รับรู้ถึงความรู้สึก ที่เท้าค่อย ๆ ยกขึ้น ค่อย ๆ ว่างลง ส่งจิตดูอาการแต่ละอาการอย่างจดจ่อแนบสนิทกับอาการนั้น ๆ พร้อมกับบริกรรมสำหรับอาการที่รับรู้ขึ้นไปด้วย จนรู้สึกได้ถึงอาการที่เปลี่ยนไป ดับไปของสภาวะนั้น ๆ ว่า จิตเกิดขึ้นว่าเราจะเดิน จิตนั้นก็ทำให้เกิดวาโยธาตุ ๆ ก็ทำให้เกิดวิญญูติ(ความเคลื่อนไหว) การนำสกลกายให้ก้าวไปข้างหน้า ด้วยความไหวตัวแห่งวาโยธาตุอันเกิดแต่การกระทำของจิต นี้เรียกว่าเดิน ^{๔๕} ขณะย่างเท้าก็รู้สึกถึงอาการลอยไปของเท้า พอเหยียบลง อาการลอยก็ดับไป มีอาการตึงแข็งเข้าแทนที่ เป็นต้น

อนึ่ง เมื่อนั่งภาวนาต่อเนื่องเกิน ๑ ชั่วโมง กำหนดจิตทุกขเวทนาตามร่างกาย จนจิตไม่ทุกข์ไปกับเวทนานั้น ๆ แล้ว เมื่อเดินระยะที่ ๒ และที่ ๓ ขณะที่ยกเท้าเคลื่อนขึ้นพร้อมกันทั้งเท้า (โดยไม่ยกส้นขึ้นก่อน) จนสุดอาการยกนั้น ให้เพิ่มโยนิโสมนสิการ สังเกตดูอาการสุดลงของจิตตัวรู้ ที่สุดไป(ดับขาด)พร้อมกันกับอาการนั้นด้วย ในขณะย่าง หรือขณะเหยียบ ก็จุดเดียวกัน

^{๔๔} แต่ในการปฏิบัติเบื้องต้น หากประคองเท้าให้ก้าว ให้เหยียบลง ช้าเกินไป ... จะเป็นการประคองสภาวะด้วยอำนาจตมหาและอุพาทาน อยากให้เห็นชัด ๆ อยากได้ธรรมะ อยากบรรลุเกินไป บางครั้งทำให้จิตตกจากอารมณ์ปัจจุบัน เป็นโลกะไปเสีย แต่หากนั่งภาวนาจนกำหนดทุกขเวทนาดับได้แล้ว ยิ่งเดินช้ายิ่งเห็นเกิด-ดับ ชัด

^{๔๕} ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/-/๒๕๙.

๑.๓ นั่งภาวนาแบบกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก”^{๔๖}

การปฏิบัติวิปัสสนา โดยการนั่งเจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐานนั้น พึงตั้งสติกำหนดดูอาการฟองและอาการยุบของท้องเป็นอารมณ์หลัก อันเป็น วาโยโผฏฐัพพารมณฺ์ คือความหย่อนหรือตึงภายในท้อง ซึ่งจัดอยู่ในหมวด ธาตุมนสิการบรรพ^{๔๗} กำหนดรู้ตามอาการว่า “ฟองหนอ ยุบหนอ” จนเห็น สภาพความเคลื่อนไหวภายในท้อง ซึ่งมีขั้นตอนปฏิบัติ ดังนี้

๑. นั่งคู้บัลลังก์ (ควรนั่งแบบเรียงขา) ตั้งกายตรง คอตรง แต่ไม่เกร็ง
๒. ฟังความรู้สึกไปที่อาการเคลื่อนไหวของท้อง
๓. จิตใจจดจ่อ และแนบชิดที่อาการขึ้น ๆ ลง ๆ ของท้อง
๔. วางจิตกำหนดบริเวณสะดือ ขณะที่กำหนดควรหลับตา
๕. ใช้จิตเพียรดูอาการเคลื่อนไหวบริเวณท้อง โดยปล่อยให้ท้อง เคลื่อนไหวไปเองตามธรรมชาติ ไม่เกร็งท้อง
๖. ขณะที่ท้องฟองขึ้น กำหนดบริกรรมในใจว่า “ฟองหนอ”
๗. ขณะที่ท้องแฟบลง กำหนดบริกรรมในใจว่า “ยุบหนอ”
๘. จิตที่รู้อาการ “ฟอง-ยุบ” กับคำบริกรรมและสติที่ระลึกรู้ควรให้ พร้อมกัน

สิ่งที่พึงเว้นขณะนั่งกำหนด

๑. ไม่นั่งตัวงอ หรือก้มศีรษะ (เว้นแต่มีสภาพร่างกายเป็นเช่นนั้น)
๒. ไม่เปล่งเสียง หรือบ่นพึมพำ ในขณะกำหนดอาการฟอง-ยุบ
๓. ไม่ควรลืมตาเพื่อสอดส่ายหาอารมณ์ภายนอก

^{๔๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๙๗๗/๔๕๓.

^{๔๗} ดูใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๑๑/๑๐๗.

๔. ไม่ควรพยายามเคลื่อนไหวร่างกายบ่อยจนเกินไป
๕. ไม่ควรนั่งพิงเก้าอี้ พนักพิง หรือเส้า (เว้นกรณีแก้สภาวะหรือสุขภาพ แต่ควรแก้ด้วยการยืนจะดีกว่า)
๖. ไม่ควรนำคำบริกรรมที่ไม่ตรงตามสภาวะธรรมที่เป็นจริงมาใช้
๗. ไม่ควรบังคับลมหายใจเข้า-ออก เพื่อหวังจะเห็นพอง-ยุบชัด ๆ

รายละเอียด : เมื่อเดินจงกรมครบเวลาที่กำหนดไว้แล้ว ให้กำหนดเดินไปยืนตรงที่นั่น มีสติกำหนดพิจารณา rūpūpādanā แล้วให้นั่งลง ค่อย ๆ ย่อตัวลงจนกว่าจะนั่งเสร็จ ภาวนาตามอาการว่า “นั่งหนอ ๆ” “ขยับหนอ ๆ ๆ” ไปเรื่อย ๆ พร้อมกับให้มีสติกำหนดพิจารณา rūpūpādanā นั้น ๆ ทุกขณะ ๆ ไปจนกว่าจะนั่งเรียบร้อยแล้ว

เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว ให้หันตาเอาสติมาจับอยู่ที่อาการเคลื่อนไหวภายในท้อง ตรงที่รู้สึกได้ชัดที่สุด (เหนือสะดือประมาณ ๒ นิ้ว) เวลาหายใจเข้าท้องพองให้ภาวนาตามอาการของท้องที่พองขึ้นว่า “พองหนอ” ใจที่รู้สึกกับท้องที่พองต้องให้ทันกัน ให้ตรงกันพอดี อย่าให้ก่อนหรือหลังกัน พร้อมกับให้มีสติกำหนดพิจารณา rūpūpādanā ของท้องพองว่า ต้นพอง กลางพอง สุดพอง นั้น มีอาการอย่างไรพร้อมกันไปในขณะที่เดียวกันด้วย เวลาหายใจออกท้องยุบลง ให้ภาวนาตามอาการของท้องที่ยุบลงว่า “ยุบหนอ” ใจที่รู้สึกกับท้องที่ยุบนั้น ต้องให้ทันกัน ให้ตรงกันพอดี อย่าให้ก่อนหรือหลังกัน พร้อมกับให้มีสติกำหนดพิจารณา rūpūpādanā ของท้อง ต้นยุบ กลางยุบ สุดยุบนั้น มีอาการอย่างไรพร้อมกันไปในขณะที่เดียวกันด้วย

ผู้ที่กำหนดอาการพอง-ยุบได้ยาก ควรปฏิบัติดังนี้

ควรเดินจงกรมก่อนแล้วกลับมานั่งทุกครั้ง เพราะการเดินจงกรมส่งผลให้เกิดสัมมาสติได้ง่ายและสมาธิอยู่ได้นานกว่าการนั่งภาวนา^{๔๘} ขณะย่อตัวลงนั่ง พึงกำหนดรู้สภาวะอาการนั้น ๆ ว่า “ลงหนอ ๆ” พึงกำหนดรู้

^{๔๘} ดูใน อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๙/๔๑.

สภาวะการเคลื่อนไหวของกายทุกขณะ ๆ อิริยาบถที่มีการเคลื่อนไหว กำหนดจิตรูรูปร่าง ภาวนาว่า “นั่งหนอ ๆ” จิตแนบแน่นอยู่กับอาการปรากฏทางกาย กำหนดรู้สึกตัวทั่วพร้อมสม่ำเสมอ พร้อมกับกำหนดว่า “นั่งหนอ นั่งหนอ” จากนั้น...

๑. ต้องนั่งตัวตรง หลังตรง หายใจตามธรรมชาติ ไม่แบ่งห้อง
 ๒. ใช้ฝ่ามือทาบที่ท้อง จะรู้สึกถึงอาการขึ้น-ลงของท้องชัดเจน
 ๓. ในตอนแรก ให้รู้อาการฟอง-ยุบก็พอ ยังไม่ต้องบรกรรม
 ๔. ถ้าฟอง-ยุบชัดเจนแล้ว จึงใส่คำกำหนดตามอาการ ถ้าใส่ “หนอ” ไม่ทันฟองขึ้นมาก่อน ก็ไม่ต้องใส่ กำหนดเพียง “ฟอง-ยุบ” หรือ “รู้-รู้” ก็พอ
 ๕. ถ้ายังหาฟอง-ยุบไม่พบอีก ให้เปลี่ยนฐานไปกำหนด “นั่งหนอ-ถูกหนอ” แทน กำหนดรูปร่าง ไม่ใช่ตามครูปสันฐานศีรษะ คอ หรือขา แต่ให้กำหนดรู้เพียงอาการนั่ง หรือความรู้สึกนั่งเท่านั้น จากนั้นส่งจิตไปรู้ชัดที่อาการสัมผัสถูก ที่ก้นย้อยด้านขวา-ซ้าย กำหนดว่า “ถูกหนอ” สลับกันไป
 ๖. ขณะที่กำหนด “นั่งหนอ-ถูกหนอ” คำบริกรรม และความรู้สึกในอาการนั่ง อาการถูก ต้องพร้อมกันไม่ใช่ท่องแต่ปาก ต้องรู้อาการด้วย
 ๗. ต้องกำหนดให้ได้จังหวะพอดี ไม่เร็วเกินไป ไม่ช้าเกินไป ให้เป็นธรรมชาติ
 ๘. สำหรับผู้ที่เคยทำ อานาปานสติ^{๔๙} (กำหนดลมหายใจมาก่อน) ถ้ากำหนดฟอง-ยุบไม่ได้ ให้กำหนด “นั่งหนอ-ถูกหนอ” ไปก่อน แล้วค่อยกลับมากำหนดฟอง-ยุบทีหลัง
 ๙. ถ้าฟอง-ยุบปกติ ให้กำหนด “ฟองหนอ-ยุบหนอ” ถ้าฟอง-ยุบเร็วขึ้นมาให้กำหนดเพียงว่า ฟอง-ยุบ ไม่ต้องใส่ “หนอ” ถ้าฟอง-ยุบเร็วมากให้กำหนดว่า “รู้หนอ ๆ” หรือ “รู้ ๆ ๆ” เพียงแค่นี้ไม่ต้องเร่งคำบริกรรมตามอาการฟอง-ยุบที่เร็วขึ้น
- การปฏิบัติเช่นนี้ทำให้จิตจดจ่อมากขึ้น เป็นการเพิ่มวิริยะทางใจเพื่อ

^{๔๙} ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๙๘๒/๔๕๘.

ไม่ให้ตามรู้อย่างผิวเผิน เปรียบเหมือนก้อนดินเหนียวที่ขี้วางใส่ผนังด้วยกำลังแรง ย่อมกระทบถูกผนังและติดแน่น ถ้าถูกขี้วางด้วยกำลังไม่เพียงพอ ก็อาจพุ่งไปไม่ถึงผนัง หรือแม้กระทบผนังก็ไม่ติดแน่น^{๕๐}

โยคีบางคนพอง-ยุบสั้น ผั่วเบา ให้เพิ่มสติจดจ้องไปที่อาการพอง-ยุบนั้น โดยปริกรรมเพียงว่า “พอง-ยุบ” ไม่ต้องใส่ “หนอ” ต่อท้าย ถ้ามีแค่อาการเคลื่อนไหว จำแนกเป็นพอง-เป็นยุบไม่ได้ ก็ให้กำหนดรูปร่างใหญ่แทน คือ กำหนดรู้อาการ (ความรู้สึก) นั่ง แต่ไม่ต้องนึกถึงรูปร่าง “นั่งหนอ” รวดเดียว จากนั้นส่งจิตไปที่ก้นย้อยข้างขวาถูกพื้น “ถูกหนอ” แล้วกลับมาดูอาการนั่งอีก “นั่งหนอ” จากนั้นส่งจิตไปที่ก้นย้อยข้างซ้ายถูกพื้น “ถูกหนอ” ทำอย่างนี้สลับกันไปเรื่อย ๆ จนกว่าอาการพอง-ยุบจะชัดขึ้น แล้วกลับมากำหนดอาการพอง-อาการยุบตามปกติ

ถ้ามีภาพนิมิตหรือเห็นแสงสี ให้กำหนดทันทีว่า “เห็นหนอ ๆ ๆ” กำหนดที่อาการเห็น ไม่ใช่กำหนดภาพที่เห็น ถ้ารู้สึกชอบกำหนดว่า “ชอบหนอ ๆ” ถ้ารู้สึกกลัวก็กำหนดว่า “กลัวหนอ ๆ” จนกว่าจะดับไป

นั่งภาวนา นั่งบัลลังก์ละ ๑ ชั่วโมง (จนทุกขเวทนาดับ) มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการเคลื่อนไหวในท้อง ตั้งแต่ต้นพอง-กลางพอง-สุดพอง ต้นยุบ-กลางยุบ-สุดยุบ ของอาการเคลื่อนไหวของวาโยธาตุในช่องท้อง ว่ามีอาการที่แท้จริงอย่างไร ให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการพอง-อาการนูน รู้อาการยุบ-อาการแฟบของท้องเท่านั้น อย่าแก่งแย่งท้อง อย่าไปคลุมหายใจเข้า-ออก อย่าบังคับคลุมหายใจให้ผิดจากอาการปกติ เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว หลับตา สติมาจับอยู่ที่อาการเคลื่อนไหวภายในท้อง ตรงที่รู้สึกได้ชัดที่สุด (บริเวณสะดือ) ภาวนาตามอาการของท้องที่พองขึ้นว่า “พองหนอ” ใจที่รู้สึกกับท้องที่พองต้องให้ทันกัน ให้ตรงกันพอดี อย่าให้ก่อนหรือหลังกัน พร้อมกับให้มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการภาวนาตามอาการของท้องที่ยุบลงว่า “ยุบหนอ” ใจ

^{๕๐} พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสะยาตอ), วิปัสสนานัย เล่ม ๑, หน้า ๑๗๔.

ที่รู้สึกกับท้องที่ยุบนั้นต้องให้ทันกัน ให้ตรงกันพอดี อย่าให้ก่อนหรือหลังกัน

๑.๔ นอนภวานาแบบภวานูปัสสนาสติปัฏฐาน

กำหนดนอน ค่อย ๆ ย่อตัวลงนั่ง ในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ นั่งคุกเข่าแล้วพับเพียบลง (จะนอนตะแคงหรือจะนอนหงายก็ได้) จากนั้นให้เหยียดเท้าขวาออกก่อน ตามด้วยเท้าซ้าย โดยภวานาวาว่า “เหยียดหนอ ๆ” ค่อย ๆ เอนตัวลงนอน พร้อมภวานาวาว่า “นอนหนอ ๆ” ในขณะที่ภวานานี้ ให้มีสติกำหนดรู้อาการเคลื่อนไหวของร่างกายให้ทันปัจจุบัน อยู่ตลอดเวลา จนกว่าจะกำหนดจัดท่านอนเรียบร้อยแล้ว จากนั้นกำหนดรู้อาการพอง-ยุบต่อไป

การนอนกำหนดพอง-ยุบนี้ ควรใช้เฉพาะในช่วงพักเที่ยง เท่านั้น

๑.๕ เจริญเวทนานูปัสสนาสติปัฏฐาน^{๕๑}

ถ้ามีเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น เช่น เวียนศีรษะ เจ็บปวด แสบร้อน ซาบซ่าน หนาว เย็น คั้น หรือชา เป็นต้น ถ้าอาการปรากฏขึ้นมาชัดเจนคือ มากกว่าอาการพอง-ยุบ และมากกว่าอาการอย่างอื่น ในลักษณะเช่นนี้ให้ปล่อยอาการพอง-ยุบ เอาสติไปกำหนดที่อาการของเวทนานั้น ๆ โดยภวานาวาว่า “สุขหนอ ๆ” “ทุกข์หนอ ๆ” “ปวดหนอ ๆ” เป็นต้น ตามอาการที่ปรากฏชัดเจน พร้อมกับให้มีสติพิจารณารู้อาการของเวทนานั้น ๆ ไม่ใช่กำหนดให้เวทนาดับไป แต่เป็นเพียงให้มีสติพิจารณารู้อาการของเวทนาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น อย่่าให้ความยินดีชอบใจ หรือความยินร้ายไม่ชอบใจเกิดขึ้นมา ให้จิตดำรงอยู่ในความเป็นกลาง

๑.๖ เจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

ในขณะที่เดินจงกรม หรือนั่งภวานาอยู่ ถ้าจิตคิดถึงอารมณ์ที่เป็นอดีตบ้าง อารมณ์ที่เป็นอนาคตบ้าง อารมณ์ที่เป็นบุญบ้าง อารมณ์ที่เป็น

^{๕๑} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๐/๓๑๓.

บาบบ้าง ในขณะที่นั้นให้ปล่อยอาการpong-yupทันที น้อมจิตและสติเข้าไป กำหนดที่อาการคิดนั้นทันที ภาวนาว่า “คิดหนอ ๆ ๆ” พร้อมกับพิจารณา รู้ อาการของจิตไปในขณะเดียวกันด้วย กำหนดรู้อาการทางใจ โดยไม่ต้อง วิเคราะห์ตัดลีนหรือมีปฏิกริยาใด ๆ จนกว่าสภาวะอาการของจิตนั้นสงบไป

ดังนั้น การปฏิบัติธรรมในขั้นที่ ๑ เห็นรูป-นาม ถ้าโยศิกำหนดถูกต้องตามคำสอนของพระวิปัสสนาจารย์ ก็จะสามารถเกิดสภาวะญาณได้ แต่ถ้าไม่มีศรัทธาต่อการปฏิบัติ ปัญญาที่ควรจะเกิดก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้

๑.๗ สภาวะญาณขั้นที่ ๑ นามรูปปริจเฉทญาณ

เมื่อโยศิกำหนดรู้ จนรู้เห็นรูปเห็นนามว่าเป็นคนละส่วน ซึ่งไม่ได้ปนกัน การรู้จักจำแนกรูปและนามอันเป็นสิ่งที่รู้หรือเป็นอารมณ์เครื่องระลึกของสติออกจากจิตผู้รู้ หมายถึงความรู้จักรูปธรรม-นามธรรม ว่าสิ่งที่มีอยู่ ที่เป็นของจริง ก็มีแต่รูปธรรมและนามธรรมเท่านั้น

รูป คือ สิ่งที่รับรู้ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย ซึ่งได้แก่สี เสียง กลิ่น รส สัมผัสต่าง ๆ ซึ่งมีการแตกดับหรือเสื่อมสลายอยู่เสมอเป็นลักษณะ คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า ธรรมชาติโดยย่อแตกสลาย เพราะความร้อนบ้าง ความเย็นบ้างเหตุนี้ธรรมชาตินั้นเรียกว่า รูป^{๕๒}

นาม คือ สภาวะที่รับรู้ทางใจและความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ มีการน้อมไปสู่อารมณ์เป็นลักษณะมีหน้าที่ประกอบกับจิตและเจตสิกด้วยกันมีวิญญูญาณ เป็นเหตุให้เกิดได้แก่ นามขันธ์ ๔ คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญูณขันธ์ คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่า ธรรมชาติโดยย่อรู้อารมณ์ ฉะนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่านามคือ น้อมไปสู่อารมณ์^{๕๓}

^{๕๒} อ.เอก.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๓๓.

^{๕๓} ชุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๒๔๘.

นามรูปปริจเฉทญาณ คือปัญญาที่รู้แจ้งนามรูป ปัญญาที่ว่า อะไร เป็นรูป อะไรเป็นนาม รูปนามแท้จริงเป็นอย่างไรและสามารถแยกgrupแยกนามออกจากกันได้ไม่ปะปนกันอย่างชัดเจน

ว่าตามชื่อนามรูปปริจเฉทญาณนี้ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค เมื่อศึกษาในปฏิสัมภิทามรรค มีอรรถเดียวกันกับวัตถุนานัตตญาณ^{๕๔} โคจร นานัตตญาณ^{๕๕} ภูมินานานัตตญาณ^{๕๖} และธัมมนานัตตญาณ^{๕๗} นั้นเอง

สภาวะของญาณนี้ เป็นญาณที่รู้ความเป็นจริงของธรรมชาติทั้งปวง ว่า เป็นเพียงรูปกับนามเท่านั้น คือมองเห็นความต่างกันของธรรมชาติ ๒ อย่าง คือเห็นรูปก็เป็นลักษณะธรรมชาติอย่างหนึ่ง เห็นนามก็เป็นลักษณะธรรมชาติอย่างหนึ่งเช่นว่าเห็นว่าการ เคลื่อนไหวก็เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ไม่สามารถจะรับรู้อะไรได้ด้วยตัวเองไม่สามารถจะรับรู้อารมณ์ได้เป็นเพียงแต่ธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาแล้วก็สลายตัวไปจัดว่าเป็นรูปธรรมส่วนตัวที่เข้าไปรู้เป็นธรรมชาติที่สามารถจะรับรู้อะไรได้ จัดเป็นนามธรรม สภาวะที่เห็นความต่างกันของธรรมชาติ ๒ อย่างนี้คือ เห็นว่ารูปก็อย่างหนึ่งเห็นว่านามก็อย่างหนึ่งอย่างนี้เรียกว่าสามารถแยกgrupแยกนามได้เห็นรูปเห็นนามต่างกันไม่ว่าจะเป็นทวารอื่นก็ตามขณะที่เย็น ร้อน อ่อน แข็ง หย่อน ตึงมากกระทบกายมีสติรู้ทันเห็นว่าเย็น ร้อน อ่อนแข็ง หย่อน ตึงนั้นก็เป็นแต่ธรรมชาติที่มากระทบแล้วก็สลายไปไม่สามารถจะรับรู้อะไรได้ส่วนตัวจิตใจเป็นตัวที่เข้าไปรู้ได้เป็นธรรมชาติชนิดหนึ่งเป็นนามธรรม

^{๕๔} ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๖๖/๗๘-๘๐, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๖๖/๑๐๙-๑๑๑.

^{๕๕} ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๖๗/๘๑-๘๒, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๖๗/๑๑๒-๑๑๔.

^{๕๖} ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๗๒/๘๗-๘๘, ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๗๒/๑๒๑-๑๒๓.

^{๕๗} พระภควาณปิณฑะเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), **อานาปานสติภาวนา ลำดับ การบรรลุธรรมของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดประยูรสาส์น ไทโยการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๑๙.

ก. สภาวะธรรมที่ปรากฏ : เคนจกรม

กำหนดเคนจกรมให้ครบทั้ง ๓ ระยะเวลา เริ่มกำหนดจากระยะที่ ๑ - ๓ ตามลำดับ ในการกำหนดเดินสติสามารถกำหนดพอดีกับเท้า ลงตัว เหมาะเจาะพอดีกับการกำหนด รู้สึกได้ถึงอาการที่เปลี่ยนไป ดับไป ของสภาวะนั้น ๆ เช่น ขณะย่างเท้าก็รู้สึกถึงอาการลอบไปของเท้า พอเหยียบลงอาการลอบก็ดับไป มีอาการตึงแข็งเข้าแทนที่

เมื่อโยคีกำหนดรู้เท้าทันอาการเคลื่อนไหวที่เหวี่ยงไปข้างหน้าพร้อมกัน ไม่ก่อนไม่หลัง เท้ากระทบพื้นมีอาการเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือหย่อน รู้ชัดสภาพธรรมที่ชัดเจนในขณะนั้น ความรู้สึกที่เราเป็นผู้รู้เท้า ไม่ปรากฏ ปราศจากภาวะแห่งบุคคล ตัวตน เรา เขา มีเพียงอารมณ์ที่ปรากฏชัดกับจิตที่เข้าไปรู้เท่านั้น

เมื่อเคนจกรม ๑ ชั่วโมงขึ้นไป จิตใจผ่องใสดี มีสติระลึกทันปัจจุบัน ได้ทันมากขึ้น แม้กระทั่งลมพัดก็มีสติระลึกทันเกือบทุกครั้ง เวทนาปวดแสบเบาสามารถกำหนดรักษาระดับของเวทนาปวดได้ เมื่อเวทนาปวดเบาแล้ว ใช้ระยะเวลาานานกว่าจะเกิดขึ้นมาใหม่ ลมพัดถูกตัวก็รู้สึกว่ชดมากกว่าปกติหลายเท่า จิตเห็นภาพนิมิตซ้อนขึ้นมาลักษณะแว็บ ๆ ไม่นาน มีสติรู้ทันตลอด

จิตสามารถพิจารณาอย่างละเอียด รู้อาการเกิดดับของสังขาร เห็นลักษณะไม่เที่ยง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป^{๕๘} เห็นอาการเกิดดับ เปรียบร่างกายเหมือนหุ่นยนต์ต้องใช้จิตสั่งงาน ถ้าจิตไม่สั่งก็ไม่เคลื่อนไหว รู้สึกว่าสังขารบังคับไม่ได้ เช่น อาการสะดุ้งกระตุก เวลายืนบังคับให้มันนิ่งไม่ได้ มันอยู่ที่จิตเป็นผู้สั่งจึงจะเคลื่อนไหวได้ มีอาการปลื้มปีติเร็ว ถ้าพูดโดนใจ บางครั้งน้ำตาแทบร่วง จิตต้องพิจารณาให้รู้เท้าทัน บางขณะเห็นกัลยาณมิตรทำอะไรตลก ๆ ก็อยากหัวเราะ ก็ต้องพิจารณาให้รู้เท้าทันจิต

^{๕๘} ดูใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๖๖๒.

ข. สภาวะธรรมที่ปรากฏ : นั่งสมาธิ

กำหนดดูอาการท้องพอง-ยุบและใจที่รู้สึกอาการให้เท่ากัน ให้ตรงกันพอดี อย่าย้ำก่อนหรือหลังกัน ความรู้สึกถึงความเป็นตัวตน ว่าเป็นผู้รู้สึก ย่อมไม่ปรากฏ ณ ขณะนั้นเลย สภาวะเช่นนี้พระธรรมธีรราชฆาตุนิ (โชดก ญาณสิทธิ ป.๘.๙) วินิจฉัยว่าเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ ดังที่ท่านอธิบายว่า บุคคลเช่นนี้รู้สึกขณะของนาม คือมีความนุ่มไปสู่อารมณ์ เรียกว่า นมนลกขณฺ์ กำหนดเอาที่รูปก่อน ตามนัยวิปัสสนายานิก ให้กำหนดวาโย โฝงฐัพพรูปก่อน คัมภีร์บาลีวิสุทธิมรรคอธิบายว่า “ยถา ยถาหิสสรูปํ สุวิกขาสิทธิตฺ โหติ นิชชภูํ สุปริสุทฺธํ ตถา ตถา ตทารมมณา อรูปธมมา สยเมว ปากฺกา โหนติ” ..

รูปมีพอง ยุบเป็นต้น พินิจดีแล้ว ไม่มีความยุ่ง ผ่องใสดีแล้ว โดยประการใด ๆ นามธรรมที่รู้ซึ่งรูปนั้น ๆ แจ่มชัดขึ้นมาเอง โดยประการนั้น ๆ คือขั้นต้น กำหนดตัวรูปจนหมดจดขึ้นมาก่อนแล้วต่อนั้น นามจะหมดจดขึ้นมาเอง เมื่อกำหนดไป ๆ จนเกิดความรู้สึกว่า มันจะวิ่งเข้าไปสู่กัน นามรูปพองถึงตอนนี้ ถ้าโยคีพูดได้อย่างนี้ ให้เข้าใจว่า เขารู้จักจำแนกรูป-นามได้ เรียกได้ว่า ผู้รู้ได้อย่างจะแจ้งทีเดียว (นาม-รูปปริจเฉทญาณ) โยคีมีความเพียรกำหนดพร้อมกันเช่นนี้ สติ สมาธิ ปัญญา ย่อมปรากฏแก่โยคีว่า ท้องพองยุบ เป็นเพียงอาการของวาโย โฝงฐัพพธาตุที่กระทบกัน คือตั้งหย่อนหรือไหว จิตเป็นเพียงอาการเข้าไปรู้^{๕๙}

ค. สภาวะธรรมที่ปรากฏ : เวทนา :

ขณะที่โยคินั่งภาวนา ๑ ชั่วโมง หรือเดินจงกรม ๑ ชั่วโมงอยู่นั้น เมื่อกำหนดรู้ทันเวทนา(เจ็บ ปวด เมื่อย) สม่่าเสมอ สติกำหนดว่า “ปวดหนอ” ยังได้แคลงที่ ให้ดับสนิยังไม่ได้ ต่อมาอาการเวทนาเริ่มจากเบาไปหาหนัก จนปวดมากแทบทนไม่ไหว (รู้สึกคล้ายกับว่าจะตาย) สติระลึกอย่างต่อเนื่อง

^{๕๙} พระธรรมธีรราชฆาตุนิ, คู่มือสอบอารมณ์กรรมฐานวิชาครู, หน้า ๘๓.

แนบสนิทกับอารมณ์นั้น ไม่ฟุ้งซ่าน^{๖๐} กำหนด “ปวดหนอ ๆ ๆ” ไปเรื่อย ๆ ระยะเวลาพอสมควร ทุกขเวทนาปวดค่อย ๆ ลดลงเล็กน้อย บางคนพูดว่า บางครั้งเวทนามี บางครั้งเวทนาไม่มี กำหนดเวทนาได้โดยอาการปวดเป็นเพียงความรู้สึกปวดเท่านั้น และจิตเข้าไปรู้อาการก็ไม่ปวดไปด้วย ในญาณนี้ จิตยังมีความยินดีในร้ายในอาการที่ปวดนั้นอยู่ เพราะสมาธิปัญญายังไม่มากพอที่จะตัดอารมณ์ ญาณนี้เพียงเห็นว่าความปวดนั้นปราศจากบุคคล เรา เขา เท่านั้น

ง. สภาวะธรรมที่ปรากฏ : จิต

ขณะที่โยคีนั่งภาวนา ๑ ชั่วโมง หรือเดินจงกรม ๑ ชั่วโมงอยู่นั้น หากจิตคิดถึงอดีต อนาคต หรือฟุ้งซ่าน ถึงเรื่องที่เป็นบุญบ้าง บาบบ้าง กำหนดว่า “คิดหนอ ๆ” โยคีกำหนดเห็นอาการของจิตที่คิด กำหนดอาการนั้น ไม่กำหนดเรื่องราวที่คิด สถานที่ บุคคล เพียงรู้ที่กำลังคิดอยู่ จนเห็นว่า จิตรู้กับความคิดเป็นคนละอัน ปราศจากความรู้สึกว่าเป็นผู้คิด หรือความคิดเป็นเรา

หรือนั่งได้ประมาณกลางชั่วโมง เกิดนิมิตเห็นแสงสว่าง หรือแสงสี เป็นต้น กำหนดว่า “เห็นหนอ ๆ ๆ” แต่อาจไม่หายไป การกำหนดอุบหนอ-พองหนอ กำหนดเห็นชัดเจนมาก จนกระทั่งพอง-ยุบหายไปเลย ก็เลยกำหนดเวทนาต่อ บางคนอาจารย์แนะนำว่า การที่เราจะไปดูเฉย ๆ เช่นนั้น ไม่ได้ นั่นเป็นโลภะ ถ้าไม่ชอบใจนั้นเป็นโทสะ ถ้าเห็นแล้วไม่รู้ เป็นโมหะ การปฏิบัติธรรมนี้เพื่อสละกิเลสเหล่านี้ ถ้าเราไปพอใจสิ่งเหล่านี้เท่ากับเราพากันแสวงหากิเลสเพิ่มขึ้นอีก โยคีกำหนดแสงโดยอาการของจิตว่า “เห็นหนอ ๆ ๆ” เช่นนี้ ย่อมรู้ชัดว่าแสงที่ปรากฏกับจิตที่รู้เป็นคนละอันกัน ปราศจากเราผู้ เป็นเพียงอาการรู้ของจิตเอง

^{๖๐} ดูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๑/๓๑๕.

ขั้นนี้เวทนายังไม่เกิด หรือเกิดขึ้นแล้วก็จางหายไป และมีความคิดสับสนในขณะที่เวทนาเกิดอยู่ร่วมด้วย ในช่วงแรกรู้สึกหลงไปกับความคิดจนรู้สึกสับสน ต้องคอยดูความคิดใหม่ ทำให้ไม่สับสน และแยกแยะได้ว่าความคิดก็อย่างหนึ่ง เวทนาที่เกิดขึ้นก็อย่างหนึ่ง ในขณะที่ครบชั่วโมง ไม่รู้สึกดีใจหรือเสียใจ ไม่อยากออกและไม่อยากเข้าเฉยๆ กับเวลาในการปฏิบัติ ไม่เหมือนวันแรก ๆ ตัดสินใจออกจากสมาธิ ขณะนั้นเวทนาดลลงไปตามาก

ดังนั้น นามรูปปริจเฉทญาณ ก็คือการรู้ชัดอาการของรูป มีอาการเดิน อาการยืน อาการนั่ง อาการนอน อาการพอง อาการยุบ เป็นต้น โดยไม่มีตัวเรา มีแต่อาการและจิตรู้ แม้แต่เวทนาที่ปรากฏก็ไม่ใช่เรา ความคิดต่าง ๆ รวมถึงนิมิตก็ไม่ใช่เรา เป็นเพียงอาการของจิตที่ปรากฏขึ้นเท่านั้น อันเป็นสภาวะญาณที่เรียกว่า นามรูปปริจเฉทญาณนั่นเอง สามารถละตัวตน เรา เขา ของเรา ของเขาเสียได้ เพราะเข้าใจและเห็นแจ้งธรรมชาติตามจริงบ้างแล้ว จัดเป็นทวิภูมิมุข^{๖๑}

สรุปความ ในการปฏิบัติภาวนาขั้นที่ ๑ เห็นรูป-นาม เป็นการปฏิบัติเบื้องต้นที่กล่าวถึงขั้นตอนต่าง ๆ ตั้งแต่การรับพระกรรมฐานจนถึงการปฏิบัติซึ่งสภาวะญาณที่ปรากฏคือญาณที่ ๑ กำหนดรูปนาม คือโยคีเห็นชัดในอารมณ์ที่ปรากฏ เช่น เห็นเท้าที่ก้าว่างโดยความเป็นอาการธาตุ ไม่ใช่สัตว์บุคคล เรา เขา ที่เดิน เห็นท้องพองยุบโดยความเป็นอาการวาโยธาตุที่ทำให้เคลื่อนไหว ไม่ใช่รูปท้อง เห็นเวทนาโดยเป็นอาการคือความรู้สึกปวด เป็นต้น ไม่ใช่ชาขาวหรือซำยที่ปวด เห็นจิตโดยอาการที่คิด ไม่ได้รู้ว่าคิดเรื่องอะไร คิดถึงใคร ที่ไหน อย่างไร ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดญาณที่สูงขึ้น^{๖๒} เพราะฉะนั้นสภาวะธรรมเหล่านี้ย่อมเกิดกับโยคีผู้มีศรัทธาและความเพียรในการกำหนดอย่างต่อเนื่อง

^{๖๑} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕๙/๒๘๓.

^{๖๒} ดูรายละเอียดใน ข.ป. (ไทย) ๗/๑/-/๕๐.

ขั้นที่ ๒ พิจารณารูป-นาม

ให้เพิ่มการกำหนดทางทวารทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อันเป็นช่องทางและเป็นบ่อเกิดของบาปกรรมทั้งหลาย คือ รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น และเป็นบ่อเกิดของกุศลธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนี้

๑. ขณะตาเห็นรูป ตั้งสติกำหนดรู้อาการเห็นว่า “เห็นหนอๆ”
๒. ขณะหูได้ยินเสียง ตั้งสติกำหนดรู้อาการว่า “ได้ยินหนอๆ”
๓. ขณะจมูกได้กลิ่น ตั้งสติกำหนดรู้อาการว่า “กลิ่นหนอๆ”
๔. ขณะลิ้นได้รส ตั้งสติกำหนดรู้อาการว่า “รสหนอๆ”
๕. ขณะกายสัมผัส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง หย่อน ตึง ตั้งสติกำหนดรู้อาการกระทบว่า “ถูกหนอ” “เย็นหนอๆ” “ร้อนหนอๆ” “แข็งหนอๆ” ฯลฯ
๖. เวลาที่จิตเคลื่อนไหว (คือ มีความคิดนึกเกิดขึ้น) ให้ตั้งสติกำหนดพิจารณา รู้อาการคิดนึกนั้นๆ ว่า “คิดหนอๆๆ” “นึกหนอๆๆ”

พร้อมก็มีสติพิจารณาอาการของจิตที่มีอาการต่างๆ กัน เช่น เกิดความดีใจ เกิดความเสียใจ เป็นต้น พร้อมกันไปด้วย การกำหนดพิจารณารู้อาการของจิต (เจตสิก) นั้น ไม่ใช่กำหนดให้อาการของจิต (รากะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฎฐิ) ดับไป แต่เป็นเพียงให้พิจารณารู้อาการของจิตที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะนั้น ให้เห็นชัดเจนตามความเป็นจริงเท่านั้น และอย่าให้ความยินดี(ชอบใจ) หรือความยินร้าย(ไม่ชอบใจ) เกิดขึ้นมา ให้จิตดำรงอยู่ในความเป็นกลางตลอดเวลา ในขณะที่พิจารณาอยู่นั้น หากสมาธิของโยคีคนใดมีมาก วิปัสสนาญาณแก่กล้ามีกำลังมาก อาการของจิตจะดับไปในขณะที่กำลังกำหนดรู้อยู่ นั้น ด้วยอำนาจปัญญาประจักษ์แจ้งในพระไตรลักษณ์

โยคีต้องพยายามจำให้ได้ว่า อาการของจิตดับไปในขณะที่กำหนดรู้อาการของจิตอย่างใดอยู่ ถ้าสมาธิน้อยและวิปัสสนามีกำลังอ่อน อาการที่กำหนดอยู่นั้นจะเป็นแต่เพียงเบาลง ยังไม่ดับขาด ก็ให้กำหนดอาการพอง-ยุบ ที่ปรากฏชัดอยู่ในขณะนั้นต่อไปอีก จนกว่าจะครบเวลาตามที่กำหนดไว้

นั่งภาวนา พยายามนั่งกำหนดให้ได้ ๑ ชั่วโมงทุกบัลลังก์ เพิ่มสติพิจารณารู้ความเคลื่อนไหวทุกขณะของท้อง ตั้งแต่ต้นพอง-กลางพอง-สุดพอง..ต้นยุบ-กลางยุบ-สุดยุบ ระยะไหนชัด ระยะไหนไม่ชัด (ก็ให้จิตรู้ชัดว่า “ไม่ชัด”) อาการของท้องมีอาการที่แท้จริงอย่างไรก็ให้รู้ชัดลงไปมีอาการนั้น จิตที่คิดถึงอารมณ์ที่เป็นอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ทั้งปวง ที่เป็นเหตุให้จิตใจไปจากปัจจุบันนั้น ให้มีสติกำหนดรู้ทุกขณะแห่งความคิดที่ผุดขึ้น คือพยายามกำหนดให้ทันมากเท่าที่จะมากได้ จนกว่าจะดับหายไป

ถ้าอาการพอง-ยุบนิ่ง ก็ให้ตามดูอาการนิ่งนั้น “นั่งหนอๆๆ” หรือ “หายหนอๆๆ” จนกว่าพอง-ยุบจะกลับมา แต่ถ้ายังกำหนดอาการนิ่ง ..ก็ **อย่าสุดลมเข้าช่วยเด็ดขาด** ให้กลับไปจับความรู้สึกของรูปนั่งใหญ่ ตั้งแต่ศีรษะจนถึงเท้า “นั่งหนอ” รวดเดียว (อย่านึกแยกส่วน) จากนั้นส่งจิตใจไปที่มือทาบอยู่บนตักกระทบกัน “ถูกหนอ” แล้วกลับมาดูรูปนั่งอีก “นั่งหนอ” จากนั้นส่งจิตใจไปที่อาการตึงที่ก้นย้อยข้างขวาถูกพื้น “ถูกหนอ” แล้วกลับมาดูรูปนั่งอีก “นั่งหนอ” จากนั้น ส่งจิตใจไปที่ก้นย้อยข้างซ้ายถูกพื้น “ถูกหนอ” ทำอย่างนี้สลับกันไปเรื่อยๆ จนกว่าอาการพอง- ยุบจะชัดขึ้น แล้วกลับมากำหนดอาการพอง-ยุบตามปกติ

กำหนดเสียง จะมีเสียงเดียว หรือมากเสียงก็ตาม ถ้าเสียงนั้นไม่รบกวนผู้ปฏิบัติ จิตใจของผู้ปฏิบัติมุ่งตรงต่อการกำหนดอาการพอง-ยุบทันปัจจุบันที่อยู่ ก็กำหนดพอง-ยุบต่อไป แต่ถ้าในขณะที่เดินจงกรม หรือนั่งกำหนดอยู่นั้น มีเสียงดังมารบกวน ให้ปล่อยอาการพอง-ยุบ มีสติไปกำหนดอาการได้ยินนั้นว่า “ได้ยินหนอๆ” พร้อมกับรู้อาการกระทบของเสียงพร้อมกันไปด้วย รู้อาการกระทบของเสียง ไม่ใช่กำหนดให้เสียงดับไป แต่เป็นเพียงมีสติรู้อาการกระทบของเสียงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะนั้น ให้เห็นชัดตามความเป็นจริงเท่านั้น และอย่าให้เกิดความยินดีหรือไม่ยินดี ให้จิตของโยคีดำรงอยู่ในความเป็นกลางตลอดเวลา ในขณะที่มีสติกำหนดพิจารณารู้อาการกระทบของเสียงอยู่นั้น ถ้าสมาธิของโยคีผู้ปฏิบัติคนใดมีมาก วิปัสสนาญาณ

แก้กล้า อาการกระทบของเสียงจะปรากฏชัดเจนมาก แล้วดับพริบลงไปเลย ก็ให้กำหนดพิจารณารู้อาการดับของจิตรู้เสียงนั้นด้วย

กำหนดทุกขเวทนา เมื่อเพิ่มเวลานั่งภาวนา สภาวะทุกขเวทนามักจะปรากฏชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะที่บริเวณขา โยคีผู้หวังความสำเร็จก้าวหน้าในสภาวะญาณอย่างรวดเร็ว พึงเร่งความเพียรโดยการเดินจงกรมให้มากกว่าหนึ่งชั่วโมง เพื่อให้กำลังอินทรีย์แก้กล้ายิ่งขึ้น แล้วใช้กำลังนั้นเพ่งจีไปที่ทุกขเวทนาตรงจุดหรือบริเวณที่ปรากฏชัดที่สุด เพ่งรู้อย่างจดจ่อต่อเนื่อง จนกว่าทุกขเวทนานั้นจะดับหายไป เปลี่ยนลักษณะหรือเปลี่ยนที่ไป เมื่อเร่งกำหนดทุกขเวทนา อาการทุกขเวทนาจะปรากฏเป็น ๓ ประการ ดังนี้

๑. ยิ่งกำหนด “ปวดหนอๆๆ” “ซาหนอๆๆๆ” “เจ็บหนอๆๆๆ” **อาการยิ่งแรงขึ้นเรื่อย ๆ** ปรากฏแก่จิตชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ ...แสดงว่ากำลังสมาธิอินทรีย์แก้กล้าขึ้นตามลำดับ แต่กำลังปัญญาอินทรีย์ยังมีน้อยอยู่ โยคีพึงรีบเร่งเพิ่มพูนปัญญาอินทรีย์ดังนี้

๑.๑ เดินจงกรมเกิน ๑ ชั่วโมง หากมีอาการณภายนอกแทรกเข้ามาชัดเจน เช่น เสียงดัง ลมพัดมาถูกตัว รู้สึกเจ็บ หรือรู้สึกเมื่อยตามร่างกาย เป็นต้น ให้หยุดเดินก่อนแล้วส่งจิตไปกำหนดที่อาการนั้น ๆ จนกว่าจะจางหาย **ดับไป** แล้วจึงกำหนดเดินต่อไป

อนึ่ง ในขณะที่กำลังกำหนดอารมณ์แทรกซ้อนอยู่นั้น หากมีอารมณ์ใหม่แทรกเข้ามาใหม่กว่า ก็ให้กำหนด**อารมณ์ใหม่**ก่อน จากนั้นพิจารณาดูว่าอารมณ์ใดปรากฏชัดกว่ากัน ก็ให้กำหนดแต่**อารมณ์ที่ชัด**นั้น จนกว่าจะจางหายไป แล้วจึงกำหนดเดินต่อไป

๑.๒ ในขณะที่นั่งภาวนา รู้สึกว่าอาการทุกขเวทนาปรากฏชัดรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ก็พึงใส่ใจเพ่งกำหนดอยู่ที่**อารมณ์**นั้น อย่างไม่ลดละ .. เพียงเพื่อรู้เท่านั้น มิใช่เพื่อ**อยาก**ให้หาย แต่ถ้าเกิดจิต**อยาก**ให้หาย รู้สึกเป็นทุกข์ทรมาน ร้อนวูบวาบ แสดงว่าอาการกิเลสทางใจเกิดชัดเจนกว่า ก็

ให้เปลี่ยนมากำหนดรู้อาการกิเลสที่ใจแทน “อยากหายหนอๆ” “ทุกข์หนอๆ” จนกว่าจิตจะคลายอุปาทานจากอาการทุกข์เวทนานั้น

๑.๓ โยคีบางคนบ่นด้วยความน้อยใจว่า “ปฏิบัติวันแรกๆ ปวดสุด ๆ ตามแข็งขายังพอทนได้ แต่ทำไมยิ่งตั้งใจกำหนด มันกลับเจ็บ แสบ ร้อน ปวดเมื่อยลึกลงไปทั้งตัว.. ทำไมคนอื่นเขาไม่เห็นทุกข์อย่างเราเลย .. มันเวรกรรมอะไรกันนี่?”

ทุกข์เวทนา ของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับการฝึกศีลข้อที่ ๑^{๖๓} ที่เคยทำมา แก้ไขได้ด้วยการขอโหสิกรรม คือ ให้อริชยฐานจิตขอขมาโทษ ก่อนนั่งภาวนาว่า “ข้าพเจ้า ขอขมาซึ่งโทษล่วงเกินที่มีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ได้กระทำความในอดีตชาติ นับตั้งแต่สังสารวัฏที่หาเบื้องต้นมิได้ มาจนถึงปัจจุบันชาติในปัจจุบันขณะนี้ หากแม้ข้าพเจ้าได้เคยล่วงเกิน ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจากก็ดี ด้วยใจก็ดี ตั้งใจก็ดี ไม่ตั้งใจก็ดี ขอสัตว์เหล่านั้นจงยกโทษล่วงเกิน โหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้า ขอโทษล่วงเกินจงหมดสิ้นไปด้วยเถิด และด้วยบุญกุศลที่ข้าพเจ้าได้ทำมาแล้ว ขออุทิศให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ขอให้สรรพสัตว์ทั้งหลายจงมีความสุขปราศจากทุกข์ ทุกตัวตนเทอญ”

จากนั้น เพิ่มสติสังเกตลักษณะปลีกย่อยในอาการปวดนั้นให้มากขึ้น เช่น ตึงหนอ แนนหนอ แสบหนอ เคลื่อนหนอ กระตุกหนอ อึดอัดหนอ ไม่ชอบหนอ ทุกข์หนอ เป็นต้น เจาะลึกลงในใจกลางสภาวะให้ได้ลึกที่สุด

๒. ยิ่งกำหนด “ปวดหนอๆๆ” “ซาหนอๆๆๆ” “เจ็บหนอๆๆๆ” อาการทุกข์เวทนาปรากฏชัดอยู่ระยะหนึ่งแล้วค่อยๆ เบาลงตามลำดับ หรือหายจากจุดหนึ่ง ไปปรากฏชัดอยู่อีกจุดหนึ่ง ย้ายที่ไปเรื่อย ๆ...แสดงว่า ทั้งกำลังสมาธิและกำลังปัญญาแก่กล้าขึ้นตามลำดับ พร้อมทั้งจะก้าวเข้าสู่ญาณที่ ๔ (อุทยัพพญาณ) ต่อไป โยคีพึงกำหนดอย่างจดจ่อ ช้า ๆ แต่หนักแน่น

^{๖๓} ดูใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓/ ๔-๖.

“ปวดตดตหนอ” รู้ให้ได้ว่าดับลง ณ ขณะจิตใด

๓. กำหนดทุกขเวทนา “ปวดหนอๆ” “ซาหนอๆ” “เจ็บหนอๆ” อากาศทุกขเวทนาปรากฏชัดอยู่ระยะหนึ่งแล้วค่อยๆ เบาลง แต่ไม่ดับหายไป หรือดับไปแล้วแต่กลับมาอีกเรื่อยๆ แสดงว่ากำลังสมาธิทรีย์อ่อนกำลังลง โยคีพึงเพิ่มการกำหนดโดยการกำหนดสลับกับพอง-ยุบ คือ “พองหนอ-ปวดหนอ” “ยุบหนอ-ปวดหนอ” ถ้าพอง-ยุบเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ให้กำหนดว่า “พอง-ยุบ-ปวดหนอ” สลับกัน

รับประทานอาหาร : ในขณะที่ฉันทิงกำหนดรู้อาการเคลื่อนไหวของมือในทุก ๆ ระยะ ชยับมือที่ละข้าง ถ้ามือยังชยับอยู่ในห้อมคำข้าวไว้ก่อนอย่าเพิ่งเคี้ยว ในขณะที่เคี้ยวให้สังเกตถึงความหนักเบาของแรงเคี้ยว พร้อมกับกำหนดไปตามอาการนั้นว่า “เคี้ยวหนอๆๆ” “กลืนหนอๆ”

การกำหนดต้นจิต : ถามว่า “เป็นไปได้หรือไม่ที่กายลุกขึ้นโดยที่ไม่มีจิตคิดจะลุกเกิดขึ้นก่อน เป็นไปได้หรือไม่ที่มือเปิดประตูโดยที่ไม่มีจิตคิดจะเปิดเกิดขึ้นก่อน เป็นไปได้หรือไม่ที่ขาก้าวเดินโดยที่ไม่มีจิตคิดจะเดินเกิดขึ้นก่อน” ขาก้าวเดินก็เพราะมีจิตคิดจะเดินเกิดขึ้นก่อน มือจับแก้วน้ำก็เพราะมีจิตคิดจะดื่มเกิดขึ้นก่อน โยคีพึงกำหนดรู้เท่าทันจิตนั้นก่อนเคลื่อนไหวอิริยาบถทุกครั้ง คือ “อยากลุกหนอ-ลุกหนอๆๆ” “อยากตักหนอ - ตักหนอๆๆ” เป็นต้น แต่ถ้ารู้สึกรู้ว่าเป็นการท่องบริกรรม ไม่เห็นสภาพจิตจริงๆ ก็ไม่ต้องบริกรรมภาวนาว่า “อยาก...หนอ”

ก่อนจะทำอะไรทุกอย่าง ให้กำหนดต้นจิตให้ทันปัจจุบันอารมณ์ และขณะนั้น ให้มีสติพิจารณารู้อาการของจิต พร้อมกับภาวนาตามอาการที่ปรากฏในปัจจุบันนั้นๆ ให้พร้อมกันพอดีๆ “อยากหนอ” “สนใจหนอ”

พิเศษ : โยคีบางคนจะมีสภาวะติดสมาธิ จนทำให้เสียจริต เชื่องซึมไปเลยก็มี สาเหตุมาจากกำหนดสภาวะไม่ขาด สติและสัมปชัญญะน้อย แต่สมาธิมากเกินไป เหมือนกับรถยนต์ ๔ ล้อ แต่สูบลมใส่เพียงล้อเดียว อีกสามล้อ

แพบ ถึงจะไปต่อได้ แต่ก็ไปต่อช้า ๆ อืดๆ และชำระสุดในที่สุด มีวิธีแก้ดังนี้

๑) เดินจงกรม ๑ - ๓ จังหวะ ๓๐ นาที ห้ามกิน ในจังหวะที่ ๓ เห็นจังหวะขาดของอาการยก อาการย่าง อาการเหยียบ ชัดเจน (สันตติขาด) ขณะเดินหากมีลมสัมผัส เสียงที่ได้ยิน ใจที่คิด ยืนกำหนดให้ดับเสียก่อน (ให้ขาดก่อน) จึงจะกำหนดเดินจงกรมต่อไป อนึ่ง เดินไปที่ไหนๆ เช่น ไปที่พิภก เข้าห้องน้ำ ไปรับประทานอาหาร กำหนด “อย่าง-เหยียบๆๆ” ตลอดเวลา

นั่งเจริญภาวนา ๓๐ นาที กำหนดพองยุบตามอาการที่เห็น อย่าเสริมพอง-ยุบ และหยุดกำหนดลมสัมผัส เสียงที่ได้ยิน ใจที่คิดให้ดับก่อน จึงจะกำหนดพอง-ยุบต่อ

๒) ก่อนออกจากบัลลังก์ หากมีเวหนาค้างอยู่ เร่งกำหนดจิตให้เวทนาให้ดับ หรือคลายตัว ก่อนออกจากบัลลังก์ทุกครั้ง อย่าย่ำเหยียบให้เวหนาค้างตอนออกจากบัลลังก์ จะทำให้สภาวะอื่นๆ โดยเฉพาะนิมิตค้างไปด้วย

๓) ถ้าเห็นนิมิต ให้กำหนดจิตที่รู้ว่าเห็น ไม่ใช่กำหนดที่ภาพที่เห็น “เห็นหนอๆๆ” หรือ

๔) กำหนดสภาวะแบบเร็ว เพียงแค่รู้ไม่ต้องสนใจลักษณะอาการ ถ้านึกสงสัยให้กำหนด “สงสัยหนอๆ” อย่าย่ำให้ชัด แต่จิตให้ดับได้

ขั้นที่ ๓ เห็นความไม่เที่ยงของรูป-นาม

ต้นนอน : กำหนดอาการเคลื่อนไหวขณะลุกขึ้นนั่ง ให้ได้ทุกครั้ง “พลิกหนอๆ” “ลุกหนอๆ” เดินเข้าห้องน้ำ “อย่าง-เหยียบๆ” ตลอดเวลา

อิริยาบถกราบ : กราบให้ช้าลง ให้ได้ ๗-๑๐ นาทีเป็นอย่างน้อย โดยให้เพิ่มการกำหนดต้นจิตมากขึ้น เช่น ก่อนพลิกมือ ให้กำหนดรู้จิตก่อนว่า “อยากพลิกหนอ” แล้วจึงกำหนด “พลิกหนอๆ” ต่อไป เป็นต้น

กำหนดยืน สำหรับผู้ปฏิบัติถึงญาณที่ ๔ แล้ว (อุทกัปปยญาณ) ให้

แบ่งช่วงการกำหนดยืนออกเป็น ๓ ช่วง ตั้งแต่ปลายผม ถึงราวนม ๑ ช่วง ตั้งแต่ราวนม ถึงขาอ่อน ๑ ช่วง ตั้งแต่ขาอ่อน ถึงปลายเท้า ๑ ช่วง ทุกช่วง บริกรรมเหมือนกันว่า “ยืนหนอ” แล้วกำหนดกลับขึ้นมาเช่นเดิม และเมื่อกำหนดจนชำนาญแล้ว ให้เพิ่มการสังเกตอาการดับของจิตที่เพ่งรู้อาการยืนในแต่ละช่วงที่ดับไปพร้อมๆ กับคำบริกรรมในแต่ละช่วงนั้นด้วย จึงจะกำหนดรู้จิตที่คิดจะเดิน “อยากเดินหนอ” ต่อไป

กำหนดเดินจงกรม ๔ จังหวะ

เฉพาะโยคีผู้ที่นั่งกำหนดทุกขเวทนาจนดับก่อนครบชั่วโมง ได้แล้ว ให้เพิ่มการเดินจงกรมเป็น ๔ จังหวะ และเพิ่มสติรู้จิตที่คิดจะย่าง คิดจะยก ใน ๓ ระยะเวลาแรก ดังนี้

ระยะที่ ๑ ขว้างหนอ-ซ้ายอย่างหนอ เปลี่ยนเป็น รู้จิตที่คิดจะย่าง ก่อนว่า “อยากย่างหนอ” แล้วกำหนดรู้อาการย่างไปของเท้าว่า “ย่างหนอ” ตัดคำบริกรรมว่า “ขวา - ซ้าย” ซึ่งเป็นสมมติบัญญัติออกไป เดินกำหนดจนจิตสงบอยู่กับอารมณ์ ความคิดน้อยลง จึงเพิ่มเป็นจังหวะที่ ๒

ระยะที่ ๒ ยกหนอ-เหยียบหนอ เพิ่มเป็น รู้จิตที่คิดจะยก-คิดจะเหยียบก่อนยก ก่อนเหยียบ ทุกครั้ง ว่า “อยากยกหนอ-ยกหนอ” “อยากเหยียบหนอ-เหยียบหนอ” จนขามั่นคงไม่เซ จึงเพิ่มเป็นจังหวะที่ ๓

ระยะที่ ๓ ยกหนอ-ย่างหนอ-เหยียบหนอ เปลี่ยนเป็น รู้จิตที่คิดจะยก คิดจะย่าง คิดจะเหยียบ ก่อนยก ก่อนย่าง ก่อนเหยียบทุกครั้ง ว่า “อยากยกหนอ-ยกหนอ” “อยากย่างหนอ-ย่างหนอ” “อยากเหยียบหนอ-เหยียบหนอ” จนขามั่นคงไม่เซ จึงเพิ่มเป็นจังหวะที่ ๔

ระยะที่ ๔ รู้จิตที่คิดจะยกสั้น คิดจะยก คิดจะย่าง คิดจะเหยียบ ก่อนยกสั้น ก่อนยก ก่อนย่าง ก่อนเหยียบ..ทุกครั้ง แต่ไม่ต้องบริกรรมสำหรับจิตนั้น เพียงแต่ให้รู้ชัดลงไปในจิตที่ปรารถนานั้นๆ แล้วบริกรรมรู้การยกสั้น

การยก การย่าง การเหยียบ อย่างช้าๆ ช้าที่สุดเท่าที่จะช้าได้ คือ “ยกสั้น นอ” “ยกนอ” “ย่างนอ” “เหยียบนอ” ตรงจังหวะเหยียบให้ช้าเป็นพิเศษ และเป็นการเหยียบเท้าน้ำหนักของร่างกายลงทั้งตัว จนกายที่เหยียบ นิ่งสนิทก่อน จึงจะก้าวเท้าอีกข้างหนึ่งต่อไป

เพิ่มการเดินจงกรมให้ได้ ๑ ชั่วโมงครึ่ง และเพิ่มจังหวะเดินจงกรม จนครบ ๖ จังหวะ ขณะเดินจงกรมถ้ามีอาการอื่นแทรกเข้ามา เป็นอาการณ์ที่ชัดเจนให้หยุดเดิน แล้วตั้งสติกำหนดอาการณ์นั้น ๆ จนหายไป จึงกลับมา กำหนดที่อาการณ์เดินต่อไป

นั่งภาวนา ขณะกำหนด “ยุบหนอ” หากท้อง..ยุบลงไปจนถึงคำว่า “หนอ” แล้ว ยังไม่พองขึ้นมาง่ายๆ มีจังหวะหยุดนิ่งนิดหนึ่ง ให้เพิ่มจิตรู้ลงไป ในอาการหยุดนิ่งนั้น พร้อมกับบริกรรมว่า “รู้หนอ”

แต่ถ้าหากมีจังหวะหยุดนิ่ง ๒-๓ วินาที กรณีเช่นนี้ ในขณะที่หยุดนิ่ง ให้ส่งจิตรู้มาจับอยู่ที่อาการณ์ พร้อมกับบริกรรมว่า “นั่งหนอ” แล้วกลับไป กำหนดอาการพองหรืออาการยุบตามที่ปรากฏต่อไป คือในขณะที่ท้องยุบนั้น กำหนด ๒ อาการ คือ “ยุบหนอ-นั่งหนอ” ท้องจึงพองขึ้นมา

พิเศษ : ถ้านั่งภาวนา ๑ ชั่วโมง ไม่มีทุกขเวทนาเลย **ห้ามนั่งเกิน ๑ ชั่วโมงเด็ดขาด** ให้เพิ่มเดินจงกรมให้มากกว่านั่ง ๑๕ นาที

การกำหนด ให้กำหนดทีละอย่าง พยายามกำหนดให้เป็นอริยาบถเดียว จนกระทั่ง จิต คำบริกรรม และอาการแห่งรูป-นามนั้นๆ กลมกลืนเป็นอันเดียวกัน คือ เกิด-ดับพร้อมกัน ก็จะเป็นเหตุทำให้จิต ตั้ง นิ่ง มั่นคง แล้วจะพิจารณารู้อาการของรูป-นามนั้นๆ จนเป็นเหตุให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ขึ้นมา เมื่อพระไตรลักษณ์ปรากฏขึ้นมาและสมบูรณ์ดีแล้ว ปัญญาเห็นแจ้งก็จะพาจิตดำเนินเข้าสู่อนุโลมญาณ โคตรภูญาณ แล้วก็ดับลงไป ตรงมรรคญาณ ผลญาณ^{๖๔}

^{๖๔} สภาวญาณ ๑๖ : ศึกษารายละเอียดได้ในหนังสือ “วิปัสสนานัย เล่ม ๒”

ขั้นที่ ๔ เห็นความเป็นทุกข์ของรูป-นาม

เมื่อนั่งภาวนา ๑ ชั่วโมงไม่มีทุกข์เวทนาเลย ให้เดินจงกรมและนั่งเท่ากัน ต้องกำหนดต้นจิตให้ได้ ๓๐-๘๐ % เป็นอย่างน้อย (อยากลุก อยากนั่ง อยากจับ อยากเปิด อยากเคี้ยว อยากดื่ม อยากหัน อยากมอง) อากาρχิ เกียจ เบื่อ เซ็ง จึงจะหายไปได้

กราบสติปัญญา : กราบให้ได้ ๑๐ - ๑๕ นาทีเป็นอย่างน้อย โดยให้เพิ่มการรู้ต้นจิตมากขึ้น เช่น ก่อนพลิกมือ ให้กำหนดรู้จิตก่อนว่า “อยากพลิกหนอ” ก่อน แล้วจึงกำหนด “พลิกหนอๆ” ต่อไป เป็นต้น

ยืนกำหนด : กำหนดให้รู้เท่าทันจิตที่คิดจะยืน “อยากยืนหนอ” ก่อนลุกขึ้นยืนทุกครั้ง และในขณะที่ยืน หากมีสภาวะอื่นแทรกซ้อนเข้ามา ก็ให้กำหนดอาการนั้นจนกว่าจะดับไปเสียก่อน แล้วจึงเริ่มเดิน...

ในขณะที่กำหนดยืน เพิ่มการกำหนดเห็น **อาการดับของจิต** ที่ดับไปพร้อมกับความรู้สึกยืน จิตดับไปพร้อมกับคำบริกรรมว่า “ยืนหนอ” นั้นๆ

บางครั้งรู้สึกปวด หรือมีเม็นง ก็ให้ยืนกำหนดจนอาการเบาลงก่อน

เดินจงกรม เดินจงกรมให้ครบทั้ง ๖ จังหวะ และในจังหวะที่ ๑-๓ ให้เพิ่มต้นจิตในทุกๆ ก้าว คือ ให้ตัดคำบัญญัติ “ขวา-ซ้าย” ออกไป กำหนดรู้จิตคิดจะย่างก่อนย่างเท้าทุกๆ ก้าว “อยากย่างหนอ-ย่างหนอ” “อยากย่างหนอ-ย่างหนอ” .. ในการก้าวเดินไปห้องน้ำ เดินกลับที่พักก็ให้กำหนด “ย่าง..เหยียบ” หรือ “ยก...เหยียบ” ตลอดทั้งวัน

นั่งภาวนา โยคีบางคน พอง-ยุบยาวแผ่วเบา มีจังหวะหยุดระหว่างพอง-ระหว่างยุบ จนทำให้เกิดอาการจิตวูบ สัปหงกหรือเผลอคิดบ่อย จนเบื่อและเซ็ง โยคีพึงปฏิบัติ ดังนี้

๑) จังหวะหยุดระหว่างพองกับยุบ ให้เพิ่มจิตรู้ลงไป ในอาการนั้น คือ บริกรรมไปตามอาการว่า “พองหนอ-รู้หนอ” “ยุบหนอ-รู้หนอ”

๒) จังหวะหยุดระหว่างฟอง-ยุบ นานขึ้นกว่านั้น ในระหว่างที่หยุด ให้ส่งจิตไปกำหนดรู้อาการนั้น ตั้งแต่ศีรษะจนถึงเท้า รวดเดียว คือ บริกรรมไปตามอาการว่า “ฟองหนอ-นั่งหนอ” “ยุบหนอ-นั่งหนอ”

โยคีบางคนฟอง-ยุบชัดเจนมาก เห็นต้น เห็นปลายชัด แต่บางครั้ง ฟอง-ยุบถี่ๆ เร็ว ๆ ขึ้นมา แล้วนั่งหายไปเป็นพักๆ ถ้าอาการฟอง - ยุบเร็ว ให้กำหนดเพียงว่า “ฟอง-ยุบๆๆ” ไม่ต้องมี “หนอ” ต่อท้าย

แต่ถ้าอาการฟอง-ยุบถี่เร็วจนกำหนดไม่ทัน ก็ให้เพ่งรู้ ตามรู้ไปตามอาการนั้น “รู้หนอๆๆ” ถ้ารู้สึกเสียวรู้สึกกลัวก็ให้กำหนด “เสียวหนอ” “กลัวหนอ” ไปตามอาการนั้นด้วย บางครั้งรู้สึกงงแคว้งคว้าง ก็ให้กำหนดว่า “งงหนอๆๆ” หรือ “สับสนหนอๆๆ” จนกว่าจะหายง

พิเศษ : นั่งตัวคดตัวงอ เมื่อกำหนดทุกขเวทนาดับได้แล้ว ก็ให้เห็น ฟองยุบชัดขึ้น รู้สึกกำหนดง่าย กำหนดสบาย จนเพลิน แต่พอวันต่อมาฟอง-ยุบกลับนิ่งๆ เบาๆ โยคีบางคนเกิดนิกัณติ อยากให้ฟอง-ยุบชัด เหมือนวันก่อนๆ จึงสุดลมหายใจเสริมฟอง-ยุบให้ชัดขึ้น การพยายามเสริมหรือแต่งอาการฟอง-ยุบเป็นไปด้วยอำนาจอัตตา บังคับบัญชาสภาพะให้เป็นไปดั่งใจ ต้องการ (ซึ่งไม่ถูกต้อง) เมื่อจิตเหนื่อยล้าจากการพยายามนั้น กายก็เหนื่อยล้าไปด้วย ทำให้สติหลุดไป ลำตัวก็ค่อยๆ งอโค้งลง รู้สึกเบื้อแข็ง ไม่ได้ตั้งใจ ฉะนั้น ให้กำหนดฟอง-ยุบไปตามความเป็นจริง อย่าแต่งฟองยุบให้ผิดธรรมชาติ ถ้าฟองยุบไม่ชัดก็กำหนดว่า “ไม่ชัดหนอ-รู้หนอ” รู้สึกเบื้อแข็งก็กำหนด ตามอาการว่า “เบื้อหนอๆ” “แข็งหนอๆ” ตามความรู้สึกที่เกิดขึ้น

อิริยาบถัน : เคลื่อนไหวอิริยาบถในขณะฉัน ทีละ ๑ อิริยาบถ เช่น ขยับมือทีละข้าง ถ้ามือยังขยับอยู่ให้อมคำข้าวไว้ก่อน อย่าเพิ่งเคี้ยว ในขณะเคี้ยวให้สังเกตถึงความหนักเบาของแรงเคี้ยวด้วย

อิริยาบถนอน : กำหนดจนรู้ให้ได้ว่าหลับตอนฟอง หรือตอนยุบ

ขั้นที่ ๕ เห็นความไม่ใช่ตัวตนของรูป-นาม

เมื่อโยคีนั่งปฏิบัติภายใน ๑ ชั่วโมง ไม่ปรากฏทุกขเวทนาเลย ตลอดวันที่ผ่านมา หรือกำหนดรู้จิตคิด ดับได้ภายใน ๑-๓ ครั้ง ก็ให้ปฏิบัติเหมือนวันที่ ๔ ให้ครบบริบูรณ์ โดยเฉพาะจิตอยากจับ อยากเห็น อยากมอง

อาการpong-อาการยุบที่เปลี่ยนแปลงไป ฟังกำหนด ดังนี้

๑. โยคีบางคนpong-ยุบสั้น แฉ่วเบา ให้เพิ่มอาการจตจ้องไปที่อาการpong-ยุบนั้น โดยบริกรรมเพียงว่า “pong-ยุบ” ไม่ต้องใส่ “หนอ” ต่อท้าย

๒. โยคีบางคน pong-ยุบยาว แฉ่วเบา มีจิงหะหยุด ระหว่างpong-ระหว่างยุบ จนทำให้เกิดอาการจิตวูบ สัปหงกบ่อย ๆ โยคีฟังปฏิบัติ ดังนี้

๒.๑ เพิ่มการเดินจงกรมให้ถึง ๖ จังหวะ

๒.๒ จังหวะหยุดระหว่างpong-ยุบ ให้เพิ่มจิตรู้ลงไปมีอาการนั้น คือ บริกรรมไปตามอาการว่า “pongหนอ-รู้หนอ” “ยุบหนอ-รู้หนอ”

๒.๓ จังหวะหยุดระหว่างpong-ยุบ นานขึ้นกว่านั้น ในระหว่างที่หยุดให้ส่งจิตไปกำหนดรู้อาการนั้น ตั้งแต่ศีรษะจนถึงเท้า รวดเดียว คือ บริกรรมไปตามอาการว่า “pongหนอ-นั่งหนอ” “ยุบหนอ-นั่งหนอ”

พิเศษ : กำหนดรู้รูปนั่ง เฉพาะที่มีจิงหะหยุดเท่านั้น ถ้าไม่มีจิงหะหยุดก็ไม่ต้องเพิ่ม และถ้ากำหนดรูปนั่งแล้ว อาการpong-ยุบยังไม่เกิดขึ้น ก็ให้เพิ่มจิตรู้อาการถูกที่จุดต่าง ๆ เข้าไปอีก คือ ที่มีมือถูกกัน , ที่กันย่อยข้างขวา, ที่กันย่อยข้างซ้าย สลับหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ จนกว่าอาการpong-ยุบจะกลับมา

เมื่อญาณปัญญาพัฒนาไปตามลำดับ อาการpong-ยุบปรากฏน้อยลง บางครั้งนิ่งหายไปเป็นพัก ๆ และจะนิ่งหายไปนานขึ้น ๆ หรือสำหรับบางคนปรากฏแต่อาการpong อาการยุบไม่ปรากฏ บางคนปรากฏแต่ยุบ pongไม่ปรากฏ ก็ให้กำหนดไปตามที่ปรากฏนั้น หากpong-ยุบไม่ปรากฏ ก็ให้กำหนด “นั่งหนอ-ถูกหนอ” สลับจุดไปเรื่อย ๆ คือ ที่มีมือถูกกัน, ที่กันย่อยขวา, ที่กัน

ย่อยช้าย จนกว่าพอง-ยุบจะกลับมา

แต่ถ้าหากพอง-ยุบไม่กลับมา ก็ให้สังเกตอาการนั่ง อาการถูก ว่าชัดเจนหรือไม่ ถ้าเห็นไม่ชัดเจนให้กำหนดเพียงอาการรู้ว่า “รู้หนอ” แทน หากส่วนไหนหายไป สงงจิตไปรับรู้ไม่ได้ ก็ไม่ต้องสนใจส่วนนั้นอีกต่อไป ให้เพิ่มสติรู้ไปในรูปสัมผัสอื่นๆ ที่ปรากฏชัดแทน เช่น ตาตุ่มขวา ตาตุ่มซ้าย เข้าขวา เข้าซ้าย แขนขวา แขนซ้าย เป็นต้น

พิเศษ : โยคีบางคนมีอาการนั่งสั้น นั่งโยก จนรู้สึกกลัวไม่อยากปฏิบัติต่อ มีสาเหตุหลักอยู่ ๒ ประการคือ

๑) เพราะกำหนดไม่ตรงสภาวะ กำหนดเพลिनจนอาการพอง-ยุบนี้หายไปแล้ว แต่ก็ยังนั่งท่อง “พองหนอ-ยุบหนอ” อยู่ (ทั้งๆ ที่ไม่เห็นพองยุบ) จนกายสั้นไปตามอาการกำหนดนั้น โยคีพึงกำหนดให้ตรงสภาวะ ให้เห็นอาการพอง-อาการยุบก่อนจึงคอยกำหนด ถ้าพองยุบไม่มี หรือหายไปก็ให้กำหนดว่า “หายหนอ” “ไม่มีหนอ” อย่างนั่งท่องพอง-ยุบ

๒) เพราะอาการพอง-ยุบมีอาการเบาสบาย กำหนดจนเพลिन จนสติหลุดออกจากอาการของรูป ทำให้กายไหวโยกโคลงไปตามจิตที่เลื่อนลอยนั้น ต้องเพิ่มสติสังเกตสภาวะธรรมารมณไปด้วย ตามอาการที่ปรากฏชัดว่า “พองหนอ-เพลिनหนอ” “ยุบหนอ-เพลिनหนอ” “พองหนอ-สบายหนอ” “ยุบหนอ-สบายหนอ” ถ้ามีอาการสั้นมากให้กำหนดตามอาการว่า “สั้นหนอๆ” “โยกหนอๆ” หรือ “อยากสั้นหนอๆ” “อยากโยกหนอๆ” จนกว่าจะหาย ถ้ายังไม่หายให้กำหนดสั่งว่า “หยุดหนอ” ดังๆ

สภาวะช่วงนี้จะติดอยู่นานมาก มี**ทุกขเวทนา**เป็นทางออก ถ้ามีทุกขเวทนาเกิดขึ้นให้กำหนดอย่างจดจ่อ จนทุกขเวทนานั้นๆ จะสลายตัวไปเอง เมื่อมีทุกขเวทนาชัดเจน ให้เพิ่มเป็น ๑ ชั่วโมงครึ่ง ทุกบัลลังก์

อิริยาบถัน : อดอาหารนานๆ กำหนดต้นจิต “อยากเคี้ยวหนอๆ” จนหายอยาก (จิตเป็นอุเบกขา) ก่อนเคี้ยวทุกๆ คำ

ขั้นที่ ๖ วางเฉยต่อรูป-นาม

กำหนดรู้เท่าทันจิต (อยาก...หนอ) ก่อนลูก ก่อนนั่ง ก่อนหัน ก่อนมอง ก่อนพูด ก่อนเปิดประตูได้ทันทุกครั้ง พร้อมกับเห็นอาการดับของจิตอยากนั้น มีสติรู้เท่าทันความแปรปรวนของรูป-นาม แต่จิตกลับรู้สึกเฉยๆ ไม่ยินดียินร้าย ความไม่ยินดียินร้ายของจิต ไม่ใช่คิดปรุงแต่งขึ้น แต่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แม้ได้ยินข่าวร้ายว่า พ่อแม่ตาย บ้านไฟไหม้ จิตก็เฉยๆ ราวจะว่าไม่เคยได้ยินเรื่องนี้มาก่อน ขึ้นต่อไปปฏิบัติดังนี้

อริยาบถนั่ง : ถ้าภายใน ๑ ชั่วโมง นั่งภาวนามีทุกขเวทนาน้อย ให้นั่ง ๑ ชั่วโมงครึ่ง โดยไม่ขยับอวัยวะส่วนใดทั้งสิ้น หากเห็นอาการฟอง-ยุบ ชัดเจนมาก เห็นต้น-กลาง-ปลายชัดเจนให้เพิ่มความถี่ของจิตที่กำหนดอาการนั้นๆ คือ กำหนดขอยอาการฟอง-ยุบ ตัด “หนอ” ออก “ฟองๆ” “ยุบๆ” สังเกตให้ได้ว่าฟองหรือยุบนั้น ดับลงในการกำหนดครั้งใด

บางช่วงฟอง-ยุบ ไม่ชัด แต่จิตรู้ชัด..ก็ให้รู้ชัดลงไปมีอาการไม่ชัดนั้น “ฟองหนอ-ไม่ชัดหนอ” “ยุบหนอ-ไม่ชัดหนอ” อย่าพยายามทำให้ชัด..

- กำหนดรู้อาการคัน ชา ปวด เมื่อย และอาการคิด จนเห็นอาการดับก่อน ทุกครั้ง จึงจะกลับมากำหนดฟอง-ยุบต่อไป

- กำหนดเห็นอาการดับของจิต ที่ดับพร้อมไปกับอารมณ์ที่เข้าไปกำหนดรู้ ทุกครั้ง

บางขณะอาการฟอง-อาการยุบแผ่วเบา นิ่มนวล ก็ให้ทำอารมณ์แผ่วเบา กำหนดอย่างแผ่วเบา นิ่มนวลไปตามอาการนั้นๆ “ฟองหนอ” “ยุบหนอ” ถ้ารู้สึกจิตแผ่วเบาเหมือนจะหลับ ก็ตามดูจิต ว่าหลับอย่างไร “รู้หนอๆๆ”

(หากเป็นสภาวะแท้ ตามดูอย่างไรก็ไม่หลับ)

อริยาบถเดิน : เดินจงกรมให้เท่ากับเวลานั่งภาวนา เดินให้ครบทั้ง ๖ จังหวะ และเพิ่มอาการรู้ลงไปมีอาการก้าวย่างเป็นทวิคุณ เช่น เดินจังหวะที่ ๓ “ยกหนอๆๆๆ” “ย่างหนอๆๆๆ” “เหยียบหนอๆๆๆ” คือ

เพิ่มความถี่ของจิตรู้ลงในกาหนด และเพิ่มการกำหนดรู้จิตอยากเห็น
อยากมอง อยากพูด อยากคุย ให้จิตที่อยากมอง อยากคุยนั้นๆ **ดับไป..**โดย
ไม่หันไปมองหรือเผลอพูดคุย ให้ได้ทันก่อน**ทุกครั้ง**

หยุดกำหนดรู้อาการคัน ปวด เมื่อย และอาการคิด จนเห็นอาการ
ดับก่อนทุกครั้ง ต้องกำหนดจนเห็นอาการดับของทุกสภาวะที่จิตเข้าไปรู้
บางครั้ง**อารมณ์ดับไปจากจิต** บางครั้ง**จิตดับไปจากอารมณ์** คือกำหนดรู้
อาการดับไป ของตัวจิตเอง ที่เข้าไปกำหนดรู้อารมณ์ต่างๆ ที่ดับไปพร้อมกับ
อารมณ์ที่ถูกกำหนดนั้นๆ หากเห็นอาการดับของจิต ชัดเจน ให้กำหนดรู้ว่า
“ดับหนอ” หรือ “รู้หนอ” ด้วย

รับประทานอาหาร : กำหนดรู้ทันจิตอยากจับ อยากเคี้ยวทันก่อน
จับ ก่อนเคี้ยวทุกครั้ง กำหนดเคี้ยวจนรสชาติจิตสนิทก่อน จึงกลืนทุกคำ
กลืน ขณะเคี้ยวเสร็จ ต้องกำหนดจิตอยากกลืนให้ได้ก่อน จึงกลืน ทุกๆ คำ
กลืน กำหนดให้ได้ ๕๐ นาที เป็นอย่างน้อย

ขั้นที่ ๗ สลัดคิณรูป-นาม

กำหนดความ**สลัดคิณ**ความยึดมั่นถือมั่นในรูป-นาม และขั้น ๕ ซึ่ง
เป็นผลมาจากความดับลงแห่งความยึดถือ กล่าวคือเมื่อกำหนดความดับลง
แห่งความยึดมั่นถือมั่นจนจิตปล่อยวางสิ่งที่เคยยึดมั่นถือมั่นได้แล้ว ก็ให้
กำหนดความสลัดคิณนั้น การเจริญวิปัสสนากาวนาโดยมีสติกำหนดรู้อาการ
พอง-ยุบจนเห็นความดับลงแห่งความยึดมั่นถือมั่น จนจิตปล่อยวางสิ่งที่เคย
ยึดมั่นถือมั่นได้แล้ว ก็ให้กำหนดความสลัดคิณนั้นว่า สลัดคิณแล้วหนอๆ อัน
เป็นขั้นสุดท้าย

ปฏินิสัคคานุปัสสนา เป็นชื่อแห่งวิปัสสนาและมรรค สละคิณเสีย
ซึ่งกิเลสพร้อมทั้งขั้น (วิบาก) และอภิสังขาร (กรรม) ด้วยอำนาจตัทธังค
ปหาน และยอมเข้าไปในพระนิพพานอันตรงข้ามกับกิเลสนั้น โดยความที่
น้อมโน้มไปทางนั้นเพราะเห็นโทษในสังขตธรรม

ความสละคืน มี ๒ ลักษณะ คือ

๑. **ปริจจาคปฏินิสสัคคะ** (ความสละคืนด้วยการสละเสีย) คือ สละเสียซึ่งกิเลสพร้อมทั้งชั้นธวัชช และอภิสังขารคือกรรม ด้วยอำนาจตักขณิกปหาน

๒. **ปิกขันทนปฏินิสสัคคะ** (ความสละคืนด้วยการแล่นเข้าไป) คือ ความแล่นไปในพระนิพพาน อันตรงข้ามกับกิเลส โดยความนุ่มไปแห่งปัญญา เห็นโทษในสังขตธรรม

กำหนดพิจารณาอารมณ์เห็นความไม่เที่ยง ในอาการpong-yub หมายความว่า ชั้น ๕ มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป ความที่มีแล้วกลับไม่มีของชั้น ๕ ความไม่ตั้งอยู่ตามอาการนั้นๆ สลายดับไปทุกขณะ ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค พระสารีบุตรอธิบายวิธีเจริญวิปัสสนาว่า

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้นอย่างไร คือพิจารณาเห็นโดยความไม่เที่ยง ไม่พิจารณาเห็นโดยความเที่ยง พิจารณาเห็นโดยความเป็นทุกข์ ไม่พิจารณาเห็นโดยความสุข พิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตา ไม่พิจารณาเห็นโดยความเป็นอัตตา ย่อมเบื่อหน่าย ไม่ยินดี ย่อมคลายกำหนด ไม่กำหนดย่อมทำราคะให้ดับ ไม่ให้เกิด ย่อมสละคืน ไม่ยึดถือ เมื่อพิจารณาเห็นโดยความไม่เที่ยง ย่อมละนิจจสัญญาได้ เมื่อพิจารณาเห็นโดยความเป็นทุกข์ ย่อมละสุขสัญญาได้ เมื่อพิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตา ย่อมละอัตตสัญญาได้ เมื่อเบื่อหน่ายย่อมละกำหนดได้ เมื่อคลายกำหนดย่อมละราคะได้ เมื่อทำราคะให้ดับย่อมละสมุทัย เมื่อสละคืนย่อมละความยึดถือได้

ปฏิบัติเหมือนขั้นที่ ๖ ให้สมบุรณ์ มีหลักสำคัญในการปฏิบัติ ดังนี้

๑. กำหนดรู้อารมณ์ตามที่จิตรู้ โดยให้จิตเลือกอารมณ์เอง แล้วรู้ไปตามอาการรู้นั้น ๆ จนดับทุก ๆ อารมณ์ที่จิตรู้ ตั้งแต่จิตแรกที่ตื่น จนถึงจิตสุดท้ายที่หลับ

๒. ต้องกำหนดจนเห็นอาการดับของทุก ๆ สภาพะที่จิตเข้าไปรู้ ซึ่งบางครั้งอารมณ์ดับไปจากจิต บางครั้งจิตรู้ดับไปจากอารมณ์

โยคีบางคนสงสัยว่า “ทำไมต้องกำหนดอิริยาบถย่อยให้มากมาย ดูสับสนวุ่นวาย น่ารำคาญ” ตอบว่า : ก็เปรียบเหมือนนักมวยสากล ตั้งคำถามว่า “มวยสากลเขาใช้มือต่อยกัน ทำไมต้องซ้อมวิ่งวันละหลาย ๆ กิโลเมตร เหนื่อยเปล่า ๆ เอาเวลาไปซ้อมชก ซ้อมต่อยอย่างเดียว ไม่ดีกว่าหรือ?”

อนึ่ง ผู้ที่ปฏิบัติมาถึงขั้นนี้แล้ว หากยังรู้สึกสับสนวุ่นวายกับอารมณ์ที่กระทบหรือการกำหนดรู้ที่ละเอียดขึ้นก็ย่อมแสดงว่า ยังไม่ถึงขั้นที่ ๗ นี้จริง”

๓. พยายามบริการรณภาวนาไปตามอาการที่เกิดจริง ในขณะปัจจุบัน อยู่ตลอดเวลา แม้แต่ในฝันก็กำหนด แต่ถ้ารู้สึกว่าการไปทับสภาวะ (จิตเพ่งที่คำบริการรณภินไป) ถ้าเช่นนั้น ไม่ต้องบริการรณ **ตามรู้**อย่างเดียว

๔. ถ้าเห็นแสงสว่าง (ไม่ใช่แสงสี) ให้กำหนดจนกว่าจะดับ แต่ถ้ากำหนด ๒ - ๓ นาทีแล้วยังไม่ดับ ให้ทำเป็นไม่ใส่ใจ แล้วไปกำหนดอารมณ์ที่ปรากฏชัดต่อไป แต่ถ้าเห็นแสงสี หรือเห็นนิมิตเรื่องราว แสดงว่าญาณตก (มาที่ญาณที่ ๔) **แก้โดย** : เพิ่มการกำหนดต้นจิตให้ได้ ๑๐๐ %

๕. เพิ่มการสังเกตรู้-เห็นอาการดับของจิต (ตัวรู้) ที่เข้าไปกำหนดให้ได้ ๑-๒ ขณะจิต ก่อนที่จะดับสิ้นลง คือ ดับไปทั้งอารมณ์ และจิต (ผู้รู้)

โยคีบางคนกำหนดอยู่ดี ๆ มีอาการฟอง-ยุบถี่ ๆ รวดเร็วขึ้นมา ปรากฏอาการเกิด-ดับอย่างถี่ยิบ บางคนแรงมากเหมือนกับเครื่องจักร เหนื่อยหอบแทบขาดใจ ก็ให้ตามรู้ไปตามอาการนั้น กำหนดเพียงว่า “รู้ ๆ ๆ” ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจิตจะ **ละคำบริการรณ**ไปเอง อย่าดัดแปลงแก้ไขสภาวะใด ๆ เด็ดขาด ..ขออย่าว่า “ห้ามดัดแปลงแก้ไขสภาวะในช่วงนี้ อย่างเด็ดขาด” ถ้าฟอง-ยุบเร็วแรงแทบขาดใจ ก็ให้ตามรู้ไปตามนั้น จนกว่าจะขาดใจตายไปเลย เมื่ออาการฟอง-ยุบกลับมาเป็นปกติ ให้ปรับระยะเวลาการนั่งภาวนาและเดินจงกรมเป็น ๑ ชั่วโมงเท่ากัน ขณะนั่งภาวนาให้สนใจเฉพาะอารมณ์ภายในเท่านั้น ส่วนอารมณ์ภายนอก เช่น เสียง กลิ่น รสและอารมณ์สัมผัสต่าง ๆ ไม่ต้องสนใจมากนัก

อนึ่ง หากขณะนั่งภาวนาอยู่นั้น อารมณ์ภายในแช่หนึ่งซ้ำ ๆ เดิม ๆ ติดต่อกันเกินหลายนาทีแล้ว ยังไม่เปลี่ยนแปลง ให้โยคีเพิ่มการเดินจงกรมให้

มากกว่านั่งอีก ๑๕ นาที จนกว่าอาการแสบนิ่งซำ ๆ เดิม ๆ นั้น เปลี่ยนแปลงไป จึงปรับการนั่งและเดินจงกรมเป็น ๑ ชั่วโมงเท่ากัน

จากนั้น เพิ่มสติสัมปชัญญะในการกำหนดอิริยาบถย่อยอย่างจดจ่อ ต่อเนื่อง ด้วยโยนิโสมนสิการอย่างแยบคายตั้งแต่จิตแรกที่ตื่น จนถึงจิตสุดท้ายก่อนหลับให้ละเอียดขึ้นกว่าทุก ๆ วัน เพิ่มสติรู้เท่าทันจิตที่อยากหันอยากมอง อยากพูดคุยให้ทันอาการจิตก่อนทุก ๆ ครั้ง และเจาะลึกสภาวะธัมมานุปัสสนาให้มากขึ้น โดยเฉพาะ “ตัณหาหนอ (อยากหนอ)” “มานะหนอ (ยึดหนอ)” “ทิฏฐิหนอ (หลงหนอ)”

เมื่ออารมณ์ทั้งที่เป็นรูปและนาม (ชั้นที่ ๕) ดับขาดไปสิ้นแล้ว ก็จะห่วงเอาอินทพานมาเป็นอารมณ์ได้เอง อย่างเป็นปัจเจกตัดง้าง เข้าสู่ภาวะที่เป็น “สันติ” ที่ไม่ขึ้นกับกาลเวลาและปัจจัยปรุงแต่ง (สังขตธรรม) ไต ๆ อีกต่อไป

๘.๔ วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญวิปัสสนา

ปัญญาที่พอกพูนขึ้นด้วยธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งการตรัสรู้ (โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ) จนเห็นแจ้งความเป็นจริงของรูป-นาม ทำให้มรรคมีองค์ ๘ สมบูรณ์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ภิกษุ เมื่อรู้ว่าจิตเป็นเอกัคคตารมณ์ ไม่ฟุ้งซ่าน ด้วยการกำหนดภายในกาย ..ย่อมทำอินทริยทั้งหลายให้สมบูรณ์ รู้ชัดโคจร^{๖๕} และรู้แจ้งธรรมอันมีความสงบเป็นประโยชน์ ย่อมทำผลทั้งหลายให้สมบูรณ์.. ย่อมทำโพชฌงค์ทั้งหลายให้สมบูรณ์...ย่อมทำมรรคให้สมบูรณ์..ย่อมทำธรรมทั้งหลายให้สมบูรณ์”^{๖๖}

พระสารีบุตรเถระอธิบายว่า “ย่อมทำอินทริยทั้งหลายให้สมบูรณ์ คือ ทำสัทอินทริยทั้งหลายให้สมบูรณ์ด้วยการน้อมใจเชื่อ ทำวิริยอินทริยให้

^{๖๕} รู้ชัดโคจร คือ รู้จักอารมณ์อันเป็นรูป-นาม คือ ชั้นที่ ๕ นั้นเอง

^{๖๖} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๖๘/๑๙๓.

สมบุรณ์ด้วยการประคองจิตไว้ ทำสตินทรีย์ให้สมบุรณ์ด้วยการเข้าไปตั้งไว้ในอารมณ์ ทำสมาธิทรีย์ให้สมบุรณ์ด้วยความไม่ฟุ้งซ่าน ทำปัญญาทรีย์ให้สมบุรณ์ด้วยความเห็นแจ้ง

บทว่า ย่อมทำพละทั้งหลายให้สมบุรณ์ คือ ทำสัทธาพละให้สมบุรณ์ด้วยความไม่หวั่นไหวในความไม่มีศรัทธา ทำวิริยพละให้สมบุรณ์ด้วยความไม่หวั่นไหวในความเกียจคร้าน ทำสติพละให้สมบุรณ์ด้วยความไม่หวั่นไหวในความประมาท ทำสมาธิพละให้สมบุรณ์ด้วยความไม่หวั่นไหวในความฟุ้งซ่าน ทำปัญญาพละให้สมบุรณ์ด้วยความไม่หวั่นไหวในความไม่รู้ชัด

บทว่า ย่อมทำโพชฌงค์ทั้งหลายให้สมบุรณ์ คือ ทำสติสัมโพชฌงค์ให้สมบุรณ์ด้วยความเข้าไปตั้งไว้ ทำธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ให้สมบุรณ์ด้วยความเลือกเฟ้น ทำวิริยสัมโพชฌงค์ให้สมบุรณ์ด้วยความประคองไว้ ทำปิติสัมโพชฌงค์ให้สมบุรณ์ด้วยความแผ่ซ่านไป ทำปัสสัทธิให้สมบุรณ์ด้วยความสงบ ทำสมาธิสัมโพชฌงค์ให้สมบุรณ์ด้วยความไม่ฟุ้งซ่าน ทำอุเบกขา-สัมโพชฌงค์ให้สมบุรณ์ด้วยความเพ่งพิจารณา

บทว่า ย่อมทำมรรคให้สมบุรณ์ คือ ทำสัมมาทิฏฐิให้สมบุรณ์ด้วยความเห็นถูก ทำสัมมาสังกัปปะให้สมบุรณ์ด้วยความยกขึ้นสู่อารมณ์ ทำสัมมาวาจาให้สมบุรณ์ด้วยการกำหนด^{๖๗} ทำสัมมากัมมันตะให้สมบุรณ์ด้วยความให้เกิดขึ้น ทำสัมมาอาชีวะให้สมบุรณ์ด้วยความผ่องแผ้ว ทำสัมมาวายามะให้สมบุรณ์ด้วยความประคองไว้ ทำสัมมาสติให้สมบุรณ์ด้วยความเข้าไปตั้งไว้ ทำสัมมาสมาธิ..ด้วยความไม่ฟุ้งซ่าน^{๖๘}

บทว่า ย่อมทำธรรมทั้งหลาย (โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ^{๖๙}) ให้สมบุรณ์ คือ ทำอินทรีย์ให้สมบุรณ์ด้วยความเป็นใหญ่ ฯลฯ ทำสีลวิสุทธิให้

^{๖๗} “มนสา สุขมาโย ลกขณปฏิเวธสส ปจฺจโย โหติ. ลกขณปฏิเวโธ มคฺคผล-ปฏิเวธสส ปจฺจโย โหติ.” (อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๒/๒๔๓, วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.)

^{๖๘} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๖๘/๒๖๑.

^{๖๙} ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งการตรัสรู้ ดูใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๕๐/๑๗๔.

สมบูรณ์ด้วยความสำรวม ทำจิตตวิสุทธิให้สมบูรณ์ด้วยความไม่ฟุ้งซ่าน ทำ
ทิณฺณวิสุทธิให้สมบูรณ์ด้วยความเห็นถูก ทำวิโมกข์ให้สมบูรณ์ด้วยความหลุด
พ้น ทำวิชาให้สมบูรณ์ด้วยความแทงตลอด ทำวิมุตติให้สมบูรณ์ด้วยความ
สละรอบ ทำญาณในความสิ้นไปให้สมบูรณ์ด้วยความตัดขาด ฯลฯ ทำ
วิมุตติให้สมบูรณ์ด้วยความเป็นสาระ ทำนิพพานอันหยั่งลงในอมตะ ให้
สมบูรณ์ด้วยความเป็นที่สุดแห่งทุกข์”^{๗๐}

สรุปว่า วิปัสสนา คือ ปัญญาเห็นความไม่เที่ยง เห็นความบีบคั้นคงทน
สภาพอยู่ไม่ได้ เห็นความไม่ใช่ตัวตนในทุก ๆ รูป-นามที่รับรู้ด้วยสัมผัส
เมื่อเห็นครั้งแล้วครั้งเล่าในทุก ๆ อากาการของรูป-นาม อินทรีย์ ๕ ส่งเสริมให้
ปัญญาญาณแก่กล้าขึ้นตามลำดับ เข้าสู่ความเป็น “วิปัสสนาญาณ”

แล้ว! การเพ่งรู้ไปในอาการpong-อาการยุบ อาการคิด อาการเจ็บ
อาการปวด จนเห็นอาการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ต้นpong กลางpong สุดpong แล้ว
ดับหายไป ตั้งแต่ต้นยุบ กลางยุบ สุดยุบ แล้วดับหายไป เห็นความบีบคั้นใน
อาการpong-ยุบที่คงสภาพเดิมอยู่ไม่ได้ เห็นอาการที่เกิด-ดับเคลื่อนไหวของ
pong-ยุบ ที่เป็นไปตามลักษณะอาการของวาโยธาตุ ไม่ใช่เกิดขึ้นตามความ
ต้องการของใครผู้ใดผู้หนึ่ง จะไปยึดว่าให้pongอยู่ตลอดเวลา ก็ไม่ได้ จะไปยึด
ว่าให้ยุบอยู่ตลอดเวลา ก็ไม่ได้ จะยึดว่าให้pong-ยุบชดอยู่ตลอดเวลา ก็ไม่ได้
จะยึดให้pong-ยุบเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ตามที่ใจต้องการ ก็ไม่ได้ การเห็นpong-
ยุบเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เช่นนี้ จัดเป็นการเจริญวิปัสสนา

^{๗๐} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๖๘/๑๙๔.

๘.๕ วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญสัมมัตถ์ปธาน ๔

การเจริญสติปัฏฐาน ๔ มีองค์ประกอบสำคัญในการปฏิบัติ ๓ ประการ ดังพระบาลีว่า “อาตปปี สมปะชาโน สติมา”^{๗๑} มีความเพียร รู้พร้อมอย่างมีสติ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาทิฏฐิ และสัมมาสติ^{๗๒}

ขณะที่โยคีบุคคลกำลังเพียรพยายามตั้งใจกำหนดพอง-ยุบอย่างจดจ่อ มีความใส่ใจกำหนดสภาวะต่างๆ อย่างถี่ถ้วนอยู่นั้น เป็นการทำหน้าที่ของอาตปปี อันเป็นสัมมาวายามะในองค์มรรค คือ วิริยเจตสิก เรียกว่าเจริญสัมมัตถ์ปธาน ๔ ประการ^{๗๓} คือ

๑. **สังวรปธาน** เพียรระวังไม่ให้เกิดขึ้นในชั้นสันดาน ในขณะที่กำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น กำหนดตามความเป็นจริงโดยความเป็นรูป-เป็นนาม สติไม่เผด็จากรูป-นาม ขณะนั้นศีล สมาธิ ปัญญาก็มีพร้อม

ศีลกำจัดกิเลสหายๆ (วิติกมกิลเลส) ที่ล่วงออกมาทางกายหรือวาจา สมาธิกำจัดกิเลสอย่างกลางที่จะล่วงออกมาทางใจ ได้แก่นิรวรณ ๕ (ปริยภูฐานกิลเลส) ปัญญากำจัดกิเลสอย่างละเอียดที่นอนเนื่องอยู่ในชั้นสันดาน (อนุสัยกิลเลส) ตรงที่รู้พอง-รู้ยุบนั่นนั่นแหละเป็นสังวรปธาน เพราะขณะนั้น ความโลภ ความโกรธ ความหลงไม่เกิด

๒. **ปธานปธาน** เพียรละวิตกทั้ง ๓ คือ กามวิตก (คิดหมกมุ่นในกาม) พยาบาทวิตก (คิดปองร้าย) วิหิงสาวิตก (คิดเบียดเบียน) ในขณะที่เจริญสติกำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น วิตกทั้ง ๓ ไม่เกิดขึ้น เพราะสติเป็นธรรมเครื่องปิดกั้นอกุศลวิตกทั้ง ๓ นั้น^{๗๔} กุศลกับอกุศลเกิดขึ้นพร้อมกันไม่ได้

^{๗๑} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๓๓/๒๔๘, ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๐๖/๓๗.

^{๗๒} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๘-๒๗๘/๑๘๑-๑๘๖.

^{๗๓} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๖๓๑. ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/-/๔๙๑.

^{๗๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๕/๕๕.

อุปมาเหมือนสว่างกับความมืด ฉะนั้น เพราะเหตุนี้ ขณะกำหนดพอง-ยุบ จึงเป็นความเพียรระลอกศลวิตกไปในตัว

๓. ภาวนาปธาน เพียรบำเพ็ญโพชฌงค์ ๗ ให้เกิดขึ้น ในขณะที่ กำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น สติกำหนดรู้พอง-รู้ยุบ จัดเป็นสติสัมโพชฌงค์ การพิจารณาไคร่ครวญพอง-ยุบ จัดเป็นธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ความตั้งใจ กำหนดพอง-ยุบจัดเป็นวิริยสัมโพชฌงค์ ความเฝ้าไม่กระวนกระวาย จัดเป็น ปีติสัมโพชฌงค์ ความสงบใจ จัดเป็นปีสัทธิสัมโพชฌงค์ ใจตั้งมั่นอยู่กับ พอง-ยุบ จัดเป็นสมาธิสัมโพชฌงค์ จิตเพ่งรู้จนเห็นแจ้งในอาการพอง-ยุบ จัดเป็นอุpekขาสัมโพชฌงค์ ในขณะที่บำเพ็ญโพชฌงค์อยู่นั้น วิเวกทั้ง ๓ คือ กายวิเวก จิตตวิเวก และอุปธิวิเวก ก็มีพร้อม น้อมไปสู่การสละกิเลส เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น จึงเป็นภาวนาปธาน

๔. อนุรักษนาปธาน เพียรรักษาวิปัสสนากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ และพอกพูนให้มีมากขึ้น ด้วยการหมั่นระลึกรู้รูปนามอยู่เนื่อง ๆ ในขณะที่กำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น ศีลก็มี สมาธิก็มี ปัญญาก็มี กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มีอยู่บริบูรณ์ในขณะนั้น จัดเป็นศีล จิตตั้งมั่นในอารมณ์ ไม่ฟุ้งซ่าน จัดเป็นสมาธิ เห็นรูป-นามโดยความเป็นพระไตรลักษณ์ จัดเป็นปัญญา ชื่อว่าตามรักษาใจให้ตั้งมั่นอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญาอย่างแท้จริง ตรงนี้แหละเป็นมัชฌิมาปฏิบัติ เป็นทางสายกลางอย่างแท้จริง จัดเป็นอนุรักษนาปธาน คือ เพียรตามรักษาไตรสิกขาอย่างถูกต้อง^{๗๕}

^{๗๕} ดูรายละเอียดใน อง.จตุกก. (ไทย) ๓๕/๖๙/๒๑๙-๒๒๐.

๘.๖ วินิจฉัย : กำหนดpong-ยูปเจริญสติปัฏฐาน ๔

สติ แปลว่า ความระลึก^{๗๖}รู้อารมณ์ ทำหน้าที่กำจัดความประมาท^{๗๖} เป็นธรรมเครื่องปิดกั้นกระแสกิเลส^{๗๗}

สติปัฏฐาน แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการเจริญสติระลึก^{๗๘}รู้อารมณ์ ๔ ประการ^{๗๘} คือ กาย เวทนา จิต ธรรม^{๗๙} องค์ธรรมได้แก่ สติเจตสิก^{๘๐}

ผู้เจริญสติปัฏฐาน ๔ เท่านั้นจึงจะทำองค์แห่งการตรัสรู้ พร้อมทั้งความรู้แจ้ง และความหลุดพ้นให้บริบูรณ์ได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า^{๘๑} “สติปัฏฐาน ๔ ที่บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์”

การเจริญสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติระลึก^{๘๒}รู้อารมณ์ที่มากกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (ขันธ ๕) รู้ไปตามอาการที่เห็น ตามที่ได้ยิน ที่ได้กลิ่น ที่ได้สัมผัส ที่ได้นึก ที่ได้รู้สึก ที่ได้รับรู้ ไม่ตัดสิน ดี-ชั่ว ชอบหรือไม่ชอบ คือ ระลึก^{๘๓}รู้ด้วยสติอย่างจดจ่อต่อเนื่องในอาการใดๆ ตามลักษณะอาการของอารมณ์นั้นๆ ไม่ใช่รู้ตามความรู้สึกของเราผู้เข้าไปรู้

เช่นนั้น! การเจริญสติตามรู้^{๘๔}อาการpong-อาการยูปอันเป็นลักษณะของกุจฉวิสัยวาโยธาตุ เป็นการเจริญสติปัฏฐานได้หรือไม่? ...มีวินิจฉัยดังนี้

๑) อาการpong-ยูปของท้องที่มีลักษณะตั้ง-หย่อน เคลื่อนไหวไปมาจากจุดหนึ่งไปอีกจุดหนึ่งเป็นลักษณะของวาโยธาตุ การกำหนดจดจ่ออยู่ที่อาการpong-ยูป จนเห็นอาการดับหายไป เป็นการเจริญธาตุมนสิการปัพพะ

^{๗๖} คุรายละเอียตใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/-/๑๐๗.

^{๗๗} คุรายละเอียตใน ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๕/๕๕.

^{๗๘} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๗-๖๘, ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๒/๓๕๗-๕๙.

^{๗๙} คุรายละเอียตใน ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๓๐., ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/-/๒๐๕.

^{๘๐} พระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะปริจเฉทที่ ๗**, หน้า ๑๓๑.

^{๘๑} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๖.

นอกจากนี้ ยังเป็นการกำหนดความเคลื่อนไหวของลมที่ดันท้องออกมา และ หดยุบลง จึงเท่ากับเป็นการกำหนดในส่วนของสัมปชัญญูปพะอีกด้วย

อนึ่ง ขณะนั่งภาวนาหรือเดินจงกรม หากเสียงแทรกเข้ามาชัดเจนก็ ให้อำนาจการได้ยินนั้น พร้อมกับกำหนดว่า “ได้ยินหนอๆ” ลมพัดมาถูกที่ผิว ภายกำหนดว่า “ถูกหนอๆ” หรือ “เย็นหนอๆ” จนอาการดับไป สติกำหนด รู้อาการตึง-หย่อน อาการกระทบ เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ฯลฯ ขณะลุก ขณะ กราบ ขณะเคี้ยว นี่เป็นการเจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๒) ในขณะที่กำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น หากมีมดหรือยุงกัด รู้สึกเจ็บ ส่ง จิตไปกำหนดอาการนั้น “เจ็บหนอ ะ” จนกว่าจะดับไป นั่งนานปวดหลัง ปวดขา กำหนด “ปวดหนอๆ” (เพียงเพื่อรู้อาการไม่ใช่เพื่อให้หาย) เมื่อ สภาวะญาณสูงขึ้นรู้สึกเบาสบาย กำหนด “สบายหนอๆ” เกิดปิติปราโมทย์ กำหนด “รู้หนอๆ” นี่เป็นการเจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๓) ในขณะที่กำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น หากเกิดความคิดขึ้น ถ้าคิดโกรธ กำหนดว่า “โกรธหนอๆ” คิดเรื่องราคะ กำหนดว่า “ราคะหนอๆ” ถ้า ความคิดนั้นปรากฏเฉย ๆ ไม่อาจจำแนกเป็นราคะ โทสะ โมหะได้ กำหนด เพียงว่า “คิดหนอๆ” จนเห็นอาการจางหายดับไป ของอาการนั้น นี่เป็นการ เจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๔) ในขณะที่กำหนดพอง-ยุบอยู่นั้น เผลอบ่อยรู้สึกหงุดหงิด กำหนด อาการว่า “หงุดหงิดหนอๆ” ว่างซึ่มกำหนดอาการว่า “ซึ่มหนอๆ” หรือมีสิ่ง มารบกวนรู้สึกรำคาญ กำหนดอาการว่า “รำคาญหนอๆ” ขณะกำหนดพอง- ยุบอยู่นั้น รู้ความเป็นไปของธาตุ หรือรู้อาการปิติ สุข เยือกเย็น กำหนดตรง อาการรู้ ว่า “รู้หนอๆ” เมื่อญาณสูงขึ้นสภาวะธรรมละเอียดนิ่มนวล เบบาง ก็กำหนดว่า “รู้หนอๆ” หรือ “รู้ๆๆๆ” จนกว่าอารมณ์ทั้งรูปทั้งนามดับไป หมดสิ้น อย่างสิ้นเชื้อ (เชื้อที่ทำให้ต้องเกิดรูป-นามในภพใหม่อีก) นี่เป็นการ เจริญธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๘.๗ วินิจฉัย : กำหนดพอง-ยุบเจริญโพชฌงค์ ๗

จิตเป็นปัจจัยให้เกิดและให้รู้อาการพอง-ยุบ ในการเกิดของอาการพอง-ยุบและอิริยาบถน้อยใหญ่นั้น ต้องอาศัยเวลา สถานที่ และอสังขยของแต่ละบุคคล ปรากฏเป็นความพร้อมมูลแห่งองค์ตรีสรู ดังต่อไปนี้

๑. สติสัมโพชฌงค์ การกำหนดอาการพอง-อาการยุบครั้งหนึ่งๆ เกิดสติรู้ถึงอาการพองและยุบได้ชัด ไม่ชัด ช้าหรือเร็ว เป็นต้น

เบื้องต้น สติของเราไม่อาจรับรู้สภาวะธรรมได้ทันปัจจุบัน ผู้ปฏิบัติบางท่านมักใส่ใจต่อคำบริกรรมว่า “พองหนอ - ยุบหนอ” โดยไม่รู้ถึงสภาวะตั้ง-หย่อนของท้องอย่างชัดเจน ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติ อันที่จริงคำบริกรรมเป็นเพียงเครื่องช่วยในการปฏิบัติ เหมือนห่วงยางที่ช่วยในการว่ายน้ำ พยายามให้ลอยน้ำ ฉะนั้นในขณะที่บริกรรมอยู่ไม่ควรใส่ใจคำบริกรรม แต่ให้พินิจน้อมจิต จดจ่อต่อสภาวะธรรมทางกายและใจ เท่านั้น

จิตของเขาย่อมรับรู้เท่าทันสภาวะธรรมปัจจุบันได้ ไม่ว่าจะทางทวารใดในทวารทั้ง ๖ หรือแม้จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเพียงใดก็ตาม จัดเป็นสติสัมโพชฌงค์ เกิดขึ้นตั้งแต่วิปัสสนาญาณที่ ๔ (อุทยัพพญาณ) เป็นต้นไป เพราะเป็นปัญญาญาณที่ยังเห็นอาการเกิด-ดับได้แล้ว^{๘๒}

๒. ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ ในการกำหนดพอง-ยุบแต่ละครั้ง เห็นรูป คือเห็นอาการตั้ง-หย่อนของโมกฐัพพารมณฺ์บริเวณท้อง เห็นนาม คือเห็นจิตที่เข้าไปรู้อาการของรูปนั้นๆ เกิดเป็นสัมมาทิฏฐิ เกิดทิฏฐิวิสูทธิบริบูรณ์ เห็นอริยสัจ ๔ คือเห็นอาการเกิด-ดับของรูป-นาม ที่เป็นทุกข์สภาวะ

๓. วิริยสัมโพชฌงค์ ผู้ปฏิบัติเพียรจดจ่ออย่างแรงกล้า ตามสภาวะปัจจุบันที่ปรากฏ พยายามตั้งใจกำหนดพอง-ยุบอย่างจดจ่อ มีความใส่ใจ กำหนดสภาวะต่าง ๆ อย่างถึถ้วน จนเห็นอาการเกิดดับของรูป-นามที่ปรากฏได้ชัดแจ้งขึ้น ตามลำดับ

^{๘๒} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๕/๓๒๒.

๔. **ปีติสัมโพชฌงค์** ผู้ปฏิบัติมีสติจดจ่อในอาการpong-ยุบ รู้เท่าทันความเกิดดับของรูปและนามที่ปรากฏในการกำหนดนั้น เมื่อโยนิโสมนสิการอยู่เช่นนี้ ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อมีปราโมทย์ ปีติย่อมเกิดขึ้น

๕. **ปีสัททิสัมโพชฌงค์** ผู้ที่กำหนดรู้pong-ยุบจนเห็นไตรลักษณ์ย่อมเกิดปัญญารู้แจ้ง เมื่อรู้แจ้งย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ปีติย่อมเกิด เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ ผู้มีกายสงบ ย่อมเสวยสุข

๖. **สมาธิสัมโพชฌงค์** ผู้ที่กำหนดรู้pong-ยุบจนมีกายสงบ ผู้มีกายสงบ ย่อมเสวยสุข เมื่อใจมีความสุข จิตย่อมเป็นสมาธิ

๗. **อุเบกขาสัมโพชฌงค์** ผู้มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ ย่อมพิจารณา^{๘๓}สภาพธรรมที่ปรากฏด้วยจิตที่เป็นกลาง^{๘๔} ตามความเป็นจริงว่า สภาพธรรมที่ปรากฏเป็นเพียงรูป-นามที่เกิดดับตามเหตุปัจจัยเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน^{๘๕} เรา เขา ย่อมเกิดปัญญารู้แจ้งธรรม โดยมีมรรคมีองค์ ๘ เป็นเหตุ^{๘๖}

๘.๘ วินิจจัย : กำหนดpong-ยุบเจริญมรรคมีองค์ ๘

เมื่อจะแยกให้ละเอียดลงไปยิ่งกว่านั้น ขณะเจริญภาวนา กำหนดรู้อาการpong-อาการยุบอยู่นั้น องค์มรรค ๘ ประการมีอยู่พร้อม^{๘๗} คือ

๑. ขณะท้องpong-ยุบ มีปัญญาเห็นชัดในอาการนั้น โดยความเป็นรูป ส่วนจิตที่รู้pong-ยุบเป็นนาม ซึ่งเกิด-ดับตามเหตุปัจจัย จัดเป็น**สัมมาทิฏฐิ**

๒. เมื่อมีอาการpong-ยุบ ปรากฏอยู่ที่ท้อง ดำริยกจิตขึ้นสู่อารมณ์

^{๘๓} ดูใน ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๗๗., ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๙๔.

^{๘๔} สังขารุเปกขาญาณ ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร (อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๖๒/๓๘๗, อง.จตุกก.ฎีกา (บาลี) ๒/๑๖๒/๔๒๕)

^{๘๕} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๗๔/๑๒๕.

^{๘๖} ดูใน อง.เอก. อ. (ไทย) ๑/๑/-/๒๐๒.

^{๘๗} ดูอธิบายใน ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๐๙., ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/-/๑๑๒.

ส่งไปกำหนดรู้อาการฟอง – ยุบนั้น ให้ประจักษ์ จัดเป็นสัมมาสังกัปปะ

๓. กำหนดรู้อาการฟอง-ยุบ ตามลักษณะอาการ ด้วยการน้อมจิต พร้อมกับบริกรรมภาวนาว่า “ฟองหนอ”-“ยุบหนอ” จัดเป็นสัมมาวาจา^{๘๘}

๔. กำหนดรู้ทุกครั้งที่เห็นอาการฟอง กำหนดรู้ทุกครั้งที่เห็นอาการยุบ กำหนด “คิดหนอ” ทุกครั้งที่เห็นอาการคิด ฯลฯ จัดเป็นสัมมาภิมันตะ

๕. เมื่อกำหนดอย่างจดจ่อต่อเนื่อง กายย่อมผ่อนคลาย จิตย่อมผ่อนคลาย ช่วยให้สติจับอารมณ์ได้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ยิ่งขึ้น จัดเป็นสัมมาอาชีวะ

๖. การประคับประคองจิตให้ระลึกรู้อยู่แต่อารมณ์ปัจจุบันที่ปรากฏ ไม่ปล่อยใจให้หลงไหลไปตามอารมณ์อดีตหรืออนาคต จัดเป็นสัมมาวายามะ

๗. การเข้าไปตั้งความระลึกรู้อย่างจดจ่อต่อเนื่อง ไว้ในอารมณ์รูป-นามปัจจุบัน ที่เปลี่ยนแปลงเกิด-ดับไปตามเหตุปัจจัย จัดเป็นสัมมาสติ

๘. ความไม่ฟุ้งซ่าน จิตตั้งมั่นในอารมณ์ปัจจุบันด้วยอำนาจอุเบกขา-สัมโพชฌงค์ เป็นพื้นฐานในการเจริญสัมมาทิฐิต่อไป จัดเป็นสัมมาสมาธิ^{๘๙}

ที่จริงแล้ว เนื้อหาในบทที่ ๘ นี้ เป็นเพียงการสรุปย่อมาจาก ตำรา (ลับ) “คู่มือวิปัสสนาจารย์” ที่ข้าพเจ้าได้รวบรวมไว้ ๑,๐๔๖ หน้า

^{๘๘} “การส่ายทางจิต เป็นปัจจัยแก่การแทงตลอดไตรลักษณ์ การแทงตลอดไตรลักษณ์ เป็นปัจจัยแก่การแทงตลอดมรรค ผล” ดูใน วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.

^{๘๙} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๓๖/๑๗๖., ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๖๘/๒๖๑.

บทที่ ๙

หลวงพ่อดมเด็จพระพุทธชินวงศ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาแห่งแรกของคณะสงฆ์ไทย ที่นำคัมภีร์สหทาวีเสสซึ่งเป็นคัมภีร์หลักภาษาของภาษาบาลีและคัมภีร์พระไตรปิฎก มาจัดทำเป็นหลักสูตรระดับปริญญาตรีตามหลักการและโครงสร้างในระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษายุคปัจจุบัน โดยมีปณิธานที่แน่วแน่ในอันที่จะสร้างสถาบันการศึกษาแห่งนี้ ให้เป็นสถานศึกษาทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในพระสัทธรรมอย่างแท้จริง อันจะเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาพระพุทธศาสนาสืบไป

๙.๑ ก่อตั้งหลักสูตรปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ ป.ธ.๙, Ph.D.) เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่พระศรีสุทธิวงค์ เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งในชื่อว่า “สถาบันบาฬีศึกษาพุทธโฆส” เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาบาลีตามแนวคัมภีร์หลักภาษาบาลีชั้นสูง อันได้แก่คัมภีร์สหทาวีเสส เพื่อเป็นการวางพื้นฐานความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านภาษาบาลี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการศึกษาพระไตรปิฎกได้อย่างถูกต้อง ตรงตามพระพุทธประสงค์ทั้งอรรถและพยัญชนะ อันจะช่วยให้ถ่ายทอดอรรถสาระแห่งพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกจากภาษาบาลีสู่ภาษาไทยหรือภาษาอื่นใดโดยไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการจรจรโลงพระสัทธรรมให้คงอยู่ชั่วนาน

การจัดตั้งสถาบันบาฬีศึกษาพุทธโฆส ได้เริ่มขึ้นเมื่อครั้ง**สมเด็จพระพุทธชินวงศ์**(สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ ป.ธ.๙, Ph.D.) ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญที่ พระ-ศรีสุทธิพงษ์ เป็นอาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีชั้นประโยค ป.ธ.๗ สำนักเรียนวัดชนะสงคราม ได้ทราบข่าวว่าวัดท่ามะโอเปิดสอนวิชาภาษาบาลีตามหลักคัมภีร์ภาษาบาลีชั้นสูงอันได้แก่ **คัมภีร์ไวยากรณ์, อภิธาน์ปทีปิกา, วุตโตทัย และสุโพธาลังการ** เมื่อเรียนจบคัมภีร์ทั้ง ๔ นี้แล้วผู้เรียนจะมีความรู้แตกฉานในภาษาบาลีเป็นอย่างดี สามารถวินิจฉัยศัพท์ วิจัยธรรมได้อย่างมีกฎเกณฑ์ และหลักการ

เมื่อสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ) ศึกษาพินิจพิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์แล้วเห็นว่า การศึกษาภาษาบาลีในปัจจุบันยังไม่สามารถที่จะทำให้ผู้เรียนมีความเชี่ยวชาญแตกฉานภาษาบาลีเพียงพอต่อการศึกษาวិเคราะห์อรรถสาระในคัมภีร์พระพุทธานุศาสตร์ได้อย่างลุ่มลึก ท่านจึงเริ่มงานด้านคัมภีร์สหทวิเสสอย่างจริงจัง คัมภีร์แรกที่เริ่มศึกษาและดำเนินการปริวรรตจนจบเป็นเล่มคือ คัมภีร์อภิธาน์ปทีปิกาฎีกา และเพื่อให้งานด้านการศึกษาคัมภีร์เหล่านี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง ท่านจึงลาพักงานประจำต่างๆ ในขณะที่นั้น คืองานในตำแหน่งคณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงการณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์(ชื่อในขณะนั้น) งานในตำแหน่งเลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๓ และงานสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่วัดชนะสงคราม เป็นการชั่วคราวเดินทางไปจำพรรษาที่วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ เพื่อศึกษาวิธีการ กระบวนการการเรียนการสอนคัมภีร์หลักภาษาบาลีชั้นสูง และอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ที่จะนำคัมภีร์หลักภาษาบาลีชั้นสูงทั้ง ๔ นั้นมาจัดการเรียนการสอนให้แพร่หลายทั่วไป

ช่วงเวลาที่สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ) ไปจำพรรษาที่วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง มีโอกาสพบคัมภีร์ภาษาบาลีอีกมากมายที่ทรงคุณค่าต่อการศึกษาพระพุทธานุศาสตร์ โดยเฉพาะคัมภีร์ “อภิธาน์ติปิฎกะ”

หรือที่เรียกเป็นภาษาไทยว่า “**ปทานุกรมพระไตรปิฎก**” เป็นหนังสือปทานุกรมพระไตรปิฎกที่พระเถระนักปราชญ์ชาวพม่าได้ร่วมกันจัดทำขึ้น โดยนำศัพท์บาลีจากพระไตรปิฎกทั้งหมดที่ไม่ซ้ำกันมากระจายรูปคำ หารากศัพท์ว่าเดิมเป็นมาอย่างไร มีความหมายอย่างไร และมีปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่เท่าใด หน้าใด หรือมีปรากฏในคัมภีร์อื่นๆ นอกจากพระไตรปิฎกหรือไม่อย่างไร

หลังจากจำพรรษาที่วัดท่ามะโอได้หนึ่งพรรษา ท่านก็ได้เดินทางกลับมาอยู่จำพรรษาที่วัดชนะสงคราม และได้ดำเนินการขอต้นฉบับคัมภีร์อภิธานติปิฎกจากสถานทูตพม่า (ชื่อในขณะนั้น) แล้วตั้งคณะทำงานเพื่อแปลเป็นภาษาไทย แต่ก็ประสบปัญหาเนื่องจากคณะทำงานไม่เคยเรียนคัมภีร์หลักภาษาบาลีขั้นสูง จึงไม่สามารถวินิจฉัยศัพท์วิจัยธรรมได้อย่างมีกฎเกณฑ์ และหลักการ พระพรหมโมลีเห็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้พระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสศึกษาคัมภีร์หลักภาษาบาลีขั้นสูง เมื่อพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาและแตกฉานคัมภีร์เหล่านี้แล้วก็จะสามารถศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาระดับต่างๆ ได้โดยง่าย ทั้งสามารถวินิจฉัยศัพท์วิจัยธรรมได้อย่างถูกต้อง ท่านจึงจัดทำโครงการจัดตั้งสถาบันบาฬีศึกษาพุทธโฆส ขึ้นเพื่อให้เป็นสถานศึกษาคัมภีร์ดังกล่าว โดยเริ่มแรกนั้น คุณมงคล-คุณวนิดา วัฒนเกียรติสร เจ้าของบริษัทเมอร์คิงส์ จำกัด มีศรัทธาอุปวารณามอบที่ดินที่อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เมื่อท่านได้ไปตรวจดูสภาพแวดล้อม เช่น การคมนาคม ก็พบว่าที่ดังกล่าว ไกลจากโคจรคามการเดินทางไม่สะดวก อาจมีปัญหาอุปสรรคมาก อีกทั้งทุนในการจัดตั้งและดำเนินการ ก็ยังมีไม่เพียงพอ จึงขอตัวไว้ก่อน

ต่อมาพระครูสุนทรโฆสิต (แจ่ม ธฺวาทโก) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ ได้ปรารถนา คุณยายพุด ทุนสวัสดิ์ มีศรัทธายกที่ดินจำนวน ๑๖ ไร่ ๓ งาน ๓๖ ตารางวา เพื่อสร้างวัดมหาสวัสดิ์นาคัพุฒาราม ปัจจุบันยังไม่มีพระสงฆ์ที่จะนำพาทายกททายิกาพัฒนาวัดต่อไปได้ท่านพระครูสุนทรโฆสิต จึงได้ชักชวนให้พระพรหมโมลีมาดูสถานที่ เมื่อพระพรหมโมลีได้มาดู

สถานที่แล้ว เห็นว่าเป็นที่สัปปายะดี ไม่ไกลจากการคมนาคมมาก และอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ ท่านพระครูฯ มอบให้พระพรหมโมลีมีอิสระในการดำเนินงานบริหารด้านการศึกษาได้อย่างเต็มที่ พระพรหมโมลีจึงจัดตั้งสถาบันบาฬีศึกษาพุทธโฆสขึ้นที่วัดมหาสวัสดิ์ศรัทธาคุณพุทธารามเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นต้นมา โดยมีสำนักงานทำหน้าที่บริหารชั่วคราวที่ คณะ ๑๑ วัดชนะสงคราม บางลำพู กรุงเทพฯ ฯ

ยุครับรองสถาบันบาฬีศึกษาพุทธโฆส (พ.ศ. ๒๕๓๕)

เพื่อให้สถาบันฯ สามารถดำเนินงานบริหารได้อย่างเป็นระบบและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ คณะกรรมการบริหารสถาบันบาฬีศึกษาพุทธโฆส จึงดำเนินการนำคัมภีร์สหทวิเสส มาจัดเป็นหลักสูตรชั้นบาลีศึกษา (ชั้นปฐมบาลีและมัธยมบาลี) และวางระเบียบในการจัดการเรียนการสอน เสนอสภากรรมการบริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อสังกัดเป็นหน่วยงานของมหาวิทยาลัย อันจะเป็นการเริ่มต้นแห่งการบริหารอย่างเป็นระบบและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป สภากรรมการบริหารมหาวิทยาลัยฯ มีมติที่ประชุมรับสถาบันบาฬีศึกษาพุทธโฆสเข้าเป็นหน่วยงานหนึ่งของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สังกัดสำนักงานอธิการบดี

ยุคเริ่มจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา (พ. ศ. ๒๕๓๗)

ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๕๓๖ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ) จัดทำโครงการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา (ปริญญาตรี) โดยนำคัมภีร์สหทวิเสส มาเป็นวิชาพื้นฐานทางด้านภาษาบาลีและคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นวิชาเอก เพื่อเปิดรับพระภิกษุสามเณรเปรียญธรรม ๕ ประโยคขึ้นไปเข้าศึกษาเริ่มแรกได้จัดเป็นหลักสูตรระยะสั้น ๖๐ วัน เพื่อทดลองความเป็นไปได้ก่อน จากนั้นได้ขอความอุปถัมภ์เรื่องสถานที่สำหรับใช้ทดลองหลักสูตรจากเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร) วัดสามพระยา เจ้าประคุณสมเด็จพระฯ มีเมตตาอนุเคราะห์ให้ใช้อาคาร

เรียนพระปริยัติธรรมได้ จึงเริ่มทำการทดลองใช้หลักสูตร ตั้งแต่วันที่ ๔ มีนาคม ถึงวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๓๖ ผลการทดลองปรากฏว่าน่าพอใจ สร้างความมั่นใจในการใช้หลักสูตรมากยิ่งขึ้น

ยุคเปลี่ยนสถานภาพเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

โครงการทดลองจัดการศึกษาคัมภีร์สหทวิเสส ณ วัดสามพระยา สิ้นสุดลง สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ) จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาหนึ่งชุด เพื่อจัดทำร่างระเบียบและหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ โดยนำคัมภีร์พระไตรปิฎกมาจัดเป็นวิชาเอกและนำคัมภีร์หลักภาษาบาลีชั้นสูง มาจัดเป็นวิชาแกนตามหลักการจัดหลักสูตรระดับอุดมศึกษาทั่วไป เสนอต่อมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อจัดการเรียนการสอน สังกัดคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สภากรรมการบริหารมหาวิทยาลัยได้อนุมัติให้สถาบันฯ ดำเนินจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้ สถาบันบาลีศึกษาพุทธโฆส จึงได้เริ่มงานจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ตั้งแต่ภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๓๗ และในปีนั้นเองที่สภาวัฒนธรรมแห่งชาติและกระทรวงศึกษาธิการ ประกาศให้เป็นปีทองของการศึกษาคณะสงฆ์ สภาการศึกษาของคณะสงฆ์โดยการเสนอของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีมติยกสถานภาพสถาบันบาลีศึกษาพุทธโฆส เป็นมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ในคราวประชุมครั้งที่ ๓/๒๕๓๗ วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๗ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประธานคณะกรรมการการศึกษาของคณะสงฆ์ ทรงลงพระนามในประกาศคณะกรรมการการศึกษาของคณะสงฆ์ เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๓๗

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ รัฐสภาได้ตราพระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐและในการประชุมสภา

มหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๓/๒๕๔๓ เมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๔๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีมติอนุมัติให้วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม เปิดสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา อีกสาขาหนึ่ง ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๔๓ เป็นต้นมา

การจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิปัสสนาภาวนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มีปณิธานตั้งแต่เริ่มก่อตั้งว่า จะจัดการศึกษาเน้นเฉพาะวิชาการทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ และตระหนักว่าพุทธธรรม อันเป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นหลักคำสอนที่แสดงถึงมรรคาแห่งชีวิตอันประเสริฐแก่มวลมนุษยชาติ ประกอบด้วยหลักปรีชาอันเป็นส่วนทฤษฎี ปฏิบัติอันเป็นส่วนแห่งการลงมือกระทำ และปฏิเวธ คือมรรคผลนิพพานอันเป็นผลแห่งการปฏิบัตินั้น กล่าวโดยสังเขปได้แก่ หลักแห่งศีล สมาธิ และปัญญา หรือเมื่อกล่าวโดยภารกิจ ได้แก่ คันถุระอันเป็นส่วนปรีชา และวิปัสสนาธุระอันเป็นส่วนปฏิบัติ ซึ่งมีผลเป็นปฏิเวธดังกล่าวมา การศึกษาหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการนั้น ต้องศึกษาทั้งภาคปรีชาธรรม ซึ่งได้แก่คันถุระ และภาคปฏิบัติธรรม อันได้แก่วิปัสสนาธุระ จึงจะสามารถเข้าถึงปฏิเวธธรรมได้ในที่สุด

ในภาคปรีชาอันเป็นคันถุระนั้น ได้มีการดำเนินการโดยอาศัยองค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการอย่างแพร่หลาย คือการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรม บาลี และระดับ มหาวิทยาลัยสงฆ์ แต่ในภาคปฏิบัติอันเป็นส่วนวิปัสสนาธุระนั้น มิได้มีการจัดการ ดำเนินการอย่างเป็นระบบโดยองค์กรใดองค์กรหนึ่งอย่างเป็นทางการ ที่มีการปฏิบัติกันอยู่ในสำนักต่างๆ ก็เป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ ตามพื้นภูมิความรู้ของสำนักนั้นๆ ซึ่งการปฏิบัติที่มีปรากฏเหล่านั้น มีบ้างที่เหมือนหรือ คล้ายคลึงกัน มีบ้างที่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละสำนักก็ยึดถือว่า การปฏิบัติของตน ถูกต้องตามพุทธธรรม ขณะเดียวกันก็ขาดหลักเกณฑ์มาตรฐานที่จะมาตัดสินว่า

หลักปฏิบัติในสำนักใดถูกต้องตามหลักคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท อันได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา เป็นต้น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม โดยการนำของสมเด็จพระพุทธชินวงศ์(สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ) เมื่อครั้งเป็นพระพรหมโมลี ได้เสนอหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา สำหรับนิสิตระดับชั้นปริญญาโท เสนอมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสภามหาวิทยาลัยมีคำสั่งอนุมัติให้เปิดดำเนินการจัดการศึกษาได้ ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ เป็นต้นมา เมื่อศึกษาครบกำหนดหน่วยกิตรายวิชาแล้ว นิสิตได้เข้าปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ติดต่อกันเป็นเวลา ๗ เดือน จึงจะมีสิทธิ์เสนอสอบวิทยานิพนธ์ตามหลักสูตร

พัฒนาพระสังฆาธิการด้านวิชาวิปัสสนาภาวนา

ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ได้คำนึงถึงการพัฒนาศักยภาพด้านวิปัสสนาภาวนา ให้กับเจ้าคณะพระสังฆาธิการ และพระภิกษุสามเณรผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักวิปัสสนา จึงได้เสนอหลักสูตรประกาศนียบัตรการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยมีข้อกำหนดว่า เมื่อศึกษาครบหน่วยกิตแล้ว จะต้องเข้าปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาติดต่อกันเป็นเวลา ๓ เดือน สภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีคำสั่งให้เปิดดำเนินการจัดการศึกษาระดับประกาศนียบัตรได้ ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙

ทั้งสองหลักสูตรกล่าวคือ หลักสูตรประกาศนียบัตรการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา สำหรับพระสังฆาธิการและพระสงฆ์ทั่วไป และหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา ระดับปริญญาโท ได้นำหลักพุทธธรรมอันเกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ทั้งภาคปริยัติและ

ปฏิบัติ มาจัดเป็นหลักสูตรอย่างบูรณาการและเป็นระบบ โดยยึดหลักคัมภีร์ พระไตรปิฎก และคัมภีร์ชั้นต่างๆ ของพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ โดยมี วัตถุประสงค์ คือ

เพื่อผลิตพระพุทธศาสนมหาบัณฑิต พระสังฆาธิการ และพระภิกษุ นักศึกษา ให้มีความรู้ แดกฉานเชี่ยวชาญทั้งคัมภีร์และวิปัสสนาธุระ ทำหน้าที่เป็นพระวิปัสสนาจารย์ มีความสามารถในการสอนธรรมนำปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามหลักพุทธธรรม และเพื่อสร้างศาสนทายาท บูชาพระคุณ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อธำรงรักษาพระพุทธศาสนาสืบไป.

๙.๒ ประวัติและผลงานผู้ก่อตั้ง

ชื่อ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ ฉายา อุปสโม ๕๘ พรรษา

วิทยฐานะ น.ธ.เอก, ป.ธ. ๙, M.A., Ph.D. ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพิชยญาติการามวรวิหาร, เจ้าคณะใหญ่หนกลาง กรรมการมหาเถรสมาคม ประธานคณะกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ และรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

สถานะเดิม

ชื่อ สมศักดิ์ นามสกุล ชุมล้ายวงศ์

เกิด วันอาทิตย์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๓ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๔

บิดา นายเหลียม มารดา นางสาวลี ชุมล้ายวงศ์

ณ บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ที่ ๒ ต. ปากจั่น อ. นครหลวง

จ. พระนครศรีอยุธยา

อุปสมบท

วันพุธ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๕ ปีชวด ตรงกับวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๐๔ ณ วัดละมุด ตำบลปากจั่น อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีพระครูนครวิหารคุณ(พัก วฑฒโน) วัดบันได เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอธิการเมี้ยน วัดละมุด เป็นพระกรรมวาจาจารย์

วิทยฐานะ

- พ. ศ. ๒๔๙๔ สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔
- พ. ศ. ๒๕๐๖ สอบได้ น.ธ.เอก สำนักเรียนคณะจังหวัด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- พ. ศ. ๒๕๑๕ สอบได้ ป. ธ. ๙ สำนักเรียนคณะจังหวัด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- พ. ศ. ๒๕๑๙ สอบได้ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต (ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์เอเชียโบราณ) จากมหาวิทยาลัยมคร ประเทศอินเดีย
- พ. ศ. ๒๕๒๖ สำเร็จการศึกษาปริญญาโทศึกษาศาสตร์ (ปริญญาเอกสาขาประวัติศาสตร์เอเชีย โบราณ) จากมหาวิทยาลัยมคร ประเทศอินเดีย

ลำดับสมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญเปรียญ ในราชทินนามที่ พระศรีสุทธิพงศ์
- พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นพระราชอาคันตุกะชั้นราช ในราชทินนามที่ พระราชปริยัติโมลี ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆารามคามวาสี

- พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นพระราชกณเฑาะขึ้นเทพ ในราชทินนามที่ พระเทพปริยัติโมลี ศรีปา พจนานุสิฐ ตรีปิฎก บัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆารามคามวาสี
- พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นพระราชกณเฑาะขึ้นธรรม ในราชทินนามที่ พระธรรมโมลี ศรีปริยัต โยคม วิกรมธรรมธารี ตรีปิฎก บัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆารามคามวาสี
- พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นพระราชกณเฑาะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ ในราชทินนามที่ พระพรหมโมลี ศรีสังฆโสภณ วิมลสีลาจารนิวิฐ พิพิธ คัมภีร์ปริวรรตธารี ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม
- พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะ ชั้นสุพรรณบัฏ ใน ราชทินนามที่ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ พรหมวิหารธำรงวราธิมุต วิสุทธิสีลาจารนิวิฐ ภาวนากิจสุวิธาน ไพบูลหิตานุหิต ดิลกตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆารามคามวาสี อรัญวาสี
- เมื่อวันจันทร์ที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔

งานปกครอง

- พ. ศ. ๒๕๑๖ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชนะสงคราม
- พ. ศ. ๒๕๒๓ เป็นเจ้าคณะปกครองคณะ ๑๑ วัดชนะสงคราม
- พ. ศ. ๒๕๒๔-๒๕๒๘ เป็นเลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๓
- พ. ศ. ๒๕๒๘ เป็นเจ้าคณะภาค ๑๓
- พ. ศ. ๒๕๔๐ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดพิชยญาติการาม (๑๕ มิ.ย. ๒๕๔๐)
- พ. ศ. ๒๕๔๐ เป็นเจ้าคณะภาค ๑๕ (ครั้งแรก ๑ มี. ค. ๔๐)

- พ. ศ. ๒๕๔๑ เป็นเจ้าคณะภาค ๑๕ (ครั้งที่ ๒ ๒๘ ต. ค. ๔๑)
พ. ศ. ๒๕๔๔ เป็นเจ้าคณะภาค ๑
พ. ศ. ๒๕๕๔ เป็นเจ้าคณะใหญ่หนกลาง

งานการศึกษา

- พ. ศ. ๒๕๐๘-๒๕๐๙ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดบันได
ต. ระกำ อ. นครหลวง จ. พระนครศรีอยุธยา
พ. ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๖ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
วัดพนัญเชิง ต. คลองสวนพลู
อ. พระนครศรีอยุธยา จ. พระนครศรีอยุธยา
พ. ศ. ๒๕๑๒-๒๕๑๖ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
สำนักเรียนวัดชนะสงคราม
(พ. ศ. ๒๕๑๗-๒๕๒๒ ศึกษาต่อ ณ ประเทศอินเดีย)
พ. ศ. ๒๕๒๓-๒๕๒๗ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
ประโยค ป.ธ. ๗ ประจำสำนักเรียนวัดชนะสงคราม
พ. ศ. ๒๕๒๗-๒๕๓๐ เป็นคณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ. ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๒ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
ประโยค ป. ธ. ๖ ประจำสำนักเรียนวัดชนะสงคราม
พ. ศ. ๒๕๓๐ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประโยค
ป.ธ.๘ สำนักเรียนคณะสงฆ์ส่วนกลางวัดสามพระยา
กรุงเทพมหานคร ถึงปัจจุบัน
พ. ศ. ๒๕๓๐ จัดตั้งสถาบันบาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม เพื่อเปิด
สอนคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และสหทาทวิเสส
พ. ศ. ๒๕๓๐ เป็นกรรมการเฉลยและตรวจแก้ปัญหาบาลี
สนามหลวง
พ. ศ. ๒๕๓๒ เป็นประธานคณะกรรมการจัดปริวรรตและแปล

- ปธานุกรม พระไตรปิฎก ฉบับบาลี – ไทย
- พ. ศ. ๒๕๓๖ เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรม
พระไตรปิฎก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
- พ. ศ. ๒๕๓๗ เป็นรองอธิการบดีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใน
พระบรมราชูปถัมภ์ วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส
นครปฐม
- พ. ศ. ๒๕๔๑ – ปัจจุบัน เป็นรองอธิการบดีมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

งานเผยแผ่

๑. แสดงพระธรรมเทศานาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ตามวาระ
๒. เป็นผู้บรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และ
วิทยุโทรทัศน์ตามโอกาส
๓. เป็นผู้บรรยายชี้รายการ “ธรรมบทสำหรับชาวบ้าน” ทางสถานี
วิทยุยานเกราะ ๗๙๒ ประจำวันอังคาร เวลา ๒๐. ๓๐ – ๒๑.๐๐ น.
๔. เป็นผู้บรรยายธรรมอบรมข้าราชการและประชาชนตามที่นิมนต์
มา
๕. เป็นวิทยากรบรรยายพิเศษอบรมพระปริยัตินิเทศน์ครูพระศาสน
ศึกษาทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี
๖. จัดโครงการอบรมถวายความรู้แก่พระนวกะในเขตปกครอง ๑๓
ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด ตั้งแต่ปี ๒๕๓๒ – ๒๕๓๙
๗. จัดโครงการอบรมหลักสูตรพระสังฆาธิการในเขตปกครอง ๑๕
สมุทรสงคราม ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์

นอกจากนี้ ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ บวช
ทำไม ตาย ธรรมบทสำหรับชาวบ้าน ความรู้เกี่ยวกับชู้ดรงค์ แผลและตรวจ

พระคัมภีร์ต่าง ๆ อาทิ พระคัมภีร์กัจจายนมูล พระคัมภีร์กัจจายนสังเขป คัมภีร์ปทรุปสิทธิ คัมภีร์สัททนิติสุตตมาลา คัมภีร์สัททตถกถจินดา คัมภีร์วากยสังสยวิโสธนี คัมภีร์คันถาภรณวรรณนา คัมภีร์ปทวิจาร คัมภีร์วุดโตทัยมัญชรี ตรวจชำระหนังสือแปลวิปัสสนานัย อีกทั้งงานวิจัยเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท

ได้รับพระราชทานรางวัลเสมาธรรมจักรทองคำจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาวิชาชีพ พ.ศ. ๒๕๓๕ และรางวัลสิทธิธาดาทองคำ จากมหาวิทยาลัยอัครกัจฉบัณฑิตย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘

ด้านวิปัสสนาภาวนา

๙.๑ จัดสร้างศาลาปริยัติธรรมลานพระปรารค์ วัดพิชยญาติการาม วรวิหาร

๙.๒ วิทยาลัยสามเณรและศูนย์ปฏิบัติธรรม พระธรรมทูตสายที่ ๑ จังหวัดนครราชสีมา

๙.๓ สร้างอาคารเรียนประจำสำนักเรียนและอาคารปฏิบัติธรรม วัดพิชยญาติการาม วรวิหาร นอกจากนี้ ได้ให้ความอุปถัมภ์พระสังฆาธิการและพระภิกษุที่สนใจการปฏิบัติวิปัสสนา โดยจัดฝึกอบรมหลักสูตรวิปัสสนากัมมัฏฐานและจัดโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ณ วัดพิชยญาติการาม วรวิหาร

๙.๔ สร้างศูนย์ปฏิบัติธรรม “ธรรมโมลี” ณ ตำบลหนองน้ำแดง ปากช่อง นครราชสีมา

๙.๕ โครงการนำวิปัสสนากัมมัฏฐานสู่พระนวกะในเขตภาค ๑ และโครงการ “เสริมสร้างคุณธรรมแก่เยาวชน” ร่วมกับเจ้าหน้าที่สถานสงเคราะห์ต่างๆ อาทิ บ้านปากเกร็ด บ้านมหาเมฆ บ้านบางละมุง และบ้านราชวิถี มีเด็กชายและเด็กหญิงจากสถานสงเคราะห์จำนวนหนึ่งบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนและบวชเนกขัมมะ

งานประพันธ์

๑. ประพันธ์หนังสือเรื่อง “บวชทำไม”
๒. ประพันธ์หนังสือเรื่อง “ตาย”
๓. ประพันธ์หนังสือเรื่อง “ธรรมบทสำหรับชาวบ้าน”
๔. ปรีวรรตคัมภีร์อภิธาน์ปทีปิกาฎีกา
๕. แปล”ร้อยพันธรรมคีตา ของ มิลาเรปะ” เล่ม ๑, ๒, ๓
๖. ปรีวรรต – แปล “ปทานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาลี – ไทย”
๗. ตรวจชำระ “พระคัมภีร์กัจจายนมูล”
๘. แปล “พระคัมภีร์กัจจายนมูล”
๙. แปล “พระคัมภีร์กัจจายนะชั้นพื้นฐาน” (ร่วมกับคณะ)
๑๐. ปรีวรรต – ตรวจชำระ “พระคัมภีร์กัจจายนสังเขป”
๑๑. ปรีวรรต – แปล “พระคัมภีร์ธาวัตถสังคหปาฐานิสสยะ”
๑๒. แปล “พระคัมภีร์ปทฐปัสสิติ”
๑๓. ประพันธ์หนังสือเรื่อง “ความรู้เกี่ยวกับธาตุองค์”
๑๔. แปลและเรียบเรียงหนังสือ “เถรภาษิต”
๑๕. แปล “ความรู้เรื่องบาฬี” (ร่วมกับคณะ)

ผลงานวิชาการในฐานะผู้ตรวจชำระ

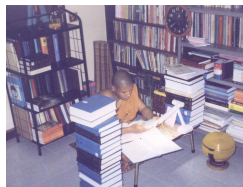
๑๖. คัมภีร์สัททนีติสุดตมาลา
๑๗. คัมภีร์สัททนีติปทมาลา
๑๘. คัมภีร์สัททตถเภทจินตา
๑๙. คัมภีร์วากยสังสยวิโสธนี
๒๐. คัมภีร์คันทาภรณ์มัญชรี
๒๑. คัมภีร์ปทวิจารย์
๒๒. คัมภีร์กัจจายนสารมัญชรี
๒๓. คัมภีร์สังวรณนามัญชรี
๒๔. คัมภีร์วุตโตทัยมัญชรี
๒๕. การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระคาถาธรรมบท

๙.๓ ประสพการณ์ปฏิบัติวิปัสสนา ๗ เดือนของผู้เขียน

สถาบันการศึกษาแห่งนี้ เปิดให้เรียนทุกอย่างที่ข้าพเจ้าเคยอยากรู้ เมื่อครั้งเป็นสามเณร ทั้งภาษาบาลีชั้นสูง พระไตรปิฎก อรรถกถา อภิธรรม (จิต เจตสิก รูป นิพพาน) และหลักวิชาการทางโลกที่เกี่ยวกับการบริหาร

ถึงแม้เนื้อหาจะไม่ลึกซึ้งมากนัก แต่ก็เกินความคาดหวังที่เคยตั้งไว้ ก่อนจะเข้าศึกษามากมายเหลือเกิน คงจะไม่มีสถาบันการศึกษาแห่งใดในประเทศไทยที่เปิดสอนวิชาการเกี่ยวกับพุทธศาสนาได้อย่างครบวงจรเช่นนี้ ทำให้ข้าพเจ้าต้องตัดสินใจปฎิบัติอีกครั้งหนึ่งว่า "ที่วัดมหาสวัสดิ์แห่งนี้แหละ คือที่เรียน ที่สร้างชื่อ และที่ตายของข้าพเจ้า"

ขณะนั้นข้าพเจ้ามีว่แต่อ่านพระไตรปิฎก
อยากสอนบาลี สอนพระไตรปิฎก จนลืมนึกคิด
ที่จะเป็นพระอรหันต์ไปเสียสนิท (บางครั้งคิดอยาก
สึกเสียด้วยซ้ำ) อยากแต่จะสร้างสำนักเรียนแห่งนี้

ใหญ่ ผลิตพระภิกษุที่สมบูรณ์แบบที่สุด คือเชี่ยวชาญทั้งทางโลก (ภาษาอังกฤษ, บริหาร) และทางธรรม (พระไตรปิฎก) ทั้งภาคปริยัติ(ภาษาบาลี)และปฏิบัติ(วิปัสสนากัมมัฏฐาน) เพราะในปัจจุบัน วัดแห่งนี้เปิดสอน ๕ หลักสูตร คือ

๑. นกธรรม ตรี โท เอก
๒. บาลีสนามหลวง ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.๕. ๕
๓. ปริยัติธรรม (แผนกสามัญ) มัชยมศึกษาที่ ๑ -๖
๔. ปริญญาตรี สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ (ศึกษาบาลีสหทธิเสส พระไตรปิฎก ๔๕ เล่ม ควบคู่กับหลักวิชาการเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา)
๕. ปริญญาโท สาขาวิปัสสนาภาวนา (ศึกษาภาคทฤษฎี วิธีวิจัย และปฏิบัติวิปัสสนา ๗ เดือน)

ขณะที่ข้าพเจ้าเรียนจบปริญญาตรีด้วยคะแนนเกียรตินิยมอันดับ ๑ ได้ทราบข่าวว่า อีก ๒-๓ ปีข้างหน้าวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆสจะเปิดหลักสูตรใหม่ในระดับปริญญาเอก สาขาวิชาบาลีสหทธิศาสตร์ เปิดรับผู้ที่จบปริญญาตรีสาขาบาลี ผู้จบเปรียญ ๙ ประโยค และผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาบาลีเท่านั้น จึงนึกอยากจะเรียนขึ้นมาทันที ระหว่างนี้ทางวิทยาเขตได้เปิดหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนาเป็นรุ่นแรก จึงตัดสินใจเข้าเรียน เพราะหลวงพ่อบุญธรรมโมลีท่านบอกว่าจะหาญาติโยมอุปถัมภ์ค่าหน่วยกิตให้นิสิตทุกรูป/คน และเพื่อไม่ให้ยุ่งวุ่นวาย รอให้หลักสูตรปริญญาเอกเสร็จ ก็จะลาออกแล้วเข้าเรียนปริญญาเอกต่อทันที

ข้าพเจ้าตัดสินใจเข้าเรียนหลักสูตรวิปัสสนาภาวนา ปริญญาโท ด้วยคิดว่าอย่าให้ยุ่งวุ่นวาย มิได้ตัดสินใจเข้าเรียนด้วยจิตศรัทธา เพราะเข้าใจว่าในโลกนี้คงไม่มีพระอริยเจ้าอีกแล้ว ถึงจะมีก็คงจะต้องปฏิบัติกันเป็น ๑๐-๒๐ ปี มิใช่เพียงแค่ ๗ เดือน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อได้ทราบว่าจะให้ นิสิตปฏิบัติวิปัสสนาแบบกำหนดท้องฟอง-ท้องยุบ จะให้ใครเป็นพระวิปัสสนาจารย์ก็ยังไม่แน่นอน และไม่มีที่ท่าว่าพระอาจารย์ที่ข้าพเจ้าศรัทธาท่านหนึ่งจะได้รับพิจารณาให้เป็นพระวิปัสสนาจารย์ นั่นคือพระอาจารย์ชัชวาล (สำนักวิปัสสนากรรมฐาน พุทธวิหาร นครนายก) ทำให้ข้าพเจ้าไม่ศรัทธาต่อหลักสูตรมากนัก

(เหตุที่ข้าพเจ้าศรัทธาต่อพระอาจารย์รูปนี้มาก เพราะท่านเป็นพระวิปัสสนาจารย์รูปเดียวที่สามารถบอกวิธีแก่สภามินง ปวดศีรษะจนสันที่ข้าพเจ้าเป็นมาเกือบ ๑๐ ปีได้ พร้อมกับระบุชื่อได้ชัดเจนว่า สภานี้เรียกว่า "สภาวะติดอุปาทาน(ขั้นรุนแรง)" ยิ่งกำหนดยิ่งปวด จนศีรษะสัน ขาสัน มือสัน กล้ามเนื้อกระดูก มินงเป็นพัก บางครั้งความจำดี บางครั้งจำอะไรไม่ได้เลย อ่านหนังสือจบหนึ่งหน้า จำอะไรไม่ได้เหมือนไม่ได้อ่านเลย ท่านบอกว่าอาการแบบนี้ท่านเคยเป็นมาก่อน แต่ไม่รุนแรงเหมือนข้าพเจ้า หลวงพ่อภัททันตะอาสา(อาจารย์ของท่าน) บอกวิธีแก้ไว้ว่า อาการนี้อ่าส่งจิตกำหนดบนศีรษะเด็ดขาด จนกว่ามันจะหายไปเอง หรือทุเลาลง ให้กำหนดสภาวะ

ต่าง ๆ ตั้งแต่จุมูก หรือปากลงมา และให้กำหนดเร็ว ๆ ถี่ ๆ ไม่ต้องจดจ่อมาก
ข้าพเจ้าปฏิบัติอยู่ ๑๐ วัน (ตามหลักสูตรบังคับของมหาวิทยาลัย) รู้สึกว่าดี
ขึ้น ส่งจิตกำหนดอาการต่าง ๆ ได้สะดวกขึ้น แม้อาการปวดบีบบนศีรษะจะ
ไม่เบาลง แต่ก็คงที่ไม่เพิ่มขึ้นจนทำให้ขาสั่นคอสั่นเหมือนปฏิบัติครั้งก่อน ๆ)

ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงไม่ค่อยศรัทธาต่อหลักสูตรนี้มากนัก และโดย
ใจจริงแล้ว ข้าพเจ้าศรัทธาต่อการปฏิบัติภาวนาแบบกำหนดลมหายใจเข้า-
ออก (อานาปานสติ) มากกว่า เหตุเพราะปรากฏหลักฐานในคัมภีร์
พระไตรปิฎกชัดเจนกว่าการกำหนดท้องพอง-ท้องยุบ

ต้องปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือนที่วัดจตุรดา

วัดจตุรดาอุทธรณฐานแห่งนี้ ตั้งอยู่เชิงภูเขา ในเขตรัฐฉาน ประเทศ
เมียนมาร์ สำนักมีข้อบังคับว่า ผู้ปฏิบัติต้องนั่งวิปัสสนาบัลลังก์ละ ๑ ชั่วโมง
เดินจงกรม ๑ ชั่วโมงเป็นอย่างน้อย

การปฏิบัติภาวนาในช่วงสองวันแรกรู้สึก
สบาย ๆ มีปวดขาท้ายบัลลังก์บ้างเล็กน้อย เพราะ
เคยปฏิบัติมาแล้ว ๔ ครั้ง (ครั้งละ ๑๐ วัน ตาม
ข้อบังคับของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย) แต่พอวันที่ ๓ เป็นต้นไป รู้สึกเสมือนว่า
ตนเองกำลังถูกจับทรมานให้เจ็บปวดอย่างช้า ๆ ค่อย ๆ ปวดแรงขึ้น ๆ โดย
เฉพาะที่ศีรษะ มันบีบรัดจนมันงไปหมด กำหนดอะไรก็ไม่ชัดเหมือนมีบาง
สิ่งบางอย่างมาบังเอาไว้หรืออารมณ์ที่จะกำหนดอยู่ไกลมากๆ จนแทบมองไม่
เห็น ยิ่งพยายามกำหนดให้ชัด อาการบนศีรษะก็ยิ่งบีบรัดแรงขึ้น ๆ พอส่ง
จิตดูอาการปวดบนศีรษะก็ยิ่งปวดจนง มีเส้นประสาทกระดูกเจ็บเป็นระยะ
จากนั้นอาการทั้งหมดมารวมเป็นจุดเดียวกันที่หน้าผาก รู้สึกเจ็บๆ เสียๆ
ตามรากผม ยิ่งกำหนดคอกก็เริ่มสั่น กล้ามเนื้อกระดูก รู้สึกว่าหน้าบูดเปี้ยวไม่
เป็นรูปร่าง มันงจนไม่รู้ว่ตนเองนั่งอยู่ที่ไหน รู้สึกเหมือนตนเองนั่งเอา

ศีรชะลง ยิ่งกำหนดเข้าไปอีก ยิ่งรู้สึกเหมือนมีเข็มแทงอยู่ที่กลางหน้าผาก บางครั้งเหมือนมีน้ำเย็นๆ ฉีดใส่หน้าผากอย่างแรงอยู่ตลอดเวลา ทำให้ต้องนั่งเงยหน้า แล้วคอก็เริ่มสั่นแรงขึ้น ๆ พอถึงตอนนี้ทำให้หวนคิดถึงพระอาจารย์ ชัชวาล (สำนักวิปัสสนาพุทธวิหาร นครนายก) ขึ้นมาทันที ที่ท่านเคยบอกวิธี แก่สภาวะนี้ ไว้ว่า "สภาวะนี้เรียกว่า สภาวะติดอุปทานขั้นรุนแรง อย่าส่งจิตไปกำหนดอาการบนศีรชะ ให้กำหนดตั้งแต่จมูกหรือคอลงมา และกำหนดเร็วๆ ไม่ต้องจดจ่อมาก" จึงนำความไปเรียนสยาดอ ท่านก็ไม่คัดค้าน หลังจากนั้นการกำหนดอารมณ์ต่าง ๆ ค่อย ๆ ดีขึ้น กำหนดได้ชัดและสะดวกขึ้น ทั้งๆ ที่อาการปกคลุมบนศีรชะก็ยังมีอยู่ แต่ไม่ใส่ใจ พยายามส่งจิตไปกำหนดอารมณ์อื่น แบบถี่ๆ เร็วๆ แรงๆ เพื่อไม่ให้จิตไปรับรู้อาการบนศีรชะนาน ๆ อาการบนศีรชะจึงจะรุนแรงทำให้มีนั่งขึ้นมาสักครั้งหนึ่ง แต่พอดวงอาทิตย์เริ่มลับแสงความมืดเข้าปกคลุม นั่งสมาธิรู้สึกเหมือนถูกฉาบทาไว้ด้วยความมืดมืด งงๆ เคว้งคว้าง จับอารมณ์กำหนดแทบไม่ได้เลย เหมือนถูกขังในคุกมืดมาเป็นร้อยๆ ปี พอไปสอบอารมณ์ช่วงเช้า จึงขอเปลี่ยนเวลาสอบเป็นช่วงค่ำ เพื่อจะได้ไม่ต้องนั่งสมาธิช่วงค่ำ

ด้วยความที่ตนมีสภาวะติดตัวมาเช่นนี้ ทำให้รู้สึกอิจฉาเพื่อน ๆ ว่า เราบุญน้อยจะทำให้ดี ให้เด่นก็มีอุปสรรคมาขัดขวาง เพื่อนบางคนเริ่มปฏิบัติจาก ๑ แล้วค่อยไป ๒ - ๓ - ๔ บางคนเริ่มจาก + ๑๐ ด้วยซ้ำ เพราะเคยปฏิบัติมาแล้วเป็นเดือนเป็นปี แต่เราต้องมาเริ่มที่ -๑๐ หรืออาจลบ - ๑๐๐ เสียด้วยซ้ำ และนี่ก็เปรียบการปฏิบัติวิปัสสนาเหมือนการใช้ดาบ ๒ มือฟาดฟันกิเลสให้ถอยหนีไป หรือดับดับไป เพื่อนคนอื่นเขาฟาดฟันกิเลสด้วยดาบคู่กันอย่างสนุกมือ ทั้งซ้ายทั้งขวา แต่เรากลับใช้ดาบได้เพียงมือข้างเดียว เพราะมืออีกข้างหนึ่งต้องคอยถือโล่ชูเอาไว้เหนือศีรชะเพื่อป้องกันไม่ให้อาการบีบรัดบนศีรชะลงมารบกวนการกำหนดอารมณ์อื่น ๆ

ด้วยเหตุนี้ ทำให้ข้าพเจ้าต้องเพิ่มความเพียรขึ้นไปอีก เพื่อไล่ตามเพื่อนให้ทัน โดยการเดินจงกรม ๑ ชั่วโมงขึ้นไป หลายครั้งเดินถึง ๒ ชั่วโมง

สูงสุดเดินถึง ๒ ชั่วโมง ๕๐ นาที และนั่งสมาธิ ๑ ชั่วโมงครึ่งขึ้นไป สูงสุดนั่งได้ถึง ๔ ชั่วโมง

ปฏิบัติไปเรื่อย ๆ จนครบ ๑ เดือนเต็มพอดี สยาดบอกว่า "ท่านถึงญาณที่ ๑๑ แล้วนะ เข้าสังขารุเปกขญาณเป็นรูปแรกด้วย" ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกแปลกใจ ผสมดีใจและสงสัยว่า ท่านเอาอะไรมาตัดสิน เพื่อนๆ หลายคนนั่งเห็นแสงสี ตัวเบา ตัวลอย แต่ข้าพเจ้าไม่เห็นมีอะไรเลย ยังรู้สึกเจ็บๆ ปวดอยู่บางบัลลังก์ด้วยซ้ำ แต่ทำไมไม่เข้าสังขารุฯ เป็นรูปแรก" แต่ไม่ได้สอบถาม ด้วยเข้าใจว่าท่านเป็นพระวิปัสสนาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ มีประสบการณ์สอบอารมณ์มากกว่า ๓๐ ปี คงจะมีหลักในการตัดสินของท่าน

สภาวะเวทนา ญาณ ๒ , ญาณ ๓

ขอย้อนกลับไปเล่าตอนต่อสู้กับเวทนา ญาณ ๒-๓ ดังนี้

ปฏิบัติวันแรก (๘ กรกฎาคม ๒๕๔๙)นั่งแบบสบาย ๆ ไม่ปวดมากนัก ทำให้นึกกระหึ่มยืมย่องว่า นั่ง ๑ ชั่วโมงแบบนี้สบายมาก คนอื่นคงนั่งทรมานกันน่าดู เห็นบางคนนั่งบิดไปบิดมา เตี้ยวกัซยับ ๆ แต่พอวันที่ ๓ เป็นต้นไป เวทนาค่อย ๆ แแรงขึ้นๆ พอวันที่ ๕ นั่งได้ ๓๐ นาที มีแต่สภาวะเวทนาล้วน ๆ ไม่มีอย่างอื่นปนเลย ปวดเจ็บไปทั่วถึงเยื่อในกระดูก เห็นเส้นเอ็นขาปวดตึงแน่นเป็นริ้ว ๆ ฝอย ๆ ยิ่งกำหนดไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่ท่าว่าอาการปวดจะลดลงเลย ยิ่งกำหนดยิ่งปวดลึก ทำให้เกิดนึกสงสัยขึ้นมาว่า "น้ำมันเวรกรรมอะไรกันนะ ทำไมนั่งแค่ ๓๐ นาทีถึงได้เจ็บปวดถึงขนาดนี้ ชาติก่อนเคยไปหักแข้งขาใครไว้แน่ เวรกรรมจึงได้มาสนองเอาตอนนี้" แต่ก็ยังพยายามทนนั่งกำหนดต่อไปจนครบชั่วโมง คิดเสียว่าเป็นการชดใช้กรรม

วันที่ ๘ เจ้าพระคุณเอ๊ย ? อะไรกันเนี่ย นั่ง ๕ นาทีเหมือนนั่ง ๑ ชั่วโมงเลย มันเจ็บปวดตึงแน่นมันจะไปหมด ส่งจิตพุ่งตรงไปที่เวทนาที่ขาขวาแล้วกำหนดแบบไม่ยั้ง ความรู้สึกตอนนั้น "ภูเขาคงถล่ม ผืนดินจะทลาย โลกจะแตกก็ไม่สนแล้ว "ปวดหนอๆๆๆๆๆๆๆๆๆๆ" อย่างเดียว กำหนดแบบถี่ๆเร็วๆแรงๆ กราดเป็นชุดๆ ยิ่งกว่าปืนกลเสียอีก ทุกนัดพุ่ง

ตรงไปยังเป้าหมายเดียวกันคือเวทนาที่ชาขวา ไม่พลาดแม้แต่นัดเดียว แต่
เอะ! ทำไม? ยิ่งกำหนดยิ่งปวด ยิ่งกำหนดยิ่งตึงแน่น ไม่มีที่ท่าว่าจะลดลงเลย
เหมือนยิ่งกำหนดก็ยิ่งไปเพิ่มกำลังให้มัน กำหนดจนเห็นกระดูกขาขวาจู้ มี
เส้นเอ็นเป็นริ้วๆ ฝอยๆ อยู่รายรอบ ผ่านไปประมาณ ๓๐ นาที รู้สึกปวด
จนใจจะขาด บริกรรม “ปวดหนอ ๆๆ” จนหายใจไม่ทัน จึงต้องตัด “หนอ”
ทิ้งไป เหลือแต่ “ปวดๆๆ” เวลาผ่านไปพอสมควร แต่กำหนด “ปวดๆๆ”
อย่างเดียวเอาไว้ไม่อยู่แล้ว จะออกแล้ว คิดอยากจะออกครั้งแล้วครั้งเล่า แต่ก็
กลัวเสียสัจจะมากกว่า (“เกิดเป็นลูกผู้ชาย ชาติพระ ต้องพยายามเรื่อยไป
จนกว่าจะประสบความสำเร็จ”) มาถึงขั้นนี้แล้วถอยไม่ได้ บุกไปข้างหน้า
อย่างเดียว ไม่มีถอย พอคิดจบจิตอยากจะออกก็ผุดขึ้นมาอีก “ลูกผู้ซง..
ลูกผู้ชาย อะไรนั่นหนะ? เอาไว้บัลลังก์หน้าก็แล้วกัน บัลลังก์นี้ขอลอยตั้งหลัก
ก่อน” ทำท่าว่าจะออกจากสมาธิด้วยเวลาเพียงประมาณ ๓๐ นาที หันได
นั่นเองคำบริกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ก็ผุดขึ้นในโนนสำนึก “ตาย เป็นตาย..
จากนั้นคำบริกรรม จากเดิมที่มีเพียง “ปวดๆๆๆ” ก็เพิ่มเป็น “ปวดๆๆๆ ตาย
เป็นตาย.. ปวดๆๆๆ ตาย เป็นตาย.. ปวดๆๆๆ ตาย เป็นตาย..” พยายามนั่ง
ต่อไปได้อีกประมาณ ๑๐ นาที (รวมเป็น ๔๐ นาที) อยู่ดีๆ ก็มีความคิด
แทรกเข้ามาว่า “เอื้อ นาฬิกาทำไมไม่ดังซะทีนะ” พอรู้ทันก็กำหนด “คิด
หนอๆๆๆ” จนความคิดดับไป แล้วกำหนดเวทนาต่อ “ปวดๆๆๆ ตาย..เป็น
ตาย” ความคิดก็ผุดขึ้นมาอีก “สงสัยนาฬิกาเสีย??” พอรู้ทันก็กำหนด “คิด
หนอๆๆๆ” จนความคิดนั้นดับไป แล้วกำหนดเวทนาต่อไป ความคิดก็ผุด
ขึ้นมาอีก “สงสัยนาฬิกาเสียจริงๆ ออกละ” ค่อยๆขยับขาออก (อาการปวด
หายไปโดยฉับพลันอย่างน่าอัศจรรย์ เมื่อ ๑๐ วินาทีก่อนปวดขาแทบตาย
แต่บัดนี้กลับไม่มีอาการเช่นนั้นอยู่เลย สยาดอบอกว่า อาการปวดเกิดจาก
กำลังสมาธิที่แรงขึ้นไปเรื่อยๆ) แล้วค่อย ๆ เปิดตาขึ้นดูนาฬิกา เวลาผ่านไป
เพียง ๕๐ นาที ไม่ครบชั่วโมง ขาดไป ๑๐ นาที รู้สึกเสียใจเล็กน้อย

บัลลังก์ต่อ ๆ มาไม่ต่างจากบัลลังก์นี้เท่าไรนัก แต่นั่งได้ครบชั่วโมง
ทุกบัลลังก์ บางบัลลังก์นั่งเห็นซีพจรเต้นตุบต๊บบๆๆ ท่วมทั้งร่างกาย ร้อนผ่าวไป

ทั่ว เห็นตัวเองห่อหุ้มไปด้วยผืนหนังสีขาวเป็นริ้วๆ ฝอยๆ บางบัลลังก์นั่งไปก็ นึกสงสารตัวเองไป "ในโลกนี้ยังมีใครนำเวทนาสงสารกว่าเราอีกไม่เนี่ย? แค่ว่า พริกขานิดเดียวก็หายนวดทรมาณแล้ว แต่สัจจะบารมีไม่ให้พริก ก็ต้องนั่ง นวดหนอยๆ อยู่อย่างนี้แหละ" บางบัลลังก์นั่งกำหนดไปเรื่อยๆ นึกอยาก ร้องไห้ก็ร้องเลย(มีสระอื่นด้วย) แต่ก็พยายามเก็บเสียงเอาไว้ กลัวเพื่อนได้ยิน จะเป็นกรรบกวนสมาธิ (ซ้ออ้อ) บางครั้งก็นึกอยากตายขึ้นมา ขณะที่นั่ง นวดสุดๆ นั้นอยากให้รถที่มีล้อโตๆ ทับทีเดียวให้ตายไปเลย.. ความเจ็บปวด ก็คงไม่ต่างกันนัก แต่นั่งให้รถทับน่าจะดีกว่า เจ็บแป๊บเดียวแล้วก็ตายไปเลย ไม่รับรู้อะไรอีกแล้ว ส่วนการนั่งกำหนดแบบนี้ ปวดสุดๆ ตั้งแต่ ๕-๑๐ นาที แรก แล้วค้างเต่ง..อยู่อย่างนั้นจนครบชั่วโมง จะเพิ่ม..ก็ไม่เพิ่ม จะลดก็ไม่ลด ถ้าเวทนาปวดแรงขึ้นเรื่อยๆ ก็จะต้องรู้สึกดีกว่านี้ เพราะเมื่อขึ้นถึงที่สุดแล้วก็ คงจะลดลงบ้าง แล้วหายไปในที่ที่สุด แต่นี่อะไร...? ไม่เพิ่ม ไม่ลด ค้างอยู่นั้น แหละ นี่มันนรกชัดๆ ".อยากตาย?? "

บางครั้งนึกสนุก นึกถึงโฆษณาขายสินค้าทาง T.V. จึงพูดส่งเสียง ออกมาให้เพื่อน ๆ ได้ยินว่า "ไอ้รอร่า..บัลลังก์นี้จ้อซัจปวดมากเลยอ?" หรือ " ไอ้ พระเจ้าจ้อซัจ มันปวดมากๆ" วันต่อ ๆ มาได้ยินเพื่อน ๆ พูดตามกัน หลายรูป

ตั้งแต่วันที่ ๑๓-๑๔ เป็นต้นไป เวทนามาค่อย ๆ ลดลง แต่ไม่หายขาด มีปวดแรงบ้างท้ายบัลลังก์

วันที่ ๒๓ เป็นต้นไป เวทนามีหายไปบ้างในบางบัลลังก์ บางบัลลังก์ นั่งได้ถึง ๒ ชั่วโมง พอเวทนาที่ขาเริ่มลดลง อาการปวดรัดบนศีรษะก็กลับ ปากกฐัดขึ้นมาอีก(อย่างที่เคยเล่ามาแล้ว) แต่ก็พอทนได้ กำหนดดูอาการ เกิดดับของสภาวะต่างๆ ได้ดีขึ้น และค่อย ๆ ชัดขึ้น อาการบนศีรษะไม่ลงมารบกวนบ่อยนัก

นั่งร้องไห้ซึ่งในพุทธคุณ

ตอนกำหนดเวทนาแรงมากๆ มีอยู่บัลลังก์หนึ่งปวดตึงแน่นที่ขาจนแทบจะขาดใจ และร้อนผ่าวไปทั้งตัว ยิ่งกำหนดยิ่งปวด ยิ่งร้อนรุ่ม อยู่ดี ๆ นึกถึงพุทธคุณขึ้นมา จึงเปลี่ยนไปเจริญพุทธคุณแทนเพื่อให้อาการปวดลดลงหน่อย เจริญพุทธคุณไปก็ซาบซึ่งไป เกิดปีติวুবาบ ขนลุกชูชันเป็นระลอก ๆ

"พระพุทธเจ้านี้ดีเหลือเกิน.. พระองค์ประเสริฐเหลือเกิน.. เมื่อก่อนนี้พระองค์ก็เป็นเพียงคนธรรมดาคนหนึ่งเท่านั้น รู้จักร้อน รู้จักหนาว ต้องกินต้องถ่าย(อุจจาระ, ปัสสาวะ)เหมือนกับเรานี่แหละ มีกิเลสตัณหามากกว่าเรา เสียด้วยซ้ำเพราะมีสิ่งปรนเปรอมากมาย(ตั้งแต่ประสูติ) แต่ในที่สุดพระองค์ทรงเพียรพยายามจนบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณได้ด้วยพระองค์เอง มิใช่พระเจ้าประทานพร หรือพระพรหมบันดาล แต่ด้วยความเพียรและหยาดเหงื่อของมนุษย์ธรรมดาคนหนึ่งเท่านั้น ในขณะที่มนุษย์ทุกคนยอมเหนื่อยยากยอมเสี่ยงชีวิตในบางครั้งเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินเพียงน้อยนิด แต่พระองค์กลับทิ้งสมบัติมหาศาลแล้วไปนั่งให้ยุ้งกัตอยู่กลางป่า ขณะที่พระองค์ตัดสินพระทัยทิ้งสมบัติมหาศาลออกจากพระราชวังไปนั้น พระองค์ก็ยังไม่รู้เลยว่า จะพบวิธีดับทุกข์ได้จริงหรือเปล่า? จะดับทุกข์ได้ด้วยวิธีไหน? แต่พระองค์ก็ตัดสินพระทัยได้เด็ดขาดว่า "จะทิ้ง" โอ้.. ช่างเป็นการตัดสินพระทัยที่เด็ดเดี่ยวเหลือเกิน... ดียิ่งนัก.. เลิศยิ่งนัก.. หลังจากตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วก็ไม่จำเป็นเลยที่จะต้องลำบากเดินด้วยเท้าเปล่าไปสอนคนโน้นคนนี้ เมื่อยปากเมื่อยคางเปล่าๆ บางทีถูกด่ากลับมาเสียด้วยซ้ำ เงินเดือนก็ไม่มี โบนัสก็งดจ่าย ค่าพาหนะก็ไม่มีใครให้ บางครั้งเดินด้วยเท้าเปล่าเป็นร้อย ๆ กิโลเมตรเพื่อไปสอนคนเพียงคนเดียว ญาติกัก็ไม่ใช่ คนรู้จักกันก็ไม่ใช่ ถ้าเป็นเรา..คงไม่ทำเป็นแน่ เมื่อยเปล่าๆ.. แต่พระองค์ทรงทำทุกวัน เทศนาสั่งสอนทุกวัน ตลอดระยะเวลา ๔๕ ปี มีเวลาพักผ่อนเอนหลังเพียงวันละ ๔ ชั่วโมงเท่านั้น โอ้..พระเมตตาช่างน่าซาบซึ่งนัก ตั้งแต่โลกเกิดจนโลกดับ จะหาบุคคลเช่นนี้ได้ที่ไหนอีก พระองค์ล้ำเลิศนัก การกระทำของพระองค์ ยิ่งใหญ่นัก เหมาะสมแล้ว.. ถูกต้องที่สุดแล้วที่ผู้คนมากมายพากันบูชา

สรรเสริญพระองค์ตลอดระยะเวลากว่า ๒๕๐๐ ปี แม้แต่ชั่วโมงสุดท้ายก่อนจะดับขันธปรินิพพาน ทั้ง ๆ ที่ประทับนั่งไม่ไหวแล้ว สังขารร่างกายจะแตกดับเต็มที แต่พระองค์ก็ยังพยายามเอาเรี่ยวแรงที่พอมีเหลืออยู่เพียงน้อยนิดขับลมผ่านกลองเสียงที่คร่ำคร่าเต็มทีในท่านอนสี่เหลี่ยมไสยาสน์ เพื่อแสดงธรรมให้สุภทัตตปริพาชกฟังจนเขาบรรลुरुหนต์ได้เรียบร้อยแล้ว พระองค์จึงตัดสินพระทัยเสด็จดับขันธปรินิพพาน ประเสริฐยิ่งนัก.. เลิศยิ่งนัก.. จะหาบุคคลเช่นนี้ที่ไหนไม่ได้อีกแล้ว เป็นการปรินิพพานในหน้าที่โดยแท้ .." เจริญพระพุทธคุณ นึกไปก็ยิ่งซาบซึ้งเกิดปีติซาบซ่านไปทั้งตัวตั้งแต่ศีรษะจนถึงแผ่นหลัง จนนิ่งไปเป็นพัก ๆ รู้สึกตัวอีกทีน้ำตาอาบเต็มสองแก้มแล้ว เสียงสะอื้นค่อย ๆ ดังขึ้น น้ำมูกน้ำตาไหลเป็นทาง นึกขึ้นมาได้ว่ากำลังนั่งอยู่ท่ามกลางเพื่อนผู้ปฏิบัติธรรม ใครรู้เข้าจะอายเขา ทันใดนั้นมีความคิดแทรกเข้ามาว่า "ก็คนมันซึ้งนี้.. จะร้องไห้แล้วใครจะทำไม?" ก็เลยสะอื้นต่อเลย มีหลวงพี่ท่านหนึ่งเห็นเข้า ท่านนำไปล้อเลียนอยู่พักใหญ่ ตอนหลังทราบว่าเป็นท่านปฏิบัติไม่ก้าวหน้ำมากนัก จึงมาขอโทษ (ตบหลัง..แล้วกล่าวขอโทษ)

ปริญญาของพระพุทธเจ้า

พอปฏิบัติได้ถึงตอนนี้ สามารถข้ามญาณเวทนาได้แล้ว ก็เกิดคำถามขึ้นในใจว่า "เราทนทุกข์ทรมานสู่เวทนาทุกแบบ ไม่มีถอย เดินหน้าอย่างเดียว สู้ทุกรูปแบบ ยอมเอาชีวิตเข้าแลกเพื่อให้ข้ามญาณเวทนาให้ได้จนสำเร็จแล้ว ที่เราเพียรพยายามมาทั้งหมดนี้เพียงเพื่อกระดาศแผ่นเดียว กระนั้นหรือ?"

คำตอบผุดขึ้นในใจทันทีว่า "ไม่แน่นอน ก็แค่ใบปริญญาไม่ต้องทำกันถึงขนาดนี้ก็ได้อ้อ ๆ นั่งไป ปวด..ก็ขยับ ปวด..ก็พลิกขา ใช้เวลาข้ามญาณเวทนาสักเดือน สองเดือนก็ยังได้เพราะมีเวลาปฏิบัติตั้ง ๗ เดือน(ทั้งที่สยาดอบอกว่า เพียง ๓-๔ เดือนก็จบได้แล้ว) แต่..เราเพิ่งเพียรกำหนดแบบไม่ลืมหูลืมตา ยิ่งปวดก็ยิ่งกำหนด ยิ่งกำหนดก็ยิ่งปวด สู้ไม่ถอย แม้จะท้ออยู่หลายครั้ง อยากตายให้พ้นๆไปหลายหน นั่งร้องไห้ ๒-๓ บัลลังก์ จนสำเร็จได้

ภายในเวลา ๑๐ กว่าวัน ที่ลงแรงทำไปทั้งหมดนี้ย่อมไม่ใช่เพียงแค่ว่า
ปริญญานั่นอน"

เกิดความคิดหลายครั้งว่า ถ้ามีเหตุให้ต้องย้ายสถานที่ปฏิบัติไปที่อื่น
ถ้าไม่ไปจะต้องเสียสภาพความเป็นนิสิต ข้าพเจ้าก็จะยังปฏิบัติที่นี่ต่อไป โดย
ไม่รู้สึกลังเลเสียตาย หรือเสียใจเลยแม้แต่นิด อาจจะมีผู้สักมีกำลังใจเสียด้วย
ซ้ำว่า " เราต้องปฏิบัติให้สำเร็จให้จงได้ ใบปริญญาระดาศได้หลุดมือไปแล้ว
หนึ่งใบ ยังเหลือแต่ปริญญาของพระพุทธเจ้าเพียงใบเดียวที่ยังพอมีโอกาส"
และอีกประการหนึ่ง อยากรู้จัก หลังจากผ่านญาณเวทนาไปแล้วต่อไปจะมี
อะไรอีก จะไปสิ้นสุดลงที่ตรงไหน? ที่เขารูปร่าง-นามดับ มันเป็นอย่างไร?
บัดนี้ก็มาถึงขั้นที่ ๓ แล้วทั้งที่ไม่เคยคิดมาก่อนด้วยซ้ำว่าชาตินี้จะมีโอกาส
ผ่านญาณ ๑ หรือไม่? ต้องไปให้ถึงจุดหมายให้ได้ ถึงจะบรรลุมรรคผลไม่ได้
ก็ขอให้ได้ใช้ความเพียรอย่างถึงที่สุด ดังพุทธพจน์ที่พอจะจำได้ว่า "เกิดเป็น
ลูกผู้ชาย ต้องพยายามเรื่อยไปจนกว่าจะประสบความสำเร็จ"

๓ - ๔ เดือนหลังจากนั้น แทบไม่มีเรื่องใบปริญญามาเข้ามาใน
ความคิดอีกเลย ต่อเมื่อปฏิบัติจบในเดือนที่ ๖ ความคิดเรื่องใบปริญญาก็
ผุดขึ้นมาอีกครั้ง แต่คิดว่า ได้ก็ดี ไม่ได้ก็ไม่เป็นไร เพราะสิ่งที่ได้จากการ
ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตลอด ๖ เดือนนั้น ยิ่งใหญ่และทรงคุณค่ามากกว่าใบ
ปริญญามากมายนัก

วิปัสสนูปกิเลส

วิปัสสนูปกิเลส คือ สภาวะธรรม(กิเลส)ที่ขวางกั้นไม่ให้วิปัสสนา
ญาณเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ มีอยู่ ๑๐ สภาวะด้วยกัน คือ ๑. แสงสว่าง
๒. ปีติ(ความอิ่มใจ) ๓. ความรู้(มาก) ๔. ความสงบนิ่งเฉย ๕. ความสุขสบาย
๖. ความศรัทธา(จนคิดฟุ้ง) ๗. ความเพียรที่มากเกินไป ๘. สติที่มากเกินไป ๙.
ความวางเฉยจนลืมหัด ๑๐. ความยินดีพอใจในแสงสีและสภาวะที่ตี ๆ

ประมาณวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๔๙ (หลังปฏิบัติได้ ๑๕ วัน)
สหายขอเริ่มถามว่า "นั่งไป ๆ มีแสงสว่างเข้ามาบ้างมั๊ย? เห็นแสงสีบ้างหรือ

เปล่า?" ตอบท่านว่า "ไม่เห็นอะไรเลยครับ" วันต่อ ๆ มากียังถามอยู่เช่นเดิม ทำให้ข้าพเจ้าเริ่มสงสัยว่า "นี่เราต้องนั่งให้เห็นแสงสีกันเลยทีเดียวหรือ?" ฟังเพื่อนคนอื่น ๆ ส่งอารมณ์ก็ไม่มีใครเห็นกันสักคน ๒-๓ วันต่อมาเพื่อนหลายรูป ส่งอารมณ์ว่า "เห็นแสงแล้วครับ เป็นดวง ๆ เป็นสีก็มี พอกำหนดว่า "เห็นหนอๆ" มันก็ดับไป" บางรูปบอกว่า "นั่งรู้สึกสว่างจ้าเหมือนมีไฟฉายมาส่องหน้า บางรูปบอกว่า "เกิดปิติซาบซ่านตามแขน ขา และแผ่นหลัง บางครั้งมีคันยุบยิบ" บางรูปบอกว่า "นั่งไป ๆๆ สมาธิหนึ่งสงบจนไม่รู้จะอะไรไปเลย" ก็มีข้าพเจ้าฟังแล้วก็เกิดสงสัยตนเองขึ้นมาว่า ทำไมเราไม่เห็นอะไรเลย อาการปวดบีบรัดบนศีรษะก็ยังมียู่เหมือนเดิม พอง-ยุบก็ไม่คงที่เดี๋ยวสั้นเดีวยาว อาการปิติก็ไม่แน่ใจว่ามีบ้างหรือเปล่า เพราะกำหนดแบบถี่ ๆ เร็ว ๆ แบบไม่สนใจอะไรมาโดยตลอด (ที่ต้องกำหนดเร็วๆ แรงๆ ถึ่ๆ เพราะต้องตั้งใจไม่ให้ไปรับรู้อาการบีบรัดบนศีรษะ จะทำให้มีมันง จนกำหนดอะไรไม่ถนัด) หลังจากนั้น ๔-๕ วันคนแปลก็ยังไม่เห็นแสงสีอยู่ทุกวัน ก็ตอบไปว่า "ไม่เห็น ถ้าเห็นก็คงมีนิดเดียวทำให้ไม่แน่ใจ" ยิ่งผ่านไปหลายวันก็รู้สึกหงุดหงิดตัวเองมากขึ้นว่า "ทำไมเราไม่เห็นแสงสีซะที? ตั้งใจปฏิบัติมาตลอด ทำไมญาณไม่ขึ้นเลย คงจะติดอยู่แค่นี้เสียแล้วละมัง.." จึงตัดสินใจถามสหายโดยตรง ๆ ว่า ตอนนี้ตนเองถึงขั้นไหนแล้ว ถึงญาณที่ ๔ แล้วหรือยัง? ท่านก็ตอบตรง ๆ ว่า "ผ่านแล้ว เข้าญาณที่ ๕ แล้ว" ข้าพเจ้าฟังแล้วก็ไม่เชื่อเพราะยังไม่เคยเห็นแสงสีแบบเต็ม ๆ ตาเลยสักครั้ง ในขณะที่เพื่อนเขารายงานกันว่า นั่งสว่างไสวเหมือนนั่งอยู่กลางแดดเลย บางรูปเห็นดวงสีระยิบระยับเหมือนพลุเรากลับไม่เห็นอะไรเลย แต่ทำไมสหายตอบบอกว่าเราผ่านญาณที่ ๔ แล้ว ท่านพูดเพื่อให้กำลังใจเราหรือเปล่า ตอนนี้กำลังใจไม่ต้องการแล้ว.. ต้องการญาณอย่างเดียวต้องการเห็นแสงดวงใหญ่ ใหญ่ๆ.. (พร้อมกับกางมือออก แสดงขาดที่ต้องการเห็น ประมาณเท่ากระดิ่ง)จึงขออุบายเช็คสภาวะญาณ ท่านก็ใจดีให้ดูเลย พร้อมกับบอกว่า "สภาวะของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ต่างคนก็ต่างสภาวะ จะให้เหมือนกันทุกคนไม่ได้หรอก บางคนก็มีสภาวะแปลกพิศดารมาก ในขณะที่บางคนแทบไม่มีสภาวะอะไรเลยจนเจ้า

ตัวเองก็ไม่รู้ โดยเฉพาะคนที่กำหนดถี่ ๆ เร็ว ๆ (กำหนดดะ) จิตรับรู้อะไรก็กำหนดดับทันที ไม่เพลอนั่งเหม่อ นั่งใจลอย ไม่ปล่อยให้ความพอใจในสถานะต่าง ๆ เกิดขึ้น พบอะไรก็กำหนดดับหมด ทำให้ผ่านญาณที่ ๔ ไปได้ง่าย แต่ถ้าเพลอสติเพ่งดูแสงสีนั้น หรือนึกชอบใจอยากให้มีมาก ๆ ขึ้น ไม่พยายามกำหนดให้ดับๆ ไปซะ วิปัสสนาญาณก็จะติดอยู่เพียงญาณที่ ๔ ตลอดไป บางคนติดอยู่เป็นสิบๆปี จนตัวเองหลงคิดไปได้บรรลุแล้ว

ข้าพเจ้าฟังสยาดอรรถาธิบายแล้วก็พอเข้าใจ แต่ก็ยังอยากเห็นแสงสีอยู่ดี จะได้ไม่น้อยหน้าเพื่อน ๆ เพราะมีเพื่อนรูปหนึ่งชอบพูด(वाद)ว่า "ผม นั่งเห็นแสงระยิบระยับดวงแล้วดวงเล่า ดวงแรกยังไม่ทันดับ ดวงที่ ๒ ก็เกิดขึ้นมาเรื่อย ๆ เต็มไปหมด บางครั้งแตกกระจายเหมือนพลุเลย พูดไปพวกท่านก็ไม่รู้หรือกว่ามันน่าอัศจรรย์ขนาดไหน? คนที่เห็นเท่านั้นจะรู้"

ประมาณ ๑๕ วันต่อมา เวลาประมาณ ๓ ทุ่มครึ่ง ข้าพเจ้ากำลังเตรียมตัวจำวัด ก็ได้ยินเสียงคล้ายเต้กร้องให้ สะอื้นเบา ที่ระเบียงใกล้หน้าต่าง บางครั้งก็ร้องให้ บางครั้งก็หัวเราะบ่นพึมพำสลับกันไป ทำให้ข้าพเจ้าขนพองสยองเกล้าขึ้นมาทันที "เราโดนผีหลอกเข้าให้แล้ว" แต่ก็พยายามตั้งใจเดินออกไปดูให้เห็นกับตาว่าผีจริงหรือเปล่า (อยากเห็นมานานแล้ว จะได้นำไปเทศน์ให้โยมฟังได้เต็มปากเต็มคำว่า ผีมีจริง) พอออกไปดู เห็นหลวงพี่(ที่ชอบพูดवादแสงสีของตนนั้นแหละ) กำลังนั่งร้องไห้อยู่ ก็เลยนึกสงสาร เข้าไปถามว่า "หลวงพี่ มีอะไรหรือเปล่า ทำไมมานั่ง(ร้องไห้)อยู่ตรงนี้" ท่านก็เดินกลับพร้อมกับพูดว่า "วันนี้จะร้องให้เป็นวันสุดท้ายแล้วต่อไปจะไม่ร้องอีกแล้ว" ข้าพเจ้าฟังแล้วก็งงว่าเกิดอะไรขึ้น แต่ไม่กล้าถามท่านก็เดินร้องไห้พึมพำเดินเข้ากุฏิไป นอนร้องไห้ต่อ เวลาประมาณ ตี ๒ เสียงร้องก็ดังแรงขึ้นๆ จนได้ยินชัดเจน นึกสงสารอยากช่วย(....) จึงลุกขึ้นไปดู ได้ยินเสียงท่านบ่นพึมพำว่า "ไอ้เฮีย? กูเคยเห็นมึงแล้วมึงมาทำไมอีกวะ มึงไม่ต้องมาหอรอก กูเคยเห็นมึงแล้ว ท้องทำไมมันแบนักวะ" พร้อมกับเอากำมือทาบหน้าท้องไปด้วย ข้าพเจ้าบอกท่านว่า "กำหนดตามที่มันเป็นซิ

เดี๋ยวมันก็ดับไปเอง รู้ก็ให้กำหนดว่ารู้ เห็นก็ให้กำหนดว่าเห็น" เสียงท่านก็เบาลงพักหนึ่ง แต่ไม่ทราบว่าจะหลังจากนั้นจะดังขึ้นอีกหรือเปล่า

รุ่งเช้า ท่านไปส่งอารมณ์ สยาดบอกว่า "ไม่ต้องกลัว มันเป็นเพียงสภาวะของภยญาณ (ญาณที่ ๖) สาเหตุเกิดจากการไม่ยอมกำหนดแสงสีตั้งแต่ต้น ปล่อยให้จิตเข้าไปยึดมั่นยินดีกับสิ่งที่เห็นจนปัญญาญาณอ่อนกำลัง กำหนดเท่าไรก็ไม่ดับขณะที่ บวกกับท่านเป็นคนซึ่กกลัวอยู่ด้วยจึงทำให้เป็นเช่นนี้"

ตั้งแต่บัดนั้น ข้าพเจ้าไม่เคยนึกอยากเห็นแสงสีอีกเลย ถ้าเห็นแล้วเป็นแบบนี้ขอไม่เห็นดีกว่า ต่อมาแม้จะเห็นอยู่บ้างในบางบ้ลลังก์ ก็พยายามเบี่ยงหน้าหนี และรีบกำหนดให้ดับไปในทันที .. ไม่อยากนั่งร้องให้ซึ่กไปง..?

เกิดกำลังใจในการปฏิบัติ

หลังจากผ่านญาณเวทนาได้เรียบร้อยแล้ว สติในการกำหนดแจ่มชัดขึ้นตามลำดับ เห็นความเกิด-ดับของสภาวะธรรมต่าง ๆ ที่กำหนดได้มากขึ้นเรื่อยๆ จนมาถึงญาณที่ ๕ (ภังคญาณ) กำหนดอะไรก็เห็นแต่อาการดับชัดเจนมาก ยิ่งข้าพเจ้ากำหนดแบบเร็วๆ แรงๆ ถึ่ๆ มาตั้งแต่ต้นด้วยแล้ว ยิ่งทำให้เห็นอาการดับรวดเร็วตามไปด้วย (ที่ต้องกำหนดเร็วๆ แรงๆ ถึ่ๆ เพราะต้องตั้งใจไม่ให้ไปรับรู้อาการปีรัดบนศีระะ จะทำให้มีนง จนกำหนดอะไรไม่ถนัด) แม้แต่เดินจงกรมก็ยรู้สึ่กได้ถึงอาการลอกหลุดไปของสั้นเท้าและอาการเกิด-ดับของเท้าในแต่ละการเคลื่อนไหว ทำให้เกิดปัญญารู้ผสมกับความอัศจรรย์ใจว่า " นี่มันอะไรกันเนี่ย? เราเจอของจริงเข้าแล้วนี่ นี่แหละพระไตรลักษณ์ของแท้ พระไตรลักษณ์ของแท้ต้องเป็นอย่างนี้ ที่เคยเรียนจากตำราเป็นลิบๆปีนั้น นั่นเป็นเพียงตัวหนังสือ มิใช่ของแท้ บัดนี้เราได้เจอของแท้เข้าให้แล้ว มันช่างน่าอัศจรรย์จริงๆ ไม่มีสภาวะใดเลยกำหนดแล้วไม่ดับ ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "สพเพ สงขารา อนิจจา สพเพ สงขารา ทุกขา สพ

เพ ธมมา อนตตา สังขารธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่มีสภาวะธรรมใดเลยที่เป็นตัวตน สามารถบังคับบัญชาให้เป็นไปอย่างใจคิดได้" มันเป็นเรื่องจริงทั้งนั้น ไม่เคยคิดมาก่อนเลยว่า การมาปฏิบัติครั้งนี้ ณ วัดแห่งนี้ จะทำให้เราพบความจริงเช่นนี้ เป็นเพราะหลวงพ่พระพรหมโมลีแท้ๆ เป็นเพราะสยาดอ(ภักทันตะวิโรจนะ) แท้ ๆ ที่ทำให้เราพบความจริงอันน่าอัศจรรย์เช่นนี้ นึกไปก็เห็นภาพตนเองหมอบกราบอยู่แทบเท้าสยาดอ และหลวงพ่พระพรหมโมลี น้ำตาค่อยๆเอ่อล้นขอบตาไหลริน เป็นทางจนเต็มแก้มทั้งสองข้าง(แล้วก็เริ่มเอะใจ ใครเห็นบ้างมัยเนี่ย? ไม่สนักคนมันกำลังซึ้ง..นิ)

นั่งเห็นตัวเองเนา

เพื่อนพระภิกษุรูปหนึ่ง สงอารมณ์ว่า เขานั่งเห็นร่างกายตนเองเนา ซึกหนึ่ง อีกรูปหนึ่งเล่าว่า เขาเห็นตัวเองนอนในโลงศพ มีคนมากมายนำดอกไม้มาวางบนตัวเขา อีกรูปหนึ่งเล่าว่า เขานั่งสมาธิอยู่ รู้สึกเหมือนว่ามีแมลงวันเป็นจำนวนมากตอมยั่วเยี้ยวอยู่ที่สันเท้าของเขา ข้าพเจ้าฟังแล้วก็เชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง เขาคงคิดมากไปเองมากกว่า หรือไม่ก็เป็นความรู้สึกที่สร้างขึ้นเองเพื่อให้ตรงตามสภาวะญาณที่เคยฟังมา

วันต่อมา ขณะที่กำลังนั่งบัลลังก์สุดท้าย นั่งไปได้ประมาณ ๑ ชั่วโมงครึ่ง รู้สึกเจ็บที่หัวใจ แล้วอาการค่อย ๆ แแรงขึ้นๆ รู้สึกเหมือนกับมีบางสิ่งบางอย่างที่เล็กมากกำลังรุมกัดกินหัวใจอยู่ กำหนด "ปวดหนอๆๆ"ไป เรื่อยๆ ยิ่งกำหนดอาการปวดก็ยิ่งกระจายออก รู้สึกปวดๆ คันๆ จึกจี้เล็กน้อยกระจายไปทั่วตั้งแต่ราวมขึ้นมาจนถึงศีรษะ ทันใดนั้นก็เกิดความคิดขึ้นมาว่า "นี่มันหนอนซัด ๆ " แต่ก็ไม่มั่นใจมากนัก อาการค่อย ๆ ซัดขึ้น ๆๆ มีอยู่ตัวหนึ่งโตมาที่แก้มทำให้รับรู้ถึงสัมผัสของจังหวัดการกระต๊บบตัวของมันได้ชัดเจนขึ้น "นี่มันหนอนจริงๆ..หนิ?" ความรู้สึกรังเกียจตัวเองค่อยๆเข้าเกาะกุมหัวใจ ยิ่งอาการปรากฏชัดก็ยิ่งรู้สึกรังเกียจ จึงบ่นรำพันอยู่ในใจว่า "เรายังไม่ตายเลยนะ เน้าแล้วหรือนี้?" ด้วยความที่ยังยึดร่างกายว่าเป็นของเรา

อยู่ จึงอยากจะสวดให้ตัวนอนเหล่านี้หลุดออกไปให้หมด แต่ยังมีสติรู้ตัวว่า นี่เป็นเพียงสภาวะธรรม มีใช่ของจริง บางขณะจิตก็นึกอยากจะเปิดตาออกดูว่าเป็นนอนจริงหรือเปล่า? แต่ก็กลัวว่า ถ้าเห็นเข้าจริงๆ คงจะเป็นบ้าไปแน่ จึงไม่กล้าเปิดตาออก พอออกจากบัลลังก์ อาการต่าง ๆ ก็หายไป แต่ความรู้สึกร้ายเกียดตนเองยังมีอยู่ และรุนแรงขึ้นทุกครั้งที่ไม่ลืมนึกถึงความรู้สึก ในช่วงนั้น เข้าใจเอาเองว่า เราน่าจะถึงนิพพิทาญาณแล้ว และเกิดอัศจรรย์ใจขึ้นมาว่า "ลำดับญาณ ๑๖ ที่มีอยู่ในตำรามันของจริงทั้งนั้น มิใช่พระสมัยก่อนเขียนขึ้นเอาเอง ในเมื่อประสบเข้ากับตนเองเช่นนี้ ถึงไม่ยอมเชื่อก็จำเป็นต้องเชื่อแล้ว.." แต่ก็ยังนึกสงสัยอยู่ว่า "แล้วมรรคผล นิพพานละ เรา จะไปถึงขั้นนั้นได้หรือเปล่า?" จึงเร่งความเพียรขึ้นไปอีก กำหนดคติ ๆ แรง ๆ อาการปวดก็ยังมีอยู่ จะรุนแรงขึ้นในช่วงที่ ๒-๓ แสบทุกบัลลังก์ อาการปวดรัดซ่า ๆ บนศีรษะก็ปรากฏรุนแรงขึ้นบ้างในบางบัลลังก์ พยายามกำหนดไปเรื่อยๆ ช่วงนี้แทบไม่พูดคุยกับใครเลย กำหนดอย่างเดียวทุก อริยาบทแบบถึยิบ.. ที่ผลอสติหลุดกำหนดมีน้อยมาก

ปฏิบัติไปเรื่อยๆ จนครบ ๑ เดือนเต็มพอดี สยาดอบอกว่า "ท่านถึง ญาณที่ ๑๑ แล้วนะ เข้าสังขารุเป็นรูปแรกด้วย" ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกแปลกใจ ผสมดีใจและสงสัยว่า ท่านเอาอะไรมาตัดสิน แต่ไม่ได้สอบถาม ด้วยเข้าใจว่า ท่านเป็นพระวิปัสสนาจารย์ผู้ชำนาญคงจะมีหลักในการตัดสินของท่าน"

นอนลอยอยู่ในอวกาศ

หลังจากเข้าสังขารุเพกขาญาณไปแล้ว มีอยู่หลายครั้งที่ข้าพเจ้าเอน หลังพักผ่อนหลังเที่ยงประมาณ ๔๐ นาที ทันทีที่ศีรษะถึงหมอนแล้วหลับตาลง รู้สึกเหมือนมีพัดลมตัวใหญ่เป่าใส่แผ่นหลังอยู่ตลอดเวลา เป่าแรงขึ้นเรื่อยๆ จนตัวค่อยๆ ลอยขึ้นๆ ครั้งแรกลอยขึ้นเฉพาขาทั้งสองข้าง แต่แผ่นหลังยังติดพื้นอยู่ แล้วอาการต่างๆ ก็ดับหายไป วันต่อ ๆ มาลอยขึ้นได้ทั้งตัว มีอยู่วันหนึ่งลอยไปในอวกาศเห็นดวงดาว และอุกกาบาตมากมาย บางครั้งเห็นภาพแปลก ยิ่งลอยไปไกลก็ยิ่งรู้สึกกลัวๆ เสียๆ จากนั้นตัวก็ค่อย ๆ

หมუნลอยคว้างอยู่ในอวกาศ หมุนเร็วขึ้น ๆ ทั้งกลัวทั้งเสียวผสมกัน(บรรยาย 'ไม่ถูก..) จึงกำหนดในใจว่า "กลัวหนอๆๆ" เสียวหนอๆๆๆ" "รู้หนอๆๆ" เปลี่ยนไปเปลี่ยนมา สักพักหนึ่งอาการหมุนก็ค่อย ๆ ช้าลง ๆ จนนิ่งแล้วเงิบไป รู้สึกตัวอีกที ตื่นจำวัด ตรงเวลาแทบทุกวัน คือ ก่อนบ่ายโมง ๕ นาที แล้วย้อนไปพิจารณาว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องจริงหรือเปล่า คิดว่า น่าจะเกิดจากกำลังสมาธิที่สะสมมาอย่างต่อเนื่องกว่า ๑ เดือน ทำให้จิตและสภาวะธาตุในร่างกายรู้สึกเบาสบายมากกว่า *มิใช่ลอยไปในอวกาศจริง ๆ* และมีอยู่หลายครั้งเช่นกันที่รู้สึกเหมือนกับนอนตกลงไปในเหวลึก แผ่นหลังปะทะกับลมอยู่ตลอดเวลา ยิ่งตกไปลึกลมที่ปะทะแผ่นหลังก็ยิ่งแรงขึ้นเรื่อย ๆ กำหนดในใจว่า "กลัวหนอๆๆ" เสียวหนอๆๆ" ตกไปนานเท่าไรก็ไม่ถึงกันเหวสักที ทำให้เกิดสติระลึกขึ้นมาว่า นี่ไม่ใช่เรื่องจริง เป็นเพียงสภาวะเบาสบายของธาตุลมเท่านั้น จากนั้นสภาวะต่าง ๆ ก็ค่อย ๆ หายไป รู้สึกตัวอีกที ตื่นก่อนบ่ายโมง ๕ นาที

ประมาณ ๒ เดือนต่อมา (รวมเป็น ๓ เดือน) คนแปลภาษาก็เฝ้าแต่จะถามว่า "ขณะนั่งอยู่มีอาการวูบไป ดับไปบ้างมั๊ย?" ก็ตอบไปว่า "มีนั่งโงกหลับบ้างในบางบัลลังก์ ส่วนมากจะนั่งมีสติดี ตัวตรง โมงโก โมงวงเลย บางบัลลังก์นั่งสว่างไสว สติคมชัดมาก" แต่มีเพื่อนหลายรู้อารมณ์ว่า บัลลังก์นี้ดับไป ๑๐ นาที บัลลังก์นี้ ๒๐ นาที บางรูปดับไม่รู้ไป ๑ ชั่วโมงก็มี มีอยู่รูปหนึ่งบอกว่า นั่งได้สัก ๔-๕ นาทีแล้วลุกขึ้น หันไปดูนาฬิกาปรากฏว่า เวลาผ่านไปแล้ว ๑ ชั่วโมงกว่าแล้ว พอข้าพเจ้าได้ยินเช่นนั้นทำให้ต้องย้อนกลับมามองตนเองว่า ข้าพเจ้าถึงสังขารุเปกขาญาณ(ญาณ ๑๑)เป็นรูปแรก แต่ตอนนี้เขาล้าหน้าไปไกลแล้ว ทำไมเรายังนั่งยังสว่างไสวกกลางคืนเหมือนกลางวันอยู่ ไม่มีที่ท้าวว่าจะวูบ จะดับเลย พออย่างเข้าเดือนที่ ๔ ก็ทำให้รู้สึกท้อแท้ และเข้าใจเอาเองว่า ตนเองคงไม่มีบุญกับเขาหรอก ชาตินี้คงจะบรรลุมรรคผลไม่ได้ หรือไม่ก็คงปรารถนาพุทธภูมิเอาไว้ กำหนดเท่าไรรูป-นามสังขารธรรมก็ยังไม่ดับเสียที ทำให้คิดจะเลิกปฏิบัติอยู่หลายครั้ง พอเข้าเดือนที่ ๕ รู้สึกท้อมากจึงนำความไปเรียนสยาดอ ท่านก็พูดให้กำลังใจและ

บอกว่า ข้าพเจ้าผ่านนานแล้ว เมื่อได้ยินเช่นนั้น ข้าพเจ้าก็ตั้งใจแต่ก็ยังคงงงๆ เชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง เพราะยังนั่งสว่างไสวไม่มีทีท่าว่าจะมีสภาวะรูปดับ-นามดับเลย และที่สำคัญกิเลส ราคะ โทสะ โมหะก็ยังมิอยู่เหมือนเดิม แต่อีกความรู้สึกหนึ่งก็ยอมรับอยู่ลึกๆ ว่า เดียวนี้มีสติคม และฉับไวกว่าเมื่อก่อนมาก ไม่ว่าจะกิเลสตัวไหนเกิดขึ้นจะกำหนดตัดได้ทันที ส่วนเรื่องที่ว่า ทุกสิ่งเป็นเพียง รูปนามนั้นถึงจะไม่อยากยอมรับ แต่ด้วยประสบการณ์ที่กำหนดรู้อย่างต่อเนื่องตลอด ๕ เดือนบอกว่า ไม่มีสภาวะธรรมใดเลยที่ไม่ใช่รูป-นาม ถ้าไม่เป็นรูปก็เป็นนาม ถ้าไม่เป็นนามก็เป็นรูป ไม่มีสภาวะอื่นที่นอกเหนือไปจากนี้เลย อีกความรู้สึกหนึ่งแขวงอยู่ในใจว่า ที่เป็นเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะอยู่ในช่วงปฏิบัติเข้ม ถ้าหากเลิกปฏิบัติไปแล้ว กิเลสต้นเหตุต่างๆ อาจจะกลับมารุนแรงเหมือนเดิมก็ได้ แต่ในเมื่อสยาดอ บอกว่าผ่านแล้ว ก็เท่ากับว่าท่านเอาประสบการณ์กว่า ๓๐ ปีมาเป็นประกัน ข้าพเจ้าจึงเร่งความเพียรขึ้นไปอีก เติมนั่งสมาธิ ๒ ชั่วโมง นั่งสมาธิ ๒ ชั่วโมงแทบทุกบัลลังก์ เพื่อจะเข้า...? พิสูจน์ให้ได้ว่าสภาวะญาณที่เกิดขึ้นเป็นของจริงของแท้หรือเปล่า...??

ฟังธรรมลำดับญาณ

ต้นเดือนที่ ๖ (๔ ธันวาคม ๒๕๔๙) สยาดอ (ภัททันตะวิโรจนะ) พิจารณาเห็นว่า ข้าพเจ้า.....!
(อยากรู้ต้องปฏิบัติเอง...ครับ.?)

อาหารพาบรรลุตธรรม

ขอย้อนไปเล่าเรื่องอาหารการกินของชาวท่าซู้เหล็กสักเล็กน้อย ผู้ปฏิบัติชาวไทยแทบทุกคน ช่วงปฏิบัติใหม่ ๆ มักมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องอาหาร แต่ยกเว้นข้าพเจ้า ไม่ว่าจะอะไร(อาหาร)ตั้งอยู่ตรงหน้า จะรู้จักชื่อหรือไม่รู้จักก็ตาม ข้าพเจ้าตัดกรรมใส่จานแทบทุกอย่าง จนล้นจาน แล้วฉันจนหมดเกลี้ยง ไม่ได้เอาท้องอิมเป็นประมาณแต่เอาอาหารที่ตักใส่จานแล้วเป็นประมาณ(กลัวเสียของ) ไม่ว่าจะอาหารนั้นจะอร่อยแค่ไหนหรือไม่อร่อยเลย ฉัน(รับประทาน)ได้

หมด(เกลี้ยง) เหตุที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะข้าพเจ้าเคยรับประทานมาแล้ว ทั้งอาหารรสเลิศ ไม่รู้จักชื้อสั๊กอย่าง มีอหนึ่งประมาณ ๔-๕ พันบาท และ อาหารกันตายอย่างข้าวเปล่าคลุกกะปิ รับประทานอยู่เกือบหนึ่งเดือนเต็ม แม้แต่ข้าวเปล่าคลุกเกลือก็เคยรับประทานมาแล้วประมาณ ๒ มีื่อ โดยเฉพาะอาหารฝีมือโยมแม่ของข้าพเจ้าซึ่งท่านเคยเป็นแม่ครัวเปิด ร้านอาหารมาก่อน ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกชินชากับอาหารรสเลิศมาตั้งแต่เยาว์วัย จึงอยากจะรับประทานอะไรที่แปลกแหวกแนวออกไปบ้าง...???

อาหารพื้นเมืองของที่นี่ส่วนใหญ่จะมีน้ำมันพืชผสมอยู่ด้วยเสมอ รสชาติไม่จัดจ้านเหมือนอาหารไทย จึงไม่ค่อยถูกปากผู้ปฏิบัติชาวไทยมากนัก แต่สำหรับผู้ปฏิบัติเขมรอย่างข้าพเจ้าและเพื่อนๆพระนิสิตแล้วเรื่องนี้ไม่เป็นปัญหาเลย เพราะในระหว่างปฏิบัติคงไม่มีปัญหาไหนยิ่งใหญ่และสาหัส สากัณย์ยิ่งไปกว่าการต่อสู้ให้ข้ามพันเวทนา ญาณ ๒ ญาณ ๓ ไปให้ได้ ทำให้ ปัญหาอื่น ๆ เป็นเรื่องรองไปทันที โดยเฉพาะข้าพเจ้าที่ต้องเดินจงกรมมาก ๆ เพื่อช่วยแก้สภาวะบดินทร์ชะ ทำให้ต้องใช้พลังงาน วิตามิน เกลือแร่ คาโปไฮ เรต และฟรุกโตสเป็นอันมาก ฉะนั้นไม่ว่าอะไรอยู่ตรงหน้าข้าพเจ้าตักใส่จาน หมดจนพูน แล้วฉันจนเกลี้ยง ผ่านไป ๓ เดือน มีอยู่วันหนึ่ง สยาดอกก็เอ่ย ขึ้นมาว่า "พระมันตเสวีเปลี่ยนไปแล้ว" แล้วท่านก็เจียบไปไม่พูดอะไรต่อ ข้าพเจ้าฟังแล้วรู้สึกดีใจเป็นอย่างมาก คิดว่าตนเองคงได้บรรลุขั้นใดขั้นหนึ่ง แล้ว แต่ทันใดนั้นเอง คนแปล(โยมอ้วน) เสริมขึ้นมาทันควันว่า "ใช่?? เปลี่ยนไปแล้วจริงๆ เปลี่ยนไปมากด้วย ตอนมาใหม่ๆ ตัวดำ ผอม เล็กนิด เดียว ตอนนี้อ้วนผิครูปผิคร่างไปเลย เปลี่ยนไปมาก.."

ข้าพเจ้าฟังแล้วก็ให้รู้สึกเคือง ตอนแรกนึกกว่าจะเป็นคำชม น้อย..? มาหาว่าเราอ้วน เหมือนกับ...(ตัวเอง)? ฟังแล้วแทบรับไม่ได้ แต่เกิดสติขึ้น ฉับพลันจึงกำหนดในใจว่า "คิดหนอๆๆ" จนอาการดับไป แล้วยกแขนขึ้นดู "เออ อ.. ก็คงจะจริงอย่างเขาว่า แต่ก็ไม่ถึงกับอ้วนนะ แค่อุดมสมบูรณ์ไป หน่อย แค่นั้นเอง.."

หลังจากนั้น ข้าพเจ้างดฉันเนื้อ(แดง)อยู่พักใหญ่ หวังจะให้หุ่น (รูปร่าง+หน้าตา)กลับมา smart หรือ handsome เหลือวลมอีกครั้งหนึ่ง พอ ๗ เดือนผ่านไป ผลที่ออกมาไม่ค่อยสมตั้งใจปรารถนามากนัก แต่ก็รู้สึกเฉย ๆ นึกเสียว่าทุกอย่างเป็นเพียงรูป-นาม เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยอยู่ตลอดเวลา ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น..

เรื่องอาหารการขบฉันนี้ ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมากสำหรับผู้ปฏิบัติ วิปัสสนาที่หวังจะบรรลุธรรม ผล พระพุทธเจ้าจึงจัดไว้เป็น ๑ ในสัปปายะ ๗ เลยทีเดียว คือ อาหารสัปปายะ

สยาดอคอยบอกบ่อย ๆ ว่า ต้องระมัดระวังในการขบฉัน ให้ กำหนดกิริยาอาการต่าง ๆ อย่างจดจ่อต่อเนื่อง สามารถทำให้บรรลุธรรมได้ เลยทีเดียว ยกตัวอย่างสามเณรรูปหนึ่งในสมัยพุทธกาล พระเถระเตือน บ่อยๆว่า "เวลาฉันให้ระวังลิ้นนะ เณรนะ" สามเณรปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด จนได้บรรลุธรรมในที่สุด ข้าพเจ้าฟังแล้วก็รู้สึกเฉย ๆ ถึงเป็นเรื่องจริงก็เป็น เรื่องในสมัยพุทธกาล เมื่อ ๒ พันปีก่อนโน้นนนั้น.. คงเกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน ไม่ได้เป็นแน่ จึงไม่ใส่ใจมากนักยังหลุดกำหนดขณะฉันอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะวันที่มีเจ้าภาพเลี้ยงง่ายเที่ยว พอคำแรกเข้าปากไปแล้ว ก็ลืมตัวไป เลยว่าตัวเองกำลังปฏิบัติวิปัสสนาอยู่ ไปรู้สึกตัวอีกที ตอนจะตักน้ำซุบซด ซ้อนสุดท้าย เพราะซ้อนกระทบกับกันถ้วยทำให้เกิดเสียดัง จึงค่อยกลับมา มีสติกำหนด "ตักหนอๆๆๆ" "ยกหนอๆๆๆ" "อ้า(ปาก)หนอๆๆๆ" "ใส่หนอๆๆๆ" "อมหนอๆๆๆ" "วางหนอๆๆๆ" "นั่งหนอๆ" "กลืนหนอๆ"(เอื้อก..!) ..เป็นเช่นนี้ อยู่เป็นประจำ

หลังปฏิบัติวิปัสสนาเข้าเดือนที่ ๔ มีอยู่วันหนึ่ง สยาดอเล่าให้ฟังว่า "เมื่อหลายปีมาแล้ว มีพระพมารูปหนึ่งปฏิบัติวิปัสสนาอยู่นานก็ยังไม่หลุด กำหนดในเวลาฉันอยู่เป็นประจำ ตอนตักใส่ปาก อม ก็ยังพอกำหนดได้ แต่ พอตอนจะกลืนนี่ลี กลืนอัตโนมัติเป็นประจํา พยายามกำหนดเท่าไรก็ ไม่ได้สักที จนตนเองรู้สึกท้อแท้ จึงมาปรึกษาท่าน ท่านบอกไปว่า "เวลาฉัน ให้กำหนดจิตอยากด้วย จะทำให้กำหนดได้ดีขึ้น พระท่านนั้นก็ปฏิบัติตาม

"อยากตักหนอ" - "ตักหนอๆๆ" - "อยากยกหนอ" - "ยกหนอๆๆ" -
"อยากอ้าหนอ" - "อ้า(ปาก)หนอๆๆ" - "ใส่หนอๆๆ" - "อมหนอๆๆ" -
"อยากวางซ้อนหนอ" - "วางหนอๆๆ" - "นั่งหนอ" - "อยากกลืนหนอ" -
"กลืนหนอๆ..." - "ลงหนอๆๆ" ปฏิบัติเช่นนี้เพียงไม่กี่วันก็เข้าถึงธรรมได้เลย"

ข้าพเจ้าได้ฟังถึงตอนนี้ หูซาไปข้างหนึ่งเลย "เอ๊ะ.. นี่มันอะไรกัน
ยุคนี้ยังมีพระโสดาบันอยู่อีกหรือ พระที่นั่งตรงหน้าเรารูปนี้ ท่านกำลังบอก
ว่า เคยสอนผู้อื่นให้บรรลุโสดาบันมาแล้วกระนั้นหรือ? ถ้าเช่นนั้นก็
หมายความว่า ท่านก็ต้องเป็นพระโสดาบันเป็นอย่างน้อยละซิ..ท่านต้องเป็น
พระอริยะอย่างแน่นอน ต้องเป็นแน่ๆ ถึงได้กล้าพูดเพียงนี้ ชั่ว." หลังจากวัน
นั้นทำให้ข้าพเจ้ากลัวท่านมาก กลัวว่าท่านจะรู้ว่าระจิต รู้ว่าเรากำลังคิดอะไร
อยู่ เพราะบางครั้งก็ยังคงเผลอคิดเรื่องไม่ดีไม่งามอยู่บ้างเหมือนกัน ขณะนั่งส่ง
อารมณ์แทบทุกครั้ง ก็เจนนั่งกำหนด "คิดหนอๆๆ" ถึยิบ เพื่อป้องกันไม่ใ้
ความคิดที่ไม่ดีหลุดออกมา (เดี๋ยวจะเสียภาพพจน์พระนิสิตปริญญาโท)

แต่ยังมีหูอีกข้างหนึ่งที่ยังไม่ซา เพราะเกิดความคิดแย้งขึ้นมาว่า
"พระรูปนั้นคงเป็นผู้มีบุญมาเกิด เราคงไม่มีบุญวาสนาถึงเพียงนั้นหรอก" แต่
อย่างไรก็ตาม หลังจากวันนี้เสียงซ้อน จาน ซามที่ยังพอมืออยู่บ้างขณะฉัน
เจียบกริบ..(ยังกะปาซ่า) ทำให้ข้าพเจ้านึกขบขันอยู่ในใจว่า "แต่ละคนคง
อยากบรรลุกันน่าดู นั่งกำหนดกันถึยิบเซียว (แม้แต่เราก้ยังเป็นไปกับเขา
ด้วย)"

หลังจากวันนั้น ข้าพเจ้าก็พยายามกำหนดให้ละเอียดขึ้น แต่ไม่มาก
นัก ด้วยคิดว่าตนเองคงมีบุญวาสนาไม่ถึง

หลายวันต่อมา ได้ทราบข่าวแว่วๆ มาว่า พระที่ปฏิบัติอยู่ก่อนแล้ว
๒รูป ซึ่งปฏิบัติมาแล้ว ๙-๑๐ เดือน ได้ปฏิบัติสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ทำให้
ข้าพเจ้าอยากบรรลุขึ้นมาบ้างอย่างจริงจัง แต่ก็เกิดความคิดขึ้นมารบควนว่า
"ก็สมควรแล้วที่จะสำเร็จ ปฏิบัติมาเกือบปีก็สมควรเสร็จได้แล้ว"

หลายวันต่อมาก็ได้ยินข่าวแว่วๆมาอีกว่า "เพื่อนพระนิสิตรูปหนึ่ง (ผู้
ที่ติดอยู่ที่ญาณ ๓ นานมาก ข้าพเจ้าถึงญาณ ๑๑ แล้ว ท่านยังอยู่ที่ญาณ ๓

อยู่เลย) บัดนี้ท่านได้บรรลุญาณ ๑๖ เรียบร้อยแล้ว และกำลังขอสยาดอเข้าผลสมาบัติอยู่" พอข้าพเจ้าฟังถึงตรงนี้ หูอีกข้างหนึ่งที่ยังไม่ซากลับซาวบวบร้อนผ่าขึ้นมาทันที (จะว่าอิจฉาก็ไม่ใช่ จะว่าน้อยใจตนเอง..ก็น่าจะใช่) นึกอยากบรรลุโสดาบันขึ้นมาอย่างจับใจ จากนั้น ข้าพเจ้าจึงเพิ่มกำลังกำหนดขึ้นไปอีก กำหนดถึยิบทั้งนอกบัลลังก์และในบัลลังก์ อิริยาบถที่เคยหลุด ๆ เผลอ ๆ กำหนดเก็บหมด ไม่พุดกับใครอยู่พักหนึ่ง หวังจะบรรลุโสดาบันให้ได้ แต่ผลที่ออกมากลับตรงกันข้าม นั่งบัลลังก์ไหนก็มีแต่สติที่คมชัด(เกินเหตุ) นั่งสว่างไสว ไม่โงกไม่ง่วงเลย ยิ่งปฏิบัติไปนานก็ยิ่งมีสติดี สติต่อเนื่อง ไม่มีที่ท่าว่าจะดับ จะวูบเลย นานวันก็ยิ่งให้รู้สึกท้อแท้ และเหนื่อยล้า จนคิดจะเลิกปฏิบัติอยู่หลายครั้ง จึงบอกสยาดอให้ทราบ ท่านพุดให้กำลังใจและให้เห็นโทษภัยในวิภวสงสาร จึงตั้งใจปฏิบัติต่อไปอีก จน.....

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

หลังจากปฏิบัติเสร็จสมบูรณ์แล้ว ถึงแม้ข้าพเจ้าจะไม่มั่นใจในสถานะของตนเองเต็ม ๑๐๐ % (เพราะยังมีจิตเคื่องๆ และคิดดูหมิ่นปรากฏอยู่บ้างในบางครั้ง) แต่ก็เกิดความเชื่อมั่นขึ้นหลายประการ คือ

๑. ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าพระอริยะโดยเฉพาะพระโสดาบันยังมีอยู่จริงในโลกปัจจุบันอย่างแน่นอน

๒. เชื่อแน่ว่า ถ้ามีความตั้งใจในการปฏิบัติวิปัสสนาแบบกำหนดพอง-ยุบนี้ ทำให้บรรลุมรรค ผล ภายในระยะเวลาเพียง ๓-๔ เดือนได้จริง

๓. ข้าพเจ้าเชื่อมั่นในผลการปฏิบัติของตนเองว่า ด้วยความรู้ความสามารถที่ได้รับถ่ายทอดจากสยาดอ(ภัททันตวิโรจนะ) ในชาตินี้ ข้าพเจ้าสามารถสอนผู้อื่นให้บรรลุโสดาบันได้อย่างน้อย ๑ คน แน่นนอน

๔. สามารถกำหนดดับกิเลสต่าง ๆ และความนึกคิดต่างๆที่เกิดขึ้นให้ดับลงได้อย่างฉับพลัน (ถ้าต้องการจะให้ดับ) เพราะก่อนจะมาปฏิบัติที่สำนักแห่งนี้ ข้าพเจ้าได้ชมภาพยนตร์จากเครื่องเล่นแผ่น C.D. เกือบ ๒๐๐

เรื่อง นั่งวิปัสสนา ๓ เดือนแรกไม่มีบัลลังก์ไหนเลยที่ไม่มีภาพเรื่องราวในภาพยนต์มาปรากฏในจิต แต่พอปฏิบัติไปถึงเดือนที่ ๖ แทบไม่มีบัลลังก์ไหนเลยเช่นกันที่มีภาพเกี่ยวกับภาพยนต์มาปรากฏในจิต วิปัสสนาล้างจิตและความคิดได้จริงๆ..

๕. ถ้ามีผู้ถามข้าพเจ้าว่า ท่านบรรลุโสดาบันแล้วหรือยัง?....

พระโสดาบัน

หลังปฏิบัติวิปัสสนาเสร็จสิ้น ๗ เดือนเต็ม จากที่ข้าพเจ้าได้คลุกคลีกับเพื่อนๆ หลายรูป ทำให้ข้าพเจ้ามั่นใจว่า หลายท่านได้บรรลุโสดาบันแล้วอย่างแน่นอน ทำให้เกิดความรู้สึกต่อความเป็นพระโสดาบัน ๓ ประการ คือ

๑. โสดาปัตติมรรค ทำได้เพียงประหารกิเลสที่เป็นเชื้อให้ไปตกอบายคือ อกุศลและวิจิกิจฉาเท่านั้น แต่กิเลสอื่นๆ ก็ยังมีอยู่ ฉะนั้นผู้ที่บรรลุโสดาบันก็ยังมี ราคะ โภคะ โทสะ โมหะ โกรธเกลียดอยู่ บางคนมีมานะ ถือตัวยิ่งกว่าเดิมเสียด้วยซ้ำ เมื่อเปรียบเทียบกับกันคนทั่วๆ ไปแล้ว ต่างกันที่มีความสามารถในการดับกิเลสได้ฉับพลัน คือ ถึงจะโลภก็ไม่คิดจะขโมยของใคร ถึงจะโกรธก็ไม่คิดจะอาฆาตปองร้ายใคร เป็นต้น

๒. พระโสดาบัน ดูจากพฤติกรรมภายนอก แทบจะไม่ต่างจากคนทั่วไปเลย ต่างแต่จะเป็นคนใจบุญ และมีความเมตตาต่อทุกคน ในคัมภีร์ก็มีให้เห็นเป็นตัวอย่าง เช่น นางวิสาขา (มหาอุบาสิกาผู้ใจบุญ) ร้องให้พุ่มพวยเมื่อหลานตาย จนพระพุทธเจ้าต้องตรัสเตือนสติ เป็นต้น

๓. พระโสดาบันที่เจริญวิปัสสนาล้วน ๆ ไม่ได้เจริญสมถกรรมฐานควบคู่ไปด้วย จะไม่มีคุณพิเศษใด ๆ เลย คือ ไม่สามารถทำนายนกรรมได้ ไม่มีหุทธิพิย ตาพิย เสกของไม่ขลัง ทำได้แต่ดับทุกข์ภายในจิตของตนเองเท่านั้น ถ้าต้องการให้ขลัง เสกเป่าคาถาอาคมได้ จะต้องฝึกสมถกรรมฐานเพิ่มเติมอีกที วิปัสสนาจะช่วยให้ฝึกสมถกัมมัฏฐานได้ผลเร็วยิ่งขึ้น

อาลึงดี๊ตวาคุย อะเม็ยะ อะเม็ยะ อะเม็ยะ ยุตอมูจะปากงล่อ ตาดู๊ ตาดู๊ ตาดู๊

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

(๑) พระไตรปิฎก :

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก**, ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. เนื่องในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติ ๕๐ ปีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหาหมกุฎราชวิทยาลัย . **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

(๒) ปกรณวิเสส อรรถกถา และฎีกา :

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฎฐกถา**. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,โรงพิมพ์วิญญูณ,๒๕๓๒.
- _____. **ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และโรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๙.
- _____. **ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณวิเสโส**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๙.
- _____. **วินยปิฎก สมณฑปาสาทิกา มหาวิภงคอฎฐกถา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- _____. **ทีฆนิกาย สุมงคลวิลาสินี สีสกขนธวคคอฎฐกถา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๒.
- _____. **ทีฆนิกาย สุมงคลวิลาสินี มหาวคคอฎฐกถา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๓.
- _____. **มขณินนิกาย ปปลงจสุทนี มูลปณณาสกอฎฐกถา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ,๒๕๓๓.

- _____ มชฌมินิกาย มชฌมปณณาสกอฏฐกถา. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์
วิญญาน, ๒๕๓๓.
- _____ สยัตตินิกาย สารตถปปกาสินี สคาถวคคอฏฐกถา. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๓.
- _____ องคตตินิกาย มโนรลปุรณี ทุกาทินิปาตอฏฐกถา. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- _____ .ขุททกนิกาย รมมปทฎฐกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๙๕.
- _____ .ขุททกนิกาย ปรมตถทีปนี สุตตนิปาตอฏฐกถา. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๔.
- _____ .ขุททกนิกาย เอกกนิปาตชาตอฏฐกถา. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๔.
- _____ .ขุททกนิกายสทรมมปชโชติกา มหานิทเทสอฏฐกถา. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๔.
- _____ .ขุททกนิกาย สทรมมปชโชติกา จุหนิทเทสอฏฐกถา. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๔.
- _____ .ขุททกนิกายปฏิสมภิทามคคอฏฐกถา.กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์วิญญาน
๒๕๓๔.
- _____ .ธมมสงคณี อฏฐสาสินีอฏฐกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน,
๒๕๓๔.
- _____ .ปรมตถมณชสา วิสุทธีมคคมหาฎีกา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____ .มิลินทปถอฏฐกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน , ๒๕๔๑.
- _____ .วิสุทธีมคคปกรณ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน ,๒๕๓๙.
- _____ .อภิธรรมปิฎกปถจปกรณอฏฐกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน,
๒๕๓๔.
- _____ . อภิธมมตถสงคโท. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๒.

____. อภิธรรมตถวิภาวินีฎีกา .กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ , ๒๕๕๒.

____. เเนตติอฎฐกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. รจนา โดย พระมหาทักษ์จายนเถระ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก.ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๕๔.

มหาหมากุฎราชวิทยาลัย. อภิธรรมตถวิภาวินียา ปญจิกา นาม อตถโยชนา.

โรงพิมพ์มหาหมากุฎราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร,กรุงเทพมหานคร ๒๕๓๗.

____. อภิธรรมตถสงคหปาลิยา สห อภิธรรมตถวิภาวินีนามอภิธรรมตถสงคหฎีกา.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมากุฎราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร, ๒๕๓๘.

____. พระธัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมากุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

____. พระธัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมากุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

____. พระธัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค ๕. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมากุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

____. พระธัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค ๘. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมากุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑. หนังสือทั่วไป

กรมศิลปากร. มิลินทปัญหา พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่โสภณการพิมพ์, ๒๕๔๙.

กลุยานภิกขุ, พุทธการกธรรมทีปนี, ม.ป.ท., ๒๕๔๙.

ขุนสรรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร). คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมปริจเฉทที่ ๗ สมุจจยสังคหวิภาคหลักสูตรปริญญาธรรมชั้นเอก, สถาบันการศึกษาพระอภิธรรมมุลนิธิปริญญาธรรม กรุงเทพมหานคร พิมพ์ครั้งที่ ๒.

โรงพิมพ์วิญญูณ. ๒๕๔๔.

จำลอง ดิษยวณิช. **วิปัสสนากรรมฐาน และเขาว์อารมณ์** (ฉบับปรับปรุง). พิมพ์ครั้งที่ ๓.เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๙. ธนิต อยู่โพธิ์, **วิปัสสนานิยาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

บุญมี เมธางกูร และ วรณสิทธิ์ ไวกยะเสวี. **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมัตถสังคหะปริจเฉทที่ ๑**. กรุงเทพมหานคร : ดวงดีการพิมพ์, ๒๕๓๐.

พินิจ รัตนกุล., รศ.ดร., **สวดมนต์ สมาธิ วิปัสสนา รักษาโรคได้**. พิมพ์ครั้งที่ ๓ นนทบุรี. บริษัทเพชรรุ่งการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๗.

พระคันธสาราภิวังศ์, **อภิธรรมัตถสังคหะ และปรมัตถที่ปณี**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ , กรุงเทพฯ : ไทยรายวันการพิมพ์ . พฤษภาคม ๒๕๔๖.

พระติสสทัตตเถร . **อภิธรรมตถวิภาวินี**. มหามกุฏราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระพุทฺธโธส. **วิสุทธิมัคค์ ปฐมภาค**. มหามกุฏราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____ . **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปล และ เรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพ : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘.

พระญาณธชเถระ (แลดีสยาตอ). **อานาปานทีปนี**. พระคันธสาราภิวังศ์ แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙.

_____ . **ปรมัตถที่ปณี**. แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท, ๒๕๔๖.

พระญาณธชเถระ(แลดีสยาตอ), **อานาปานทีปนี**, พระคันธสาราภิวังศ์ แปลและเรียบเรียง. โรงพิมพ์ไทยรายวันการพิมพ์, กรุงเทพฯ, ๒๕๔๙.

พระญาณโพนิกเถระ , **หัวใจกรรมฐาน**, ชาญ สุวรรณวิภักซ์ แปล, (พิมพ์ครั้งที่ ๕). สำนักพิมพ์ศยาม บริษัทเคล็ดไทยจำกัด. กรุงเทพฯ ๒๕๔๑

พระธัมมपालมหาเถระ รจนา, อาจารย์สิริ เพ็ชรไชย ป.ธ. ๙ แปล.

ปรมัตถมัญชุสา วิสุทธิมัคคมหาฎีกา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค จำกัด , ๒๕๔๕.

_____. **สังขธรรมปกาสินี** (บาลี-ไทย) ภาค ๓., สิริ เพ็ชรไชย (และคณะ) แปล,
กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ, ๒๕๔๕.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ), **คู่มือสอบอารมณ์กรรมฐาน**,
กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๓๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**.
กรุงเทพ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๘.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง
กรุ๊ป จำกัด. ๒๕๓๐.

พระภัททันตะอาสาสมหาเถระ อัมมาจริยะ อัครมหากัมมัญฐานาจริยะ, ดร.

วิปัสสนาที่ปณีฎีกา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **วิปัสสนาวงศ์ ในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔.

_____. **๑๐๐ ปีอัครมหากัมมัญฐานาจริยะ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์
พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔.

พระภิกษุญาณพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี). การยกอารมณ์ฉานขึ้นสู่วิปัสสนา
ตามแนวอานาปานสติภาวนา. สมเด็จพระพุทธชินวงศ์
(สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระป.ธ.๙, MA, Ph.D.) ตรวจชำระ. กรุงเทพมหานคร
: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๕.

พระสัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๑-๒-๖**, พิมพ์ครั้งที่ ๘.
กรุงเทพฯ: มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ จัดพิมพ์. โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธี, ๒๕๔๐.

_____. **ปรมัตถโชติกะ (ปริเฉทที่ ๕)** โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธี กรุงเทพฯ. ๒๕๔๐

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙). **มุนีนารถที่ปณี**, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า,
กรุงเทพฯ. ๒๕๓๙.

- ____. ภูมิวิลาสินี , สำนักพิมพ์ดอกหญ้า กรุงเทพฯ. ๒๕๔๐
- ____. กรรมที่ปณี, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า กรุงเทพฯ. ๒๕๔๕
- ____. โลกที่ปณี , สำนักพิมพ์ดอกหญ้า กรุงเทพฯ. ๒๕๔๕
- ____. วิปัสสนาที่ปณี. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๓.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, พระพรหมโมลี ศาสตราจารย์พิเศษ (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ, พระคันธสาราภิงค์ แพลและเรียบเรียง (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๙-๑๓๑.

____. **มหาสติปัฏฐาน ทางสู่พระนิพพาน**. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ. แพลและเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภิงค์. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙.

____. **วิปัสสนาขุณี หลักการวิปัสสนาภาวนา (ฉบับสมบูรณ์)**. แพลโดย จำรูญ ธรรมดา. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๓.

____. **วิปัสสนานัย เล่ม ๑**. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ. แพลและเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภิงค์. นครปฐม : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๐.

____. **วิปัสสนานัย เล่ม ๒**. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ. แพลและเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภิงค์. นครปฐม : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๐.

____. **คำแนะนำในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเบื้องต้น**. (มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย พิมพ์ที่: กองบริการคําสอนและสิ่งพิมพ์, ม.ป.ป.).

____. **นิพพานกถา**. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ. แพลเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภิงค์. กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๔.

____. **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**. แพลโดย พระคันธสาราภิงค์. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, Ph.D.) ตรวจชำระ. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙.

_____. **หลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน**, จำรูญ ธรรมดา แปล.

กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระอัครคังสเถระ. **สัททนีติธาตุมาลา**. พระธรรมโมลี ตรวจชำระ. พระมหานิมิต ธรรมสาโร และจำรูญ ธรรมดา แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, ๒๕๔๘,

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ). **อริยวังสปฏิปทา ปฏิปทาอันเป็นวงศ์แห่งพระอริยเจ้า**, กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๔.

แสง จันทร์งาม. **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มхамกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มхамกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๒. วิทยานิพนธ์

พระครูประคุณสรกิจ (สุชาติ ชีโนโรส),. การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวของสำนักวิเวกอาศรม. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระมหาประเสริฐ มนต์เสวี(พรหมจันทร์). “ศึกษาวิเคราะห์หลักปฏิบัติอานาปานสติภาวนา เฉพาะกรณีคำสอนของพุทธทาสภิกขุ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาประพันธ์ ศุภษร. “ความสำคัญของบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้าต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

พระภริวัตน์ ฐิตปุณฺโญ (ตอกบัว), ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเข้าถึงความจริงของ
พระพุทธรูปกับวิทยาศาสตร์ : ศึกษารณปฏิจางสมุบาท, **หลักสูตร
ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๔๙**

พระอธิการดิเรก ธิธรรมา (สีหะ), ศึกษาการบรรลุมรรคของวิปัสสนาญาณบุคคล
**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย, พุทธศักราช ๒๕๕๗,**

พันตำรวจโทหญิง สุชาดา พระเขียนทอง, ศึกษาหลักวิปัสสนาภาวนาในเจโตศีล
สูตร, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, พุทธศักราช ๒๕๕๕.**

ศิริรักษ์ ชาวสนธิ. “บทบาทของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลาน์ในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. ภาควิชา
ตะวันออก. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒.**

มาลี อาณากุล, การศึกษาเปรียบเทียบกรรมฐานในคัมภีร์พระอภิธรรมมัตถสังคหะ
กับ คัมภีร์วิสุทธิมรรค และวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักวิปัสสนาอ้อม
น้อยกับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.**

วริยา ชินวรรณ และคณะ. รายงานวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการการตีความคำสอน
เรื่องสมาธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย. **คณะ
มนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗.**

๓. ภาษาอังกฤษ

Phra Sripariyattimoli. *The Buddha in the Eyes of Eminent Scholars*,
1999. ISBN 974-575-539-7. (May 19th, 1939, Albert Einstein's
speech on "Science and Religion" in Princeton, New Jersey,
U.S.A.)

ประวัติของผู้เขียน

- ชื่อ** : พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (น.ธ.เอก, ป.ธ.๘)
[พระมหาประเสริฐ มนต์เสวี (พรหมจันทร์)]
- การศึกษา** : นักระรรมชั้นเอก (พ.ศ.๒๕๓๘) วัตรราษฎร์บำรุง อำเภอรอนด
จังหวัดสงขลา,
ป.ธ. ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๖) วัดมหาสวัสดิ์นาคพุดาราม
อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม,
ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.บาลีพุทธศาสตร์
เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย รุ่นที่ ๕๐ ปีการศึกษา ๒๕๔๖
ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.วิปัสสนาภาวนา
วิทยานิพนธ์ ระดับ ดี) มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตบาวีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม พ.ศ. ๒๕๕๒
- บรรพชา** : วันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๕ ณ วัตรราษฎร์บำรุง อ.ระโนด
จ.สงขลา โดยมีพระครูปกาศิตพุทธศาสตร์ เป็นพระอุปัชฌาย์
- อุปสมบท** : วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๓ ณ วัตรราษฎร์บำรุง อ.ระโนด
จ.สงขลา โดยมี พระมหาพงศธร เขมจาโร เป็นพระอุปัชฌาย์
- ประสบการณ์** :
- พ.ศ. ๒๕๔๗-๕๐ ครูสอนปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดมหาสวัสดิ์ฯ
- พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๔ อาจารย์พิเศษสอนหลักสูตรประกาศนียบัตร “วิปัสสนา
ภาวนา” (ปว.ภ.)
- พ.ศ. ๒๕๕๒ -ปัจจุบัน พระวิปัสสนาจารย์โครงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
หลักสูตร ๑ เดือน, หลักสูตร ๔๕ วัน, หลักสูตร ๓ เดือน
หลักสูตร ๔ เดือน และหลักสูตร ๗ เดือน ณ สำนักปฏิบัติ
ธรรม “ธรรมโมลี” อ.ปากซ่อง จ.นครราชสีมา
- พ.ศ. ๒๕๕๒ - ปัจจุบัน เป็นอาจารย์บรรยาย รายวิชา สติปัญญาภาวนา

โสฬสญาณ และสัมมนาวิปัสสนาภาวนา หลักสูตรพุทธ
ศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา
ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
พ.ศ. ๒๕๕๕ อาจารย์บรรยายพิเศษปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐ-
ประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วังน้อย พระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. ๒๕๕๔-ปัจจุบัน พระวิปัสสนาจารย์ หลักสูตรปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗
เดือน พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา
ศูนย์บัณฑิตศึกษาวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

ที่อยู่ปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษา
พุทธโฆส นครปฐม

ตั้งอยู่ ณ วัดมหาสวัสดิ์ศรัทธาบุตาราม ถนนศาลายา - นครชัยศรี อ.
พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐ และ

สำนักปฏิบัติธรรม “ธรรมโมลี” ถนนธนรัชต์ (กม.๔) ตำบลหนองน้ำ
แดง อำเภอบางแพ จังหวัดนครราชสีมา

Email : pm.montasavi@gmail.com

Web : www.facebook.com/pm.montasavi/

งานปกครอง

พ.ศ. ๒๕๕๖ - ปัจจุบัน เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัด
พิชยญาติการามวรวิหาร ถนนสมเด็จเจ้าพระยา แขวงสมเด็จเจ้าพระยา
เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

Biography of Insight Meditation Master

- Name** : Phra Bhavanaphisanmethi Vi. (Prasert Promchan),
Date of Birth : March 28, 1979.
Place of Birth : Siriraj Hospital, Bangkok, Thailand.
Higher Ordination : July 14, 2000 at Rajbamrung Temple, Ranot, Songkhla, Thailand.
By Phrakru Srikanabhirak as preceptor.
Education : **1995**, Dhamma Scholar, Advanced Level, Rajbamrung Temple, Ranot, Songkhla, Thailand.
: **2003, Pāli VIII**, Wat Mahasawat Nak Phuttharam, Phutthamonthon, Nakhon Pathom, Thailand.
: **2003, Bachelor of Arts in Pali Buddhism** (B.A. in Pali Buddhism, with a first-class honors) Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhagosa Campus, Nakhon Pathom.
: **2009, Master of Arts in Vipassana Meditation** (M.A. in Vipassana Meditation, with The Good Thesis Award) Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhagosa Campus.

Meditations Experience

- : **2008**, 7 Months, Advance Insight Meditation Course at Ngwe Taung Oo Meditation Center, Tachilek, Shan State, Myanmar. instructed by Sayadaw Bhaddantavirojana Mahaganthavajakapundit.

Jobs Experience :

- : **2015 - Currently**, 7 Months Meditation Master of Program Master of Arts in Vipassana Meditation, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhagosa Campus, Nakhon Pathom.

Contact : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhagosa Campus, Wat Mahasawat Nak Phuttharam, Phutthamonthon, Nakhon Pathom, Thailand, 73170 : www.facebook.com/pm.montasavi/

ผู้ร่วมบุญ พิมพ์หนังสือ ๓,๐๐๐ เล่ม

คุณเกียรติชัย-นางเล็ก ศีลาเจริญธนกิจ และครอบครัว	๑๐๒,๐๐๐ บาท
มหาวิทยาลัยธนบุรี, วิทยาลัยเทคโนโลยีหมู่บ้านครู	
แม่ชีระเอิบ แยมชุตี, คุณนภวรรณ แยมชุตี และครอบครัว	๓๐,๐๐๐ บาท
คุณธีรนาฏ โชควัฒนา	๑๗,๐๐๐ บาท
คุณสุทธิชัย เต็มประเสริฐดี และครอบครัว	๕,๐๐๐ บาท

ผู้ร่วมบุญท่านละ ๕,๐๐๐ บาท

คุณวดี รัตนดิลก ณ ภูเก็ต

พระปริชาโน (ณัฐวิชัย เรื่องสุวรรณ) ๔,๒๐๐ บาท

ผู้ร่วมบุญท่านละ ๓,๐๐๐ บาท

แม่ชีอัมพาพัชร อัสนีพลเสนา

แม่ชีศมาภา ปัญญานันท์

นายฐินวัน ตระกูลสุน

ดร.พิณัจทอง แมนสุมิตรชัย (ฉัตรนระรัชต์) และครอบครัว

แม่ชีณัฐพร อารมณ์ศิริพงษ์ ๒,๔๐๐ บาท

ผู้ร่วมบุญท่านละ ๒,๐๗๐ บาท

คุณกฤษดา ผลประसार ๒ เล่ม

คุณละม่อม กิจปกรณ์สันติ (๕ เล่ม)

คุณวิศา เอ็บสูงเนิน ๒ เล่ม

คุณปราณี แซ่เสี้ยก ๑ เล่ม

คุณเบญจวรรณ หนูทอง ๑๐ เล่ม

คุณจุฑารัตน์ ตักเตือน ๒ เล่ม

คุณอรุณา พรหมเพ็ญ ๑ เล่ม

ผู้ร่วมบุญท่านละ ๒,๐๐๐ บาท

พระมหาชิต วชิรญาโณ

นางสาวกชพรรณ รัตนเกษร

นายเจษฎา ตั้งเขาทอง

คุณน้องนุช หงส์สง่า

คณะแม่ชี, อุบาสกอุบาสิกาวัดสามัคคีธรรม (ป่าสัก) ๑,๘๐๐ บาท

ผู้ร่วมบุญท่านละ ๑,๐๐๐ บาท

พระมหาคมกฤษณ์ พันธุ์คง

โยมจำปี แซ่เล็ก

ครอบครัวไทยวงษ์

คุณนิชาพัฒน์ ปรานีต

น.ส.จันทร์จิรา ชินศรีและญาติ

ครอบครัว มาลากุล ณ อยุธยา

บรรณานุกรม

น.ส.จุฑามาศ ไพรศรี และครอบครัว นางเยวามาลย์ บุญยรัตกลิน
นายวิชัย - นางวิภาวรรณ สุขเจริญ น.ส. กติกา ศรีทอง
แม่ชีนันทน์ อัครศักดิ์ และครอบครัว นางนพวรรณ บุญช่วย
น.ส. รุ่งนภา อัครศักดิ์ และครอบครัว
แม่ชีนวพร ทองศรีเพชร และครอบครัว

ผู้ร่วมบุญท่านละ ๕๐๐ บาท

นางเบญจมาภรณ์ ทองทวีวัฒน์	น.ส.สุรัชณี หงษ์คงคา
อุบาสิกาจริญญา ปลั่งเกิด	อุบาสิกาบุญยาพร หล่องเกิด
คุณฉวีวรรณ ศรีเช่าว์	คุณมาลี จินเอี่ยม
คุณกิตติศักดิ์ ศรีเช่าว์	คุณประเทือง ตรีเพชร
คุณกนกพร ปานฝึกดี	น.ส.ปาณิสดา เอื้ออารี
โยมแสวงทิพย์ อินทรสวัสดิ์	โยมอภิรมย์ ลี้มสกุล
นายสุนทร - นางอรพันธ์ ทองสะอาดและลูกๆ	
คุณพวงทอง วิจิตรพันธ์ คุณณัฐธัญญา วิจิตรพันธ์	
นายสุรพงษ์ รอดพลอย ๔๕๐ บาท	

ผู้ร่วมบุญท่านละ ๓๐๐ บาท

นายธีรพงศ์ แก้วดอนโหนด	น.ส.মনทிரิา ลอยวัฒนะ
นายพิพัฒน์ มิตรสินพันธุ์	โยมญาณิสดา ผลกาจ
น.ส.สุภิศรา บุญช่วย และครอบครัว	

ผู้ร่วมบุญท่านละ ๒๐๐ บาท

พระสมุห์เอกนรินทร์ สิรินทโร	พระมณี สัมโร
โยมพัฒนา ตรีเพชร	น.ส.อรอนงค์ อัฐิ

ผู้ร่วมบุญท่านละ ๑๐๐ บาท

น.ส.พิมพ์พิศา พรหมพันธุ์

บรรณานุกรม